XV

Boerhaave

Torino 1757

B. 5

GERARDI L.B. VAN SWIETEN,

Augustiss. Imperator. & Imperatric. a Consiliis, Archiat. Com., Bibliothecae Augustae Praefecti, Inclyt. Facult. Medic. Vienn. Praesidis perpetui, nec non Academiae Reg. Scient. & Chirurg. Paris. Institut. Bononiens. & Literar. incognitor. Membri,

COMMENTARIA
IN
HERMANNI BOERHAAVE APHORISMOS
DE
COGNOSCENDIS, ET CURANDIS MORBIS.

TOMI TERTII PARS ALTERA.

TAURINI,
EX TYPOGRAPHIA REGIA.
MDCCLIV.

INDEX CAPITUM

Hujus ſecundae Partis.

REIMPRIMATUR.

Vicarius Generalis S. Officii.

V. Rezia P. & R.

Se ne permette la riſtampa.

Morozzo per la Gran Cancelleria.

§. 1057. Paralysis vocatur musculi laxa immobilitas, nullo nixu voluntatis, vel vitae, superanda; sensus aliquando simul absolute perit; aliquando levis, cum stupore, sensuque quasi punctorio levi, superest.

A resolvendo, ἀπὸ τοῦ παραλύεσθαι *Paralysis* dicitur, quasi solutio illius; quod antea firmum & validum erat: ut si multae scopulae, circello ligatae, facerent stabile corpus, dein, hoc soluto, dilaberentur. Quandoque & *Paresis* dicitur a παρίημι, remitto, quasi levior Paralysis gradus: adest adhuc quidam motus, sed non constans: superest sensus, sed hebes tantum. Tale quid in morbis acutis quandoque contingere videmus; & in Epidemicis *Hippocrates* (z) similiter notavit: In quodam aegro enim monet, quod circa decimum quartum diem, postquam comatosus fuerat, contigerit rigor absque tremore, *dissolutio*, *remissio*, *collapsio*, Διάλυσις, πάρεσις, σύμπτωσις: & in alio notavit, quod adfuerit manuum ac pedum dissolutio, ubi κατάλυσις vocabulo usus fuit. *Aretaeus* autem (a), postquam dixerat; *Apoplexia*, *paraplegia*, *paresis*, *paralysis*, *omnia genere eadem sunt: aut enim motionis*, *aut tactus*, *aut utriusque*, *defectus est;* subjungit paulo post: *urinae autem in vesica aut suppressio*, *aut retinendi impotentia*, *paresis proprie est*.

Dicitur autem paralysis musculi laxa immobilitas, ut distinguatur a tetano, in quo morbo omnia rigent cum motus impotentia. Verum in somno profundo musculorum voluntariorum actio silet, neque tamen paralysis tunc adesse dicitur, quia si excitetur homo dormiens a quacumque causa, ad primum voluntatis nixum motus muscularis praesto est. Alii etiam musculares motus adsunt in corpore, qui voluntatis imperio non subjacent, sed ab illa parte encephali pendent, quae spontaneis motibus vitalibus & naturalibus prospicit; unde & musculi his motibus destinati paralytici fieri possunt (vide Commentarium ad §. 162.); tuncque pariter nullo nixu vitali illa immobilitas superari poterit.

Notum est ex Physiologicis, nervos quosdam sensui, alios motui, servire, qui, distinctissimi licet sint in sua origine intra encephalum, tamen in truncos majores nervorum collecti ad partes corporis una deferuntur. Potest ergo impediri functio nervorum moventium, dum nervi sen-

(z) Lib. IV. textu 42. Charter. Tom. IX. pag. 327. & textu 48. ibidem pag. 330.
(a) De causis & signis morborum diuturnor. Lib. I. Cap. VII. pag. 33.

sentientes adhuc illibati sunt, vel minus laesi; & vicissim. Observatur jam in paralysi, quod frequenter sensus supersit, licet plerumque hebetior, in partibus affectis, cum molesta quadam perceptione, & levi punctorio dolore, aut formicationis sensu: aliquando, licet rarius; una cum motu omnis sensus abolitus est, & quidem malo omine, uti postea ad §. 1062. dicetur. Talem casum refert *Hofmannus* (*b*) de juvene, qui ex subito terrore paralysi partium inferiorum ab umbilico ad extremos pedes usque correptus fuit, abolito simul omni sensu, ita ut pedes comburerentur miserrime absque ullo dolore, & solo nidore ustulatae cutis hoc infortunium cognosceret: efficacissimis autem remediis incassum adhibitis periit post biennium.

Verum & observatum fuit, ab iisdem causis, quae motum tollendo paralysin inducunt, abolitum fuisse solum sensum. Postea ad §. 1060. patebit, humiditatem frigidam inter causas paralysis merito numerari. Sed observavit *Galenus* (*c*), sensum in cute capitis graviter laesum fuisse homini, qui sub multa pluvia & vento impetuoso ambulans pallium circa cervicem adeo madefactum habuerat, ut vehementi se frigore in ea parte affectum perciperet. In milite observata fuit perfecta abolitio sensus in toto brachio sinistro, superstite expedito motu omnium musculorum, ita ut arma tractare hoc brachio potuerit (*d*), licet digitorum combustionem ad ossa usque nullo modo senserit. Similem insensilitatem in Celeberrimo Medico observatam fuisse in digitis utriusque manus, eodem loco legitur. Longe adhuc mirabilior observatio habetur [*] de homine, cujus unum brachium omnino paralyticum erat, superstite sensu acutissimo: alterum vero brachium omni carebat sensu, sed motu naturali gaudebat. Adest ergo in his casibus quasi paralysis nervorum sentientium. Interim tamen non solet talis morbus dici paralysis, *quae* [ut optime monuit *Aretaeus* (*e*) *motus tantum fere est actionisque defectio: quod si nonnunquam solus tactus deficiat* (*rarum autem hoc est*) *potius insensilitas* (ἀναισθησία) *quam paresis nominatur*.

§. 1058. **C**ausa hujus proxima semper impeditus fluor liquidi nervosi a cerebro in musculum paralyticum, vel liquidi arteriosi in eundem.

Demonstratur in Physiologicis (*f*), quod causa muscularis motus debeat posse adesse & abesse in musculo, adeoque aliunde in illum derivetur. Verum nervi & arteriae sunt illa vasa, per quae ad musculum venire possit illa causa, quae motum muscularem facit. Cum autem motus muscularis ad nutum voluntatis fiat tanta cum celeritate, ut inter illud velle

(*b*) Medic. Ration. Systein. Tom. IV. part. 4. pag. 27. (*c*) De Locis Affectis Lib. IV. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 465. (*d*) Academ. des Sciences l'an 1743. Hist. pag. 127. & 130. (*) Senac de la structure du coeur Tom. II. pag. 291. (*e*) De Causis & Signis Morbor. Diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 33. (*f*) H. Boerhaave Instit. Med. §. 401. 402.

velle in mente, & motum in corpore excitatum, nullum observabile intervallum sit; & cum voluntas nostra non habeat directum imperium in motum sanguinis per vasa arteriola; hinc videtur causa muscularis motus in musculum praecipue derivari ab encephalo per nervum. Unde paralysis pro causa sua proxima habet impeditum fluorem liquidi nervosi a cerebro in musculos paralyticos. In locis citatis pulchra experimenta recensentur, quae hanc rem confirmant.

Verum constat pariter, quod ligata vel discissa arteria, quae sola musculo cuidam prospicit, sequatur paralysis; & quod etiam post mortem, injecta aqua tepida per arteriam, resuscitari possit musculi contractio; unde concluditur, liquidi arteriosi ingressum in musculum necessarium esse ad motum muscularem. Verum hic considerandum est, quod requiratur debita structura musculi, ut causa motus per nervos ipsi applicata effectum illum praestet: injectiones autem *Ruyschianae* docuerunt, tantum esse arteriarum numerum in musculo, ut totus fere arteriis constare videatur; adeoque, ligata arteria, maxima pars molis musculosae, collapsis vasis, flaccida manet, dum & venae nihil amplius ab arteriis accipiunt, adeoque pariter collabuntur. Dum autem in cadavere arteriae aqua tepida, vi adacta per siphonem, turgent subito repletae, non mirum est, tumentium valorum augeri amplitudinem, longitudinem minui, adeoque musculum contrahi, & partem huic musculo affixam moveri. Verum, in sanitate, aequabili motu sanguis per arterias musculi fluit, etiam in dormientibus, ubi musculorum voluntariorum actio silet, neque tamen musculi contrahuntur absque voluntatis imperio, licet etiam augeatur sanguinis motus per cursum velocem, febrim, vel alias caussas similes. Unde videtur, arterias concurrere quidem ad motum muscularem, quatenus insignem adeo partem fabricae musculi constituunt; sed causam, pro voluntatis nutu excitantem hunc motum muscularem, ab encephalo per nervos in musculum derivari.

Posse enim & paralysin fieri vitio degenerantis fabricae musculosae, docuit dissectio cruris paralytici, in quo maxima pars musculorum degeneraverat in substantiam informem, similem illi, quae in steatomatibus deprehendi solet (*g*).

§. 1059. Ergo oriri potest 1. ab omni causa apoplexiam generante (1010.) 2. ab omni ea, quae nervum transmittendo spiritui ineptum reddit. 3. Quae introitum arteriosi cruoris in musculum impedit. Inde paraplegiae, hemiplegiae, paralysios partis singularis, natura intelligitur.

1. Cum apoplexia sit abolitio omnis motus voluntarii, est quasi paralysis generalis, adeoque omnis causa apoplexiam producens potest esse cau-

(*g*) Gothofred. Salzmann. D. M. Argentor. Differt. Medic. &c. 1734. Journal des Sçavans 1735. pag. 485.

causa paralysis. Verum similes causae, quae totum sensorium commune afficientes faciunt apoplexiam, possunt & paralyses particulares harum illarumve partium producere, dum pars tantum sensorii communis afficitur, a qua oriuntur nervi, qui ad partem paralyticam tendunt. Sic observatur saepe, paralysin musculorum faciei in alterutro latere praecedere apoplexiam, dum causa morbosa nondum totum sensorium commune laedit, sed ejus partem tantum: & vicissim paulo gravior apoplexia (vide §. 1018.) solet desinere in paralysin alicujus partis musculosae, dum non in integrum sublata est apoplexiae causa, at pro parte tantum. Sed & observationes practicae confirmant, particulares paralyses tales fieri a causa in capite haerente. Sic legitur [*h*], puerum post lapsum habuisse manus ac brachia, & quosdam musculos capitis paralyticos, ita ut caput nunc antrorsum nunc retrorsum dilaberetur; simul ac truncum corporis huc illucve inflecteret. Alter magis memorabilis casus habetur mulieris, in qua dolor diversa capitis loca successive occupabat, & mutationem loci dolentis sequebatur paralysis diversarum partium corporis [*i*]. In partibus tamen paralyticis sensus supererat.

2. Cum enim causa motus muscularis ab encephalo per nervum ad musculum deferatur, hinc possunt fieri paralyses ab omnibus illis causis, quae nervum in tota sua longitudine ad musculum usque impediunt, licet totum encephalon bonum sit, & musculus integer. Vidi sic tumentes & scirrhosas glandulas subaxillares paralysin brachii fecisse, gradatim minuto motu, ac tandem penitus abolito: sed & tumores nati in integumentis nervorum simile malum producere posse, videbimus ad sequentem paragraphum.

3. De hac re dictum fuit paragrapho praecedenti: sic in cura aneurysmatis brachii, dum, arteriae brachialis trunco intercepto per ligaturam, introitus sanguinis arteriosi in musculos suppositos impeditur, vel saltem insigniter minuitur, observaverunt Chirurgi stuporem in manu, & quandoque paralysin in quibusdam manus digitis, nata fuisse; quae tamen mala postea evanuerunt, dum rami arteriosi, supra ligaturam arteriae positi, sensim magis dilatati, idoneam sanguinis copiam ad manum deducerent.

De Paraplegiae, Hemiplegiae, ac Paralysios partis singularis, natura, & quo sensu haec nomina accipi soleant, dictum fuit ad §. 1018.

Verum praecedenti paragrapho monitum fuit, quod paralysis posset fieri etiam vitio musculosae fabricae, licet nervi & arteriae adferentes liquida suo munere rite fungerentur. In nimis obesis saepe languent musculi compressi ab abundanti pinguedine, non tantum incumbente musculis, sed & interposita ubique inter musculorum fibras. Imo videtur admodum probabile, quod in fibris muscularibus possit fieri tanta laxitas, ut officium suum praestare nequeant: musculus enim agens tumet & turget, dum ab encephalo per nervos causa muscularis motus influit: hinc requiritur debita resistentia laterum in minimis his vasis, ut reniti possint impulso fluido, caeteroquin elongarentur

po-

(*h*) Acad. des Sciences l'an 1741. Hist. pag. 104. (*i*) Ibid. l'an 1742. Hist. pag. 53.

potius quam distenderentur; talem autem nimiam flacciditatem vocaverunt medici *atoniam* musculorum. Sic & observamus in robustissimis hominibus firmam admodum carnem musculosam, in debilibus vero flaccidam. Ideo etiam, si musculi quidam corporis a colluvie aquosa vel balneis nimiis diu macerati fuerint, perdunt vires suas, & saepe penitus paralytici fiunt. Sic Ascitidem aliquando sequitur funesta Lienteria, dum intestina, diuturna maceratione quasi tabefacta, robur suum amiserunt. Hinc etiam sequenti paragrapho usus nimius aquae calidae inter causas paralysis numeratur.

§. 1060. ITaque apoplexia; levior parapoplexia (1009. 1010. 1015.); epilepsia; convulsio; dolor ingens & diuturnus; omnes solitae evacuationes retentae cum subsequente vertigine, ut haemorrhoidum, menstruorum, abscessuum, fistularum, alvi, vesicae, salivae; metaptoses cujuscunque materiae morbosae in acutis, vel chronicis; quidquid obstruendo, solvendo, comprimendo, ligando, distorquendo, distrahendo, constringendo, nervos laedit; adeoque crassi humores, vulnera, erosiones, abscessus; gangraenae tumores inflammatorii in integumentis nervosae medullae, in gangliis, in nervis ipsis, serosi, purulenti, ichorosi, & similes; fortes arctaeque ligaturae, fracturae, luxationes; adstringentia valde alimenta, medicamenta, venena; inde frigus summum, calor maximus, humiditas frigida, usus aquae calidae nimius, assiduus, vapor arsenici, antimonii, calcis recentis, mercurii, & aliorum venenorum, Paralysin creare possunt.

Cum praecedenti paragrapho generales causae paralysis enumeratae fuerint, nunc sequitur, ut praecipuae causae singulares recenseantur.

Apoplexia &c. De hac paulo ante dictum fuit. Cum autem in Epilepsia, uti postea dicetur, tanta violentia cerebro inferatur, atque etiam in hoc morbo, uti & in convulsionibus, tam horrendae fiant membrorum distorsiones, non mirum est, paralysin sequi hos morbos, vel ob laesum sensorium commune & nervos, vel & quandoque ob musculorum toties & tam fortiter distractorum laesam fabricam. In praxi certe frequenter contingit, ut infantes post validam convulsionem paralytici fiant, & quandoque tota vita maneant, optimis etiam adhibitis remediis.

Dolor ingens et diuturnus. Ex illis, quae in capitulo de dolore ad §. 220. & sequentes dicta fuerunt, constitit, dolorem tunc percipi, quando fibra nervosa sic disponitur, ut dissolutionem minitetur; & quidem dolorem eo acriorem esse, quo distracta fibra nervosa rupturae propior est. Adeoque dolor ingens & diuturnus notat, destructionem nervorum imminere. Verum quidem est, nervorum sentientium actionem posse laedi, imo aboleri omnino, manente integritate functionum, quae a nervis motoriis pendent, uti ad

§. 1057. dictum fuit: adeoque patet, illos nervos in origine sua & toto decursu distinctos manere; interim tamen nervi sentientes & motorii in truncis majoribus nervorum collecti haerent, adeoque si circa insignes ramos nervosos, aut ganglia, dolor ingens & diuturnus fuerit, metus est, ne causa dolorem excitans agat & in nervos motorios, adeo vicinos nervis sentientibus. Vidi sic a pertinaci dolore circa ultimam lumborum vertebram paralysin femorum & crurum secutam fuisse incurabilem. Accedit, quod acerbi tales & diuturni dolores impediant omnem motum partis dolentis & saepe vicinarum; unde musculi longo tempore quiescentes ad paralysin disponuntur. Videmus hoc evidenter in mulieribus, quae pessimo more loricis, ex balaenarum ossibus factis, corpus stringunt, diu saepe noctuque: in illis totus truncus corporis sustinetur hac lorica, quae constricto abdomine ossibus ilii utrimque innititur, simulque axillas sustinet: hinc musculi dorsi validissimi, qui truncum corporis erectum firmant, otiantur; & cum iidem musculi, decumbente in lecto homine vix agant, hinc, licet deponatur noctu lorica, tamen manent illi musculi fere otiosi. Unde miserae mulieres, quae a prima juventute his loricis usae fuerunt, illas postea deponere nequeunt, quin antrorsum collabatur totus truncus corporis, musculis dorsi inertibus redditis, qui in valido & exercitato corpore spinam dorsi erectam & firmam tenere possunt, licet grave pondus humeris imponatur, uti in bajulis videmus. Vidi non sine commiseratione miseras tales foeminas, quae nequidem somni tempore deponere audebant loricas, expertae jam saepius, quod vix se vertere in lecto possent, multo minus corpus in lecto erigere, vel erectum sustinere. Ob hanc causam videtur post rheumaticam lumbaginem quandoque sequi levior paralysis artuum inferiorum, frictionibus tamen sensim superabilis, dum saepe per plures septimanas ne minimum quidem motum partium inferiorum tentare audent. Dolentissimum hunc morbum expertus *Celeberrimus Boerhavius* per plures septimanas, caruit usu artuum inferiorum, dolore jam cessante: frictionibus autem validis adhibitis, superatum fuit hoc malum quam integerrime, & quidem brevi satis tempore, quod in paralysi, ab impedito influxu spirituum per nervos producta, raro vel nunquam tam cito fit. Unde videtur hoc malum a flaccida inertia musculorum tam diu quiescentium factum fuisse.

OMNES SOLITAE EVACUATIONES RETENTAE &c. Evacuationes illae solitae sunt vel humoris boni & naturalis, sed tantum peccantis copia si retinetur in corpore; vel humoris inutilis aut morbosi, qui retentus non tantum auget copiam, sed & aliena ab humoribus sanis indole turbat omnia. Ad priorem classem pertinent evacuationes haemorrhoidum, menstruorum, & salivae bonae; ad posteriorem salivae morbosae excretio, & illa evacuatio, quae per alvum & vesicam, abscessus & fistulas, fit.

Sic videmus, viros laute viventes, neque per exercitia corporis dissipantes ingesta, si firma habeant viscera, plethoricos fieri: saepe in his illud abundans per haemorrhoidalia vasa exit de corpore; imo in multis hoc fit determinato temporis intervallo; & tunc optime se habent. Ve-

tum

rum si consueta talis evacuatio non successerit, brevi sequentur capitis morbi, inter quos vertigo, ut ante dictum fuit, agmen ducere solet, docens vasa sanguinea encephali tunc nimis repleri, & incipere turbari functiones sensorii communis. Unde *Hippocrates*, uti ad §. 1017. dictum fuit, paraplectici quid metuendum esse monuit, si haemorrhoidibus parumper apparentibus, vertigo sequeretur. Tunc enim natura evacuationem superflui molitur quidem, sed non perficit, & sanguis, per inferiora haec vasa exire non potens, superiora vasa urget ac distendit. Idem verum est, si in mulieribus menstrua supprimantur; & observatur fere semper caput affici, dum jam prodibunt menstrua; uti etiam dum parcius solito fluunt, & tamen abundantia sanguinis adest, uti antea ad §. 1040. dictum fuit.

Quanta autem & quam varia mala fieri possint a pure vel ichore in abscessibus fistulisque collecto, & resorpto in sanguinem, antea ad §. 406. dictum fuit: si autem vertigo tunc docuerit, versus caput tendere resorptum illud purulentum aut ichorosum, facile patet, non tantum paralysin, sed & subito lethalem apoplexiam, inde sequi posse.

Cum autem per alvum evacuentur talia, quae inutilia corpori nocerent diutius relicta, utpote semiputrida; & tenuissima horum pars, venis bibulis crassorum intestinorum recepta, misceri sanguini possit; patet ratio, quare alvus diu intercepta encephali functiones turbare queat, adeoque & paralysin facere. Hinc alvum in febricitantibus interceptam, vel & faeces alvinas albas, damnabat *Hippocrates*, quia manebat in corpore biliosum illud, quod faeces tingere solet; & capitis morbos pessimos secuturos praevidebat; uti ad §. 772., ubi de phrenitide agebatur, pluribus dictum fuit.

Periculosior adhuc est vesicae interceptio, imprimis si perfecta ischuria fuerit, quae citius lethalis esse solet quam alvi suppressio, & a qua dum moriuntur homines, semper praecedunt symptomata, quae cerebri functiones laesas docent. Cum autem per urinam sales & olea sanguinis acriora reddita una cum superabundanti aquosa parte eluantur e sanguine, duplici ratione nocet urinae suppressio, & ob acre retentum, & ob aquosam colluviem non satis evacuatam, quae tunc in cavis corporis colligi solet, uti postea patebit *in Capitulo de Hydrope*, ubi urina pauca damnatur mala, & ut signum, & ut causa.

Sed & salivae evacuatio solita suppressa inter causas paralysis locum meretur. Constat enim ex Physiologicis (K), a sanguine arterioso per Carotides advecto secerni salivam, ut una cum cibis manducatis permista deglutiatur, & chylopoiesi perficiendae serviat. Nec certe parca quantitas salivae secernitur, uti patuit observatis practicis. Militi enim unius tantum parotidis ductus dissectus fuerat, & postea vulnus pro parte coaluerat ita, ut saliva secreta non in oris cavum dilaberetur, sed extrorsum per fistulosam aperturam deplueret in genam. Brevis prandii tempore

b 2

(K) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 66. & 235.

pore plura linteamina madebant effluente saliva (*l*) in hoc milite. Si jam consideretur, similem copiam per alterius lateris parotidem excerni, glandulasque maxillares & sublinguales pariter secretioni salivae servire, similemque humorem, sed tenuiorem, per arteriarum oscula exhalantia in omni puncto superficiei internae oris & faucium exire, patebit, quanta sit copia salivae secretae; inprimis si simul consideretur, non tantum manducationis tempore exire salivam ex his ductibus excretoriis, sed diu noctuque, licet minori copia quam inter manducandum. Cum autem a ramis carotidis externae sanguinem recipiant organa salivam secernentia & excernentia, patet, quod illa salivae excretione impedita, magis debeant repleri carotidis internae propagines, simulque sanguis fluxurus per encephali vasa non liberetur lentescente illa & mucola materia, quae per salivares ductus separatur. Poterunt ergo ab hac sola causa turbari omnes encephali functiones, adeoque & paralysis produci. Ob hanc rationem periti medici a siccitate oris interni, in morbis acutis, semper deliria & phrenitides metuunt. Ubi autem materies morbosa, una cum salivae fluxu copioso, exit de corpore in quibusdam morbis, tunc adhuc pejora mala praevidentur, si illa salivae excretio cesset subito. In variolis, uti postea dicetur, intempestiva suppressio salivationis ob hanc causam adeo mali ominis est; ilico incipiunt tales aegri torpidi ac hebetes jacere, aliquando & delirare; plerumque subito pereunt.

Metaptoses cujuscumque materiae morbosae in acutis vel chronicis. In febrium historia §. 593. patuit, materiam morbosam, per febrim subactam & mobilem redditam, non semper eliminari de corpore, sed quandoque ad varias corporis partes deponi, atque sic novum morbum facere. Postea in historia morborum acutorum pluribus observatis practicis hujus rei veritas confirmata fuit. Si ergo talis metastasis, vel metaptosis, materiae morbosae fiat, aut ad cerebrum, aut ad medullam spinalem, aut ad nervos inde egredientes, facile patet, paralysin inde fieri posse. Praeterea observamus, in morbis acutis quandoque materiam morbi, depositam ad quaedam corporis loca, subitos & magnos tumores facere, qui comprimendo vicinos nervos paralysin producere possunt. Sub axillis tales tumores natos vidi aliquoties in morbis acutis, & frequentius in hominibus caeterum sanis; qui tumores, dum suppurabantur, nervos subaxillares sua mole premebant adeo, ut stupor in brachio, & motus muscularis magna debilitas, nasceretur, donec abscessu rupto illa nervorum compressio cessaret. Praeterea post morbos inflammatorios capitis quandoque supersunt immedicabilia mala, ideo, quod inflammatorio tumore compressa pars medullae cerebri inepta reddita fuerit, ut transmittat spiritus in nervos. Amaurosin veram, surditatem, post morbos acutos vidi, quae nullis postea cesserunt remediis. Si simile malum oriretur circa originem nervorum, qui motibus muscularibus serviunt, immedicabilis sequeretur paralysis. Praeterea demonstratum fuit ad §. 1018., apoplexiam paulo graviorem in paralysin frequenter

(*l*) Académ. des Sciences 1719. Mém. pag. 452.

ter terminari; imo vix unquam emergere aegros ab acuto hoc & adeo periculoso morbo, quin aliqua laesio in functionibus cerebri supersit.

Sed & idem in morbis chronicis verum est. Postea ubi de melancholia agetur, patebit §. 1104., quod humor atrabilarius, solutus & motus, inter alia pessima mala etiam paralysin quandoque faciat. Similis effectus in pessimo scorbuto §. 1151. 4. observatur; ut & a materia podagrica, dum non amplius ad solita loca in extremis corporis partibus deponitur [vide §. 1273.]. Verum nullum morbum chronicum frequentius sequitur paralysis, quam *Colicam Pictonum* dictam; in quo morbo, post acerbissimos dolores abdominis, repetitis vicibus toleratos, paralysis sequitur, nunc artuum superiorum, nunc inferiorum; & ubi paralysis adest, cessant abdominis cruciatus saepe, vel saltem insigniter minuuntur. Frequentes habui occasiones mirabilem hunc morbum videndi, & licet non negem, illum ab aliis causis nasci posse, tamen frequenter observavi hunc morbum in illis, qui plumbo fundendo, cerussam praeparando, terendo &c., operam dabant. Vidi integram familiam hoc morbo laborasse, dum ad culinares usus adhibebatur aqua, in magno receptaculo plumbeo collecta, & diu haerens. Observavi hunc morbum frequentius in opulentis hominibus, qui exquisitissima vina magno satis pretio redemerant in usus suos; forte plumbo admisto edulcorata, uti novimus olim a fraudulentis Oenopolis in germania factum fuisse. Vidi non ita dudum nobilem juvenem, cui pro curanda gonorrhoea datum fuerat saccharum saturni ad drachmam singulis diebus in emulso, & quidem per decem dies continuos, in hunc morbum incidisse; unde tamen, licet aegre, evasit. Hinc credo satis constare, quod a plumbi vaporibus, ejus calce varia, diu tractata, vel & in corpus ingesta, *Colica Pictonum* originem ducat; licet forte & ab aliis causis nascatur. Vidi enim alios aegros hoc morbo miserrime excruciatos, in quibus accuratissimo etiam examine non potui detegere, quod plumbum in culpa fuerit. Praeterea haec colica in regionibus Americae meridionalibus tam frequens est, ut fere pro morbo Endemio haberi possit; uti ab eruditissimo viro *Guilielmo Bull*, in his oris nato, & nunc feliciter ibi medicinam exercente, saepius audivi, qui & pulchram de hoc morbo scripsit dissertationem inauguralem, quam in Academia Lugduno-Batava defendit anno 1734. Verum haec solet esse dissertationum Academicarum sors, ut post paucos annos nullibi fere inveniri possint; unde laudabili consilio *Celeberrimus Hallerus*, propriis laboribus de republica literaria optime meritus, plures melioris notae collegit & typis denuo mandari curavit. Parvus, sed utilis, de hoc morbo difficili curando tractatus [m] habetur, ubi & simul praecipui auctores recensentur, qui de hoc morbo scripserunt. *Aegineta* (n) antiquissimus, quantum novi, Medicus, qui de hoc morbo egit, sua auctoritate confirmat, paralysin in-

b 3 colica

(m) A. de Haen. Medic. Haga-Batavi de colica pictonum Hagae-Comit. 1745.
(n) Lib. III. Cap. XVIII. pag. 31.

colica hac fieri per metaptosin materiae morbosae. Sic enim habet: *Nostris temporibus colicus quidam morbus molestus fuit, ex quo imprimis superstites futuros artuum motus omnimoda privatio sequebatur: tactus vero sensus incolumis servabatur, uti videbatur, seu critica quadam ex profundo metastasi facta &c.* Et alibi (*o*) de eodem morbo agens, quem epidemico modo Italiam & alia loca infestasse perhibet, dicit: *Ex quo multis quidem in epilepsiam, aliis in paralysin artuum, superstite sensu, quibusdam in utrumque hunc morbum, prolapsus. Ac eorum qui in epilepsiam inciderunt, plures perierunt; ex illis vero qui in paralysin, plures servati fuerunt, tanquam in crisi causa transposita* [μεταστάσεως τῆς αἰτίας]. Interim tamen fateor, quod videatur adhuc dubium superesse, an illa paralysis fiat per transpositionem materiae morbosae ex abdomine ad artus; an vero mirabili illa proprietate, qua partes quaedam corporis male affectae agunt in alias, etiam dissitas: de qua re antea ad §. 701. dixi. Probe memini me plures sanasse, nullo remedio applicato ipsis partibus paralyticis ad dissipandam morbosam materiam, sed solis remediis internis, una cum frictionibus, unguentis aromaticis, emplastris similibus, abdomini tantum adhibitis.

Quidquid obstruendo, solvendo, comprimendo &c. Dictum fuit ad numerum secundum paragraphi praecedentis, omne illud, quod nervum transmittendo spiritui ineptum reddit, paralysis causam esse. Quidquid ergo vel nervi continuitatem solvit, vel comprimendo ejus cavum delet, paralysin faciet illius musculi, cui talis nervus prospiciebat. An autem crassior humor nervi cavum obstruendo, illum impervium reddere possit, non adeo evidenter constat. Antea ad §. 119. demonstratum fuit, quod obstructio vix locum habere possit, nisi in vasis, in quibus fluida moventur ex latiori amplitudine in majores angustias. Verum non constat, nervos talia vasa esse. Majores trunci nervosi, ramis emissis, magnitudine quidem decrescunt, at constat, illos tantum esse nervorum minorum fasciculos; nec subtilissimi Anatomici hic finem adhuc invenerunt, sed apparuit semper, minimam etiam fibrillam nervosam ex aliis minoribus compositam esse: qui nervi non videntur conici, sed aequabilis ubique crassitiei. Idem etiam confirmatur inde, quod & in sua origine ex medulla cerebri nervi sint exilissimi; non vero, ut in arteriis observatur, quae, maximae in sua origine, minuuntur amplitudine in suo decursu. Praeterea illud fluidum, quod corticali encephali substantia secernitur, & medullosis staminibus traditur, omnem fere imaginationem tenuitate sua superat; hinc vix videtur aptum esse, ut in nervos jam delatum crassescere posset ita, ut illorum cavum obstrueret. In origine fibrillae medullosae ex cortice, per errorem loci [vide §. 118.] crassius liquidum dilatatam cavitatem tenuissimi talis vasculi ingredi posse, & ibi haerere immeabile, atque a tali causa paralyses oriri posse, nervis integris & perviis, sed vitio haerente circa nervorum primam originem in encephalo, satis verosimile videtur; mala similia, post morbos capitis inflam-

(*o*) Ibidem Cap. XLIII. pag. 45. versa.

flammatorios relicta, hoc suadere videntur. Verum non constat, liquidum illud minima nervorum cava jam ingressum sic crassescere posse, ut obstructionem faciat.

Verum singulae fibrillae nervae tunicis obvolvuntur, ut, ex sua natura tenerrimae, tuto deferri possint ab encephalo ad dissita corporis loca; & plures nervi minimi in unum fasciculum ope membranae involventis colliganiur, hinc multiplicatur tunicarum numerus. Docuerunt jam Anatomici, & inprimis per injectiones, has tunicas innumera perrepiare vascula arteriosa, quae obstrui possunt, & inflammari. Praeterea, majorem nervum dissecando, invenitur tunica cellulosa interposita singulis fibris majorem nervum constituentibus, quae frequentissima inflammationis sedes est, uti ad §. 383. dictum fuit. Sed & novimus in aquosa colluvie turgere extravasata lympha cellulosam membranam quandoque per totum corpus, adeoque & in nervorum sibi mutuo adjacentium interstitiis hoc fieri poterit. Patet ergo, plurimos morbos in nervorum tunicis sedem habere posse, a quibus nervorum actio laedi, vel & integre aboleri, potest, licet nihil mali in ipsa proprie dicenda nervi substantia haereat, sed tantum in integumentis: &, ut postea patebit, curabiles forte solae sunt illae paralyses, quarum causae non haerent in ipso nervo, sed in membranis nervum ambientibus, quarum vasa distenta nervum comprimunt quidem, nondum tamen integre destruunt. Praecipua mala in textu enumerata sunt, quae hoc modo nervis nocere poterunt; uti & illa quae cohaesionem nervi solvendo ejus actionem destruunt.

Adstringentia valde alimenta, medicamenta, venena. Cum Paralysis §. 1057. dicatur laxa musculorum immobilitas, prima fronte mirum apparet, cur adstringentia, §. 28. 4. laudata ad curandam fibram debilem & laxam, hic recenseantur inter causas paralysis. Certum est, quod adstringentia remedia hanc vim habeant, ut plus cohaerere faciant fibras solidas nostri corporis; & in mortuis animalium partibus eundem effectum praestent, uti ad §. 28. 4. dictum fuit, pulcherrimisque experimentis, a Celeberrimo *Hales* (*p*) institutis, confirmatur. Verum inde tantum concludi potest, quod adstringentium remediorum efficacia hoc efficiat, ut via contractilis musculorum spontanea augeatur, quae omnino diversa est a causa muscularis motus (*q*). Sed eadem haec adstringentia (vide §. 117.) moleculas, humores nostros constituentes, adunari faciunt, adeoque obstructionibus, & quidem pertinacissimis, originem dare possunt, inflammationesque [vide §. 377.] producere, si nervis immediate applicentur. Saltem facile intelligimus, talem noxam posse fieri in tunicis vasculosis nervum tegentibus, adeoque a morbis, in nervorum involucris natis, posset paralysis produci, uti paulo ante dictum fuit. Verum quidem est, adstringentia ingesta difficulter in sanguinem venire posse, eum propria sua efficacia debeant sibi ipsis aditum m-

(*p*) Haemastaticks Experim. XVI. pag. 131. (*q*) Vide Instit. Med. H. Boerhaave §. 401.

praecludere, constrictis venarum absorbentium osculis; adeoque vix credibile videtur, quod integris suis viribus in nervorum cava minima venire unquam possint per hanc viam; sed constat, quod adstringentia, nervis quam proxime applicata, illorum actionem turbare queant. Acaciae succus linguae impositus illam sic corrugat, ut sapor pereat per aliquod tempus: imprudens applicatio similium ad oculos immedicabilem quandoque caecitatem produxit. Praeterea videmus, rusticorum pueros, acerbis & immaturis fructibus abutentes, intestina habere infarcta & abdomen tumidum: constat autem ex Physiologicis, ingestorum transitum per intestinorum gyros fieri muscularibus intestinorum fibris, quae motum dictum peristalticum efficiunt: cum ergo, austeris illis assumtis, haereant ingesta in tubo intestinali, nec promoveantur versus anum, patet ab horum effectu impediri actionem fibrarum muscularium intestinorum, imo & quandoque integre aboleri; tuncque in cadaveribus inveniuntur omnia intestina infarcta & distenta: adstringentium autem assumtorum vis in ventriculum & intestina integra sua efficacia agit; hinc prudentia requirit, ut ad roborandas has partes, si nimis laxae fuerint, parciore dosi dentur & saepe repetita, uti antea ad §. 28. 4. dictum est. Paulo ante monitum fuit, pessimas paralyses ab adstringentissimis plumbi calcibus & saccharo saturni fieri. Unde patet, adstringentia, licet cohaesionem solidarum partium augeant, nocere posse musculari motui.

Frigus summum. Adunari per frigus & inter se concrescere humorum nostrorum moleculas, antea ad §. 117. patuit: & a summo frigore subitam gangraenam, omnia depascentem, imo & sphacelum nasci, ad §. 454. dictum fuit; adeoque nervos, & musculos destrui posse per solum frigus, patet. *Hippocrates* (*r*) dixerat: *Cerebrum, quaeque ex eo oriuntur, frigido quidem offenduntur, calido vero delectantur.* Certe videmus, omnia animalia torpere in magno frigore: imo quaedam, omni motu voluntario privata, longam noctem tota hyeme dormiunt, & verno tempore denuo pristinam agilitatem acquirunt: idem novimus fieri in insectis agilissimis. Observamus in corpore humano, medullae cerebri, oblongatae, spinali, nervis, ubique apponi congeriem vasorum, quae rubrum sanguinem calidum gerunt, & frigus sic arcent ab his partibus, quae, tenerrimis vasis cum constent, non possent ab attritu fluidorum ad vasa calescere. Sic cerebro, & cerebello pia mater, numerosissimis arteriis sanguineis scatens, non tantum incumbit, sed duplicatis processibus profunde se in gyros cerebri, & sulcos cerebelli, interserit: in ventriculis cerebri plexus choroidei, toti vasculosi, reperiuntur: per ipsam cerebri & cerebelli medullam conspicua vasa sanguinea decurrunt. Nervi optici in toto suo decursu arterias sanguineas circumvolutas habent, & per illorum meditullium arteria decurrit, cujus rami intra fundum oculi in ipsa retina distribuuntur. Tertium nervorum par, quartum, & sextum, agilissimis totius corporis musculis destinata, in decursu suo a medulla oblongata

(*r*) De liquidorum usu Cap. 11. Charter. Tom. VI. pag. 444.

gata ad oculos transeunt per sinus cavernosos durae matris prope curvaturam arteriae carotidis; quin imo sextum par plerumque firmiter arteriae carotidi adhaeret; sic in toto hoc itinere calido sanguine foventur. Si jam e contra consideretur, in laxis & frigidis corporibus, in quibus sanguis ruber deficit, omnes motus musculares languere, patebit satis, quantum boni calor sanus faciat ad corporis agilitatem; & e contra frigus illam minuere, imo si validum fuerit, vel diu infestaverit quandam corporis partem, illam paralyticam reddere posse. Sic observavit *Galenus* [s], ani & vesicae sphincteres resolutos fuisse, dum lapidi frigido diu insederant homines, vel inter piscandum aqua frigida has partes diu alluerant: idem malum & nonnullis in aqua frigida natantibus contigisse monet.

CALOR MAXIMUS. Blandum illum & naturalem calorem pulchre prodesse omnibus nervorum actionibus, statim vidimus; verum dum ultra modum augetur, pessime nocet: dissipantur enim liquidissima de corpore, & residua humorum massa densior fit, atque ad morbosas concretiones prona. Quin imo constat, calore magno humores nostros coagulari; unde & inter causas obstructionis §. 117. recensetur calor, quatenus humorum nostrorum moleculas adunat, sicque illas ineptas reddit, ut per vasorum angustos fines libere transire possint. Haec autem immeabilitas nostrorum humorum per calorem nimium non tantum fit dissipatione partis liquidissimae, verum etiam coagulo subito per magnum calorem inducto. Sic serum sanguinis aquae fervidae instillatum coagulatur ilico, & quidem gradu caloris multum remissiore ac est ille, qui in ebulliente aqua observatur. Cum autem noxae inspissatorum humorum nostrorum circa minima vasa observentur citius, qualia sunt illa, quae encephali fabricam constituunt, hinc Medici laesas functiones cerebri praesagiunt, ubi in morbis maximus calor observatur. Ideo etiam in Pathologicis (t), ubi aeris nimis aestuantis noxae recensentur, notatur, quod imprimis genus nervosum lymphaticumque, & horum actiones, inde summopere laedantur: ob hanc causam & notatum fuit §. 772., calorem ingentem praecedere veram phrenitidem. Ubi autem calor magnus vel capiti, vel tali loco ubi magni nervi decurrunt, applicatur, uti quandoque agricolis sub sole aprico obdormientibus contingit; tunc tanto majus periculum est. Unde *Hippocrates* (u) paraplecticos fieri homines monuit, si caput repente solis ardoribus expositum, aut frigore correptum, fuerit.

HUMIDITAS FRIGIDA. Frigus cum humiditate multo magis impedire perspirationem insensibilem, quam siccum frigus, docuit *Sanctorius* [v]: addiditque alibi [x], a tali aere converti insensibilem perspirationem in ichorem, qui retentus, & deinde non resolutus, cachexiam facere solet. Hinc vi-

(s) De locis affectis Lib. I. Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 400. & Lib. IV. Cap. VII. ibidem pag. 465. (t) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 746. (u) De Aere locis & aquis textu 14. Charter. Tom. VI. pag. 191. (v) Aphor. 67. (x) Aphor. 146.

videmus a tali aere coryzas, catarrhos, & similia mala produci, in quibus magna copia humorum per nares depluit, vel & per sputa rejicitur. Verum illud retentum si circa majores nervos, vel horum originem in encephalo aut medulla spinali, colligatur, poterit illorum actionem laedere, vel & integre abolere. Ab hac enim causa serosa colluvies in corpore nascitur (*y*), quam adeo frequentem apoplexiae & paralysis causam invenit *Piso*, ut solam hanc fere in his morbis agnosceret, uti antea in historia apoplexiae dictum fuit. Unde & *Hippocrates* (*z*) inter morbos, humida tempestate frequentes, numerat apoplexias. Dum frigida aqua quasdam partes corporis alluit diu, paulo ante ex *Galeno* memoratum fuit, vesicae & ani sphincteres resolutos fuisse. De se ipso narrat *Avenzoar* [*a*]; dum paralyticum curaturus iter suscepisset tempestate frigida pluviosa, cum vento valido, & sinistrum pedem non satis tectum vento & pluviae expositum habuisset diu, partem hanc paralysi correptam fuisse, cum sensus etiam abolitione. Feliciter tamen & brevi curatus fuit ignis accensi calore valido, & inunctione linimenti calidi aromatici, cum topicum tantum esset & recens hoc malum.

Usus aquae calidae nimius, assiduus. Antea ad §. 1059. dictum fuit, posse oriri in fibris muscularibus tantam laxitatem, ut officio suo fungi nequeant, & a tali musculorum atonia paralysin fieri posse. Verum antea ad §. 30. demonstratum fuit, aquosa fibras solidas corporis quam maxime debilitare: & simul ex *Hippocrate* tunc monitum fuit, ab usu aquae calidae copiosiore metuendam esse *carnium effoeminationem*, *nervorum impotentiam*, *stuporem*. Fuerunt circa finem elapsi saeculi quidam Medici in hac opinione, sanitatem optimam fore, ubi sanguis & omnes humores essent tenuissimi; adeoque inculcabant omnibus, sanguinem non posse nimis dilui: hinc suadebant sanis hominibus, ut magna copia quotidie calidos aquosos potus sorbillarent, Theam, Caffam & similes. Vidi plurimos, his potibus diu abusos, adeo enervatum corpus habuisse, ut vix languida membra traherent, ac plures etiam apoplexia & paralysi correptos fuisse. Sic enim laxantur tandem in his omnia viscera & vasa, ut debita copia spirituum ad motus musculares requisitorum perfici non possit, & simul in musculis ab eadem causa inducatur illa atonia. Sed & similis laxitas ab aere tepido ac humido, si diu durat talis tempestas, inducitur: & *Hippocrates* notavit, post tempestatem austrinam & pluviosam paraplegias epidemico more grassatas fuisse (*b*).

Vapor arsenici, antimonii &c. Antea in enumeratione causarum apoplexiae N. 5. §. 1010. patuit, venenatos tales vapores delere posse actionem omnium nervorum, functionibus animalibus servientium, apoplexiam inducendo: sed & simul constitit observationibus ibi recensitis, pa-

(*y*) H. Boerhaave Instit. Medic. §. 748. (*z*) Aphor. 16. Sect. III. Charter. Tom. IX. pag. 109. (*a*) Apud Zacut. Lusitan. hist. 47. pag. 84. Tom. I.
(*b*) Epidem. 1. Charter. Tom. IX. pag. 63.

paralysin inde productam fuisse. Ex illis, quae de Paralysi, colicam Pictonum sequente, eadem hac paragrapho dicta sunt, patuit, plumbi vaporem paralysin saepius facere. Ab argento vivo, in vapores per ignem resoluto, toties invenimus paralyticos reddi homines, qui imprudenter se illi exponunt; ut deauratores, chemici, metallurgi &c. Forte & alia plura venena sunt, quae idem malum producere possunt, etiam externa applicatione. Unicam observationem adduxisse sufficiet, quae hoc confirmat. Nobilis mulier ulcusculo infra oculum sito, quod cancrosum suspicabatur, applicuit particulam recentis folii solani furiosi, quod *Bella Donna* solet vocari; & noctis unius spatio pupilla oculi amiserat omnem motum, dilatata manens quam maxime, etiam dum oculus splendido lumini exponebatur: amoto folio solani, paulatim redibat pupillae mobilitas. Coram se hoc vidisse testatur *Rajus* [c]; neque id casu factum fuisse, quia tribus distinctis vicibus, dum tentaretur folii solani applicatio, semper sequebatur idem effectus.

Quin imo, Cancroso hoc ulcere eradicato, & sanato, Chirurgus imposuit particulam ejusdem folii eidem loco, ubi ulcus fuerat, hac spe, ut repelleret humores, ne huc denuo confluerent; verum eadem pupillae dilatatio secuta fuit. Similem fere noxam ab imprudenti applicatione opii, mandragorae, hyoscyami, ad oculorum gravissimos dolores sopiendos se observasse saepius *Galenus* (*d*) testatur.

Pertractatis sic Paralysis causis, sequitur consideratio effectuum, qui a Paralysi producuntur.

§. 1061. Causa proxima (1058.), & remota (1059. 1060.), adeoque his nata paralysis ipsa, varios admodum producit effectus, pro varietate sedis, ubi illa causa haeret; pro varietate magnitudinis, qua ibi haeret; pro diversitate partis affectae, prout vitae necessaria magis minusve, magis mediate, vel immediate; inde enim lethalis, minus lethalis, sanabilis, incurabilisve, haberi potest.

Ex illis, quae hactenus dicta fuerunt de causis proximis & remotis paralysis, patuit, illas posse in diversis locis haerere corporis, dum paralysin producunt: hinc primo inquiritur merito in sedem, ubi illa causa haeret, ut dein prognosis justa, & bona methodus medendi, haberi possint. Potest enim causa, paralysim cruris v. g. faciens, haerere in ipso encephalo, & in medulla spinali, & in magno trunco nervoso, qui ex medullae spinalis extremo exeuntibus ramis nervosis collectis fit. Verum longe alii effectus ejusdem causae metuendi sunt, si in cerebro haereat, quam si in nervo crurali: nam ad vicina cerebri loca, quae aliis partibus corporis prospi-

(*c*) Histor. Plantar. Lib. XIII. Cap. XXIII. pag. 680. (*d*) Method. Medend. Lib. III. Cap. 11. Charter. Tom. X. pag. 58.

spiciunt, propagata haec causa producet nova mala, dum in nervo crurali tantum laedere potest functiones illorum musculorum, quibus ille nervus prospicit. Praeterea poterit causa, nervi functionem impediens, esse in nervorum involucris tantum, vel & in ipsa nervi proprie dicta substantia; unde iterum diversa Prognosis deducitur, dum saepius causa Paralysis, in nervorum integumentis haerens, per artem tolli potest; ubi vero ipsam nervi substantiam occupat, raro vel nunquam curatur. Quomodo autem detegi possit sedes hujus causae, postea ad §. 1070. dicetur.

Verum & pro varietate magnitudinis ipsius causae, quae paralysin facit, iterum alia Prognosis habetur. Si vertebra lumborum parum tantum ex situ mota fuerit, premendo medullam spinalem leviter tantum, spes curae superest: verum si multum recesserit ex loco suo versus interiora corporis, medulla spinalis saepe integre destructa est, & nullum remedium habetur. Magnitudo causae etiam a facili vel difficili ejus ablatione desumitur. Longe citius tolli poterit paralysis a plethora nata, quam illa, quae a serosa colluvie in encephalo accumulata producitur. Dum a solani furiosi particula ulceri applicata pupillae paralysis sequebatur, facile tolli poterat removendo hanc causam.

Verum & ipsa pars affecta novam diversitatem effectuum Paralysis facit, prout his illisve usibus servit. Longe diutius toleratur paralysis brachii, quam paralysis intestinorum; cum per hanc impediatur nutrimenti assumti digestio, & chyli in sanguinem ingressus, requisitus ad conservationem corporis. Ex his autem omnibus rite consideratis praevideri possunt illa, quae speranda sunt vel metuenda in Paralysi, de quibus sequenti paragrapho agitur.

§. 1062. PAralysis Cordis, pulmonum, musculorum respirationi inservientium, gulaeque, brevi lethalis: stomachi, intestinorum, & vesicae, a causis internis, valde periculosa: musculorum faciei mala, & facile in apoplexiam mutabilis. Paraplegia valde periculosa, apoplexiae praenuncia, hac nata lethalis: hemiplegia mala, paraplegiae affinis, hinc apoplexia necans; quae cum frigore, insensilitate, atrophia partis, mala, raroque medicabilis: quae cum saeva convulsione, & magno calore partis oppositae, mala: ex horum vero oppositis scitur, quaenam sanabilis, minusque metuenda sit: quaenam vero toties causa repentinae, nec ullo praesagio praevisae, mortis, sine ullo fere symptomate concomitante.

Cordis. Probatur in Physiologicis (e), cor verum musculum esse, & musculari vi agere; adeoque & Paralysin pati poterit, ut reliqui omnes musculi, si a quacumque causa impediatur applicatio causae muscularis motus.

(e) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 187.

tus ad cor. Verum quidem eſt, quod cor quaſdam proprietates habeat, quae in aliis muſculis non adeo inveniuntur, nam & exſectum de corpore pergit moveri per aliquod tempus, & quieſcentis jam poſt mortem irritando denuo renovari poteſt actio (vide §. 1.). Interim tamen Anatomica cordis exploratio docet, ſimilem ſtructuram adeſſe in hoc viſcere ac in aliis muſculis corporis; nervos numeroſos ad cor venire; arterias binas, & magnas quidem, reſpectu molis ipſius cordis, ſanguinem copioſum celerrime circumducere per totam ejus ſubſtantiam; adeoque validiſſimas hic motus muſcularis cauſas adeſſe. Sectiones vivorum animalium docuerunt, cor palleſcere, dum agit, ut reliqui corporis muſculi. Hinc licet cor peculiares quaſdam, ſibi ſoli proprias, dotes poſſideat, tamen & omnia illa habet, quae in reliquis muſculis deprehenduntur, adeoque & ſimiles morbos pati poterit a cauſis ſimilibus. Summi & ſubiti animi affectus omnes muſculos quandoque ſic reſolvunt, ut non amplius corpus ſuſtinere poſſint, ſed cadant homines; ſimulque fere ſemper ſequitur ſyncope, ſive cordis quies. Unde ſapiens *Homerus* (*f*), dum Penelopae nunciabatur filii diſceſſus, & procorum inſidiae, haec bina conjunxit, dicens

—— —— της δ' αὐτῆ λύτο γούνατα κ' φίλον ἦτορ.

Sed cor in ſyncope perfecte ſe habet, ut §. 1057. dictum fuit in definitione Paralyſis; quod nempe ſit muſculi laxa immobilitas, nullo nixu voluntatis vel vitae ſuperanda. Verum cum cor a ſanguine venoſo in cava ejus influente ſic irritetur, ut de novo contrahatur, illa incepta paralyſis cordis tollitur ſaepe, & multi in ſyncopen delapſi reviviſcunt, dum fricantur membra, aqua frigidiſſima pectus & facies reſpergitur, ſtimulantia naribus ſupponuntur &c. quibus omnibus motus ſanguini venoſo verſus cor conciliatur. Quandoque tamen a valido & ſubito animi affectu lethalis cordis paralyſis ſequitur. Fortiſſime dimicantem militem in praelio dum mirabantur omnes, nec minus dolebant, illum occubuiſſe tandem, mortuo arma auferunt, ut cognoſcerent, quis eſſet. Nobiliſſimus vir (cujus poſteritas adhuc in magno honore eſt, & mihi hujus facti veritatem confirmavit) cum aliis accurrit, & videns filium eſſe, oculis apertis cadaver inſpiciens obriguit, & paulo poſt mortuus cecidit [*g*]. Sed & obſervata docuerunt, ſyncopen ſequi, dum externa cordis ſuperficies ab inſolitis rebus tangitur, ubi vulnere vel ulcere pericardium penetrante nudum cor patebat. Dum enim Celeberrimus Chirurgus, digito immiſſo per ulceris aperturam, cor tangebat, ſyncope ſequebatur (*h*). Unde pericardium, firmiter nexum diaphragmati, jugulo, ſterno, totum cor, cum auriculis, ſinibus, & majoribus truncis vaſorum cor ingredientium, ex eoque egredientium,

(*f*) Odyſſ. Lib. IV. pag. 61. Tom. I. pag. 7.

(*g*) Eſſais de Montagne Liv. I. Chap. 11.

(*h*) Senac de Corde Lib. IV. Cap. v. Tom. II. pag. 344.

dientium, includit, illudque a duris ambientibus partibus defendit, ne, dum movetur, in illas impingat & laedatur, vel saltem turbetur in motu suo; cujus perennitas & aequabilitas vitae adeo necessaria est.

PULMONUM, MUSCULORUM RESPIRATIONI INSERVIENTIUM. Constat ex Physiologicis (*i*), pulmonem, dum aer aperto pectore undique illum allabitur, contrahi in spatium minus, quam occupabat, dum haerebat in thorace integro, illudque imprimis fieri actione fibrarum muscularium, squamosa segmenta bronchiorum nectentium; quae ergo renituntur pulmonis dilatationi inter inspirandum, & aeris expulsionem ex pulmone tempore exspirationis promovent. Si ergo paralysis fiat in his musculis sive fibris, mesochondriis dictis, exspiratio difficilior erit, manebit distentus aere contento pulmo, nec novum inspiratum aerem admittet. Cum autem ad liberum transitum sanguinis, ex corde dextro per pulmonem in cor sinistrum, requiratur alterna illa dilatatio & contractio pulmonum, patet, magnum vitae periculum a tali paralysi imminere. Asthma spasmodicum, per intervalla repetitum, a convulsis his fibris muscularibus agnoscunt omnes medici. An forte & Dyspnoea continuo affligens a paralysi harum fibrarum fieri posset? vidi asthmaticos plures, qui summa cum molestia exspirabant, & longe commodius inspirationem perficiebant. In tribus cadaveribus hominum, qui antea orthopnoea & dyspnoea laboraverant, invenit *Ruyschius* (*K*) acervum vesicularum pellucidarum ab aere expansarum & ita obstructarum, ut levi compressione aerem inde educere non potuerit: nec impulsus per asperam arteriam flatus commercium habebat cum his expansis vesiculis: acicula autem perforatae hae vesiculae subsidebant, aere emisso. Probabile videtur, inertes redditas has fibras non expulisse aerem inspiratum, & a mucosis viscidis humoribus, quibus pulmo in similibus morbis gravari solet, obstructos & infarctos fuisse asperae arteriae minimos ramos, qui ad has vesiculas pertingebant, tandem penitus concretos. Si talis harum fibrarum paralysis in toto pulmone, vel in magna ejus parte, fieret, satis patet, respirationem inde difficilem reddi debere; imo & quandoque integre supprimi posse.

Si jam similis Paralysis contingeret musculis, qui in respiratione vitali pectoris cavum dilatando efficiunt, ut pulmo ab aere distendi queat, satis patet, cito de vita actum fore.

GULAEQUE. Videantur illa, quae de gulae resolutione, & periculo hujus morbi, dicta fuerunt ad §. 785. & §. 818., ubi de angina ex hac causa nata agebatur.

STOMACHI, INTESTINORUM, & VESICAE &c. Constat ex Physiologicis [*l*], ventriculum non tantum ut cavum vas recipere ingestos cibos & potus, sed & illos retinere, premere vi musculari, atterere motu vermi-

(*i*) H. Boerhaave Institut. Medic. §. 602. & seq.

(*K*) Observ. Anatom. Chirurg. Centur. Oserv. 19. 20. 21. pag. 18. 21.

(*l*) H. Boerhaave Institut. §. 83.

miculari sive peristaltico dicto, promovere ad pylorum, & deinde in intestinum duodenum propellere. Si ergo paralyticae fiant hae fibrae ventriculi, omnis illa actio cessat, & tunc ventriculus fungitur tantum officio vasis ingesta excipientis, sed non mutat illa per propriam suam efficaciam. Actio diaphragmatis & musculorum abdominalium contenta ex ventriculo paralytico exprimere quidem poterit, sed cruda & immutata in tubum intestinalem tunc venient. Cum autem a paris octavi binis truncis, ad latera oesophagi decurrentibus, nervos suos accipiat, patet, quare periculosa sit paralysis ventriculi, si a causis internis oriatur, cum justus metus tunc sit, in ipso encephalo circa nervorum horum originem paralysis causam haerere.

Verum & ventriculi paralysis saepe ortum ducit a sola nimia flacciditate fibrarum musculosarum ventriculi, licet omnes nervi, & nervorum origo, optime se habeant. In helluonibus, qui ingenti copia cibi & potus quotidie ingurgitata ventriculum immaniter distendunt, tandem toties distractis ventriculi fibris omne robur perit, & postea tota vita languet ventriculi actio. Sed fibrae illae musculosae ventriculi, dum agunt, utrumque ejus orificium arctant, ne cibi, nondum digesti, exire cito possint [*m*]: hinc in paralysi ventriculi per pylorum, non satis arctatum, crudi & immutati cibi elabuntur, intestina irritant, unde tormina & cita ingestorum vix mutatorum per alvum egestio. Si simul reliqua viscera bona sunt, tunc quandoque fames canina adest, dum corpus nutrimento indiget quidem, attamen parum vel nihil ex ingestis proficit, unde perpetuum illud cibi desiderium manet. Talem appetitus canini & lienteriae causam detexit *Ruyschius* [*n*] in cadavere mulieris, quae a longo tempore cum his malis conflictata fuerat: invenit enim viscera satis bene constituta, Pylorum autem ita relaxatum, ut omnes manus digitos junctim compositos admitteret.

Praeterea ad §. 1060. dictum fuit, usum aquae calidae nimium & assiduum Paralysin facere posse: verum ventriculus omnium primo hoc vitium sentire debet, cum omnis aqua calida assumta in ventriculum primo veniat: unde & medici toties observant insuperabiles ventriculi languores in illis, qui tepidis aquosis illis potibus abutuntur. Caeterum paralytica illa ventriculi mala, a similibus causis nata, summam molestiam quidem faciunt & aegris & medicis, tamen non adeo periculosa sunt, quam si ab internis causis, nervos ipsos vel nervorum originem afficientibus, producerentur.

Similem morbum ab iisdem causis & in intestinis locum habere posse, satis patet: tunc autem absque sensu per alvum demittuntur brevi tempore, quae ingesta fuerant, pariter vix mutata. In sanitate autem intestina adeo validam vim se contrahendi habent, ut copioso etiam potu assumto nihil liquidi per alvum exeat: morbus ille solet lienteria vocari, de qua videantur ista, quae ad §. 719. & sequentes habentur.

Vesica autem fibras musculares numerosas satis fortes habet, vario modo se mutuo decussantes, quarum ope omnem urinam ex cavo suo exprimere po-

(*m*) Ibidem. (*n*) Observat. Medico-Chirurgic. Centur. Observat. 74. pag. 68.

poteſt. Si autem illae fibrae paralyticae fiant, & ſphincter veſicae adhuc ſuum robur retineat, tunc fit retentio urinae, uti toties contingit in illis, qui nimis diu urinam continuerunt. Si vero ſphincter ſimul reſolutus fuerit, urina clam dilabitur. Duplicem hanc veſicae paralyſin pulchre etiam notavit *Aretaeus* [*o*]. Cum autem veſica & a nervis intercoſtalibus & a plexu meſenterico inferiori ramos accipiat, uti etiam a crurali; patet quoque ratio, quare ejus paralyſis a cauſa interna producta habeatur adeo periculoſa. Inde in morbis urinae involuntaria emiſſio pro ſigno affecti cerebri habetur, adeoque mali ominis; uti alia occaſione ad §. 734. monitum fuit. Quando autem a cauſa, in ipſa veſica vel ejus ſphinctere haerente, urinae incontinentia naſcitur, moleſtum quidem admodum eſt, ſed non adeo periculoſum, malum.

Musculorum faciei mala &c.. Quia muſculi faciei nervos ſuos habent a quinti nervorum paris ramis, adeoque metus eſt, ne cauſa hujus paralyſis in ipſo encephalo haereat, quae aucta facile apoplexiam producit. Si enim brachium aut crua paralyticum fuerit, poterit cauſa haerere in ſpinali medulla, vel in nervis majoribus inde egreſſis; adeoque topica remedia, circa locum, ubi mali origo haeret, applicata uſum habere poſſunt; quod fieri nequit, ſi cauſa mali in encephalo haeſerit. Toties hoc obſervant practici, quod jamjam in lethalem apoplexiam delapſuri incipiant habere paralyſin in muſculis faciei, vel & linguae. Medias inter epulas incipiunt balbutire, quandoque cibi ore contenti, reſolutis muſculis genarum & labiorum, excidunt foedo ſpectaculo, & paulo poſt apoplectici concidunt. Paralyſis autem muſculorum faciei imprimis inde diſtinguitur, quod in latere non paralytico facies tendatur, angulus labiorum trahatur ſurſum, dum oppoſitum latus paralyticum longius apparet & pendulum quaſi. In genere fere dici poteſt, quod, quo paralyſis altiori in loco corporis haereat, eo ſit periculoſior, quoniam cauſa mali encephalo tunc propinquior eſt. Cum autem muſculi oculorum altiſſimi fere ſint totius corporis, hinc patet, quare peſſimam Prognoſin pronunciaverit *Hippocrates* (vide §. 734.) in morbis acutis, ſi oculi pervertereutur, aut alter altero minor fieret. Cum enim oculus extra orbitam protuberet per actionem muſculi trochleatoris, cui quartum par nervorum impenditur, ſi ille muſculus paralyticus fuerit, oculi bulbus profundius quaſi ſubſidebit in orbita, & minor apparebit quam alter; verum hoc denotat per morbum jam affici cerebrum, adeoque peſſima metuenda eſſe. Quandoque tamen topicum tantum malum eſt, non affecto cerebro, & feliciter ſanatur; quales caſus vidi aliquoties. Saepius tamen ſimul ſtupores in brachio, manuve, fiunt, & paulo poſt vel apoplexia, vel hemiplegia, ſequitur. Optime hoc monuit *Hippocrates* (*p*) dicens: *Diſtorſiones autem in facie, ſi nulli alteri parti corporis communicant, cito ſedantur, vel ſponte, vel per neceſſitatem; reliqui vero apoplectici fiunt.*

Para-

(*o*) De cauſis & ſignis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. vii. pag. 34.
(*p*) Prorrheticor. Lib. II. Cap. xvii. Charter. Tom. VIII. pag. 826.

Paraplegia valde periculosa &c. Antea ad §. 1018. dictum fuit, quod hodie soleat vocari Paraplegia, quando motus voluntarii cessant in omnibus partibus cervici suppositis. Causa ergo ipsam spinalis medullae originem impedit, ubi medullae oblongatae continuatur, adeoque encephalo proxima est; quae, si augeatur, apoplexiam faciet, & quidem lethalem, quia omnia, quae a spinali medulla pendent, jam inde sublata erant. Solet contingere, quando vel thecam vertebrarum, vel ipsam medullae spinalis interiorem substantiam, replet & comprimit sanguis effusus, aut extravasatum serum, quod sensim mole auctum in cavum calvariae regurgitet, & ibi pariter omnia comprimat. Potest & fieri a luxata vertebra cervicis, sed pariter fere semper lethali cum eventu, uti alia occasione ad §. 818. dictum fuit.

Hemiplegia mala. Hemiplegia vocatur, uti ad §. 1018. dictum fuit, quando dimidia pars corporis a capite ad calcem usque motu voluntario destituitur. Paraplegia saepius apparuit, nullo vitio intra cranium existente: at forte nunquam visa fuit Hemiplegia, nisi encephalum similiter affectum fuerit; nam balbutiunt fere semper, memoriam laesam habent &c. hinc pariter metus est, ne increscente causa Hemiplegiae sequatur lethalis apoplexia. Ubi vero apoplexiae succedit paraplegia, vel hemiplegia, melior spes est, quia tunc novimus morbi causam minui, & quasdam encephali partes liberari.

Quae cum frigore, insensilitate &c. Duplex inprimis causa paralysis enarrata fuit §. 1059.: nempe omne illud, quod nervum transmittendo spiritui ineptum reddit; & deinde quidquid arteriosi sanguinis introitum in musculum impedit. Si ergo frigus adsit in parte paralytica, novimus, circumductionem sanguinis per arterias hujus partis, unde calor in corpore oritur, non amplius fieri; adeoque non tantum nervos ad partem hanc tendentes esse impeditos, verum etiam arterias; tantoque difficilius curabile esse malum, cum circulatio deficiat in parte, vel saltem sit adeo debilis, ut calorem parti affectae conciliare nequeat. In pulchra illa dissertatione Celeberrimi *Alston* (q), quam de opio conscripsit, ejusque effectis in diversis animalibus, legitur, quod inter ranas, his experimentis capiendis destinatas, una fuerit, cujus crus posterius carebat sensu & motu: dum vero paralyticam hanc partem microscopio lustrabat, invenit globulos rubros sanguinis penitus dissolutos, & vasa distenta liquido homogeneo rubro: unde videtur in hoc animali sanguis haesisse immotus, fibris arteriarum muscularibus etiam paralyticis factis, adeoque non potentibus deplere arterias distentas. Cum autem ad §. 1057. dictum fuerit, quandoque una cum motu & sensum omnino perire in parte paralytica, merito & hoc pro malo omine habetur, quia causa paralysis non tantum nervos moventes, sed & sentientes, impedit, adeoque satis valida est.

Omnium autem pessimum signum est, si pars paralytica simul fiat atrophica: tunc enim denotat, nihil humoris vitalis nutritii adferri ad par-

(q) Médical Essai Tom. V. pag. 155.

tem amplius, ideoque sensim lento marasmo contabescere. In illa paralysi, quae colicam Pictonum dictam sequi solet, omnium frequentissime illa atrophia partium paralyticarum observatur. Crebram occasionem habui hunc morbum videndi & tractandi, & summa cum commiseratione vidi, deltoides musculos in utroque brachio evanuisse quasi, ita ut sola cute tectum humeri articulum tangere potuerim. Torosam illam carnem musculosam, quae primae phalangi pollicis in parte manum spectante apponitur, & pollicem magna vi, dum agit, versus manus palmam adducit, pariter adeo emarcuisse vidi, ut ne vestigium ejus fere superesse videretur, & miseri illi nullam vim manubus exercere potuerint. Patet autem satis, quam parum tunc spei curationis supersit, quando tota musculi moles tali marasmo contabuit. Causa enim motus muscularis tanquam duplex considerari potest, vel delata ad musculum, vel praerequisita & praeexistens in musculo. Prior causa ex voluntatis imperio per nervos defertur ad musculum, sed frustra, nisi fabrica organica ipsius musculi bona sit; quae cum perierit tali marasmo, nihil sperari potest, nisi adhuc restitui possit musculi torositas. Verum, tali morbo jam inveterato, vasa contracta, aut collapsa quandoque, jam concreverunt, nunquam postea humoribus futura pervia. In phthisicis videmus quidem circa finem vitae omnium musculorum molem insigniter minutam esse, sed supersunt tamen omnes motus voluntarii, quia illa imminutio torositatis tantum pendet a consumta pinguedine, superstite & illibata ea parte, cui per nervos applicata causa muscularis motus facit musculum turgere. Unde merito monuit *Hippocrates* (r) sequentia: *Quibus una cum hoc quod movere non possunt, morbosa pars corporis attenuatur, hi in sanitatem restitui non possunt: quibus autem colliquationes non accesserint, hi sani evadent*. Similia certe & apud *Celsum* (s) leguntur: *Quacumque vero corporis parte membrum aliquod resolutum est, si neque movetur, & emacrescit, in pristinum habitum non revertitur; eoque minus, quo vetustius id vitium est, & quo magis in corpore senili est*. Senectus enim ipsa in marasmum ab exsiccatione tendit; adeoque nulla spes est, marasmo jam tabescentes partes corporis in decrepita aetate denuo restitui posse.

Quae cum saeva convulsione &c. Postea ad §. 1064., ubi recensentur modi, quibus natura paralysin sanavit, dicetur, quod per magnam febrim supervenientem, & tremorem convulsivum partis affectae, tollatur quandoque paralysis. Ad §. 1068. autem patebit, quod praecipua remedia, quae ad paralysin curandam laudantur, sint talia, quae motum excitant, & calorem augent. Cum ergo a valida illa actione, quae, impedita aequaliter distribui, in latere opposito tanta vi se manifestat, non possint superari illa obstacula, quae paralysin produxerunt, patet satis, quare tunc magna difficultas in curatione praevideatur.

Ex horum vero oppositis &c. Hoc sponte patet. Sic enim paralysis

(r) Prorrheticor. Lib. II. Cap. xvii. Charter. Tom. VIII. pag. 826.
(s) Lib. II. Cap. viii. pag. 75.

lysis descendens ad inferiora, & liberas relinquens partes superiores, facilius curabilis est, quam si paralysis inferiores artus primo occupans sursum ascendat; tunc enim solet in lethalem apoplexiam brevi terminari.

QUAENAM VERO TOTIES REPENTINAE &c. Quidam homines subito moriuntur, sed praegressa fuerunt signa latentium in corpore malorum, dolores in thoracis intimo quasi cavo, palpitationes cordis &c., & post mortem inventae fuerunt plerumque in cadaveribus incisis manifestae causae. Sed & observatae fuerunt subitae mortes absque ullis signis praegressis, neque postea in cadavere inventae fuerunt ejusmodi mutationes, quibus merito subita talis mors tribui poterat. Tunc non sine ratione creditur, cor, paralyticum factum, cessasse a motu. Illud videtur imprimis obtinuisse, ubi subiti & validissimi animi affectus hominem perculerunt; cujus rei exemplum paulo ante in eadem hac paragrapho memoratum fuit, & cui similes plures casus in Historia Medica habentur.

§. 1063. QUae omnia (1057. ad 1063.) si quis singulis musculis, cujuscunque demum functionis auctoribus, applicat, infinitorum certe, & maxime mirabilium, morborum causas intelliget, diagnosin, prognosinque sciet.

Pleraeque functiones corporis nostri fiunt per motus musculares; unde & sponte patet, illas turbari posse, imo & deleri integre, per paralysin. Quando in Hemiplegia totum dimidium corporis latus motu musculari voluntario caret, noverunt Medici causam in encephalo haerere tam validam, ut dimidiam partem motuum, per nervos, voluntatis imperio subjectos, exercendorum, tollat. Sed si similis levior causa partem encephali quandam impediat, turbabuntur tantum quaedam functiones in corpore, reliquis integris manentibus. Idem contingit, si nervis, ex medulla oblongata vel spinali jam egressis, quoddam impedimentum nascatur in toto decursu ad musculos usque, quibus hi nervi prospiciunt. Dum autem, nervorum origine & nervis ipsis bonis, fabrica musculi destructa vel insigniter mutata fuit, pariter functionum laesio observabitur. Patet hinc, quot & quam mirabiles morbi ex hactenus dictis de paralysi intelligi possint: unum alterumve exemplum practicum ulterius hanc rem illustrabit. Si quis consideret mirabilem laryngis fabricam, numerosos musculos, qui cartilaginum, laryngem constituentium, variam tensionem & motum regunt, rimae glottidis aperturam moderantur; si dein attendat, quod ad vocem formandam pharynx, velum pendulum palatinum, uvula, lingua, labia &c. concurrant, quae omnes partes per musculos moventur; si jam praeterea noverit, ad unicae literulae elocutionem numerosos adeo musculos requiri, non mirabitur, quare toties, post apoplexiam sanatam, omnes functiones in integrum restituantur, sola saepe tantum loquela impedita; dum vel balbutiunt tota vita inter loquendum, vel quandoque aliquas tantum literas distincte pronunciare nequeunt. Si enim in encephalo adhuc

impedimentum manſerit qualecumque circa originem nervuli, qui huic illive muſculo, ad loquelam requiſito, ſervit, manebit tale vitium. Sed & idem ſequi poterit, ſi totum encephalum bonum fuerit, & in quibuſdam nervis impedimentum manſerit, quod liberum commercium inter encephalon & muſculos tollit. Notum eſt, Anatomicos, dum viva animalia diſſecant, reſcindere ſaepius nervos recurrentes, vel & ligare, ut caveant moleſtos ejulatus & clamores; animal enim, his nervis reſectis, mutum eſt. Sed & in puero obſervavit loquelam abolitam *Galenus* (*t*), dum imprudens Chirurgus ſtrumas in profundo ſitas exciſurus, & haemorrhagiam metuens, non diſcindebat membranas ſcalpello, ſed unguibus lacerabat, ſimulque mala fortuna diſtrahebat nervos recurrentes. Mirus ſatis etiam caſus apud *Vvepferum* (*u*) habetur, de muliere ſeroſa capitis colluvie laborante, cui loquela interdum ſenſim minuebatur, quandoque per decem & ultra horarum ſpatium integre abolebatur; dum vero, ſuperveniente tuſſi, tenue & crudum ſputum copioſe ejiceret, loquelam in inſtanti recuperabat. Imo, quod magis mirum videtur, ſi manu cranium premeret circa ſuturam lambdoideam illo tempore, dum loqui non poterat, redibat loquela; manu amota, ſtatim denuo muta erat.

Sed & obſervationes practicae docuerunt, encephalo nervisque integris & bonis, muſculari vero ſabrica laeſa & deſtructa, difficiles & ſatis miros morbos natos fuiſſe. Scytharum ille morbus, quem foemineum, *θήλειαν νόσον*, vocavit *Herodotus* (*v*), & ab irato Numine ob templum ſpoliatum huic genti immiſſus credebatur, ab *Hippocrate* (*x*) tribuitur aſſiduae equitationi; quia hoc morbo tentabantur opulentiſſimi Scythae, qui imprimis equitando totam fere vitam tranſigebant. Perpetuis enim illis ſuccuſſibus inter equitandum, & compreſſione non interrupta fere a pondere corporis equo inſidentis, ſic labefactabantur muſculi libidinoſi, ut nulla fieret poſtea membri virilis erectio. Obſervavit *Ruyſchius* [*y*] poſt puerperium quandoque urinae incontinentiam per aliquot dies, imo & ſeptimanas fieri, a nimia extenſione vaginae per tranſitum foetus grandioris, unde ſphincter veſicae, qui vaginae arcte cohaeret, ſic diſtrahitur, ut munere ſuo poſtea fungi nequeat: monet & quandoque a foetus capite diu haerente in vagina, vel rudi obſtetricis attrectatione, gangraenam ſequi deſtruentem ſphincterem veſicae.

Patet ergo, ex hoc fonte plurimorum & mirabilium morborum cauſas & diagnoſin poſſe hauriri, uti & prognoſin. Ubi enim a diſtractione nimia vaginae oriebatur ſphincteris veſicae atonia, ſperabat merito *Ruyſchius* curationem: quando autem gangraena hic nata deſtruxerat fabricam, nihil ſperandum erat. Unde & Scythae, multiplici obſervatione docti, omnem ſpem recuperandae virilitatis deponebant, & muliebri poſtea ſtola amicti tractabant opera muliebria.

(*t*) De locis affectis Lib. I. Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 396. (*u*) Obſervat. Medico-Practic. de Affectibus Capit. Obſerv. 32. pag. 62. (*v*) Lib. I. Cap. CV. pag. 44. (*x*) De Aere, locis & aquis Cap. XI. Charter. Tom. VI. pag. 210. (*y*) Obſervat. Anatomico-Chirurgic. XXII. pag. 22.

§. 1064.

§. 1064. SAnavit Natura hunc morbum attenuando & dissipando materiem morbosam, mala crisi ad cerebri exteriora, ejus ventriculos, circa medullam oblongatam, spinalem, exitum nervorum a medulla, nervos, depositam; solvendo impacta per magnam febrim supervenientem; movendo per tremorem convulsivum partis; educendo per diarrhoeam largam & diuturnam.

Sequitur jam paralysis curatio. Antea saepius in morborum curationibus describendis notatum fuit, quod prudentes medici omni attentione mentis consideraverint salubria illa naturae molimina, per quae morbi etiam difficillimi tollebantur quandoque; & his observatis rite atque intellectis conati sint similia per artem efficere, quae sponte nata viderant profuisse. Facile autem patet tunc sperari posse curationem paralysis, ubi encephali, medullae oblongatae, spinalis, nervorum, & fabricae musculosae, integritas mansit, ac morbosa causa impediverit tantum liberam determinationem causae motus muscularis ab encephalo per nervos ad musculos. Quidquid ergo hanc materiam morbosam sic attenuare potest, ut dissipetur vel evacuetur de corpore; vel attenuatam jam sic movere, ut locum mutet, nec amplius impediat encephali & nervorum actionem, sanabit paralysin. Binae unciae seri glutinosi in ventriculis cerebri haerentes pessima producere possunt mala; eadem haec seri quantitas, imo longe major, in panniculo adiposo crurum collecta facile fertur absque magno malo. Vidi aliquoties homines somnolentos, hebetes, obliviosos, miro modo levatos fuisse, dum subito incipiebant tumere pedes & crura: idem levamen toties observatur in praxi a tumore artuum inferiorum in illis, qui asthmate laborant. Unde videtur probabile, sola metastasi materiae morbosae, nervorum functiones impedientis, paralysin curari posse.

Febris autem, uti antea probatum fuit ad §. 587., stagnantia agitat, movet, resistentia subigit, & materiam morbosam mobilem redditam expellit de corpore saepe; quandoque & ad alia corporis loca deponit. Unde febris saepe medicamenti virtutem exercet, ratione aliorum morborum (vide §. 589.). Praeterea constitit ex illis, quae ad §. 1017. habentur, universalem omnium musculorum voluntariorum resolutionem, apoplexiam scilicet, sanari febre magna superveniente; adeoque & eodem modo facilius poterit curari paralysis. Sartorem ter paralysi correptum, & toties sanatum febre magna superveniente, vidit *Celeberrimus Boerhaavius*. Plura de hac re habentur ad §. 1017.

Tremor autem convulsivus partis paralyticae bonus est, ut causa, & ut signum: notat enim, causam muscularis motus denuo applicari musculis paralyticis, sed nondum tali cum constantia, ut durabilis sit effectus, sed mox vacillet denuo: unde incipientem sanationem indicat, & integrae curae magnam spem facit; inprimis si levis convulsio tremorem hunc comitetur: omnes enim musculi, qui in nobis diu quieverunt, si subito mo-

ventur, convelluntur; uti videmus in illis, qui ex fomno expergefiunt a magno fragore audito, vel fimili caufa, fubito ac valide agente in fenforium commune & nervos. Verum & ille tremor convulfivus prodeft, ut caufa, cum per hos concuffus expediri poffit faepe omne illud, quod adhuc immeabile in ipfis mufculis, arteriarum finibus, forte & in ipfis nervis, vel faltem horum involucris, haefit. Percipitur quandoque fimul puncturae fenfus in parte affecta, pariter laeto omine. Sic videmus faepe, quando quis dormitabundus oblique infedit coxae, & toto fere pondere corporis compreffit magnum truncum nervofum per pofteriora femoris decurrentem, quod totum crus ftupeat immobile; mutato autem fitu corporis, adeoque compreffione ablata, paulo poft moleftus fenfus percipitur, ac fi innumerae aciculae partem hanc pungerent; paulo poft redit motus & fenfus. Omnia ergo illa fymptomata in parte paralytica obfervata denotant, motum liberum per arterias & nervos in mufculos inchoatum jam effe, adeoque magnam integrae curae fpem affulgere.

Larga autem & diuturna diarrhoea materiam morbofam, imprimis fi pituitofa iners fuerit, de corpore fubducit, & pariter profuiffe obfervata eft, etiam in ipfa apoplexia, uti antea ad §. 1017. dictum fuit. Nec obftat, quod *Hippocrates* (z) dixerit, *ex diuturno morbo alvi deductio malum*; nam ibi illa diarrhoea confideratur ut peffimus effectus morbi longi, tabefactis jam vifceribus, vel refolutis penitus inteftinis, originem debens; uti alia occafione ad §. 720. dictum fuit: ideo *Hippocrates* dixit *ex morbo diuturno*, non autem *in morbo diuturno*. Laudavit enim validam diarrhoeam in alba pituita laborantibus, dum nempe foluta haec faburra expellitur de corpore, uti pariter ad §. 720. monitum fuit.

Patebit poftea, Medicos, naturam morbos curantem imitatos, dediffe talia remedia, quae calorem & motum augerent in corpore, nervos ftimularent, vel alvum fubducerent; & faepe feliciffimo cum fucceffu, ubi curabilis erat Paralyfis.

§. 1065. CUratio requirit ablationem caufae (1059. 1060.), nervorum functionem & arteriarum impedientis, dein liberi fluxus reftitutionem.

Ad §. 1059. generales claffes caufarum paralyfis enumeratae fuerunt, & §. 1060. caufae particulares praecipuae explicatae funt. Curatio jam cujufcumque morbi primo requirit ablationem caufae, adeoque & id in paralyfi curanda verum erit. Interim hoc folum nondum fufficit, fed requiritur praeterea, ut liber fluxus humorum per arterias & nervos ad mufculos reftituatur, qui antea impeditus fuerat. Ultima autem haec curationis pars faepe difficillima eft, uti ad §. 1018. jam monitum fuit, ubi de vitiis, quae poft fanatam leviorem apoplexiam fupereffe folent, agebatur. Dictum enim tunc eft, quod ipfa nervorum fubftantia adeo mollis & tenera fit, ut a caufis

(z) Aphorifm. 7. Sect. VIII. Charter. Tom. IX. pag. 343.

causis comprimentibus validioribus saepe omnino destruatur; vel & quandoque minima haec vasa, omni transfluxu humorum privata per longum tempus, hinc collapsa, concretis inter se lateribus, nullo modo postea pervia iterum reddi possint. Probe novi, experimentis olim frequentibus in canibus vivis institutis, dum ligabantur arcto vinculo per vagum & intercostale in collo, solutis post pauca minuta ligaturis, haec animalia languisse, & post paucos dies periisse, quia per fortiter adstrictam ligaturam laesa fuerat nervorum fabrica, nec apta amplius erat, ut libere spiritus ad viscera transmitteret. Haec est ratio, quare prudentes Medici non multum sperent de curanda Paralysi, quae per plures jam annos perstitit; quia jure metuunt, nervosam fabricam vel destructam esse, vel jam concretam adeo, ut nihil amplius transmittere possit. Hinc in tali casu membrorum paralyticorum motus emendatur quandoque utcumque, sed raro vel nunquam in integrum restituitur, uti quotidianae observationes practicae docent.

§. 1066. Causa impediens aufertur variis modis, causae, prius perspectae, facile applicandis.

Nihil generale ad causam paralysis tollendam laudari potest, nam pro varietate causae diversa medela requiritur, uti sponte patet. Ex historia ergo illorum, quae aegro contigerunt ante paralysin natam, & ex signis diagnosticis, quae praesentem corporis conditionem denotant, debet indicatio curatoria erui. Si enim v. g. os humeri luxatum, sub axilla haerens, nervos ibi positos, ad brachium decurrentes, compresserit, frustra adhiberentur decantatissima quaevis antiparalytica remedia, nisi prius illud os in pristinam suam sedem restitueretur. Hoc autem facto, si liber fluxus per nervos, antea compressos, nondum restitutus fuerit, tunc stimulantia, frictiones &c. locum habebunt.

§. 1067. Si illa causa intus haerens, crassa, stagnansque est, utendum iis remediis, quae producere possint illa, quibus Natura (1064.) hunc morbum saepe sanavit.

In curatione jam describenda, non agitur de paralysi, quae a retentis menstruis, haemorrhoidibus, tumoribus plethoricis, vel inflammatoriis, fit: talis enim eandem curam requirit, quae ad §. 1030. in apoplexia, a similibus causis nata, descripta fuit, vel provocatione evacuationum consuetarum, nunc suppressarum, perficitur. Agitur autem hic de morbo chronico, cujus causa lentior est ac stagnans; & in tali casu ars conatur imitari illa naturae molimina, per quae paralysin sanatam fuisse constat. Verum haec erant motus auctus per febrim validam, convulsivae partis affectae concussio, vel subita solutio humorum, & solutorum per alvum eductio. Si jam percurramus omnia remedia a probatissimis Medicis laudata ad hunc morbum curandum, patebit, ad has tres classes reduci posse omnia. Unde iterum discimus, nunquam artem medicam magis prodesse humano generi,

quam ubi naturae, morbos curantis, vestigia sequi potest. De remediis autem, a quibus illud sperari potest, sequenti paragrapho agitur.

§. 1068. ERgo curatio tentatur 1. attenuantibus, dissipantibusque; α. Aromaticis, cephalicis, nervinis, uterinis dictis, vegetabilibus, specie succi expressi, infusi, decocti, extracti, spiritus, conditi. β. Salibus fixis ustione, volatilibus destillatione, aut putrefactione, hinc electis. γ. Oleis expressione, coctione, infusione, destillatione, hinc productis. δ. Saponaceis ex horum combinatione per artem productis. ε. Virosis animalium partibus, insectorum succis, spiritibus, oleis, salibus, tincturis ζ. Salibus fossilibus, crystallis metallicis, & iis, quae ex his maxime composita. η. His omnibus, ut se mutuo juvent, cum prudentia, permistis: atque horum quidem usu attenuatio, dissipatio, calor febrilis, obtinetur. 2. Validis stimulantibus, & impacta quaecunque fortiter, motu nervoso tremente & convulsivo excitato, excutientibus: eo inprimis sternutatoria, & vomitoria fortia pertinent; si aliquoties inprimis repetuntur. 3. Purgantibus per alvum calidis, solventibus, aromaticis, vegetabilibus, vel & fossilibus acribus, metallicisque mercurialibus, antimoniatis, adeoque fortibus hydragogis, larga dosi, pluribus diebus successive repetita, datis; quorum ope copiosa, & aliquamdiu perdurans diarrhoea, excitetur. 4. Implendo primo vasa corporis largo potu attenuantium praemissorum, dein excitatione majoris motus, & sudoris, ope vaporis spirituum accensorum.

1. Laudantur ad hunc scopum omnia illa, quae crassa attenuare, stagnantia movere, & dissipare, possunt.

α. Omnes plantae, & variae plantarum partes, quibus odor fragrans, sapor calidus & penetrans inest, ad hunc scopum laudantur: hinc ab omni tempore cephalica, nervina, uterina, remedia vocata fuerunt. Antea ad §. 75., ubi de cura glutinosi spontanei agebatur, de horum usu dictum fuit; & in *Materia Medica* ad quintum §. 75. numerum series foliorum, florum, radicum, seminum, descripta habetur, in quibus & odoris fragrantia, & acre aroma calefaciens, adest; simulque ibi formulae ex his concinnatae habentur, ut vario modo talia remedia praeparari & exhiberi possint. In succis expressis haeret & aromaticum illud stimulans harum plantarum, & simul saponaceum illud solvens, quod in omnibus plantarum, recens pressis succis, plus minusve adest. Infusa continent omne quod solubile est in aqua fere fervida, diu vasis clausis cum his aromatibus digesta; adeoque pariter pulchrum usum habent. Decocta vero spoliantur plerumque maxime fragranti & volatili aromaticarum plantarum parte, nisi vasis clau-

clausis fiant, & brevi tantum coctione: ob eandem causam pleraque extracta [quae sunt tantum decocta inspissata], ex fragrantibus vegetabilium partibus parata, minorem efficaciam habent, & solas fixiores partes horum remediorum continent. Frustra certe cochleariae, nasturtii, raphani rusticani, & similium plantarum, vires quis ab extractis, vel succis inspissatis, exspectaret, cum illud acre stimulans adeo volatile in his sit: imo in genere omnia extracta, parata ex partibus vegetabilium, quae destillatione largiuntur fragrantes & aromaticas aquas, minus efficacia sunt. Verum quidem est, quod talia extracta possint dilui dein in propriis aquis stillatitiis, sicque illis restitui illud fragrans volatile, quod perierat; sed sic majori labore obtinetur illud, quod infusum, vasis clausis paratum, vel succus plantarum recens pressus, praebere poterat. Parantur jam ex his aromatibus spiritus destillati, in quibus sola volatilis pars horum medicamentorum haeret; non autem saponacea fixior, solventi tamen virtute praedita, pars; adeoque stimulando & calefaciendo agunt tantum. Formulae tales in *Materia Medica* ad locum citatum habentur, & plurima similia in omnibus officinis sub titulo aquarum antapoplecticarum, antiparalyticarum &c., prostant. Pulchra etiam methodus est, dum haec aromata exhibentur in substantia (ut vocant); dum nempe sicciora, in pulverem trita, cum syrupo quocumque officinali aromatico in conditi sive electuarii formam rediguntur, & omni trihorio vel quadrihorio diei una vel altera drachma deglutitur. Idem fit, si recentes & succulentae herbae, flores, radices &c tundantur in pultem, addita aequali copia sacchari siccissimi, conservationis causa, unde talia medicamenta *conservae* vocantur in officinis, & eodem modo adhibentur. Imprimis autem efficaces illae sunt, si recens paratae usurpantur: diu enim servatae in officinis magnam partem fragrantiae suae amittunt. Dum enim haec deglutita haerent in ventriculo, sensim ab humoribus, in ventriculum venientibus, solvuntur, & dum saepius de die repetitur horum remediorum usus, blanda, sed continua, actione stimulant, calefaciunt, movent. Similes formulae pariter in *Materia Medica* eodem loco habentur, ad quarum normam plures aliae concinnari poterunt.

β. De vi attenuante & solvente horum salium antea §. 135. in cura obstructionis dictum fuit. Ex plerisque plantis, in cineres combustis, sal fixus alcalinus educitur, elixiviando in aqua, qui potenter satis dividit crassa & glutinosa. Verum cum ad curam Paralysis praecipue laudentur illa, quae una cum vi solvente possident stimulantem acrem vim, &, mobilissima ex sua natura, per calorem corporis nostri quaquaversum disperguntur; hinc salia volatilia solent ad hunc scopum praeferri fixis. Acres antiscorbuticae plantae plures talem salem habent, qui, leviter tantum fractis vel contusis partibus harum plantarum exhalans, nares penetrabili admodum stimulo ferit, ut in cochlearia, nasturtio, sinapi, alliis, cepis, notum est: hae plantae leni igne talem salem largiuntur etiam forma sicca; vel, cum vino aut vini spiritu destillatae, dant acres illos spiritus, antiscorbuticos vulgo dictos, in quibus talis sal volatilis copiosus haeret. Ex reliquis plantis

tis prius putrefactis, nequidem acidissima acetosa excepta, talis sal volatilis alcalinus per destillationem educi potest. Praeterea omnes animalium partes, etiam absque putrefactione praegressa, tales sales in destillatione largiuntur. Sal cornu cervi, eboris &c., talis est, uti & sic dictus spiritus cornu cervi, eboris, serici crudi &c. qui nihil aliud sunt, nisi sal volatilis alcalinus, aquoso phlegmate simul inter destillandum adscendente dilutus. Sales illi aquis stillatitiis aromaticis diluti, divisis dosibus dati, & solvendo & stimulando pulchre prosunt.

γ. In plurimis plantis aromaticis amabilis illa fragrantia, ex sua indole admodum volatilis, oleo irretitur, ut haereat, nec statim avolet: unde olea illa, per artem Chemicam inde separata, in compendio illam vim aromaticam possident, uti patet in oleo cinnamomi, caryophyllorum, origani, rorismarini &c.: plurima enim talia olea stillatitia in officinis habentur. In quibusdam aromatibus oleum illud separatum a reliquis partibus haeret in loculis peculiaribus, & levi pressione inde educi potest; uti patet in corticibus recentibus citri & aurantiorum; ex quibus leviter inter digitos pressis fragrantissimum oleum, fractis loculis his, cum impetu prosilit, & sic purum, nullam ignis vim passum, colligi potest. Nux moschata, & reticularis illa mirabilis pars, hujus nucis externae superficiei adhaerens, quae *macis* nomine in officinis prostat, contusa in mortario, dein praelo pressa, dant magnam copiam olei fragrantis, butyri consistentiam habentis. Baccae lauri recentes contritae, si in larga copia aquae coquantur leviter, supernatat oleum viride aromaticum, quod frigefactum pariter consistit, sed mollius tamen est oleo expresso nucis moschatae. Omnia jam haec & externo & interno usu egregie in hoc morbo prosunt. Prostant insuper in officinis olea per infusionem parata ex herbis aromaticis & oleis mollibus expressis, olivarum, amygdalarum &c. verum pleraque horum admodum debilem vim aromatum infusorum possident, unde priora praeferuntur.

δ. Oleum sali unitum ita, ut miscela ex his binis facta aequabiliter dilui possit in aqua, vocatur *sapo*. De variis saponibus, & magna illorum efficacia in solvendis obstructionibus, antea ad §. 135. 3. dictum fuit. Cum autem in cura paralysis una cum vi attenuante requiratur vis stimulans & calefaciens, hinc sapones illi, per artem Chemicam ex oleis aromaticis fragrantibus & salibus alcalinis parati, prae reliquis laudantur. Sic sapo ille, *Starcheyanus* dictus, qui ex sale alcalino fixo & fragranti oleo aethereo terebinthinae fit, merito commendatur. Imprimis vero sales volatiles oleosi in officinis dicti, qui ex sale volatili alcalino, spiritu vini rectificato, & aromatibus, vel horum oleis stillatitiis, parantur, atque in omnibus officinis prostant, summi usus sunt: formula talis salis volatilis oleosi in *Materia Medica* ad §. 75. N. 5. habetur.

ε. Illa, quae gravem & vehementem odorem spirant, Latini dixerunt *virosa*: talia jam habemus in Materia Medica, quae sunt animalium partes, vel & animalium succi. Virosa *Virgilio* dicta Castorea, Moschus, Zibethum, calefaciunt, excitant, movent, & hoc effectu pulchre prosunt; casto-

ſtoreum autem prae reliquis ſolet uſurpari, quia Moſchus & Zibethum tantam gravis odoris vim diffundunt, ut hyſtericis & hypochondriacis ſaepe magnam moleſtiam faciant, adeoque ſi non aegris, ſaepe ſaltem adſtantibus, noceant. *Aetius* (*a*), qui collegit remedia, a Veteribus Medicis ad curandam paralyſin laudata, caſtoreum commendat, cum aequali copia opopanacis & ſagapeni miſtum. Praeterea in uſu medico ſunt quaedam inſecta, quae ſale alcalino volatili ſcatent, & contrita illum odorem ſpirant; quae & vi ſolvente & ſtimulante proſunt. Millepedum recentium contritorum cum aqua quadam aromatica expreſſum ſuccum, eorundem exſiccatorum pulverem, uti & cochinellae, & granorum kermes (quae pariter ad inſectorum familiam pertinent), efficax remedium invenerunt Medici recentiores; Cantharides adhuc longe acriorem ſtimulum habent, & vim ſolventem efficaciorem; ſed raro & non niſi magna cum cautela adhibentur uſibus internis, cum peſſima ſaepe & metuenda ſymptomata producant; ideoque a veteribus Medicis tanquam venenatae damnatae fuerint.

Ex his jam per artem Chemicam educuntur ſales volatiles alcalini ſatis acres, olea foetida, externo & interno uſui ſervientia in hoc morbo curando, ut oleum cornu cervi, ſanguinis humani &c. unde iterum efficacium remediorum magna varietas haberi poterit.

ζ. Quantum attenuandi & reſolvendi effectum habeant ſales, antea ad §. 135. 1. dictum fuit. Iidem majori copia exhibiti ſtimulandi vim ſatis inſignem poſſident. Ubi autem metalla, in menſtruis ſuis ſoluta, ſub ſalis forma habentur in cryſtallos redacta, patiuntur ſe aqua dilui, & aequabiliſſime diſtribui poſſunt per totum corpus; ſicque efficaciſſima habentur remedia, quibus chemici toties ſtupendas curationes perfecerunt in morbis Chronicis difficillimis. Ubi ſales illi metallici in pauca copia aquae diluuntur, tunc ventriculum & inteſtina irritant, ſicque vomitorii vel purgantis remedii vires praeſtant: quando autem larga aquae copia diluuntur, tunc abſque irritatione multa tranſeunt primas vias, venis bibulis primarum viarum corporis recepta permiſcentur ſanguini, & cum illo per totum corpus mota obſtructiones pertinaciſſimas reſerant. In multis aquis mineralibus ferrum ſolutum haeret, & per tot ſaecula ſalubres harum aquarum effectus laudaverunt Medici. Remedia enim omnia, quae ex animali vel vegetabili regno petuntur, quamvis magna certe vi medicata polleant, tamen citius videntur mutari per vires corporis noſtri, quam illa, quae ex regno foſſili habentur. Ex oſſium animalium cineribus, uti & vegetabilium, imo ipſo mellis exuſto carbone, ferrum educitur adhibito magnete; unde merito concluditur, quod diviſum in moleculas, ultra omnem fere imaginationem parvas, potuerit ire per vaſa animalium & vegetabilium, ac tamen priſtinam ſuam naturam retinere, non vero mutatum fuiſſe in vegetabilem vel animalem naturam, adeoque vires ſuas conſtanter ſervaſſe. Hinc apparet, quantum boni ſperari poſſit a ſalibus metallicis, magna copia aquae dilutis, ita ut ſua acrimonia non irritent primas vias, ſed ad intima corporis pe-

(*a*) Lib. VI. Cap. XXVIII. pag. 109.

penetralia pervenire possint. Praeterea considerandum est, quod ex unione metalli cum menstruo solvente novae oriantur vires, quae nec in metallo solo, nec in menstruo, praeexstiterant, sed tantum observantur natae, dum haec simul unita sunt. Insipidum argentum solutum in spiritu nitri dat crystallos amarissimas, ex quibus purgans illud lunare *Boylei* paratur, quod hydropicorum aquas tam feliciter saepe educit: illa vis cathartica non erat in argento, nec in spiritu nitri, sed in concreto ex his binis sibi mutuo unitis. Notum est, argenti vivi plures uncias impune quandoque assumtas fuisse; pariterque spiritum salis marini, aqua dilutum, facile tolerari a corpore humano: sed haec bina simul unita faciunt sublimatum corrosivum, cujus pauca grana robustissimum etiam hominem necare possent. Verum idem illud sublimatum corrosivum, dum minima copia admodum dilutum exhibetur, pulcherrima saepe praestat in curandis morbis, & a quibusdam instar arcani tegitur: de qua re postea alio loco adhuc plura dicenda erunt.

Sic & habemus in officinis compositos sales, qui mira solvendi efficacia valent, & tamen absque molestia feruntur a corpore, etiam largiori dosi dati; ut tartarus tartarisatus, tartarus regeneratus, sal neuter ex miscela spiritus aceti cum sale volatili alcalino natus; uti & ex miscela salis volatilis cornu cervi cum sale succini acido &c. quae omnia huic scopo servire possunt.

ꝫ. Diversae sic remediorum efficacium classes enumeratae fuerunt: sed & possunt plures ex his combinari simul cum prudentia, ut unita quasi opera tanto citius & felicius curam perficiant. Pulchrum sic vidi effectum, dum per aliquot dies deglutitis pilulis ex aloe, sagapeno, myrrha, galbano, sicque detersis primis viis, dabatur mane in lecto drachma salis cornu cervi in unciis aliquot aquae stillatitiae florum lavendulae, vel alterius similis, soluta; superbibendo infusum aromaticum ligni sassaphras, rutae, rorismarini, similiumve: unaque eodem tempore perfricabatur pars affecta: de qua re sequenti adhuc dicetur paragrapho. Repetebatur autem saepius hujus remedii usus, quia difficilis ille morbus raro, vel nunquam, subito curari potest.

Simul prodest aer calidus & siccus; unde aestas fervida paralyticos juvat: & alio anni tempore per artem talis aeri temperies conciliari poterit; vel & peregrinatione ad regiones siccas calidas & montanas. Carnes assatae, imprimis ferinae, & avium montanarum, condimenta acria ex sinapi, alliis, cepis, origano, satureja, &c. vinum molle, sed generosum, cerevisia meraca, sed non acris, qualis imprimis est *Momma Brunsvicensis*; quam pulcherrime profuisse vidi aliquoties. Verum omnibus his in homine etiam frigidae temperiei calor & sitis excitabuntur; talisque diaeta §. 586. inter causas febris numerata fuit. Sed per magnam febrim supervenientem natura curavit Paralysin, ut §. 1064. dictum fuit; & scopus artis est, in curando hoc morbo naturam imitari; adeoque attenuationem, dissipationem, & calorem febrilem, producere.

2. Va-

2. Validis stimulantibus &c. Pleraque remedia, quae praecedenti numero laudata fuerunt, praeter vim solventem etiam stimulo agunt, quo circulatio augetur, & major producitur in corpore calor. Verum hic agitur de alia stimulantium specie, quae absque ulla saepe acrimonia, sensibus detegenda, miris tamen modis totum corpus turbant, & inprimis in totum systema nervosum agunt, ac convulsivis validis motibus omnes corporis partes agitant; hac spe, ut excutiatur illud, quod impedimentum facit libero transitui spirituum nervosorum in musculos paralyticos. Postquam enim per solventissima remedia aliquo tempore exhibita, per calorem & motum auctum humorum circulantium, omnia jam disposita fuerant ad faciliorem transitum per vasa omnia, tunc subitae tales & validae concussiones mirum quandoque effectum praestiterunt in hoc morbo.

Sternutatoria jam remedia tales concussus excitant: nam inter sternutandum nulla pars corporis est, quae non concutitur, nullus fere musculus, qui non movetur: imo apparuit saepius, ipsa membra paralytica subsilire inter sternutandum; sicque motus redintegrati initium fit; & merito speratur, repetitis sternutationibus motum in partibus paralyticis magis augendum esse. Ita enim illud obtinebitur, quod alia methodo, sed forte minus efficaci, tentandum jussit *Celsus* [b]: si enim motum imbecillitas prohibet, dicit; *vel gestetur, vel motu lecti concutiatur: tum id membrum, quod deficit, si potest, per se, sin minus, per alium, moveatur, & vi quadam ad suam consuetudinem redeat*. Quidquid jam nervos, per narium internam superficiem dispersos, irritat, sternutationem producere potest: sic sola agitatio plumulae in naribus hoc efficiet. Habentur praeterea remedia *Errhina* sive *Ptarmica* dicta, quae naribus attracta stimulant, & sternutationem, quandoque etiam validissimam, producunt. Mitiora ex fragrantibus & aromaticis herbis fiunt; vel recentibus, in turundae formam convolutis, & naribus immissis, vel exsiccatis in pulverem tritis. Acriora sunt Tabacum, in non assuetis, Nigellae semina, Hellebori radices, Euphorbium &c., quae ultima cum cautela usurpari debent, quia narium membranam caustica sua vi quandoque exulcerant, & sternutationem vix compescendam, ac convulsiones minitantem, producunt. Sedari tamen solet nimia ab his acrioribus ptarmicis excitata sternutatio, si per nares attrahatur lac tepidum recens, vel cum althaea, malva, similibusve emollientibus, decoctum.

Ob eandem causam laudantur vomitoria, & fortia quidem; neque adeo prosunt, quatenus evacuant, sed quia concutiunt totum corpus & movent; simulque convulsivum motum pluribus musculis inducunt; uti antea ad §. 652. dictum fuit. Per hanc methodum enim ars conatur imitari illud, quod natura per tremorem convulsivum partis paralyticae efficit (vide §. 1064.). In Paralyticis post coenam vomitum utilem esse, *Celsus* (c) dixit; sed videtur ibi tantum intellexisse levem vomitum, qui aqua tepida sola, vel pauco sale & melle admistis, poterat excitari: qualem vomitum inter diaete-

(b) Lib. V. Cap. xxvii. pag. 179. (c) Ibidem.

diaetetica remedia habuerunt Veteres, uti ex alio *Celsi* loco (*d*) patet. Hic autem validiora longe requiruntur, & praesertim antimoniata, quae longe magis corpus turbare solent, molestas anxietates producere & jactationes corporis, quam mitiora ex vegetabilium familia desumta.

Verum satis patet, validissimos illos concussus per vomitoria & sternutatoria adhiberi non posse, nisi viscera bona fuerint, vires satis firmae, & nullus metus sit apoplexiae a plenitudine vasorum; quae rumpi possent in encephalo inter vomendum vel sternutandum; uti alia occasione ad §. 1026. monitum fuit.

An non eidem scopo inservire posset mirabilis illa concussio, quae per vim electricam partibus paralyticis applicatam excitatur? Certe fulminea quasi vi & celeritate penetrat per omnia: & cum miris his phaenomenis intenti philosophi invenerint modos, quibus augeri potest quam maxime intensitas hujus actionis electricae, tam validi nasci possunt concussus in corporibus animalium, ut saepe periculo non caruerint haec tentamina electrica. Coram vidi, aviculas ictu tali fortissimo electrico periisse, & sub calvaria sugillationem manifestam in dura piaque matre observavi. Cum prudentia tamen & hoc tentari posset; mereturque certe, cum hactenus nulla methodus cognita habeatur, per quam tam celer & validus motus in corporis nostri variis partibus excitari possit. Interim tamen & hic cavendum est, ne tantus motus destruat nervos, quibus curandis adhibetur; vel & in partibus non affectis noxam producat. Vidi hominem robustum, dum digitum indicem dextrae manus admovebat virgae ferreae, per artificiosam machinam multiplicata vi electrica imbutae, ictum tam validum ilico sensisse in sinistro genu, ut cecidisset prae doloris acerbitate, nisi illum sustinuissent adstantes; & doloris in hoc loco molestas reliquias per plures dies percepisse; neque ullo pretio vel precibus potuisse adigi, ut iterum experiretur vim electricam, quam antea contemserat ignarus. Numerosissima circa vim electricam a viris celeberrimis instituta fuerunt experimenta, quae summam ejus efficaciam, sed & simul periculum, docuerunt, dum minus prudenter haec experimenta tractarentur, quae recensere non est hujus loci. Verum in paralysis curatione multum inde exspectari posse boni, patet directis & fidelissimis experimentis. Potest enim ex quovis musculo, & variis ejusdem musculi partibus, ad lubitum scintilla electrica educi: dumque hoc fit, musculi illi convulsivo modo agitantur, quod hic requiritur. Possunt hi concussus repeti pro lubitu, imo & majori, vel minori, intensitate adhiberi. Cum autem argumenta a priori minus convincere soleant Medicos, effectus felices tentaminum electricorum in hoc morbo curando majoris ponderis sunt. Unicum adduxisse sufficiet, descriptum a *Celeberrimo Jallabert* (*e*), experimentalis Philosophiae Professore & cultore eximio, qui in homine, jam per quatuordecim annos brachium

(*d*) Lib. I. Cap. III. pag. 30.

(*e*) Expériences sur l'Electricité &c. pag. 143. & seq.

chium dextrum paralyticum habente, fausto cum eventu vim electricam adhibuit. Notandum autem est, talem fuisse paralysim, cujus curatio ab aliis remediis vix sperari poterat. Diuturnitas enim mali, aliis remediis frustra tentati, partis affectae insensilitas, color lividus, atrophia (vide §. 1062.), difficillimam dabant Prognosin. In tali tamen, & tanto morbo, post decem dies jam redibat sensus, augebatur membri, antea atrophici, torositas, color apparebat naturalis, & continuato usu sensim augebatur musculorum, antea paralyticorum, robur. Haec curatio sufficit, ut in paralysi tentetur electricae virtutis efficacia: sed & ex illis, quae contigerunt huic aegro, dum fortissima ipsi applicabatur electricitas (commotionem vocant philosophi, quia totum corpus validissime concutitur in hoc experimento) prudenter agere discent Medici, qui hanc curam aegris suis adhibent [f]; nec minus philosophi, ne se facile exponant tantis periculis, quae intensissimus electricitatis gradus, fulminis instar, producit. Festinatam optabat Celeberrimus vir, aegri curam; sed proprio adstantiumque periculo, & aegri ipsius incommodo non levi, didicit, in similibus potius lente festinandum esse.

Nec obstat, quod non omnes paralytici hac methodo sanati fuerint; nam semper Medici doluerunt, Paralysin saepe nullis remediis obedire: sufficit profuisse agitationem illam miram, per vim electricam productam, membris paralyticis, ut cum prudentia tentetur idem inposterum. Cum autem vis electrica, ad summam intensitatem deducta, multa similia habeat cum fulminis actione mirabili, an forte & ab ipso fulmine, simili utcumque, sed longe intensiori, efficacia agente, curari posset paralysis? Habet *Diemerbroeccbius* (g) casum talem mirum, quem ipse viderat. Mulier enim, quae sexto aetatis anno ex subito terrore paralysi totius corporis, excepto solo capite, correpta fuerat, & postea extrema inferiora per triginta & octo annos habuerat paralytica, subito liberata fuit ab hoc morbo, dum horrenda tempestate ingruente fulmen ingens illam undique circumfulsisset. Testatur autem *Diemerbroeccbius*, omnium conspectui expositam fuisse sanatam illam mulierem, seque ipsam millies invisisse paralyticam, & postea per quindecim annos & plures vidisse sanam. Verum quidem est, quod & summo terrori mirabilis illa & subita sanatio adscribi posset; sed morbus ante tot annos a terrore ortum duxerat. Interim tamen historia Medica plures tales observationes exhibet, quibus constat, ab ira subitanea, terrore magno, sanatam fuisse paralysin. Sic ira summa percitus herus, dum famulum fuste excipere nititur, liberatur ilico ab annosa contractione poplitum, quae omnem gressum impediverat. Alteri, per plures annos jam hemiplectico, incassum tentatis omnibus auxiliis, dum domus deflagrabat, in qua decumbebat miser, ilico rediit motus, & a summo aedium praecipitem se dedit, posteaque liber ab hoc morbo vixit (h). Filius Croesi

(f) Ibidem pag. 128. (g) Observat. & Curat. Med. Observat. X. pag. 9.
(h) Schench. Observat. Medicin. Lib. I. de Paralysi pag. 94.

Croesi mutus, dum Persam militem, in patrem irruentem videret, exclamavit ilico: *O homo, ne perimas Croesum*; & postea per totam vitam loquela usus fuit (*i*). Omnia haec satis docent, summas & subitas animi perturbationes motum quandoque reddidisse partibus paralyticis, adeoque & illud tentari posse; sed tamen ancipiti cum eventu, cum & aliae observationes numerosae docuerint, ab iisdem paralysin, aliaque plurima mala, imo & subitam mortem, producta fuisse.

3. Purgantibus per alvum &c. Iterum est artificiosa imitatio illius methodi, qua natura sanavit quandoque paralysin, diarrhoea nempe larga & diuturna. Habemus jam in arte talia remedia, quae hoc efficere possunt; & seliguntur illa, quae una cum vi purgante calefaciunt, movent, excitant, funduntque humores corporis nostri: *Aloe*, *scammoneum*, *colocynthis*, *gutta gamba*, *jalappa*, & similia, hac vi pollent; haec enim saepius exhibita, una cum validis evacuationibus fundunt sic totum sanguinem, ut inde pallor in toto corpore nascatur, licet nec gutta sanguinis per alvum exiverit; adeoque ille pallor a sola sanguinis rubri dissolutione ortum ducit. Habentur & plura composita officinalia ex his parata: *Extractum catholicum*, *panchymagogum*, *pilulae cochiae* dictae, & alia plura similia; quibus si addantur praeparata mercurialia efficacia, sed tuta tamen, ut *Mercurius dulcis*, *praecipitatus albus*, *turbith minerale*, perfectissime huic indicationi curatoriae inserviunt. Omnia autem haec, quia humores solutos sub tenuis aquae forma per alvum educunt, vocantur *hydragoga*. Interim tamen semper considerandum est, an vires adhuc satis constent, ut valida haec remedia ferre possint, & an nulla labes tabefactorum viscerum adsit. Quamvis autem continua sic per aliquot dies excitata diarrhoea plurimum prosit, si tamen minus tutum videatur, subita tali colliquatione humorum, & colliquatorum expulsione, uti per aliquot dies continuos, potest, interpolatis vicibus, validum tale purgans dari, & diebus a purgatione liberis possunt adhiberi illa remedia, quae ad primum numerum hujus paragraphi laudata fuerunt; cujus methodi pulchros successus aliquoties vidi.

4. De hac methodo antea ad §. 529. dictum fuit, ubi de morbis ossium curandis agebatur: patuitque tunc, medullosum oleum corruptum, in imis ossium recessibus haerens, sic elui posse, & servatos fuisse artus, qui exstirpandi fere omnibus videbantur. Decoctum Guajaci inprimis tunc laudabatur, tamquam attenuans & simul antisepticum remedium, quod & in hoc casu adhiberi posset: interim remediis, ad primum numerum laudatis, copia aquae dilutis, corpus impleri posset per aliquot dies, & dein sudor elici ope vaporis accensi spiritus vini. Sic enim dilutis & attenuatis prius humoribus magnus calor, & celerior motus, conciliatur, quae simul juncta aptissima videntur, ut obstacula, liberum motum subtilissimi humoris per membra paralytica impedientia, removere possint, inprimis si vapor accensi spiritus vini determinetur ita, ut sedem causae detectam [de qua

(*i*) Herodot. Lib. I. Cap. LXXXV. pag. 35.

qua §. 1070. agit) alluat. *Vvepferus* [*K*] hac methodo frequenter usus fuit cum successu in paralysi & aliis nervorum morbis curandis, uti ejus observationes testantur.

§. 1069. Frictiones externae siccae, calidae, ad ruborem usque, vel cum spiritibus penetrante & stimulante virtute praedictis ex animalibus, vegetabilibusque, aut cum oleis, linimentis, balsamis, unguentis, nervinis, prosunt. Balnea vaporum, immersiva; Emplastra acria, aromatica, attrahentia dicta; Cucurbitae; scarificationes; vesicatoria; fustigationes; dolorem & levem inflammationem excitantia, ut urticae, & similia, juvant.

Quantum boni in multis morbis a frictione exspectari possit, antea ad secundum numerum §. 28. dictum fuit. Acceleratur enim motus sanguinis in parte, quae fricatur; deinde etiam diuturna & valida frictione augetur motus in toto corpore: cum autem pars corporis perfricata incipiat rubere, tumere, calescere, patet, quod humores majori copia & impetu fluant per hanc partem. Verum & frictio agitat nervos per partes dispersos, & movere ac solvere potest illa, quae in vasis, nervorum tunicas perreptantibus, haerent immeabilia; unde saepius Paralyses nascuntur. Hinc merito *Celsus* [*l*] dixit: *Membrum aliquod resolutum ipsius frictione confirmatur*. Cum autem quandoque paralytica membra atrophica fiant, & torositatem suam perdant, frictio proderit *ad alendum id, quod tenue & infirmum est* [*m*]. Sed & per frictionem excitatur electrica vis: saltem in quibusdam animalibus hoc observatum fuit; in felibus v. g.: an forte & ob hanc causam prodest frictio? Applicantur autem illae frictiones capiti, collo, infra orbitas oculorum, ad menti partes laterales, pone aures, maxime cervici, & toti spinae dorsi, axillarum cavis, inguinibus, cavis subpopliteis; in quibus locis nervi notabiles satis propinqui sunt integumentis corporis. Varia autem seliguntur loca, quibus frictio applicatur, pro diversitate sedis causae paralyticae, ut sequenti dicetur paragrapho. Cum autem in Paralysi laxitas musculorum percipiatur (vide §. 1057.), hinc panni lanei, frictioni servientes, imbui solent vapore aromatico roborante; qualis suffumigii formula ad hunc numerum in *Materia Medica* habetur. Ob eandem rationem spirituosis liquidis perfricantur partes paralyticae, quae stimulant & roborant simul: talis formula eodem pariter loco habetur, & omnes spiritus aromatici, tam simplices, quam compositi, qui in officinis prostant, eidem usui servire possent. Solent & inungi, post frictionem fortem & diuturnam, partes paralyticae unguentis aromaticis, *nervinis* vulgo dictis in officinis; cujus & formula eodem loco habe-

(*K*) Observat. Medic. Practic. Observ. 32. pag. 72. & aliis pluribus locis.
(*l*) Lib. II. Cap. xiv. pag. 89. (*m*) Ibidem pag. 88.

habetur. Interim tamen haec, cum pinguibus & oleosis constent, forte laxabunt partes jam inde nimis flaccidas; hinc spirituosa & vapores illi aromatici videntur praeferendi: pulchrum tamen usum & haec habent, si debito modo applicantur. Solent enim in membris paralyticis flexores musculi, semper validiores musculis extensoribus, propria contractilitate breviores reddi, & articulos in continua flexione retinere, dum simul ligamenta articulorum diuturna quiete fiunt magis rigida: ideo unguenta talia, post frictionem, si illiniantur musculis flexoribus & articulis, proderunt; dum simul spirituosis & vaporibus aromaticis emendatur laxitas extensorum, a praevalente contractilitate flexorum per longum tempus distractorum. Nimiam enim & diuturnam distractionem debilitare fibras solidas, antea ad §. 25. 3. demonstratum fuit. Praestat autem, ut illae frictiones bis de die repetantur, & intermedio inter has tempore Emplastro aromatico calefaciente tegatur pars, ut sic continuo foveatur, calescat, stimuletur. Talis emplastri formulae pariter in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur. Quare autem talia Emplastra dicantur attrahentia, patet ex dictis ad §. 134., ubi de his agebatur.

Balnea vaporum, immersiva. Cum nihil magis laxet corporis fibras solidas, quam aqua calida, & inprimis vapor inde assurgens; flaccidisque paralyticis partibus haec laxantia minus conducere videantur; hinc potius proderunt sicci illi calores, *& arenae calidae, & laconici, & clibani, & quarundam naturalium sudationum, ubi a terra profusus calidus vapor aedificio includitur*, quos laudat *Celsus* [n]: Et postea addit, nervorum quoque quaedam vitia sic optime curari, *quando nempe humor intus nocet, isque digerendus est*. Plurima talia loca, ubi siccae hae thermae habentur, recenset *Baccius* [o]. Ob eandem rationem balnea immersiva non semper prosunt in cura paralysis, & tantum in illo casu, ubi obstaculum, liberum influxum spirituum & sanguinis arteriosi in musculos impediens, balneis potest emolliri & solvi; vel ubi anchyloses, a diuturna quiete partium paralyticarum natae, requirunt balnea, ut debita flexilitas ligamentis rigidis redeat. In illo autem casu, ubi cura paralysis acres requirit stimulos, motum majorem in parte affecta vel in toto corpore, & roborationem flaccidarum partium, balnea humida, tam vaporis, quam immersiva, minus prodesse videntur. Ubi autem medicatae thermae, cum impetu prosilientes, vel ex alto decidentes in partem paralyticam, movent & concutiunt satis fortiter, tunc saepe pulchre profuerunt: tales casus recensuit *Celeberrimus Cocchi* (p). Verum *Caelius Aurelianus* (q) in cura paralysis dicit: *Aquarum ruinis partes in passione constitutae sunt subjiciendae, quas Graeci κατακλυσμοὺς appellant, plurimam etenim earum percussiones faciunt corporum mutationem*. Ubi pulchre praecipuum effectum aquae illabentis percussioni adscribit.

Bal-

(n) Cels. Lib. II. Cap. xvii. pag. 93. (o) De Thermis Lib. IV. pag. 118. (p) Dei Bagni Di Pisa Cap. iv. pag. 197. (q) Morbor. Chronic. Lib. II. Cap. 1. pag. 361.

Balneum autem frigidum a quibusdam laudatum fuit ad curandam paralysin; certe, si effectus aquae frigidae, corpori subito applicatae, considerentur, videtur cum spe successus & haec methodus quandoque tentari posse. Sequitur enim horror & concussus totius corporis a frigidissima aqua applicata; postea oritur calor, rubor, pulsus fortior & celerior; sique lectum petat homo post subitam talem immersionem in aquam frigidam, solet plerumque sequi magnus sudor. Sic per artem conciliatur febris corpori, cum horrore & frigore incipiens, subsequente dein calore & sudore. Verum febris & motus convulsivus partis §. 1064. numerata fuerunt inter illa auxilia, quibus natura uti solet ad hunc morbum sanandum. Praeterea ad §. 1064. monitum fuit, bonum signum esse, si in parte affecta puncturae molestae & formicationis sensus percipiatur; sed si quis aqua frigidissima vel nive manus lavet, talem sensum habebit. Nec desunt observationes numerosae, quae docent, plurimis incassum tentatis, etiam balneis calidis, curatas fuisse paralyses per frigida balnea; & imprimis, si cataractae labentis ex alto aquae supponatur pars affecta (r). Natationibus marinis utendum esse suadet *Caelius Aurelianus* (s), monens, *partibus passione vitiatis adjungendas esse vesicas, quo natandi laborem minuant*. Sed talis natatio balneum frigidum dat. Tutissimus modus balneo frigido utendi videtur esse, si simul & semel immergantur aegri, & mox educantur, ne frigus insolitum ad interiora penetret; talisque immersio repetatur aliquoties; dein lecto calido committantur. Sensim fic, indurato ad frigus corpore, & longior mora in balneo frigido, & frequentior immersio, impune feruntur.

EMPLASTRA ACRIA &c. De illis Emplastris paulo ante dictum fuit. Videmus ab omni aevo Medicos applicuisse talia partibus paralyticis, quae motum & calorem augere, levemque inflammationem excitare, possent. Sic *Trallianus* (t) in genere laudat acriora, *quae emortuum sensum revocare possunt*, & ex pipere, euphorbio, castoreo, &c. parata linimenta commendat: *Celsus* (u) jubet, *torpentis membri summam cutim exasperare, vel urticis caesam, vel imposito sinapi, sic ut, ubi rubere coeperit corpus, haec removeantur*. Praeterea laudat cutim vellere diutius, tertio quoque die, resina instar emplastri supra partem affectam extensa: *Dropaces* solent hodie vocari talia emplastra tenacia ex pice, resina, colophonia, & similibus parata; quae si parti corporis, bene detersae, ne humida vel pinguis sit, applicentur, pertinacissime adhaerent, & si subito avellantur, cutim inflammant, ac dolorem molestum excitant. Sic & per cucurbitas applicatas potest in quocumque loco corporis inflammatio excitari: si simul scarificatio fiat, tunc cavetur ne materies in vasis distentis haerens peccet stagnando, sed educatur. Videantur & illa, quae de his, uti & de vesicantibus, dicta fuerunt ad §. 1025. in cura Apoplexiae.

(r) Floyer Ψυχρολουσία pag. 212. 456. (s) Loco modo citato. (t) Lib. I. Cap. xvi. pag. 94. &c. (u) Lib. III. Cap. xxvii. pag. 179.

Praeterea ad §. 1062. dictum fuit, atrophiam partis paralyticae pessimi ominis esse: verum omnia haec irritando partem affectam, illamque rubefaciendo, calorem augendo, efficiunt, ut distendantur & impediantur vasa nimis rigida vel collapsa; sicque atrophiam praecavent, vel jam natam emendant. Unde *Galenus* (*v*) picatione utebatur ad instaurandas partes atrophicas: *Si quidem humectat, & calefacit, sanguinis multitudinem attrahens*. Eidem scopo inserviunt fustigationes, sive, ut *Galenus* eodem loco vocat, pulsationes, ἐπικρούσεις, quae erant molles percussiones partis cujusdam corporis, cujus torositas augeri debebat. Utebantur autem ad hanc rem ferulis parvis levibus, mediocriter inunctis, quibus percutiebant partem atrophicam, donec rubere & tumescere inciperet; cujus rei & alia occasione ad §. 35. 1. mentionem feci. Urticis autem partem caedere affectam magni usus est, & hoc solo remedio subitam & perfectam sanationem paralysis factam fuisse, legitur (*x*). *Celsus*, uti paulo ante dictum fuit, jam laudaverat hoc remedium, & *Aretaeus* [*y*] ad excitandos lethargicos urticis crura verberanda jussit: lanugo enim illa, quae folia & caules hujus plantae obsidet, acutis spiculis constat, quae pungendo irritant, & forte etiam minimam liquidi guttulam vulnusculis his instillant, unde ardoris molesti sensus, rubedo in cute, & tubercula prurientia nascuntur. Similem usum habet *alumen plumosum* in officinis dictum, quod parti cuicumque corporis affricatum excitat molestissimum pruritum. Dantur & plures aliae plantae acres, quae in pultem contritae, & applicatae partibus paralyticis, dolorem excitant & inflammationem faciunt. Omnes fere ranunculorum species, raphani rusticani radix in scobem rasa, bulbi ceparum, allia, sinapi semina contusa &c., talem effectum praestant. Chemici laudaverunt acres alcalinos volatiles sales, olea acria empyreumatica, ignis vi ex animalium plantarumve partibus expressa, uti oleum Cornu cervi, ligni guajaci &c. haec parti affectae si applicentur, dolorem molestum excitant, & inflammationem tantam quandoque, ut brevi gangraena sequi posset. Unde prudenter monuit *Aretaeus* (*z*), acria talia, cuti applicata, frequenter removenda esse, & inspiciendum locum, an pustulae ibi nascantur, gangraenae imminentis signum in loco inflammato (vide §. 427.); tuncque haec tolli debere. Ipsa inustione curam Apoplexiae, Epilepsiae, Paralysis, tentasse Aegyptios, felici cum successu, *Alpinus* (*a*) affirmat: utebantur autem turunda ex gossypio facta, conica, cujus basis parti affectae applicabatur, ut apice incenso ignis lente gliſceret; simili fere modo, ut alii in Asia populi *Moxam* adhibent, ex detritis Artemisiae foliis paratam. Difficilis ille & taediosus morbus meretur, ut nihil intentatum relinquatur, molestum quamvis fuerit, unde curatio sperari posset.

(*v*) Method. Medend. Lib. XIV. Cap. XVI. Charter. Tom. X. pag. 336. (*x*) Académ. des Sciences l' an 1741. histoire pag. 103. (*y*) De Curat. Morbor. Acutor. Lib. I. Cap. II. pag. 80. (*z*) Ibidem. (*a*) Prosp. Alpin. Medic. Aegyptior. Lib. III. Cap. XII. pag. 211.

§. 1070. MAxime autem curandum, ut ad sedem causae detectam omnia remedia (1068. 1069.), si possibile, applicentur: pars laesa, plures simul eodem vitio laesae, scientia musculorum, nervorum, horum unio, origo, dispersus, & cognitio functionum ab unoquoque horum pendentium, si comparantur inter se, clare docent sedem latentem mali.

Cum autem illa causa, quae nervum transmittendis spiritibus ineptum reddit, sicque paralysin facit, (vide §. 1059.), diversis in locis haerere possit, patet satis, optimum effectum exspectari posse a remediis, si applicentur illi loco, quem haec causa occupat, ut integris quam maxime viribus, attenuando, movendo, stimulando, in illam agere possint. Summi ergo usus est in paralysi curanda bene distinguere locum, ubi illa paralysis causa haeret. Verum quidem est, illam causam posse haerere in ipso encephalo, & ibi impedire liberum influxum spirituum in ipsam originem nervorum, qui ad partem paralyticam tendunt; uti fit in exquisita apoplexia, in qua omnium musculorum voluntariorum paralysis adest: & post apoplexiam saepe tales particulares paralyses supersunt, quae tota vita manent, dum in ipsa origine nervorum in encephalo vitium haeret; tuncque topicis remediis, in ipsam sedem mali agentibus, locus non est; sed illa sola conveniunt, de quibus in cura Apoplexiae dictum fuit. Praeterea quandoque particularis paralysis apoplexiam mox secuturam praecedit, causa pariter in encephalo haerente, quae brevi aucta totum sensorium opprimit. Sed in utroque hoc casu plures aliae animalium functionum laesiones simul adsunt, vel paulo post sequuntur; quae manifeste docent, causam omnium horum malorum in ipso cranio haerere. Ubi vero sensus omnes vigent, interni externique, & paralysis partem quandam corporis occupat; tunc remedia topica, frictiones, vesicatoria, unguenta, emplastra &c., applicari debent illi loco, ubi nervi, ad partem affectam spectantes, ex medulla spinali egrediuntur. Sic v. g. si inferiores artus paralytici forent, circa ultimas lumborum vertebras omnia haec artis molimina fieri deberent: si artus superiores similiter affecti sint, cervicis ultimis vertebris eadem applicantur. Idem jam in reliquis particularibus paralysibus verum est. Fida Anatome hic facem praefert, & exactissimae Tabulae *Eustachianae* demonstrant originem nervorum, illorumque decursum, quam pulcherrime, ita ut ex harum tabularum conspectu facile determinari possit locus, cui debeant topica illa remedia in diversis paralysis speciebus applicari. *Galenus*, magna adeo peritia in Anatomicis valens, pulcherrime hoc inculcat [b], dicens: *Si quis, ex anatome, ad quam partem descendant singuli nervi, a medulla spinali prodeuntes, cognoverit, affectas sedes quam facillime inveniet &c. Nam crura & manus temere & frustra multi medici tota die noctéque calefacientibus remediis perfricant, negligentes*

(b) De Locis Affectis Lib. IV. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 465.

gligentes locum, ubi vel spinalis medulla, vel nervus aliquis ex ipsa egrediens, laeditur. Pluribus deinde exemplis practicis hujus rei veritatem confirmat. Pariter & *Trallianus* (*c*) pulcherrimas regulas diagnosticas dat, quibus sedes mali cognosci possit, quas hic describere operae pretium credidi: *Si igitur ex superioribus partibus quaedam affectae fuerint, nempe oculus, nasus, aut lingua, aut quaedam in facie, constat, quod ipsum cerebrum babeat morbum, illique primario succurrendum sit; si ergo nulla ex praedictis partibus sensu aut motu aut utroque laesa fuerit, necesse est spinalem medullam laborare, aut aliquem nervorum ex ipsa prodeuntium affectum esse statuere. Attendito igitur diligenter, quae sit pars affecta, & unde initium trabat, aut a qua vertebra id aut nervo recipiat, atque illi curationem adbibeto: non autem, ut vulgo, symptomatibus tantum obsistito. Itaque resolutas partes sic internoscere oportet, animum scientiae anatomicae adbibendo.*

Probe memini haec veterum medicorum dogmata mihi in praxi exercenda pulcherrime profuisse, & laetus recordor me aliquoties brachiorum resolutionem, *Colicae Pictonum* succedaneam, feliciter curasse, dum frictiones, Emplastra aromatica &c., soli abdomini applicarem; licet ex Anatomica nervorum historia fatear me non intelligere, quomodo nervi, per abdominalia viscera dispersi, molestissimo & diuturno dolore excruciati, paralysin brachiis inducant cum atrophia musculorum. Sufficiebat mihi novisse in nervis abdominalibus morbum habuisse originem; & in aliis morbis jam didiceram, nervos multos habere mirum imperium in alias partes corporis, quod ex cognita hactenus corporis fabrica liquido explicari nequit: cujus rei, omni attentione medicorum dignae, plura adhuc dabit testimonia Epilepsia, de qua jam dicendum erit.

(*c*) Lib. I. Cap. xvi. pag. 88.

EPI-

EPILEPSIA.

§. 1071. PRiori malo adversus valde morbus Epilepsia est, quæ adesse dicitur, quoties homo subito prosternitur, amissis sensibus externis, internisque, cum concussu violento, involuntario, musculorum omnium, vel aliquorum, reciproco, alterna cum requie, & novo paroxysmo.

Ἐπίληψις, ἐπιληψία, αἱ ἐπιλήψιαι, apud auctores Medicos significant illum morbum, de quo hic agitur: quae omnia derivantur ἀπὸ τοῦ ἐπιλαμβάνειν, a comprehendendo, quia, uti lictores non opinantem reum subito invadunt & comprehendunt, sic & dirus ille morbus subito adoritur, & momento ante sanos homines media inter vitae munera prosternit. Vocaverunt & *morbum sacrum*, ἱερὴν νοῦσον, quali nomine apud *Hippocratem* (*d*) occurrit: vel quia a Diis immissus credebatur morbus; vel quia omne magnum vocatur quandoque sacrum (*e*). Hoc enim sensu & os sacrum (ἱερὸν ὀστοῦν) dixerunt Anatomici: & videmus etiam Latinos auctores omne, quod praeclarum & magnum erat, sacrum vocasse: *Sacram anchoram*, *auri sacram famem &c.* ideo etiam *Celsus* (*f*) *majorem morbum* nominavit. Vocaverunt & *morbum Herculeum*, quia *Hercules* illo laborasse credebatur (*g*): vel potius, uti *Galenus* (*h*) innuit, ut morbi magnitudinem hoc nomine designarent; forte & ob curae difficultatem, & quod *Herculeo* fere robore opus sit, ut paroxysmi tempore miseri aegri contineantur, ne sibi ipsis miserrime noceant, allidendo membra, distorquendo &c. Vidi certe, quatuor viros robustissimos vix continere potuisse teneram virginem tempore insultus epileptici. Sacri auctores vocaverunt epilepticos σεληνιαζομένους (*i*), lunaticos; & illa, quae aliis in locis (*K*) de eodem morbo habentur, confirmant hoc assertum: Miser enim ille puer, quem Adorandus Salvator liberavit, ab infantia laborabat hoc morbo: cadebat in ignem & aquam, loquelam & auditum amiserat, cadens in terram spumabat, dentibus stridebat, repente clamabat dum concideret &c. quae omnia symptomata epilepsiam comitari, postea videbimus. Cum autem ille morbus in primo sui initio saepe noctu invadat, & circa magnas lunae mu-

(*d*) De Morbo Sacro Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 475. (*e*) Aret. de Caus. & Sign. Morbor. Lib. I. Cap. IV. pag. 28. (*f*) Lib. III. Cap. XXIII. pag. 172. (*g*) Aristotel. Problem. Sect. XXX. Quaest. 1. Tom. IV. pag. 227. (*h*) Commentar. in Lib. VI. Epidem. Charter. Tom. IX. pag. 550. (*i*) Matthaei Cap. IV. vers. 24. & Cap. XVII. vers. 15. (*K*) Marci Cap. IX. vers. 18. & seq. Lucae Cap. IX. vers. 39. & seq.

mutationes frequenter repetitis saeviat insultibus, hinc videntur Lunae tribuisse hunc morbum; quod & apud *Aretaeum* [*l*] habetur.

Comitialem morbum dictum fuisse Epilepsiam, legitur: sive quod in frequenti hominum coetu saepius observentur morbo suo infestari Epileptici; sive quod comitia dirimerentur, si quis epilepticus concideret: ita enim legitur apud *Serenum* [*m*):

Et subiti species morbi, cui nomen ab illo est,
Quod fieri nobis suffragia justa recusant.
Saepe etenim membris atro languore caducis
Consilium populi labes horrenda diremit.

Ob morbi autem atrocitatem, quidam vocaverunt *morbum sonticum*, quia hoc nomine intelligebatur morbus vehementior, vim graviter nocendi habens (*n*). Vocaverunt & *morbum caducum*, quia concidunt aegri, dum hoc morbo corripiuntur; & hoc nomine in pluribus linguis designatur. Morbus etiam puerilis vocatur, quia huic aetati frequentior est (*o*).

Cum autem ille morbus ingenti diversorum symptomatum numero stipetur, uti postea patebit, debent inter illa seligi talia, quae semper in hoc morbo adsunt, ut ejus bona definitio dari possit, & haberi signa diagnostica, quae morbum hunc adesse demonstrant. Epilepsia autem praesens cognoscitur, si omnes sensus interni & externi aboliti sint, & simul motibus convulsivis, ab arbitrio mentis minime pendentibus, agitentur musculi. Distinguitur sic a Paralysi, in qua flaccida immobilitas musculorum est: a Catalepsi pariter, in quo morbo sensus abolentur quidem, sed corpus illum situm retinet, quem primo momento accedentis morbi habebat: ab apoplexia, quia in apoplecticis cum abolitione sensuum & motuum arbitrariorum adest imago profundi & perpetui somni, absque convulsivis motibus. Verum quidem est, quod apoplectici quandoque paulo ante mortem convellantur, sed tunc Epilepsia succedit apoplexiae prius existenti. Adeoque signa diagnostica Epilepsiae praesentis redigi possunt ad haec bina; sensuum nempe abolitionem & perturbationem motuum muscularium. Concussus autem illi violenti & involuntarii musculorum reciprocis vicibus fiunt: ubi enim convulsivi musculi rigent nec relaxantur, tunc tetanus dicitur, si universum corpus sic obriguerit; spasmus vero, si in parte singulari quadam corporis idem obtinuerit; de quibus postea ad §. 1088. dicetur: hic autem agitur de exquisita & proprie sic dicenda Epilepsia.

Oportet autem, Medicus cautus sit in Diagnosi hujus morbi, quia saepe contingit, scelestos homines se epilepticos fingere in publicis plateis, ut largas a praetereuntibus colligant eleemosynas, posteaque in sinu rideant, quod

(*l*) Loco modo citato. (*m*) Q. Seren. Sammon. pag. 162. (*n*) Aul. Gell. Noct. Attic. Lib. XX. Cap. 1. (*o*) Hippocrat. de aere locis & aquis text. 11. Charter. Tom. VI. pag. 190. Aeginet. Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. versa.

quod etiam ipsos Medicos simulato morbo fefellerint. Facile autem fraus detegitur, si pulsum tangendo cutis unguibus intercepta subito & fortiter vellicetur; signa enim doloris percepti tunc ilico videmus, si morbum simulent, cum caeteroquin in Epilepsia sensus tam perfecte aboleantur, ut tempore paroxysmi in ignem delapsi miseri tales aegri ad ossa usque partes corporis combusserint absque ullo doloris sensu. Talem casum habuit *Celeberrimus Boerhaavius* in juvene nobili, sed pessimae indolis, qui, si negarentur ipsi a parentibus quae desiderabat, mox fingebat hunc morbum: dum autem vocatus jubebat Chirurgo, ut ferro candenti tangeret pedis pollicem, mox exsiliit; & postquam noverat, in primo futuro paroxysmo cauterium applicandum esse, non amplius ausus fuit morbum fingere.

Solet autem plerumque cessare talis insultus epilepticus, & post aliquod temporis intervallum redire similis; ideoque inter morbos Chronicos numeratur. Interim tamen certum est, quandoque & primo hujus morbi insultu exstingui homines; tuncque ad acutissimos morbos referri meteretur. Ob hanc causam *Aretaeus* (*p*) & inter acutos, & inter chronicos morbos, epilepsiam numeravit, dixitque: *Epilepsiae primus casus perniciosus est, si acute invadat, nonnunquam enim & uno die hominem perdit: periculosae etiam sunt per circuitus exacerbationes: unde factum est, ut in acutorum numero morbus comitialis poneretur. Quod si malo assuescat homo, & morbus tenaciter adhaerens occupet, non solum diuturnus, verum etiam nonnullis perpetuus, efficitur.* Quot casus docuerunt, unico paroxysmo exstinctos fuisse infantes? in morbis acutis adultorum insultus epilepticus unicus & lethalis saepius observatus fuit. Vidi in muliere parturiente, & annosa jam, licet primipara, in ultimis nixibus puerperii paroxysmum epilepticum contigisse horrendum & lethalem, quamvis nunquam antea hunc morbum experta fuisset. E contra novi hominem, qui vigesimo quinto aetatis anno ob subitum & maximum terrorem epilepticus concidit, quique ad octuagesimum aetatis annum cum hoc morbo luctatus fuit, redeuntibus vario temporis intervallo paroxysmis. Patet ergo, alternam illam requiem, cum redeunte iterum paroxysmo, frequenter in hoc morbo obtinere; non tamen absolute requiri ad morbi hujus definitionem dandam, cum unicus quandoque paroxysmus hominem rapiat; quod & *Hippocrates* (*q*) notavit; uti & *Celsus* (*r*), qui sic habet: *Homo subito concidit, ex ore spumae moventur, deinde interposito tempore ad se redit, & per se ipsum consurgit. Id genus saepius viros quam foeminas occupat, ac solet quidem etiam longum esse, usque ad mortis diem, & vitae non periculosum. Interdum tamen, cum recens est, hominem consumit.*

(*p*) De causis & signis morbor. acutor. Lib. I. Cap. v. pag. 1. & De causis & signis morbor. diuturnor. Lib. 1. Cap. iv. pag. 28. & de curat. morbor. acut. Lib. I. Cap. v. pag. 84. (*q*) De Morbo Sacro Cap. iv. Charter. Tom. X. pag. 480. (*r*) Lib. III. Cap. 23. pag. 172.

§. 1072.

§. 1072. MOrbus hic mira facie variatus tam mirabilis apparet, ut diis, daemonibus, irae divinae, incantamentis, & similibus causis, naturalibus majoribus, adscriptus saepe fuerit.

Minime mirum videtur, quod hic morbus, tam horrendis & tam variis symptomatibus stipatus, creditus fuerit pendere a causis, quae naturalibus majores essent. Sanissimus homo, in quo nec versatissimi in arte medici aliquod sanitatis vitium detegunt, uno momento saepe hoc morbo prosternitur; & postquam efferbuit talis paroxysmus, refectumque fuit quiete lassatum a tantis agitationibus corpus, quandoque nulli effectus tanti morbi supersunt, & integra redit sanitas; licet in corpore hoc maneat latens dispositio, quae novum morbi insultum faciet post magnum satis temporis intervallum. Tempore jam hoc, inter distantes paroxysmos medio, saepe nihil deprehenditur in corpore quod culpari possit. Nullum signum ab attentissimis & peritissimis Medicis invenitur, ex quo distinguere queant, talem hominem huic morbo obnoxium esse; ideoque jam antiquis temporibus epilepsiae originem causis majoribus adscripserunt, & incantationibus, atque expiationibus variis ejus curam tentaverunt. Hujus asserti veritatem jam apud *Hippocratem* (*s*) videmus, qui hunc morbum non magis sacrum dicendum voluit, quam febres tertianas & quartanas, quae certis temporum intervallis redeunt; licet non intelligatur evidenter ratio, quare determinato temporis spatio novus recrudescat paroxysmus, ideoque explodit vana illa & superstitiosa remedia, quibus hunc morbum curare volebant vafri impostores, imperitiam suam obvelantes sacris ritibus, & praeceptorum diaeteticorum numero. Tot enim monebant esse curationis impedimenta, ut impossibile foret, quin aeger quorundam subinde oblivisceretur; sicque semper in illum culpa rejici poterat, si non sanaretur morbus. V. G. inter alia plura jubebant aegrum cavere debere, ne pedem pedi, vel manum manui, superimponeret unquam. Sed quis hoc evitabit, etiamsi attentissimus fuerit, dum plurium mensium spatio talis curatio saepe protrahi debebat? semper hinc effugium habebant, quo excusarent irritum talis curationis successum; & licet aeger exactissime observasset omnia praecepta (quod vix possibile videtur), si non sanaretur, hanc adhuc causam dare poterant, nondum placatos esse Divos, qui irati hunc morbum immiserant. Pro variis autem symptomatibus, quae epilepsiam comitabantur, diversa assignabant Numina, quae placari debebant, uti in locis citatis legi poterit.

Certo constat, hunc morbum produci a causis talibus, quae sensibus observatae fuerunt, & illarum causarum ablationem morbi curam absolvisse, uti postea patebit. Sed & fassi fuerunt summi in arte viri, atque in rebus anatomicis peritissimi, quod in cadaveribus hoc morbo defunctorum nihil inve-

(*s*) De morbo sacro Cap. I. & II. Charter. Tom. X. pag. 475. &c.

invenerint saepe, quod culpare poterant. In pessima Epilepsia, *idiopathica* dicta, causa morbi in ipso encephalo haeret, & quandoque difficillime distingui potest, cum intricatissimam encephali fabricam tam parum adhuc novimus. Molem, figuram, integumenta, gyros, cerebri & cerebelli, descripserunt Anatomici, medullae oblongatae tubera miris nominibus insigniverunt &c. sed nullus determinavit hactenus memoriae sedem, originem determinatam illius potentiae corporeae, quae musculos ad arbitrium voluntatis movet, nec plura alia; de qua re & antea mentionem feci §. 276., ubi in vulnerum capitis historia agebatur de determinando loco affecto in encephalo. Poterit ergo in mirabili illa fabrica encephali vitium haerere corporeum, immanes illas turbas faciens, licet sensibus, inprimis post mortem, detegi non possit; unde merito concludere licet, non ideo semper ad causas supernaturales referendum esse hunc morbum, licet nulla causa sensibus obvia detegatur. An autem absolute negari potest, quod morbus ille unquam a causis supernaturalibus productus fuerit? Certe non videtur; nam puer ille epilepticus, de quo praecedenti paragrapho dictum fuit, sanatus fuit ab Adorando Salvatore, expulso daemonio. Probe novi, summos in arte viros statuere, a causis naturalibus hunc morbum productum fuisse; & aeque stupendam esse sanationem tanti morbi, ab infantia jam affligentis, quam daemonis expulsionem; sed certe huic opinioni mihi parum favere videtur ipse textus (t), qui sic legitur: *Objurgavit spiritum illum impurum, dicens ei: spiritus mute & surde, ego tibi impero: exi ab eo, & ne amplius ingrediaris in eum. Et clamans [spiritus], & multum discerpens illum, exivit.* Discipulis postea privatim interrogantibus, cur non potuerint ipsi ejicere illum spiritum, respondit: *Hoc genus in nulla re potest exire nisi in oratione & jejunio.* Solebat autem *Christus* discipulis suis [ut ex pluribus sacrae scripturae locis patet] postea exponere, quae hominum auscultantium turbis dixerat, & quae non satis intellexerant: jam autem talia illis dicit, quae manifeste firmarent illam opinionem, quam habebant, quod a malo spiritu morbus miseri illius pueri productus fuerat. Certe daemoniaci illi, de quibus legitur in sacris (u), habebant talia symptomata, qualia in maniacis observantur; sed diserte in textu asseritur, daemones egressos fuisse de miseris illis, & venia impetrata abivisse in gregem porcorum, qui mox furibundi de praecipitio in mare ruerunt. An potest ille textus ullo modo intelligi de melancholico delirio, aut mania a causis naturalibus nata? Hinc patet, morbos eosdem, quos a causis naturalibus nasci novimus, etiam a supernaturalibus productos fuisse. Vidi innocuum quadriennem puerum, qui simulac orationem Dominicam recitare incepisset, convellebatur ilico; & simul tantum ac tam horrendum clamorem edebat, qui ejus vires longe superare videbatur: interposito aliquot minutorum intervallo, iterum rogavi aviam, quae puerum ad me adduxerat, ut juberet puerum easdem preces repetere, idque

(t) Marci Cap. IX. vers. 25. & Lucae Cap. IX. vers. 42. (u) Matth. Cap. VIII. vers. 28. & seq. Marc. Cap. V. vers. 2. Lucae Cap. VIII. vers. 27.

idque in quartam vicem usque, semper eodem cum successu; & licet eventum praevidissem jam, ac animum obfirmarem, non potui impedire, quin, audito hoc clamore, horrerem totus, quamvis me non adeo pusillanimem credam, ut a levioribus facile movear. Licet autem scrupuloso examine omnia expenderim, non potui vel minimam malae fraudis suspicionem habere. Videtur hinc prudentis Medici esse, non semper & statim, ubi inusitata in morbis symptomata apparent, ad causas supra naturam positas refugere; neque etiam impossibilia pronunciare illa, quae facta fuisse certo novimus. Uti enim optime *Celeberrimus Hofmannus* (v) *ex Plinio* dicit: *Quemadmodum multa fieri non posse, priusquam facta sunt, judicantur: ita multa quoque, quae antiquitus facta, quia nos ea non vidimus, neque ratione assequimur, ex iis esse, quae fieri non potuerunt, judicamus. Quae certe summa insipientia est.* Tractatus ille supra hanc rem legi meretur.

§. 1073. Nulla quippe gesticulatio, inflexio, posituraque noscitur, quam non aliquando exhibuerit; omnes quoque nonnunquam aemulatur motus, cursus, ambulationis, gyrationis, prostrationis, decubitus, erecti, rigidique corporis species.

Agendum nunc est de variis & miris symptomatibus, quae in Epilepticis observantur tempore paroxysmi. Numerosissima certe haec sunt, & conabor illa ordine recensere, prout ipse observavi, vel ex fidis auctoribus collegi.

Primo autem describenda est exquisitissima Epilepsia, in qua subito prosternitur homo cum abolitione omnium sensuum internorum & externorum, & convulsiva agitatione musculorum. In omnium pessima specie, absque ullo signo praemonente, cadunt ilico; & experimenta practica docuerunt, illam fere semper incurabilem esse. Frequentius primo sentiunt vertiginem, scintillas oculis obvolitantes, colorem purpureum, nigrum, vel & variegatos Iridis colores (x); quibusdam miri soni auribus percipiuntur; aliis molestus odor in naribus, vel sapor ingratus in ore, nascitur. Quosdam vidi, quibus scintilla lucida apparebat ante oculos, quae subito augebatur, donec in immensum jubar eresceret, & tunc cadebant. Alii omnia objecta incipiebant videre, ac si densa nebula obfuscarentur; & subito crescente hac caligine concidebant: hoc & *Aretaeus* (y) notavit, vocans σκοτος ανεμοιλω. Quidam sentiunt a digito pedis, manusve, vel & ab alio quodam corporis loco, auram quasi frigidam adscendere, quae ubi ad praecordia venit, corruunt. Horum omnium aegri adhuc memores sunt, quando a paroxysmo resurgunt; reliqua autem, quae paroxysmi tempore contigerunt, ignorant omnino. Unde postea, dum plures jam paroxysmos passi fuerunt, ex prae-

viis

(v) De Diabol. potent. in corp. human. opusc. physico-medic. Tom. I. pag. 364.

(x) Aretaeus de caus. & signis morb. acut. Lib. I. Cap. v. pag. 1.

(y) Ibidem. pag. 2.

viis illis signis futuram calamitatem praevident, & quantum possunt, sibi cavent, vel adstantium auxilium implorant. Plerique ipso momento, dum cadunt, validum clamorem edunt, cujus tamen conscii non sunt: sequuntur tunc mirabiles & variae plerumque in singulis epilepticis partium musculosarum convulsiones.

Frons enim & cutis capillata capitis miro quandoque agitantur modo; pili eriguntur; supercilia moventur, deprimuntur & ad se mutuo accedunt simul; ut fit in hominibus indignantibus: oculi tunc fixi, tensi, prominuli, ut in iratis, apparent. Palpebrae agitantur, & clauduntur plerumque, sed palpantes & tremulae, raro integre clauduntur, sed inter palpebrarum distantes limbos oculi album apparet (z): saepe & sub palpebris semiclausis bulbi oculi magna velocitate rotantur, ita tamen ut fere semper pellucida cornea sub palpebra superiori occultetur. Quandoque his motibus convulsivis tanta vis oculorum musculis infertur, ut postea semper vitium quoddam maneat; & plurimos observamus luscos & strabones, qui in prima infantia convulsionibus epilepticis tentati hoc vitium contraxerunt.

Mobilis autem illa faciei pars, quae sub oculis ad mentum usque extenditur, numerosis musculis constans, qui in singulis fere cadaveribus diversi reperiuntur ab Anatomicis, & cujus partis sola mutatione pictores & statuarii omnes animi affectus exprimere noverunt, miro modo agitari solet. Quandoque celerrima vicissitudine omnes animi affectus exprimuntur in his miseris, labia contracta & elongata in acutum exporriguntur rostrum; mox retrotracta oris rictum ad aures fere usque producunt; quod tam celeri reciprocatione factum vidit *Celeberrimus Boerhaavius* in muliere Judaea epileptica, ut in vertiginem raperet videntem.

Maxilla inferior quandoque a superiori abducitur tanta vi, ut luxetur antrorsum, & dum in paupere infante, finito paroxysmo, non fuerat restituta haec luxatio, tota vita mansit, qui postea multis annis supervixit, sed fatuus, & in nosocomium receptus omnium certe commiserationem movebat. Lingua tunc turgida & elongata ex ore hiante prominet, & nisi adstantes subere, vel alio simili corpore molli, maxillis interposito, caveant, momento post, convulsivo motu ad se mutuo adductis maxillis, lingua intercepta graviter vulneratur, vel pars ejus integre abscinditur; quod & *Aretaeus* (a) monuit. Frequentissime hoc contingit, tempore paroxysmi linguam morsu vulnerari, & tunc foedo spectaculo una cum spuma sanguis exit: fit hoc, quando motus manducationis fiunt a validissimis illis musculis, qui huic functioni serviont: tunc dentium stridor ingratissimus percipitur, & non sine horrore recordor, quod coram viderim in tenera satis puella dentium molarium fragmenta exsiliisse cum impetu.

Caput miris modis rotatur, flectitur; quandoque collum riget inflexile, aliquando pronum incurvatur, ut maxilla pectori adhaerescat; in aliis versus scapulas retroflexum caput haeret, velut in illis, qui per vim crinibus trahuntur; quae omnia & *Aretaeus* [b] observavit.

In

(z) Ibidem. (a) Ibidem. (b) Ibidem.

In brachiis, manubus, digitis, fiunt omnes motus extensionis, flexionis, rotationis, pronationis, supinationis: & cum pollex plures & validiores habeat musculos flexores & versus manum adducentes, quam reliqui digiti; hinc fortissime solet versus volam manus adduci, quod multi pro signo validi paroxysmi habent; & quia vident, remittente paroxysmo, adductam in pugnum manum denuo explicari, ideo saepe magna vi nituntur in paroxysmi vigore pollicem abducere, sicque aliquando partes illas miserrime distrahunt, dum summam vim convulsorum musculorum majori violentia superare conantur; unde postea molestissimi dolores manent in his partibus adeo vexatis. Si levi vi manus contractae explicari possint, non nocebit hoc tentasse: sed quam imprudenter agunt rudes saepe & robustissimi homines, dum omni conatu hoc perficere tentant? In femoribus, cruribus, pedibus &c. hi motus non adeo observari possunt, quia vestibus teguntur; sed similes adesse vel ex eo constat, quod pedibus calcitrent validissime: *Hoc genus calamitatis jugulatis tauris haud absimile* dixit *Aretaeus* [*c*]. Notum enim est, haec animalia, dum vasis majoribus discissis sanguis effluit, paulo ante mortem ex inanitione vasorum validissime convelli, & pedibus calcitrare.

Verum & interiores corporis partes similiter agitari, docent ructus, borborygmi, vomitus, alvi & urinae excretio insciis facta: seminis expressio per musculos libidinosos. Sed & vitales actiones quam maxime turbantur [*d*]: in initio enim pulsus celeres, parvi, in fine vero paroxysmi majores sed languidi ac tardiores; &, ut optime monuit *Aretaeus*, in universum pulsus sunt inordinati [ἄτακτοι]: quales etiam inveni in omnibus Epilepticis, quibus paroxysmi tempore adfui. Pariter & respiratio miris turbatur modis: primo paroxysmi initio solent affici musculi vocales, nam omnes fere cum clamore cadunt; postea oritur nixus validus respirationis, ut in illis, quibus suffocatio imminet, & edunt talem sonum, qualem audimus in robustissimis hominibus, dum valido nixu grave pondus elevare, vel obstaculum quoddam removere conantur. Hoc symptoma videtur fecisse, ut veteres crederent, totum hunc morbum esse nixum cerebri ad explodendum aliquod malignum vel pituitosum gravans. Verum impedita respiratione sanguis libere per pulmonem transmitti nequit, adeoque nec cor dextrum se evacuare: unde sanguis venosus accumulatur circa cor dextrum, & omnes venae conspicuae apparent turgidissimae, inprimis venae frontis, raninae sub lingua, jugulares in collo: incipit tunc livescere facies, imo fere nigrescere, primo sub oculis circa palpebram inferiorem, ubi laxa admodum cutis est; uti etiam circa labia, simili fere modo ac fit illis qui in laqueo haerent; quod optime notavit *Aretaeus* (*e*), dicens: *Malae rubent quidem, in augmento autem mali & faciei livor accedit, cervicis vasa distenduntur, vox ut in strangulatu aufertur; etiamsi vehementer inclames, non sentiunt: eorum vox nil nisi gemitus & suspirium est, & respiratio & suffocatio, veluti in iis, qui laqueo suffocantur.*

Dum autem arteriae narium, oris interni, faucium, se in venas distentissimas

(*c*) Ibidem. (*d*) Ibidem. (*e*) Ibidem.

simas evacuare nequeunt, urgentur rami laterales secretorii tanto magis, & mucus solito viscidior exprimitur (quod confirmatur illis quae ad §. 819. dicta sunt, uti & experimento *Lovveri*, qui canis venas jugulares ligaverat, de quo ad §. 793. dictum fuit). Idem & in pulmone fit, tuncque ingratus ille ronchus auditur, & foedo spectaculo per os ac nares spuma viscidissima exit, quandoque & sanguinolenta, si lingua paroxysmi tempore a dentibus vulnerata fuerit. Spuma autem illa adeo lenta est, ut in fila duci se patiatur. Haec omnia *Aretaeus* (*f*) pulchre notavit, & simul cum *Aureliano* (*g*) observavit: *Ante dimissionem fieri per os atque per aures spumarum fluorem*: quod autem intellexerit *Aurelianus*, illud fieri circa paroxysmi finem, patet ex alio loco (*h*), ubi docet, quomodo hysterica passio ab exquisita epilepsia discerni possit. Ita enim habet: *Frequenter simile pati epileptici & a matrice praefocatae mulieres inveniuntur: siquidem non aliter sensibus privantur; sed discernuntur, quod in ultima accessionis parte, per os atque nares spumarum fluore non afficiantur*.

Hoc autem ideo inprimis notari meretur, quia illa viscida pituita, in fine paroxysmi per os & nares excreta, veteribus ansam dederat cogitandi, hanc pituitam fere esse unicam & solam causam mali (*i*), hacque expulsa, cessare insultum morbi. Verum ex dictis patet, pituitae illius excretionem esse potius effectum morbi, quam causam; & ad §. 1075. patebit, plures alias causas diri hujus mali fidelibus observatis cognitas esse; adeoque non sufficere illam curationem solam, quae incidendo mucosum lentorem & evacuando de corpore agit.

Patet simul ex dictis, circa finem paroxysmi adesse periculosissimum statum, dum suffocatio imminet; & quandoque sic unico paroxysmo pereunt, uti ad §. 1071. dictum fuit. Frequentius tamen tali modo finitur: post suffocationem illam imminentem, & expressionem spumae ex ore ac naribus, incipiunt minui motus convulsivi, respiratio liberior fit, sed stertorosa, cum somno profundo, quasi apoplectico, qui vario tempore in variis durat: deinde ab hoc somno evigilant, omnium illorum, quae paroxysmi tempore contigerunt, immemores: tunc autem, ut *Aretaeus* (*K*) optime notavit: *Ab initio membris segnes sunt, caput grave sentiunt, dissoluti, languidi, pallentes, pusillanimes, ob lassitudinem & morbi verecundiam contristati*. In multis & sensuum hebetudo, & memoriae debilitas, manet: tamen post binos tresve dies, per bonum victum & quietem resocillatis corporis viribus, saepe tam perfecta redit sanitas, ut nullum tanti morbi vestigium supersit; & post aliquod temporis intervallum, saepe satis longum, idem malum similibus symptomatibus stipatum redit. Tunc autem vocabatur *Aretaeo* Epilepsia Chronica: si vero unico tantum insultu hominem vel perimeret, vel liberaret, tunc ad morbos acutissimos referri poterat.

Chro-

(*f*) Ibidem. (*g*) Morbor. Chronicor. Lib. I. Cap. IV. pag. 293. (*h*) Ibidem. pag. 295. (*i*) Hippocrat. de morbo sacro passim. (*K*) De caus. & sign. morbor. acut. Lib. I. Cap. V. pag. 3.

Chronica autem Epilepsia varia admodum habet intervalla inter binos paroxysmos. Vidi, qui semel in anno tantum corripiebantur; alii vere & autumno, plures singulis mensibus, insultum habent: circa magnas mutationes lunae alii, circa novilunium & plenilunium, adeoque bis in mense: Plures vidi, qui plurimos paroxysmos patiebantur intra viginti quatuor horarum spatium.

Cum autem involuntarius motus musculorum fit, tempore paroxysmi, quandoque omnium, quandoque aliquorum tantum; & saepe diversorum musculorum motus sibi mutuo succedant, facile patet, incredibilem varietatem symptomatum occurrere tempore paroxysmi in diversis epilepticis. Hinc cum gesticulationes, & quaevis mutationes positurae corporis, fiant ope musculorum, intelligitur, quam mira hic accidere possint, neque imitanda facile voluntatis imperio in musculos tempore sanitatis; quia in epilepticis longe validius agitantur musculi; unde saepe turpes difformitates & distorsiones postea supersunt, uti in sequentibus dicetur. Plura mirabilium Epilepsiarum exempla habentur apud *Schenckium* [*l*].

§. 1074. Omnes tamen hae varietates tantum versantur in mutatis motibus aliquarum partium mobilium, adeoque musculosarum; ergo tantum ponunt varias musculorum contractiones; hinc varios liquidi nervosi influxus; inde variam hujus a sensorio communi expressionem in nervos; tandem itaque varias causas in cerebri medulla has expressiones producentes: quae optime noscuntur enarratione harum historica.

Sequitur jam, ut dicatur de Epilepsiae causis observatis, quibus mirabilia haec symptomata adscribi possunt; & simul de loco corporis, cui applicantur hae causae, dum ille morbus adest.

Ut autem haec clare & evidenter intelligantur, notandum est ex Pathologicis (*m*), quod causae morborum a Medicis vocentur duplici nomine; vel enim est causa proxima, vel remota. Causa proxima dicitur illa, cujus praesentia morbum facit, cujus absentia morbum tollit. Causa autem remota morbi dicitur illa, quae sic disponit corpus, dum adest, ut aptum sit morbum suscipere, si adhuc alia causa praeter priorem accesserit: neutra ergo ex his causis morbum producit, si sola extiterit, sed simul unitae morbum praesentem faciunt. Causa jam remota, quae corpori inhaeret, vocatur *praedisponens*: altera autem, quae huic accedit, vocatur *procatarctica*, sive simpliciter *occasio*: quae tantum nocet illis, in quibus prior illa praedisponens causa aderat.

His praemissis consideramus, in Epilepsia abesse omnes sensus internos & exter-

(*l*) Lib. I. pag. 103. & seqq. & seqq.

(*m*) Herm. Boerh. Instit. Med. pag. 740.

externos; simulque eodem tempore fieri agitationes summas musculorum. Verum ex illis, quae de Apoplexia & Paralysi dicta fuerunt, patuit, causam musculos moventem ab encephalo per nervos derivari in musculos; & sensuum exercitium fieri, dum mutatio nervi, a rebus sensibilibus excitata in sensuum organis, libere propagari potest ad nervorum originem in encephalo. Adeoque illo tempore, dum paroxysmus epilepticus adest, encephalon, sensuum & motuum muscularium origo, afficitur; & quidem ita, ut sensuum perceptio nulla adsit; motus autem musculares validissimi excitentur. Verum illi motus musculares produci nequeunt, nisi causa muscularis motus ab encephalo per nervos veniat ad musculos; adeoque causa Epilepticum paroxysmum producens debet efficere, ut medulla encephali in nervorum origines validissimas tantorum motuum causas derivet. Varia ergo occurrent phaenomena in diversis epilepticis paroxysmi tempore, prout in hos illosve nervos, majori vel minori impetu, simul vel successive, causa muscularis motus venerit. Unde optime dixit *Aegineta* (n), quod in encephalo ejusve ventriculis causam constitutam habeat Epilepsia (συνεσαμένην ἴχει τὴν αἰτίαν : quia est totius corporis convulsio, cum noxa principum animae facultatum; licet agnoverit, & a ventriculo, & ab utero, & ab aliis corporis partibus, per consensum [κατὰ συμπαθείαν] epilepsiam fieri. Illud enim morbosum, in aliis quibuscumque partibus corporis haerens, non producit epilepsiam, nisi encephalon affecerit; & aegri saepe sentiunt a parte quadam corporis, pede v. g., ascendere aliquid versus superiora, & paulo post epileptici cadunt, nisi ligatura, aut valida compressione partis, impedire possint subito illum ascensum, uti postea dicetur.

Ex quibus omnibus liquet, morbi hujus causam proximam, sive integram & adaequatam, paroxysmi tempore, in encephalo haerere; causam vero excitantem, sive procatarcticam, in aliis multis corporis locis esse posse. Videntur autem observata docere, quod illo fere loco, ad quem pervenit mutatio nervis sentientibus inducta ab objectis sensibilibus, sit & principium motus muscularis: si enim meditabundo homini musca oculos quam proxime praetervolat, mox motu automatico manum subitissime admovet; quod & fecisset ex voluntatis arbitrio, si praevidisset illud futurum esse. Illum autem locum, ad quem mutatio organorum sentientium pervenit, & a quo motus muscularis origo pendet, vocaverunt Medici sensorium commune, uti antea in *Capitulo* de Apoplexia dictum fuit. Hinc epilepsia, est morbus sensorii communis, per quem potestas sentiens aboletur, potentia vero motus musculares excitans summos effectus praestat, absque conscientia & voluntatis imperio.

Verum observatur, quod post paroxysmum epilepticum jam sedatum, & omnes functiones encephali in integrum restitutas, maneat tamen ejusmodi diathesis, ut renovetur paroxysmus a talibus causis, quae in aliis hominibus, hanc diathesin non habentibus, nihil tale producunt. Ira,

(n) Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. versa.

venus, terror etiam levis, crapula, & plurima alia, epilepticis novum morbi insultum adferunt, uti notum est. Superest ergo in illis hominibus causa proegumena sive praedisponens, quae facit, ut tales homines absente paroxysmo maneant obnoxii, ut denuo corripiantur epilepsia, si huic causae latenti, & nullo signo saepe se manifestanti, alia causa occasionalis se junxerit. Certis enim constat observatis, quod haec diathesis proegumenica epilepsiae verae, licet pessima sit, possit adesse in homine, nec tamen nocere ulli functioni cognitae. Imo videtur illa diathesis epileptica latere posse tota vita, nunquam se manifestans; cum hic morbus, uti sequenti dicetur paragrapho, transeat quandoque ab avo in nepotem, non laborante filio, in quo tamen videtur eadem diathesis adfuisse, cum suae illam progeniei tradiderit.

Verum haec diathesis videtur haerere in sensorio communi, illudque sic disponere, ut irritetur & turbetur postea a talibus causis accedentibus, quae illud antea non affecissent. Multa certe argumenta hoc suadere videntur. Vidi sanissimam puellam decem annorum, a parentibus vegetis, nunquam epilepsiam passis, natam, per plures annos fuisse epilepticam, & primo paroxysmo fuisse correptam, dum joci gratia humi decumbentem sub plantis pedum titillassent diu quaedam puellae, aliis illam immotam vi retinentibus, ne intolerabilem ipsi hanc molestiam, mutato situ corporis, vitare posset. Nihil hic morbosi humoris culpari poterat, nulla laesio capiti contigerat; & semel turbatum sensorium commune, per nervos in extremis partibus corporis positos, retinuit impressam quasi talem diathesin, quae postea a pluribus aliis causis accedentibus paroxysmum epilepticum renovabat. Si enim misera haec titillationis minas tantum intentari videret aliis, mox cadebat epileptica. A levi iracundia, terrore, attentione animi parum diutius protracta, redibat novus paroxysmus. Toties doluerunt peritissimi Medici, insanabilem tota vita Epilepsiam natam fuisse, a solo terrore, in sanissimis etiam corporibus; & inprimis in talibus, qui agilissimum corpus & ingenium promtissimum habebant.

Certum autem est, sensorium illud commune non aeque firmum esse in omnibus hominibus, & in quibusdam facilius irritari, omnesque ejus actiones turbare. Duro labori ab ineunte aetate assuetus rusticus firmum corporis robur habet, talemque fracti orbis ruinae ferirent fere inpavidum; dum molliter educata puella a subito quocunque fragore convellitur. Nec invicto mentis constantissimae robori hoc adscribendum est in tali rustico, sed hebetudini & majori quasi callositati sensorii communis. Verum idem ille quam stupidus est in illis, quae mentis aciem requirunt; robustis gaudet lacertis, sed magnam membrorum agilitatem non habet: solos illos motus exercet alacriter, quos quotidiani labores imperant; caeterum rigidus fere in omnibus membris. Unde intelligimus, quare pro diversa dispositione sensorii communis diversimode afficiantur ab iisdem causis homines; & illa, quae turbant omnia in quibusdam, nullam mutationem inducant aliis.

Quo autem homo origini suae propior est, eo encephalon, ejusque pro-

propagines, medulla spinalis & nervi, majorem partem totius molis corporeae faciunt, quod & pictores & statuarii observant, dum junioribus caput majus proportionaliter ad truncum corporis tribuunt. Sed & simul mollior encephali structura in junioribus observatur; ideoque Anatomici, cerebri fabricam demonstraturi in exercitiis Academicis, adultorum cadavera ad hanc rem semper praeferunt. Hinc *Hippocrates*, & post illum omnes medici, observaverunt, juniores magis obnoxios esse huic morbo quam adultos: videtur enim in illis excedens magnitudo encephali & tenerior fabrica facere causam praedisponentem, quae levi causa occasionali accedente epilepsiam producit. Tormina abdominis, gingivarum tensio & irritatio dentitionis tempore, frequentissime inducunt insultus epilepticos junioribus, dum saevissimam odontalgiam & dolores acerbissimos iliacos adulti ferunt absque epilepsia sequente. Summa excandescit ira nutrix, & imprudens dat ubera infanti; convellitur ilico (uti tot observata docuerunt); dum nutrix defervescente hoc brevi furore nihil mali patitur. Illa ergo mutatio, per validum talem animi affectum in humoribus nutricis nata, non potuit firmius aetate jam sensorium commune turbare; dum pauculum lactis, ab iratae nutricis uberibus ductum, tenerum & mobile infantis corpusculum tam misere afficit.

Verum cum aetatis augmento nimia haec mollities aut teneritudo encephali & totius generis nervosi sensim emendetur, patet ratio, quare magna spes curae in junioribus affulgeat: ubi autem adultum & firmum jam corpus hic morbus invaserit, longe difficilius, imo raro, curatur: debuit enim valida causa fuisse in adulto morbum producens, dum in junioribus etiam levissima sufficiat. Ideo *Hippocrates* (*o*), ubi epilepsia ante pubertatis tempus apparebat, sperabat morbum abiturum; ubi autem post vigesimum quintum annum invadebat, tunc ut plurimum ad mortem usque manere insanabilem, monuit. Videantur & illa, quae ad §. 712. habentur, ubi de convulsione febrili agebatur.

Optime autem latentem illam diathesin sensorii communis, quae praedisponens causa epilepsiae est, descripsit *Helmontius* [*p*], dicens: *Sic namque comitialis per menses & annos subinde dormit, imo & nunquam excitatur, nisi per Venerem, Iram, moerorem, partum &c. Neque est enim ulla materia, fomes caduci, alicubi detenta; quia vel putreret, aresceret, consumeretur, vel pristinam veneni labem amitteret: quod cum non fiat, verum in vitam perennet, aliud proin exordium, atque hospitium immediatum, quam recrementa delegit. Sigillatur quippe in idea entis activi, & constantis per totam vitam.* Alibi (*q*) habet sequentia, quae pariter huc spectant: *Quidquid porro sordium ingestum, admissum, aut vivendi errore obnatum est, sive id causae procatharticae, sive demum familiae, productum sectetur, totum prorsus nil nisi occasionale est: ad cujus scilicet importunitates Archeus ipse*

(*o*) Aphor. VII. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 197. (*p*) In Capitulo *De Morbis Archealibus* §. 17. pag. 440. (*q*) In Capitulo *Butler* in initio pag. 466.

ipse commotus, veram morbi repraesentat scenam. Unde imprimis perspicuum est, tam esse morbos reales, dum silent, dormiuntque: quam quos contingit expergefactos in suo meditari paroxysmo.

Postea autem patebit, quando de curatione hujus morbi agetur, magnum usum habere considerationem causae praedisponentis, & illius distinctionem a causis excitantibus. Saepe enim non est in potestate Medici causam praedisponentem tollere, & tunc sola spes curae in eo consistit, ut tollantur causae excitantes, & in actum deducentes, illam latentem diathesin epilepticam, quae sola paroxysmum epilepticum renovare nequit.

Sequitur jam enumeratio causarum hujus morbi, tam illarum, quae praedisponunt, quam aliarum, quae procatarcticae, sive occasionales, dicuntur.

§. 1075. ILlae autem sunt. 1. Haereditariae, ex labe gentili Patris, Matris, parentumve, aut majorum, silente saepe morbo in genitore, dum ex avo derivatur in nepotem. 2. Congenitae, ex imaginatione Matris gravidae excitata per conspectum Epilepticum. 3. Cerebrum in integumentis suis, superficie, substantia, ventriculis, male affectum, per vulnera, contusiones, abscessus, pus, saniem, ichorem, sanguinem, lympham acrem, foetidam, excrescentias osseas cranii interni, intropressiones ejus, cartilagineam sinuum venosorum naturam, fragmenta, spinasve ossium, vel instrumentorum laedentium meningas, cerebrumve, argentum vivum ad cerebrum quacunque via delatum. Idem cerebrum affectum male per inflammationem, corruptionem, erosionem meningum, a carie ossis, bile atra, gummatibus venereis. Has autem causas juvant omnia, liquidorum in cranium affluxum augent, ut sunt, plethora, motus, calor, ebrietas, epulae, venus, ingenium perspicax, altum, meditatio profunda, affectus animi ingentes, imaginatrix vis ingens, terror, metusque inprimis. 4. Omnes violentae affectiones generis nervosi, ut sunt magni & periodici dolores, passio hysterica, rosiones & irritationes a lumbricis, dentitione, acri humore, lacte caseoso, acri, acido infantum, meconio, contagio variolarum, cardiogmo, ulcerosa materie alicubi hospitante, inedia, crapula, acribus potulentis, esculentis, medicamentis, venenis. 5. Ab interceptis nonnullis, quae olim excerni solebant, sanie, pure, menstruis, lochiis, haemorrhoidibus, urina. 6. Fumis nonnullis paroxysmum integrantibus, fomite alicubi haerente, unde sensu elevatae aurae adscendens cerebrum petit.

1. Mor-

1. Morbos propagari ex parentibus in prolem, numerosis constat observatis. Neque tantum in Epilepticis hoc animadversum fuit, verum & phthisin & podagram derivari in seros nepotes constat, uti postea dicetur. Mirabile inprimis hoc est, quod latens in corpore illud semen morbosum per annos dormiat iners, antequam actuosum fiat. Epilepsiae autem illae hareditariae saepius circa pubertatis tempus primo se manifestant paroxysmo, &, seminali contagio propagatae, illo tempore, dum aptum ad generationem corpus redditur, insurgunt, postea per totam vitam saepe durantes. Uti externa corporis forma & magnitudine, ingenio, animi affectibus, proles parentibus similes saepe fiunt; sic videtur & intima partium corporis constitutio frequenter referre eandem similitudinem. Quandoque & contingit, quod seminale tale vitium iners maneat in filio, redeat in nepote: forte si firmo corporis robore, vita actuosa & frugali, domaverit filius latentem hanc diathesin, ne in nervum erumpat; quam tamen labem seminalem tradit suae progeniei. Forte in prima generatione nondum se exserere potest impressus character morbosus, & in secunda tantum se manifestat progenie. Similia exempla in historiis habentur: sic apud *Plinium* [r] leguntur sequentia: *In Lepidorum gente tres, intermisso ordine, obducto membrana oculo, genitos accepimus; similes quidem alios avo &c. Indubitatum exemplum est Nicaei nobilis Pyctae Byzantii geniti, qui adulterio Aethiopis nata matre, nil a ceteris colore differente, ipse avum regeneravit Aethiopem.*

Sed & plura similia observamus in rerum natura, quae per multos annos manent absque ullo effectu sensibili, & postea subito se manifestant, ubi requisitae conditiones concurrunt, ut latens tale & silens principium reddatur actuosum. Stamen vitale, intra sacculum colliquamenti haerens in ovo foecundo, quiescit ibi, & nullo signo se manifestat: post plures menses, si calor incubantis gallinae accedat, viginti circiter diebus illud stamen minimum, omnes sensus prius fugiens, excrevit in pullum. Notum est semina vegetabilium per plures annos adhuc apta manere, ut sui generis plantulam producant, si foecundae terrae committantur. In Embryone, dum adhuc in utero materno latet, jam adsunt rudimenta dentium, quae in fundo alveolorum ad septimum usque aetatis annum, & ultra, manebunt, tuncque subito incremento augebuntur & emergent: imo multis in senectute jam provecta novi prodierunt dentes. Pubertas in utroque sexu determinato aetatis tempore nascitur, & miram mutationem corpori inducit: hujus tamen mutationis rudimentum jam in prima hominis formatione aderat, licet serius in actum deducatur. Poterit ergo & in prima origine nascenti homini talis quasi character morbosus impressus esse, qui suo tempore se manifestabit. Hanc rem considerans *Helmontius* (s) dixit: *Ergo morbi haereditarii insolescunt foetui, ab ente morboso. Idea nimirum, spiritui seminali impressa (cum sit ipse morbus adhuc in vita prima seminis delitescens, & sigillatus) adhuc dormit & sui*

(r) Lib. VII. Cap. XII. pag. 147. (s) Capitulo De Morbis Archealibus §. 25. pag. 440.

maturitatem exspectat, donec expergefactus ab Archei agitatione, prorumpensque, producta sua parere sit apta.

2. Distinguitur haec causa a priore, quod non pendeat a labe seminali; sed quod epilepsia nascatur in foetu adhuc intra uterum maternum concluso; non ex causa per haereditariam labem propagata, sed a causa foetui jam concepto accedente per matris territae imaginationem, dum videt epilepticum morbi sui paroxysmo correptum. Cum autem miser talis infans statim a nativitate epilepticis insultibus obnoxius sit, ideo morbus ille tunc *congenitus* dicitur. Apud *Hildanum* (*t*) talis casus legitur, ubi juvenis, robusta, & optimo corporis habitu praedita, matrona gravida mirum in modum perterrita fuit, dum epilepticus fere ad ipsius pedes procideret: post menses aliquot primipara puellum feliciter enixa est, qui non diu post comitiali morbo correptus fuit, & multis remediis frustra tentatis periit hoc morbo, antequam primum aetatis annum adimpleret. Uterque parens sanus erat, & postea eadem haec matrona aliquot liberos peperit, qui nunquam huic morbo fuerunt obnoxii. Plures similes casus sparsim apud observatores habentur.

Verum quidem est, quod frequentes satis in recens natis observentur convulsiones, a meconio, vel ab acida acrimonia, intestina vellicante &c. verum, expulsis his faecibus, & emendata hac acrimonia, cessant brevi illae convulsiones: in misero autem hoc puello ad mortem usque redierunt paroxysmi epileptici.

Cum ergo alia plurima observata doceant, imaginationem matris gravidae miras mutationes posse inducere foetui, intra ejus uterum contento, videtur merito & epilepsia in recens nato observata tali matris terrori tribui posse. Novi quidem haec omnia negari a quibusdam, quia non concipiunt, quomodo mutata cogitatio matris posset sic afficere foetum; & derideri sapientes viros tanquam nimis credulos, qui fidem adhibuerant illis, quae propriis viderant oculis, vel apud probatissimos auctores legerant. Fateor, me nullo modo intelligere nexum causae in matrem agentis cum effectu observato in foetu; & quare terror ille potius non reddiderit matrem epilepticam, quam foetum; sed an ideo negari debet illud, quod factum fuisse constat. *Galenus* [*u*] jam suo tempore de hac re conquerebatur, dicens: *Multi medici rerum, quae manifeste conspiciuntur, causas reddere nequeuntes, eas esse omnino negant.* Vidi olim venustissimam puellam, quae me de affectibus hystericis, quibus obnoxia erat, consultum venerat. Conspiciebam erucam, sub collari nudae cuti insidentem in cervice: metuens, ne terreretur, amovere volui digitis hoc insectum: subridens illa dixit, relinquas, quaeso, erucam, quam tota vita gestavi; & permisit facile, ut accuratius inspicerem. Vidi autem colores varios pulchros, crines erectos erucae, quam evidentissime; nec ovum ovo similius esse poterat, quam illa erucae effigies, ultra cutis superficiem prominens, erat huic insecto.

Ma-

(*t*) Observat. Chirurg. Cent. 3. Observ. VIII. pag. 195.

(*u*) De Locis Affectis Lib. V. Cap. 111. Charter. Tom. VII. pag. 486.

Mater autem ejus affirmabat, quod, hanc puellam dum utero gereret, in horto deambulanti eruca ex arbore in cervicem deciderat, illamque aegre inde amovere potuerat. Altera mulier gravida per tres menses terretur a simia, quam brachio suo insilituram credebat; aufugit, & partem corporis, pro qua metuebat, altera manu arripuit & perfricuit. Parit debito tempore sanam puellam, quam vidi jam adultam, in cujus dextra manu in parte externa cubiti tota cutis fusca erat, & pilis pollicem cum dimidio longis hirta. Sapone prius perfricato loco, novacula abraserunt, dum novem annos nata foret; sed mox locum abrasum occupabat densum pustularum agmen, totum brachium inflammabatur quam validissime, non sine gangraenae instantis metu: idoneis remediis sedato hoc malo, recreverunt pili, & mansit deforme illud imaginationis maternae vestigium, quod postea patienter ferre maluit, quam novam curam tentare.

Vellem rogatos illos viros, qui meam in his credulitatem ridebunt, an putent se intelligere plurima alia mirabilia, quae in generationis opere fieri certo novimus. Dicant causas, quae tubas fallopianas pendulas & libere fluctuantes erigunt, fimbrias explicant, ovariis applicant: explicent, cur uterus suscepto masculino semine, conceptu facto, crescere incipiat in omnem dimensionem? cur menstrua non prodeant? cur excusso foetu decrescat uterus, increscant mammae? Quomodo foetus nectatur funi umbilicali? Quomodo nascatur placenta & se affigat utero? &c. Credo arduum fore subtilissimis etiam philosophis, ut demonstrent nexum causae cum his effectis, quos tamen revera existere nemo negabit. Nec meliori jure ergo effectus maternae imaginationis in foetum negare licet ob hanc rationem, quia non intelligitur modus, quo haec foetus mutatio fieri posset.

3. Praecedenti paragrapho dictum fuit, illo tempore, dum paroxysmus epilepticus adest, encephalon affici; adeoque minime mirum videri poterit, si illa, quae encephalon laedunt, epilepsiam etiam producant frequentissime. In vulnerum capitis historia pluribus locis probatum fuit, a laesione encephali per instrumenta vulnerantia, a contusione valida capitis pariter, convulsiones pessimas productas fuisse; uti etiam a sola effusione sanguinis in cavo cranii; & multo magis, si sanguis, vel alii effusi humores, mora & stagnatione in acrem & rodentem ichorem degeneraverint. Verum in omnibus illis casibus causa violenta vulnerans, vel contundens, capiti applicata fuerat. Contingit autem & sensim, absque talibus causis praegressis, in cavo calvariae accumulari humores, qui vel mole premere vel acrimonia acquisita encephalon laedere, sicque hunc morbum producere possunt. In cadavere epileptici colluviem talem aquosam invenit in cavo cranii *Piso* (v), & inprimis versus posticam capitis partem. *Drelincurtius* plurium epilepticorum infantum calvarias diffecuit, & ventriculos anteriores, sero flaventi acri turgidos, reperit.

(v) Observ. & Consil. de morbis a serosa colluvie Sect. 2. part. 2. Cap. VII. pag. 159.

In ebrioso viro, epilepsia exstincto, gelatinam flavam copiosam inter duram & piam matrem vidit. *Poupart* (*x*) in cadavere juvenis epileptici inter calvariam & duram matrem pituitam albam spissam observavit: ipsa autem dura mater tumida, simili quasi pituita madens, vix ab illa distingui poterat, neque cranio videbatur adhaerere, nisi hujus pituitae ope. Imo *Hippocrates* [*y*] talem pituitam videtur pro sola causa epilepsiae habuisse, & diuturnum hunc morbum ideo incurabilem pronunciavit, quia encephalon eroditur & colliquatur a pituita, per moram nempe acriore reddita.

Excrescentias osseas cranii interni. Ubi de morbis ossium antea agebatur, dictum fuit ad §. 549., quandoque latentes ob causas tumores tales osseos excrescere. Si hoc in capite interno fiat, comprimetur a tali exostosi encephalon; & si acutae figurae fuerit talis excrescentia, facile patet, quam enormia mala inde fieri debeant. Vidi tale sceleton, in quo nullum fere os erat, quin acutis ejusmodi osseis prominentiis hirtum foret. Sed & similia in cavo calvariae fuerunt observata. Vidit *De La-Motte* [*z*] duram matrem illo loco, ubi falcem format, osseis talibus aculeis asperam, in cadavere juvenis, qui per octodecim annos epilepsia laboraverat. Sic autem eminebant illi aculei, ut piam matrem laedere & pungere potuerint. Raram hanc observationem Academiae Regiae scientiarum transmisit, in cujus historia etiam habetur [*a*]. Invenit tamen in eodem cadavere ventriculos cerebri sero extravasato plenos. Postea celeberrimus *Hunauld* in adulto homine, pariter epileptico, similia spicula ossea invenit infra sinum longitudinalem superiorem, quae cerebrum punxerant (*b*). Et in cadavere juvenis epileptici inventum fuit intra ipsum cerebellum os irregularis figurae, quod longitudine pollicem, latitudine vero dimidium pollicem, aequaret [*c*].

Intropressiones ejus. Calvariae cavum semper plenum est naturaliter, unde, abscissa post mortem, calvariae olla non facile iterum adaptari potest, quia encephalon osse coercente liberum exsurgit: dum ergo, intropressa calvaria, minuitur ejus cavum, encephalon comprimitur; unde & epilepsia, & plura alia mala, fieri poterunt; uti ad §. 267. dictum fuit.

Cartilagineam sinuum venosorum naturam. Ut functiones cerebri recte perficiantur, requiritur expeditus motus humorum per arterias, & reditus eorundem per venas. Sinus autem venosi quasi diverticula quaedam sunt, in quibus sanguis colligi possit, & retineri, saltem per aliquot momenta, dum per tussim, risum, nixum validum, impeditur liber sanguinis motus ex corde dextro per pulmonem, adeoque & venae jugulares se commode evacuare nequeunt; debent ergo illi sinus utcumque cedere posse: si ergo in cartilaginem obduruerint, distendenti san-

(*x*) Acad. Royale des Sciences 1705. Hist. pag. 62. (*y*) De Morbo Sacro Cap. 3. 4. & 6. Charter. Tom. X. pag. 478. & seq. (*z*) Traité Complet de Chirurgie Tom. II. pag. 398. (*a*) L'An 1711. Histoire pag. 36. (*b*) Ibidem l'an 1734. Hist. pag. 59. 60. (*c*) Ibidem l'an 1737. Hist. pag. 71.

sanguini cedere nequeunt inflexiles, simulque tunc crassescere solet substantia sinuum in cartilaginem mutata, adeoque & minuitur sinuum cavitas: utroque hoc modo turbatur facilis reditus sanguinis venosi ab encephalo. Talia autem impedimenta reditus sanguinis venosi a capite in cadaveribus Epilepticorum deprehensa fuerunt [d].

FRAGMENTA, SPINASVE &c. Si enim acuta ossea spicula, enata ex durae matris processibus, irritando & pungendo cerebrum, epilepsiam producere potuerint, uti statim dictum fuit; idem fiet, si post vulnera capitis, validasve contusiones, aspera fragmenta ossis, vel instrumentorum vulnerantium partes relictae, similem irritationem fecerint. De his autem dictum fuit in vulnerum capitis historia.

ARGENTUM VIVUM &c. Notum est, quod argentum vivum satis facile bibula venarum oscula ingrediatur, in superficie externa & interna corporis disposita, inprimis si subtilissime divisum fuerit. Experiuntur hoc illi, qui metallis inaurandis operam dant, & igne argentum vivum, quocum hoc artificium peractum fuit, in auras dissiant. Sic enim argentum vivum, vi ignis adeo divisum, ut in aere volitare possit, una cum aere inspirato hauriunt, & tremore membrorum, paralysi, epilepsia, saepe corripiuntur. Eadem mala contingunt illis, qui in sodinis argenti vivi versantur, & inprimis his, qui ignis vi ex minera sua argentum vivum excoqunnt. Postquam luis Venereae cura per inunctiones argenti vivi tentata fuit, & saepe imprudenti consilio ab agyrtis magna copia unguentorum mercurialium applicabatur, numerosissima observata docuerunt, similia mala contigisse miseris talibus, ac prius recensita fuerunt. Imo constitit, argenrum vivum, humoribus circulantibus mistum, miram mutationem corpori inducere (de qua re postea in *Capitulo de Lue Venerea* dicetur); sed & frequenter elabi ex vasis, colligi & stagnare in ossium cellulosis recessibus, ibique pondere suo, membranas sensiles premendo & distrahendo, dolores molestissimos, tota vita pertinaciter manentes, producere. Sic *Mathiolus* (e) observavit, ex osse cruris corrupto hominis, qui decies a diversis empiricis inunctus fuerat, argentum vivum non semel emanasse. Aliquoties & talia ossa calvariae vidi, in quorum diploe argenti vivi globuli manifeste apparebant: Nec repugnat, in ipsa cava encephali argentum vivum sic eructari posse, & summa mala producere. Cum autem epilepsia satis frequenter observata fuerit sequi imprudentem applicationem argenti vivi, ac quidem in hominibus nunquam ante huic morbo obnoxiis, in quibus nulla alia epilepsiae causa severo etiam examine detegi potuit, patet & hanc morbi causam reliquis adnumerari posse.

IDEM CEREBRUM AFFECTUM MALE &c. Illae causae, quae hoc numero hactenus recensitae fuerunt, omnes sunt tales, ut irritando, rodendo &c., cerebrum laedendo, hunc morbum fecerint. Verum inflammatio

(d) Bonet. Sepulcr. Lib. I. Sect. 12. Tom. I. pag. 283. 292. (e) Aphrodisiac. pag. 268. B.

tio eundem effectum praestare poterit, uti facile patet; ideoque in phrenitidis historia §. 774. convulsiones numerantur inter illa mala, quae pessimam phrenitidem sequi solent; & §. 775. patuit, in cadaveribus hoc morbo defunctorum non tantum inflammationes in capite interno repertas fuisse, sed & inflammationis sequelas, abscessus nempe, sphacelos, & acres rodentes liquores; quae singula certe sufficiebant, ut ante mortem epilepsiam producerent. Si bonum pus, post validam contusionem collectum sub cranio, potuerit producere fortissimam epilepsiam, ilico levatam, dum perterebrato cranio exitus conciliabatur puri (*f*), facile intelligitur, pure acriorem longe saniem corruptam pejora adhuc mala facere debere. Verum illud pus haerebat inter cranium & duram meningem, adeoque premendo mole sua, vel irritando, nocuerat tantum, nondum ad ipsam cerebri substantiam penetrans. Si ergo caries nata fuerit in ossibus cranii, corrupta sanies ex affecto osse depluens in meninges cerebri epilepsiam facere poterit; qualis casus apud *Bonetum* (*g*) legitur de juvene, qui post diuturnum capitis dolorem vehementissima corripiebatur epilepsia, cujus tertio paroxysmo exstinguebatur. Aperta calvaria, inveniebatur os occipitis juxta cerebellum carie exesum, ita tamen ut externa calvariae lamina adhuc integra mansisset; unde, nudato cranio, in externa ejus superficie nihil mali detegebatur. Si graves odores, ut monet *Aretaeus* [*h*], epilepsiae paroxysmum renovant, quanto magis hoc faciet cariosi ossis pessima fracedo ipsum encephalon immediate afficiens, dum hoc putridum tegmine osseo cranii coercetur, ne extrorsum difflari possit. Gummata autem Venerea solent frequenter ossa, quibus insident, corrumpere carie; vel, si intra cranium haereant, premendo mole sua encephalon, nocere possunt; de quibus postea in *Capitulo de Lue Venerea* dicetur. Atra vero bilis, soluta & mota, si ad cerebrum venerit, cum simul tunc magnam acrimoniam habeat, frequenter hunc morbum producit; sed pessimum, & plerumque cito lethalem, uti postea ad §. 1104. dicetur.

Has autem causas juvant omnia &c. Verum illae causae, hactenus recensitae, non semper praesentem sistunt hunc morbum, saltem non omnes: intervallum inter paroxysmos hujus morbi est, &, uti antea dictum fuit, saepe satis longum. Manet ergo illa causa praedisponens, licet non renovet paroxysmum, nisi vel augeatur ipsa, vel nova alia causa accedat, quae, priori juncta, paroxysmum epilepticum producit. Videmus autem, antiquis jam innotuisse latentem illam dispositionem epilepticam, quæ silere posset diu, & dein improviso emergere. Hinc Legislator (*i*) posuit, licere emptori restituere servum, quem emerat, nescius, illum huic morbo obnoxium esse; & dum in aliis morbis latentibus, nec vulgo cognitis, spatium sex mensium pro termino restitutio-

(*f*) La Motte Traité complet de Chirurg. Tom. II. pag. 387. &c. (*g*) Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. 12. Tom. I. pag. 273. (*h*) De caus. & sign. morbor. acut. Lib. I. Cap. v. pag. 1. (*i*) Plato de Legibus Lib. XI. Tom. II. pag. 916.

turionis statueret, integrum annum concessit, si morbo sacro laboraret: probe enim gnarus erat, longa talia intervalla inter hujus morbi insultus quandoque inveniri. Minus forte aequus videtur fuisse medicis & gymnastis, dum hoc restituendi servos emtos jus illis negaret, credens illos arte sua, & experientia detegere posse latentem illam diathesin; cum tamen certum sit, peritissimos medicos in hac re falli posse, dum in illis, qui diu a paroxysmo liberi sunt, intermedio tempore nullum saepe signum laesae sanitatis apparet. Videtur autem in more fuisse antiquitus, ut servos venum expositos gagatis lapidis nidore explorarent emtores, ut detegerent, an Epilepsiae obnoxii forent. Nidore hujus suffumigii insultum epilepticum excitari, *Aretaeus* [*K*] monuerat, & *Apulejus* (*l*), magiae accusatus, dum causam suam ageret, habet sequentia: *Quod si magnum putarem caducum dejicere, quid opus fuit carmine? cum incensus gagates lapis, ut apud physicos lego, pulchre & facile hunc morbum exploret: cujus odore etiam in venalitiis vulgo sanitatem aut morbum venalium experiantur.*

Observatum jam fuit, quod insultus epilepticus recrudesceret in praedispositis ad hunc morbum, si humorum copia, vel impetus versus caput, augerentur, quod imprimis fit a sequentibus.

PLETHORA. Quid plethora sit, & signa, quibus praesens cognosci possit, antea ad §. 106. dictum fuit. Ad §. 1010. 1. data fuit ratio, quare plethora encephali functiones prae reliquis turbet. Dum offei aculei, ex dura matre enati, pungebant piam matrem & cerebrum suppositum, tanto plus debebant nocere, quanto magis turgeret distenta in vasis suis pia mater. Sed in cortice cerebri naturaliter sanguis ruber non adest, hinc in plethora turgent inprimis piae matris vasa sanguinea, & tanto validius premuntur illis aculeis eminentibus; unde miser homo levabatur valida sanguinis missione, per quam depleta vasa subsidebant (*m*). Neque tantum plethora instar causae excitantis agit, sed videtur & sola quandoque saevissimam epilepsiam, & subito lethalem, producere. In nobili juvene, octodecim annos nato, athletici habitus, & plethorico, hoc vidit *Carolus Drelincurtius* (*n*): post lautius enim prandium dum se pilae ludo accingeret, concidit epilepticus; sanguinem tamen naribus fundens: licet autem efficacia tentarentur auxilia, novis insultibus crebris intra spatium sedecim horarum periit. Frigidissima autem vasa sanguinea encephali & sanguis extravasatus in cranio reperta fuerunt.

MOTUS, CALOR &c. Per motum corporis validum, per calorem aeris auctum, videmus manifeste omnia vasa sanguinea plus distendi, licet copia sanguinis per motum vel calorem non augeatur, sed rarescant humores: hinc similem effectum haec praestare possunt, ac nimia abundantia boni sanguinis in plethora. Quantum in hominibus bene potis inflentur vasa sanguinea, satis notum est, & a sola ebrietate lethalem convulsio-

(K) Loco citato. (*l*) Apolog. prim. pro se ipso Tom. II. pag. 169. (*m*) Acad. Royal. des Sciences l'année 1734. Hist. pag. 59. (*n*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. XII. Tom. I. pag. 294.

vulsionem fieri, nisi febris corripuerit, notavit *Hippocrates*; uti alia occasione ad §. 558. monui: non mirum ergo in praedispositis inde renovari paroxysmum. Epileptici tamen generosos potus saepe amant, quia ab insultu resurgentes se adeo debiles & languidos sentiunt. Epularum autem luxus duplicem ob causam nocet, & quia copioso chylo crudo, sanguini affuso, augetur subito fluidorum moles; & quia ventriculo admodum distento magis turgent vasa sanguinea superiorum corporis partium; uti alia occasione ad §. 1010. 3. a. explicatum fuit. Unde etiam frequenter contingit, epilepticos solennia convivia foedare morbi sui paroxysmo; posteaque pudibundos hominum consortia fugere, & in pessimam melancholiam incidere.

Venus. Si considerentur illa, quae coitus tempore in viro contingunt, aliqua similitudo cum Epilepsia videtur adesse. Absque voluntatis imperio musculi erectores penis tenduntur: toties enim rigent invitis etiam, dum in aliis, quovis pretio hoc redimere volentibus, flaccidi manent: sed & vera convulsione semen exprimitur (*o*), & illo tempore oculorum acies obnubilatur [hine *putres in amore ocellos* dixerunt Poetae]; paulo post totum corpus resolvitur & languet; ita ut ferocissimus, oestroque Venereo fere furens taurus post coitum langueat mansuetus. Uti frequentes epilepsiae paroxysmi omnes functiones cerebri laedunt, & tandem omnino delent, lethali apoplexia, sic & similes effectus ab immodica venere natos fuisse, ingens observationum practicarum numerus docet. Imo & constitit, ab imprudenti licitae etiam Veneris usu epilepsiam secutam fuisse (*p*). Omnium autem maxime hoc metuendum est in illis, qui antea huic morbo obnoxii fuerunt; & contigisse novi, quod talis primas conjugalis lecti delicias epileptico insultu foedaverit. Non sine ratione Veteres ergo dixerunt: *τὴν συνουσίαν εἶναι μικρὰν ἐπιληψίαν*. *Hippocratem* quidem hoc dixisse voluit *Aulus Gellius* (*q*), apud quem leguntur sequentia: *HIPPOCRATES autem, divina vir scientia, de coitu Venereo ita existimabat, partem esse quandam morbi teterrimi, quem nostri comitialem dixerunt*. Interim apud *Hippocratem*, saltem in ejus operibus, quae ad nos pervenerunt, non memini hoc inveniri; & *Galenus* (*r*) sribit *Democrito* hanc sententiam memorat.

Ingenium perspicax, altum. Omnes illas causas, quae gravem & manifestam noxam cerebro ejusve meningibus inducunt, epilepsiam producere posse, etiam in his, qui Vervecum in patria crassoque sub aere nati sunt, certum est. Verum illi, qui perspicaci mentis acie gaudent, videntur sensorium commune sic dispositum habere, ut a similibus caussis, etiam levioribus, turbetur facilius. Ingeniosissimas puellas & hoc morbo, & hystericis affectibus, frequentius corripi observant Medici; atque in viris ad summa in rebus humanis negotia capessenda natis, & scien-

(*o*) Vide H. Boerh. Institut. *Medic.* §. 657. (*p*) Heers Observat. Med. 18. pag 176. (*q*) Noct. Attic. Lib. XIX. Cap. 11. pag 465. (*r*) Commentar. 1. in Lib. III. Epidem Charter. Tom. IX. pag. 207.

ſcientia claris, ille morbus ſaepius obſervatus fuit: pauca, ſed magna, nomina hic recenſere ſufficiet. *Julius Caeſar* gaudebat *valetudine proſpera: niſi quod tempore extremo repente animo linqui, atque etiam per ſomnum exterreri ſolebat. Comitiali quoque morbo bis inter res agendas correptus eſt* [s]. Huic morbo & obnoxius fuiſſe *Petrarca* creditur [t]. De ſe ipſo fatetur *Fabius Columna* (u), quod Epilepſia laboraverit, & ideo Veterum Medicorum ſcripta evolverit, ut videret, an antiquorum teſtimoniis probarentur illa, quae Medici pro morbi curatione facienda ſuadebant. Radice autem Valerianae Sylveſtris uſurpata, ſe ab hoc morbo liberatum fuiſſe memorat (v). Multiplici eruditione Celeberrimum *Franciſcum Redi* ultimis vitae annis epilepticum fuiſſe conſtat (x), & ſeptuagenario jam major inventus fuit mane in lecto mortuus.

Meditatio profunda. Omnes illi, qui ſtudiis operam dant, propria experientia noverunt, quantum caput afficiatur, dum diu attentiſſima mente eidem cogitationi inhaerent; imprimis in abſtracta Mathematicorum diſciplina: ubi etiam dum in intimo quaſi memoriae receſſu quaerunt aliquid, quod ſe antea noviſſe ſciunt, & cujus jam recordari nequeunt. Vidi egregium virum, qui nimiis lucubrationibus ſanitatem perdiderat, ilico vertigine moleſtiſſima correptum, ſi attenta mente auſcultaret alios narrantes etiam brevem hiſtoriolam. Nihil autem moleſtius ſibi accidere querebatur, quam, dum aliquid in memoriam revocare vellet; tunc enim ſummopere angebatur, imo quandoque in animi deliquium incidebat, cum ſummae laſſitudinis ſenſu: nec poterat a ſcrutinio hoc ſemel incepto deſiſtere, licet omni modo obluctaretur; ſed cogebatur invitus in eo pergere, donec deficeret. Sic *Galenus* [y] obſervavit in Juvene grammatico, quod toties Epilepſia corriperetur, quoties vehementer doceret, attente cogitaret, aut iraſceretur. Vidi ſic aliquoties, & dolui, optimae ſpei pueros in peſſimam & inſanabilem epilepſiam incidiſſe, dum moroſi praeceptores urgebant, ut abſque ulla fere interpolatione ſtudiis incumberent: dumque credulos parentes vana ſpe portentoſae filiorum eruditionis lactabant, turpiſſime tantis exciderunt promiſſis, dum miſeros diſcipulos epilepticos reddiderant, quandoque & tota vita hebetes & fatuos.

Affectus animi ingentes. Quam ſubitas & validas mutationes in corpore producere poſſint animi affectus, antea ad §. 99. & 104. dictum fuit: ſimulque tunc conſtitit, omnes functiones corporis per illos turbari poſſe; inprimis autem has, quae ab encephalo pendent. Minime ergo mirum eſt, ab iiſdem excitari, & in actum deduci, latentem diatheſin epilepticam. Dum valida percellitur ira homo, rubet facies & tumet, oculi ſanguine ſuffunduntur, pulſus & fortior & celerior fit; quae omnia ſigna docent auctam humorum celeritatem, & validiorem verſus ca-

put

(s) Sueton. Lib. I. Cap. XLV. pag. 59. (t) In vita, praefixa ejus operibus. (u) In Praefatione Phytobaſani. (v) Ibidem pag. 120. (x) In vita, praefixa ejus operibus pag. 10. (y) Lib. V. de locis affectis Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 492.

pnt affluxum: inde juvenis grammaticus, de quo statim dictum fuit, corripiebatur Epilepsia, dum irasceretur. Idem & a gaudio subito, & tristitia contigisse, vidi saepius.

Imaginatrix vis ingens. Antea ad §. 700., ubi de *Delirio febrili* agebatur, dictum fuit, quod imaginatio dicatur perceptio ideae, natae ex mutatione physica organi sentientis intimi, sive sensorii communis, a causa interna. Quando enim a causa externa in sensus agente idea nascitur, tunc dicitur sensuum perceptio. Mirabilem hanc facultatem homo possidet, ut per imaginationem rem absentem sibi sistere tanquam praesentem possit; imo & novas excitare ideas rerum, quae nunquam exstiterunt: dum v. g. sibi chimaeram imaginando sistit. Uti jam & reliquae mentis functiones non eadem facilitate exercentur in omnibus hominibus, sed in quibusdam majus intellectus acumen observatur, firmior memoria, judicium magis accuratum; ita etiam in quibusdam hominibus haec imaginandi vis major est. Laudatur hoc in pictoribus & statuariis, qui pulcherrima sua arte hoc efficiunt, ut in aliis hominibus similis idea excitetur per sensuum perceptionem, qualem illi imaginando conceperant. Poetarum Enthusiasmus validae imaginationi pariter originem debet. Ubi ergo vis imaginatrix ingens est, & solitariam inprimis vitam ducens homo ab objectis externis raro & non adeo fortiter afficitur, tunc idea, per imaginationem nata, saepe fortius mutat sensorium commune, quam aliae ideae ex sensuum perceptione productae; & dum simul sensorium commune sic mutatur, alia ratione, quam unquam ab objectis externis factum fuerat, novae & insolitae nascuntur ideae, quarum causas extra se exsistere credunt, & bona fide putant, se revelationes aliaque multa mira vidisse. His autem ideis sic per imaginationem natis si se jungat illud gratum vel ingratum (vide §. 700.), tunc insuperabilis saepe perturbatio omnium functionum animalium sequitur. Unde patet, quare iis, qui ad Epilepsiam dispositi sunt, vivida talis imaginatio adeo noceat: imo observamus quandoque in initio paroxysmi epileptici, vel paulo ante, excitari tales novas & insolitas ideas, dum pulcherrimos, & nunquam ante visos, colores, sonos suavissimos, odores nunc gratos nunc ingratissimos, percipiunt; irascuntur quandoque, dum caput ligno vel lapide percuti ex insidiis credunt (z). Videmus praeterea metus signa in vultu apparere quibusdam, dum concidunt; in aliis contra ad risum composita facies observatur: quae omnia confirmare videntur, quod tunc novae ideae nascantur a causa interna in sensorium commune agente. Dum spectrum humeris insiluisse, illudque ad aedes suas usque se detulisse, imaginabatur adolescens, pessime se inde habuit, & renovata simili spectri visi imaginatione, fuit factus epilepticus (a).

Terror, metusque inprimis. Nulla forte causa frequentius produxit hunc morbum, & saepius incurabilem, imo & quandoque satis subito lethalem. Multos novi epilepticos factos fuisse, & tota vita mansisse, dum coram

(z) Aretaeus de causis & signis morbor. acut. Lib. I. Cap. v. pag. 2.
(a) Fred. Hofmann. med. ration. systcm. Tom. IV. part. 3. Cap. 11. observ. 4. pag. 82.

coram ipsis alter epilepticus conciderat; & numerosi tales casus in historia medica habentur. Doluit acerbissime *Schenckius* [b], charissimam sibi conjugem, robustam & optimae valetudinis, ultimo graviditatis mense periisse cum foetu, dum, incendio in vicinia excitato, de fenestra in sublimiori aedium parte conspexisset flammam, & scintillas per aera volitantes, ac quaquaversum dispersas: adeo enim saeva inde corripiebatur epilepsia, ut intra duodecim horas, saepius repetitis insultibus, exspiraret. Nihil autem morbosi praegressum fuerat in hac matrona; solus terror ingens & subitus causam dederat.

Verum epilepsia, a terrore nata, renovare solet paroxysmos suos tunc inprimis, quando similis idea renascitur, ac fuit illa, quae morbum excitaverat. Puer a cane magno insiliente ita terrebatur, ut paulo post concideret epilepticus; & postea, dum majorem canem videret, vel & latrantem audiret, redibat paroxysmus. Unde discimus, quam parum saepe requiratur, ut latens illa diathesis epileptica denuo in actum deducatur. Vidi hominem, qui aliquoties sumserat haustum purgantem, nauseosum satis, viso poculo, de quo hauserat remedium, horruisse non tantum & nauseasse, sed & alvum deposuisse frequentius: sic sola idea fastidiosi remedii renovata purgantis pharmaci vices supplevit, & totum corpus turbavit. Numquid & literarum notulae, nihil commune cum rebus significatis habentes, in nobis renovant easdem ideas, quas ante plures annos habuimus, & quarum memores non amplius eramus? Imo & ab hac sola causa saepe renovantur validi affectus animi, irae, odii, tristitiae &c., qui jam dudum sopiti fuerant. Simili modo videntur renovari insultus epileptici illis, qui a valido terrore in hunc morbum inciderant. Unde videtur *Galenus* (c), dum notabat illa, quae vitanda erant in puero epileptico, ne recrudesceret paroxysmus, optime dixisse: *a quibus corpus vehementer moveri & perturbari solet, atque in reminiscentiam morbi referri* (καὶ τὸ πάθος ἀναμνῆσαι) *& ad generationem paroxysmi deduci*. Ibi enim pulchre paroxysmum recrudescentem comparat renovatae quasi memoriae silentis antea illius dispositionis epilepticae.

4. Causae illae, praecedenti numero recensitae, in ipso cerebro sedem suam habebant, & inde turbabatur miris adeo modis totum systema nervosum. Verum a nervis mutatis in diversis partibus corporis turbari posse adeo cerebrum, ut inde epilepsia oriatur, constat certis observatis. Dum leviter titillando attrectarentur plantae pedum in puella, de qua praecedenti paragrapho dixi, fiebat mutatio in nervis quam maxime dissitis ab encephalo, & fiebat epilepsia. Ab inopinato tubarum clangore puerum epilepticum redditum fuisse, & decem horarum spatio occubuisse, refert *Schenckius* (d). Antea ad §. 364., ubi de luxationibus agebatur, dictum fuit, quandoque pessimas convulsiones sequi, dum tentaretur reductio, ubi valida inflammatio jam aderat: imo ex *Hippocratis* observatis constitit, uti ibidem di-

(b) Observ. Medic. Lib. I. pag. 128. (c) Consil. pro puero epilept. Cap. 11. Charter. Tom. X. pag. 288. (d) Observ. Medicin. Lib. I. pag. 100.

dictum fuit, quasdam luxationes non debere restitui, inprimis si ossa luxata per vulnus factum exciderint, quia reductione facta pereunt convulsi tales aegri. Ex quibus patet, violentas affectiones generis nervosi, quamvis ortas a causis agentibus in loca dissita ab encephalo, epilepsiam producere posse. Illud autem fieri observatum fuit a sequentibus.

Magni et periodici dolores. Magnum dolorem convulsiones producere, antea ad §. 226. probatum fuit: si ergo validi tales dolores recurrant per periodos, ab hac causa epileptici paroxysmi produci poterunt.

A calculis v. g., renis pelvim, ureteres, vesicam irritantibus epilepsiam natam fuisse constat. Puella duodecim annorum subito corripiebatur insultu epileptico, & biennii spatio peribat; frequentius recurrentibus & validioribus paroxysmis epilepticis. In cadavere nihil inventum fuit in capite, quod pro causa hujus morbi haberi posset; sed in pelvi renis dextri reperiebatur triangularis calculus quinque drachmas pendens (*e*). Verum quidem est, uti postea dicetur, causas epilepsiae quandoque esse adeo absconditas, ut & peritissimi viri fassi fuerint, se in cadaveribus epilepticorum, omni cura lustratis, nihil detexisse, cui morbus adscribi posset; adeoque posset non sine ratione dubitari, an quidem calculus ille pro causa haberi deberet, & an non forte quid mutati in encephalo fuisset, quod morbo producendo suffecisset, licet sensibus non detegendum. Verum apud eundem auctorem alia observatio (*f*) habetur puellae ejusdem aetatis fere, & similiter epilepticae, quae post validum paroxysmum, excretis quinque calculis, ab hoc morbo liberata fuit; adeoque probabile videtur, in priori casu a simili causa morbum natum fuisse. Notum autem est, calculos non semper eosdem cruciatus facere, sed prout in ureteres propelluntur, magisque angulosi sunt, & difficilius transeunt &c., turbare corpus; adeoque a tali causa periodici insultus epileptici excitari poterunt.

Passio hysterica. Antea ad §. 633., ubi de anxietate spasmodica agebatur, notatum fuit, quibusdam hominibus adeo mobile esse totum systema nervosum, ut a levioribus causis saevae convulsiones nascantur. In viris dicitur tunc *morbus Hypochondriacus*, in foeminis vero *passio hysterica*, quia ab utero pendere omnia haec mala crediderunt plurimi; imo uterum, loco suo motum, versus superiora ascendere. Tales autem mulieres, saepe satis caeteroquin sanae, ad iram provocatae vel perterritae, incipiunt angi, motum sanguinis per vasa turbatum habere, cum palpitatione cordis: non ita diu post sentiunt circa hypogastrium quid moveri & rotari quasi, quod ascendit plerumque in latere sinistro, & ubi diaphragmatis altitudinem attigit, tunc sentiunt se quasi suffocari, & in gula obstaculum molestissimum percipiunt; imo quandoque manifeste apparet, oesophagum distendi: paulo post cadunt, & saepe diro modo convelluntur. Haec est illa πνὶξ ὑστερική, sive

(*e*) La Motte Traité complet de Chirurg. Tom. II. pag. 416.
(*f*) Ibidem pag. 20.

five suffocatio uterina, Veteribus dicta. Cum autem globi, quasi per abdomen ascendentis, motum sentiant, & constricto per fasciam abdomine, antequam ad diaphragma ascenderit, levamen habeant, in faucibus globi praefocantis sensum percipiant, circa menstruorum tempus saepe recrudescant hystericae illae dictae passiones; hinc concluserunt, uterum sic ascendere versus superiora, vel saltem causam omnium horum malorum in utero haerere. Negari quidem nequit, corruptos humores, in uteri cavo collectos, vel in vasis per substantiam ejus dispersis haerentes, rodendo vel irritando nervosam hanc partem, pessima mala facere posse; verum ubi nihil ichoris de utero prodit, nulla signa docent, inflammationem, ulcerationem, scirrhum &c. in utero haerere, post solum animi affectum tantae excitantur turbae, & in viris similia quandoque mala observantur; facile patet, uterum pro causa absoluta & unica passionis hystericae haberi non posse; sed omnia symptomata docent, in nervis, per abdominalia viscera dispersis, inordinatos tales motus excitari, qui postea totum cerebrum turbant, & pessimas convulsiones producunt; uti in sequentibus patebit fieri, si & in aliis corporis locis nervi similiter afficiantur. Contingit autem aliquando, quod tempore paroxysmi talis hysterici mens constet, omnia audiant, intelligant, & finito paroxysmo nullam mentis hebetudinem sentiant, nulla spuma ex ore prodeat: tunc hysterica, vel hypochondriaca, passio solet vocari, non epilepsia; quia, ex definitione §. 1071. data, sensus interni & externi abolentur in vera & exquisita Epilepsia. Interim tamen affinia admodum haec mala sunt, & passio hysterica saepius observata fuit in Epilepsiam mutari. Pathognomicon signum passionis hystericae, quae saepe quotvis alios morbos mentitur, *Sydenhamus* (vide §. 633.) posuit urinae limpidissimae copiosum profluvium, quod insultum hujus morbi praecedere solet: sed *Hippocrates* (g) monuerat sequentia: *Epilepticis urinae tenues & crudae, praeter morem, sine repletione, morbi invasionem significant*. Ubi prudenter notat, tunc talem urinam designare insultum epilepticum, si *praeter morem & absque repletione fiat*. Dantur enim homines, & novi aliquot tales, quibus familiare est urinam copiosam instar aquae limpidam emittere, etiam dum morbis acutis laborant: & potu tenui copioso assumto, semper talis urina prodit. Verum in hystericis & hypochondriacis, simulac turbari incipit per animi affectus, vel aliam quamvis causam, systema nervosum, limpida talis, inodora, insipida urina, ad aliquot saepe libras excernitur, & paulo post sequuntur illae anxietates ac convulsiones. Unde merito passio hysterica inter causas epilepsiae recensetur.

Rosiones et irritationes a lumbricis. De vermibus, & plurimis malis, quae ab his in corpore nasci observatum fuit, postea ad §. 1360., in capitulo de morbis infantum, dicetur. Sufficit hic notasse, quod, dum, rependo per intestina vel ventriculum, irritant has partes, vel rodendo laedunt, epilepsiam produxerint saepius. In puero bienni, optimo corporis habitu

(g) Coac. Praenot. N. 599. Charter. Tom. VIII. pag. 887.

habitu praedito, graviſſimis & continuis convulſionibus exſtincto, inventum fuit duodenum inteſtinum perforatum a lumbrico terete, qui adhuc vivus inde extractus fuit (*h*). Dum radicem valerianae ſylveſtris ex *Fabii Columnae* conſilio dabat Epilepticis *Marchant* (*i*), profuit pluribus; ſed vermes per anum expellebantur ab hoc remedio.

DENTITIONE, ACRI HUMORE &c. In prima aetate cerebrum ejuſque propagines, nervi nempe, proportione majores ſunt ad reliquas partes quam in adultis, & a levioribus etiam cauſis valde irritantur. Hinc omne, quod ſenſus validiſſime afficit, & ſubito, uti magnus fragor, lux vividiſſima, dolor acer, epilepticas convulſiones in junioribus producit; & ex centum hominibus vix unus eſt, qui non ſimile quid in primo vitae ſtadio paſſus fuit, licet poſtea tota vita ab hoc malo immunis maneat. Praecipue autem hoc metuitur dentitionis tempore, dum gingivae tenſae, inflammatae ſaepe, dilacerantur ſenſim a dente ex alveolo emergente, ſicque magnum dolorem faciunt. Inprimis autem hoc contingit, dum canini dentes prodeunt, qui craſſiores, & obtuſum apicem habentes, gingivas difficilius findere poſſunt. Notavit hoc *Hippocrates* [*K*], ubi praecipuos in variis aetatibus morbos recenſet. Cum autem cauſa talis epilepſiae ceſſet, ſimulac dens prorupit, & lanceola dividi poſſit tuto in tali caſu gingiva; hinc alio loco (*l*) *Hippocrates* dixit: *Non omnes a dentibus convulſi intereunt, ſed & multi ſoſpites evadunt.*

Idem jam metuendum eſt in infantibus, ſi ventriculus aut inteſtina acri quocumque irritantur, quod in recens natis a meconio retento, & poſtea a lacte aceſcente in ventriculo & inteſtinis, toties fieri obſervatum eſt; de quibus poſtea agetur in *capitulo de morbis infantum*.

CONTAGIO VARIOLARUM. Videntur obſervata plura docere, quod, dum corpus gravatur, vel irritatur inſolito ſtimulo acri, tunc ſequantur ſaepe validae convulſiones, per quas vel expellitur illud, quod gravat aut irritat; vel deponitur ad talia corporis loca, ubi minus nocet. Si ventriculus moleſta ingeſtorum ſaburra oneretur, vel fluctuet iners pituita in ventriculo fere vacuo, oritur nauſea & vomitus, per quem excutitur illud gravans aut irritans. Sed vomitum & nauſeam pro ſua cauſa proxima agnoſcere convulſionem fibrarum muſcularium, faucium, oeſophagi, ſtomachi, inteſtinorum, diaphragmatis, muſculorum abdominalium, antea ad §. 642. & §. 652. probatum fuit. Si acre quid oculis inſiliat, convelluntur palpebrarum muſculi orbiculares, nec diduci poſſunt palpebrae, niſi prius, affluentibus ſimul copioſiſſimis lacrymis, illud acre enervatum fuerit, vel elutum de oculis. Idem in tuſſi & ſternutatione apparet, dum nares internae, vel ſuperficies interna aſperae arteriae & ramorum ejus, irritantur. Unde

(*h*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. 13. Tom. I. pag. 331. (*i*) Acad. Royal. des Sciences l' année 1706. Mem. 430. (*K*) Aphor. 25. Sect. 3. Charter. Tom. IX. pag. 120. (*l*) De dentitione. N. 11. Charter. Tom. VII. pag. 871.

Unde *Galenus* (*m*) dixit: *Comitialem morbum fieri*, *nervorum principio se ipsum quatiente*, *ut*, *quae noxia sunt*, *excutiat*. Ideo etiam *Hippocrates* (uti alia occasione ad §. 711. dictum fuit) monet, convulsionem in febre natam, si eodem die desinat, bonam esse: Tunc enim illud, quod febrim fecerat, per convulsionem expellitur de corpore. In variolis autem saepius hoc observatur, & inprimis in junioribus, quod, paulo antequam materies morbi ad corporis peripheriam deponetur, paroxysmus epilepticus nascatur; papulis in cute erumpentibus, sedatur hoc malum, nec tota dein vita redit: plures enim novi, qui prope tempus eruptionis variolarum epilepsiam passi sunt, & tota vita ab hoc morbo immunes postea fuerunt. Imo *Sydenhamus* (*n*) si paroxysmum epilepticum videret in infantibus, dentitione jam perfunctis, suspicabatur semper, variolas in procinctu esse, plerumque satis mites & boni moris. Idem ante morbillorum eruptionem frequenter contingit; & etiam saepe observatur in aliis morbis exanthematicis, in febre miliari, petechiisque, antequam in cute appareant haec exanthemata: quae, si subito retrocedant, novi insultus epileptici sequuntur, donec omnis materia morbosa ad cutim deposita fuerit.

Cardiogmo. Veteres Medici καρδίαν vocaverunt superius ventriculi orificium, ubi oesophagus ventriculo committitur, hinc καρδιωγμὸν, & καρδιαλγίαν, vocaverunt dolorem molestum & quasi rodentem, perceptum circa hanc partem; uti antea ad §. 63. dictum fuit: ubi simul notabatur, illud ventriculi orificium longe sensibilius esse ipsa interna superficie ventriculi. Tantum imperium hujus partis in reliquum corpus agnovit *Helmontius*, ut hoc loco sedem posuerit animae sensitivae & Archaei, cui omnia fere tribuebat in morbis & morborum curationibus: unde, ubi ille locus vel a vermibus, vel ab acri humore in ventriculo haerente, irritatur, aut roditur, aut inflammatione corripitur, non mirum est, epilepticas convulsiones sequi. Videantur & illa, quae §. 953. habentur.

Ulcerosa materia alicubi hospitante. Dum vomica purulenta nimis diu clausa manet, pus, mora tenuius redditum & acrius simul, resorbetur venis, pessimaque mala producere potest [vide §. 406.]. A tali causa epilepsiam, primo paroxysmo lethalem, vidi, ad cerebrum deposito per malam metastasin pure. Sed & observata fuit chronica epilepsia, repetitis frequenter paroxysmis molesta, quae a carioso pedis pollice oriebatur (*o*): & apud *Schenckbium* (*p*) legitur, epilepticum sanatum fuisse; dum aperto per cauterium tumore in coxa, & osse, quod simul computruerat, ablato, ulcerosa haec pars diligenter a putri sanie purgaretur.

Inedia, crapula &c. Pluribus jam in locis [vide §. 229. 700. 710.] antea demonstratum fuit, cerebri functiones omnes turbari posse miris modis

(*m*) Commentar. 1. in Lib. Hipp. de humor. ad text. 1. Charter. Tom. VIII. pag. 515. (*n*) Sect. 3. Cap. 11. pag. 162. (*o*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. 12. Tom. I. pag. 294. (*p*) Observat. Medic. Lib. I. pag. 116.

per caufas tales, quae in ventriculo haerent. Pulchre hoc notavit *Galenus* [*q*], fimulque monuit, in quibufdam hominibus majorem ftomachi imbecillitatem ac fenfibilitatem adeffe, & illos inprimis ideo capitis morbis affici. Sic autem habet: *Ita enim epilepfiae ob ftomachi imbecillitatem quibufdam oriuntur, & cari, & comata, & catalepfis, & deliria, & melancholiae, confentiente principio, quod in cerebro & nervis eft*. Ideoque alibi (*r*) triplicem epilepfiae conftituit fpeciem, pro diverfitate loci, ubi caufa morbi haereret: in cerebro nempe, vel circa ftomachum, vel tertio in alia quadam parte corporis, unde, fentiente aegro, ad cerebrum ufque afcenderet, de qua re ad fextum hujus paragraphi numerum dicetur. Similia apud *Aegi-netam* (*s*), *Trallianum* (*t*), & alios plures habentur. Ubi ergo in diuturna inedia acriores humores, inprimis bilis, ex duodeno inteftino in flaccidum & vacuum ventriculum facile regurgitans, alluunt ftomachum, vel crapula gravat cibis potibufve copiofis, & per moram fpontaneamque degenerationem acribus redditis; vel ingeruntur acria aromata, falina &c., tali copia, ut rodere & irritare poffint fenfilem hanc partem, poterit fequi epilepfia. In grammatico juvene *Galenus* (*u*) obfervavit, quod fimulac inediam diutius fuftineret, infultu epileptico corriperetur; & dum poftea, a *Galeno* curatus, integra valetudine frueretur, tamen breviffima convulfione vexabatur, fi aliquando ob negotia diutius a cibo abftinere cogeretur. Addit deinde, fe & alios vidiffe, qui epileptici caderent, fi non probe concoxiffent ingeftos cibos, aut vini meracioris copiam majorem potaffent, aut intempeftivae veneri dediffent operam.

Acria autem medicamenta, & venena, rodendo ventriculum, diras convulfiones feciffe, numerofiffimis obfervatis conftat, & ubique fere obviis; hinc illis non immorabor. Videmus ex pluribus *Hippocratis* locis, quod hanc calamitatem ab helleboro dato ortam obfervaverit: hinc multus eft in enarrandis cautelis, quae requiruntur, ut generofum illud remedium tuto dari poffit; & fimul monet, quid agendum fit, fi poft helleborum fumtum convulfiones fequantur.

Verum & dantur alia venena, in quibus magna acrimonia non deprehenditur, quae tamen in ventriculo haerentia faeviffimam epilepfiam producunt. Cicutae aquaticae radices faporis dulcedine placuerant innocuis pueris & puellabus, fed horrenda epilepfia fecuta fuit; nec evaferunt, nifi qui vel fponte, vel per artem, noxium illud venenum evomuerant, uti alia occafione ad §. 229. notavi ex *Wepfero* (*v*). Hinc etiam apparet ratio, quare quandoque vomitoria, excuffis humoribus admodum acribus, fimiles morbos fanaverint; cujus memorabile exemplum apud *Willifium* (*x*) legitur.

5. Mul-

(*q*) De Symptomatum caufis Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 60. (*r*) De Locis affectis Lib. III. Cap. II. ibid. pag. 443. (*s*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. verfa. (*t*) Lib. I. Cap. XV. pag. 63. (*u*) De locis affectis Lib. V. Cap. VI. Charter. Tom. VII. pag. 492. 493. (*v*) Cicut. aquat. hiftor. & nox. pag. 5. &c. (*x*) Patholog. Cerebr. Cap. IX. pag. 135.

5. Multiplex observatio docet, excerni de corpore humano saepe talia, quae vel copia obessent, vel prava qualitate, si manerent in corpore. Ubi jam salubres tales evacuationes a quacumque demum causa impediebantur, secuta fuit saepe epilepsia. Juvenibus optime valentibus, illo aetatis tempore, quo vasa minus facile cedere incipiunt liquidis impulsis, salubris saepe narium haemorrhagia nascitur, verno inprimis & autumnali tempore. Adultis, lauto victu utentibus, & simul sedentariam vitam agentibus, per haemorrhoides frequenter talis evacuatio periodica fit. Si autem imprudenter cohibeantur hae evacuationes, multa metuenda sunt mala; & monuit in genere de his *Hippocrates* [y] sequentia: *Qui statis temporibus sanguinem fundunt, siticulosi, difficiles, exsoluti, si non fuderint sanguinem, epileptici moriuntur*. Et alibi [z] ex mensium suppressione idem timendum esse dixit. Verum per periodicas illas evacuationes laudabilis caeteroquin sanguinis minuitur copia tantum, & longe plus nocet suppressio aliarum evacuationum, quae degenerantes a sanitatis conditionibus humores subducunt de corpore. Inde dum sanguis in uteri cavo post puerperium, vel in ejus vasis dilatatis, stagnat, & aere allabente corrumpitur, nec per lochia evacuatur, longe adhuc pejora mala sequi solent, quam a menstruis suppressis; uti postea pluribus dicetur in *Capitulo de puerperarum morbis*. Ob eandem rationem retentio urinae, per quam naturaliter eluuntur de corpore sales & olea acriora sanguinis, capitis morbos producit; fere omnes, qui ischuria pereunt, soporosi & convulsi moriuntur. Majus autem adhuc periculum est, quando in morbis acutis urina supprimitur; tunc enim cito convulsiones metuendas esse, alia occasione dictum fuit ad §. 772., & *Hippocratis* testimonio confirmatum.

Praeter has autem evacuationes, quae omnes naturales fere sunt, aliae observantur, per quas nocens materia evacuatur, miris saepe viis; & ab his suppressis pariter epilepsiae periculum imminet. Sic videmus in infantibus cutim capitis plorare liquidum satis copiosum, quod in crustas exsiccatur saepe satis densas, quae, si nimis crassae fuerint, impediunt hanc evacuationem, & epilepticos insultus producunt. Neque tantum in capite, sed & in facie, imo per reliquam corporis cutim, simili modo acer talis humor exit, cum molesto quidem pruritu, sed plerumque magno sanitatis commodo, inprimis in infantibus magis obesis. Frequenter vidi, dum matres pertaesae harum molestiarum plumbatis linimentis exsiccabant manantia illa cutis loca, secutam fuisse validam epilepsiam, qua saepe subito peribant; vel, si evaderent infantes, redibat in iisdem locis, aut in vicinia, similis excretio cutanea. *Hippocrates* [a], vel qualiscumque fuerit auctor libri de morbo sacro, qui inter opera *Hippocratis* numerari solet, credebat, cerebrum abundare tali pituita, quae, nisi repurgaretur, dum adhuc in utero haereret foetus, debebat hac illave via de corpore exire; secus enim epilepsiam futuram esse metuebat. *Quibuscumque pueris exi-*

(y) Prorrheticor. Lib. I. pag. 793. Charter. Tom. VIII. & Coacar. Praenot. N. 345. ibidem. pag. 871. (z) Coac. Praenot. N. 522. ibidem. pag. 883.
(a) De morbo sacro Cap. IV. Charter. Tom. X. pag. 479.

flentibus efflorescunt ulcera in caput, & in aures, & in reliquum corpus, & qui salivosi sunt & mucosi, hi ipsi progressu aetatis facillime degunt, hic enim abit & purgatur pituita, quam in utero purgari oportebat; & qui sic purgati fuerunt, morbo comitiali fere non corripiuntur. Qui vero puri sunt, & neque ulcus ullum, neque mucus, neque saliva prodit, neque in utero purgationem fecerint, talibus periculum est, eos hoc morbo corripi. Unde patet, quanta cum prudentia debeant tractari illae eruptiones humorum per cutim in junioribus, neque tuto illas tolli posse, nisi alia evacuatio substituatur; per alvum v. g.; tuncque adhuc magna cautela opus esse. In quibusdam jam adultioribus similis evacuatio pergit, quae subito suppressa quandoque interiora capitis alluit, & pessima mala, ipsamque mortem, producit. Sic apud *Diemerbroeckium* [*b*] legitur casus adolescentis duodecim annorum, qui ab ipsa pueritia tinea capitis laboraverat: mater, de foedo hoc malo abigendo sollicita, agyrtae consilio lotionibus & unguentis variis usa fuit, sicque satis brevi tempore ablatum fuit malum: verum paucis diebus post aderat capitis dolor, quotidie accrescens, tandem fere intolerabilis, nullis remediis cedens: secutae fuerunt convulsiones epilepticae, primo leviores, dein fortissimae & continuae, quarum vehementia periit. In cadavere dura mater tota apparebat rubore suffusa, & in superiori parte, versus sinistrum latus, nigricans: dissecta dura matre effluxit ichor nigricans & aquosus, qui inter utramque meningem latuerat. E contra *Tulpius* [*c*] observavit, in duobus infantibus epilepsiam sanatam fuisse per manantia capitis ulcera. Aliquoties vidi in adultis utriusque sexus hominibus, caeteroquin sanissimis, verno tempore ruborem nasci in variis faciei partibus, cum sensu caloris & pruritu: paulo post apparebant in cute rubente parva quaedam foraminula, quae plorabant liquidum subviscidum, quod brevi in crustas flavas densas concrescens pertinacissime haerebat cuti. Post aliquot septimanas sponte cadebant hae crustae, cutis acquirebat denuo colorem naturalem, & apparebat aeque nitida ac ante. In multis tamen vidi redire quotannis idem malum, foedum quidem aspectu, sed absque ullo sanitatis detrimento: ubi vero pertaesi hujus molestiae aegri adhibebant varia remedia, vel serpebat latius malum & durabat diutius, vel si cederet remediis, molesta capitia mala sequebantur, dolores, vertigines &c.: donec denuo recrudesceret haec efflorescentia; cui revocandae profuisse multum vidi, si betae recentis folia cuti applicarentur. Videantur & illa, quae ad §. 725. de cutaneis talibus eruptionibus dicta fuerunt.

Observavi & aliquoties in praxi, materiam podagricam, nondum ad inferiorum artuum articulos depulsam, epilepsiam vehementem fecisse; sanatam primo podagrae paroxysmo, nec tota vita postea redeuntem.

6. Observaverat jam suo tempore hanc epilepsiae causam *Galenus* (*d*), quum

(*b*) Observat. Medic. N. 60. pag. 75. (*c*) Lib. I. Observ. Medic. Cap. VIII. pag. 17. (*d*) De locis affectis Lib. III. Cap. XI. Charter. Tom. VII. pag. 443. &c.

quum nempe *a parte aliqua corporis incipit affectus, qui deinde, sentiente aegro, ad cerebrum usque ascendit*. In puero decimum tertium aetatis annum agente hoc primo viderat *Galenus*, ipse tunc temporis adolescens; puer ille simpliciter affirmabat, se primum affectionis initium in tibia sentire; hinc recta ascendere per femur, ilium, latera, ad cervicem & caput usque; ubi huc usque pervenerat, tunc non amplius erat suae mentis compos. Postea alterum viderat epilepticum, sed jam adultiorem priori, similiaque passum, qui dicebat, frigidam quasi quandam auram esse id quod ascenderat. Comparabat hinc *Galenus* miram hanc epilepsiae causam venenatorum animalium morsibus. Uti enim tales morsus, apici etiam digiti inflicti, turbant omnia, sic & a tali fomite epileptico fit: pariter, uti ligaturae validissimae pone locum demorsum impositae; vel & subita resectio partis demorsae, tollunt totum malum, dum impediunt, ne ad alias partes pergere possit, sic idem toties in epilepticis observatum fuit, uti postea ad §. 1084. dicetur. Plures tales casus vidi, & apud observatores multa similia leguntur. Quandoque frigidam auram ascendere sentiebant; quandoque nihil distincti determinare poterant; in quibusdam oriebatur talis sensus, ac si formicae sub cute reperent versus superiora: verum hoc fere in omnibus obtinet, quod illa aura versus superiora vergat. Raro enim contingit illud, quod *Bonetus* [e] se observasse testatur in viro quinquagenario, cui per intervalla inguen sinistrum intumescebat; deinde formicationis sensus per totum crus lento gradu ad pedis plantam usque progrediebatur; quo, ubi pervenisset, citissime recurrebat inde uperiora petens, & cerebrum invadebat. Nolebat aeger pati, ut Medici ferro aut igne fomitem illum epilepticum destruerent, sed ligatura tibiam arcte stringebat ilico, dum prima mali initia perciperet; sicque impediebat paroxysmos. Ubi autem quodam tempore non satis cito ligare crus potuerat, tam valido paroxysmo correptus fuit, ut exstingueretur, mali, toties feliciter suppressi, vehementia.

§. 1076. Quae omnia (1075.) historia observatorum, & incisio cadaverum, docuit.

Omnia illa, quae de causis epilepsiae praecedenti paragrapho dicta fuerunt, probatissimorum auctorum observatis & testimoniis fuerunt confirmata, vel visa in cadaveribus illorum, qui, dum vivebant, hunc morbum passi fuerant. Inquisiverunt enim semper Medici, & summo quidem jure, quid mutationis physicae in encephalo epilepticorum deprehenderetur, quod pro causa mirifici hujus mali haberi posset. Causa autem illa duplex est, uti antea dictum fuit; una quae paroxysmum praesentem producit; altera, quae, dum pacatum est intervallum, facit illam diathesin ad regenerationem paroxysmi. Nonnunquam nihil omnino inventum est, quod sensibus perceptum poterat distinguere cadaver epilepsia mortui ab alio: aliquando apparuit aliquid contra naturae leges con-

(e) Sepulcret. Anat. Lib. I. Sect. XII. pag. 291.

suetas in partibus quibusdam; & quando hoc saepe eodem modo sic inventum fuerat, tunc medici jure quodam arguebant, illud praeternaturale, in pluribus cadaveribus epilepticorum deprehensum, haberi posse pro causa hujus morbi. *Willisius* (*f*), quo forte nemo plures calvarias secuit, candide fatetur, quod saepe nullam causam sensibilem in cadaveribus epilepticorum invenerit: in aliis invenit colluviem serosam, omnes cerebri cavitates & recessus implentem (*g*). Interim tamen & fidelibus observatis constat, talem colluviem serosam inventam fuisse in cadaveribus illorum, qui aliis morbis capitis perierant, nunquam epilepsiam passi; uti passim apud *Pisonem de morbis a serosa colluvie ortis* habetur. Antea ad §. 11. monitum fuit, utilissimam quidem esse inspectionem cadaverum ad morbi latentes causas indagandas; interim tamen semper debemus memores esse, quod in cadavere inveniamus talem statum, qualis paulo ante mortem adfuerat; quandoque illa, quae reperiuntur praeter naturam in cadavere, sunt effectus morbi jam existentis, non vero causae, quae illum produxerant. Patebit sequenti paragrapho, quam mirae mutationes in partibus fluidis & solidis corporis tempore paroxysmi epileptici fiant; adeoque & illae post mortem deprehendi poterunt, sed morbi effectus quandoque, non semper causae: sub hac ergo limitatione intelligenda sunt illa, quae de causis epilepsiae dicta fuerunt.

Certum enim est, causam epilepsiae adeo latere posse, ut nullis sensibus detegi possit, sed tantum se manifestet suis effectis. Dum, viso epileptico territus, homo corripitur eodem morbo, quis definire audebit, quid tunc mutatum fuerit in corpore. Antea ad §. 1071. dictum fuit, quosdam epilepsiam simulare, tuncque nutu voluntatis omnes illas jactationes membrorum, contorsiones &c., efficere: simulac cessant hoc velle, desinunt omnia, & ne vestigium causae, quae tantos motus excitare potuit, superest. Unde discimus, hominem sic factum esse, ut mens conscia ac volens agat in illud organum corporeum, unde motus musculares pendent, sicque motus excitare possit tanta quidem celeritate, ut inter voluntatem efficacem & motum excitatum nullum mensurabile temporis intervallum observari queat. Verum simul novimus, hominem obnoxium esse huic calamitati, ut aliis causis, aeque parum saepe intelligendis, idem illud principium corporeum sic mutetur, ut mente, nec conscia nec volente, similes motus excitentur, imo saepe & validiores, uti statim videbimus. Unde patet, non semper inveniri mutationes sensibiles in cadaveribus hoc morbo defunctorum. Quis dabit rationem, quare nobilis foemina toto graviditatis tempore epileptica esset, dum marem utero gestaret, minime vero si sequioris sexus foetum? Ne autem fortuito casui hoc adscribatur, tres pueros peperit, semper epileptica, donec pareret; quinque autem puellas enixa fuit, toto graviditatis tempore ab hoc morbo libera (*h*).

(*f*) Patholog. Cerebri Cap. IV. pag. 49. (*g*) Ibid. Cap. X. pag. 164.
(*h*) La Motte Traité Complet de Chirurgie Tom. II. pag. 423-427.

§. 1077. Effectus hujus morbi reduci possunt: 1. ad mala corrupti tot violentis & repetitis convulsionibus cerebri, unde vacillatio memoriae, hebetudo, stultitia, paralysis, apoplexia, mors. 2. Ad mala nervorum & musculorum, unde horum, & artuum, contractiones, distorsiones, deformitates. 3. A violento spasmo inflammatio, gangraena, nigredo partium sanguinolentarum, maxime quae supra musculos sitae sunt. 4. Ad secretiones quasdam in impetu paroxysmi vi factas; cibi, potus, lymphae, bilis, spumae, muci, salivae, sursum rejectio; foecum alvi viridium, seminis, urinae per inferiora egestio; sanguis utraque via secretus; huc spectant.

1. Licet causae procatarcticae hujus morbi in diversis corporis locis observatae fuerint, tamen, dum paroxysmus adest, cerebrum afficitur, uti ad §. 1074. probatum fuit. Non mirum ergo tot violentis agitationibus teneram pulpam cerebri laedi, & destrui quandoque. Praeterea ad §. 1073., ubi enumerantur varia symptomata, quae tempore paroxysmi adsunt, dictum fuit, venas jugulares turgere, impedito libero reditu sanguinis ab encephalo, faciem livescere, turgidos oculos protuberare sanguine suffusos; quae omnia docent, magnam vim inferri vasis capitis a sanguine distendente; adeoque compressione mollis pulpae encephali, extravasatione liquidorum ruptis vasis, expressione liquidi copiosioris & crassioris ex ultimis vasculis exhalantibus in ventriculos cerebri, mutatione diametri vasorum nimis distentorum, possunt variae laesiones functionum encephali post finitum paroxysmum manere, quas recensuit *Aretaeus* (*i*); nempe: *Ingenii & sensuum tarditatem*, *auditus gravitatem*, *tinnitus & bombos aurium*, *linguae titubationem*, *ratiocinii perturbationem*, *denique fatuitatem*. Unde & videmus epilepticos omnes a suis paroxysmis resurgere hebetes, tardos, obliviosos, debiles: dum haec mala a sola agitatione encephali, & majori distensione vasorum sanguineorum, ortum duxerunt, lensim solent minui, & redit saepe omnium functionum cerebri integritas post aliquot horas: quandoque horum malorum vestigia per aliquot dies supersunt, tuncque sensim iterum contractis vasis redit aequabilis humorum circuitus per encephalon. Ubi vero extravasati humores fuerint, lethalis apoplexia sequitur, vel, impervia reddita quadam parte medullae cerebri, insuperabile malum tota vita manet. Numerosos tales tristes casus vidi, ubi infantes validis paroxysmis epilepticis correpti, postea manserunt tota vita hemiplectici: Alii immedicabili surditate laboraverunt: multi manserunt tota vita fatui; & in nosocomiis plures tales miseros vidi, qui a prima aetate stulti vixerant; & omnes illi, quorum historiam morbi a parentibus vel consanguineis expiscari potui, epileptici fuerant antea.

2. Ex

(*i*) De causis & signis morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IV. pag. 29.

2. Ex illis, quae in praecedentibus paragraphis dicta fuerunt, constat, tempore paroxysmi epileptici summos motus musculares fieri, & quidem longe validiores, quam in iisdem hominibus sanitatis tempore per voluntatis imperium excitari potuissent. Sic tenera puella tantum robur habet, dum epileptica concidit, uti a pluribus viris robustissimis vix coerceri possit, ne partes corporis allidat miserrime. Oculorum bulbos incredibili celeritate sub palpebris clausis rotari, observatur, unde in musculis, oculum moventibus, magna distractio fit, & incurabiles saepe tota vita oculorum distorsiones manent. Verum musculi plerique ossibus affiguntur, & ossa articulata movent; hinc in junioribus, quibus epiphyses facile ab ossibus solvuntur, deformitates contingunt saepe nunquam emendandae. Quandoque membra ita circumtorquentur, ut distrahantur, imo & rumpantur, ligamenta; unde luxationes, inflammationes dolentissimae circa articulos, & anchyloses sequuntur. Quin imo in puero decem annorum ossa humeri, tibiae & fibulae, in paroxysmo epileptico diffracta fuisse, legitur (*K*); & licet reposita fuissent idoneisque ligaturis firmata a perito Chirurgo, novo paroxysmo ingruente, iterum loco suo mota sunt, ac tristissimo spectaculo ante mortem os humeri fractum ipsam cutim perforavit. Si jam simul consideretur, nervos in artubus inter musculos decurrere, facile patet, a tantis distorsionibus artuum & illos laedi posse; unde quandoque paralyses, atrophiae partium, debilitates incurabiles, postea sequuntur. Dum opisthotono corripiebatur aeger, tempore paroxysmi epileptici, ita ut horrendo spectaculo occiput nates fere tangeret, & vertebrae dorsi crepitarent, quod summa commiseratione me vidisse recordor; quantum periculum tunc aderat, ne medulla spinalis, & nervi ex vertebrarum commissuris exeuntes laederentur? Unde patet, numerosa & varia mala sequi posse epilepsiam, ideo solum, quod tantae fiant artuum distorsiones, & validissimae musculorum actiones, paroxysmi tempore.

3. Demonstratur in Physiologicis [*l*], illo tempore, dum musculus agit, fibras musculares turgentes arctare magna vi interposita sibi intervalla, adeoque venas sanguineas, per musculi agentis substantiam dispersas, comprimi & evacuari; arterias similiter compressas rubrum sanguinem non admittere; unde musculi agentis caro pallet [*m*]. Verum tempore paroxysmi epileptici violentus spasmus superat multum solitam musculorum actionem sanitatis tempore, uti statim dictum fuit; adeoque longe fortius comprimuntur vasa sanguinea. Sanguis ergo, per arterias vi cordis ad musculos pulsus, haerebit, vasa obstruet, sicque inflammationem producere poterit (vide §. 375.). Sed illae arteriae, quae per cutim & tunicam cellulosam distribuuntur, magna vi sanguinis urgebuntur, dum spasmo distenti musculi nihil admittunt; hinc minora vasa dilatabuntur, crassiores humorum partes admittent, quae per illorum extremos fines transire nequeunt; unde iterum inflammationis causa nascitur (vide §. 378.). Imo videmus, post validos

(*K*) Boneti Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. XIII. pag. 332. (*l*) H. Boerh. Institut. Medic. §. 406. (*m*) Ibidem §. 401. 7.

validos paroxyſmos epilepticos vaſa cutanea minora quandoque rumpi, & puncta ruberrima per totam ſuperficiem corporis diſperſa manere, quae ſenſim poſtea evaneſcunt. Ubi vero rupta vaſa, vel dilatata eorundem extrema, ſanguinem rubrum eructaverint in tunicam celluloſam, tunc latiores maculae, & ecchymoſes, apparent. Medici in praxi verſati frequenter haec ſymptomata obſervaverunt.

Verum ſi muſculi diu ſic maneant rigidi, violento ſpaſmo diſtenti, arteriae & venae muſculi ſubſtantiam conſtituentes nihil admittunt de humore vitali, adeoque naſcitur diſpoſitio ad gangraenam; haec enim, uti ad §. 419. dictum fuit, eſt ea partis mollis affectio, quae abolito influxu vitalis humoris in arterias, effluxu per venas, ad mortem tendit.

Venoſi ſanguinis motus acceleratur quidem muſculis vicinis turgentibus, dum agunt, & propinquas ſibi venas comprimentibus; ſed monitum fuit ad §. 1073., reſpirationem impediri frequentiſſime tempore paroxyſmi epileptici, hinc cor dextrum libere ſanguinem ſuum per pulmonem tranſmittere non poſſe; adeoque venae non poterunt evacuari, ſed turgidae manebunt, & ſaepe fient varicoſae. Ob hanc rem videtur ex *Apollonii* commentariis notaſſe *Trallianus* (*n*), quod venae ſub lingua poſitae virideſcant in epilepticis, dum nempe valida & repetita diſtentione varicoſae redditae inſolito colore haec loca inficiunt. Pariter & *Hippocrates* (*o*) pro ſigno epilepſiae praegreſſae memorat *venas craſſas circa ventrem varicoſas*.

Inde etiam intelligitur ratio, quare cadavera Epilepticorum, in ipſo paroxyſmi vigore ſuffocatorum, tam horrendam ſaepe ſpeciem referant; inprimis ſi tetano univerſali, quod quandoque fit, correpti fuerint ante mortem. Sanguis enim, per arterias pulſus, muſculorum ſubſtantiam tranſire nequit, dum violento ſpaſmo turgent; hinc vaſa cutanea urget, atque in tunicam cellularem effunditur; & quidem tanto magis, cum venae diſtentae in cor dextrum ſe evacuare nequeant; hinc tota cutis turget immeabili ſanguine, in vaſis ejus diſtentiſſimis accumulato; panniculus adipoſus repletur ſanguine extravaſato; tota ſuperficies corporis nigra apparet, inprimis facies, palpebrae, & labia; tument horrendum in modum; lingua turgidiſſima foedo ſpectaculo ex ore prominet; ſi dorſo incumbat cadaver, loca a pondere corporis preſſa albicant, dum reliqua omnia nigreſcunt. Si manus tetanodes thoraci vel abdomini appreſſa fuerit ante mortem, veſtigium manus impreſſum apparet; quod vidit in puero, hoc morbo defuncto, *Celeberrimus Boerhaavius*, & vix perſuadere potuit moeſtis parentibus, quod a naturalibus cauſis tam horrenda mala produci potuerint; adeo terruerat illos albicans impreſſae manus veſtigium in cadavere, caeterum nigerrimo inſtar Aethiopis. Rarius contingit, in ipſo vigore paroxyſmi ſuffocatos perire epilepticos; longe ſaepius in fine paroxyſmi fiunt apoplectici, & ſic pereunt.

4. Ad

(*n*) Lib. I. Cap. 15. pag. 7. (*o*) Praedict. Lib. II. Cap. vii. Charter. Tom. VIII. pag. 816.

4. Ad §. 1073. notatum fuit, convulsivos illos motus non tantum in musculis externis obtinere, sed & internas corporis partes similiter concuti: borborygmi & murmura abdominis, ejusque inflatio subita tempore paroxysmi, hoc docent; uti etiam valida & celeris abdominis agitatio. Non mirum hinc, contenta ventriculi per vomitum excuti toties, sed & plura alia, quae in ventriculi & duodeni intestini cavum venire possunt: hinc dum validis illis concussionibus diaphragmatis & musculorum abdominalium pendulum hepar cum vesica fellis adeo agitatur, fiunt quandoque bilis vomitus copiosi; & postea saepe, educta sic omni bile, languet chylificationis opus. Idem jam de lympha pancreatis verum esse, facile apparet. Praeterea, dum venae sanguineae repletae, nec potentes se libere in cor dextrum evacuare, turgent, sanguis arteriosus urget ductus excretorios in cava oris, faucium, narium &c. patentes; illos dilatat, sicque copia non tantum lymphae, sed & crassioris muci, per os & nares foedo spectaculo exit; simili modo ac observatur in illis, qui laqueo suffocantur: nam merito *Aretaeus* notavit, uti ad §. 1073. dictum fuit, quod valido paroxysmo epileptico correpti similia patiantur, ac strangulati. Verum expressae huic lymphae & pituitae via patet; ubi vero in cavis internis corporis vasa exhalantia & copiosiores & magis lentos humores dimittunt, collectio fit talis materiae stagnantis, quae ob lentorem majorem, vel copiam, venis bibulis resorberi nequit; unde toties in epilepticorum cadaveribus extravasata lympha, imo & lentior humor, in calvariae cavo inventus fuit; qui solet tunc haberi pro causa hujus morbi, cum saepius videatur esse effectus. Idem jam in cavis reliquis corporis fieri poterit, sed frequentius in capite observatur, quia in paroxysmo epileptico videmus, capitis vasa magis urgeri & distendi, quam quidem in reliquo corpore. Ob eandem etiam rationem validos & frequentes paroxysmos epilepticos passi habent palpebras tumentes, imo saepe totam faciem pallidam ac inflatam quasi, dum in tunica cellulosa collecta talis lympha haeret, uti & in Leucophlegmaticis fieri solet. Inde etiam intelligitur, quare paroxysmus epilepticus in fine suo habeat somnum apoplecticum, dum vasa distenta sanguine, & lympha collecta, premunt encephalon: restituto dein aequabili per vasa transitu, evigilant quidem, sed hebetes & obliviosi manent saepe per plures dies; donec, resorpta iterum extravasata lympha, redeat integritas functionum encephali: quod nisi factum fuerit, manifestae laesiones functionum encephali supersunt. Confirmatur hoc & inde, quia illi, qui ob glutinosam sanguinis cacochymiam in apoplexiam vergunt, habent similia symptomata (vide §. 1010. 2. 7.), ac epileptici, quando a paroxysmo tolerato resurgunt.

Sed & similia ob easdem rationes per alvum exeunt: neque hoc adeo videtur fieri, resolutis sphincteribus ani & vesicae, sed potius actione validissima diaphragmatis & musculorum abdominalium, superante sphincterum resistentiam. Insciis quidem aegris faeces alvinae & urina exeunt; sed non sensim exeunt, uti fit in paralysi harum partium, at magna vi exprimuntur, ita quidem ut ad quinque pedum altitudinem & ultra urinam eje-

ctam

ctam viderim a puero epileptico. In adultis semen etiam exprimitur, quod & *Aegineta* (*p*) notavit; unde saepe pessime languent, si frequentibus paroxysmis corripiantur.

Verum & hoc observatum fuit, faeces alvinas, paroxysmi tempore prodeuntes, saepe viridescere; & inde concluserunt, acrem, aeruginosam dictam, bilem pro morbi causa habendam esse. Certum est, acre irritans in primis viis epilepticum insultum producere posse, uti toties observamus fieri in infantibus; sed simul verum est, magnas & subitas mutationes generis nervosi momento temporis bilem sic mutare posse; unde procul dubio faecum alvinarum viridis ille color saepe morbi effectus est, non causa. Patuit ad §. 267., ubi de *Vulneribus Capitis* agebatur, sanissimum hominem, ex alto delapsum in caput, statim talem bilem vomuisse; simulque tunc monitum fuit, solam agitationem in navi producere eundem effectum in multis hominibus. In hystericis mulieribus, a sola animi perturbatione subita, bilis aeruginosae vomitus fit. Cum autem in hoc morbo tanta fiat mutatio, & tam subita, in toto systemate nervoso, non mirum videbitur, si & inde similis mutatio bilis contingat.

Haud mirum foret, validis adeo concussibus vasa rumpi, & sic sanguinem evacuari sursum vel deorsum: praeterea, uti antea dictum fuit, lingua saepe dentibus intercepta laeditur, & sanguinem fundit quandoque satis larga copia. Verum & videtur, impedito sanguinis venosi libero reditu ad cor, sic posse turgere distenta vasa, adeo urgeri ramos ultimos excretorios, ut & ipsum sanguinem rubrum transmittant. Vidi aliquoties spumam viscidam, ac sanguine tinctam, ex ore naribusque prodiisse paroxysmi tempore; & tamen postea nullum laesionis vestigium in lingua aut aliis partibus oris interni invenire potui, licet omni cura examinarem has partes. Si jam vena cava per hepar transiens plenissima fuerit, nec se in dextrum cor evacuare possit, tunc nec vena portarum sanguinem, a secretione bilis residuum, venae cavae tradere poterit; dum interim convulsi musculi abdominales & diaphragma tanta vi urgent sanguinem venosum versus hepar; hinc facile poterunt dilatari oscula vasorum in cavum intestinorum patentia, ut sanguinem ipsum transmittant, absque ruptura tamen vasorum. Simili modo & sanguis a splene redux, dum hepar infarctum sanguine nihil transmittere potest, per vasa, brevia dicta, in cavum ventriculi viam sibi facere poterit. Sic ratio patet, quare sanguis sursum & deorsum quandoque ipso paroxysmi tempore, vel & post paroxysmum finitum, exire possit; quod & in praxi vidi.

Ex dictis patet, tempore paroxysmi epileptici omnes secretiones & excretiones turbari posse; hinc miras saepe mutationes & laesiones functionum superesse post hunc morbum valido insultu agentem, vel repetitis vicibus jam toleratum; illasque esse posse admodum varias. Multas tales recensuit *Hippocrates* (*r*); & plures aliae observatae fuerunt, quas singulas recensere molestum foret: sufficit fontes horum malorum indicasse.

Ubi

(*p*) Lib. III. Cap. XIII. pag. 29. versa.

(*q*) Prorrhet. Lib. II. Cap. VII. Charter. Tom. VIII. pag. 816.

Ubi autem, per tantos motus excitatos, per tot evacuationes factas tempore paroxysmi epileptici, excuti potest illud, quod irritando per stimulum suum morbum fecerat, redit perfecta sanitas, modo caveri possit, ne simile irritamentum renascatur denuo. Hoc inprimis patet in infantibus, quibus familiaris satis est hic morbus, dum acre stabulatur in primis viis; vel miasma morbosum, ad cutim deponendum, sanguini permistum haeret. Noverunt omnes Practici, saepissime convelli infantes, dum variolarum vel morbillorum eruptio instat: imo *Sydenhamus*, uti postea in variolarum historia dicetur, observavit laetum fere semper morbi eventum esse, si infantes circa tempus eruptionis variolarum convellerentur. Vidi aliquoties infantes convulsos fuisse, dum imprudenti consilio plumbatis unguentis siccabantur manantia capitis ulcera, quae felici eventu, post toleratum paroxysmum epilepticum, denuo redierunt. Quoties observatum fuit, a saburra, gravante primas vias, in hunc morbum incidisse infantes, & paroxysmi tempore sursum deorsumque evacuatos optime se habuisse, postea tota vita ab hoc morbo immunes? Cum autem tanta vi saepe dilatentur vasa cutanea, paroxysmi tempore, uti praecedenti numero hujus paragraphi dictum fuit, patet ratio, quare noxium miasma, sanguini permistum haerens, versus cutim deponatur saepe feliciter post paroxysmum epilepticum, qui ex sua natura non caret periculo, sed tamen quandoque sic bonum effectum praestat.

§. 1078. INde intelligitur quae hæreditaria? cur ea nunquam sanabilis? quae idiopathica? cur raro curabilis? quae sympathica? cur saepe curabilis?

Quae haereditaria &c. Ubi nempe ex parentibus epilepticis morbus propagatur in natos; de qua re dictum fuit ad primum numerum §. 1075. Observaverat & *Hippocrates*, tetrum hunc morbum haereditaria labe propagari; hinc (*s*) dixit: *Incipit autem, velut etiam alii morbi, secundum genus. Si enim ex pituitoso pituitosus, ex bilioso biliosus gignitur; & ex tabido tabidus; & ex lienoso lienosus: quid prohibet, ut cujus pater & mater hoc morbo correpti fuerint, eo etiam posterorum aliquis corripiatur. Genitura enim ab omnibus partibus corporis procedit, a sanis sana, a morbosis morbosa.*

Incurabilis autem habita fuit Epilepsia haereditaria ab omnibus Medicis, & quidem non sine ratione. Ad curae enim necessitatem multum facit cognitio causae: sed quis distinguet illud, quod a parentibus traditum in primordiis hominis nascentis jam adfuit, & nullo signo se manifestat saepe per plures annos; attamen postea hunc morbum facit? Quomodo & per quae remedia tollet hunc latentem characterem Medicus? Non magis impedire poterit forte, ne in nervum erumpat, quam ne dentes aut barba suo tempore prodeant, quorum rudimenta dudum jam extiterant, & tamen de-

(*s*) De Morbo Sacro Cap. III. Charter. Tom. X. pag. 478.

determinato tantum vitae tempore emergunt. Hinc videtur impossibile esse Medico, ut characterem illum morbosum, a parentibus in progeniem derivatum, auferat; & hoc sensu insanabilis dicitur epilepsia haereditaria.

Verum, uti ad primum numerum §. 1075. dictum fuit, quandoque ex avo in nepotem transit morbus, incolumi filio; qui tamen eundem characterem morbosum tradit suae progeniei. Hinc debuit fuisse causa in filio, quae impedivit, ne latens illud morbi semen in actum deduceretur. Firmum corporis robur, frugalis & laboribus quotidianis exercitata vita, atque alia forte plura, hoc efficere potuerunt, ut ad latentem illam causam proegumenam non accesserint causae occasionales, quae cum priori unitae causam proximam & completam epilepsiae facerent, sicque paroxysmum producerent. De hac re pluribus dicetur ad §. 1080.

Quae idiopathica &c. Exquisita epilepsia dum fit, habet causam praesentem intra cranium, in ipso encephalo, & quidem in illa ejus parte, ubi est origo actionis sensuum & motuum arbitrariorum: quando nunc haec causa non excitatur ab alia causa occasionali in alio quodam loco corporis haerente, vocatur a Medicis Epilepsia idiopathica; in qua causa praedisponens & occasionalis haerent in ipso encephalo. Tunc nullum indicium est saepe futuri paroxysmi: verum quidem est, rarius hoc contingere; tamen quandoque talis epilepsia observatur, in qua homines, qui antea apparebant sanissimi, ictu oculi citius concidunt.

Hanc autem epilepsiae speciem difficillime curabilem esse, omnes agnoverunt Medici. Praecipua enim curandi hujus morbi spes in eo versatur (uti postea pluribus dicetur (, ut detegatur causa illa excitans, quae in homine Epileptico paroxysmum renovari facit. Verum illae causae in encephalo latentes adeo obscurae sunt, ut vix detegantur nisi per suos effectus; sub sensus enim non cadunt. Unde *Hippocrates* [t] de prognosi hujus morbi agens difficillime curabiles pronunciavit epilepticos, *quibus factus fuerit morbus nullam significationem praebens* (μηδὲν προσημαῖνον) *ex qua corporis parte initium sumat.* Similia & habet *Celsus* (u) dicens: *In eodem morbo si simul totum corpus afficitur, neque ante in partibus aliquis venientis mali sensus est, sed homo ex improviso concidit, cujuscumque is aetatis est, vix sanescit.* Periculum adhuc auget, quod illi, qui morbum ingruentem praesentiunt, caveant sibi, ne tempore paroxysmi quid sinistri ipsis contingat, dum monent adstantes, ut sibi opem ferant: illi vero, quibus inopinato morbus irruit, miserrime saepe caput & artus ad pavimentum aliave corpora dura allidant, in ignem decidant &c.; quod & *Aurelianus* (v) notavit.

Quae sympathica &c. Ex illis, quae dicta sunt ad §. 1075., ubi de causis epilepsiae agebatur, & inprimis ex numero quarto, quinto, & sexto, istius paragraphi, constitit, irritationem validam nervorum in dis-

sitis

(t) Praedict. Lib. II. Cap. VII. Charter. Lib. VIII. pag. 816. (u) Lib. II. Cap. VIII. pag. 72. (v) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. IV. pag. 294.

sitis etiam regionibus corporis posse hunc morbum producere, licet nullum signum docuerit, ullam noxam in encephalo adesse, & vicissim, ablatis illis causis irritantibus, aboleri morbum. Constitit etiam ibidem, interceptis nonnullis, quae olim excerni solebant, hunc morbum produci. Epilepsia jam a simili causa orta medicis vocatur sympathica, vel & deuteropathica, quia in tali casu encephalon non afficitur primario, sed, alia corporis parte prius affecta, in consensum quasi trahitur. Videntur hinc omnes homines obnoxii esse huic morbo, modo quibusdam corporis partibus valida irritamenta applicentur. Sium aquaticum, sive cicuta aquatica *Gesneri*, dum in robusti hominis ventriculo haeret, pessimam epilepsiam producere potest, uti & plura alia venena. Tendo nudus, post gangraenam separatam, prehensus forcipe ab imprudenti chirurgo, uno momento fecit tetanum universalem [vide §. 164.]. Validissimae tales causae in omnibus hominibus hunc morbum producere possunt; verum & leviores sufficiunt in illis, quibus totum systema nervosum & ipsum sensorium commune magis irritabile est. Sic videmus, acidum in primis viis haerens toties infantibus epilepsiam facere; dum adultus & robustus homo ab eadem causa tantum levia abdominis tormina percipit. Dum dens jamjam emersurus tendit & irritat gingivas, frequentissime infantes epilepsia corripiuntur; cum in adulto acutissimi odontalgiae dolores per integros dies tolerentur absque hoc malo sequente. De mira illa potestate, qua sordes, circa ventriculum haerentes, turbare possunt encephali actiones, antea ad §.701. dictum fuit, ubi de *Delirio Febrili* agebatur; & multiplices observationes practicae docere videntur, plures forte in corpore nervos simile imperium in sensorium commune habere, uti facile colligi potest ex illis, quae ad §. 1075. dicta fuerunt. Ita videmus, plurimos epilepticos, antequam concidant, habere miras convulsiones musculorum faciei, oris &c.; alii in lingua miros sapores percipiunt; quibusdam collum intorquetur, humeri concutiuntur, manus distorquentur &c.; & saepe subita ac forti frictione harum partium paroxysmus epilepticus, jamjam ingruens, avertitur. In tali casu videtur prima illa irritatio, paroxysmum productura, in his partibus haerere.

Interim tamen notandum est, posse partem quandam corporis prius affici in epilepsia idiopathica, licet causa non haereat in illa parte, sed in encephalo. Sic saepe contingit, instante apoplexia titubare linguam, loquelam dein aboleri, labia in uno latere oblique sursum trahi; tuncque mox sequitur morbus totius sensorii communis: hinc potest contingere, ut intra cranium idiopathice incipiat formari morbus, qui se tantum manifestat labefactatione parvae partis encephali, unde origo nervorum pendet, qui ad illum locum corporis pergunt, in quo illa mutatio apparet. Non ergo tunc credimus, apoplexiam generari ex illo motu tremulo linguae, distractione labiorum &c.; sed encephalon jam affici haec signa docent, & dein increscens eadem causa delet omnes functiones animales. Ita etiam in Epilepsia licet oriatur mutatio quaedam in aliqua parte corporis ante paroxysmum, nondum tamen inde certo liquet, hoc loco haerere morbi fomitem: potest enim ob modo dictam rationem epilepsia esse idiopathica, licet videatur

oriri

oriri ex alia quadam parte corporis prius affecta; dum nempe affectio hujus partis tantum index est causae in ipso cerebro haerentis, quae jam incipit actuola reddi, ut paroxysmum producat. Dubium tamen illud solvi potest, dum medela adhibetur parti [illegible] hanc partem, paroxysmus impeditur, vel multum retardatur, tunc novimus, encephalon idiopathice affectum non esse, sed affici a morbi fomite in hoc loco haerente. Et contra si absque ullo effectu topica talis medela tentata fuerit, tunc merito concluditur, idiopathicam esse epilepsiam, cujus causa integra in encephalo haeret, & quae originem nervorum, ad hanc corporis partem tendentium, primo afficit, dum actuosa redditur, dein cito increscens turbat omnia. Ideo etiam in tali casu non semper signa incipientis paroxysmi in eadem corporis parte observantur, sed in variis; dum e contra in sympathica epilepsia ab eodem corporis loco semper primum morbi initium oritur. Facile autem patet, tuto semper topicam medelam tentari posse in illa parte, in qua prima paroxysmi incipientis vestigia apparent: vel enim inde levabitur morbus, vel evidentior acquiretur cognitio sedis, ubi morbi causa latet.

Simul etiam apparet ratio, quare Epilepsia sympathica saepe curabilis sit: possumus enim in multis partibus corporis, in quibus fomitem morbi latere observatum fuit, viam parare, vesicatoriis, cauterio, &c., ut exeat illud nocens; vel & nervum destruere, cujus irritatio totum sensorium commune turbat paroxysmi tempore; quod cum optimo eventu saepius factum fuisse, patebit postea, quando de cura agetur.

Ob hanc causam Veteres Medici similem fecerunt Prognosin; nempe epilepsiam, ubi ex aliis partibus corporis initium capit, facilius curari, sed omnium maxime, quando a manubus aut pedibus oritur (*); difficiliorem esse curam, si a latere nascitur; gravius adhuc malum esse, si a capite incipit. Notandum enim est, quod quidam epileptici ante paroxysmum sentiant capitis dolores, formicationes in cute capillata capitis, vertigines &c.: in his quidem paroxysmus non incipit absque ullis omnino signis; adeoque distinguitur ab epilepsia idiopathica; sed tamen causa excitans prope encephalum haeret, neque possunt semper tuto tentari illa, quae manubus pedibusque applicata fuerunt feliciter, quando ab his partibus morbus initium capere videbatur.

§. 1079. Atque etiam liquet, diversissima remedia, diversissimam curandi methodum, ad hunc morbum requiri, pro nota varietate causae, materiae peccantis, loci, ad quem applicatio remedii, per quem eductio mali, fieri debet.

(*) Hippocrat. Praedict. Lib. II. Cap. VII. Charter. Tom. VIII. pag. 816. Cels. Lib. II. Cap. VIII. pag. 68.

Pertractatis illis, quae ad Diagnosin, causas, effectus, prognosin, Epilepsiae spectant, sequitur, ut dicatur de curatione hujus morbi.

Cum autem ex dictis hactenus constet, adeo varia specie hunc morbum apparere, a tam diversis & numerosis causis produci, facile patet, non posse debere erui ex causae morbi cognitione, quae sollicita observatione omnium, quae in singulis aegris occurrunt, tantum haberi potest. Unde simul patet, quam vana sit jactantia universalis remedii, vel methodi, ad quamcumque epilepsiam curandam; de qua re postea ad §. 1085. adhuc dicendum erit. Praecipui autem fontes, unde varia medendi methodus in hoc morbo deducitur, hac paragrapho recensentur.

Pro nota varietate causae. In juniori aetate, uti antea dictum fuit, frequentior occurrit hic morbus, natus tamen a causis diversissimis. Sic toties a lacte coagulato acido in primis viis haerente epilepticus insultus fit in teneris infantibus: in tali casu remedia, quae illud acre enervant, & hanc saburram subito expellunt de corpore, sunt optima antepileptica. Ubi autem tumens, dolens, & inflammata, gingiva irritatur a dente eruptionem jam tentante, incassum haec darentur, & tunc lanceola Chirurgi diffecans gingivam unicum est remedium antepilepticum. Alia iterum requiruntur, ubi a contagio varioloso, ad cutim deponendo, epilepsia oritur; uti postea pluribus dicetur, ubi de hoc morbo agendum erit.

Materiae peccantis. Illa enim saepe non tantum diversae admodum indolis est, sed & in variis partibus corporis haeret. Post validam contusionem capitis sanguis extravasatus encephalon premens epilepsiam quandoque produxit, uti in Vulnerum capitis historia patuit: trepano applicato, dum exitus conciliatur extravasato sanguini, morbus sanatur. Si autem tophus venereus, cranii osseam substantiam erodens, acrem tabum ploret, licet via fiat collectae huic saniei, nondum sanabitur morbus, quia pergit quotidie similis tabus stillare, & eundem poterit denuo renovare affectum; adeoque alia cura requiritur. Dum venena assumta, in ventriculo adhuc haerentia, hunc morbum producunt, patet evidenter aliam curam requiri, per quam vel expellitur hoc venenum, vel sic enervatur, ut amplius nocere nequeat.

Loci ad quem &c. Si paroxysmus epilepticus ex quadam parte corporis semper incipiat, ut dum v. g. ex pede percipitur aura frigida quasi versus superiora ascendere; & paulo post homo concidat epilepticus, topicum remedium ex lege artis applicatur huic parti, ut exitus paretur materiae hic haerenti, vel destruatur nervus in hoc loco, qui irritatus totum sensorium commune turbat. Ita etiam dum ab interceptis nonnullis, quae antea excerni solebant (vide §. 1075. 5.) hic morbus nascitur, optimum remedium est, ut iterum illa intercepta prodeant ex iisdem locis, per quae ante morbum exire solebant. Dum manantia in infantibus capitis ulcera exsiccantibus unguentis curantur, fere semper epileptici fiunt; & omnium optime ac citissime restituuntur ab hoc morbo, si raso capiti applicetur emplastrum lene aromaticum cum pauca copia vesicatorii emplastri mistum; uti v. g. dum octava pars emplastri vesicatorii admiscetur unciae emplastri meliloti

vel

vel similis, & caput tali obvolvitur emplastro: incipit tunc intra paucas horas rubescere cutis, & plorare acrem ichorem, subito cum levamine. Idem verum est, ubi a menstruis, lochiis, haemorrhoidibus, retentis, epilepsia nascitur; oportet enim tunc, has evacuationes denuo provocare per apta remedia. Neque tam facile supplentur excretiones solitae, suppressae, per alias evacuationes, ac quidem vulgo creditur: per venae sectionem institutam minuitur quidem copia sanguinis, dum menstrua vel lochia suppressa sunt, sed manent tamen infarcta vasa uterina, & pessimos morbos faciunt; vix sanandos, nisi per consueta loca exeat illud retentum. Haemorrhoidarios magis juvant bina cochlearia sanguinis per haemorrhoides excreta, quam libra sanguinis ex vena incisa educta. Dum vera ischuria adest, tentaverunt medici purgantia hydragoga, sudorifera valida, ut educerent illud retentum per alias vias; nec potuerunt tamen evitare funestum morbi eventum, nisi libera secretio & excretio urinae restituerentur.

§. 1080. CAusa enim prima & secunda, in mala conformatione solidorum consistens (1075. N. 1. 2.), vix ullam suscipit radicalem medelam; paroxysmorum autem renovantes causas, utpote renatas assidue, tollere tuto potest Medicus: unde hae, quae infinitae, nec nisi observando cognoscendae, indagari debent sedulo, dein pro sua natura curari.

Antea pluribus dictum fuit, quod Epilepsiae causa duplex sit, una proegumena sive praedisponens; alia excitans, quae accedens facit morbi causam proximam, adeoque morbum ipsum producit. Verum illae causae excitantes sive occasionales non faciunt morbum, nisi in illis hominibus, in quibus illa causa praedisponens adest. Adeoque duplex curatio hujus morbi est: una radicalis, quae illam causam proegumenam, latentissimam saepe, delere valet: altera, quae, manente causa proegumena, tollit, vel cavet, causas procatarcticas, sive occasionales. Sponte autem patet, integerrimam illam curam esse, quae causam praedisponentem tollit; adeoque hanc semper praeferendam esse, modo obtineri possit. Sic v. g. in recens natis & junioribus encephalon mollius, nervosum systema totum quam facillime irritandum, videtur facere causam proegumenam, quae a levissimis causis occasionalibus accedentibus in actum deducitur; & sic paroxysmi epileptici adeo frequenter in junioribus occurrunt. Verum, procedente sensim aetate, nimia illa encephali mollities emendatur; roborato sensim corpore, minuitur illa facilis irritabilitas totius generis nervosi, & postea per totam vitam manent liberi ab hoc morbo, quem primis infantiae annis saepius fuerant perpessi. Ideo sapientes Veteres Medici (y) tantam spem collocaverunt in illa mutatione corporis, quae per aetatem obtinetur; ita ut

(y) Hippocrat. Aphor. 45. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 84.

Aegineta (z) voluerit, in infantibus, epilepsia correptis, nihil omnino tentandum esse: *nam aetate ad biliosiorem & sicciorem statum transeunte, & victu moderatiore adhibito, sua sponte plerumque morbus finitur*. Docet simul hoc exemplum, non abjiciendam esse omnem spem tollendae vel emendandae causae proegumenae in epilepticis.

Verum dum ex labe haereditaria originem duxit haec causa proegumena, & latens per plures annos virili saepe aetate, firmo jam corpore, morbum producit, facile patet, parum spei superesse, ut latentissimus ille character morbosus, in ipsis vitae primordiis a parentibus traditus, deleri possit. Idem verum est, si a terrore matris nondum nato infanti morbosum illud vestigium impressum fuerit, quod vix unquam deletur postea. Huc & referri poterit mala cranii configuratio, dum partus tempore magnum caput infantis validis matris nixibus per angustiorem pelvim transprimitur, aut rudioris obstetricis manubus cranii figura mutatur: nisi enim statim post partum emendari possit illud vitium, incurabilia postea mala supersunt. Memini, me in nosocomiis, ubi incurabiles epileptici, & fatui, servabantur, vidisse plures, in quibus vitiosa cranii figura manifeste observabatur. Praeterea constitit ex illis, quae ad §. 1075. 3. dicta fuerunt, a solo terrore natum hunc morbum tota vita perennasse incurabilem, licet plurimis, & quidem efficacissimis, remediis tentata fuerit curatio. A solo hoc animi affectu nata fuerat haec causa proegumena, non delebilis tota vita.

Videndum jam, quid ab arte exspectari possit in tollendis causis talibus adeo latentibus, ut ne exercitatissimus quidem Medicus auderet dicere, quid mutatum sit in homine, antea sanissimo, nunc epileptico. Quantum potui intelligere ex iis, quae optimi Medici observaverunt contigisse in hoc morbo, vel tentaverunt ad eundem curandum, fere sola spes in illo consistebat, ut magna mutatio induceretur corpori. Non determinaverunt, quid mutandum esset in epileptico, ut fieret sanitas, sed tantum praesentem corporis conditionem conabantur mutare in aliam: malebant enim periclitando per incerta agere, quam miseros illos suo relinquere fato. Neque credi debet, talia tentata fuisse caeco impetu, sed optima cum ratione, dum ars naturae, hunc morbum curantis, ductum sequebatur. Observaverat *Hippocrates* [a], circa pubertatis tempus, quando miro adeo modo totum corpus mutatur, epilepsiam quandoque cessare. Ideo commendavit mutationem regionum & vivendi generis (b) ad hunc morbum tollendum. Sed idem illud confirmatum fuit recentiorum observatis. Novi epilepticos, qui in Indiam orientalem transmigraverant, immunes fuisse ab hoc morbo postea, quamdiu ibi vixerunt: in patriam reduces, & subito abligurientes illa (ut solet saepe hoc hominum genus) quae magno labore, nec minori periculo, sibi comparaverant, recidivam passi fuerunt quidam; alii manserunt ab hoc morbo liberi. Cum autem magnas illas regionum & victus muta-

(z) Lib. III. Cap. 111. pag. 29. versa.
(a) Aphorism. 7. Sect. 5. Charter. Tom. IX. pag. 197. & Aphor. 45. Sect. 2. ibid. pag. 84. (b) Ibidem.

mutationes non semper ab aegris impetrare possent medici, de aliis etiam corporis mutationibus cogitaverunt, eadem spe freti. Constitit enim ex historia medica, morbos alios ingruentes, & corpus valide mutantes, sanasse epilepsiam. Ita testatur *Hippocrates* [c]: *Quartana laborantes magno morbo non capiuntur; si autem capiantur, & quartana superveniat, liberantur.* In Commentariis ad hunc locum *Galenus* demonstrat, per magnum morbum hic debere intelligi Epilepsiam; quod & confirmatur alio textu *Hippocratis* (d), ubi eadem habentur, sed loco τῆς μεγάλης νόσου legitur σπασμῶν. Recentiorum observata confirmaverunt illa, quae *Hippocrates* scripserat. Epilepsia, quavis hebdomada novo paroxysmo recrudescens, post varia remedia incassum tentata, sanabatur febre quartana; & sanus vixit postea homo, licet cortice peruviano haec febris fuisset debellata (e). Puer decem annorum, jam a tribus annis epilepticus, paroxysmo interdiu pluribus vicibus recurrente, frustra adhibitis multis remediis, corripitur febre epidemica, plurimis molestis symptomatibus stipata; feliciter superat hunc morbum, & postea ab Epilepsia immunis manet [f].

His & similibus pluribus exemplis incitati Medici, tentaverunt delere caussam illam proegumenam epilepsiae, turbando corpus validissimis remediis; non semper hac spe, ut materia morbosa expelleretur per fortissima purgantia, emetica &c., sed ut turbis tantis in corpore excitatis mutaretur forte praesens conditio latens, quae hunc morbum fovebat. Sic *Trallianus* [g], ubi morbus vetustus & contumax erat, ad veratrum album confugiebat. Similia in eodem casu laudat *Aegineta* (h). Recentiores medici mercurialibus & antimoniatis remediis usi fuerunt ob eandem caussam; uti passim apud Observationum Medicarum Collectores habetur. Summa enim capita similium curationum hic notasse sufficiet; nimis enim operosum, nec adeo utile, foret, describere singula. Facile autem patet, hic magna prudentia opus esse, dum Herculea talia tentantur remedia, quae, ab Agyrtis temere adhibita in debilioribus hominibus, toties morbum morte finiverunt.

Alii mitioribus quidem remediis usi sunt, ut similem effectum obtinerent, sed talibus, quae per totum corpus mirabili vi penetrant vix mutata. In Asia moschi audacem dosin dant, & hoc imitatus fuit *Hofmannus* (i). Dedi pulchro cum successu, repetitis etiam vicibus, octenni puellae decem moschi grana, & per plures dies saliva, urina, sudor, moschum redolebant; ita ut nimia fragrantia non assuetis molesta redderetur haec aegrotula. In metallis, laboriosa arte resolutis ad intima usque, tale remedium quaesiverunt Chemici, quod non ageret evacuando, sed immutando tantum. Hoc volebat *Helmontius* (K), dum dicebat: *Podagrae, caduci, maniae, asthmatis, perfecta sanatio consistit in characteris seminalis & incorporei fermenti*

(c) Epidem. Lib. VI. Charter. Tom. IX. pag. 550. (d) Aphor. 70. Sect. V. ibid. pag. 242. (e) Miscellan. Curios. Decur. 3. anno 3. pag. 34. (f) Ibidem anno 7. & 8. pag. 298. (g) Lib. I. Cap. xv. pag. 75. (h) Lib. III. Cap. xiii. pag. 29. versa. (i) Medic. Rational Tom. IV. Part. 3. pag. 23. (K) Pag. 405.

ablatione, *non item in materiae cujusdam sequestratione*. Longo labore ex cupro praeparatum remedium vidi, quod assumtum nullam faciebat nauseam, sed miram quandam formicationem quasi per totum corpus ad extremos digitorum apices usque; & illud quibusdam profuisse novi. *Aretaeus* (*l*) cuprum dedit epilepticis, sed ut per vomitum vel alvum excuteret noxia: illud autem remedium, non turbando primas corporis vias, ad intima penetrare videbatur, & in totum nervorum systema agere, miris quidem, sed blandis concussibus; unde apparet ab his, & forte aliis similibus, quid boni exspectari posse; praecipue cum tutior longe talis remedii usus sit, quam illorum, quae fortiter evacuando agunt; & a debilioris constitutionis hominibus non adeo facile tolerantur. Interim tamen in horrendo hoc morbo aliquid audendum esse, merito monuit *Aretaeus* (*m*), dicens, ingentibus & validissimis medicamentis in hoc morbo opus esse, qui adeo calamitosus est, ut crediderit, ne vitam quidem tolerare posse epilepticos, si cognoscerent, quam atrocia & quam foeda paroxysmi tempore paterentur. Felices certe adhuc sunt miseri illi, dum omni sensu privati ignorant mala sua, & a morbo resurgunt hebetes & obliviosi, immemores omnium, quae contigerunt, dum paroxysmus aderat. Simul tamen monet, optimam esse methodum medendi, quae naturae facilitatem sequitur, mutatione corporis per aetatem saepe hunc morbum curantis; & ideo victus mutationem suadet. Ubi autem haec frustra tentata sunt, tunc ad alia validiora remedia pergendum est, sed tamen semper magna cum prudentia.

Interim tamen saepe accidit, ut optimi Medici doleant, plurimis etiam tentatis methodis, se non potuisse delere illam causam proegumenam Epilepsiae. Tunc illud adhuc superest in arte, ut caveantur, vel tollantur, causae occasionales; quae unitae cum causa proegumena paroxysmos renovant. Verum quidem est, illas causas occasionales numero fere infinitas esse, & in singulis aegris saepe diversas; adeoque attentissimam & diuturnam saepe requirunt observationem. Hoc autem taedium devorandum est Medico, si miseris illis succurrere velit.

Summa ergo cum cura inquiratur, quisnam locus in corpore observetur, in quo prima signa instantis paroxysmi deprehenduntur: dein accurate notanda omnia symptomata, quae a principio paroxysmi ad finem usque apparent, & quo ordine sibi mutuo succedant. Simul notandum, an aliquid tempore paroxysmi, vel intervallo inter binos paroxysmos medio, casu vel arte applicatum, profuerit, an vero nocuerit. Observari debet, quo tempore anni paroxysmi frequentiores vel validiores fuerint; an circa novilunium vel plenilunium contingant: Quid boni vel mali egerint evacuationes consuetae menstruorum, haemorrhoidum, sudoris &c. Quid venti, aeris temperies, meteora, effecerint in hoc morbo (plures enim epileptici instante tonitru corripiuntur paroxysmo), Indagandum praeterea, quid fecerit usus

(*l*) Lib. I. de Curatione Morbor. Acutor. Cap. v. pag. 84. (*m*) Morbor. Diuturnor. Curat. Lib. I. Cap. iv. pag. 141.

usus sex rerum non naturalium, gesta, ingesta, &c. in hoc morbo; ita toties observatum fuit, iram, Bacchum, Venerem, moerorem, animi attentionem, ante consuetum tempus induxisse paroxysmos.

Verum quidem est, quod raro Medici ipsi omnes has observationes colligere possint, cum non semper adsint aegris; sed tunc optimum est, dare regulas harum observationum illis, qui cum aegris versantur, ut sollicite notent omnia, quae singulis diebus contigerunt, & in diaria redigant. Vidi, exercitatissimos medicos, quandoque Illustribus personis dedisse quaedam remedia, non nocitura quidem, sed a quibus non multam sperabant efficaciam, & simul monuisse, ut omnia modo dicta accurate notarentur; videbantur sic esse admodum solliciti de praescriptorum remediorum effectu, cum potius colligerent historiam morbi, quem curare, vel saltem levare, conabantur.

Illis observationibus sic collectis & in ordinem digestis, sedulo expendat Medicus omnia, & facile deteget regulas agendorum & vitandorum, sed in singulari tantum hujus aegri casu. Nam generales in omnibus Epilepticis curandis regulae haberi nequeunt; quod enim uni prodest, saepe nocet alteri. Ubi hoc factum, tota difficultas evanuit, nam reliquum est tantum facilis executio bene perpensarum rerum. Certum est, Medicos, luculenta praxi obrutos, saepe deficere in cura hujus morbi, cum tempus ipsis non sufficiat, ut singulari aegro tantam curam impendant: verum & doluerunt toties, aegrorum custodes observasse illa, quae ipsi neglexerant, non sine famae damno. Credo firmissime, si omnem animi attentionem adhiberent hic Medici, quod sanarent plures epilepticos, & levamen adferrent fere omnibus. Dum in grammatico juvene (vide §. 1075. 4.) *Galenus* observabat, paroxysmum nasci, si inediam pateretur, panis buccella data poterat cavere tantum malum. Vidi epilepticum juvenem, cui ante paroxysmum incipiebat tremere inferius labium (symptoma vomitum futurum saepe praecedens); mox cadebat epilepticus, & si paroxysmi tempore vomebat, brevi finiebatur insultus. Cum autem singulo mense circa plenilunium insultum morbi pateretur, datum fuit vomitorium lene omni mense triduo ante plenilunium, & eodem die vesperi leve diacodiatum. reliquis diebus roborantibus utebatur remediis, &, sex mensium spatio tali medela usus, liber evasit a morbo. Ubi enim paroxysmi per aliquod tempus caveri possunt, videtur sensim minui causa illa proegumena, non excitata per magnum temporis intervallum. Antea ad §. 1075. N. 3. notatum fuit, *Galenum* comparasse paroxysmum recrudescentem renovatae quasi memoriae silentis illius dispositionis epilepticae; & *Aretaeus* (n) utitur vocabulo ἀναμνήσιος in eodem sensu, uti *Celeberrimus Petitus* (o) optime notavit. Quemadmodum jam illae ideae, quarum memoria magno temporis spatio non renovatur in nobis, sensim delentur & evanescunt quasi, ita & aliqua spes est, diathesin illam epilepticam in sensorio communi haerentem, diu silentem,

(n) Loco ultimo citato. (o) Ibid. 377. 378.

nec excitatam per causas occasionales, sensim deleri posse; vel saltem sic disponi, ut minus facile a causis occasionalibus in actum ducatur.

§. 1081. Tertia (1075. N. 3.) cognoscitur ex symptomatibus aliis laesum simul cerebrum designantibus, ut est dolor, gravitas, plenitudo, laesio capitis antecedens, vertigo, tremor universalis, scintillae oculorum, eorundem immobilitas, circumgyratio totius capitis, vel & corporis. Hujus causa solida vix tolli potest, quia vix cognoscitur singularis: revellentia, discutientia, viam parantia, depurantia, juvant: hinc venae sectio; purgatio, vomitus, inustio, fonticulus, fistula, epispasticum, vulnus capitis, cranii perterebratio, antihysterica, opiata, prosunt: ex quibus quid eligi debeat, docebit inventa mali causa proxima (1079.).

Tertia epilepsiae causa, uti dictum fuit ad §. 1075., supponit encephalum, in integumentis vel propria substantia laesum: praecipuae causae harum laesionum tunc fuerunt enumeratae. Signa autem, ex quibus cognosci potest, talem epilepsiae causam adesse, hauriuntur vel ex praegressis noxis, quae capiti contigerunt, vulnere, contusione valida, morbis inflammatoriis capitis praegressis &c. vel ex manifesta laesione functionum illarum, quae ab encephali integritate pendent: praecipua haec signa in textu recensentur, & de illis actum fuit in Capitulis de *Phrenitide*, *Apoplexia*, *Catalepsi*, & *Caro*, quae ergo hic repeti non debent. Ubi igitur ante epilepsiam talia signa laesarum functionum animalium praecesserunt, merito licet suspicari tales causas; quod inprimis ideo monetur, quia tempore paroxysmi epileptici tanta vis encephalo infertur, ut saepe maneant insignes laesiones functionum animalium, uti ad primum numerum §. 1077. pluribus dictum fuit; verum tunc illae laesiones sunt effectus epilepsiae, non ejus causae. Nisi autem ab externis & manifestis causis tales laesiones contigerint, non facile patet, in quo loco encephali haereat causa morbi, & cujus naturae sit. Uti enim spicula ossea acuta, ex dura matre enata, cerebrum pungentia, epilepsiam faciunt, sic & acer ichor ex cariosa tabula interna cranii depluens, vel & similis sanies in ventriculis cerebri collecta, eundem effectum praestare poterit. Hinc saepe manet magna obscuritas de natura ipsius causae morbi, & de loco, ubi haeret; adeoque & magna difficultas radicalis curae. Verum cum ad §. 1075. 3. monitum fuerit, omnes illas causas, encephalon male afficientes, augeri per illa, quae liquidorum in cranium affluxum augent, patet satis, generalem etiam usum praestare omnia illa, quae impetum & copiam humorum a capite revellunt, haerentia in cavo calvariae liquida discutere possunt, vias, per quas natura quandoque haec expellere visa fuit, laxant & aperiunt; imo etiam per artem quandoque novae viae factae fuerunt, per quas a noxiis liberari posset encephalon. Singula autem haec, quae in simili casu profuisse observata fuerunt, enumerabuntur.

Ve-

VENAE SECTIO. Multi inveniuntur epileptici, in quibus signa praesentis plethorae praecedunt paroxysmum epilepticum: quandoque, licet in reliquo corpore tanta plenitudo vasorum non adsit, manifeste tamen apparet, vasa capitis plurimum distendi: sentiunt enim dolorem tensivum in capite, calorem majorem, oculos habent rubentes. In tali casu minuere plenitudinem vasorum, secta vena, conducit, uti facile patet. Licet autem non semper radicalis cura obtineatur per sanguinis missiones, caventur tamen morbi insultus. *Bonetus* (*p*) aliquot casus habet, qui docent, per sanguinis missionem epilepsiam quandoque curatam fuisse. Ubi autem plenitudo praecipue vasa capitis occupat, multum boni exspectandum est ab arteriotome; sive arteria temporalis discindatur, sive illi rami, qui pone aures decurrunt: multo cum fructu se hoc tentasse in Epilepticis, testatur *Severinus* [*q*], & plures casus ibi recenset. Sed & videmus, Veteres Medicos audacissima remedia adhibuisse, ut pertinacem hunc morbum debellarent, inprimis si causa ejus in ipso capite latere credebatur; tunc enim dixit *Aretaeus* (*r*), inhabitat *ἰνιακόν*, *id est*, fixam sedem habet; si caput occupat, venas in cubito & fronte secari jubet, cucurbitulas applicari, & arterias omnes ante & post aures discindi; cavendo tantum, ne ad animi deliquium usque sanguis educatur; metuebat enim inde morbi insultum, & merito, cum convulsiones aeque sequantur subitam vasorum inanitionem, quam nimiam eorundem plenitudinem; uti alia occasione ad §. 232. ex *Hippocrate* monitum fuit.

PURGATIO, VOMITUS. Quantum ab his boni in capitis morbis gravissimis curandis exspectari possit, ad §. 1026., ubi de cura apoplexiae agebatur, dictum; simulque tunc monitum fuit, in vomitoriis exhibendis majorem cautelam requiri, dum inter vomendum semper vasa capitis magis turgent. Praeterea inprimis haec remedia proderant, ubi a lenta inerti & frigida causa morbus oriebatur: idem etiam in Epilepsia curanda verum est. Ubi enim calor, plenitudo vasorum, vel sanguinis dispositio inflammatoria, adest; tunc a sanguinis missionibus major utilitas speratur. Interim tamen purgantia per alvum impetum & copiam humorum a capite abducunt, adeoque hac ratione semper prosunt: acriora & calida purgantia adhibentur, ubi lenta & iners morbi causa est; tuncque *Hieram* suam laudabat *Aretaeus* (*s*), quae pituitam e capite eliceret; inprimis si majori quantitate exhiberetur. Ubi autem inflammatoria sanguinis diathesis & calor adsunt, tunc inprimis illa conveniunt, quae absque aucto motu vel calore agunt, & tamen satis valide alvum solvunt; qualia laudata fuerunt ad §. 396., ubi de cura inflammationis agebatur; & ad numerum secundum §. 1030. in curatione apoplexiae a simili causa natae.

Videmus etiam, plurimos ex antiquis Medicis multam spem collocasse in purgantibus remediis ad hunc morbum curandum: ratio autem facile patebit

(*p*) Sepulcret Tom. I. Lib. I. Sect. XII. pag. 286. (*q*) De Efficaci Medic. part. 2. pag. 46. & 47. (*r*) De curat. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IV. pag. 121. (*s*) Ibidem.

patebit ex illis, quae apud *Hippocratem* (1) habentur: videbat enim, epilepsiam esse admodum familiarem recens natis: considerabat, illos in utero materno balneo tepido immersos fuisse, deinde in lucem editos habere carnes mollissimas; circa aures, axillas, inguina, omnia humescere, nares, fauces, pulmones, ventriculum, intestina, muco copioso madere: observabat, per aetatem minui flaccidam illam corporis humiditatem, solidasque partes firmari; sed & simul tunc cessare infantilem epilepsiam: notabat in illis, quibus quamcumque ob causam per aetatem minus firmabatur corpus, illam diathesin ad epilepsiam diutius manere: observabat in dissectis capitibus ovium epilepticarum pituitam copiosam, quandoque jam corruptam & olidam: videbat, adultioribus epilepticis hyemali tempore frequentius paroxysmum contingere, inprimis post teporis & frigoris vicissitudines, quando subitae illae fusiones humorum catarrhosorum fiunt: uti etiam tempestate austrina & nebulosa, & praecipue si subito tunc boreale frigus sequatur: si jam per emunctoria quaecumque illud lentum pituitosum subducebatur de corpore in infantibus, ut per cutis capitis erosiones lenes perpetuo manantes, muci copiosum fluxum per nares, vomitum pituitae, alvum laxam, melius se habebant: & contra, si impedirentur temere illae evacuationes, malum recrudescebat pessime. Ex omnibus illis concluserunt antiqui Medici, curationem epilepsiae praecipue consistere in evacuatione illius humidi superabundantis; & dein roboratione partium solidarum. Per purgantia jam illa glutinosa pulcherrime funduntur & educuntur de corpore: diaeta siccior, exercitia corporis, abstinentia a glutinosis omnibus, cautelam dabant, ne similis copia glutinosorum denuo accumularetur in corpore. Hanc autem unicam fere causam Epilepsiae videtur statuisse *Hippocrates*; & ideo inculcabat, ut mutaretur frigida illa & iners cacochymia in oppositam, biliosam nempe & calidam; credebat enim biliosos nunquam epilepticos fieri.

Quamvis autem haec causa, ab *Hippocrate* memorata, satis frequenter occurrat; tamen ex ante dictis satis apparuit, plures alias praeterea epilepsiae causas esse: sed & simul constat, purgantium satis insignem usum esse in cura epilepsiae, dum ejus causa in capite haeret.

Inustio, fonticulus, fistula, epispasticum. Quantum haec usum habeant, revellendo impetum sanguinis ad alias partes, in cura inflammationis ad §. 396. 4. dictum fuit; & ideo pulchro cum successu ad apoplexiam curandam adhiberi solent, uti §. 1025. monitum fuit. Omnia enim haec adhibentur partim ad derivandum impetum & copiam humorum in alias partes; partim etiam, ut per artificiales has vias exeat illud, quod retentum, vel ad caput derivatum, noceret. Observamus toties, infantibus totam capitis cutim manare ichorem, quandoque satis olidum; & bene tunc se habent: si imprudenti cura coerceatur ille effluxus, epileptici fiunt; nec curantur, nisi denuo ille ichoris fluxus redeat. Puella circa pubertatis tempus incepit laborare epilepsia, quod malo omine fieri antea jam

(1) In libro de morbo sacro.

jam dictum fuit: sola dum esset in aedibus, paroxysmo corripitur, & corruens supra carbones accensos miserrime faciem & sinciput comburit, ita ut non tantum integumenta, sed & calvariae os ipsum fuerit exustum adeo, ut postea exterior cranii tabula ad magnitudinem palmae manus decideret. Quamdiu autem loca haec ambusta suppurata manabant saniei & puris copiam, libera erat a morbo; qui rediit, simulac cicatrice obducta erant haec ulcera [u]. Unde patet, dum per haec ulcera exibat tanta copia liquidi, exivisse simul illud noxium, quod clausis ulceribus retentum renovabat morbum; vel saltem sic ad externa capitis revulsum fuisse humorum, per carotides allatorum, impetum, ut minus urgeretur encephalon, & sileret morbus. Inde intelligitur ratio, quare in curando hoc morbo Medici conabantur reddere cutim capitis nitidam & quam maxime perspirabilem; dein irritabant cucurbitis, dropacibus, sinapismis (w); a lenioribus incipiendo; sensimque procedebant ad reliqua, si priora nullum levamen attulissent. Sic rubefacientia capiti applicari jussit *Aretaeus* (x), & praecipue cantharides; imo & ignem capiti adhiberi jussit, si nempe reliqua nihil proficerent. Jure enim *Celsus* [y] inter ultima remedia posuit, *Occipitium incidere, & cucurbitulas admovere: ferro candente in occipitio quoque & infra, qua summa vertebra cum capite committitur, adurere duobus locis, ut per ea perniciosus humor evadat. Quibus si finitum malum non fuerit, prope est, ut perpetuum sit.* Crudelis quidem haec methodus est, sed quacumque molestia redimere vellent atrocem hunc morbum aegrorum plurimi; praecipue cum observationes practicae docuerint, etiam in adultis hunc morbum, raro caeteroquin curabilem, sanatum fuisse. Sic cauterio prope futuram coronalem applicato, se quadragenarium hominem epilepticum curasse testatur *Piso* (z): & in Asia frequenter felici cum successu idem tentari scribit *Kempferus* [a]. Plures observationes, quae idem confirmant, apud *Schenckium* [b] videri possunt.

Cum autem cauterium praecipue ideo prodesse videatur, quod separata eschara maneat locus ulcerosus diu liquidum plorans; hinc convenit lenibus suppurantibus haec ulcera diu aperta tenere; atque ideo fistulosa ulcera sponte nata, fonticuli, & setacea, similem effectum praestare poterunt.

VULNUS CAPITIS. Discinduntur enim vasa plurima, inprimis si vulnus magnum fuerit; adeoque similes effectus exspectari possunt ac ab arteriotome. Praeterea vulnus alicujus momenti vix curatur absque suppuratione, ideo & effectus praecedentium inde exspectari poterit. Si autem vulnus in cavum cranii penetraverit, exitus conciliabitur materiae noxiae contentae, si haec epilepsiae causa fuerit. Fortuiti casus hoc docuerunt. Ita apud

(u) Williss. Patholog. Cereb. Cap. III. pag. 39. (w) Vide Aurelian. de Morbis Chron. Lib. I. Cap. IV. pag. 306. (x) Lib. I. de curat. morbor. diuturnor. Cap. IV. pag. 121. (y) Lib. III. Cap. XXIII. pag. 174. (z) De morbis a serosa colluvie Sect. 2. part. 2. Cap. VII. pag. 173. (a) Aanhangsel van de Historie van Japan pag. 467. (b) Lib. I. pag. 117.

apud *Marcellum Donatum* (*c*) legitur de nobili gallo, qui Epilepsia laborans in Italiam proficiscebatur, ut primarios ibi medicos consuleret; verum a latronibus spoliatus, & pluribus vulneribus confossus pro mortuo derelictus fuit: praeter alia vulnera ingentem admodum plagam in fronte susceperat cum insigni ossis deperditione; unde post longum satis tempus ab hoc vulnere curatus fuit; & simul ab epilepsia, quae singulis mensibus affligere solebat, liber evasit. Plura similia hinc inde apud auctores Medicos reperiuntur.

Cranii perterebratio. Ars enim imitata fuit, quod casus fortuitus docuerat profuisse. Antea ad §. 1075. 3. notatum fuit, epilepsiam, post validam contusionem capitis sequentem, ilico levatam fuisse, dum perterebrato cranio exitus conciliabatur puri sub calvaria collecto. In pertinaci epilepsia hanc operationem apud *Aretaeum* (*d*) etiam commendari legimus. Verum inprimis inde boni quid sperare licebit, si signa docuerint, extravasatos sub cranio humores haerere, vel corruptum calvariae os in quodam loco esse. Nisi enim talis causa epilepsiae fuerit, trepanum applicatum levat quidem morbum pro tempore, non autem eradicat. Dum enim homini epileptico ob capitis percussionem applicabatur trepanum, liber quidem fuit a paroxysmo, quamdiu patebat hoc vulnus, verum, eodem cicatrice obducto, redibat morbus (*e*).

Antihysterica, opiata. Illa non prosunt adeo, quod tollant, vel minuant, causam materialem morbi, cerebrum, in integumentis suis, superficie, substantia, aut ventriculis, male afficientem, sed quatenus validos affectus animi sopiunt, subitas illas generis nervosi turbas compescunt & pacant; quae causas illas stabiles, in encephalo haerentes, juvant, & in actum deducunt, uti §. 1075. dictum fuit.

Ex quibus quid eligi debeat &c. Varia hic recensita fuerunt remedia, sed satis patet, illa non convenire in omni casu, sed diversa requiri pro singularibus causis, quae cerebrum male afficiunt; adeoque omnis cura prius indagandam esse causam, quae cerebrum laedit. Si enim v. g. contusio valida praegressa metum faciat, ne effusi humores sub cranio haereant, vel fragmenta ossis pungant meninges ipsamve cerebri substantiam, cranii perterebratio locum habebit. De signis autem, quibus hoc cognosci possit, in vulnerum cranii historia dictum fuit. Ubi vero signa docuerint, pituitosam frigidam cacochymiam in toto corpore abundare, & in cavo encephali sensim colligi (de his signis vide §. 1010. 2. 7.), tunc vesicatoria, setacea, fonticuli &c., pulchrum praestabunt effectum. Si a lue venerea cariosa reddita fuerint ossa cranii, medela huic morbo propria requiritur; & sic de reliquis.

(*c*) Lib. II. Cap. IV. pag. 53. Schenckius Lib. I. pag. 116. (*d*) Lib. I. de Curat. Morbor. Chronicor. Cap. IV. pag. 121. (*e*) Mémoire de l' Académie Royale de Chirurg. Tom. I. pag. 230.

§. 1083.

§. 1082. Quae a caussa quarta (1075. N. 4.) fit, ea tractanda erit varie pro varietate suae causae proximae: hinc anodyna, paregorica, narcotica; antihysterica; anthelmintica; demulcentia & corrigentia acrium; incisio apta gingivarum; ablatio, correctio, materiae ulcerosae; tunc fiunt antepileptica.

Prius multiplices Epilepsiae causae in classes quasdam ordinatae fuerunt, ut facilius possent indagari a medico, cognosci, & dein causis cognitis apta medela adhiberi.

Causae autem §. 1075. 4. recensitae extra cranium haerebant in aliis corporis locis, vel humoribus circulantibus mistae per totum corpus vagabantur, mirabilesque excitabant turbas; donec iterum ad quaedam corporis loca deponerentur, vel exirent per corporis emunctoria. Patuit hoc tunc de contagio variolarum, quod toties convulsiones epilepticas excitat, antequam illud virus, una cum mutatis per ejus efficaciam humoribus, ad corporis superficiem deponitur. Idem de materia ulcerosa in quodam loco corporis hospitante, & in sanguinem resorpta, verum est. Simul tunc inter causas epilepsiae numerati fuerunt dolores validi, ac periodici, perturbationes hystericae totius generis nervosi, pluraque alia, quae primas vias mole sua gravare, vel acrimonia irritare, poterant. Unde facile patet, ad diversas adeo causas varia etiam requiri remedia, quae hac paragrapho recensentur.

Anodyna, paregorica, narcotica. Inter effectus molestos doloris §. 226. etiam convulsio numerata, & §. 229. 2. notatum fuit, posse obtineri per narcotica remedia, ut sensorium commune non sentiat dolorem, licet maneat causa dolorem faciens, sicque posse tolli nonnullos effectus doloris, & quidem inprimis illos, qui fiunt ob turbatum sensorium commune per doloris acerbitatem. Ubi ergo epilepsia ab hac causa nascitur, sedando dolorem, multum boni fieri poterit. Quaenam autem dicantur anodyna & paregorica, quaenam vero narcotica, & quomodo haec adhiberi debeant, locis citatis explicatum fuit.

Antihysterica. In illo nempe casu haec usum habent, ubi nimis mobile genus nervosum a levissimis etiam causis turbatur totum, & miras saepe convulsiones facit. Observaverunt jam Medici, dari in arte talia remedia, quae graveolenti halitu suo turbas illas systematis nervosi compescunt felicissime. *Asa foetida*, *castoreum*, *galbanum*, *ruta &c.*, talia sunt, quae hoc effectu se probaverunt quam efficacissima, & ideo dicta fuerunt medicamenta antihysterica, quae & externo & interno usu saepe juvant. Omnia enim haec naribus supposita, umbilico, plantisve pedum, sub forma emplastri applicata, profuerunt toties. *Trallianus* (f) plures epilepticos se curasse testatur ruta sylvestri, quae longe odoratior est & acrior ruta hortensi; simulque addit, se hoc didicisse a rustico, qui casu invenerat hujus remedii effi-

(f) Lib. I. Cap. xv. pag. 80.

efficaciam: contundebat nempe hanc herbam, illiusque fragrantiam toto corpore spirabat, dum conservus ejus epilepticus concideret; quem accedens, & nares ejus digitis arripiens, excitabat ilico a paroxysmo hunc aegrum, qui postea ab hoc morbo liber vixit.

ANTHELMINTICA. Quae nempe, vel necando, vel expellendo, vermes, hoc nomen merentur; de quibus postea in *Capitulo de morbis infantum* dicetur. Antea ad §. 1075. 4. notatum fuit, quod celeberrimum illud antepilepticum *Fabii Columnae*, radix nempe Valerianae sylvestris, profuerit pluribus, dum ab ejus usu vermes expellebantur de corpore.

DEMULCENTIA & CORRIGENTIA ACRIUM. Si percurramus decantatissimos illos pulveres epilepticos, qui in officinis prostant, invenimus plerosque continere insignem copiam talium, quae acidum absorbendi & enervandi vim possident. Cum autem in juniore aetate acida acrimonia toties adsit in primis viis, & frequenter ob hanc causam epileptici fiant, patet ratio, quare tantam famam obtinuerint haec remedia, licet in Epilepsiis, ab alia causa ortis, vix prosint. Simili modo & videtur agere oleum illud animale, frequenti rectificatione ab omni Empyreumate liberatum, tenuissimumque simul & molle redditum, quod *Hofmannus* (*g*), aliique celebres medici, in Epilepsia inveterata persananda adeo commendaverunt. Summa enim tenuitate sua aptum est, ut penetret etiam per minima vasa, simulque blanda sua indole obtundere potest & involvere omnem acrimoniam. Interim tamen etiam levi vi anodyna agere videtur, cum pacatum & reficientem somnum producat.

INCISIO APTA GINGIVARUM. Sic enim tollitur dolor & irritatio continua gingivarum in pueris dentientibus, quae a lenta illa dilaceratione per dentem erupturum oritur. Quaenam autem cautelae hic requirantur, postea dicetur in *Capitulo de morbis infantum*.

ABLATIO, CORRECTIO &c. Nisi enim via possit fieri contentae saniei in loco tali ulceroso, & mundari plaga, nulla spes curae superest: observationes practicae hoc confirmantes habentur ad §. 1075. 4 Si virus venereum ossa infecerit, inprimis cranii, saepe epilepsia sequitur, non curabilis, nisi sanata hac lue: tuncque argentum vivum, quod tamen temere adhibitum epilepsiae causa toties fuit (vide §. 1075. 3.), prudenti arte administratum, fit remedium antepilepticum.

§. 1083. A Quinta causa (1075. N. 5.) ortae epilepsiae medela fit solvendo materiem immobilem, laxando vias, expellendo: hinc vesicatoria, caustica, fonticulos, & fistulas, producentia; aristolochica; emmenagoga; haemorrhoidas aperientia; diuretica; toties contra hunc morbum prosunt.

In hoc casu epilepsiae causa pendet a suppressis quibusdam excretionibus, per quas exibant de corpore liquida quaedam, vel sana, vel morbosa, uti ad

(*g*) Observat. Phys. Chem. Lib. I. Observ. XIV. pag. 58.

ad locum in textu citatum pluribus dictum fuit. Curatio ergo requirit, ut restituantur illae excretiones, quarum suppressio hunc morbum produxerat. Interceptio autem solitarum excretionum fit, vel quia materies excernenda non satis mobilis & fluida est, ut exire possit; vel quia vasa transmittentia liquidum excernendum non satis pervia sunt; vel denique quia vis movens materiam per vasa nimis iners est. Facile autem patet, singulas has causas seorsum existere posse, quandoque combinatas agere, imo & omnes concurrere. Simul inde intelligitur triplex indicatio curatoria, in textu proposita, quae vel materiem excernendam spectat, vel vasa per quae excretio haec fieri debet, vel denique vires, quae humores per vasa movent, & secretoriis vel excretoriis organis applicant. Prout autem plures ex illis causis combinantur, ita & concurrere debent plures indicationes curatoriae ad tollendam morbi causam.

In exemplo res forte evidentius patebit: contingit quandoque a suppressis menstruis epilepsiam nasci; adeoque generalis indicatio curatoria est, ut restituatur menstrua haec evacuatio. Quandoque laborant tales puellae mucosa lenta sanguinis cacochymia, pallent, tument, & totus corporis habitus ad leucophlegmatiam inclinat; pulsus arteriarum debilis lentus est in his, adeoque & materia exercenda non satis mobilis est, & simul vires moventes debiles sunt. Si tunc per limaturae ferri usum, frictiones, corporis motum, diaetam ficciorem, augeatur vasorum actio in fluida contenta, superatur ille mucosus frigidus sanguinis lentor; color vividus in corpore, antea pallido, renascitur; calor fit aequalis ad extrema usque; & menstrua suppressa redeunt; mobili nempe reddita materie, & viribus moventibus instauratis.

Verum contingit quandoque, sanguinem bonum esse, vires vitales satis validas, & tamen menstrua supprimi, vel difficillime, nec satis magna copia, prodire, quia extrema vasorum orificia, in uteri cavum hiantia, nimis resistunt suae dilatationi: tunc debent laxari viae per balnea, vapores &c.: sentiunt tales puellae molestum saepe ardorem circa os sacrum & pubem, valida tormina abdominis, & quandoque convulsiones patiuntur, inprimis circa primam menstruorum eruptionem: in multis sensim emendatur hoc malum, dum singulis mensibus dilatata haec vasa magis cedere incipiunt; in quibusdam satis diu manet. Ille inprimis casus est, ubi foecundum conjugium toties profuit: tempore enim graviditatis omnia uteri vasa admodum distenduntur, & excusso foetu magno cum impetu sanguis exit, simulac placenta solvitur ab utero, perguntque puerperii tempore lochia fluere; atque sic disponuntur extrema oscula vasorum uterinorum, ut postea facilius cedant sanguini menstruo prodituro.

Quandoque in valde plethoricis observatur, sanguinem bonum esse, vasa pervia, sed nimia plenitudine sic distendi vasa, ut reagere nequeant in fluida contenta; simul tunc cordis vires supprimuntur, quia non potest libere se evacuare in vasa nimis plena [vide §. 106.], unde vis expellens deficit. Verum simulac per sanguinis missionem minuitur sanguinis, vasa distendentis, moles, redeunt solitae cordi atteriisque vires, & saepe menstrua pro-

deunt,

deunt, dum adhuc sanguis de vena secta fluit; uti omnes Medici, in luculenta praxi versati, norunt.

Simul ex dictis apparet, quanta prudentia opus sit, ut Medicus indicationes curatorias generales adhibeat singularibus casibus. Plethoricae enim tali puellae, suppressione mensium laboranti, limaturae ferri usus, frictiones, motus corporis, nocuissent quam maxime: e contra in debili & leucophlegmatica virgine sanguinis missio auxisset causam suppressionis menstruorum.

Facile autem patet, similes cautelas in methodo medendi etiam requiri, ubi ab aliis excretionibus suppressis epilepsia nata fuit.

Verum, uti antea dictum fuit §. 1075. 5., fiunt quandoque excretiones morbosi humoris per quaedam loca corporis, quae subito cessantes, vel imprudenti medela suppressae, summa saepe faciunt mala. Omnium frequentissime hoc observatur in cutaneis illis eruptionibus, uti tunc monitum fuit. In tali casu optimum est, fovere illa loca corporis, & leviter irritare, ut redeat consuetus humorum per cutim exitus: ita in infantibus, quibus manans ichore capitis cutis siccata fuerat subito, & hinc epileptici facti fuerant, profuit lixivio saponis veneti calido caput fovere, dein emplastro aromatico tegere; quin imo egregie profuisse novi, uti antea monitum fuit, si una pars emplastri vesicatorii octo partibus emplastri de labdano permista supra totam cutim capillatam capitis extenderetur; post paucas enim horas incipiebat rubescere cutis, molestus oriebatur pruritus, & incipiebat denuo manare ichorem cutis, simulque statim cessabant insultus epileptici. Tutissimum enim semper est educere suppressam excretionem per illa loca, per quae antea exire solebat. Ubi vero sic constricta sunt vasa cutanea per adstringentia, spirituosa, calces plumbi, & similia, ut non possit restitui consuetus ichoris in hoc loco effluxus, tunc in aliis corporis locis nova tentare emunctoria convenit, quibus illud noxium retentum exire possit, per vesicatoria, caustica &c., de quorum usu & efficacia ad §. 1081. dictum fuit. In junioribus etiam multum profuit, perplures dies artificialem diarrhoeam facere, datis manna, rhabarbaro, similibusve blandis purgantibus.

§. 1084. **Q**Uae autem a causa sexta (1075. N. 6.) oritur, tolli poterit, sanata debilitate generis nervosi nimis facile movendi, quod exercitio motus, lusus, equitationis, vectionis; assumtu aromatum; usu chalybis, & corroborantium, optime fit: tum etiam loci fomitis exulceratione artificiosa, profunda, diuturna, inducta caesim, causticis, vesicatoriis; dein autem apertis retentis diu per suppurantia corrosivis missa: tandem ligaturis nervum comprimentibus affectum.

In hac epilepsiae specie percipitur manifeste, illud quod paroxysmum renovat, ex alia corporis parte originem ducere, & sensu elevatae aurae cerebrum petere. Duplex hinc curationis methodus est: vel enim impeditur, ne ille locus corporis, unde paroxysmus observatur incipere, cerebrum affi-

cere

cere possit; vel cerebrum & totum genus nervosum magis firmum conantur reddere Medici, ut a levi tali irritatione non adeo facile turbari possit. Ultimo huic scopo inprimis conducit corporis motus quotidianus, prudenter auctus, donec satis validus fuerit; hoc enim videmus laxa & debilia corpora firmari mirum in modum, de qua re videantur illa, quae ad secundum numerum §. 28. habentur. Docet autem constans observatio, homines, caeteris paribus, huic morbo eo magis obnoxios esse, quo fuerint debilioris & laxioris fabricae. Infantibus hinc adeo frequens epilepsia, qui, per aetatem firmato corpore, saepe sanantur, uti antea dictum fuit. Ob eandem rationem & teneris puellis longe frequentior, quam illis, qui duro labore victum sibi comparare coguntur. Utilissimum ergo est, corporis exercitio firmum illud robur parare. Unde *Hippocrates* (*h*), de hac specie epilepsiae agens, postquam dixerat, maxime sanari posse illos, quibus morbus a manubus vel pedibus initium sumeret, mox addit sequentia: *Caeterum horum curam aggredi oportet Medicum, qui medendi modum novit, si homines fuerint juvenes & laboris amantes.* Ex quo textu satis patet, quod *Hippocrates* magnam spem curandi hujus morbi posuerit in vita laboriosa. Sic & *Aurelianus* (*i*), curam hujus morbi describens, commendat *exercitia vehementiora, quae labore corpus afficiant, affectanda, quo magis fortitudo, quam corporis robur, augeatur.* Per robur autem corporis intellexit obesitatem; nam statim subjungit heteroclito stylo utens ille auctor: *Est enim semper gravabilis carnatio, & magis si tenuibus fuerit imposita viribus & in iis passionibus, quae in nervis esse noscuntur.* Sic & apud *Plutarchum* (*K*) legitur, quod filiis illorum, qui epilepsia, melancholia, podagra, laboraverant, imperaverint Veteres austeram diaetam, ademerint oblonia, bellaria &c. atque exercitationibus corpus durantes impediverint, ne magni morbi exiguum semen increscerect. Magnum certe hujus methodi exemplum Julius Caesar [*l*] dedit, *qui habitu gracili, carne candida & molli, morboso capite, ac morbo comitiali obnoxius, non quaerebat mollitiei praetextum in corporis imbecillitate, sed medicinam imbecillitatis militiam, indefatigatis itineribus, tenui victu, & tectum non subeundo, resistens aegritudini, corpus adversus injuriam validum custodiebat.* Eidem scopo etiam inservit aromatum usus moderatus, quatenus horum efficaci stimulo actio vasorum in liquida contenta augetur, de qua re videantur illa quae ad §. 28. in curatione fibrae debilis habentur: ubi simul laudatur chalybis & roborantium remediorum virtus ad nimiam debilitatem fibrarum solidarum curandam. Haec videtur esse ratio, quare *viscus quercinus* tantum nomen obtinuerit in hoc morbo curando, cum egregiam roborantem virtutem habeat: simul etiam intelligitur, cur *aquae spadanae*, aliique fontes medicati his similes, ferro soluto praegnantes, tanto saepe cum fructu in hoc morbo curando fuerint adhibitae: roborant enim laxam nimis solidarum partium compagem, simul-

(*h*) Praedict. Lib. II. Cap. VII. Charter. Tom. VIII. pag. 816. (*i*) Morb. Chronic. Lib. I. Cap. IV. pag. 312. (*K*) *De his, qui sero a numine puniuntur* Tom. II. pag. 561. (*l*) Idem in Vita Jul. Caesaris Tom. I. pag. 715.

que vi diluente, & obstructiones viscerum reserante, pulcherrime prosunt.

Verum quandoque illa irritatio nervi, in dissita etiam ab encephalo corporis parte facta, adeo valida est, ut vel in robustissimo homine totum cerebrum turbet, si ad superiora ascendere possit frigidae illius aurae, vel in aliis formicationis cujusdam, sensus. In tali casu a roborantibus nihil sperandum est, sed tunc tentaverunt Medici ligatura forti, subito applicata, impedire ascensum illius aurae vel formicationis, sicque cavebant saepe paroxysmum, sed non eradicabant malum. Ad §. 1075. 6. talis casus memoratus fuit, ubi per ligaturam tibiae factam, dum prima ingruentis mali initia sentiret aeger, cavebatur paroxysmus. Et apud *Galenum* (*m*) similis ligaturae effectus memoratur in puero, cui morbus comitialis a tibia oriebatur. Verum simul notat, Medicos hanc ligaturam applicuisse, ut caverent paroxysmum interim, dum, purgato prius corpore, *thapsiam* aut *sinapi* applicare meditarentur corporis parti, quae prima afficiebatur ingruente paroxysmo. Integram enim curae spem potius ponebant in erosione illius loci per acria medicamenta applicata, quae & laudaverunt *Aegineta* [*n*] ac *Trallianus* (*o*); qui observavit, humida non pauca sic a parte affecta emanasse, sequente sanatione perfecta.

In Asia exurunt partem talem Moxa imposita; sic, eschara decidua, ulcus nascitur diu saepe plorans tenuem ichorem: vesicatorium forte similem effectum fecit quandoque, si diu apertus teneretur ille locus. Omnia haec conducunt, quatenus facilem exitum praebent acri humori hic stabulanti, vel circa paroxysmi tempus collecto, qui nervum vel tendinem quemdam irritat, & tanta mala facit, uti alia occasione ad §. 164. pluribus exemplis practicis probatum fuit. Quandoque autem neque haec sufficiunt ad curationem, & observationes practicae docuerunt, curam successisse, dum locus ille ad ossa usque profundo vulnere dissecaretur, vel ferro candenti profunda inustio fieret. Utroque hoc modo destruebantur omnia in illo loco, ubi fomes mali latebat; neque tunc cura adscribi poterat eductioni humoris noxii, sed potius destructioni integrae nervi, cujus irritatio paroxysmum renovabat. Plures tales curationes ab Auctoribus memorantur: unicum sufficiet memorasse casum, sed admodum notabilem. Mulier triginta octo annorum per duodecim annos laboraverat epilepsia: primo tempore morbi singulis mensibus paroxysmum patiebatur; postea adeo invaluerat malum, ut singulis diebus quatuor vel quinque validas invasiones toleraret, quae singulae per horam & ultra durabant; unde hebes & stupida reddita rem familiarem ultra curare non valebat. Omnis generis medicamenta adhibita fuerant absque ullo levamine, semper ingravescente morbo. Interim tamen semper paroxysmus incipiebat a crure circa partem inferiorem gastrocnemiorum; mox caput petebat; tuncque cadebat miserrime convulsa, ore spumante. Medicus praesens tempore paroxysmi conferebat crus affectum cum altero, & nullam diversitatem distin-

(*m*) De locis affect. Lib. III. Cap. xi. Charter. Tom. VII. pag. 445. (*n*) Lib. III. Cap. xiii. pag. 30. (*o*) Lib. I. Cap. xv. pag. 73.

stinguere poterat: audaci consilio scalpellum adegit ad binorum circiter pollicum profunditatem, & in fundo vulneris invenit corpus durum, cartilaginosum, pisum majus aequans sua mole; separavit illud a musculis, & invenit nervo insidere; discidit nervum, & forcipe prehensum corpus illud heterogeneum eduxit; quod simul ac factum fuit, mox resurrexit ex paroxysmo aegra, seque optime habere clamavit, & postea a diro hoc morbo omnino libera vixit, pristinamque mentis aciem, & corporis vigorem, recuperavit (*p*).

Quam mirum videri debet omnibus, durum tale corpusculum, sola mole irritans nervum, cui accreverat, in tam dissito a capite loco, toties singulis diebus excitasse paroxysmum! Quam parum speranda videbatur integra curatio, dum jam illa hebetudo aderat, quae cerebrum tot violentis concussibus pessime affectum docebat (vide §. 1077.). Attamen felix egregii Medici audacia paucorum minutorum tempore eradicavit tantum morbum, & quidem absque dolore aegrotae, cum paroxysmi tempore epileptici sensu careant.

Enarratis omnibus illis, quae vera fide constat profuisse in hoc morbo curando, superest ut dicatur quid agendum sit illo tempore, dum paroxysmus adest. Primo cavendum est suppositis pulvinaribus, vel alio quocumque modo, ne caput vel aliae corporis partes duris corporibus vicinis allidantur: suberis lamina, vel lignum mollius, dentibus molaribus anterioribus interponatur, ut caveatur ne linguam mordeant miseri: sed filo alligata haec esse debent, ut retrahi possint, dum metus est, ne in fauces dilabantur. Artus convulsi blandissime extendantur, nulla vi adhibita, tunc enim noceret: dolui saepius, dum viderem, robustissimos homines totis viribus pollicem in teneris etiam puellis erigere velle, unde postea a distractis ligamentis & musculis molestissimi manebant dolores. Prudenter ideo *Aretaeus* [*q*] monuit, manubus perunctis leviter pertrectando demulcendas esse partes convulsas, molliterque continenda membra ne distorqueantur paroxysmi tempore. Multis etiam in more est, epilepticorum naribus supponere acria, quae irritant nervosam nares internas vestientem membranam, & saepe molestam inducunt & periculosam sternutationem, dum paroxysmi tempore tota facies turgida livescit, oculi tument sanguine suffusi, manifesto signo, quod encephali vasa venosa & arteriosa aggesto sanguine nimis distendantur: adeoque rupturae vasorum periculum inducere possit validus ille concussus, qui sternutationis tempore fit. Unde merito damnavit *Aurelianus* [*r*] sternutamenta, & fumigationes acriores ex graveolentibus remediis, quia ipsa sanorum capita inde gravantur ac vertiginosa redduntur, *& non aliter tumentes oculos fumigatio efficit, quam etiam tumentes cerebri membranas*. Damnat easdem remedia *Celsus* (*s*) tanquam supervacua admodum.

h 2 Quan-

(*p*) Medical. Essais Tom. IV. N. 27. pag. 416. (*q*) Morbor. Acut. Lib. I. Cap. v. pag. 84. (*r*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. iv. pag. 316. (*s*) Lib. III. Cap. xxiii. pag. 172.

Quando autem a paroxysmo resurgunt epileptici, tunc debiles admodum, hebetes, ac stupidi, sunt; tuncque convenit dare illa, quae torpentes excitant spiritus; qualia sunt, omnes aquae stillatitiae fragrantes officinarum, *rosmarini*, *rutae*, *lavendulae*, & similes, addendo his succini tincturam, spiritum salis ammoniaci, aliave his affinia remedia stimulantia; in quorum usu per unum alterûmve diem pergitur, donec pristina alacritas & sensuum vigor redierint: tunc enim, his omissis, ad alia pergendum est remedia secundum diversas curandi methodos antea enarratas.

Optime etiam monet *Aurelianus* (1), curatos hoc morbo diu cavere debere ab omni vitio sex rerum non naturalium, circumgyratione corporis, praecipitii adspectu &c.: *Ut enim ulcerum recentes cicatrices facili occasione solvuntur, non aliter haec passio, vel alia quaeque similis nequitia, parvo impulsu repetit corpus, quod proxime dimisisse videbatur.*

§. 1085. **Ex his vanitas apparet omnium specificorum, & methodorum, quae inanis jactantia contra hoc malum laudat.**

Recensitae fuerunt causae epilepsiae, & ordinis gratia in diversas classes redactae; deinde descripta fuit curandi methodus singulae causarum classi propria. Patet autem sponte ex antedictis, diversissima remedia, diversissimam curandi methodum, hic requiri saepius pro varietate causarum & locorum, in quibus illae causae haerent. Unde simul apparet, vix posse sperari specificum universale remedium, quod omnes & singulas has causas delere aptum esset.

Interim tamen plurima hic jactantur specifica; & quidem tantus illorum numerus est, ut singula ex numerosis auctoribus colligere laboriosum foret, taediique plenum, opus, nec magnae utilitatis, cum effectus in hoc morbo sanando minime respondeant tantis promissis. Interim tamen illi, qui specificorum remediorum vires in hoc morbo curando adeo extollunt, specioso utuntur argumento. Constat enim ex tota historia hujus morbi, quod Epileptici non semper laborent suo paroxysmo, sed saepe per longum temporis intervallum liberi sint, donec a variis causis occasionalibus, antea recensitis, denuo recrudescat morbus. Simul autem constat, illas causas occasionales tantum excitare paroxysmum in illis, qui praedisponentem causam ad hunc morbum fovent in corpore; nam aliis hominibus ab iisdem causis non nascitur morbus. Facile autem largiuntur, quod diversae illae causae occasionales non possint uno & eodem remedio tolli, sed credunt, causam praedisponentem, forte longe simpliciorem, quam eandem aut similem volunt esse in omnibus epilepticis, specifico quodam medicamento posse deleri; vel saltem sic sopiri, ut non deducatur in actum a causis occasionalibus. Ut possibilitas demonstretur, adducunt corticis Peruviani, & opii, specificam virtutem, qua prius febres intermittentes curat, posterius doloris sensum tollit, manente doloris causa. Chemici hic jactant arcana sua remedia, quibus eradicari

(1) Loco citato pag. 313.

dicari characterem illum epilepticum dicunt, & furentis archaei turbas caveri, vel natas ilico compesci. Quid de his sperandum sit, alia occasione dictum fuit ad §. 1080. Verum an bona fide quis crederet, spinas osseas, meninges cerebri & cerebrum ipsum irritantes, excrescentias osseas cranii, cartilagineam sinuum venosorum duritiem, quae omnia praedisponentem causam epilepsiae fecisse probatum fuit §. 1075., posse tolli vel decantatissimis arcanis? An encephali & totius generis nervosi fluxilis mollities, & facillima irritabilitas, quae recens natos praedisponunt ad epilepsiam, adeo, ut a levibus etiam causis occasionalibus convellantur ilico, tolli poterunt remediis? Ab aucto hic corporis robore per aetatem & corporis salubrem motum merito speratur curatio; & interea prudentes Medici cavent, vel tollunt, omnes causas occasionales, quae intestina & ventriculum vellicando, aut dentitionis tempore gingivas irritando, paroxysmum epilepticum producere possent. Si quis haec omnia consideret, facile videbit, universale antepilepticum remedium qui promittunt, vel falli, vel fallere.

Cum autem Epilepsia tam horrendis & tam variis symptomatibus stipetur saepe (vide §. 1072.), ut causis natura majoribus adscribatur a multis; hinc mira etiam remedia, & quaedam satis abominanda, superstitiosa plurima, ad morbum hunc curandum jactata fuerunt, quorum ingens farrago apud varios auctores habetur. *Quidam jugulati gladiatoris calido sanguine poto, tali morbo se liberaverunt, apud quos miserum auxilium tolerabile miserius malum fecit* (u). Idem remedium adhibitum se vidisse testatur *Aretaeus* (v); sed simul addit, neminem ipsi affirmare potuisse, quod inde sanitatem recuperaverint epileptici. Adolescentem florentis aetatis, & adultam virginem, hoc morbo laborantes, eodem die jugulati juvenis sanguinem bibisse narrat *Tulpius* (x); sed aucto potius inde morbo, quam minuto, nullum levamen ab abominabili hoc remedio perceperunt. Forte quis crederet, quod horror ipse crudelis remedii posset insignem & subitam mutationem facere in epileptico, sicque mutare praesentem corporis statum, adeoque aliquam spem sanationis esse posse; sed adolescens ille apud *Tulpium*, tremula manu, aversis oculis, pallida facie, ac horrente universo corpore, in obluctantes fauces violenter infuderat sanguinem, adeoque non parum perturbatus fuerat; & tamen terribilis morbus potius inde plurimum incrementi sumpsit. Jecur humanum epulis apponendum jusserunt quidam, medullas crurum, cerebra infantium, cranii, violenta morte peremti hominis, rasuram laudaverunt alii (y). Non sine indignatione certe videmus, publicorum dispensatoriorum formulis antepilepticis haec foeda misceri. Liceat cum *Plinio* (*) dicere: *Quis ista invenit ostenta? tecum enim res erit, eversor juris humani, monstrorumque artifex &c. Quis invenit singula membra humana mandere? qua conjectura inductus? Quam potest medicina illa originem habuisse? Quis vene-*

(u) Cels. Lib. III. Cap. XXIII. pag. 174. (v) Morbor. Diuturnor. Lib. I. Cap. IV. pag. 122. (x) Observ. Medic. Lib. IV. Cap. IV. (y) Aretaeus loco citato (*) Plin. Hist. Natur. Lib. XXVIII. Cap. I. pag. 683.

ficia innocentiora fecit quam remedia &c. Procul a nostris literis absint ista. Nos auxilia dicemus, non piacula.

Plura alia jactantur, uti notum est, minus quidem foeda, sed forte aeque parum utilia. *Ungula Alcis* v. g., omnium pulverum antepilepticorum ingrediens celebratissimum, ideo creditur prodesse, quia illud animal frequenter caduco morbo prosternitur. Sed si vera sint, quae Veteres de *Alce* dixerunt, rarissime hominibus occurrebat hoc animal, cum acutissimo valens olfactu longe etiam remotorum hominum odorem perciperet, & celeri fuga mox se abriperet in densissimas sylvas: nec tutum fuit propius accedere ad ferocem hanc bestiam, cum tanto robore polleret, ut posterioribus pedibus calcitrando ipsas etiam arbores frangeret; anterioribus pedibus venatores obvios perfoderet [z]. An ergo credibile videtur, illud animal saepius visum fuisse ab hominibus, dum epilepsiae insultum pateretur. Forte viderunt hoc animal, vulneratum telis, convelli; sed hoc cervis, apris, aliisque feris, contingere frequentissime, noverunt venatores; & mactati boves ante mortem solent validissimas pati convulsiones, dum inanita sunt vasa a larga & subita sanguinis effusione. Hinc minime constat, illud animal caduco morbo obnoxium esse; & licet hoc verum foret, si octo integrae ungulae [binas enim in singulis pedibus habet] non possint alcen ipsum ab hoc morbo immunem reddere, an talis effectus sperari poterit in homine a rasura ungulae ad aliquot grana exhibita?

Praeterea apud *Olaum Magnum* (*a*) legitur, illud animal, dum epilepticum cadit, pedis dextri ungulam externam auriculae immittere, tuncque ilico a paroxysmo resurgere. Sed notaverunt auctores, & confirmaverunt Anatomici Parisini, alcen habere articulos crurum admodum rigidos, & hinc vix possibile esse, adeo intorqueri articulos, ut externa ungula dextri pedis aurem tangere possit. Si jam his addantur conditiones difficillimae, a quibusdam auctoribus recensitae, & tamen requisitae, ut ungula alcis in corpore humano mirabilem talem effectum praestaret; adhuc plures difficultates occurrent. Voluerunt enim ungulam illam efficaciam habere tantum, si securis ictu rescinderetur, animali adhuc vivo, certo tantum & unico totius anni die: praeterea debebat hoc animal masculum esse, Veneris Oestro turgere, nec tamen unquam coivisse. An verosimile videtur, alcis ungulas in officinis Pharmaceuticis venales habere omnes illas conditiones? Imo vix credi potest, ingentem harum ungularum numerum, qui per totam Europam in officinis distribuitur, desumtum fuisse ex hoc animali, quod non ita frequenter occurrit.

Sufficiet, credo, aliquot talium specificorum originem & historiam dedisse, ut illorum, & his similium, vanitas appareat: posset enim levi negotio idem de aliis demonstrari. Sed vafri homines, haec arcana jactantes, semper tot requisitas addiderunt conditiones, tam in victu, quam in caeteris, ut nullo

(z) Ouvrages Adoptés par l' Académie des Sciences Tom. I. pag. 171. &c.
(a) Vide Locum citatum.

nullo modo possent cavere aegri, etiam attentissimi, quin subinde peccarent contra datas regulas. Nec novum hoc est; nam *Hippocrates* (*b*) jam de his fraudibus conquestus fuit. Ipsius enim tempore interdicebant aegris balnea, & plurima edulia; praeterea *Vestimentum nigrum haud induere praecipiebant; niger enim color lethalis: neque in pelle caprina decumbere, neque eam gestare; neque pedem pedi, nec manum manui, superimponere: haec enim omnia curationis impedimenta esse*. Si morbus sponte sileret per notabile tempus, ut saepe fit, vel per aetatem emendaretur, specificis illis tribuebatur curatio: si morbus maneret, vel & invalesceret, in promptu habebant semper aliquid, quod culpare possent, ut curae defectus adscriberetur aegri negligentiae, non vero inertiae specifici remedii.

Cum autem pleraque ex his specificis epilepticis non multum turbent corpus, neque facile deleri possit ex hominum animis concepta de similibus remediis opinio, periti etiam medici satis facile assentiuntur horum usui, inprimis ubi attento animo observant morbi decursum, & causas paroxysmum renovantes (vide §. 1080.), nihilque tentare volunt, antequam certi sint, quid, & per quae remedia, agere debeant. Tunc haec specifica antepileptica locum habent, quae innoxia sunt, ut aegrum ejusque amicos interea occupent, dum prudentes ipsi historiam morbi colligunt. Crederent enim fere omnes, negligi aegrum a Medico, si nulla daret remedia in tam gravi morbo.

§. 1086. ET patet quidem, causam proximam omnis Epilepsiae exquisitae semper esse nimiam cerebri in nervos motorios, nullam in sentientes actionem.

* Intra encephalon haerere omnium sensuum & motuum originem primam, in Physiologicis (*c*) demonstratur. In quibus vero encephali locis singulorum sensuum & motuum principium ponatur, hoc nondum demonstratum est. Verum observationes practicae satis evincunt, primam originem sensuum distinctam esse in nobis a prima origine motuum. Sic in Paralysis historia constitit, quod quandoque aboleatur in parte quadam corporis motus, superstite sensu; & contra quandoque omnis sensus pereat in parte, manente motu integerrimo. Alterutrum ergo ex his affici potest, altero manente incolumi; adeoque diversam sedem debent habere in sensorio communi: non enim concipi potest, si in eodem absolute loco sedem haberet motuum & sensuum prima origo, quomodo causa morbosa in alterutrum tantum agere posset. In exquisita autem epilepsia, uti ad §. 1071. dictum fuit, omnes sensus interni & externi abolentur, adeoque paroxysmi tempore cerebrum in nervos sentientes nullam actionem exercet; motus autem fiunt summi, & quidem longe violentiores, quam in sanitate ab eodem

(*b*) De Morbo Sacro Cap. 11. Charter. Tom. X. pag. 476.

(*c*) Vide H. Boerhaave Institut. Med. §. 284.

dem homine exerceri potuissent; adeoque actio cerebri in nervos motorios nimia est. In fine autem paroxysmi etiam afficitur origo motuum*; nam cessare tunc solent convulsiones, & sequitur profundus somnus cum stertore, ut in apoplecticis adesse solet; & dum in paroxysmo epileptico pereunt, fere semper moriuntur apoplectici, uti antea dictum est.

Observatur quandoque in hominibus, caeterum sanis, sensus omnes sopiri, manente tamen motu musculari corporis: quod iterum docet, sensuum & motuum origines in sensorio communi sic dispositas esse, ut una possit cessare ab omni actione, dum altera pergit agere. In somno naturali sopiuntur sensus & motus; verum in somnambulis sensus dormiunt, non autem silent motus. Fatetur *Galenus* [d], se credere non potuisse, quod inter deambulandum homines dormire possent: verum propria experientia edoctus veritatem hujus rei agnovit. Tota enim nocte iter peragens, per integrum fere stadium dormiens, & somnia videns, perrexit, donec in lapidem impingens a somno excitaretur. Numerosa sunt in historia medica somnambulorum exempla, quae docent, homines dormientes adscendisse gradus, descendisse, plura opera peregisse, quae de die facere solebant, uti nimis notum est. Verum & quandoque in vigilantibus videmus sic sensus sopiri, ut vix videant vel audiant, dum tamen simul corpus movent. Pluribus eruditis viris hoc contigisse novi, quod inter ambulandum profundis speculationibus immersi, nec obvios amicos salutaverint, nec curruum & equorum strepitum audiverint, obstaculis impegerint coecorum instar, praetergressi fuerint locum ad quem tendere in animo habebant, dum domo egrediebantur, vel & penitus aberraverint a via: sicque post unam alteramve ambulationis horam, quasi e somno expergefacti, nescіverint, ubi locorum essent: summa in his animi attentio sensus sopit. Forte tamen quis credere posset, quod sensuum actio, quamvis inertior, superfit tamen in talibus hominibus. Certe somnambuli, quos mihi videre contigit, habebant oculos apertos, pupillam admodum dilatatam, ut in gutta serena fieri solet, nec admota propius candela contrahebatur pupilla, nec nictitabant palpebrae: at ubi prehensa rudius manu excitabantur, mox claudebant oculos, & molestiam a lumine nimis propinquo percipiebant.

Verum alius mirabilis casus docet, perfectissime sopiri posse omnes sensus, motu tamen corporis & loquela manentibus. Viginti annorum virgo Catalepsi vera & exquisitissima per aliquot menses laboraverat, deinde in aliam faciem mutabatur morbus, fere quotidie recrudescens. Sic autem incipiebat paroxysmus: corripiebatur primo catalepsi; post quinque vel sex minuta oscitabat, erigebat corpus, dein loquebatur magna cum vivacitate, & feliciori ingenio, quam solebat extra paroxysmum: videbatur alloqui plures, qui lectulum circumdabant, mores adstantium fictis sub nominibus perstringebat acriter, gestibus & motu oculorum comitabatur hos sermones, & tamen omni omnino sensu carebat. Deinde incipiebat cantare, ridere; exsi-

(d) De Motu Musculorum Lib. II. Cap. IV. Charter. Tom. V. pag. 387.

exsiliebat de lecto, ambulabat per conclave nosocomii, omnia obstacula evitabat, ad proprium redibat lectum, stragulis corpus tegebat, & paulo post denuo catalepsi corripiebatur: elapso quadrante horae evigilabat quasi de profundo somno, penitus immemor omnium quae paroxysmi tempore contigerant (e). Egregius medicus apud Monspelienses *Sauvages de la croix* omnia sensuum organa paroxysmi tempore exploravit, sed invenit nullum vestigium sensuum superesse: nam nec sonitus validus, subito excitatus, nec candelae flammula oculo tam prope admota, ut cilia comburerentur, potuerunt efficere, ut vel nictitaret, sed pergebat eodem sermone, quem inceperat. Nec spiritus vini oculis instillatus, in os immissus, nec spiritus salis ammoniaci, nec tabaci pulvis naribus inflatus, nec acicularum puncturae, vel minimum sensus percepti vestigium extorquere potuerunt.

Patet ergo ex omnibus dictis hactenus, quam varii & mirabiles morbi possint nasci in corpore, dum impeditur, vel turbatur, origo sensuum aut motuum. In apoplexia silent omnes sensus & motus voluntarii cum somno profundo, & stertore; in catalepsi supprimuntur motus & sensus, sed absque illo somno & stertore; corpusque illum statum retinet, quem momento accedentis morbi habebat. In somnambulis sensus sopiti sunt, sed motus fiunt simillimi illis, qui in vigilantibus observantur. In epilepticis sensus pariter tam interni quam externi cessant, sed motus fiunt summi, convulsivi, involuntarii, longe alii ac validiores illis, qui extra paroxysmum fiunt.

§. 1087. ATque causas, quae reciprocos paroxysmos creant, numero & varietate plurimas esse.

Patet hoc ex recensione causarum, tam praedisponentium, sive proegumenarum, quam excitantium, sive procatarcticarum, quae omnes ad §. 1075. fuerunt enumeratae.

§. 1088. TAndem vero spasmi singularis, opisthotoni, emprosthotoni, tetani universalis, origo, natura, effectus, sanatio, sponte patent; quum sint modo species Epileptici insultus singularis.

Epilepsiae exquisitae definitio data fuit §. 1071., quod nempe sit ablatio omnium sensuum cum concussu violento involuntario musculorum omnium, vel aliquorum. Hinc spasmi singulares quorundam musculorum quandoque paroxysmum epilepticum comitantur, uti quotidiana observata docent, ac tamen morbus vocatur epilepsia, & non spasmus. Miserrimo spectaculo videmus, epilepticos in suis paroxysmis tetano totius corporis obrigescere; paulo post remittere tetanum, & spasmo valido musculos, caput, collum, tho-

(e) Mém. de l' Acad. des Sciences l' an 1742. pag. 557.

thoracem, lumbos, versus anteriora flectentes, corripi: sicque emprosthotonum facere: quandoque musculi, qui caput, cervicem, dorsum, retroflectunt, simili modo affecti, producunt opisthotonum, quo nil visu magis horrendum est, dum totus truncus corporis retrorsum incurvatur, ita ut occiput nates fere tangat, tota facie turgida lividaque, oculis prominentibus & sanguine suffusis.

Verum quandoque spasmus, tetanus &c., adsunt, licet sensus externi & interni maneant illibati; tuncque sub definitionem epilepsiae exquisitae non cadunt haec mala. Videte *Aretaeum* (*f*), qui tam bene horrenda haec mala descripsit: dicit, dolores atroces esse, vocem flebilem: unde merito concluditur, sensibus non semper carere aegros, ubi cum tantis malis luctantur. Puella, tetano correpta, cujus morbi historiam ad §. 712. descripsi, semper habuit sensus omnes illibatos. Adeoque in his morbis nimia quidem est encephali actio in nervos motorios, sed tamen manet actio sensuum, quae in perfecta Epilepsia silet, uti ad §. 1086. pluribus dictum fuit. Sic & saepius observatur, hystericas validis convulsionibus affici, licet omnium sensuum maneant illibatae actiones.

Si autem considerentur illa, quae de origine & natura epilepsiae dicta fuerunt §. 1074.; uti etiam quae ad §. 1077. de effectibus hujus morbi habentur; patebit satis, omnia haec etiam spasmo singulari, opisthotono, emprosthotono, tetano universali, posse applicari; simulque apparebit, eandem curationis normam his morbis convenire; cum tantum ab epilepsia differant in eo quod sensuum actiones illibatae maneant, vel saltem non omnino aboleantur.

(*f*) De Causis & signis morb. acut. Lib. I. Cap. VI. pag. 3. & 4.

MELANCHOLIA.

§. 1089. **M**Elancholia vocatur Medicis ille morbus, in quo aeger delirat diu, & pertinaciter, ſine febre, eidem fere & uni cogitationi ſemper affixus.

Nominis ratio ſponte patet: ἀπὸ τῆς μελαίνης χολῆς, ab atra bile, ſic vocatur ille morbus, quia ortum ducit ab illa ſanguinis & humorum intemperie, quam Veteres atram bilem dixerunt, uti dicetur ſequenti paragrapho: vel etiam, quia hoc morbo laborantes quandoque atram bilem furſum vel deorſum evacuant, ut *Aurelianus* (*g*) monuit.

Deſcribuntur autem hac paragrapho ſigna, ex quibus cognoſci poteſt praeſens melancholia, & ab aliis morbis diſtingui. Adeſt delirium, dum idearum ortus non reſpondent cauſis externis, ſed ab interna cerebri diſpoſitione mutata pendent, nata praeter voluntatis imperium; de qua re videantur illa, quae ad §. 700. habentur, ubi de *delirio febrili* agebatur, in quo loco fuſius de hac re dictum fuit. Verum Melancholicorum inſania a Phrenitide & Delirio febrili differt, quod ſine febre fiat; praeterea diu & pertinaciter manet per plures menſes, imo & annos; delirium autem cum febre citius terminatur vel in ſanitatem vel mortem. A mania autem diſtinguitur, quod nondum adſit ſaevus ille furor, qui in Maniacis obſervatur: interim tamen melancholia increſcens in maniam degenerat; uti poſtea ad §. 1118. dicetur. Praeterea & illud ſignum diagnoſticum melancholiae eſt, quod uni & eidem cogitationi pertinaciſſime inhaereant tales aegri, & fere circa hanc illamve opinionem delirent tantum; in reliquis omnibus ſanam oſtendant mentem, & ſaepe acutiſſimum ingenium. In deliriis autem, quae febrim comitem habent, varia magis & frequenter mutabilis inſaniae ſpecies eſt plerumque, raro autem pertinaciter circa eandem rem delirant; & ubi hoc fit, peſſimi ominis eſt in his morbis; cum notet, cauſam, ſenſorium commune turbantem, manere fixam in eodem loco: tales aegros videtur *Hippocrates* (*h*) vocaſſe μελαγχολικῶς ἐξισταμένους, quia licet phrenitici forent, tamen circa idem objectum delirabant perpetuo; & malam prognoſin inde deduxit: non autem videtur *Hippocrates* hic egiſſe de delirio atrabilario, cum & in praecedentibus, & in ſequentibus textibus, loquatur de phreniticis & delirantibus cum febre.

Unde

(*g*) Lib. I. Cap. vi. pag. 339. (*h*) Coac. praenot. N. 95. 96. Charter. Tom. VIII. pag. 857.

Unde merito sequentem definitionem melancholiae *Aretaeus* [*i*] dedit: *Est autem animi angor* (ἀθυμία) *in una cogitatione defixus atque inhaerens absque febre*. Simul paulo post addidit, quod tristitia & animi moeror melancholiam comitentur. Quin imo videntur veteres medici pro communi omnibus melancholicis symptomate statuisse metum cum moestitia (*K*). Quod licet ut plurimum observetur, & moestitia inter signa incipientis melancholiae numeretur §. 1094., tamen videtur non semper & absolute verum esse: nam ille, de quo *Horatius* [*l*] narrat, laetabatur, dum in vacuo laetus sedens theatro miros se audire tragoedos credebat; & in hoc solo delirabat; nam reliqua vitae munia recto more servabat: melancholicum autem illum fuisse, morbi remedium & exitus docuerunt, etenim

> *Hic ubi cognatorum opibus curisque refectus*
> *Expulit elleboro morbum bilemque meraco,*
> *Et rediit ad se. Pol me occidistis, amici,*
> *Non servastis, ait; cui sic extorta voluptas,*
> *Et demtus per vim mentis gratissimus error.*

Quamvis autem, uni fere semper cogitationi affixi melancholici, circa hanc solam delirent; tamen in singulis aegris mira delirii varietas deprehenditur. Mulierem vidit *Trallianus* (*m*), quae medium manus digitum erectum tenebat semper, credens totum se sustinere orbem hoc digito, & metuens ne omnia corruerent, si digitus inflecteretur. Plures alias deliriorum melancholicorum varietates ibi recenset: longe numerosiores ex historia medica colligi possent, & quidem satis mirabiles; quod monuisse hic loci sufficiet.

§. 1090. **H**Ic morbus oritur ex illa sanguinis & humorum malignitate, quam bilem atram dixere Veteres; & rursum idem morbus a mente initium ducens brevi in corpore bene sano ipsam bilem atram facit.

Homo, uti in Physiologicis (*n*) docetur, constat binis distinctis inter se unitis, mente nimirum & corpore; quae licet natura differant, tamen liquet per certa observata, mentem & corpus ita se habere inter se, ut cogitationes mentis singulares determinatis corporis conditionibus semper jungantur; & contra eaedem cogitationes in mente natae, absque praegressa mutatione corporis, si diu maneant inprimis, producant in corpore similem conditionem, ac fuerat illa, quae praeexistens in corpore excitaverat in mente easdem cogitationes. Et licet ex illis, quae de mente

&

(*i*) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. v. pag. 29. (*K*) De Melanchol. ex Galeno, Ruffo &c. Libell. Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 497. (*l*) Epist. Lib. II. epist. 2. (*m*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 109. (*n*) H. Boer. Institut. Med. §. 27.

& corpore intelligimus, nulla pateat evidens ratio, unde haec bina, adeo diversa, in se mutuo agere, vel a se invicem pati, queant, tamen effectuum observatione constat, illud fieri. Docuit *Sanctorius* in Aphorismis staticis, hilaritatem in mente nasci, dum liberrima fit per superficiem corporis perspiratio: sed & simul notavit, laetitia in mente nata, augeri pespirationem. Contra a perspiratione impedita in corpore percipi gravitatis sensum, in mente nasci tristitiam: ubi autem tristi nuncio subito percellitur homo, perspiratio supprimitur, corpus grave sentitur. Dum paroxysmo hysterico corripitur mulier, inflatur saepe ventriculus, & intolerabilem facit anxietatem; tantumque animi moerorem, ut vitae quandoque taedat: soluto spasmo, emittuntur ructus, cessat anxietas, & redit pacatae mentis serenitas. Verum talis mulier, si insigni afficiatur contumelia, mox eadem mala patitur in corpore, dum sola mens in cogitatione mutatur. Meningum cerebri inflammatio ex homine modesto facit furibundum phreniticum, in obvios quosvis insilientem magna ferocia (vide §. 775.). Verum ira summa toties produxit lethalem Phrenitidem [vide §. 772.]. Pluribus certe hoc assertum probari posset exemplis, sed recensita, ut puto, sufficient. Idem jam obtinet manifeste in melancholia: dum enim uni & eidem cogitationi inhaeret perpetuo mens, nascitur in corpore illa humorum cacochymia, quam atram bilem dixerunt veteres medici, cujus indoles in sequentibus explicabitur: & contra, ubi talis humorum degeneratio ab aliis causis nata fuit, uni & eidem cogitationi inhaeret homo etiam invitus & repugnans Omnia autem haec ulterius confirmabuntur sequentibus.

§. 1091. IDeo opus hic erit paucis ideam pingere mirifici hujus mali, & de quo tam obscura doctrina habetur, ut injusti criminis rea agatur Antiquitas.

Frequentissima atrae bilis mentio fit apud veteres medicos; verum multi ex recentioribus insurrexerunt postea contra hoc nomen: imo voluissent illud penitus aboleri; dum credebant, nunquam existere atram bilem in corpore, nec in sanitate, nec in morbis. Operae pretium hinc erit paucis videre, quid per atram bilem intellexerint Veteres, & quo usque vera dixerint.

Sequentia apud *Hippocratem* [o] leguntur: *Corpus hominis habet in se sanguinem, & pituitam, & bilem duplicem; flavam nempe & nigram: & illa ipsi constituunt naturam corporis, & ob haec dolet, & sanum est. Sanum quidem est maxime, quum haec moderatum inter se, tum facultate, tum copia, temperamentum habuerint, & maxime si permista fuerint: dolet autem, ubi horum quidpiam vel parcius vel copiosius fuerit, aut in corpore separatum, nec reliquis contemperatum &c.* Eadem haec postea *Galenus* (p) latius deduxit.

Ex

(o) De natura hominis Charter. Tom. III. pag. 110.
(p) De Atra bile Cap. v. ibid. pag. 170.

Ex his apparet, Veteres medicos bilem atram non semper habuisse pro morboso humore, sed tunc tantum, quando vel copia superabat reliquas sanguinis partes, vel secedens ab iisdem colligebatur in quibusdam corporis locis. Viderant enim sanguinem, licet homogeneus appareret humor, dum venis exit, diversas in partes secedere: insula enim rubra in superficie aeri contingua apparet; in parte aversa nigricat: serum, cui insula innatat, flavescit, & tenacitatem quandam habet; imo quandoque aliquid albicans concretum satis tenax in sanguinis superficie occurrit (*q*). His rationibus inducti crediderunt, flavedinem seri sanguinis a bile flava pendere; ejusdem plasticam tenacitatem a phlegmate sive pituita; rubedinem a sanguine stricte dicto; nigricans autem illud ab atra bile oriri statuerunt. In usu partium explicando volebant, hepar esse illud viscus, quod sanguinem pararet, cum omnes venas fere corporis, saltem maximas, in hoc viscere concurrere observarent, & venis fere solis sanguinem contineri crederent; arterias autem spiritum sive aerem, cum pauco sanguine habere. Sed dum ex chylo, per venas meseraicas in hepar rapto, sanguis conficiebatur, qui debebat justa temperie & miscela horum quatuor humorum constare, superflua bilis flava trahebatur in vesiculam fellis; abundans nimis atra bilis trahebatur per venam splenicam in lienem, quem atrabilarii humoris cloacam esse volebant, cum saepe etiam in sanis hominibus lividum colorem habere observaretur. Hanc fuisse de his Veterum sententiam omnibus in illorum lectione versatis notum est.

Praeterea observaverant in quibusdam morbis, vel sponte, vel post evacuantia remedia data, sursum vel deorsum exire nigram tenacem materiam, liquatae pici fere similem, saepe cum insigni aegrorum levamine: atque inde eo magis confirmabantur in hac opinione, quod humor atrabilarius existeret in corpore humano, & depositus ad viscera accumulatusque morbos faceret.

Postquam autem chyli iter per vasa lactea in cisternam lumbarem, ductum thoracicum, & venam subclaviam, innotuisset omnibus, hepar exauctoratum fuit sanguificationis munere, & bilis secretio ipsi designata: simul lien non amplius habitus fuit pro cloaca colligente atrabilariam saburram; sed, pro variis Medicorum hypothesibus, diversi fuerunt huic visceri adscripti usus. Quantae lites & turbae inde ortae fuerint in scholis medicorum elapso saeculo, satis notum est, & apud *Bartholinum* videri potest; qui pessime apud multos audivit ideo, quod hepati exauctorato epitaphium scribere ausus fuerit.

Inde dubitare ceperunt medici, an quidem unquam existeret, etiam in morbis, atra bilis. Negari non poterat, quod nigra talis faex quandoque de corpore exiret in morbis; sed credebant fere semper esse concretum sanguinem, mora in ventriculo vel intestinis corruptum & nigricantem. Ita putat *Celeberrimus Simson* (*r*) omnino concedendum esse, *adustam illam atram* anti-

(*q*) Galen. de element. Lib. II. Cap. 11. ibid. pag. 26.
(*r*) Dissertat. quarta de re medica pag. 153.

antiquorum bilem, quam illi saepe vomitu redditam esse prodiderunt, aliud fuisse nihil quam concretum sanguinem. Inprimis illud credi potuit, cum turgente atra bile [vide §. 1104.] saepe erodantur vasa, & copioso sanguine sursum vel deorsum excreto pereant aegri. Candidus autem ille vir, ex cujus scriptis me plura & utilissima didicisse laetus recordor, fatetur, quod in cadavere hominis, diu viscerum abdominalium obstructionibus fatigati, invenerit *lienem figura teretem, colore admodum atrum, superficie undique laevem & splendentem: adactoque intro scalpello, continuo obviam prodierit sibilus; deinde materia simillima pici liquidae: mox collapsa latera in pertenuem abierint pelliculam, nullo uspiam comparente puris vestigio* (*s*). Praeterea monet (*t*), quod in alio cadavere invenerit in vesica fellea multum bilis nigricantis, & adeo spissae, ut vix posset exprimi per patulum satis ductum cysticum. Numquid ex his observatis practicis patet, accumulari quandoque in visceribus abdominalibus nigram talem saburram, quae penitus distincta est a sanguine extravasato? An non talis materia merito vocatur atra bilis, quia plerumque colligitur circa bilis officinam, hepar nempe; vel & in illis visceribus, quorum sanguis venosus per venam portarum in hepar redit, atque bili secernendae praebet materiam? Unde a loco, quem occcupare solet haec materia, bilis vocatur; atra autem a colore: accedit quod ipsa bilis flava in spissam talem & tenacem nigram materiam degenerare possit, uti statim vidimus; quae saltem absque ullo dubio merebitur nomen bilis atrae. Neque adeo difficile est intellectu, ac quidem voluerunt Clari Viri, quomodo bilis atra per vomitum vel alvum exire possit, postquam v. g. diu in liene stagnavit: certe bilis atra, mobilis reddita [vide §. 1104.] ex liene per venam splenicam in hepar ruet, & poterit viam invenire per porum hepaticum in duodenum intestinum, atque inde vel in ventriculum regurgitare & evomi, vel per alvum exire. Quin imo si vel tenacior adhuc materies per angustias ultimas venae portarum transire nequeat, vel hepar, ante simili materia infarctum, jam transitum neget, turgebit vena splenica, & nausea ac vomitu accedentibus, premetur valide; adeoque dilatabuntur ejus rami, & via facile fiet materiae contentae in cavum ventriculi per vasa brevia dicta. Numquid bilis flava in vesicula fellis contenta, si calculus obstruens ductum cysticum viam ad duodenum impediat, retroprimitur per hepar in venam cavam, & totum corpus icterico colore inficit? Videantur & illa, quae circa hanc rem ad §. 950. dicta fuerunt, ubi de hepatitide & ictero multiplici agebatur.

Non ergo culpandi sunt veteres medici, ac si imaginariam morborum caussam finxissent, ubi de atra bile in visceribus congesta locuti sunt: intellexerunt enim tantum per hanc vocem tenax & amurcosum quasi sanguinis, in visceribus stagnantis vel tardius moti, spissamentum. *Atra enim bilis* secundum *Hippocratem* (*u*), *omnium, qui corpori insunt, humorum glutinosissima*

(*s*) Ibidem pag. 154. (*t*) Ibidem. pag. 156. (*u*) De natura homin. Charter. Tom. III. pag. 147.

nosissima est, ac diuturnissimas stationes facit. Noverant etiam Veteres, bilem flavam converti posse in atram, & sanguinem extravasatum, nigrescentemque, bili atrae simillimum, quandoque excerni. Apud *Galenum* [v] enim leguntur sequentia: *Atrae bilis quatuor sunt differentiae: una est ex sanguinis faece; altera ex bilis flavae exassatione, tertia bituminosa, quod bituminis instar splendeat; quarta autem sanguinea* (αἱματῶδης).

His praemissis videndum, quomodo nascatur in sanguine atra bilis, & a quibus causis praecipue oriatur,

§. 1092. Si in toto sanguine mobiliora dissipata reliquerint immobiliora unita, tum ille erit crassus, ater, pinguis, terrestris. Ei vero nomen dabitur *humoris atrabilarii*, vel *fucci melancholici*.

Docuerunt experimenta Chemica, leni calore ex sanguine separari posse copiam talem liquidi aquosi tenuis, quae septem octavas partes totius sanguinis constituat: levem tantum odorem spirat hoc liquidum, caeterum nihil salini, nihil oleosi, hic apparet, sed fere totum constare videtur aqua. Residuum sanguinis, post expulsum illud liquidum, invenitur concretum, & totum igne comburi potest aperto, paucos tantum cineres terrestres relinquens; adeoque multum in se habet olei, unde haec combustibilitas pendet. Verum si idem illud sanguinis spissamentum vasis chemicis clausis urgeatur igne sensim aucto, prodeunt in excipulum sales & olea, summoque igne exprimitur oleum piceum tenax: in fundo manet carbo niger; hic igne aperto combustus in cineres satiscit, qui plerumque aliquid salis marini continent.

Patet ergo ex his, mobilissimam partem sanguinis pro maxima parte aquam, sales vero, olea, & terrestrem partem sanguinis longe fixioris indolis esse, & haec in sanguine sano dilui per partem illam mobiliorem. Ubi igitur a quacumque causa dissipatur mobilissima haec sanguinis pars, vel augetur proportio partium fixiorum ad diluentem illam & mobiliorem partem, sanguis fiet crassior, coloris magis intensi, profundi, simulque major erit quantitas salis, olei, & terrae, in eadem sanguinis copia. Degenerabit ergo sanguis a naturali sua sana indole, & nascetur cacochymia talis, quae atrabilaria dicitur.

Sanguis autem hominis sanissimi ad concretionem pronus est; nam pelvi exceptus brevi concrescit in scissilem massam; sed jugis per vasa motus impedit hanc concretionem, uti antea saepius monitum fuit. Praeterea constitit ex illis, quae ad §. 100. dicta fuerunt, auctum sanguinis per vasa motum facere majorem calorem, fortemque compressionem sanguinis in vasis; hinc liquidissima exprimi, crassiora compingi, & tunc produci inflammatoriam sanguinis viscositatem, quae penitus differt a tenacitate atrabilaria. Nam aucto motu illa viscositas inflammatoria satis cito producitur, & lentior sanguis, vitali humorum impetu aucto, in vasorum arteriolorum angu-

stias

(v) De humoribus. Ibidem pag. 152.

ftias impulsus haeret; unde inflammatio & omnes ejus sequelae nascuntur; inprimis si simul a quacumque causa stringantur vasa, uti in historia inflammationis pluribus dictum fuit. Unde viscositatis inflammatoriae effectus subito increscunt, & morbos admodum acutos producunt. Verum atrabilaria illa tenacitas lento gradu nascitur & augetur, neque motum humorum auctum comitem habet, sed potius imminutum: pulsus enim lentior & frigus majus adsunt, uti §. 1094. dicetur; & ideo merito inter Chronicos morbos numeratur.

Si ergo a quacumque causa mobilior sanguinis pars secesserit a reliquis, & immobiliora ac crassiora fuerint magis unita inter se, absque motu humorum vel calore auctis; neque tamen adhucdum in visceribus haerere & colligi ceperit illud sanguinis spissamentum, sed tota sanguinis massa aequabiliter hac saburra gravetur; tunc illa sanguinis cacochymia vocabitur *humor atrabilarius*, vel *succus melancholicus*.

Talem autem sanguinis degenerationem observaverunt Veteres in Melancholicis. *Aretaeus* (x) enim notavit, in his sanguinem de vena missum esse crassum, biliosum, concretum, & nigrum instar amurcae, quae est atra faex in oleo subsidens. Et diserte humorem melancholicum ab atra bile *Galenus* (y) distinxit dicens: *Ad hunc vero modum inaudire oportet humorem melancholicum, tanquam nondum confectus sit atra bilis, sed in confinio quodam collocatus*. Et alibi [z] pariter monet, *quandoque in universi corporis venis melancholicum sanguinem contineri*. Sed & recentiorum Medicorum observata eandem sanguinis cacochymiam in hoc morbo adesse confirmant (a). Satis ergo intelligitur, quid sit humor atrabilarius. Sequitur jam, ut agatur de causis, quae hanc cacochymiam producunt.

§. 1093. Cujus (1092.) causa, omne id quod mobiliora expellit, reliqua figit: vehemens mentis exercitatio, noctes atque dies in unum fere objectum occupata; pervigilium; animi motus magni, sive hilaritatis, sive moestitiae; magni & operosi motus corporis multum repetiti, inprimis in aere valde sicco & calido admodum; eo & immodica venus; cibi austeri, duri, sicci, terrestres, cum quiete & torpore corporis diu assumti; potus similes; huc fumo, aere, sale induratae animalium partes, maxime durorum & annosorum, fructus immaturi, farinacea non fermentata, medicamenta adstringentia, coagulantia, figentia, refrigerantia, venena lenta, similia; febres calidae diu haerentes, saepe repetentes sine bona crisi, & sine diluentibus, abeuntes.

(x) De curat. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. v. pag. 124. (y) De febrib. Lib. II. Cap. xi. Charter. Tom. VII. pag. 142. (z) De locis affectis Lib. III. Cap. x. ibid. pag. 441. (a) Vide Hofm. med. ration. Tom. IV. part. 4. pag. 201.

Omnia ergo, quae possunt sanguini talem diathesin inducere, qualis descripta fuit praecedenti paragrapho, merito inter causas hujus morbi numerantur. Talia inprimis sunt sequentia.

VEHEMENS MENTIS EXERCITATIO &c. Optime notavit *Celsus* (*b*), literarum disciplinam animo quidem necessariam esse, corpori autem inimicam, inprimis si literati homines ultra modum his studiis incumbant, & *corporum suorum robora inquieta cogitatione, & nocturna vigilia, minuant.* Atque ob hanc causam voluit, Philosophos omnium primo medendi scientiam possedisse, quia magis illa indigebant, quam reliqui homines. Certum est, Philosophum profundis meditationibus per plures horas immersum plus debilitari, quam si per idem temporis spatium corpus valido motu exercuisset. Omnes enim encephali functiones a subtilissimo totius corporis fluido pendent, & per harum functionum exercitationem illud subtilissimum consumitur. Hoc quidem etiam per corporis motum muscularem fit; sed simul tunc, aucta circulatione per hunc motum, intra idem temporis spatium major sanguinis copia applicatur ad organa secretoria, quae illud tenuissimum fluidum a sanguine separant, & ipse sanguis per motum muscularem, & actionem pulmonis validiorem, dum corpus movetur, ita perficitur, ut secretioni spirituum aptior evadat: hinc licet motus muscularis consumat spiritus, tamen & illos pro parte reficit. Verum in illis, qui attenta mente studiis incumbunt, corpus quiescit, & omnes humores tardius moventur, dum simul dissipatur per mentis labores fluidissima pars, sicque residua crassiora facilius adunari incipiunt, quia minus rapide moventur per vasa. Omnium maxime haec damna sentiunt illi, qui severis matheseos studiis incumbentes attentissimam mentem circa idem objectum habent diu. Sic enim talis nascitur dispositio, ut eidem & uni cogitationi fere affixus maneat homo; quod idem in delirio melancholico obtinere ad §. 1089. dictum fuit. Longe beatiores illi sunt, quos vitae vel muneris gerendi ratio avellit quotidie licet invitos a libris; quamvis enim non ideo a mentis laboribus vacent, tamen ipsa laborum mutatio incredibile solamen adfert.

Idem contingere observatur, dum amor, sollicitudo, vel ira memor, noctes & dies eandem ideam menti praesentem sistit.

PERVIGILIUM. Vigiliarum enim tempore actiones animales exercentur, sensus nempe & motus voluntarii, saltem aliqui; licet enim quietus sedeat homo, multos movet musculos, ut corpus in erecto situ teneatur; hinc a morbo tolerato debiles corpus erectum tenere nequeunt. Dum ergo diu vigilat homo, pergunt consumi subtilissima fluida, quorum jactura resarciri nequit ulla arte nisi per somnum. Sanus enim caeteroquin homo, si per integrum nucthemerum ab omni somno abstinuerit, licet optimo cibo & potu corpus reficiat, sentiet se debilem, lassum, & ineptum ad mentis labores. Ingesta enim, quamvis optima fuerint, non possunt elaborari in ultimam illam perfectionem, quae ad restitutionem subtilissimi liquidi deper-

(*b*) In Praefatione pag. 2.

deperditi requiritur, nisi somno lassum corpus reficiatur. Videantur & illa, quae alia occasione ad §. 605. 12. de nimiarum vigiliarum noxa dicta sunt.

ANIMI MOTUS MAGNI &c. In summa moestitia videmus faciem contrahi & pallescere: anxietas summa circa praecordia percipitur, ac si torculari omnia premerentur: magna saepe copia urinae lympidae exit. Simul tunc pulsus, uti *Galenus* (*c*) jam notavit, parvus, languidus, tardus, & rarus est. Liquidissima ergo parte spoliatus sanguis per vasa contracta movetur debili vi, adeoque nascitur facilis occasio, ut crassiores sanguinis partes adunentur. Simul illa anxietas, magnae moestitiae comes, & aegritudinis molestissimum sensum circa stomachum faciens, notat impeditum facilem transitum per venam portarum; adeoque in vasis abdominalium viscerum haerere incipiet brevi illud sanguinis crassamentum; sicque non tantum humorem atrabilarium, sed etiam morbum hypochondriacum §. 1098. producet. Accedit praeterea, quod ingens tristitia faciat, ut uni & eidem cogitationi mens inhaereat diu, simulque somnum arceat; adeoque & hoc modo tristitia humorem melancholicum in corpore producere poterit. Unde merito monuit *Hippocrates* (*d*) sequentia: *Si metus aut tristitia longo tempore perseverent, melancholicum illud est.* At *Celsus* (*e*) similia monens, addidit vigilium, dicens: *Si longa tristitia cum longo timore & vigilia est, atrae bilis morbus subest.*

Omnino autem paradoxum videbitur, quod tristitiae oppositus animi affectus, hilaritas nempe summa, similiter melancholiam producere valeat, cum ad curandum hunc morbum omnes medici suadeant, ut illa omni modo offerantur aegris, quae laetitiam menti conciliare poterunt. Verum hic non agitur de tranquillo pacatae mentis gaudio, sed de subita & summa laetitia, quae celeriter & miris modis corpus turbare potest, imo & repentinam mortem inducere, uti pluribus exemplis constitit (*f*).

Ratio autem videtur haec esse. *Sanctorius* observavit, perspirationem insensibilem laetitia augeri quam maxime. Notavit *Galenus* (*g*), in laetitia pulsum magnum & rarum esse. Verum talis pulsus notat, vasa liberrime transmittere humores facile mobiles. Secedit ergo brevi tempore de universali humorum massa fluidi tenuis magna copia, adeoque si diu maneat intensum tale gaudium, orbabitur sanguis liquidissima parte, & tales acquiret dotes, ut praecedenti paragrapho dictum fuit. Ipsa autem vasa exhalantia dilatari a laetitia, ut majori copia solitos humores transmittant non tantum, sed & tales, qui naturaliter per has vias exire non solent, docet sequens *Celeberrimi Vateri* (*h*) observatio. Firmae valetudinis miles, nullo antea unquam morbo correptus, optatis diu virginis amplexibus fruiturus, totus perfusus gaudio corruit subito & mo-

(*c*) De pulsibus ad Tyrones Cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 8. (*d*) Aphorism. 23. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 261. (*e*) Lib. II. Cap. VII. pag. 62. (*f*) Vide Plin. hist. nat. Lib. VII. Cap. LIII. A. Gell. noct. attic. Lib. III. Cap. XV. (*g*) De pulsibus ad Tyron. Cap. XII. Charter. Tom. VIII. pag. 8. (*h*) Miscel. cur. dec. 3. ann. 9. & 10. pag. 293.

tur. Cum venenum datum fuisse suspicarentur, apertum fuit cadaver, in quo nihil praeter naturam inventum fuit, nisi quod pericardium admodum extensum & cruore turgidum inveniretur, absque ulla ruptura cordis manifesta. Unde concludebatur merito, sanguinem per dilatata vasorum exhalantium oscula effluxisse in pericardium, sicque motum cordis suffocasse. Si ergo subito tali gaudio potuerunt vasa exhalantia eo usque dilatari, ut crassissimam humorum nostrorum partem, rubram nempe, transmittant, patet satis, maximam quantitatem liquidorum tenuissimorum exire de corpore per omnem superficiem, dum validum talem animi affectum patitur homo; adeoque, difflata parte tenuiori, crassa adunabuntur. Verum & observationes fidelissimae confirmant modo dicta: Anno vigesimo hujus saeculi Epidemicum fere malum Europae notabilem partem invasit, dum plurimi credebant, certam, & hactenus incognitam ditescendi viam, detectam esse: non facile credet sera posteritas mira illa, quae tunc contigerunt, ludibria hominum auri sacra fame insanientium. Observavit tunc temporis experientissimus *Hallejus*, qui curam gerebat mente captorum in Nosocomio Londinensi, longe plures ipsi obtigisse curandos, quos ad immensas opes evexerat subito fortunae favor, quam quos iniqua sors ad pauperiem redegerat (*i*).

Magni et operosi corporis motus &c. Difflantur enim & hoc modo liquidissima de corpore, per auctam perspirationem insensibilem & sudores; inprimis si aer siccus & calidus omne humidum ex superficie contigua corporis tollat. Haec est ratio quare calida in regione viventibus frequentior contingat hic morbus, caeteris paribus. Unde lepidus *Poeta* [*K*] vocavit

— — fuscum Hispanum & nigra ferrugine tinctum
Sanguinis, ingentes humili sub mole minantem
Conatus, tumidoque frementem in sidera fastu.

Ob eandem causam, post aestivos calores toleratos tempore autumnali frequenter melancholici morbi observantur. Et ideo *Hippocrates* (*l*) notavit, *atram bilem autumno tum plurimam, tum vehementissimam esse*. Et alibi (*m*) rationem hujus sententiae adfert, dicens: *Siquidem quod humidissimum & aquosissimum est in bile consumitur, crassissimum vero & acerrimum relinquitur; quod in sanguine eodem modo quoque accidit; unde repente hi morbi (lippitudines aridae, febres acutae, & diuturnae, nonnullis & melancholiae) his accidunt*. Notum est omnibus in praxi versatis, post aestates fervidissimas autumnali tempore sequi febres difficillimas curatu, quae in principio continuae videntur, sed postea in intermittentium classem veniunt: in illis magna anxietas circa praecordia observatur, & nisi

(*i*) Mead monit. & praecept. med. pag. 80. (*K*) Quillet. Callipaed. pag. 3.
(*l*) De natur. Hom. Charter. Tom. III. pag. 120. (*m*) De Aere, locis, & aquis Cap. VI. Charter. Tom. VI. pag. 204.

nisi inspissata bilis excutiatur de corpore, saepe tota hyeme languent tales aegri; dein solventibus remediis vernoque tepore funditur illud atrabilarium, & instar picis liquatae per alvum exit.

IMMODICA VENUS. De nimiae veneris noxis antea ad §. 586. 1. dictum fuit. Videmus manifeste exsiccari corpora animalium frequentissima venere utentium: quantum differt mole corporis unicus in grege maritus taurus a bove? Sed stricta & macilenta corpora in melancholicos morbos magis prona sunt, quia valido vasorum robore tenuissima expelluntur, crassiora manent. Notavit *Galenus* (n), quod nimia venere utentes *toto corpore non solum dissolvuntur, sed etiam sicci, graciles, pallidi, cavisque oculis, cernuntur*. *Hippocrates* similia observasse videtur ab immodica venere nata mala. Ubi enim *Typhum* describit [o], dicit: *Gignitur hic morbus, quum corporis humores putruerint, & plus aequo resiccati fuerint*. Deinde addit, quod talis aeger *non tumet, verum tenuis est, aridus ac debilis, maxime vero circa claviculas extenuatur, & vultu vehementer gracilis est, oculique admodum cavi.* Meminit pariter, quod corporis color niger fit; & ultimo notat, tales aegros frequenter in somnis venerea ludibria pati, imo saepe inter eundum illis semen effundi. Si jam simul considerentur mordaces animi curae, quae lascivam vitam viventes comitari solent, & aeternus ille luis venereae metus, quo miseri excruciantur, patebit ratio, quare toties immoderata venus melancholiam producat. Vidi plures, qui nullis rationibus sibi persuaderi patiebantur, quod nihil a lue metuendum haberent: hinc Agyrtarum consilio repetitis etiam salivationibus exhauriebantur miseri, & tandem peribant.

CIBI AUSTERI, DURI, TERRESTRES &c. Hactenus dictum fuit de illis caussis atrae bilis, quae mobilioribus partibus sanguinis expulsis, reliqua crassiora figunt & uniunt inter se. Sed poterunt & ingesta subministrare liquoribus nostris tales partes, quae facile uniuntur inter se, & spissitudinem atrabilariam producunt. Verum quidem est, crassiora non facile posse ingredi vasculorum lacteorum aut venarum meseraicarum oscula: sed antea §. 70., ubi de morbis oriundis ex glutinoso spontaneo agebatur, monitum fuit, tales particulas glutinosas, separatas, & liquidis tenuioribus dilutas, se furtim quasi per haec oscula subducere & sic sanguini admisceri. Idem & hic quoque verum est: novimus enim, chylum, ex ingestis cibis & potu natum, dum cum sanguine jam fluit per vasa, nondum deposuisse omnino indolem ingestorum, ex quibus factus fuit; sed sensim actione viscerum & vasorum mutari in nostros humores: ideo lac nutricis toties redolet ac sapit ingesta, & purgantis assumti vim satis diu retinet. Si ergo tales cibi & potus ingerantur, in quibus terrestris, solida, tenax materia abundat, poterunt sanguini subministrare materiae atrabilariae copiam. Verum eadem haec sanguini permista cum chylo, vel venis meseraicis recepta & ad hepar delata, si actuosa vita fit, non facile unientur iterum inter se; adeoque non producent illas

(n) De Sanitate tuenda Lib. VI. Cap. XIV. Charter. Tom. VI. pag. 184.
(o) De Internis Affectionibus Cap. XLV. Charter. Tom. VII. pag. 670.

concretiones. Ubi autem sedentariae vitae dediti homines similibus eduliis delectantur, quae dura messorum ilia impune tolerare & subigere valent, pessime inde afficiuntur. Ideo etiam in textu monetur, tunc inprimis haec nocere, quando cum quiete & torpore corporis diu assumuntur. Optime hoc notasse primos medicinae inventores, *Galenus* (*p*) monet: *Non enim siccum, neque humidum, neque calidum, neque frigidum, neque horum quidquam hominem laedere existimarunt, neque horum aliquo indigere. Sed quod in unoquoque robustum est, & natura humana potentius, id laedere censuerunt, & tollere conati sunt*. Alio autem in loco [*q*] enumerat edulia, melancholico humori procreando apta: damnat omnes carnes duriores, inprimis sale conditas, atque majores pisces; dein glutinosos limaces, olera & legumina magno lentore praedita; vina crassa nigra, veterem caseum &c. Similia etiam ab *Hippocrate* (*r*) damnantur.

Medicamenta adstringentia &c. Omnia enim haec faciunt coire & adunari inter se crassiores partes humorum, liquidiori parte separata, quae tunc facile exit de corpore, & hoc crassamentum relinquit. Videantur illa, quae §. 1060. de his dicta fuerunt.

Febres calidae diu haerentes &c. Ubi ad §. 587. de effectibus febris dicebatur, notatum fuit, liquidissimi expressionem & reliqui incrassationem sequi; ac quidem tanto magis hoc fieri, quo major calor febrim comitatur (vide §. *689*.). Verum simul in generali febrium historia notatum fuit, per ipsam febrim mutari sic materiam morbi, tam praeexistentem ante morbum, quam natam morbi tempore, ut variis evacuationibus criticis exire possit de corpore; tuncque sanitas redit. Verum ubi haec coctio materiae morbosae & ejus critica expulsio vel omnino non fit, vel saltem non perfecte, recidiva fit, & saepius quandoque; adeoque pergunt subtiliora difflari de corpore, crassiora adunari; & quidem omnium maxime, si non adhibeatur in similibus morbis diluentium copia, per quam suppleatur illud liquidum, quod febris impetu difflatum fuit de corpore. Notum est, elapso saeculo apud multos Medicos invaluisse hanc methodum, ut calidis remediis sudoriferis datis exprimerent sudores, simulque vel nullum vel parcum admodum potum largirentur aestuantibus aegris; unde si a febribus talibus emergerent aegri, laborabant cacochymia sanguinis melancholica. Ideo merito notavit *Galenus* (*s*), in morbis ardentibus, in quibus simul humiditas deficit, atrum exire de naribus sanguinem: & alibi (*t*) observavit, nonnullos melancholicum humorem contraxisse per febriles morbos. Non enim tantum post acutas continuas male curatas illud contingere observatur, verum etiam in intermittentibus, quorum singuli paroxysmi saepe profuso sudore terminantur, per quem liquidissima sanguinis pars dissipatur, & morbi

(*p*) De Prisca Medic. Cap. vii. Charter. Tom. II. pag. 159. (*q*) De locis affectis Lib. III. Cap. x. Charter. Tom. VII. pag. 440. (*r*) De victu acutor. Charter. Tom. XI. pag. 170. 171. (*s*) De Atra bile Cap. vi. Charter. Tom. III. pag. 172. (*t*) De locis affectis Lib. III. Cap. x. Charter. Tom. VII. pag. 440.

morbi chronici pertinaciſſimi producuntur; uti antea ad §. 753. demonſtratum fuit.

§. 1094. UBI jam in cruore id malum (1092.) per ſuas cauſas (1093.) natum adhuc omnem circumeuntem humorem aequabiliter inficit, producet aliquos morbos ſtatim conſpicuos, qui fere ſequentes: color externus, internuſque, primo pallidior, flavior, magis fuſcus, liveſcens, niger, cum maculis ſimilibus; pulſus lentior; frigus majus; reſpiratio lenta; circulatio per ſanguinea vaſa bona, per lateralia parcior, minus bona; hinc humorum ſecretoriorum & excretoriorum omnium minor, tardior, craſſior, exitus; minor conſumtio; parcior appetitus; macies; moeſtitia; ſolitudinis amor; affectus animi quicunque pertinaces, magni; in reliquis ἀδιαφορία; torpor ad motus; ſumma tamen ſimul ſtudii cujuſque & laborum conſtantia.

Triplex melancholiae gradus eſt: primus, de quo hic agitur, ubi univerſalis humor per vaſa circumductus hac cacochymia depravatur. Secundus; ubi illud craſſamentum atrabilarium ſanguinis ad viſcera abdominalia jam depoſitum haeret. Tertius gradus eſt, ubi materies atrabilaria, quae diu viſceribus impacta haeſerat, a quacumque demum cauſa ſolvi incipit, & circulantibus humoribus denuo permiſceri. De ſingulis autem his melancholiae gradibus ſeorſim agetur: verum cum facilius cura ſuccedat, ubi humor atrabilarius adhuc tantum aequabiliter inficit circumeuntem humorem, quam ubi viſceribus impactus haeret; hinc omni cum cura cognoſci debent ſigna, quae docent, primum illum gradum melancholiae adeſſe, ut ilico efficaci medela ſuccurratur huic morbo, qui ſemper mora pejor, & curatu difficilior, redditur.

Si cognoſcatur, cauſas praecedenti paragrapho enumeratas, praegreſſas fuiſſe, juſta ſuſpicio habetur morbi futuri: illum vero jam adeſſe docent ſequentia.

COLOR EXTERNUS, INTERNUSQUE &c. Certiſſimam humorum cognitionem ex colore haberi *Galenus* [u] monuerat, quia color a ſuccis corporis naſcitur, non a ſolidis partibus: verum prudenter monet, de colore non judicandum eſſe, niſi dum pacatus corporis & mentis ſtatus adeſt; nam in iratis hominibus, vel velociter corpus moventibus, omnia rubent & turgent, licet naturaliter pallidi fuerint; & contra, dum frigent homines, metuuntve, omnia pallent, conſtrictis vaſis, licet antea ſatis rubicundum colorem habuerint. Quin imo *Galenus* [v] affirmat, quod abſque cognitione ſymptomatum morbi, abſque eo quod tactu indagaſſet viſcerum ſtatum (abdominalium nempe) potuerit dignoſcere, n o-

i 4 do

(u) De Sanitate tuenda Lib. IV. Cap. IV. Charter. Tom. VI. pag. 121.122. & Comment. in Hippocrat. de humor. Charter. Tom. VIII. pag. 509. (v) De locis affectis Lib. V. Cap. VIII. Charter. Tom. VIII. pag. 498.

do jecur, modo splenem, esse affectum; & quidem ex solo colore mutato. Ob hanc rem periti Medici tanta cum cura colorem tam externarum, quam internarum, partium corporis considerant. Per internas autem partes non intelliguntur hic viscera, quae nunquam Medici oculis patent, nisi per vulnera; verum totum os internum & fauces designantur, quia cutis crassa ibi non adest, adeoque vasa pellucida fere colorem liquidorum contentorum demonstrant. Hinc primum chlorosis initium ex pallore gingivarum & labiorum facile cognoscimus. Verum inprimis palpebrarum interna superficies, canthus oculi major, & tunica adnata oculi, solent a Medicis caute examinari: ubi vasa numerosissima, & quidem diversi generis, sanguinea, serosa, lymphatica, se conspectui offerunt. In sanis enim hominibus palpebrarum interna superficies semper rubet, uti & canthus major oculi; adnata autem tunica, licet innumeris vasis constet, tota alba & nitidissima apparet, inprimis in junioribus: in adultis vero circa angulum majorem oculi levis quandoque flavedo cernitur, vasis jam adeo auctis in amplitudine sua, ut non tantum lympham tenuem, sed & serum sanguinis capiant: illa autem pars adnatae, quae corneam tegit, tenerrima & pellucida vasa habet, continentia lympham tenuissimam. Patet ergo, diversas series vasorum, variosque humores per vasa oculorum fluentes, posse conspici a Medico, sicque judicium ferri de qualitate humorum, qui per vasa nostra moventur.

Prima autem mutatio coloris, dum atrabilaria cacochymia nascitur in sanguine, fit in pallorem. Vasa enim cutanea in pluribus locis corporis, & praecipue in facie, facillime dilatantur, ita ut, licet plurima in naturali amplitudine tenuiores sanguine rubro humores admittant tantum, tamen aucto sanguinis motu, vel majori derivatione facta versus superiora corporis, etiam pars rubra ingredi possit. Sic videmus candidas puellas, dum procacius aliquod dictum audiunt, tota facie rubescere, manifesto signo, quod plura vasa jam rubro sanguine impleantur, quae antea tenuiores tantum capiebant humores: unde erubescere pro signo ingenui pudoris merito habetur. Verum dum in toto sanguine mobiliora fuerint dissipata [vide §. 1092.], vasa cutanea, quae tenuiori tantum sanguini pervia erant, eum vix amplius admittunt; hinc incipiunt magis contrahi, adeoque plus resistere sanguini adpulso; ob hanc causam pallor insolitus nascitur. Praeterea cum mobilioribus dissipatis crassiora uniantur, ipsa rubra pars sanguinis, magis spissa & cohaerens, difficilius ingredietur minora vasa, licet etiam parum dilatentur; unde iterum alia causa intelligitur, quae cum priori juncta illum pallorem producere potest. Hinc *impallescere libris* dicuntur illi, qui severioribus studiis inhaerentes hunc morbum sibi contrahunt: & omnes amantes pallere jussit magister amorum, dum & illi noctes diesque uno & eodem objecto mentem occupatam habent. Ubi autem aucto morbo magis dissipantur fluidissima, tunc cum sanguinis illo crassamento fluit per vasa solum fere serum flavescens pauca lympha dilutum, quod, per superficiem corporis diffusum, facit, ut pallori succedat flavedo; quae forte augetur etiam ideo, quod a talibus humoribus diffi-

cilis

cilis ſecretio bilis fiat in hepate, adeoque illud bilioſum reliquis permiſtum maneat. Tunc in oculis color ex flavo virideſcens apparet, quod *Hippocrates* (*x*) in *morbi nigri* deſcriptione pulchre notavit dicens: *καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὑπόχλωρος γίνεται*. Procedente autem morbo craſſior & nigrior ſanguis fit, unde ſerum caeterique humores eundem pariter colorem contrahunt; quapropter tota cutis hunc colorem acquirit; cumque ſanguis blandiori parte orbatus ſit, humor ille atrabilarius majorem acrimoniam acquirit, ſicque extremitates vaſorum cutaneorum ſolvuntur, & ab effuſo ſanguine nigreſcente maculae ſimilis coloris fiunt: habet enim melancholia illud commune cum ſcorbuto, quod vaſa erodat, ſicque ecchymoſes faciat, imo & ſaepe, uti poſtea patebit, validas haemorrhagias.

Pulsus lentus &c. Tenacior enim ſanguis, parte mobiliſſima orbatus, minori cum celeritate per vaſa movetur; unde & plerumque ſolet comitari majus frigus ad tactum, licet melancholici de hoc non conquerantur. Ideo *Aretaeus* (*y*) hunc morbum deſcribens dixit: *Pulſus ut plurimum parvi, tardi, invalidi, denſi, frigori apti*. Et *Galenus* (*z*): *Nigra bilis frigidus natura humor eſt*. Cum autem inter pulſum & reſpirationem concentus quidam ſit [*a*], reſpiratio pariter tardior fiet.

Circulatio per sanguinea vasa bona &c. Conſtat ex illis, quae ad §. 1092. dicta ſunt, mobiliora & tenuiora ex toto ſanguine diſſipata eſſe, craſſiora & minus mobilia ſimul unita. Verum craſſiſſima ſanguinis pars in vaſis ſanguineis manet, ex arteriis ſanguineis in venas ſanguineas tranſit, ſicque denuo ad cor redit: per illa ergo vaſa diu manebit adhuc bona circulatio. Verum lateralia vaſa, quae tenuiores ſanguine rubro humores continent, parcius implebuntur, quia tenuiorum humorum copia deficit; adeoque omnes ſecretiones & excretiones humorum minuentur: nam quidquid ſecernitur de ſanguine vel excernitur, ſemper ſanguine tenuius eſt. Verum quidem eſt, quoſdam humores ſecretos apparere ſpiſſiores ſanguine, a quo ſecreti ſunt, quia mora & ſtagnatione redditi fuerunt tales, uti in muco oris, narium, cerumine aurium, bile cyſtica &c. quandoque apparet: iidem tamen illi humores illo tempore, dum a ſanguine ſecernebantur, erant ipſo ſanguine tenuiores. Haec eſt ratio, quare, in majori gradu melancholiae, cutis, & totum os internum arida fiant, & parciſſima urinae ſecretio; de qua re *Capitulo de Apoplexia* §. 1010. 2. 7. quaedam notavi, quae videri poterunt; unde forte poteſt intelligi ratio, quare melancholia quandoque alios morbos praeexiſtentes tollat, vel ſaltem inſigniter minuat. *Celeberrimus Mead* [*b*] curabat puellam hydrope abdominis laborantem: ſupervenit inſania cum maximis anxietatibus & vaniſſimis animi terroribus, corpus tamen vires acquirere, ventris tumor ſubſidere, cernebatur, & idoneis remediis adhibitis

(*x*) De morbis Lib. II. Cap. xxix. Charter. Tom. VII. pag. 581. (*y*) Lib. I. de cauſis & ſignis morbor. diut. Cap. v. pag. 30. (*z*) De Symptomat. cauſis Lib. II. Cap. v. Charter. Tom. VII. pag. 78. (*a*) H. Boerh. Inſtit. Med. §. 625. (*b*) Monit. & praecept. Medic. pag. 72.

bitis ab utroque morbo convaluit. Secretionibus enim imminutis minus aquosi laticis colligebatur in abdomine; dum simul minoribus vasis minus plenis facilior fiebat resorptio extravasatae lymphae per venas bibulas.

MINOR CONSUMTIO, PARCIOR APPETITUS, MACIES. Cum enim omnes excretiones minuantur, non multum perit de corpore; & tamen sensim emaciantur aegri, quia per sola vasa majora fit adhuc bona circulatio, minora vasa collabuntur vacua. Accedit, quod mordaces animi curae, quae melancholicis semper adsunt, torositatem corporis multum minuant. *Aretaeus* pulcherrime descripsit (c) illa symptomata, quae melancholiam comitari solent, & inter alia dicit: *His igitur corporis macies adest, decolores sunt, & in juventa senescunt &c. atqui ob stomachum erga cibos male affectum cito satiantur cibo usitato &c.* Interim tamen quandoque melancholici inveniuntur satis voraces, praecipue illi, in quibus simul acida acrimonia observatur (vide §. 1105.), & morbus jam in pejorem statum vergit. Ubi enim (d) *omnium ignari, suique immemores, in morem bestiarum vitam degunt, corporis quoque habitus in pejus labitur: colore foedo ex atro viridique commixto tinguntur, nisi inferius bilis descendat atque exeat, sed quoquoversum per corpus cum sanguine diffundatur. Voraces quidem, nihilominus tamen extenuati sunt, quoniam somnus in eis neque cibo neque potu membra confirmat, sed vigilia ad exterius movet & dissipat.* Utrumque in praxi vidi, magnam nempe voracitatem, & pertinax ciborum fastidium: in utroque casu aderat macies.

MOESTITIA, SOLITUDINIS AMOR. Signum hoc fere pathognomicon haberi potest: nam in morbo hoc incipiente absque causa tristes fieri incipiunt, morosi, reliquisque hominibus se prudentiores credunt; tunc consortia fugere incipiunt, solitudinem anxie quaerunt, ne uni & eidem cogitationi affixa mens turbetur. Optime hunc melancholicorum statum notavit *Hippocrates* (e) dicens: αἱ μετὰ σιγῆς ἀθυμίαι καὶ ἀπανθρωπίαι. *Tristitiae cum silentio & hominum aversationes.* Ubi simul notari meretur, quod textus ille *Hippocratis* videatur confirmare observatum illud practicum *Celeberrimi Mead* modo memoratum, quod nempe melancholia superveniens hydropi illam curet quandoque. Dicit enim *Hippocrates* in illo textu, leucophlegmaticos curari diarrhoea; dein addit, quod tristitiae cum silentio, & hominum illae aversationes, leniter sive sensim hoc malum superent. In versionibus quidem hujus textus illud verbum κατεργάζεσθαι sumitur pro *occidere*, quia κατεργάσασθαι significat *conficere*: verum idem illud vocabulum designat *superare, vincere*; atque ille sensus magis videtur quadrare huic loco: nam flaccida corporum leucophlegmaticorum mollities & serosa colluvies directe opposita sunt atrabilariae & strictae corporis temperiei; adeoque patet ratio, quare hydropica dispositio, succedente melancholia, possit tolli.

AFFECTUS ANIMI &c. Antea in Commentariis §. 700., ubi de Delirio febrili

(c) De caus. & sign. morb. diut. Lib. II. Cap. vi. pag. 57. (d) Ibid. de caus. & sign. moro. diut. Lib. I. Cap. v. pag. 30. (e) Coac. Praenot. N. 482. Charter. Tom. VIII. pag. [illegible].

febrili agebatur, notatum fuit, quasdam ideas in mente excitatas esse adiaphoras, id est, nec placere multum, nec displicere; plurimas vero ideas comitari illud gratum vel ingratum, quod inevitabili necessitate cogit hominem, ut conetur illud ingratum removere vel destruere, & e contra illud gratum conservare. Illi autem singulares animi motus, ab hoc grato vel ingrato, ideas comitante, nati, vocantur *animi affectus*. Cum autem Melancholici uni & eidem ideae pertinacissime affixi maneant, affectus animi hanc ideam comitantes erunt pertinacissimi & validi. In reliquis, quae non spectant illud unicum, circa quod delirant, sapienter saepe ratiocinantur. Cum vero uni & eidem cogitationi inhaereant, & consortia fugiant, tandem tota mentis attentio fixatur in hoc unum, & a reliquis vel omnino non, vel saltem admodum parum, afficiuntur. Memini me sapientem in reliquis omnibus vidisse virum, qui dum audivisset plures a cane rabido demorsos fuisse factos hydrophobos, licet & venae sectiones & alia optima remedia tentata fuissent, incidit in hanc opinionem, dirum illud venenum, dum forte iisdem lanceolis usi fuissent chirurgi in venae sectionibus instituendis, sparsum apud plurimos homines latere posse, atque denuo aliis communicari. Hinc a nullo mortalium tangi se patiebatur, ut tantam calamitatem vitaret. Nec conjugis aut liberorum amor a severo hoc proposito abducere poterant prudentem in reliquis virum. Faber lignarius, cujus historiam scripsit *Aretaeus* [*f*], domi artem suam prudentissime colebat, cum operum exactoribus paciscebatur, pro laboribus justam mercedem poscebat: sed simul ac domo sua egrediebatur, incipiebat suspirare, angi; & si longius procederet, insaniebat pessime: si vero cito recurreret ad officinam suam, iterum resipiscebat.

Torpor ad motus. Dum attentissima mente aliquid considerare volumus, sopimus omnes sensus, sistimus omnes motus voluntarios. Meditabundus in museo Philosophus quam quietus sedet! Dum inter ambulandum confabulantes amici de graviori quodam negotio tractare incipiunt, mox sistunt gradum. Cum autem Melancholici soleant attentissime uni & eidem cogitationi inhaerere, hinc quietem amant ac solitudinem, & desuescunt movere corpus. Diuturnam autem corporis quietem semper sequitur torpor ad motus, cum & procedente morbo magis magisque deficiant tenuissimi humores, qui ad motum muscularem peragendum requiruntur. Simul attentissimae mentis applicatione perpetua ad unum objectum multum de iisdem humoribus consumitur, uti ad praecedentem paragraphum dictum fuit.

Summa tamen simul studii &c. Nulli citius proficiunt in studiis, quam illi qui possunt constanti mentis attentione idem objectum considerare, cum aliis comparare, tuncque judicium formare ex pluribus ideis cum se mutuo collatis, per attentionem praesentibus redditis menti. Verum melancholicis, uti antea dictum fuit, proprium est, ut eidem cogitationi per-

(*f*) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. VI. pag. 32.

pertinaciter inhaereant; & vehemens mentis exercitatio, noctes atque dies in unum fere objectum occupata (§. 1093.), inter melancholiae causas recensita fuit: ideo *Celsus* (g) dixit, *literarum disciplinam, majori studio agitatam, animo praecipue omnium maxime necessariam esse, sed corpori inimicam.* Hinc illis, qui in hunc morbum inclinant, felix saepe dispositio est, ut in studiis magnos profectus faciant, & nisi curis suis quandoque gaudia interponant, animumque exhilarent, pessime afficiantur. Contrarium obtinet in junioribus, qui ab hoc morbo immunes sunt, & a quibus severi etiam paedagogi impetrare nequeunt, ut attentam mentem studiis adhibeant, ludicra semper fere cogitantes & facientes, si impune liceat, dum fingunt se esse attentissimos. Eruditos autem illos labores amant melancholici & ferunt quam constantissime; quod *Aretaeus* (h) notavit, ubi de stomachi affectibus agens melancholiam optime describit, dicens: *Illi, ut erudiantur, laborant, & ejus causa multa perferunt, quibus inest divinae scientiae cupiditas; qui cibi parsimonia & vigiliis macerantur, qui doctos sermones & res graves meditantur &c.*

§. 1095. HAbet ergo pro materie terram & oleum spissum sanguinis, unita, compactaque simul: quae prout liquidiore, blandiore, diluente parte magis privata, quoque ipsa magis condensata, tenacius mista, & diutius nata, eo effectis pejor, eo curatu difficilior est.

Fixissimam sanguinis nostri partem esse terram & oleum spissius sanguinis, Chemici demonstraverunt; & de hac re ad §. 1092. dictum fuit: tuncque constitit, mobilioribus dissipatis, uniri haec spissiora, quae sic causam materialem hujus morbi constituunt.

Verum simul ex dictis sponte patet, varium posse esse hujus morbi gradum, prout liquidior pars magis vel minus e sanguine dissipata fuerit, adeoque residuum crassamentum magis minusve cohaeserit. Inprimis autem & hoc notandum est, liquidissimam & diluentem partem nostri sanguinis esse simul blandiorem reliquis. Docet enim Chemia, leni calore maximam partem tenuis aquae de sanguine exhalare, quae vasis chemicis excepta & collecta vix ullum saporem, & levem tantum odorem, exhibet: verum ex residuo crassamento, post hanc partem aquosam expulsam manente, aucto igne prodeunt sales & olea satis acria. Adeoque jactura partis mobilissimae & fluidissimae sanguinis non tantum inducet tenacitatem, verum simul & augebit residui acrimoniam; quod inprimis notari meretur ad intelligenda illa, quae §. 1105. dicentur. Illa autem acrimonia, oleolae & terrestri parti sanguinis involuta, manere potest diu, ut minus laedat; ubi autem

(g) In Praefat. pag. 2. Cap. VI. pag. 57.

(h) De caus. & signis morbor. diuturn. Lib. II.

autem postea incipit solvi illa atrabilaria saburra, tunc illud acre se manifestat pessimis effectis.

Cum autem sanatio hujus morbi ab eo inprimis pendeat, ut restituatur illud perditum mobilissimum massae sanguineae, & solvantur immobiliora inter se unita; sponte patet, tanto pejorem morbum esse, quantó diutius duraverit, cum semper magis pereant liquidissima, & tenacius haereant crassiora unita.

§. 1096. INde diagnosis, & prognosis (quae clarior ex sequentibus) patent, quin & sanationis ratio hinc constat.

Ex causis praegressis, §. 1093. enarratis, novimus metuendam esse melancholiam: ex signis autem mutatae sanitatis, quae §. 1094. recensentur, scimus hunc morbum jam adesse, saltem in primo suo stadio, dum atrabilarius humor aequabiliter adhuc circulantibus humoribus mistus est, & nondum ad quaedam viscera depositus. Prognosis ergo est, metuendum esse, nisi prompta succurratur medela, ne in vasa hypochondriaca depellatur, & in illis fixa haereat, tuncque adhuc pejora mala faciat, & magis difficilem curam: reliqua autem, quae ad prognosin universalem melancholiae spectant, debent ex sequentibus deduci. Sequitur nunc, ut de sanatione melancholiae in primo gradu adhuc constitutae dicatur.

§. 1097. STatim enim ac initiis primis (1093. 1094.), causa, effectuve, se prodit, animo assidua objectorum variatio concilianda, & quidem ipso ignaro; eligenda autem, quae affectui praedominanti oppositum in aegro creare solent; diluentibus, demulcentibus, paregoricis, narcoticis, quiete, conciliandus somnus est; aere utendum humido tepescente; cibi dandi leves, liquidi, sanis humoribus similes, recentes, blandi, vi leni saponacea laxantes, atque in horum usu diu persistendum: medicamenta danda diluentia, acre demulcentia, oleosum terrestre resolventia, vasa laxantia, leni stimulo expellentia, ut succi bene maturorum fructuum horaeorum, mellita, olera, juscula ex his confecta; aquae minerales; potus optimus ptisana mellita leviter, abstinentia sedula a causis mali (1093.).

Cum morbus hic mora diuturniore, & perennantibus causis, quae illum produxerant, semper pejor fiat, patet satis, in morbi initio statim efficacem medelam adhibendam esse. Notatum autem fuit §. 1090., hunc morbum initium ducere & ab humorum illa degeneratione, quam atram bilem dixerunt Veteres, & a mente, dum uni ac eidem cogitationi pertinacissime inhaeret: tuncque pariter in corpore nascitur atra bilis, licet non praeexstiterit antea. Adeoque duplex curatio indicatur: una quae sic disponit men-

tem,

tem, ut non semper eandem rem, sed successive alia, cogitet: altera, quae degenerationem sanguinis in atrabilariam cacochymiam emendet. Primo curationis scopo conducunt sequentia.

Animo assidua objectorum varietas &c. Praecipua curatio in hoc consistit, ut anxia illa & perpetua cogitatio, cui mens inhaeret, mutetur: verum hic multa cautela opus est. Omnes enim melancholici solent indignari, si pro talibus habeantur: morosi sunt, plus se sapere credunt, quam reliquos homines, & aegerrime solent ferre, si oblectamenta ipsis offerantur, tuncque saepe pertinacissime omnia illa repudiant; & tanto magis fugiunt consortia hominum, a quibus se contemni credunt. Prae reliquis omnibus prosunt itinera; tunc enim nova occurrunt ubique & insolita objecta, quae satis efficaciter in mentem agunt, & cogitationem mutant. Ob hanc causam toties Medici suadent aquas minerales in ipso fonte potandas, & saepe eligunt quam maxime dissitas, modo concursu multorum aegrorum celebres sint. Toto enim itineris tempore a curis domesticis liberi sunt, continua objectorum varietate delectantur; ubi ad salubres fontes pervenerunt, amoeno consortio fruuntur; ambulationibus, lusu, choreis, tempus fallunt; sicque sensim deletur illa idea, quae perpetuo menti obversabatur, vel saltem sic minuitur ejus efficacia, ut sensorium commune inde non afficiatur fortius, quam a novis ideis in tanta rerum varietate natis. Minime dubito de medicatarum aquarum virtute, atque illam majorem esse, dum ex ipso fonte hauriuntur, facile credo. Tamen & continuam illam objectorum varietatem melancholicis insigniter prodesse, certus sum. Plures vidi, qui ad dissitos longe fontes ablegati multo melius se habebant, antequam inciperent aquarum usum. Aliquos novi viros eruditos, qui pessime indignabantur, dum credebant se pro melancholicis haberi, & ideo aquarum medicatarum usum pertinacissime detestabantur: illis persuasum fuit, bibliothecas instructissimas videre, cum eruditis viris conversari in dissitis regionibus, & dum hoc fecerant, redierunt sani.

Simul conducit, omni modo oppositum conciliare animi affectum illi, qui jam praedominatur; de quo videantur illa, quae ad §. 104. dicta fuerunt. Sic meticulosis conamur fiduciam conciliare; morosis & tristibus hilaritatem; indignantibus & iracundis aliquem metum; de quibus adhuc postea §. 1113. dicendum erit.

Diluentibus, demulcentibus &c. Nihil magis nocet melancholicis quam vigiliae; nam ab illis hunc morbum nasci posse §. 1093. probatum fuit, adeoque & ab iisdem morbus jam natus augebitur: attamen, ob perpetuam & irrequietam circa idem objectum cogitationem, melancholici saepe somno privantur. Conducit ergo omni modo somnum his conciliare. Dictum fuit ad §. 708., ubi de Pervigilio febrili agebatur, sanguinem, inflammatoria spissitudine haerere incipientem, pervigilium producere: idem fieri poterit ab atrabilario lentore; ideoque diluentia & blanda demulcentia hic tantopere prosunt; qualia sunt emulsa ex seminibus, frigidis dictis, parata, vel ex aliis seminibus fructibusve farinosis & oleosis: adduntur his diacodiata; & nisi haec juvent, cum prudentia

ad

ad narcotica pergitur: de quorum omnium usu videantur illa, quae ad §. 709. habentur.

Aere utendum humido tepescente. Liquidissimis enim partibus & mobilissimis sanguinis dissipatis, lentescit residuum; vasa minora exhausta collabuntur; totum corpus siccius redditur; solidae partes rigidiores fiunt, & liquidis impulsis cedunt difficilius; sicque stricta & sicca temperies toti corpori inducitur. Aer ergo humidus & tepescens nimium solidorum robur minuet (vide §. 35.); simulque aquosum & tenue vehiculum crassioribus fluidis subministrabitur, dum venae bibulae, in tota superficie corporis positae, laxatae pariter per teporem humidum, partem illius aquosi ex aere contiguo absorbebunt. Haec est ratio, quare tempore verno, quod tali aeris temperie gaudet, felicius curetur hic morbus, uti & omnes fere morbi chronici.

Cibi dandi leves &c. Inter causas morbi §. 1093. fuerunt enumerati cibi duri, aere vel sale indurati, farinosa lenta; adeoque, ut evitentur morbi causae, opposita diaeta debet adhiberi, qualis hic describitur. Verum talis diaeta simul multum ad curationem facit, quatenus sic restituitur mobilissimum, quod ex sanguine perierat, & solvitur illud crassum concretum. Bonus enim, satis fluidus, solvente vi saponacea praeditus chylus, ex talibus ingestis praeparatur, qui una cum sanguine per vasa fluens diluit & solvit, simulque facile elaboratur in ultimam perfectionem nostrorum humorum. Ideo *Trallianus* (*i*) monet, quod plerosque melancholicos potius victu quam medicamentis sanaverit; laudatque similes cibos ac hic proponuntur; pisces saxatiles, gallinarum carnes, astacos, gammaros, lactucam, intybum, malvam &c. Videantur illa, quae de efficaci simul & blanda vi solvente lactucae, cichorei &c. ad §.614. dicta fuerunt: ad quem numerum etiam in Materia Medica recensentur praecipuae herbae, quae huic scopo serviunt. Cum autem chronicus hic morbus sit, debet diu adhiberi talis victus, quod plerumque facilius impetramus a morosis melancholicis, quam si longum remediorum solventium usum suaderemus: minus enim fastidient intyba, cichorea, taraxaci turiones &c. si ciborum titulo offeruntur, quam si succos expressos, vel infusa, aut decocta earundem herbarum, praescribant Medici.

Medicamenta danda diluentia &c. Omnia enim haec satisfaciunt ad amussim indicationi curatoriae, ante descriptae in hoc morbo: crassior enim sanguis est, & huic spisso se quandoque valida acrimonia miscet, uti postea videbimus: vasa sunt stricta simul; adeoque patet, omnia hic laudata convenire. Fructus autem horaei, sed bene maturi (aliter austero acido pessime nocent) palmam fere omnibus aliis praeripiunt. Novi quidem a multis Medicis culpari fructus horaeos, ac si plurimorum morborum potius causae forent quam medela; sed videtur & ratio, & experientia, contrarium docere. Illo enim tempore anni abundant hi fructus, dum molesto calore aestuant sub aestivo sole homines, & disponitur sanguis ad atrabilariam caco-

(*i*) Lib. I. Cap. xvi. pag. 106.

cacochymiam; uti §. 1093. probatum fuit: durant in autumnum usque, ut illorum usu solvi possit, & blanda vi, alvum laxante, expelli, melancholica saburra, aestatis tempore collecta. In fervidissimis regionibus suavissimi ac copiosissimi tales fructus crescunt, & multiplici varietate oblectant. Integrae nationes in calidis regionibus his solis fere vivunt: omnibus gratissimo sapore, odore, colore, placent. Insidias certe struxisse humano generi videretur omnium bonorum largitor Deus, si adeo placentes omnibus fructus forent certissima morborum causa. Hortum amoenis fructibus divitem primo homini, immortali futuro nisi peccasset, colendum dedit Creator; post lapsum nullo alio nutrimento usus fuit, quam quod improbo labore culta tellus dedit. Nec aliis cibis usi fuerunt longaevi adeo homines antediluviani. An ergo ulla ratione dici potest, fructus horaeos noxios esse? Novi quidem, dum in ultima mensa, pleno jam ventriculo a numerosis ferculis, ingurgitantur fructus, choleram, diarrhoeam, dysenteriam produxisse: verum haec mala perditae ingluviei adscribenda potius sunt. Nihil enim adeo salubre est, quin perverso usu nocere possit. Ubi enim fructibus solis cum pane & aqua vivitur, vel saltem illi primis mensis apponuntur, aut jentaculi vel frugalis coenae vices supplent; nullam unquam noxam inde observavi. Econtra vim solventem egregiam exspectare licet a succo fructuum horaeorum, tam in morbis acutis, uti antea dictum fuit, quam in Chronicis. Furentissimos ex melancholia maniacos sanatos vidi, dum solis fructibus horaeis vescebantur; & quidem cerasis, aut fragis, ad viginti & ultra libras quotidie per aliquot septimanas assumtis, dum reliquos omnes cibos & cuncta remedia, ob veneni suspicionem, quam pertinacissime aversabantur. Incidebant quidem a tam largo fructuum usu in diarrhoeam, sed per alvum exibat soluta faex atrabilaria, & brevi totus ille furor pacabatur: debilitas autem a valida diarrhoea exhausto corpore superstes facile superabatur bono victu, quem lubenter admittebant jam non amplius delirantes. Cucumerum, qui tamen apud plurimos tam male audiunt, largo usu delirantem melancholicam sanatam fuisse testatur *Hofmannus* (K), & eundem in pluribus aliis, simili morbo laborantibus, effectum se vidisse affirmat. Juscula, quibus maturi cucumeres in taleolas dissecti incocti sunt, uti & olera mollia, qualia sunt *spinachia*, *endivia*, *borago*, *buglossa &c.*, cibum dant medicatum pulcherrimi in hoc morbo usus. Mel autem, cujus vires solventissimae in cura obstructionis ad §. 135. laudatae fuerunt, pariter hic magnae efficaciae est; inprimis ubi sero lactis graminei dilutum potatur, & quidem satis magna copia ac diu, donec solvi inde alvus incipiat: quod remedium etiam laudatur a *Posidonio* (l). Ob eandem causam & ptisana, ex hordeo vel oryza parata, leviter mellita, commendatur pro potu communi: diluit enim & demulcet, simulque solvit concreta. Quanto autem cum fructu aquae

(K) Medic. Systemat. Tom. IV. part. 4. Cap. VIII. pag. 238. (l) De Melancholia ex Galeno &c. libell. Cap. II. Charter. Tom. X. pag. 500.

aquae minerales & in melancholia, & in aliis chronicis morbis, exhibeantur, antea ad §. 1056. dictum fuit.

Causas autem morbi sollicite caveri debere illo tempore, dum morbi curae adhibentur omnia artis molimina, sponte patet.

§. 1098. SI autem illa ipsa materies (1092.) per easdem causas (1093.) magis densa, tenax immobilis, reddita est, necessario in vasa hypochondriaca depelletur: id enim natura hujus humoris, situs & conditio horum vasorum, & leges hydraulicae docent. Inde sensim hic haerebit, accumulabitur, stagnabit: tum vocatur *Morbus Hypochondriacus*, lienem, ventriculum, pancreas, omentum, mesenterium, obsidens.

Hactenus dictum fuit de humore atrabilario aequabiliter totum sanguinem inficiente: verum si augeatur copia illius humoris atrabilarii vel tenacitas, dum pergunt agere causae hunc morbum producentes, tunc incipiet haec materia haerere in quibusdam locis corporis, & pessimas producet obstructiones. Verum est, quod illud fieri possit in diversis locis corporis, sed potissimum continget ibi, ubi tardior & difficilior humorum per vasa motus est. Docuit Anatome, intricatissimam minimorum vasorum conglomerationem esse in glandulis, adeoque minus meabiles humores facile circa loca glandulosa haerere incipient. Verum antea §. 485., ubi de scirrho agebatur, notatum fuit, materiam atrabilariam frequenter originem scirrho dare, inprimis dum, cessante fluxu menstruo vel haemorrhoidali, nihil de materia illa atrabilaria evacuatur amplius de corpore. Pariter ad §. 495. monitum fuit, scirrhum per *affectus animi tristes & biliosos*, qui & copiam & tenacitatem humoris atrabilarii augent, in cancrosam degenerare malignitatem. Ad uterum quandoque deponi atrabilarium humorem notavit *Hippocrates* (m), dicens: *Quum mulier caput, sinciput, & cervicem dolet, & vertigo ob oculos versatur, torvetur, & moesta est, & urinae nigrae, & similia ex utero feruntur, & anxietas & animi moeror detinet, bilis atra in uteris inest*. Verum tunc exit humor atrabilarius de corpore, & liberatur sanguis hac saburra; ubi autem in vasis uterinis stagnat & colligitur atra bilis, tunc dispositio scirrhosa uteri nascitur, quae melancholicis mulieribus satis frequens contingit. Sed & ad alia multa corporis loca deponi posse humorem atrabilarium, docebunt illa, quae ad §. 1110. habentur. Videtur hoc ulterius confirmari sequenti *Hippocratis* Aphorismo (n), qui sic se habet: *Morbis Melancholicis per has tempestates (ver nempe & autumnum) periculosi decubitus, aut apoplexiam corporis, aut convulsionem, aut maniam, aut caecitatem denunciant*. Dum nempe encephali vasis impingitur illud spissum melancholicum, & in illis haerere incipit.

(m) De mulier. morb. Lib. II. Cap. LVIII. Charter. Tom. VII. pag. 831.
(n) Aphor. 56. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 287.

Quamvis autem humor atrabilarius diversa loca corporis sic occupare possit, omnium tamen frequentissime in viscera abdominalia deponi solet, & figi. Demonstratur alibi (o), mobilissimas sanguinis partes, a corde in aortam pulsas, rectissima via, & majori velocitate, a corde recedere, minus mobilia & viscida tardius moveri; adeoque juxta leges *Hydraulicas* (p) in truncum descendentem aortae ferri, ex quo coeliaca arteria & binae mesentericae, quae visceribus abdominalibus prospiciunt, ortum ducunt. Cum ergo in hoc morbo, mobilioribus partibus dissipatis, immobiliora unita fuerint, horum crassiorum pars magna per has arterias feretur. Si jam simul consideretur, omnem sanguinem viscerum abdominalium bis arteriosum fieri, antequam ad cor redeat, adeoque hic tardissimum esse humorum trajectum [q], patebit ratio, quare ad viscera abdominalia omnium frequentissime deponatur humor atrabilarius, qui antea cum circulantibus humoribus aequabiliter fluxerat. Notum est, quantum respiratio valida conducat ad expeditum humorum per viscera abdominalia circuitum, quia, diaphragmate & musculis abdominalibus agentibus, premuntur omnia contenta abdominis, sicque sanguinis venosi motus promovetur. Dum jam melancholici, uni & eidem cogitationi affixi, omnia reliqua negligunt, plerumque sedentariam vitam ducunt, vel & quandoque studiis pertinacissime incumbentes (vide §. 1194.) incurvo antrorsum corpore sedent, adhuc magis impediunt liberum humorum trajectum per abdominis viscera; atque omnium maxime, quando pleno post pastum ventriculo in tali corporis positura diu manent. Ob hanc causam non satis inculcari potest eruditis viris, qui frequenter in hunc morbum proni sunt, ut assuescant erectum corporis truncum habere, nec abdomen apprimere mensae, cui assident. Patet jam satis ex omnibus dictis, sensim debere accumulari humorem atrabilarium in visceribus abdominalibus; quod & confirmatur Veterum Medicorum auctoritate (r); *Generatur autem a calore copioso, vel flavam bilem, & magis atrum sanguinem exassante. Plerumque vero partes hypochondriorum primario affectae caput ad consensum perducunt, & delirium efficiunt &c.* Ubi jam congesta materies atrabilaria hic haeret, tune alio nomine solet vocari malum; dicitur enim tunc *Morbus Hypochondriacus*, quia atra bilis praecordia vel hypochondria dicta occupat; illam nempe inprimis abdominis regionem [vide §. 701. & 735.] ubi hepar, lien, ventriculus, pancreas &c. locantur: uti etiam quia ponderis gravantis sensum & anxietatem aegri circa haec loca sentiunt, uti dicetur sequenti paragrapho. Cum autem & spasmodica anxietas in illis, qui totum genus nervosum facillime irritabile habent, observetur frequenter circa hypochondria, & inde etiam tales aegri vocentur hypochondriaci, hinc ad distinctionem majorem posset vocari *Morbus Hypochondriacus cum materie*; nam in postremo casu saepe nullum in visceribus vitium latet; & soluto spasmo, ructu aut flatu expulso, omnis illa anxietas sedatur.

Hic

(o) Institut. Med. H. Boerh. §. 224. (p) Ibidem §. 308. (q) Ibid. §. 350.
(r) De Melanchol. ex Galen. &c, libell. Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 497.

Hic est ergo secundus melancholiae gradus, ubi humor atrabilarius abdominalia viscera obsidet, distinctus a priori, & aliis symptomatibus stipatus. Hanc autem distinctionem *Aegineta* (*s*) pulcherrime notavit.

Sequitur jam, ut considerentur illae mutationes corporis, quae observantur adesse, dum secundus ille melancholiae gradus aegros affligit.

§. 1099. Hinc ibi producit sensum assidui ponderis, anxietatis, repletionis, maxime ab assumtis, cibo, potuque; respirationem ob gravata viscera abdominalia difficilem; bilis utriusque, pancreatici, stomachici, intestinorum, mesenterii succi in confectione, secretione, permistione, efficacia in cibis, impedimenta; inde digestionem primum omni modo laesam; esculentorum corruptionem in crudum acidum, si ex vegetabilibus, in putridum alcali, rancidumve oleosum, si ex animalibus; hinc ructus, flatus, spasmos, adstrictam alvum, faeces induratas; icterum pejorem gradu, quam prior (1094.); omnia mala (1094. jam pejora.

Dum viscera abdominalia occupantur humore atrabilario, tunc & turbantur multae functiones, quarum integritas a libero transitu humorum per vasa horum viscerum pendebat, & nova contingunt symptomata, quae simul signa sunt status praesentis morbi.

Primum, quod solet observari, est perceptio gravantis ponderis circa praecordia, nunc magis nunc minus molesta; nunquam tamen omnino cessans, uti contingit in hypochondriaco affectu spasmodico. Observatur enim, insolitum pondus vel in toto corpore, vel in parte, si libera circumductio humorum per vasa impediatur. Quanta totius corporis gravitas percipitur, dum per vasa, in extremam corporis superficiem hiantia, impeditur libera perspiratio! Nemo sanus sentit brachii pondus, verum si phlegmone hanc partem occupaverit, plumbi instar grave sentitur, & sustineri debet. Hinc adeo funestum signum est in morbis acutis, quando decumbentes aegri talem corporis posituram habent, qualem a sola gravitate inertis molis habet cadaver, uti antea ad §. 734. dictum fuit. Simul adest molesta anxietas, quae ipso dolore intolerabilior quandoque adigit miseros, ut aerumnosae vitae pertaesi violentas sibi manus inferant. Verum antea ad §. 631. demonstratum fuit, ex impedito libero trajectu sanguinis per venam portarum anxietatem nasci; dumque lien, ventriculus, pancreas, omentum, mesenterium, in suis vasis infarciuntur tenaci atrabilario humore, & omnis sanguis ab his visceribus redux ad hepar venire debet, ac per angustos fines venae portarum transire; patet satis, difficiliorem debere reddi trajectum humorum per hoc viscus. Ob eandem rationem & repletionis sensus adest, omnium maxime, quando cibo vel potu distentus ventriculus, vicina viscera comprimendo, hanc dis-

(*s*) Lib. III. Cap. XIV. pag. 30.

difficultatem auget. Quando autem acidae acrimoniae particeps est illud tenax atrabilarium, saepe famelici sunt tales aegri, & ab assumtis cibis quam maxime gravantur. Unde optime notavit *Hippocrates* [t] de hoc morbo agens: *Neque sine cibo esse, neque copiosum cibum devoratum ferre potest. Verum quum jejunus fuerit, viscera mussitant, & salivae acescunt; quum vero quidquam ederit, pondus in visceribus &c.* Auget autem hanc anxietatem difficilior simul respiratio: notum enim est, diaphragma moveri non posse, nisi simul sequantur viscera ipsi appensa; cumque haec gravata fuerint, necessario minus liber fiet diaphragmatis motus: ideo etiam in sanis hominibus, dum ventriculus repletus est, respiratio minus facilis observatur. Hinc frequentia illa melancholicorum suspiria, quibus conantur sensum ponderis praecordia gravantis tollere. Similia & notavit *Hippocrates* (u) dicens: *Viscera veluti spinarum aculeos habere, & his pungi, videntur: anxietas ipsum invadit, lucem & homines fugit, tenebras amat, metus corripit; septum transversum foras tumet, ad contactum dolet &c.* Septum quidem transversum foras non protuberat, sed potius viscera abdominalia ipsi annexa, & tunc obtusum dolorem percipiunt aegri, qui ad tactum augetur.

Cum autem secretio bilis debita, uti & reliquorum humorum, qui a visceribus abdominalibus praeparantur, pendeat a libera circumductione humorum sanorum per vasa; & haec impedita fuerit, atque humores in cacochymiam atrabilariam degeneraverint; patet sponte, omnes secretiones hic turbari, omnes liquores secretos deficere a naturali sua conditione. Verum ex tota chylopoiesis historia, in Institutionibus Medicis tradita, patuit, ad subactionem crudi ingesti requiri bonam bilem, succum gastricum, pancreaticum, entericum &c.: adeoque prima digestio laedetur quam maxime, neque ingesta mutabuntur in naturam nostrorum humorum, sed spontaneam sequentur indolem, in loco calido, ad quem aer libere accedere potest, retenta. Hin pro diversitate assumti alimenti in variam degenerabunt acrimoniam; sicque novae nascentur molestiae: a tali enim spontanea corruptione ingestorum ructus, flatus, spasmos produci in ventriculo & intestinis, antea ad §. 647. & 651. demonstratum est. Praeterea dum bilis secretio deficit, minor est stimulus deponendae alvi; cumque ob easdem causas mucosi intestinorum folliculi nec qualitate nec quantitate debitis secernant mucum inungentem & lubricantem intestinorum latera, faeces diutius haerent in intestinis crassis, mora siccantur, & cum magna difficultate excernuntur. Omnia autem haec hujus morbi symptomata apud Veteres notata leguntur (v): *Principium ejusmodi melancholiae plerumque ex cruditatibus* (ἐξ ἀπεψίων): *flatus enim ipsis succedunt multi, qui a quocumque cibo elevantur, & circa hypochondria diutius morantur, & ructus ipsis acidi, & foetidi & piscem olentes consequuntur; nullo ejusmodi assumto [acido nempe vel corrupto]; ventres plerumque ipsis sicci sunt.*

An-

(t) De Morbis Lib. II. Cap. xxix. Charter. Tom. VII. pag. 580. (u) Ibidem.
(v) Libell. de Melanchol. ex Galen. &c. Cap. 1. Charter. Tom. X. pag. 497.

Antea ad §. 1094. notatum fuit, colorem corporis mutari, dum atrabilaria cacochymia aequabiliter totum sanguinem inficiens adest, & successive in pallidum, flavum, imo & fuscum transire. Cum jam, in secundo hoc gradu melancholiae, causae morbi augeantur, vel saltem perennando magis mutent omnes humores; patet ratio, quare pejor icterus vel ob hanc rationem nascatur. Verum si simul consideretur, turbari in hoc morbi stadio functiones viscerum, quae bili parandae serviunt; in angustiis venae portarum incipere haerere humores immeabiles; adeoque secretionem bilis a sanguine impediri; patebit & alia ratio, quare pejor icterus succedat: de qua re videantur illa, quae ad §. 918. de Ictero dicta fuerunt, dum bilis jam secreta, vel bili jam secernendae proxima materies, in sanguinem denuo regurgitat. Optime autem mutatum in pejus corporis colorem in progressu morbi notavit *Aretaeus* (x); qui sic: *Corporis quoque habitus in pejus labitur: colore foedo ex atro viridique commixto tinguntur, nisi inferius bilis descendat atque exeat, sed quoquoversum per corpus cum sanguine diffundatur.* Omnia autem symptomata, §. 1094. recensita, aucto morbo pejora reddi debere, sponte patet.

§. 1100. UBI jam eousque adolevit (1098.), & per effecta sua (1099.) se manifestavit, summa ope nitendum in curationem, quia aliter tetra mox oritur mali indoles; difficultas autem maxime vitanda haec est: si malum perseverat, fit incurabile, & saepe lethale, ut in sequentibus liquebit: si evacuantibus pugnatur, sani, & facile mobiles humores expelluntur, tenaces malique haerent, unde pejor morbus: si per stimulantia & solventia valida tentatur, saepe subito soluta materies acris fit, & impetu magno ruens in tenera vasa hepatica, ea destruit, unde multa, & immedicabilia mala.

Indicatio curatoria in hoc casu quidem jubet, educendam esse materiam atrabilariam ex illis visceribus, quae occupat, ne diutius ibi haerens, magis ac magis inspissata & tenacior reddita, cum ipsis vasis, quibus inhaeret, concrescat, & immedicabiles obstructiones pariat. Cumque tetrum hoc malum mora pejus reddatur, absque ulla mora interposita videtur requiri efficax medela. *Inveteratus enim, & veluti in naturam conversus, morbus incurabilis propemodum evadit* [y]. Interim tamen hic magna prudentia opus est, eo quod tenax haec materia non facile nec cito obediat lenioribus remediis, a validioribus saepe pessime irritetur & horrenda mala producat.

Cum viscera abdominalia satis brevi via in cavum intestinorum se evacuare posse videantur, assidui ponderis sensum circa praecordia sentiant,

(x) De caus. & sign. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. v. pag. 30.
(y) Trallian. Lib. I. Cap. xvi. pag. 103. & 111.

itant, alvumque strictam habeant aegri, anxie petunt a Medicis purgantia remedia: cumque & Veteres Medici aliquando simili evacuatione hunc morbum tentaverint, videntur omnia suadere purgantium remediorum usum. Interim certo novimus, purgantia data non solum noxia de corpore educere, verum etiam sanos & probos humores: purgans enim validum datum sanissimo homini copiosam evacuationem facit, & nemo credet facile, illa, quae tunc evacuantur, omnia morbosa fuisse. Cum autem picea fere tenacitate visceribus haereat atrabilarius humor, non facile purgantibus obedit, sed tunc tantum expelluntur de corpore facile mobiles humores, & augetur morbi causa. *Trallianus* (z) quidem purgantia laudavit, sed interpositis aliquot diebus balneo & victu humectante conabatur mobilem & fluxilem reddere materiem, antequam repeteret purgantis remedii usum. A validioribus, inprimis *Helleboro*, abstinere maluit [a], & a calidioribus purgantibus metuebat, *ne sanguinem ad siccius & acrius converterent* (b). Imo, uti antea jam monitum fuit, magnam spem curae in victu humectante & solvente ponebat. Verum quidem est, *Hippocratem* Helleborum laudasse [c] in cura hujus morbi, & alibi (d) melancholicos liberalius purgandos suasisse; sed videtur in eodem Aphorismo monere, quod & contra-indicantia consideranda forent: & praeterea prudentissimam illam generalem regulam practicam paulo ante [e] praemittit: *In purgantionibus talia ex corpore educenda sunt, qualia etiam sponte prodeuntia utilia sunt, quae vero contrario modo prodeunt, sistenda*. Certe atrabilaria saburra, per victum idoneum & solventia remedia quasi liquescens, si sponte prodeat, summum in hoc morbo levamen dat, adeoque illa purganda est; si vero alii mobiliores humores educantur de corpore in melancholicis, nocet semper. Unde etiam legitur [f], plures Veteres Medicos, interpositis solventibus remediis, lenioribus tantum usos fuisse purgantibus, ut educeretur illud quod solutum erat de materia morbosa; non autem subducerentur de corpore utiles humores. Lenioribus enim purgantibus non obedit pertinax haec materia, nisi prius soluta fuerit; validissimis purgantibus tentare expulsionem, non videtur carere periculo, dum agitata subito bilis atra tam horrenda mala producit, uti §. 1104. patebit: & si drasticis talibus remediis excutiatur illa materia morbosa, non exit sola, sed simul expellitur quandoque tanta copia bonorum humorum, ut a subita corporis inanitione, collapsis vasis, sequantur animi deliquia, convulsiones, & mors. Haec infortunia ab Helleboro dato vidit *Hippocrates* (g), ideo monet, convulsionem, ab Helleboro dato ortam, lethalem esse; & aliis in locis (h) plurimas cautelas recenset, quae observari debent, dum Herculeum hoc remedium adhibetur.

Cum

(z) Ibidem pag. 105. (a) Ibidem pag. 112. (b) Ibidem pag. 106. (c) De Morbis Lib. II. Cap. xxix. Charter. Tom. VII. pag. 580. (d) Aphorism. 9. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 136. (e) Aphor. 2. Sect. IV. ibidem pag. 132. (f) Libell. de Melanch. ex Galeno &c. Cap. 11. Charter. Tom. X. pag. 500. (g) Aphor. 1. Sect. V. Charter. Tom. IX. pag. 193. (h) Aphor. 13. & seq. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 140. & seq.

Cum ergo sine periculo vix possit tentari totalis expulsio materiae atrabilariae, nisi prius soluta atque adeo mobilis reddita fuerit, ut lenioribus remediis educi possit; huic indicationi prius incumbendum erit. Verum & hic iterum prudentia opus est: omnia enim viscera abdominalia, uti notum est, sanguinem suum venosum tradunt hepati; & dum infarcta materia solvitur in his visceribus, transit ex arteriarum finibus, quibus haeserat, in venas; adeoque perveniet ad hepar: cum autem huic materiae atrabilariae, uti postea adhuc pluribus dicendum erit, acrimonia magna quandoque jungatur, quae tenaci & piceae huic massae involuta non multum nocet, sed solutis his vinculis, quibus irretiebatur, illud acre aestuosum redditur, & uno impetu magna copia per venam portarum in hepar ruit; hinc tenerum hoc viscus integre destruere, vel saltem insigniter laedere, posset. Ob hanc rationem non nimis subito urgenda est haec solutio materiae morbosae, & tantum per talia remedia, quae efficacem solvendi vim habent sine magna acrimonia, de quibus sequenti paragrapho agetur.

§. 1101. Hinc 1. lente mobilis reddenda materies est, indagando naturam praedominantis acrimoniae; tum dando medicamenta saponacea, in quibus praedominetur acrimonia opposita illi, quae in illo humore adest; in his pergendum, donec pulsus inaequalis, debilisque, nausea, tenesmusve, anxietas, febricula, signa dent motae materiei; tum 2. statim leni laxante purgatione, clysmate simili, sero lactis, aqua minerali, similibusque expellenda est.

Magnum fastidium plerumque Medicis hujus morbi curatio parere solet: aegri enim, diuturnae anxietatis & molestiae pertaesi, quaevis tentare vellent simul & semel, ut ab his angustiis liberarentur; prudentes Medici tamen satis noverunt, lente festinandum esse, ut sensim pertinaci remediorum solventium usu mobilis reddatur tenax haec materia, & ad exitum paretur. Verum hic tempore opus est, & morosi tales aegri raro inevitabiles has curae moras aequo ferunt animo; unde vel proprio consilio tentant plura, vel Agyrtarum, citam & certam curationem praedicentium, promissis lactati, magno saepe se exponunt periculo. Dum autem conatur Medicus hanc materiam morbosam mobilem reddere, simul attendere debet ad acrimoniae speciem, quae huic tenaci materiae adhaeret, & quae diversae admodum indolis observata fuit, uti §. 1105. dicetur, ubi & de signis peculiaris acrimoniae agetur. De egregio saponaceorum usu ad solvenda concreta antea §. 135. dictum, simulque tunc monitum fuit, salis eum oleo arctam unionem, ita ut compositum ex his binis aequabiliter aqua dilui possit, saponem dici. Verum diversi sales, & quidem oppositae indolis, saponibus conficiendis adhiberi possunt, atque ideo hic monetur, ut tales eligantur sapones qui oppositam vim habent acrimoniae cognitae, quae atrabilariam tenacitatem comitatur. Si v. g. signa docuerint, acidum austerum praedominari, sapo venetus, ex

oleo puro presso vegetabili & sale alcalino confectus, conducet: e contra si putridum cadaverosum, aut oleosum rancidum, deprehendatur suis signis, tunc acescentes sapones, uti mel, oxymel simplex, succi fructuum horaeorum subacidorum, syrupi officinales ex similibus confecti, proderunt, qui in priori casu augerent potius acrimoniam acidam, cum haec omnia sponte sua acescant.

In horum autem usu pergendum est diu, neque facile cogitandum de evacuatione materiae atrabilariae, antequam signa docuerint, quod jam solvi incipiat, & mobilis fiat; cognoscitur hoc symptomatibus in textu enumeratis. Antea in febrium historia ad §. 594. notatum fuit, hanc proprietatem in corpore nostro obtinere, ut novae molestiae & perturbationes excitentur, simulac cum humoribus per vasa circulantibus movetur aliquid, quod a sanorum humorum conditionibus recedit; neque hoc tantum observari, dum materia quaedam morbosa sanguini permista est, verum etiam dum chylus copia nimius, vel ex durioris digestionia alimentia paratus, fluit per vasa, cum tamen idem ille chylus repetita actione vasorum & viscerum mutari possit in naturam nostram. Multo magis ergo faex illa atrabilaria, dum solvi incipit, & quaedam pars ejus humoribus circulantibus permiscetur, turbabit circulationia aequabilitatem, & nova producet symptomata, quae signum motae materiei exhibent.

2. Mobilis tunc est materies atrabilaria, adeoque expulsio indicatur. Verum & hic prudentia jubet, ne fortioribus purgantibus datis magnae excitentur turbae in corpore, cum adeo periculosum sit hanc materiam agitare; uti ex ante dictis constat, & adhuc postea ad §. 1104. monebitur. Manna, pulpa cassiae fistulae, tamarindi, ac similia, hic sufficiunt, & sola fere tuta sunt, inprimis si sero lactis copioso potato, aquisve mineralibus alvum leviter subducentibus, juvetur horum remediorum actio, simulque major adhuc dilutio & attenuatio materiae morbosae concilietur. Proderit pariter clysmate simili leviter stimulare intestina, & faeces contentas educere, ut facilis via paretur exiturae per haec loca materiei. Faecum nigricantium excretio, levamen symptomatum, virium constantia vel & augmentum, felicis eventus spem suppeditant.

§. 1102. Verum si eadem illa materies (1098.) jam fixata, compactaque, ibi diu haesit, ipsa acris fieri incipit, & rodens, per stagnationem, motum viscerum, calorem ambientium; nova assiduo aggeritur, quia jam obstructio facta est, & causae eaedem perdurant; hinc mole aggesta, acrimonia nata, motu assiduo, vasa extendit, rodit, corrumpit; inde lienis, stomachi, pancreatis, omenti, mesenterii, intestinorum, hepatis, similis destructio; adeoque omnia mala (1099.) priora multum auget, maxime vero, assiduo putrefacti vapore venis recepto, omnes functiones, inprimis cerebri, perturbat. Tumque vocatur vero nomine *Bilis atra.*

Haec.

Hactenus consideravimus materiam atrabilariam totum sanguinem aequabiliter inficientem; vel eandem ad viscera abdominalia jam depositam, sed nondum multum acrem: aderat quidem acrimonia, sed tenaci materiae involuta ita, ut ab hac nondum adeo multum metuendum foret, nisi in eo casu, ubi subita solutione vel motu illius materiae extricaretur illud acre. Verum dum diu haeret in visceribus abdominalibus infarcta haec materies, difficillime solubilis, & fere concreta cum vasis, quibus inhaeret, ipsa mora & stagnatione, uti & calore corporis interni, sensim magis ad corruptelam incipit disponi, simulque illud acre mobilius redditur, & a tenacibus vinculis, quibus hactenus irretitum fuerat, incipit liberari; vasa & viscera, quibus continetur, rodit, & tandem destruit; simul valida tali obstructione nata continuo augetur accumulatio similis materiae; unde omnis actio viscerum chylopoieticorum non tantum turbatur, sed & integre fere aboletur; adeoque omnia illa mala, quae §. 1099. enumerata fuerunt, increscunt. Mirabiles tales in historia medica leguntur casus, qui docent, abdominalium viscerum functiones integre aboleri in hoc morbo. Sic in *Actis Petropolitanis* (*i*) legitur de Judaea virgine, cui alvus pertinacissime clausa fuerat, una cum urinae suppressione, summoque fastidio omnis cibi ac potus, & quidem per plures menses. Fateor uteri malae dispositioni hunc morbum adscriptum fuisse, cum & suppressio menstruorum adesset; verum tristes animi affectus praegressi, moeror diuturnus, atri fere humoris vomitus, vigiliae, mentis emotio, videntur docere, ad melancholiam hunc morbum referri posse. Sed & alter casus habetur apud *Forestum* (*K*) de sene melancholico, qui per tres menses alvum strictam habuit.

Cum autem ex illis, quae ad §. 1090. dicta fuerunt, constiterit, atra bile in corpore nata mutari cogitationes, moestitiam, solitudinis amorem, affectus animi magnos & pertinaces nasci (vide §. 1094.), omniaque haec mala augeri, dum atrabilaria materies, visceribus abdominalibus impacta haeret (vide §. 1099.); minime mirum videbitur, si nova simili materia aggesta & in pejorem indolem degenerante, perturbentur adhuc magis omnes cerebri functiones. Incipit tunc materies atrabilaria corrumpi, & acrior reddi; poteritque tenuior illius acrimoniae pars, per venas resorpta, sanguini misceri, sicque ad encephalon ruere, & plurimum damni adferre. Interim tamen ex illis, quae ad §. 701., ubi de Delirio febrili agebatur, habentur, satis constitit, posse turbari omnes cerebri actiones, licet caussa horum malorum non in ipso cerebro, sed in aliis partibus corporis, haereat: simul tunc patuit, morbosam materiem circa praecordia haerentem omnium frequentissime caput turbare. Unde intelligitur pariter, quod atra bilis, in his locis haerens, possit cerebrum afficere, deliria pessima, imaginationes mirificas, furores summos producere, licet etiam nullus vapor ex materia atrabilaria natus caput peteret. Ubi jam imminent in hoc morbo, diu durante, feroces illae perturbationes cerebri, tunc vocatur *atra bilis*: unde apud *Plautum* [*l*] optime hoc designatur sequentibus:

Ardent

(*i*) Tom. I. pag. 368. &c. (*K*) Lib. II. Observat. 35. Tom. I. pag. 62.

Ardent oculi; fune opus est, Hegio.
Viden' tu illi maculari corpus totum maculis luridis?
Atra bilis agitat hominem.

§. 1103. QUae deprehensa per haec ejus signa data (1093. 1094. 1099. 1102.), non nisi prudentissima arte eliquari, moveri, educi potest, ob difficultates (1000.) hic adhuc majores, & facile excitandam, dein vero vix moderandam, morbi acerrimam materiem: hinc sit omnis victus oppositus acrimoniae in humore praedominanti cognitae ex (1051.); sit ille idem semper leniter solvens, stimulans, laxans alvum, paucas faeces a digestione relinquens; potus, vel ex ptisana mulsa, vel ex succis horaeis, vel ex sero lactis sit; motus corporis sit levis, continuusque; calor admodum temperatus; somnus multus; balnea, fomenta, clysmata, potus, in crebro usu sint ex his, quae sine acrimonia, diluendo, solvendo, abstergendo, macerando, materiem eliquent, & dein quam lentissime & prudentissime excernant, via a natura praemonstrata, habita semper ratione acrimoniae singularis, quae simul adest.

Facile patet ex illis, quae hactenus dicta fuerunt, longe majorem curationis difficultatem adesse in hoc melancholiae gradu, & summam prudentiam hic requiri. Tenax enim materies est, & acris simul; haeret in vasis satis teneris & distentis; hinc rupturae vasorum metus est: praeterea, dum solvitur illud tenax, simul extricatur illud acre, tuncque plus nocet. Cum autem omnia abdominalia viscera sanguinem suum venosum hepati tradant, magnum periculum est, ne soluta materies hepar obruat; uti sequenti paragrapho dicetur.

Verum jam monitum fuit, diversam acrimoniam atrae bilis observatam fuisse, & §. 1105. adhuc de hac re dicendum erit. Ad §. 1051. actum fuit de vitiis sensim natis in nostris humoribus, atque ibi causae & signa enumerata fuerunt, quae in diversis acrimoniae speciebus obtinent. In victu ergo cavendum erit a talibus, quae sponte sua degenerant in similem acrimoniam, ac quae jam obtinet in atra bile; & quidem eo magis, quia actio viscerum chylopoieticorum multum labefactata est in hoc morbo, adeoque omnia ingesta minus permutantur horum viscerum actione magis debili, sicque in spontaneam corruptelam tendunt. Si ergo signa docuerint [vide §. 85. 86.], acrimoniam putridam adesse, fructus horaei, lacticinia, farinacea bene fermentata, oryza, hordeum, secale &c. in victu proderunt.

Eadem

(d) Captiv. Act. 3. Scen. 4. v. 62.

Eadem autem, cum sint vel acida, vel cito acescentia, nocerent, ubi constat ex signis, (vide §. 63. 64.) acidam acrimoniam inhaerere atrae bili: in hoc enim casu ova sorbilia, juscula ex carnibus juniorum animalium parata, vel ex gammaris & cancris, carnes tenerae assatae, pisces fluviatiles assi, proderunt. Semper tamen, ex quacumque materia sumantur cibi, eliguntur tales, quae vel sponte sua, vel per artes culinares praegressas, facile digeruntur, & paucas faeces relinquunt. Ob hanc causam potius laudatur lactis serum quam lac ipsum, quia videmus infantes, solo lacte materno utentes, copiosas & satis crassas faeces per alvum evacuare. Ob eandem rationem juscula praeferuntur carnibus. Simul hic magnum usum habent olera illa mollia, ut endivia, spinachia, malvae &c.; inprimis si jusculis incoquantur, & deinde per colaturam ab herbis incoctis separata juscula potentur; sic enim vix quid faeculenti relinquitur in intestinis, & simul blanda alvum subducente vi, quam habent haec olera, expelluntur faeces relictae. In cura hujus morbi similem victum suadet *Hippocrates* [*m*], jubens vitari pinguia oleosa, acria salsa: commendat autem, ut utantur aegri *cibis quam mollissimis ac frigidis, piscibusque litoralibus & cartilagineis, betis, cucurbitis, & carnibus contritis*.

Quanti autem fecerint Veteres Medici ptisanam mellitam in acutis aeque ac chronicis morbis curandis, passim ex illorum operibus liquet. Serum lactis, verno tempore solventi graminis virtute dives, pulcherrime potui quotidiano servire potest, & gratissimi etiam potus ex cerasis, fragis &c. cum aqua contritis parari possunt, quae omnia jam laudata fuerunt ad §. 1097. Ubi autem acida acrimonia praedominatur, omnia haec, utpote acescentia, minus conducerent; tuncque aqua pura praefertur, vel decoctum rasurae cornu cervi, eborisve, addita pauca quantitate corticum citri, ut fatuus nimis sapor emendetur. Motus corporis quidem conducit, cum sedentaria vita semper melancholicis noceat; sed debet esse moderatus, ne calefcat multum corpus, & liquidissima difflentur, sicque augeatur copia materiae atrabilariae; nec tantum ob hanc causam, verum etiam, quia valido motu posset subito saepe moveri atra bilis, & turgens reddi, summo cum periculo: ob eandem rationem intensi calores vitari debent.

Cum autem pervigilia §. 1093. merito inter causas melancholiae recenseantur, & noctes diesque melancholici uni eidemque cogitationi inhaerere soleant, patet, quantum boni a somno longiori exspectandum sit. Somni enim tempore optima perditorum restitutio fit, omnes humores corporis ad facilem transitum per vasa disponuntur, anxiae illae cogitationes, quae adeo torquent miseros hos aegros, tamdiu silent, sicque facilius delentur ideae illae, quae totam mentem occupant. Emulsa ex seminibus farinaceis hic pulchre prosunt; additis etiam, si sola haec non sufficiant, diacodiatis. *Hippocrates* [*n*] jussit, dari moerore confectis, & strangulari volentibus, radicem

(*m*) De Morbis Lib. II. Cap. IX. Charter. Tom. VII. pag. 581.
(*n*) De Locis in homine Cap. XIII. Charter. Tom. VII. pag. 372.

cem mandragorae, quae inter narcoticas plantas recenseri solet. Verum quidem est, quod diacodiata soleant alvum striĉtiorem quandoque reddere, quod priori indicationi contrarium est; sed lene clysma facile emendabit hoc vitium, si somniferorum medicamentorum usum sequatur.

Simul autem maxime proderit per clysmata injicere talia remedia, quae absque multa acrimonia solvendi vim efficacem habent, illaque diu retinere, ut absorpta venis intestinorum direĉte ad hepar veniant, vix mutatis viribus. Serum laĉtis mellitum, sapo venetus in aqua solutus, tartarus solubilis, vel tartarus regeneratus *Sennerti*, potenter solvunt, & blanda tamen sunt. Ad §. 1101. clysmata pariter laudata fuerunt, sed ad expellendam materiem atrabilariam, jam solutam & mobilem; hic autem potius adhibentur, ut prudenter eliquetur tenax illud atrabilarium. Simul & balnea & fomenta, abdomini applicata, merito laudantur a Veteribus Medicis, dum striĉtae nimis partes solidae sic laxantur, & ad solutionem disponuntur illa, quae vasis impaĉta haerent. Unde dulcium balneorum usum prae reliquis in hoc morbo commendat *Trallianus* (*o*). Thermarum balnea laudavit *Aretaeus* (*p*), quia contrarium corporis habitum lensim inducunt. Sic enim habet: *Bona utique est humeĉtatio, morbi squalorem tollens, & curationis vexationem mitigans: rarae autem & molles carnes ad aegritudinis remissionem maxime faciunt; siccae autem & densae carnes sunt melancholia laborantibus*. Similia adhibita fuisse, & plura alia fomenti instar abdomini imposita, alibi (*q*) legitur.

Remedia autem dantur talia, quae diluunt, & blanda vi solvente praedita sunt; nec acria tamen, qualia ad §. 1097. & 1101. laudata fuerunt.

Sollicite tunc attendendum est, quo versus natura ducat solutam atram bilem; & hoc cognito prudenter insistendum est huic evacuationi, ita ut lenissimis tantum remediis moveatur, uti jam ad §. 1101. monitum fuit. Omnium frequentissime per alvum exire solet, quandoque per vomitum, sed tunc majoribus cum turbis: quandoque ad alia loca deponitur, uti §. 1110. patebit: tunc autem videtur lensim soluta atra bilis, circulantibus humoribus permista, per metastasin ad alias partes deposita fuisse. Historia medica tamen & habet alias atrae bilis evacuationes, licet minus frequentes. Sudorem caeruleum in dextro hypochondrio hominis melancholici observavit *Dolaeus* (*r*). Per plures dies urinam nigerrimam, instar atramenti, emissam cum levamine vidit *Schmidius* [*s*] in consulari viro, qui satis graviter cum malo hypochondriaco confliĉtabatur: post plures menses redibat illa urinae nigrae excretio simili cum effeĉtu.

Omnium autem tutissimae sunt illae evacuationes materiae atrabilariae in hoc morbi stadio, quae lente & successivis vicibus fiunt; sic lensim minuitur morbus, liberantur viscera, & sanitas redit, quamvis tardius. Quin imo parte gravantis sarcinae illius levatum corpus, si bono & idoneo nutri-

(*o*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 107. (*p*) De curat. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. VII. pag. 126. (*q*) De Melanchol. libell. ex Galen. &c. Cap. II. Charter. Tom. X. pag. 500. 501. (*r*) Miscellan. Curios. Decad. I. Ann. 6. & 7. pag. 93. (*s*) Ibidem Ann. 8. pag. 144.

trimento ex modo laudatis vires conservantur & augentur, omnesque morbi causae sollicite caventur, reliquum sponte superat, licet aegri longae medicationis pertaesi omnia pharmaca respuant. Hoc pulchre notaverunt Veteres Medici: *Quibusdam enim quamdiu medicatio adhibetur, tamdiu morbus manet, quamvis labefactatus & debilis: at si homo carnes resarciat, ac vires instauret, simul omnia morbi vestigia obliterantur: nam potentia naturae sanitatem, imbecillitas morbum parit* (*t*). Similia apud *Aetium* (*u*) leguntur, ex *Rufo* desumta, quae sic sonant: *Quapropter naturae remissionem dare oportet: videtur enim una cum curationibus vexari; in quiete vero invalescere, & superare morbos jam attenuatos antea*. Confirmant haec Veterum monita practicae observationes: contingit enim frequenter, melancholicos, aquis medicatis utentes, levari quidem, sed tamen non integre sanatos abire. Dum autem in itinere bono utuntur victu, & objectorum simul continua varietate oblectantur, reduces experiuntur, morbum sensim evanescere.

§. 1104. ID autem malum (1102.) ad magnam jam acrimoniam proyectum, cum visceribus jam valde corruptis, si durantibus iisdem causis (1101.), dein motu musculari; calore solis, ignisve; victu acri, copiosoque; medicamentis acribus valide moventibus, cum acrimonia mali effervescentibus; venenis simili actione laedentibus; vel tandem morbis nonnullis validis movetur, tum acrior, mobilis, & jam agens reddita, vasa sua rumpit, corrumpit, putrefaciendo resolvit, cum atra bile ipsa in vomicas putrefactas mutat; jam est *bilis atra turgens*: hac jam hucusque provecta, si liquefacta in suis vasis, mota versus hepar, in exesos venae cavae ramulos serpens, cordi infertur, damnosa illa mala producit: si enim de acido coagulante participat polypos cordis, pulmonis, aortae, carotidum, horum mala, mortem creat. Si in cerebrum perrexerit, apoplexiam, paralysin, catalepsin, epilepsiam, deliria, maniam, pessimi generis, & fere immedicabiles, producit. In genere arterioso omnia mutat, febres immanes, brevi omnia putrefacientes profert; si de alcali putrefaciente participat; gangraenas subito lethales, ubicunque impegerit, ibi nasci facit. Unde infiniti morbi in toto corpore, & qualibet ejus parte, non curabiles, nisi hoc fomite extincto: si autem ruptis viscerum vasculis elapsa materies cava peritonaei occupat, debilitas mox exoritur ingens & insuperabilis, putrefactio acris elapsi, ejusque accumulatio; tum erosio gangraenosa omnium abdo-

(*t*) Aretaeus in loco modo citato. (*u*) Lib. VI. Cap. x. pag. 104. versa. & de Melanchol. Libell. ex Galen. &c. Charter. Tom. X. pag. 502.

dominalium viscerum, unde mirabilia phaenomena; Tympanitis; mors cum foetore immani: si autem mota ruerit in jecur, indeque per exesa & dilatata vascula biliosa in vesicam fellis, ductum hepaticum, communem, in intestina, facit nauseas, vomitus, dysenterias atrabilarias, cum anxietate, impetu, dolore, rosione, intolerabilibus, unde inflammationes, exulcerationes, putrefactiones intestinorum, stomachi, oesophagi, faucium, oris; inde convulsiones terribiles, tandemque placida fere mors, gangraenam, adeoque indolentiam, sequens omnium.

Sequitur jam teterrima hujus mali facies: hactenus enim materies atrabilaria gravabat viscera, illorumque functiones turbabat, & sic magnas satis parabat molestias; sed chronicas, nec in subitam perniciem tendentes. Verum dum juncta tenaci huic materiae acrimonia augeri, & tenax illud fundi, incipit, eroduntur viscera, & materia atrabilaria vomicas pessimas facit. Cum enim vascula arteriosa minima, inflammatoria materiae immeabili distenta, rumpantur, liquores effundant, solidas partes tenerrimas atterant, solvant, fluidis misceant, sicque pus producant [vide §. 387.], quod licet blandum adeo sit ex sua natura, tamen pessima mala in visceribus producere potest; quanto pejora fient, dum acris materies, in vasis obstructis haerens, illa erodit, & in corruptum liquamen convertit; quod cavi, in quo haeret, omnem superficiem erodendo auget vomicam subito, & tandem omnem viscerum substantiam in amurcosam saburram convertit. Numerosa satis apud practicos occurrunt observata, quae docent, lienem, hepar &c. in vomicas tales atrabilarias conversa in cadaveribus reperta fuisse. Nec juvabit aegros, licet his vomicis contenta saburra evacuetur de corpore; corrupta enim & exesa jam sunt viscera: sola curatio sperari potest, uti ante dictum fuit, dum integris adhuc vasis & visceribus atra bilis soluta exit de corpore. Aliter vocatur *atra bilis turgens*, variis viis exiens de loco, quo continetur, uti statim dicetur, sed pernicioso eventu. Hanc *Galenus* vocavit *exactum atrae bilis humorem* (v), quem semper ad perniciem excerni monuit; & contra illorum, quae *nigra* simpliciter appellantur, evacuationem non raro salubrem observavit. Ubi videmus evidenter, *Galenum* distinxisse atram bilem turgentem ab atra bile simpliciter dicta. Addidit autem, minus in arte exercitatos mirari, cur pravo humore evacuato corpus laedatur, dum potius inde morbus tolli deberet: ratio hujus rei ex modo dictis facile patet.

Cum autem omnia, quae motum augent in corpore aut calorem, aptissima sint, ut in motum subito ducant atram bilem; patet, quare *Hippocrates* (x) a vino meraco, cibis acribus, validioribus exercitiis, calidis lotionibus, solis aestu, abstinendum in cura hujus morbi jusserit. Idem jam & de

(v) De Atra bile Cap. III. Charter. Tom. III. pag. 168.

(x) De Morbis Lib. II. Cap. XXIX. Charter. Tom. VII. pag. 580. 581.

de medicamentis verum est, quamvis enim hellebororum vires adeo laudentur ad hunc morbum, certe in hoc gradu melancholiae non sine ingenti discrimine valida adeo remedia adhiberi posse, manifestum est. Cum autem acrimonia bilis atrae varia sit, caute adhibenda sunt illa remedia, quae huic acrimoniae oppositam indolem habent. Si enim v. g. acre acidum adsit, & bilis atra, solvi ac moveri incipiens, ad intestina vel ventriculum venerit, tunc potu jusculi tenuis vel aquae purae diluendo tutius enervatur illud acre, quam si tentetur salibus alcalinis, aut terrestribus absorbentibus remediis. Ventriculus enim & intestina ab hoc acri irritata spasmos patientur, simulque ab alcalinis vel terrestribus, cum acido effervescentibus, generabitur elastica materies, quae spasmo contractis intestinis aut ventriculo coercita miros tumores & anxietatem vix tolerabilem faciet [vide §. 646.].

Verum & venena, quae tam subito & tam valide totum corpus turbant, atram bilem subito movere possent, eademque mala producere. Casus talis habetur apud *Wepferum* (*y*), qui huc referri posse videtur. Sumserat mulier cachectica ex vetulae cujusdam consilio aliquot grana vitri antimonii vino per noctem infusa, atque inde enormes vomitus, syncopen, convulsiones passa fuit: epotis jusculis, remiserunt quidem haec symptomata, sed magna manebat debilitas; & dum aliquantum vires recuperavit, sensit intolerabilem pedis dextri dolorem: postridie chirurgus advocatus invenit pedem ad mediam fere tibiam nigrum, ac si atramento sutorio immersus fuisset; interim pars affecta, nec dura, nec tumida, nec exulcerata erat: successit tamen sphacelus, & crus ad distantiam palmi a genu exstirpari debuit. Si jam consideretur, cachecticos quandoque flavum, fuscum, imo nigrum colorem habere (vide §. 1170.), & atram bilem turgentem subito lethales gangraenas producere, ubicumque impegerit, uti statim dicetur, videtur satis verisimile, subitam illam nigredinem, cum immani dolore & sequente sphacelo, inde factam fuisse, quod a violento tali remedio mota atra bilis partim evacuata fuerit per enormes illos vomitus, partim mista circulantibus humoribus, in pedem & crus decubuerit. Confirmare videtur hanc sententiam, quod hepar inventum fuit pallidum & variegatum, lien naturali major. Hepate enim obstructo lienis molem saepe augeri notum est, & post tantas evacuationes, materiamque atrabilariam, partim per vomitum expulsam, partim per metastasin ad alia loca delatam, pallidum hepar fuisse minime mirum videtur.

Verum causae hactenus recensitae, quae atram bilem turgentem reddunt, vitari possunt ab aegro, si prudentis Medici consilio obediat: morbi autem, Epidemici v. g., non semper evitari poterunt. Simplex tertiana febris verna poteris movere atram bilem, uti frequenter observatum fuit; & tanto magis adhuc omnes febres continuae, morbique inflammatorii, si in melancholico corpore nascantur. Tunc illi morbi, licet ex sua natura non adeo periculosi forent, subito saepe fient lethales, dum per motum circulationis auctum

(*y*) De cicut. aquat. histor. & noxis Cap. XX. hist. 3. pag. 254.

auctum funditur atra bilis, mobilis redditur, & turbat omnia. Illud pluribus in locis *Hippocrates* monuit. In Coacis enim Praenotionibus (z) dicit: *Febricitanti si atra bilis in principio sursum aut deorsum prodierit, lethale.* Et alibi adhuc tanquam generale axioma ponit sequentia (a): *Quibuscumque morbis incipientibus, si bilis atra sursum aut deorsum prodeat, lethale.* Designat enim per morbi impetum atram bilem turgentem redditam esse, & quaquaversum viam quaerere. Nec meliorem speravit exitum, si alio morbi tempore, debilitatis jam & extenuatis aegris, similia prodirent: Ita enim habet sequenti Aphorismo (b): *Quibus ex morbis acutis aut diuturnis, aut vulneribus, aut alio quocumque modo attenuatis, bilis atra, aut velut sanguis niger, subierit, illi postridie moriuntur.*

Ubi autem soluta materies atrabilaria, in visceribus abdominalibus haerens, venit in venas, necessario per venam portarum in hepar tendet, & tenera ac pulposa hepatis vasa erodet; sicque poterit in venam cavam, quae hepatis substantiae innascitur & sanguinem a secretione bilis superstitem ab hoc viscere recipit, transire; unde mox in cor dextrum veniet. Si jam, uti sequenti paragrapho dicetur, atra bilis habeat acrimoniam acerrimam acidam, coagulabitur sanguis in corde dextro; si illud coagulum forte fuerit, haerebit in arteria pulmonali, & cita mors sequetur: si vero adhuc transprimi potuerit per fines arteriae pulmonalis, quamvis cum molestia, in cor sinistrum derivabitur, ibique denuo coire incipiet; sic polyposis concretionibus dabit originem; vel per aortae ramos distributus talis grumosus sanguis in angustiis convergentium arteriarum brevi haerebit; inprimis si per carotides & vertebrales arterias ad encephalon pervenerit, cujus fabrica minimis vasis constat. Facile ergo intelligitur, turbari debere omnes functiones cerebri, prout diversae ejus partes afficiuntur; imo saepe deleri omnes subito, lethali apoplexia. Unde *Hippocrates* (uti & alia occasione ad §. 1010. 4. monitum fuit) dixit (c): *Morbis melancholicis per has tempestates (ver nempe & autumnum) periculosi decubitus aut apoplexiam corporis, aut convulsionem, aut maniam, aut caecitatem denunciant.* Et sequenti Aphorismo subjungit, apoplecticos maxime fieri, intra quadragesimum & sexagesimum annum aetatis, quo vitae tempore melancholia inprimis occurrit, uti postea ad §. 1108. 3. dicetur. Si autem bonus sanguis nimis distendens vasa majora, vel, illis ruptis, effusus in cavum calvariae, lethalem toties apoplexiam fecerit, facile patet, adhuc magis metuendum esse a sanguine spisso & acri simul, si ad encephalon pervenerit.

Ubi vero atra bilis soluta & turgens pervenit in arterias, & cum reliquo sanguine fluit, licet non deponatur ad quaedam loca corporis, turbabuntur tamen omnia in corpore, quia acer adeo humor sanguini permistus est; unde pessimae nascentur febres (vide §. 586. 1.) & calidissimae quidem in

(z) N. 71. Charter. Tom. VIII. pag. 856. (a) Aphor. 22. Sect. IV. Charter. Tom. IX. pag. 146. (b) Ibidem pag. 147. (c) Aphor. 56. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 287.

in frigidissimis antea corporibus, cum horrendis ut plurimum symptomatibus. Tunc haec atra bilis non movetur & solvitur a febre praegressa, sed alia quacumque de causa soluta & sanguini mista febrim excitat, motaque per febrim brevi totum corpus putrefaciendo destruit. Tunc enim bilis atra putridam acrimoniam potius habet: ubi autem acidum acre in atra bile adest, coagulo inducto, dum sanguini miscetur, cito necat, infarcto pulmone vel encephali vasis, grumoso sanguine, antequam febris sequi possit. Hanc rem dum observaverat Duretus (*d*), quod nempe ardentissimae febres ex frigido & chronico morbo nascerentur, dixit: *Inter bilem atram & melancholicum humorem tantum interest, quantum inter ferrum candens & igne intactum*. Et ob putredinem natam ab atra bile tales febres accendi *Galenus* [*e*] optime monuit, dicens: *Nigra namque bilis frigidus natura humor est, sed quum putredinem quandam sibi adjunxit, cujus causa febrim accendit, tantum possidet caloris, quantum etiam putredinis*.

Ubi autem atra bilis per febrim mota, hinc adhuc acrior reddita, in partem quandam corporis impacta fuit, simulque alcalinam putrefacientem indolem habet, mox gangraena sequitur; uti patet ex illis, quae ad §. 423. de gangraenae causis dicta fuerunt. Ita *Galenus* (*f*) notavit, pustulas nigras, & anthraces, gigni a melancholico humore per febrim moto.

Facile jam patet ex dictis, innumeros morbos posse nasci a bile atra turgente, prout vel cum sanguine diffusa fuerit per totum corpus, vel in hanc illamve partem decubuerit: sed & simul apparet, vix curabilia esse haec mala, cum ilico partes destruantur ab acri tali & putrefaciente humore; etiam dum transeundo per illas exitum de corpore molitur: simulque notandum est, pessime etiam affecta esse haec viscera, in quibus haesit atra bilis, antequam moveretur.

Omnes autem metastases illae, per quas bilis atra ex locis, quae occupavit, defertur in sanguinem & ad varia corporis loca transfertur, tunc locum habent, ubi vasa & viscera adhuc satis integra sunt. Quandoque autem contingit, ut bilis atra, vasis peresis & visceribus corruptis, excitet vomicas putrilagine plenas, quarum membranis continentibus ruptis a materiae copia vel exesis ab acrimonia, omne illud liquamen corruptum decidit in cavum peritonaei, ibi accumulatur, mora magis putridum redditur, omnia viscera abdominalia, quae alluit, gangraenosa putredine corrumpit; adeoque mors inevitabilis sequitur, & satis cito. Illo autem tempore, dum tales vomicae rumpuntur, summa debilitas oritur, quia omnes humores in rupta haec & patula vasa ruunt; simulque ipsa putredo vires prosternere valet, uti antea ad §. 661., ubi de Debilitate Febrili agebatur, probatum fuit. Praeterea cum putrescentes humores copiam aeris elastici generent, abdomen immaniter distenditur, & percussum tympani instar resonat,

(*d*) In Coac. Praenot. Lib. I. N. 74. pag. 40.
(*e*) De Symptom. Caus. Lib. II. Cap. v. Charter. Tom. VII. pag. 78.
(*f*) De Atra Bile Cap. iv. Charter. Tom. III. pag. 169.

sonat, quia non turget distentum abdomen humoribus extravasatis adeo, quam elastica materie per putredinem genita. Sic videmus cadavera submersorum animalium, dum putrescere incipiunt, habere abdomen turgidissimum, tuncque enatare in aquae superficiem; & notum est, quam horrendus foetor per omnem viciniam dispergatur, dum talis cadaveris abdomen crepat. Si ruptis vasis aliquot dies supervixerint miseri tales aegri, inflatur abdomen; si subito moriantur, post mortem hoc contingit; & dum talis cadaveris turgidissimum abdomen aperitur, adeo putrida exspirat mephitis, ut & constantissimi Anatomici, dudum his molestiis assueti, in animi deliquium ceciderint.

Antea in eadem hac paragrapho dictum fuit, solutam materiem atrabilariam, nisi ruptis vasis in cavum abdominis dilapsa fuerit, ire in hepar: consideravimus illa mala, quae fiunt, quando atra bilis soluta & mota in venam cavam venerit, sicque sanguini fuerit permista. Verum poterit & venire in vasa biliosa, sicque per ductum hepaticum & communem in duodenum, atque hinc in ventriculum regurgitare, vel per totum tractum intestinorum pergere, tandemque per anum expelli. Facile autem patet, quanti dolores, quam horrenda mala, fieri debeant, dum acerrima talis materia per haec loca transit, illaque erodit; unde plerumque cita mors sequitur. Practici frequenter tales casus observaverunt. Juvenis, post quartanam male curatam, cachecticus mansit, cum livido & plumbeo faciei colore. Ubi autem pedes iter aliquot milliarium confecisset, sicque corpus valide exagitasset, simulque cum sodalibus rixas habuisset, incidit inopinato in vomitum nigrum largum, & repetitis quidem vicibus; per alvum faeces instar picis nigrae ac foetidissimae prodierunt; secuta sunt animi deliquia, & intra viginti quatuor horarum spatium mors (*g*). Verum quidem est, quod celeberrimus Autor ad vomitum cruentum retulerit hunc casum, sed ipsa morbi historia atra bile laborasse hunc aegrum docet; quae per motum corporis & animi affectum validum agitata & turgens reddita sursum & deorsum erupit. Illa autem, quae in cadavere dissecto apparuerunt, ulterius hoc confirmant. Licet enim altero post mortem die secaretur cadaver, vix ferre poterant foetorem adstantes: in ventriculo vasa brevia nigro colore conspicua, ac disrupta apparuerunt, & in ejus cavo, uti etiam in intestino ileo liquamen nigrum foetidum inveniebatur, vasis ilei simul nigricantibus &c. Huc quoque referri posse videtur vomitus & secessus materiae nigrae, una cum ictero, qui morbus in regno Castellano frequens est, & lethalis [*h*]. Notum enim est, Hispanam nationem in morbos melancholicos admodum proclivem esse. Sic & apud *Bonetum* (*i*) legitur de homine melancholico, qui, superveniente vomitu nigricantis sanguinis & crebris lipothymiis, obiit. Aperto cadavere intestina in dextro latere livida, nigricantia, sphacelata, visa sunt: vasa meseraica sanguine nigricante turgida: intestini coli pars superior sanguine concreto, faeculento, nigerri-

(*g*) Fred. Hofman. Med. Systemat. Tom. IV. part. 2. Sect. 1. Cap. 111. pag. 78.
(*h*) Europ. Medic. pag. 470. (*i*) Sepulcret. Anat. Pract. Lib. I. Sect. IX. Observ. 43. pag. 241.

gerrimo instar picis, qualem vomitu rejecerat, plena. Plura similia certe ex probatis auctoribus colligi possent; verum haec sufficient, ut demonstretur, quanta mala sequi debeant, dum atra bilis turgens & mota ad ventriculum vel intestina pervenit. Hinc etiam patet ratio, quare *Hippocrates* (*K*) dixerit: *Dysenteria, si ab atra bile ortum duxerit, lethale*. Post enormes enim dolores, quandoque & convulsiones, lethalis viscerum gangraena sequitur.

§. 1105. MAteries vero sic reddita (1104.), una cum tenacitate summa & fere picea simul habet acrimoniam acerrimam acidam, quae metalla rodat, terram fermentet; aut alcalinam salinam, corrosivam quam maxime; aut oleosam putrefactam, omnium teterrimam. Quae singulae species, unde oriantur, quomodo cognoscantur, qui curentur, supra satis demonstratum habetur (58. ad 107. 1051. 1052.).

Ubi bilis atra turgens subito excernitur de corpore per quascumque vias, tunc ejus indoles examinari potest, & inde cognosci etiam illa pars, quae nondum expulsa est. Communis proprietas est, quod sit admodum tenax, acris, & nigri vel profunde fusci coloris: verum diversa acrimoniae species est. Observatur enim quandoque acidissima acrimonia, ut pelves metallicae, quibus excipitur, rodantur; effervescat cum terrestribus, quibus occurrit; fauces praefocet dum evomitur; & dentes stupefaciat, uti omnia acida acria facere solent. Videtur autem *Galenus* [*l*] fere credidisse, omnem bilem atram acidam esse. Interim tamen constat certis observatis, quandoque atram bilem scatere alcalina & putrida acrimonia. *Hippocrates* (*m*) in eodem loco, ubi acidissimae bilis atrae meminit, simul tamen monet, quandoque & talia vomitu rejici a melancholicis, quae cadaver olent: haec autem species atrae bilis, uti praecedenti paragrapho dictum fuit, subitissimas gangraenas producit. Omnium autem teterrima corruptio est, pinguis putrefacti, quae videtur obtinere, dum bilis flava in atram bilem degenerat. Notum enim est ex Physiologicis, ad bilis bonae confectionem in hepate concurrere sanguinem venosum omenti, oleo divitem [*n*]; & experimenta chemica docent, bilem exsiccatam incendi posse flammamque alere: ex quibus constat, multum pinguis olei in ipsa bile esse. Dantur autem tales homines, biliosae temperiei, qui calidiores, mobiliores ab animi affectibus, in iram propensiores, emittunt urinam magis flavam, oculorum album quadam flavedine suffusum habent: in illis generatur bilis acris & copiosa, quae facile in cystide sua retenta lentescit, fusca fit, imo in

 nigram

(*K*) Aphor. 24. Sect. IV. (*l*) Method. Med. Lib. XIV. Cap. xx. Charter. Tom. X. pag. 328. (*m*) De Morbis Lib. II. Cap. xxix. Charter. Tom. VII. pag. 580. (*n*) H. Boerh. Institut. §. 332.

nigram tenacem amurcam quasi degenerat: ideo in pertinaci ictero totus habitus corporis incipit nigrescere, cum in initio morbi flavedo adesset: tuncque vocatur icterus niger, uti in *Capitulo de Hepatitide* dictum fuit. Verum haec bilis inspissata jam & amurcosa habet hanc proprietatem, quod satis facile putrescat, & tunc denuo solvatur, simulque se diffundat in vicina loca per vias Anatomicis nondum bene cognitas. Saepius enim observatur in cadaveribus, bilem ex cystide sua quasi transpirare, nec tantum vicinam hepatis partem, sed & colon intestinum, & omentum, flavedine inficere. Si jam putridissima talis bilis subito moveatur a similibus causis, quae atram bilem turgidam reddunt & motam, facile patet, subitam corruptionem sequi debere omnium partium, quae putrido hoc liquamine alluuntur. Sic novi, observatum fuisse in cadavere principis foeminae, summos moerores & subitos passae, dein cito mortuae, abdomen admodum turgens, quo aperto, teterrima exhalabat mephitis: vesicula fellis continebat materiem nigram spissam splendentem, instar picis liquidae; pancreas simili colore tinctum erat, uti & lien, qui leviter tactus diffluebat totus putris: simili modo se habebant renes, licet naturaliter longe firmiorem monstrent substantiam, quam lien. Quibus autem causis diversae illae species acrimoniae in corpore humano producantur, & quibus signis possit cognosci singularum praesentia, ad numeros in textu citatos dictum fuit.

§. 1106. Atque facile patet consideranti dicta (1000. 1003. 1004.), & situm, structuram, circulationem viscerum, in quibus haeret hic malignus humor, morbum turgentem curatione majorem: diluentia cum opposito acri ad acre praedominans, & opio, primaria sunt.

Evidenter hoc patet ex illis, quae hactenus dicta sunt: morbus enim ille turgere dicitur, dum atra bilis, quae diu visceribus abdominalibus impacta haeserat, mora pejor & acrior reddita, sponte sua, vel imprudenti medela, solvi incipit & moveri, & vasa, quibus impacta fuit, destruit; adeoque insignem labem adfert visceribus in quibus haesit. Verum constitit, acrem jam & motam atram bilem in hepar deferri debere; itaque illud viscus adeo tenerum destruet, vel saltem insigniter laedet. Ex hepate autem venire poterit in venam cavam, sicque sanguinem coagulabit, si acidam acrimoniam, vel putredine pessima inquinabit, si alcalinam putrefacientem, vel oleosam putrefactam indolem, habuerit. Ubi vero per vasa biliosa hepatis in duodenum venerit, enormes vomitus, dysenteriae atrabilariae, pessimis symptomatibus stipatae, gangraenosae ventriculi & intestinorum corruptiones, necessario sequentur. Eadem haec, imo & pejora, contingent, si ruptis vasis; atrabilaria haec saburra in cavum peritonaei defluat. Praeterea, dum ruptis vasis atra bilis exit de corpore, simul sanguis grumosus copiosus sequi solet atrae bilis illas evacuationes, vel & quandoque comitari; unde subita debilitas, syncope, & mors.

Hinc

Hinc facile apparet, spem sanationis integrae vix ullam superesse: enormes enim illas evacuationes compescere non potest Medicus: nec prodesset multum, si posset; cum retenta haec materia in visceribus, & mora pejor redderetur, & tanto plus eroderet viscera, quanto diutius ibi haereret. Diluentia, additis acidis, si putrida sit atra bilis, admistis alcalinis lenioribus vel acidum absorbentibus, si acida acrimonia praedominetur, sola sunt, quae emendando acrimoniam aliquid utilitatis adferre possunt. Ad enormes illas turbas, ab atra bile mota in corpore excitatas, utcumque sedandas, opium simul additur. Sic quandoque obtinetur, ut post enormes evacuationes semimortui tales aegri reviviscant, sed nimis labefactata sunt viscera, quam ut integra sanatio sperari possit. Languidam vitam trahunt adhuc per aliquod tempus, & pereunt tabefactis visceribus, vel immedicabili hydrope subsequente exstinguuntur. Unde *Hippocrates* (*), motam atram bilem per epotum medicamentum in *Timocrate* describens, dicit, post validas evacuationes & multos dolores illum dormivisse; verum adeo debilem, ut respirationem aegri non adverterent adstantes, illumque pro mortuo haberent, cum nihil quod diceretur vel ageretur sentiret. Addit deinde *Hippocrates: Vixit tamen & excitatus est*; nullo autem modo dixit, quod sanatus fuerit. Videtur enim tantum hujus aegri historiam scripsisse, ut caverent Medici, ne imprudenter datis remediis purgantibus aegros subito discrimini exponerent, nec pro mortuis derelinquerent facile, post summas evacuationes debilissimos.

Satis etiam intelligitur, omnia haec tantum locum habere in bile atra turgente, non vero ubi in leviori morbi gradu, prudenter, & sensim, soluta materies atrabilaria prodit, licet magna copia: tunc enim non adeo magna acrimonia adest, & viscerum integritas superstes sperari potest.

§. 1107. EX quibus (1090. ad 1107.) jam facilis intellectus melancholiae descriptae (1089.), malique hypochondriaci; nam liquet, a diuturna moestitia praegressa, vasa viscerum abdominalium stricta creare stagnationem, mutationem, accumulationem bilis atrae (1092. 1093. 1095. 1098. 1102. 1104.), sensim increscentem, licet corpus fuerit paulo ante quam saluberrimum: Iterumque natam ex corporeis causis eandem bilem atram producere illud delirium (1089.).

Ad §. 1090. jam monebatur, melancholiam ortum ducere ab illa sanguinis & humorum cacochymia, quam bilem atram vocaverunt Veteres Medici; atque ab illa cacochymia praesente nasci pertinax illud delirium in his aegris. Sed simul notabatur, quod idem illud delirium, a mutata cogitatione in mente initium ducens, aptum esset, ut similem cacochymiam sanguini & humoribus induceret.

(*) Epidem. Lib. V. Textu 2. Charter. Tom. IX. pag. 333.

Hac autem paragrapho eadem repetuntur, tanquam confirmata per totam historiam morbi hactenus traditam.

Si enim corpus saluberrimum fuerit, & tamen ita rerum humanarum vicissitudines se obtulerint homini, ut gravi & perpetua premantur moestitia, melancholicus evadet brevi. Uti enim antea ad §. 1093. dictum fuit, sentiunt tales homines, ac si torculari comprimerentur praecordia, & grave veluti pondus incumberet, quod frequentibus suspiriis, imo de pectore ductis, removere conantur. Verum illud designat, uti tunc dictum fuit, sic stringi vasa abdominalia, ut liber transitus humorum per illa impediatur: sequetur ergo stagnatio, vel saltem difficilior transitus per extremas vasorum angustias, liquidiora transibunt, crassiora haerere incipient, & pergentibus iisdem causis magis magisque accumulabuntur; unde nascetur morbus hypochondriacus [vide §. 1098.] cum materie, quae diu ibi haerens, & ipsa mora acrior reddita, degenerabit in bilem atram (vide §. 1102.).

Causa ergo praecipua hujus morbi pendet ab infarctu tenacis & immeabilis sanguinis in vasis viscerum abdominalium: verum ad §. 107. demonstratum fuit, obstructionem sive obturationem canalis fieri ob excessum molis transiturae supra capacitatem vasis transmissuri. Sive ergo per tristes & validos animi affectus sic constricta fuerint vasa, ut multum minuatur eorundem capacitas, sive aucta fuerit spissitudo humoris per vasa transmittendi, ut difficilius transire possit, & in ultimis vasorum extremis haerere incipiat, effectus idem sequetur. Adeoque si quavis de causa fluidissima sanguinis pars ablata fuerit, & reliqua crassiora ac immobiliora uniri coeperint, producetur humor melancholicus; qui sensim incipiet haerere in vasis hypochondriacis [vide §. 1098.] ibique accumulari, & eundem morbum producere.

Ubi vero animi moeror diuturnus concurrit cum atrabilaria sanguinis spissitudine, tunc pessima nascitur melancholia, & augetur subito morbus, quia & stricta vasa sunt, & sanguis spissior.

§. 1108. Evidentes ergo causae Melancholiae (1089.) observatae sunt: 1. omnia, quae liquida cerebri nervosa figunt, exhauriunt, perturbant; ut summi terrores, iique subitanei, studia acerrima cujuscunque objecti, amor ingens, vigiliae, solitudo, metus, affectio hysterica. 2. quae sanguinis confectionem, refectionem, circulationem, secretionem, excretionem variam, impediunt, perturbant, maxime in liene, stomacho, omento, pancreate, meseraeo, intestinis, hepate, utero, haemorrhoidalibus vasis; adeoque morbus hypochondriacus, acuti male sanati, præprimis phrenitis, caususque, omnes secretiones, & excretiones nimiae, cibi potusque frigidi, terrestres, tenaces, acerbi, adstringentes, aestus ingens diu protractus & exassans cruorem, aer stagnans, paluster, umbrosus. 3. nativa corporis indoles, nigra, hirsuta, sicca, gracilis, mascula, aetas media, ingenium acre, penetrans, altum.

Antea

Antea ad §. 1093. dictum fuit de caufis illis, per quas mobiliora fanguinis diffipantur, & refiduum fpiffius redditum degenerat in humorem atrabilarium dictum, five fuccum melancholicum. Cum autem ad §. 1090. notatum fuerit, talem fanguinis cacochymiam producere quidem hunc morbum, verum etiam a mente morbum hunc initium ducere quandoque, & tunc humores antea fanos in fimilem cacochymiam degenerare; ideo recapitulando hic illae caufae denuo recenfeotur, quae hunc morbum producere aptae funt: cum autem de plerifque jam dictum fuerit, fufficiet paucis agere de reliquis.

1. Ex definitione melancholiae §. 1089. patuit, tales aegros uni & eidem cogitationi pertinaciter inhaerere: adeoque omnia, quae liquida cerebri nervofa figunt, ficque eandem fenforii communis conditiooem diu perennare faciunt, apta funt huic morbo producendo. Illa pariter, quae exhauriunt copiam liquidi oervofi, diffipata tenuiffima liquidorum noftrorum parte, idem efficere poteruot. Verum ingens & fubita turbatio mentis per terrorem fummum imprimit fenforio communi iam fortiter novam ideam, ut faepe nullo modo poftea deleri poffit; tunc miferi tales nil cogitant nifi hoc unicum, etiam inviti & obluctantes, atque in peffimam melancholiam incidunt. Vidi hoc in muliere, quae fubito de nocte perterrita, dum fures feneftram cubiculi effringere moliebantur, femper ac ubique metuebat infidias, & in primo fomni limine cum fummo terrore evigilabat, licet noviffet domefticos excubias agere fingulis noctibus: numquam potuit deleri ille terror, inprimis circa vefperam; tunc enim iocipiebat tremere, pallefcere, undique circumfpicere, infidias metuens, ficque brevi in pertinaciffimam melancholiam incidit. Idem efficiunt, uti antea dictum fuit, acerrima ftudia, quae mentem uni & eidem cogitationi diu affixam retinent; & prae reliquis ingens amor, qui noctes diesque praefens menti fiftit idem objectum: unde amare & fapere nequidem Jovi conceffum effe dicitur. Verum ab hac caufa dum nafcitur melancholia, etiam ad magnum gradum jam evecta, fanatur faepe cito & feliciter, fi amato liceat potiri objecto. *Aretaeus* (*p*) obfervavit, *quemdam infanabiliter fe habentem, quum puellam deperiret; Medicis nihil proficientibus, potitum amata puella, ab amore medico fanatum fuiffe*.

De vigiliis & metu, tanquam hujus morbi caufis, pariter aotea dictum fuit. Solitudo autem facit, ut nulla varietate objectorum, nullis amicorum colloquiis, diftrahantur melaocholici ab illa cogitatione, cui fixa mens iohaeret; unde morbus augetur, imo folitudinis amor figoum dat oati jam io corpore humoris atrabilarii, uti ad §. 1094. dictum fuit. Cum autem hyftericae validiffimis animi affectionibus obnoxiae fint, & quidem ob caufas leviffimas, magnique animi motus huic morbo producendo faveant (vide §. 1093.), patet, merito affectionem hyftericam caufis melancholiae adnumerari. Accedit, quod hyftericae mulieres tempore paroxyfmi incredibilem quandoque copiam urinae tenuis aquofae excernant, qualis urinae profluvium *Sydenhamus*

(*p*) De Caufis, & fignis morbor. diuturnot. Lib. I. Cap. v. pag. 30. 31.

nbamus (*q*) pro signo pathognomico hujus affectionis habuit. In aliis observavit (*r*) copiosae salivae tenuis excretionem, vel & sudores nocturnos. Verum evacuationibus talibus tenuissimae partis sanguinis producitur humor atrabilarius, uti ad §. 1092. dictum fuit.

2. In hoc morbo sanguis a naturali sua conditione degenerat, spissus, tenax, minus meabilis per angusta vasa, redditur; adeoque omnia illa, quae debitam sanguinis confectionem, vel refectionem partis subtilioris, per secretiones & excretiones perditae, impediunt, possunt huic morbo originem dare: omnia enim, quae secernuntur vel excernuntur de sanguine, tenuiora sunt ipso sanguine, a quo separantur, illo saltem tempore, dum secretio fit; licet postea mora, resorptione liquidi tenuioris per venas, calore ipso corporis, inspissentur, ut in muco narium ac faucium, semine &c. observatur. Ob hanc rationem vita sedentaria inter causas melancholiae antea numerata fuit, quia tunc minus actuosa fit humorum circulatio, & inprimis per viscera abdominalia, uti antea probatum fuit. Nam licet corporis quies & torpor noceat generaliter, tamen primae ejus noxae solent in visceribus primae coctionis sive chylopoieticis observari; dum languet appetitus, ructus & flatus oriuntur, digestio minus feliciter succedit, alvus fit tardior. Ubi jam degener a sana indole sanguis, in atrabilariam spissitudinem vergens, viscera in textu recensita occupare incipit, tunc adest secundus melancholiae gradus, de quo §. 1098. dictum fuit.

Talem autem sanguinis degenerationem facit MORBUS HYPOCHONDRIACUS, quo nomine intelligitur idem illud malum in viris, quod in foeminis vocatur affectio hysterica, de qua statim dictum fuit. Non enim intelligitur hoc loco ille morbus hypochondriacus, de quo §. 1098. mentio facta fuit, qui accumulatam jam in visceribus abdominalibus saburram atrabilariam supponit; sed idem perfecte affectus, ac est hysterica passio. Unde & distinctionis causa posset dici morbus hypochondriacus sine materie, qui melancholiae producendae favet ob subitas excretiones liquidissimae partis sanguinis, & ob spasmos frequentes flatuosasque distensiones ventriculi & intestinorum, quae liberam humorum circumductionem per haec viscera multum turbant.

Cum autem in morbis acutis, praecipue in causo sive in febre ardenti, ingens calor adsit, & per illum liquidissima de sanguine dissipentur, reliqua massa densetur (vide §. 698.), nisi solventibus remediis, & inprimis justo moderamine impetus febrilis (vide §. 609.) attenuetur ille lentor spissioris jam cruoris, defervescente morbo acuto, languet aeger diu, & in chronicos morbos difficiles incidit. Phrenitis autem, praeter illas noxas, quas cum aliis omnibus morbis acutis communes habet, simul depravationem inducit idearum sensilium, sensuum internorum, rationis & affectuum (vide §. 773.); adeoque, ubi male sanata fuit, delirium saepe manet sine febre, imo quandoque, uti & melancholia, in maniam abit [vide §. 774.]: idcoque dum in chronicum morbum desinit, melancholiae producendae magis favere videtur, quam reliqui morbi acuti.

De

(*q*) Differtat. Epistol. pag. 491. (*r*) Ibidem. pag. 50.

De secretionibus & excretionibus nimiis, quatenus dissipata sanguinis parte mobilissima hunc morbum producere possunt, jam dictum est: similiter de noxis ciborum ac potuum, & aestu diuturno exassante cruorem ad §. 1093. actum fuit.

Aer stagnans, palustris, umbrosus. Quantam alacritatem corpori & menti conciliet aer purus, campestris, siccus, omnibus notum est; idque inprimis experiuntur illi, qui tota hyeme fumosa in urbe latuerunt, & verna tempestate rus petentes purum, serenum, ventis perflatum, aerem hauriunt. Videmus sic petulcos saltare per virentia prata boves, dum, hybernaculis relictis, verno tempore ad solita redeunt pascua. Illi, qui montana inhabitant loca, agiles, bene colorati, longaevi observantur; dum e contra depressis & uliginosis locis viventes plurimis vexantur morbis, satisque difficilibus, & lurido ac tristi vultu testantur insalubritatem loci, quem incolunt. Unde etiam scorbutus familiaris morbus est illis, qui in depressis & humidis locis vivunt, uti postea ad §. 1150. dicetur: ubi simul notatur, illos, qui melancholiae obnoxii vivunt, in scorbutum vergere: ex quo patet hanc causam ad utriusque morbi productionem concurrere. Videtur idem observasse *Sanctorius*, dum dicit (s): *Morbi a melancholia, & ab aere coenoso, in hoc conveniunt, quod immediate oriantur a crassitudine perspirabilium retentorum: moestitia enim intrinsecus impedit ne exeat crassum; aer coenosus extrinsecus.* Praeterea plurima signa §. 1094. recensita, quae atrabilariam sanguinis cacochymiam denotant, observantur in illis hominibus, qui paludosa & depressa loca incolunt. Color enim pallidus, flavescens, maculae in cute, torpor ad motus, moestitia &c. satis communia sunt talibus, uti in integris militum cohortibus observatur, qui antea sanissimi coguntur in similibus locis stationem figere.

3. Dictum fuit §. 1092., dum mobiliora dissipantur de sanguine, quod tunc fiat crassus, ater, pinguis, terrestris, & induat cacochymiam atrabilariam: verum antea ad §. 52., ubi *de morbis viscerum fortium & rigidorum* agebatur, probatum fuit, a nimia vasorum rigiditate arctari illorum cava, liquidissima exprimi, majorem simul fieri resistentiam fluidis per vasa motis. Ubi ergo nativa talis corporis indoles est, ut vasa densa sint & contracta, necessario sequitur dispositio ad hunc morbum, tuncque dicitur adesse temperies melancholica. In talibus hominibus macilentia adest, siccitas, & color, maxime niger qui in tali natione observatur [t]. Quia autem liquida densa, tenacia, fluunt per vasa magis constricta, adeoque plus resistentia, hinc facilis obstructio, inprimis in visceribus abdominalibus, ubi difficilior est sanguinis per vasa transitus, uti antea dictum fuit. At cum caeteris paribus, corpus virile firmiores habeat partes solidas, quam corpus foemininum, hinc etiam melancholia frequentius viros afficit: inprimis vero aetate media, ubi rerum agendarum curae, familiae sustentandae sollicitudo, ambitio, aemulorum invidia

(s) Aphor. 469.

(t) H. Boerh. Instit. Medic. §. 896. Trallian. Lib. I, Cap. XVI. pag. 100.

dia &c. irrequietam mentem agitant perpetuo. In juniori aetate inter lusus & jocos amoenae fluunt horae, nec anxia de futuris sollicitudo vexat: nec adultioribus ante virilem aetatem melancholia contingere solet, nisi ingenti amore, aut libris impallescendo, sibi hunc morbum contraxerint. Senes vero, rerum humanarum vicissitudinibus & curis dudum assueti, minus ab his afficiuntur, simulque prudentiores se sensim arduis negotiis subtrahunt, & ultimam vitae periodum tranquillo otio transfigunt, omnibus fere curis liberi.

Acri autem & penetranti ingenio praediti ideo frequenter in hunc morbum incidunt, quia vehementibus mentis exercitationibus apti, illis indulgent, sicque mobilissimam sanguinis partem consumunt. Videantur illa, quae de hac re dicta fuerunt ad §. 1093. & 1094.

§. 1109. SI morbus hic (1089.) diu perseverat, producit dementiam, epilepsiam, apoplexiam, maniam, convulsionem, caecitatem, imaginationes mirificas, risus, ploratus, cantus, suspiria, ructus, flatus, anxietates, urinam copiosam, limpidam instar aquae, alio tempore valde crassam, sanguineae faecis in vasis viscerum abdominalium retentionem, accumulationem, subitaneam saepe excretionem, alvum pertinaciter stipticam, sputationem tenuem, frequentem, vigiliarum, inediae, frigoris tolerantiam incredibilem.

Dum morbus hic diutius durat, necessario in vasa hypochondriaca depellitur, atque omnia abdominis viscera occupat, uti ad §. 1098. dictum fuit. Verum ibidem, & §. 701., ubi de Delirio febrili agebatur, demonstratum fuit, a materia haerente circa praecordia miro modo turbari posse omnes encephali functiones, licet causa materialis morbi non in capite haereat; & hac materia excussa, in integrum restitui cerebri functiones. Cum autem in febribus biliosa, vel alia corrupta materia, circa praecordia haerens, satis mobilis esse soleat, non adeo difficulter expellitur; in melancholicis vero picea tenacitate haeret, uti antea dictum fuit; unde & effectus inde producti pertinaciores esse solent.

Quandoque post diuturnos moerores, & adhuc frequentius post summos furores, incipiunt sedati esse, sed hebetes, obliviosi, puerorum instar ludicris nugis delectati, vivunt, nec sibi, nec aliis, amplius nocituri: tunc ille status vocatur *dementia*, quae raro curari solet, sed ad mortem usque tales aegri in eodem statu permanent.

Praeterea variis modis encephali functiones turbari ab atra bile posse, imo integre deleri lethali apoplexia, satis constat ex illis, quae in *Apoplexiae* & *Epilepsiae* historia, uti etiam ad §. 1104. dicta fuerunt. Unde & *Hippocrates* (u) notavit sequentia: *Melancholici Epileptici fieri solent ut plurimum, & Epileptici fiunt Melancholici*. Omnium autem maxime haec ma-

(u) Epidem. VI. Foes. pag. 1201.

mala metuenda sunt, dum atra bilis soluta & acrior reddita sanguini permista ad cerebrum venit: hinc & alibi notavit *Hippocrates* (v): *Siderantur melancholici manibus & pedibus, vocis impotentia tenentur, & leviter resolvuntur ab atra bile.* Ideo etiam, dum tremores in hoc morbo incipiebant observari, mali moris signum merito credidit *Hippocrates* (x), quia notat, ad cerebrum deferri atram bilem motam. Antea §. 1098. ex *Hippocrate* Aphorismus citatus fuit, qui haec omnia confirmat. *Aretaeus* [y] pariter omnia haec mala in diuturna melancholia metuenda esse monuit. Sic autem habet: *Quod si penitus totum corpus occupaverit, sensus, mentem, sanguinem, bilem, nervos etiam corripuerit, & ipsa insanabilis efficitur, & aliorum morborum corpori sobolem inserit, furoris, nervorum distensionis, resolutionisque, quae si a melancholia proveniunt, sanationem utique accipere nequeunt.*

De varietate delirii melancholici antea jam dictum fuit, & possent numerosa exempla ex historia medica adduci: quidam enim crura straminea se habere credebant, alii caput abesse, nasum in proboscidem elongatum &c. verum haec breviter tantum monuisse sufficiet [z].

Ructus, flatus, anxietates &c. De ratione horum symptomatum dictum fuit §. 1099.

Urinam copiosam &c. Antea dictum fuit, perturbato ob validum animi affectum systemate nervoso, in hystericis ac hypochondriacis urinam copiosam, instar aquae purae limpidam & tenuem excerni: verum ex modo dictis patuit, omnium nervorum originem miris modis in hoc morbo perturbari; adeoque minime mirum erit, si saepius talis urinae profluvium contingat: Ubi autem illi spasmi remittunt, tunc crassior & contentis saturata urina emittitur, quia hactenus in sanguine retenta nunc per renes secernuntur.

Sanguineae faecis &c. Ad §. 1098. dictum fuit, quare haec atrabilaria sanguinis faex in vasis viscerum abdominalium retineatur & accumuletur. Ad §. 1104. patuit, quomodo atra bilis soluta & mota quandoque subitaneas tales, semper periculosas, evacuationes faciat. Pariter de pertinaci alvi obstructione ad §. 1099. dictum fuit.

Sputationem tenuem et frequentem. Hoc inprimis obtinet, dum per abdominalia viscera, humore tenaci atrabilario infarcta, impeditur libera circulatio, adeoque & secretio lymphae intestinalis, succi pancreatici, & gastrici: cum autem glandulae salivales similem humorem a sanguine separent, ideo salivae secretio augetur, continuo os madet, & frequens sputi tenuis excretio fit. Ob hanc causam melancholici vocantur *sputatores*. Nocet autem frequens talis sputatio ut signum, & ut causa. Significat enim vasa abdominalium viscerum infarcta esse; simulque copiosa talis tenuis sputi excretio orbat sanguinem liquidiore & mobilio-

(v) De Morbis Cap. 11. Charter. Tom. VII. pag. 533. (x) Prorrheticor. Lib. I. Charter. Tom. VIII. pag. 710. Coacar. Praenot. N. 95. ibid. pag. 857. (y) De curat. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. v. pag. 125. (z) Vide Trallian. Lib. I. Cap. xvi. pag. 109.

biliore parte, adeoque morbum auget, uti ad §. 1093. dictum fuit.

VIGILIARUM, INEDIAE &c. Nisi certissima observata hoc docerent, omnem fidem superare videretur tolerantia frigoris, vigiliarum, inediarum in melancholicis; & omnium maxime, ubi jam maniaci evaserunt. Vidi per plures septimanas vigilasse perpetuo; rudissima hyeme anni quadragesimi elapsi, nudos decubuisse in pavimento lapideo, cui pauculum straminis instratum erat, dum omnia vestimenta, stragula, lectum dilacerarent ilico. Mulierem pessime melancholicam per sex septimanas omnem cibum constantissime respuisse novi, pauculum tantum aquae subinde hauriebat, unde tota exsucca & arida periit tandem. Numerosae tales observationes passim apud auctores leguntur.

§. 1110. Attulit saepe curationem superveniens scabies foeda, aliquando Elephantiasin aemulans; aut varix numerosa, ingens, enata; tumentium valde haemorrhoidum fluxus; atrae bilis per superiora & inferiora rejectio.

Summi semper momenti est in morborum curationibus, uti antea jam saepius monitum fuit, attendere ad illa, quae sponte in morbis contingunt cum levamine: ars enim sic edocta conatur haec imitari; vel saltem prudens Medicus inde discit, ne perversa medela impediat salubria haec naturae, morbos sanantis vel emendantis, conamina.

Observatum jam fuit, foedam talem scabiem, totam fere superficiem corporis deturpantem, profuisse melancholicis; & probe memini, me talem casum vidisse in homine per plures annos jam hoc morbo laborante, in quo ulcerosa cutis cepit plorare liquidum ichorosum, quod in foedas & densas crustas concrescens totam corporis superficiem deturpabat. Ratio hujus rei videtur haec esse: hactenus dicta docuerunt, atrabilariam materiem non tantum peccare spissitudine, & picea tenacitate, sed & simul huic tenaci adhaerere magnam acrimoniam, quae minus nocet, quamdiu sic inviscata manet. Verum ubi, quacumque de causa solvitur atra bilis, tunc illud acre, his nexibus liberum, humoribus circulantibus facile misceri poterit, & si magna copia ac impetu in quasdam corporis partes adigatur, pessima & immedicabilia mala producet, uti ad §. 1104. dictum fuit. Si autem sensim solvatur atra bilis, sensim extricabitur illud acre, & lympha corporis dilutum ad emunctoria cutis pervenire poterit; cumque minima illa vasa acri stimulo irritet, non exhalabit per transpirationem insensibilem, sed haerebit in vasis minimis cutaneis, illa erodet, sicque omnia haec mala producet. Ita & videmus in aliis morbis materiem morbosam ad cutanea vasa delatam illa obstruere, inflammare, varias pustulas & exanthemata in cute facere, quia, crassior cum sit, vel haeret in vasorum angustiis ultimis, vel acrior quandoque illa irritat & constringi facit. Hinc forte quandoque febres variolosae sine variolis contingunt, quando miasma variolosum ad cutis spiracula de-

delatum exit libere; ubi nempe mitior indoles contagii variolosi, humores diluti, & vasa cutanea laxa & facile pervia sunt. Sic noverunt Medici, antequam miliaria exanthemata erumpant, inprimis alba, percipi odorem fracidum subacidulum, instar vappidi aceti: exhalat tunc pars materiae morbosae, quae postea per moram ac febrim acrior reddita, majori copia ad cutis vasa delata retinetur, inprimis circa cutaneos folliculos, quos distentos morbosa lympha elevat in parvos & pellucidos tumores. Forte etiam epidermis in pluribus locis a cute solvitur, & a collecto liquido in minimas tales bullulas elevatur. Quandoque enim minimae tales sphaerulae ultra cutis superficiem eminent; frequentius dimidia quasi sui parte cuti immersae manent.

Apud *Tulpium* [a] habetur observatio, quae huc facere videtur. Imprudens chirurgi tyro in puella dolorem dentium oleo vitrioli tollere conabatur, & mala fortuna copiam olei vitrioli ori infundebat, cujus pars per gulam descendit, & horrenda mala fecit. A summo hoc periculo plurimis remediis adhibitis erepta quidem fuit misera haec virgo; sed acerrimi illius remedii pars, humoribus mista, in habitum corporis delata est, & in plurimis cutis locis cinereas crustas foedaque excitavit ulcera, ita ut vix quidquam manserit in tota cute glabrum, vel pristinae pulchritudinis particeps. Verum §. 1105. monitum fuit, materiam atrabilariam expulsam de corpore quandoque habuisse talem acrimoniam acidam, ut metalla roderet, & cum terrestribus ebulliret: non ergo mirum videri poterit, si ad cutim delatum illud acre similia praestiterit.

Uti jam acre illud, soluta materia atrabilaria, ad cutim delatum levamen morbi facere solet, sic pariter spissior pars quandoque colligitur in venis, illas distendit immaniter, & varicosos tumores facit. In illo homine, quem vidi a melancholia pessimo tali morbo cutaneo corruptum, simul observavi numerosas & magnas varices in cruribus. Licet enim tenax illa materia atrabilaria sic soluta fuerit, ut cum humoribus circulantibus per arteriarum sanguinearum ultimos fines transeat in venas, tamen adhuc pristinam indolem retinet, & moleculae divisae, dum transeunt per ultimas arteriarum angustias, in venas latiores confluunt, ubi denuo uniri possunt, inprimis si tardior fuerit sanguinis motus: tuncque praecipue atrabilarius talis sanguis colligitur in venis ascendentibus ab extremis inferioribus corporis, quia ibi contra gravitatis nixum sanguis versus cor movetur: venae enim, tenuiores tunicas cum habeant, longe minus contractiles sunt arteriis, & facilius distenduntur: unde etiam vel contiguae sunt venae arteriis, vel musculis agilissimis accumbunt, ut per diastolen arteriarum, & muscularem actionem, promoveatur sanguinis motus per eas; cui rei & valvulae, impedientes retrogressum sanguinis a latiore parte venae versus angustiorem, inserviunt. Si jam & motus sanguinis per arterias tardior fuerit, & quiescant aegri, venae, inprimis artuum inferiorum, dilatantur ac varicosae fiunt, sicque magnam copiam atrabilarii sanguinis capere possunt. Melius se habent quidem inde melancholici, quia viscera abdominalia levantur hac saburra; sed

(a) Lib. III. Cap. XLIII. pag. 258.

sed interim tamen ab his varicibus saepe pertinacissima crurum ulcera oriuntur: unde longe magis optabilis est materiae atrabilariae expulsio e corpore, modo tuto fieri possit, inprimis per haemorrboides. Hinc *Hippocrates* (*b*) dixit: *Maniacis si varices aut haemorrhoides accesserint, maniae solutio*. Et *Galenus* (*c*), dum hunc Aphorismum commentatur, monet, *Hippocratem* hic agere de insania melancholica, non autem de aliis maniae speciebus.

Per Haemorrhoidalia autem vasa aperta directe materies atrabilaria evacuari potest ex locis quae occupat, unde summum & subitum levamen in hoc morbo sequi solet. Hinc dixit *Hippocrates* (*d*) quod similis atrae bili materies per haemorrboides effluat. Et *Galenus* (*e*) in commentariis ad hunc locum notat, multos denuo in melancholiam incidisse, dum haemorrhoidum fluxus supprimebatur. Verum additur in textu, quod inprimis prosit fluxus tumentium admodum haemorrhoidum, quia tunc constat, materiam atrabilariam, in his vasis prius accumulatam, illa distendisse; & deinde, ruptis vasis, exivisse de corpore. Observatur enim & salubris haemorrhoidum fluxus, dum tantum minuitur copia sanguinis boni, non autem evacuatur noxia saburra, quod & *Galenus* (*f*) optime notavit; sed tunc plerumque minus turgent Haemorrhoides antequam rumpantur, quia facilius exit purus sanguis, quam ille, qui atrabilariam spissitudinem habet.

ATRAE BILIS PER SUPERIORA &c. Quando nempe soluta & mobilis reddita materies atrabilaria per has vias exit de corpore, antequam magnam acrimoniam adepta fuerit: aliter enim, uti ad §. 1104. dictum fuit, subitam mortem, corruptis jam visceribus, producit, non medelam. Hanc jam evacuationem materiae atrabilariae, sponte ortam, cum viderent Medici profuisse, tentaverunt per artem hoc imitari. Veteres dederunt Helleborum, nigrum inprimis (*g*), aliaque, quae satis fortiter movent & evacuant: tunc autem haec prodesse poterunt, quando per methodum §. 1101. laudatam correcta fuit acrimonia materiae atrabilariae, ejusque tenacitas jam imminuta est; secus enim acria purgantia periculo non carent, uti sequenti paragrapho dicetur.

§. 1111. Ingens damnum capere solet ab omni medela labefactante vires; acriter evacuante; rursumque ab usu eorum, quae liquida vehementer exagitant, sive cardiaca fuerint, sive alio quocunque titulo exhibita.

Cum in melancholia sanguis crassus, ater, pinguis, terrestris fit (vide §. 1092.) multi Medici fuerunt in hac opinione, per repetitas sanguinis missiones debere educi vitiosum sanguinem; simulque sperarunt, ex in-

(*b*) Aphor. 21. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 260. (*c*) Ibidem.
(*d*) Lib. VI. Epidemic. Charter. Tom. IX. pag. 531. (*e*) Ibidem.
(*f*) Ibidem. (*g*) Aretaeus de curat. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. v. pag. 124. Trallian. Lib. I. Cap. xvi. pag. 112. 113.

ingestis alimentis restitui posse facile sanguinem bonum, unde hac methodo hunc morbum aggrediebantur. Quamdiu autem cacochymia atrabilaria omnem circumeuntem humorem aequaliter inficit, nondumque visceribus impacta immobilis haeret, videtur aliqua ratione niti haec methodus. Verum si consideretur, educta etiam magna copia sanguinis atrabilarii, non minui causas, quae hanc cacochymiam produxerunt, patet satis justum metum esse, ne novus ex ingestis alimentis natus sanguis simili labe afficiatur. Praeterea patuit ex illis, quae ad §. 1094. dicta fuerunt, secretiones & excretiones vitiari in corpore, pulsum & respirationem lentiora esse, corpus emaciari; adeoque constat, non sufficere vires corporis ad restituenda illa, quae inevitabili lege etiam in sanissimis corporibus quotidie pereunt: multo minus ergo aptum erit corpus atrabilarium tantam sanguinis jacturam resarcire. Accedit, quod & ipsa jactura sanguinis impediat assimilationem bonam ingestorum, uti alia occasione §. 25. 1. probatum fuit. Hinc prudenter monuit *Aretaeus* [*b*], in cura hujus morbi maturo consilio deliberandum esse, an sanguinis missione opus sit, nec ne: deinde addit sequentia: *Paulum sanguinis mittendum, quatenus videlicet Venae sectionem vires sentiant, sed nullam noxam illarum tenor accipiat: nam etsi crassus & biliosus & concretus sit sanguis, & niger velut amurca, tamen ipse naturae praedium est atque alimentum: quocirca si plus quam decet sanguinis abduxeris, nutritionis defectu natura de sua firmitate decidit.* Ubi vero materies atrabilaria vasis & visceribus abdominalibus jam haeret impacta, tunc adhuc minus prodesse potest sanguinis missio, quia nihil illius crassi educitur, sed tantum minuitur copia sanguinis, qui in macilentis & exsuccis illis corporibus adhuc libere per vasa circumduci poterat.

Quantum mali metuendum sit a reliquis evacuationibus per purgantia, vomitoria &c. uti etiam a stimulantibus & solventibus validis, antea ad §. 1100. dictum fuit.

§. 1112. Unde optima sanandi hunc morbum methodus est, si causa prima bene observata, & temperiei varietate, his opposita medela, variis varia, adhibetur.

Ad §. 1093. variae causae enumeratae sunt, quae huic morbo producendo favent: hae ad §. 1108. denuo recensitae & ad tres classes redactae fuerunt, ut nempe in harum indagatione memoria Medici juvetur. Nunc in curatione primo illud agendum est, ut, causae cognitae, quae morbum fecerunt, morbumque praesentem sustinent & augent, removeantur, vel saltem minuantur. Si v. g. a malo victu ortum duxerit morbus, ille erit emendandus: si a pertinaci animi affectu, vitanda sunt omnia, quae illum renovare poterunt; & sic de reliquis. Praeterea ante monitum fuit ad §. 1105., diversam acrimoniae speciem quandoque jungi tenaci atrabilario sanguini, adeoque requiri medelam, quae cognitam acri-

(*b*) Ibidem.

acrimoniam emendare possit. Patet ergo facile generalem curandi methodum dari non posse, sed illam debere esse variam pro diversitate causarum, vario morbi gradu, & ipsius aegri diversa constitutione. Praecipuae autem indicationes curatoriae quatuor sequentibus paragraphis recensentur.

§. 1113. 1. Itaque erit indicatio liquida cerebri & nervorum excitare, augere, in ordinem redigere; quod fit: α. avertendo mentem ab objecto consueto ad alia priori contraria. β. inducendo caute alium animi affectum, melancholico oppositum. γ. inserviendo falsae imaginationi. δ. aut saepe magna vi ei repugnando.

Dictum fuit §. 1092. morbum hunc ortum ducere ab atra bile; ita tamen ut & pertinax illud delirium a sola cogitatione mutata initium ducens producat in corpore atram bilem, quae non praeexstiterat. Adeoque semper proderit in cura hujus morbi mutare cogitationem aegrorum, ne semper uni & eidem ideae affixi haereant. Quamvis enim ab atra bile accumulata in corpore morbus ortum duxerit, augebitur illa saburra atrabilaria, si mens pertinaciter & diu eidem cogitationi inhaeserit; cum vehemens mentis exercitatio, circa unum & idem objectum perpetuo occupata, sufficiat ad generandam atram bilem in corpore, uti ad §. 1093. monitum fuit: hoc autem fit inprimis sequentibus.

α. Dum eadem idea menti perpetuo observatur, tandem totam mentem adeo occupat, ut fit indelebilis postea, inprimis si saepius renovatur eadem haec idea: hinc dum magnanimi caeteroquin viri atrocem contumeliam passi fuerunt, manet ira memor, & dum vel nomen audiunt illius qui injuriam fecit, mox turbantur toti. Ubi jam rei familiaris damnum, vel muneris jactura, continuo menti praesentem sistunt tot malorum causam, mens nihil cogitat nisi hoc unicum, & a reliquis omnibus non afficitur, unde toties pertinacissima melancholia nascitur. E contra novimus, plurima dilabi ex memoria nostra, si per plures annos non renoventur ideae, licet antea vividissimae fuerint; vel saltem, si longo temporis intervallo non redierint, minus nos afficere. Qui chara amiserunt pignora, primis diebus affliguntur validissime, simulac aliquid in conspectum venerit, quod defunctorum memoriam renovet: post aliquot menses eadem conspecta minus afficiunt. Ob hanc causam perpetua mutatio objectorum adeo prodest melancholicis, quae omnium pulcherrime per itinera suscepta obtineri potest, ubi omni momento nova sensibus occurrunt etiam nolenti homini. Prudenter autem hoc tentandum est: morosi enim solent esse melancholici, noluntque saepe haec oblectamenta pati, si tanquam morbi remedium proponantur, unde alia sub specie offerri debent. Multum hanc methodum commendat [i] *Aurelianus*, & varios modos recenset, per quos tentavit melancholicorum mentem divertere ab illa cogitatione, quae semper praesens manebat.

Ob-

[i] Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. v. pag. 332. 333.

Observata plurima docent, quandoque melancholicos circa unam tantum ideam insanire, dum crura straminea, caput vitreum, & alia similia sibi imaginantur; in reliquis omnibus prudentissime ratiocinantur; si ergo vitari potest in his, ut nulla mentio fiat crurum capitisve, sapient, & sensim debitur efficacia illius fallae imaginationis.

β. Quantum conducat, opposito animi affectu compescere turbas in corpore excitatas, alia occasione ad §. 104. dictum fuit. Summa ira excandescentem hominem subitus metus compescit; & contra meticulosissimum hominem ira reddit audacem. Unde patet, prudentem excitationem animi affectus, qui est oppositus illi in quem vergunt melancholici, magni usus esse posse. Legitur apud *Plutarchum* [*K*], quod quodam tempore *Milesiae* virgines insanire coeperint, & violentas sibi intulerint manus: nullis movebantur parentum lacrymis, & custodum industriam eludebant; nec inveniebatur tantae calamitati remedium. Postquam vero lex promulgata fuerat, quae jubebat, ut cadavera illarum, quae sibi suspendio mortem consciviffent, nuda per forum deferrentur, metus dedecoris, licet post mortem futuri, impedivit reliquas, ne simile scelus patrarent. Dum *Patrocli* mortem doleret *Achilles*, insomnesque noctes duceret, & nil nisi vindictam spirans *Hectoris* cadaver indignis tractaret modis, ut tantum furorem compesceret, mater *Thetys* blandos immiti filio suasit amores [*l*], sicque obtinuit facile, ut *Hectoris* cadaver traderet dona ferentibus: addebat quidem, iratos Deos indignum hoc facinus detestari; sed probe noverat, ferocem hunc animum solo metu non fuisse compescendum; hinc maluit primo delinire amorum illecebris.

γ. Quandoque expedit ad curationem, ut simulet Medicus se assentiri omnino falsis melancholicorum imaginationibus, inprimis quando aegri, firmissime persuasi, nullo patiuntur ratiocinio sibi evelli, quam conceperunt, opinionem. *Celsus* (*m*) in loco, quem antea ad §. 702. allegavi, postquam monuerat, tentandum esse in delirantibus, ut oppositi excitentur animi affectus, deinde addit: *Saepius tamen assentiendum, quam repugnandum, est: paulatimque & non evidenter, ab his, quae stulte dicuntur, ad meliora mens adducenda*. Similem methodum, sed cum cautela quadam laudavit *Aurelianus* (*n*) dicens: *Mandandum quoque ministris, ut eorum errores consensu quodam accipientes corrigant, ne aut omnibus consentiendo augeant furorem, eorum visa confirmantes, aut rursum repugnando exasperent passionis augmentum, sed inductive nunc indulgeant consentientes, nunc insinuando corrigant vana, recta demonstrantes*. Omnium autem felicissime hoc succedit, si Medicus assentiens fallae imaginationi simul persuadere possit aegris, se novisse talia remedia, quae certo tollere possunt malum, quo se affligi credunt. Sic feliciter egregium pictorem *Tulpius* sanavit [*o*], qui falso sibi imaginabatur, omnia sui corporis ossa instar cerae mollia esse. Non adversabatur aegri ima-

(*K*) De virtut. mulier. Tom. II. pag. 249. (*l*) Homer. Iliad. Lib. XXIV. (*m*) Lib. III. Cap. XVIII. pag. 151. (*n*) Morbor. Chronicor. Lib. I. Cap. V. pag. 330. (*o*) Observat. Medic. Lib. I. Cap. XVIII.

imaginationi *Tulpius*, sed demonstrabat tantum ingenioso huic viro, morbum hunc Medicis cognitum & descriptum fuisse, certamque promisit curam intra sex dies, modo vellet praeceptis medicis obtemperare: hac tamen lege, ut triduo absoluto insisteret pedibus tantum, nec vel latum unguem procederet; sexto autem die plenariam deambulandi potentiam haberet. Admittebat omnia aeger, dum credebat Medicum persuasum esse de hac mollitie ossium, quia primo triduo tam sollicite prohibebat omnem gressum, ac si ossa nondum satis firmata hunc motum non admitterent absque damno. In Capitulo sequenti alium casum narrat, ubi similiter melancholicae mulieri persuasit, per medicamenta exhibita expulsam fuisse molam viventem, quam se utero gerere credebat. Plures similes casus apud observatores Medicos inveniuntur, qui docent, quanto cum fructu Medici saepe indulserint falsae aegrorum imaginationi.

5. Dum in hoc morbo mens delirans uni & eidem fere semper cogitationi affixa manet [vide §. 1089.] tam valida fit impressio talis ideae in sensorio communi, ut non facile deleri se patiatur, & superat multum efficaciam idearum, quae per sensus excitantur. Dum enim sibi persuasum habet melancholicus, crura esse straminea, licet tangat dura ossa, licet videat carnem, non tamen recedit a falsa hac opinione. Tentaverunt tunc Medici aliquando felici cum eventu excitare per causas subitas & validas novam ideam, quae falsae huic imaginationi directe opposita est, & tamen adeo efficax, ut illam superare possit. Sic apud *Trallianum* (*p*) legitur, quod *Philodotus* Medicus curaverit hominem, qui se capite truncatum credebat quam firmissime, dum repente plumbeum pileum ejus capiti imponeret, cujus grave pondus percipiens aeger vana hac imaginatione liberatus fuit. Dum eruditus vir ex immodicis studiis in hunc morbum inciderat, credebat se habere crura vitrea, hinc nullo modo illis audebat insistere, sed de lecto ad focum deferebatur, cui tota die assidebat. Ancilla, dum ligna adferebat foco alendo, ruditer illa projecit, unde territus herus, & cruribus suis vitreis metuens, illam acriter objurgavit: morosa ancilla, & herilis insaniae pertaesa, ligno percussit rudius heri tibiam, unde acrem quidem dolorem sensit, sed simul iratissimus exsiliit, ut illatam hanc contumeliam ulcisceretur; paulo post, defervescente ira, gavisus fuit, se cruribus insistere posse, & deleta fuit de mente ejus vana haec imaginatio. Docemur ergo, cum prudentia tentari posse in hoc morbo curando talem methodum, quae directissime repugnat delirio melancholico. Fuit homo satis celebris apud Batavos insanientium cura, qui hac methodo utebatur, & multos sanabat. Simulac delirarent, tractabat miseros ferarum instar, verberibus, catenis, perfusione aquae frigidissimae, fame, siti &c. Dum mitescebant, omni modo blandiebatur illis, nihilque omnino negabat illarum rerum, quas desiderabant. Hoc modo effecit, ut metus verberum coerceret incipiens delirium, & tandem deleret vanas illas imaginationes: e contra dum pacatum statum mox

(*p*) Lib. I. Cap. XVI. pag. 110.

mox sequebantur omnia, quae placere ipsis poterant, felix saepe successit curatio.

§. 1114. 2. OBstructiones, vel causam, vel effectum, falsae imaginationis, reserando, emolliendo, incidendo, stimulando, per aquas minerales, serum lactis, mulsam, decocta splachnica, hepatica, anthypochondriaca, aquas salibus lixiviosis vel compositis acutas, Mercurialia laxantia, vomitoria, motus, exercitia, Equitationes, Navigationes, Uterina, Aristolochica, Haemorrhoidalia evacuantia, balnea, litus, emplastra.

Omnia illa, quae praecedenti paragrapho dicta fuerunt, tantum serviunt delendae illi ideae, quae delirium illud melancholicum comitatur, sed non tollunt materialem causam, bilem atram nempe, quae, si manet in corpore, apta est, ut sublatae cuidam falsae imaginationi per praecedentes methodos substituat novam aeque difficilem eradicatu. Unde dum priora tractantur, simul exhibenda sunt talia, quae atram bilem solvere & expellere possunt, sicque infarcta viscera liberare. Uti enim ad §. 1090. monitum fuit, atrabilaria illa saburra, prius accumulata in corpore, producit illud delirium melancholicum; vel idem morbus, a mente incipiens, in corpore antea sano, brevi producet atram bilem, quae deinde ad viscera abdominalia deposita [vide §. 1098.] pertinaces obstructiones faciet.

Quomodo autem atrabilaria illa tenacitas sanguinem inficiens solvi ac expelli de corpore possit, & per quae remedia, ad §. 1097. dictum est. Simul etiam monitum fuit de cautelis necessariis in curatione, ubi atra bilis jam in visceribus abdominalibus fixa haeserit. Haec habentur ad §. 1101. & 1103. quae hic denuo summatim recensentur.

Totus enim curationis cardo in hoc vertitur, ut materies atrabilaria sensim soluta & mobilis reddatur, vasa sic laxentur, ut facile demittere queant obstruens impactum: talia autem adhibeantur remedia ad hunc scopum, quae cognitae per sua signa acrimoniae humoris atrabilarii adversentur. Aquae minerales & diluendo & solvendo hic magnum usum habent; omnium maxime si aestivis adhibeantur mensibus, postquam prius verno tempore aegri usi fuerint sero lactis mellito, decocto cum *taraxaco*, *fumaria*, *cichorio*, similibusque splachnicis, hepaticis, anthypochondriacis dictis herbis: tunc enim emollita, & deliquescere incipiens, materies atrabilaria, feliciter saepe eluitur de corpore per largum aquarum medicatarum potum. Omnium autem horum efficacia juvatur, dum corporis motu & equitatione inprimis concutiuntur pendula viscera abdominalia; sic enim felicius fundi solet atra bilis. Ubi jam signa §. 1101. recensita docent materiam morbosam fluxilem redditam incipere moveri, tunc caute expellenda de corpore, ne festinando imprudenter sequantur illa mala, quae ad §. 1104. descripta fuerunt. Navigatio autem inprimis tunc commendatur non assuetis, quia miro modo a navis agitatione turbatur totum corpus etiam in sanis

hominibus; nausea sequitur & vomitus molestus, ac saepe diuturnus, per quem quandoque excussa fuit atra bilis, antea jam per solventia remedia ad exitum parata.

Ubi autem per plures menses solventissimis remediis usi fuerint tales aegri, nec tamen signa docuerint, solvi adhuc atram bilem, tunc & alia tentant Medici cum prudentia. Mora enim diuturna pejor redditur morbi materia. Veteres Medici tunc adhibuerunt Helleborum, quo summam fusionem omnium humorum validamque evacuationem fecerunt, & saepe felici cum successu, modo viscera adhuc forent integra, nec ad magnam acrimoniam perducta esset atra bilis. Recentiores, magnam efficaciam argenti vivi experti, illud adhibuerunt: omnium cautissime fit, si leniora tententur una alterave vice, dein per aliquot septimanas solventia remedia dentur, & postea repetantur evacuantia.

Cum autem & consuetae evacuationes suppressae hunc morbum augere possint, patet, quare uterina & aristolochica in hoc morbo curando pariter locum habeant; praecipue cum ex *Hippocratis* observatione (vide §. 1098.) constiterit, atram bilem quandoque uterum obsidere. Quantum autem prosit evacuatio per vasa haemorrhoidalia in hoc morbo, antea jam saepius dictum fuit. Unde simul patet ratio, quare balnea, litus &c. emolliendo & laxando haec vasa usum praestare possint.

§. 1115. 3. Symptomata leniendo per venae sectionem, immersionem in aquam frigidam, carminantia, opiata.

Morbi symptomata quidem, debellato morbo, silent; adeoque primaria cura ad eradicandum morbum adhiberi debet; neque tamen illa semper possunt negligi, tam ob molestiam, quam ob diuturnitatem. Si enim in morbis febrilibus, etiam acutis, adeoque citius finiendis, quandoque symptomata molesta adeo occurrant, ut vix ferri ab aegro possint; vel & metuatur ne aliud gravius malum producant, atque ideo peculiari cura indigeant, uti ad §. 610. dictum fuit; quanto magis in melancholia, adeo diuturno & difficulter debellando morbo, idem verum erit. Praecipua autem talia symptomata in melancholicis sunt, furores saevi, flatus molesti, anxietates intolerabiles, & pervigilia.

Furores illi levantur saepe, debilitatis viribus per sanguinis missiones, etiam largas; verum caeteroquin ad morbi ipsius curam parum faciunt, cum de morbi materia, visceribus abdominalibus impacta, per hanc evacuationem nihil dematur; & sedato furibundo hoc impetu, per copiosam sanguinis evacuationem collapsae langueant vires.

De immersione in aquam frigidam, & praecipitatione in mare, dicetur paulo post ad §. 1123., ubi de mania agetur.

Molesti flatus, omnium frequentissimum symptoma, levantur omnium optime per calida, aquosa, leniter aromatica remedia, carminantia dicta; de quibus videantur illa, quae ad §. 650. habentur, ubi de cura ructuum & flatuum agebatur.

Anxie-

Anxietates & pervigilia opio dato tolli quidem solent pro tempore; verum in hujus remedii exhibitione tamen prudentia opus est. Semel enim experti melancholici levamen hoc, illo carere nolunt postea, & summas illas anxietates, ipsa morte minus tolerabiles, repetitis auctisque opii dosibus pellere conantur. Verum opium hoc habet, ut solita quantitas assuetos non afficiat amplius, sed debeat augeri, ut desideratum praestet effectum: vidi sic melancholicos ad quindecim grana opium sumsisse unica vice; quod nisi exhiberetur, sibi ipsis violentas intulissent manus prae intolerabili moerore & anxietate. Cum autem alvus in hoc morbo pertinacissime adstricta sit (vide §. 1099. 1109., & opii usus alvum sistere soleat, ob hanc causam opium minus tutum videtur. Blanda emulsa cum syrupo papaveris albi tutius dantur, & saepe anxietates illas, ac pervigilia, minuunt; hinc illa prius tentari debent. Quandoque tamen tanta est horum symptomatum molestia, ut cogantur Medici vespertino tempore opium exhibere, dum interim illa, quae ad reserandas obstructiones praecedenti paragrapho laudata fuerunt, diurnis horis animose adhibentur.

§. 1116. 4. PRaemissis evacuationibus (1114. 1115.), exhibendo ea, quae exhilarare docet observatio, & roborare omnes corporis partes.

Postquam atra bilis abdominalia viscera obsidens soluta & evacuata fuit, saepe languent omnes vires; imo, uti in praecedentibus monitum fuit, quandoque in tantam debilitatem aegri incidunt, ut mortuis similes per aliquot horas jaceant; tunc gratis cardiacis opus est, quae collapsas vires erigunt. Praeterea per tam longum tempus tristibus & anxiis cogitationibus assueta mens, licet causa materialis morbi subducta fuerit de corpore, pergit adhuc similiter cogitare, & corporis insignem debilitatem animi dejectio comitari solet. Tunc omnia, quae exhilarant, usum habent: grata amicorum colloquia, lusus, objectorum continua varietas. Simul exhausto corpori per bonum victum subministrentur talia, quae restituere possunt perdita. Inprimis autem tunc prodest moderatus vini generosi usus, quo nullum praestantius cardiacum habetur, nec majus exhilarans, cum omnes curas silere faciat, omnem moerorem leniat. Si jam vino frigido infundantur fragrantes herbae, *melissa*, *abrotanum*, *thymus*, *salvia*, *cortices citri*, *arantiorum*, *croci stamina* &c. habetur remedium, quod subtilissima effluvia odoratorum vegetabilium continet, & cujus paucae unciae bis vel ter de die sumtae miro modo reficiunt & exhilarant.

Simul etiam notandum est, vasa, tamdiu infarcta & distenta materia immeabili, jam liberata collabi flaccida & inertia: his firmandis conducunt roborantia grata, vinum austerum, cydonia mala, granatorum succus, cortex peruvianus, Cinnamomum, & omnia illa, quae §. 28. ad fibras debiles roborandas laudata fuerunt.

m 3 §. 1117.

§. 1117. EX quibus (1110. ad 1117.) liquet, sanationem hujus mali (1089. absolutam esse in curatione bilis atrae (1097. 1100. 1101. 1103. 1106.), atque inde peti debere non hanc modo, sed infinitorum, falso pro incurabilibus habitorum, morborum.

Quam difficile malum sit *Melancholia*, §. 1089. definita, rora ejus historia docuit; simulque patuit, pertinax hoc malum tamen debellari posse, si per idoneam methodum & bona remedia solvatur atra bilis, & soluta educarur de corpore: qua methodo, quibus cum cautelis, hoc fieri debeat, numeris hic citaris dictum fuit. Maximam curae difficultatem saepe facit aegrorum morositas, qui vix diu obedire volunt praeceptis medicis, cum tamen rebellis morbus diuturnam curam postulet. Unde merito *Hippocrates* (*q*) monuit, in morbis curandis, non sufficere, ut Medicus faciat illa, quae oportet; sed & aegrotum, & ipsos adstantes, suum debere officium praestare.

Simul patet, eadem hac methodo plures alios morbos difficiles curari posse, dum obstruens nempe materia solvitur, soluta de corpore educitur, integris manentibus visceribus; & dein roborantibus ac Cardiacis restituuntur vires. Videantur illa, quae §. 1056. de caussis & cura morborum chronicorum dicta fuerunt; ubi probatum fuit, illos nec ex origine adeo composita pendere, neque adeo multiplicem medendi methodum requirere.

(*q*) Aphor. 1. Sect. I. Charter. Tom. IX. pag. 1.

MANIA

MANIA.

§. 1118. SI Melancholia (1082.) eousque increscit, ut tanta accedat agitatio liquidi cerebrosi, qua in furorem agantur saevum, Mania vocatur.

Mania *ἀπὸ τοῦ μαίνεσθαι furere*, *insanire*, nomen habet, & melancholiam diuturnam sequi solet, licet & ab aliis causis quandoque oriatur, uti postea videbimus. Furor autem ille saevus, quo sibi & aliis nocere conantur tales aegri, distinguit maniam a melancholia, in qua tristes, morosi, anxii aegri quidem sunt, sed nondum in furorem aguntur. Distinguitur autem mania a feroci & perpetuo delirio Phreniticorum, quod phrenitidem febris acuta ac continua comitetur semper; maniaci vero febre careant. Quod & pulchre notavit *Aretaeus* (r) maniae definitionem ponens sequentem: *Est enim ex toto mentis alienatio diuturna, absque febre: etenim si febris quandoque conjungitur, id non ratione furoris proprie, sed alio quovis casu contingit*. Similia quoad maniae Diagnosin apud *Aurelianum* (s) leguntur. Notandum autem, quod & in definitione maniae notaverint morbi diuturnitatem, ut distingueretur ab ebriorum furoribus; atque etiam a ferocibus illis deliriis, quae *Hyoscyamo* [t], *Solano furioso*, aliisque pluribus venenatis plantis assumtis sequi solent: illa enim vel cita morte finiuntur; vel, si natura superare aut excutere potuerit venenum, sedantur pauco tempore. Aliam adhuc notam diagnosticam, maniam a phrenitide distinguentem, adducit *Aretaeus* (u); quod nempe *praecipua furoris & melancholiae sedes viscera sint; quemadmodum caput & sensus in phreniticis plerumque laborant, in quibus vis sensoria oblaesa est; & quae non adsunt, tanquam jam praesentia conspiciunt; & aliis non conspicua ipsorum sese oculis repraesentant: at furentes tantummodo vident, quae videre oportet, sed de illis non sentiunt, ut sentiendum est*. Atra bilis enim abdominalia viscera obsidet (§. 1102.); in vera Phrenitide cerebrum primario afficitur [§. 771.].

§. 1119. QUae gradu modo differt a Melancholia tristi, hujus proles est, ex iisdem causis oritur, iisdem fere remediis curari solet.

(r) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. VI. pag. 31. (s) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. V. pag. 326. (t) *Aretaeus* ibidem. (u) Ibidem. pag. 32.

Sponte ergo patet, maniam, a melancholia praegressa productam, esse eundem morbum quoad materiam & quoad causas; tantum differre furoris vehementia. Dictum enim fuit ad §. 1102., atram bilem accumulari in visceribus abdominalibus, & dum ibi fixa haeret, augeri omnia symptomata, quae comitabantur materiam atrabilariam adhuc aequabiliter per totum sanguinem dispersam. Ubi autem atra bilis diu haeret visceribus impacta, mora acrior & malignior redditur, tuncque tenuiori & acriori parte per venas resorpta, & cum sanguine ad cerebrum delata, poterit immanes illos furores producere; quin etiam idem contingere poterit, licet nihil de atra bile ad cerebrum venerit, sed fixa haerens in visceribus majorem malignitatis gradum acquisivit; uti probatum fuit ad §. 1102. Unde optime *Trallianus* (v) de diuturna melancholia agens, dixit: *Inveteratus enim & veluti in naturam conversus, incurabilis propemodum evadit: & tali morbo affecti non tantum melancholia laborant, sed etiam per circuitus insaniunt. Nihil enim alind est mania, quam melancholiae ad majorem feritatem intensio*. Tota ergo curatio maniae, a melancholia praegressa ortae, eadem est; adeoque jam tradita. Illa vero, quae spectant ad curam maniae ab aliis causis ortae, postea singulatim dicentur.

§. 1120. IN quo morbo est ut plurimum immensum robur musculorum, pervigilium incredibile, tolerantia inediae & algoris mirabilis, imaginationes horrendae, Lycanthropiae, Cynanthropiae, &c.

Sequitur jam, ut considerentur mirabilia illa symptomata, quae in maniacis observari solent: ad quae intelligenda conducent sequentia.

Antea ad §. 700., ubi de *Delirio Febrili* agebatur, notatum fuit, delirium adesse tunc, quando idearum ortus non respondent causis externis, sed ab interna cerebri dispositione mutata pendent, nata praeter voluntatis imperium. Simul ibidem dictum fuit, ideas saepe comitari illud gratum, vel ingratum, quod inevitabili necessitate rapit totam mentem, ut illud gratum faciat peremare, ingratum vero removeat vel destruat. Sic oriuntur validissimi animi affectus, quos & enormes saepe sequuntur corporis motus, per quos conatur homo illud displicens removere vel destruere, illud placens retinere. Videte hominem ira subita & summa correptum, quantum robur habeat, quanta cum audacia quaevis pericula spernat. Si jam in maniaco delirante talis nascatur idea, quae iram suscitat summam, incredibili musculorum robore quaevis fere obstacula superat, a pluribus robustis viris vix coerceri potest, & tanto magis furit, quo majora sentit furoris sui impedimenta. Tunc tota mens non cogitat nisi solam hanc ideam, quae tandem fere indelebilis redditur. *Helmontius* (x) pulchra habet circa maniam observata, quae hoc confirmant.

(v) Lib. I. Cap. xvi. pag. 103. (x) In Capitulo: *Demens Idea* pag. 226. §. 39.

mant. Examinavit enim maniacos, qui resipuerant postea, satis memores illorum, quae ipsis contigerant illo tempore, dum incipiebant fuere: fatebantur autem, *quod spoliarentur primum omni discursus consecutione, manerentque in punctuali immersione unius conceptus, extra quem nil aliud cogitarent, cum moerore, molestia & importunitate: cogitabant autem non secus, ac si in speculo illum semper conceptum suissent intuiti. Imo nec sciebant, se tum istud cogitare, vel suo conceptu sic aspicere, quanquam sic immobiliter cogitarent, ut tandem sub ingressum & dominium maniae, si contingeret illos stare, stetissent per dies aliquot absque lassitudine, nec scirent se stare.* Longe autem validius afficitur tunc sensorium commune a tali idea, quam ab ulla alia, quae sensuum ministerio menti offertur; atque ideo famem, sitim, acerrimum frigus hyemale tolerant, ultra quam fieri posse quis crederet. Vidi maniacum omnia corporis integumenta lacerasse, & nudum stramini incubuisse in loco lapidibus strato, dum asperrima saeviebat hyems, per plures septimanas; quandoque per octo dies omni cibo abstinuisse, dein oblata quaevis ingurgitasse avidissime; imo & foedissimo spectaculo proprias faeces alvinas devorasse, licet optimi cibi suppeterent. Per plures septimanas noctes & dies pervigil horrendis clamoribus totam replebat viciniam; & tamen per plures annos supervixit, sedato quidem furore, sed fatuus, & omnium rerum immemor: ubique locorum tristia talia humanae calamitatis specimina in mordochiis occurrunt; & plura similia apud *Forestum* [*y*] aliosque auctores legi poterunt; ubi & mirae imaginationes enarrantur, quae in hoc morbo laborantibus observatae fuerunt, in singulis maniacis fere diversae. Videntur autem veteres Medici quandoque pro varietate laesae imaginationis maniae aliud nomen indidisse; *Lycanthropiam, Cynanthropiam*, dum furibundi imitarentur canes vel lupos, & quandoque crederent se in haec animalia mutatos esse. Hujus morbi descriptio legitur apud *Aetium* (*z*) ex *Marcello* desumta: dicit autem, Februario mense illos noctu exire, in omnibus canes aut lupos imitari, & donec illucescat, mortuorum sepulcra aperire. Optime tamen notavit *Eruditissimus Freind* (*a*), post *Gorraeum*, legendum esse *διάγουσι* loco *διανοίγουσι*; cum alii auctores, qui hujus morbi mentionem fecerunt, nil dicant de sepulcrorum apertura, sed tantum quod tales maniaci inter mortuorum monumenta versentur. Idem autem ulterius confirmat daemoniacus ille, de quo legitur (*b*) in sacris literis, quod in monumentis versaretur die ac nocte, clamans, vincula rumpens, nudus &c. nulla pariter mentione facta de sepulcrorum apertura. Pallidos, siccis oculis & cavis, lingua arida, siticulosos describunt veteres Medici fuisse tales aegros, & tibias exulceratas habuisse propter assiduos lapsus, & canum morsus; simulque monuerunt, lycanthropiam esse melancholiae speciem. Rusticum hac maniae specie correptum vidit *Forestus* [*c*], qui

(*y*) Lib. X. Observ. 20. pag. 431. (*z*) Lib. VI. Cap. 11. pag. 104. versa. & Charter. Tom. X. pag. 502. 503. (*a*) Histor. of Physich. Tom. I. pag. 20. (*b*) Marc. Cap. v. & Lucae Cap. viii. (*c*) Lib. X. Observat. 25. pag. 440.

qui verno tempore circa caemeterium versabatur, & omnia illa signa habebat, quae ex veteribus Medicis modo enumerata fuerunt.

§. 1121. Notandum vero, anatomica sectione constitisse, horum cerebrum siccum, durum, friabile, in suo cortice flavum; vasa autem turgentia, varicosa, atro tenaci cruore distenta fuisse.

Constitit ex illis, quae de melancholia dicta fuerunt, quod possint deliria mira produci, licet causa materialis circa praecordia haereat, non autem in cerebro: attamen ad §. 1102. monitum fuit, materiae atrabilariae putrefactae attenuatae partem venis resorberi, & inprimis cerebri functiones turbare: praeterea ad §. 1104. dictum fuit, atram bilem, turgentem & motam, maniam pessimi generis producere, si in cerebrum perrexerit: adeoque in mania, post melancholiam diuturnam nata, saepe obsidentur vasa encephali simili materia, quae, prout diversis locis haeret, varias encephali functiones turbare vel & abolere poterit. Notavit *Hippocrates* (*d*), quod in *Maniacis convulsio accedens amaurosin facit*, nervorum opticorum origine laesa vel oppressa per materiam atrabilariam. Imo videtur *Aurelianus* (*e*) in curatione maniae tentasse, ut impactam cerebri membranis hanc materiam solveret, dum dicit: *Tunc etiam spongiis calidis oculi vaporandi, atque palpebrarum duritia relaxanda, quo etiam per oculos usque ad cerebri membranas beneficium perveniat curationis*. Cadavera autem maniacorum aperta docuerunt, cerebrum saepe sic mutatum fuisse, prout hic in textu describitur. Vidit hoc in maniaci cadavere celebris Cremonensis Medicus *Ghisi* (*f*). In cive Leodiensi melancholico, dein maniaco mortuo, invenit *Bonetus* (*g*) cerebrum siccissimum, durum, in summa parte friabile, ad altitudinem digiti flavedine tinctum. Similes observationes, quae hoc confirmant, & alibi habet (*h*). Plures aliae praeternaturales mutationes in cadaveribus maniacorum deprehensae fuerunt: ossa cranii densissima & crassa, suturas fere deletas, meningem utramque induratam, cerebrum durius solito, glandulam pituitariam parvam & admodum duram, invenit *Celeberrimus Littre* (*i*). Piam matrem ex viridi flavescentem; fere ubique duplo crassiorem dura meninge, nulla vasa conspicua habentem, duram matrem callosam mollioris cornu instar, inventam fuisse in hoc morbo alibi (*K*) legitur. Plura alia in historia Medica habentur; sed cum hic praecipue agatur de illis, quae in cadavere observata fuerunt, ubi mania post melancholiam secuta fuit, modo dicta sufficient.

(*d*) Coac. Praenot. N. 485. Charter. Tom. IX. pag. 880. (*e*) Morbor. Chronic. Lib. I. Cap. v. pag. 332. (*f*) Lettere mediche del dottore Martino Ghisi pag. 26. (*g*) Sepulcret. S. Anat. Pract. Tom. I. Lib. I. Sect. 8. pag. 205. (*h*) Ibidem pag. 221. (*i*) Acad. des Sciences 1705. Memoir. pag. 47. (*K*) Medical Essais Tom. IV. N. 26. pag. 415.

§. 1122. TUm etiam in hoc morbo omnes excretiones fere cessasse pariter.

Cum haec Maniae species Melancholiam praegressam supponat, & demonstratum fuerit ad §. 1094., omnes secretiones & excretiones minui eo magis, quo magis accumulatur in sanguine illud spissum atrabilarium, patet ratio, quare in maniacis cessent fere omnes excretiones, vel saltem fiant parcissimae. Tales enim maniaci exsuccum aridumque corpus habent, & saepe pertinaciter cibum ac potum diu respuunt, unde nulla saliva os madescit, urina fit parcissima; cibi, si ingerantur, difficulter motu peristaltico promoventur per sicca intestina, bibulae venae omne resorbent liquidum, unde paucae faeces alvinae in crassis intestinis accumulantur, nec egeruntur, & ideo solet strictissima alvus in hoc casu esse.

§. 1123. PRaecipitatio in mare, submersio in eo continuata, quamdiu ferri potest, princeps remedium est.

In cura melancholiae, §. 1113. & sequentibus, commendabantur talia remedia, quae solvendo, incidendo, stimulando, materiam atrabilariam, visceribus abdominalibus impactam, attenuare, & de corpore postea expellere valebant. Verum praeter illa etiam laudabantur alia, quae illam ideam, circa quam delirium melancholicum versabatur, sensim mutare & tandem penitus delere poterant, vel saltem sic debilitare, ut sensorium commune non afficeretur inde validius quam ab aliis ideis per sensus subministratis. Cum enim melancholia, uti §. 1090. dictum fuit, a mente initium ducere possit, & brevi in corpore sano atram bilem producere, patet satis, educta hac saburra de corpore, tamen superstitem manere posse illam mentis in sua cogitatione mutatae conditionem, quae atram bilem nasci fecerat. Praeterea si ab atra bile, prius nata in sanguine, & in visceribus abdominalibus accumulata, delirium melancholicum productum fuit, poterit diuturnitate morbi tam vivida & efficax esse in sensorio communi haec idea, ut maneat, licet causa materialis morbi, atra bilis nempe, expulsa fuerit de corpore. Praecipue autem hoc continget in Mania, quae melancholiae major gradus est, & in qua ob furorem validior perturbatio est sensorii communis. Hinc videmus, prudentes Medicos multa tentasse, ut praesentem illam conditionem mutarent, turbando totum corpus validis remediis. Hellebori, vomitoria antimoniata, mercurialia &c. ad hunc scopum adhibita fuerunt; non adeo ut evacuando agerent, sed potius, ut turbato toto corpore, concussis omnibus visceribus & vasis, solutis omnibus humoribus, mutaretur praesens status, quo nullus miserior esse potest, dum, ferarum instar, vinculis, carcere &c. coerceri maniaci debent, & ab hominum commercio secludi. His factis, si nondum succederet curatio, vel saltem mitigatio saevi furoris, tentaverunt talia, quae subtili fragrantia per omnia corporis loca penetrarent,

rent, & saepe cum felici successu. Moschi satis audax dosis ad grana sedecim, vel viginti, profuit quandoque, uti etiam in Epilepticis, velut antea dictum fuit; & dum haec scribo, in nobili juvene maniaco laetus vidi pulchrum moschi effectum. Post vomitorium antimoniatum mane & vesperi drachmam dimidiam camphorae dedit pluribus maniacis Medicus Anglus, & curavit feliciter (*l*). Sponte autem patet, similia remedia tentari non posse in plethoricis & calidis corporibus, in quibus alia Maniae species quandoque observatur, uti §. 1127. dicetur; quae certe augeretur a tali methodo curandi. Verum in plurimis Maniacis collapsa vasa videmus, & corpus quandoque frigescere, inprimis artus inferiores: tales facile haec ferunt remedia, imo a validis etiam Emeticis vix afficiuntur. Antimoniale Emeticum in nobili muliere novemdecim annorum nullum vomitum fecit (*m*), sed duodecim horarum somnum, & quidem satis profundum. Novi, data fuisse grana duodecim *mercurii vitae* absque ullo effectu mulieri maniacae, quae sanitatis tempore a viginti granis *ypecacuanhae* in vomitum enormem & hypercatharsin mota fuerat. Ex quibus omnibus patet, talem methodum a prudenti Medico tentari posse.

Ubi autem incassum omnia haec adhibita fuerunt, vel debet miser talis aeger suo fato relinqui, vel extremum submersionis remedium adhiberi, ut deleantur, mortuo fere sub aquis homine, omnes ideae. Fructus, quem viderant Medici ab hac methodo in cura Hydrophobiae, uti postea dicetur, videtur causa fuisse, quod in desperatis Maniacis idem tentaverint, & fortuiti casus docuerunt felicem eventum. Faber lignarius Antuerpiensis a terrore summo, dum horrenda spectra se vidisse noctu credebat, amens factus fuit; dumque in curru vinctus ad alium locum veheretur, solutis sibi vinculis, curru exsiliit in stagnum profundum & submersus, ac pro mortuo habitus in currum repositus. Revixit tamen, jam mentis compos, & per octodecim annos superstes fuit (*n*). Hoc exemplo in spem erectus *Helmontius* tentavit submersionem in aliis Maniacis; & testatur, nunquam defuisse successum, nisi quoties praecociter submersos ex aqua educeret, metuens ne suffocati interirent. Satis enim diuturna submersionis mora requiritur, uti in sene hydrophobo praesens vidit *Helmontius* (*o*), quem vinctum funibus, & pondere pedibus adligato, submerserunt tamdiu, donec Psalmus *Miserere* integer recitari potuisset: dein aquis eductum hunc senem adhuc binis merserunt vicibus, sed minori temporis spatio sub aquis retinuerunt: Fatetur *Helmontius*, quod mortuum jam crediderit: cum tamen solutis vinculis haustam aquam marinam evomuit, ad se rediit, & postea sanus vixit. Plura alia observata in eodem loco habentur, quae docent, non tam cito mori submersos, ac vulgo creditur; de qua re etiam legi merentur illa, quae

(*l*) Act. Societ. Londin. N. 400. pag. 347. Abridg. Tom. VII. pag. 632. 633.
(*m*) Ibidem. (*n*) Helmont. *in Capitulo*: Demens idea pag. 228.
(*o*) Ibidem.

quae apud alios autores habentur (*p*); & probant, per plures horas submersos sub aquis homines tamen revixisse.

Videtur ergo adhiberi posse tale remedium in desperata mania, cum absolutum vitae periculum non adsit; ut nempe, deletis pro tempore omnibus ideis, dum nulla vitae signa supersunt, tollatur & illa latens diathesis sensorii communis, quae maniam fecit. Aliquando enim, *quos ratio non restituit, temeritas adjuvat* [*q*]. Simul etiam videtur patere, submersionem in mari non plus prodesse quam in alia aqua, cum faber ille Antuerpiensis in stagno submersus convaluerit.

§. 1124. **F**Rustra tentatae per omnia remedia, varix, haemorrhois, dysenteria, hydrops, haemorrhagia magna spontanea, febres tertianae, quartanaeve accedentes, salutaria fuerunt.

Uti jam saepius in aliis morbis antea pertractatis dictum fuit, semper attendendum est ad illa, quae sponte in morbis contingunt, & levamen vel integram curationem adferunt, ut Medicus haec conetur imitari per artem; vel saltem caveat, ne turbet aut impediat naturae, morbos curantis, salubria haec molimina. Observatio autem docuit, maniacis profuisse sequentia, dum nullis etiam remediis cedebat morbus.

Varix, haemorrhois. Quantum boni inde in melancholicis sperare liceat, antea ad §. 1110. dictum fuit. Cum autem Mania a Melancholia tristi gradu tantum differat, patet, eadem & maniacis profutura. Dum enim atrabilaria faex per metastasin in venis artuum inferiorum accumulatur, vel per haemorrhoides fluentes subducitur de corpore, liberantur viscera abdominalia gravante hac saburra, & morbus levatur. Simul etiam, sanguine distendente vasa inferiora, vel per eadem aperta evacuato, impetus & copia humorum a capite derivantur, quod magni momenti est ad mitigandum ferox delirium, uti alia occasione ad §. 779. in Phrenitidis historia patuit. Balnea ergo pedum, frictiones, aquae calidae vapor anum alluens, multum prodesse poterunt maniacis: sed saepe magna difficultas in cura hujus morbi est, quod furibundi tales aegri praeceptis Medicorum raro obedire velint. Memorabilem casum habet *Schenckius* (*r*) de fabro aerario, qui vigesimo septimo aetatis anno maniacus factus, per aliquot menses catenis vinciri debuit, ne sibi vel aliis noceret: ortis vero varicibus nigro sanguine multum distentis in cruribus, ad sanam mentem rediit. Verum manebant illae varices per plures annos, & per intervalla satis acriter dolebant; simulque tunc recidivam minantis maniae aliqua signa aderant; quae cavebatur tamen, dum tumentes varices inciderentur.

Dysenteria. Ad §. 1104, ubi de atra bile turgente & mota diceba- tur,

(*p*) Pechlin. de vita sub aquis. Winslow sur l' incertitude des signes de la mort.
(*q*) Cels. Lib. III. Cap. IX. pag. 138. (*r*) Lib. I. pag. 142.

tur, monitum fuit, atra bile subito soluta, simulque ad magnam acrimoniam evecta, pessimam sequi dysenteriam, cum dolore intolerabili, subita putredine, & gangraena subito lethali. Verum funestus ille eventus tunc metuendus est, ubi confertim & subito eliquata materies atrabilaria in intestina venit: ubi vero sensim soluta, nec admodum acris per intestina secedit, tunc talis dysenteria, licet molesta satis, levamen morbi facit, partim evacuando morbi materiem, partim etiam a capite derivando humores, dum irritatis intestinis ab hoc stimulo, major liquidorum copia versus vasa meseraica tendit. In genere monuerat *Hippocrates* (*s*), uti antea ad §. 963. notavi, quod *hujusmodi egestiones etiam eos, qui prius sunt in corporibus, morbos sanant; antiquiores quidem diuturno tempore; recentiores autem in paucis diebus submovere possunt*. Unde simul videtur, maniae curationem a diuturniori dysenteria tantum sperandam esse; adeoque cavendum, ne intempestiva medela cohibeatur. Alibi autem (*t*) bonum esse dicit, si Maniae succedat Dysenteria. Et e contra metuebat maniam secuturam, ubi, Dysenteria cessante, flammeus rubicundus in facie color succederet, humoribus sursum raptis: talis enim sensus videtur *Coacae Praenotionis* (*u*), quae sic legitur: *Dysentericae, subrubrae, limosae, largae dejectiones alvi, in flammeis, valde rubicundis, coloribus, solutae, maniae timorem inducunt*.

Hydrops. In eodem Aphorismo laudat *Hippocrates* hydropem maniae succedentem. Ut autem intelligatur, quomodo hydrops maniae prodesse possit, notandum est, quod quandoque ille morbus a solutis nimis humoribus nascatur, qui tunc vasis majoribus elabuntur, & in cavis corporis vel in panniculo adiposo colliguntur. Verum talis humorum solutio dum adest, & tenax illud atrabilarium pariter attenuabitur, & exibit de corpore; vel per metastasin ad alia loca corporis deponetur cum levamine. Notum est, per argenti vivi usum totum sanguinem solvi in tenuem & putridam lympham, quae vel per alvum exit, vel per salivales glandulas excernitur, unde validam mercurialem salivationem passi aegri pallescunt toti; & si excretio per ductus salivales a quacumque causa impediatur subito, facies, collum, labia immaniter tument ab aggesta lympha non excreta. Observata Medica jam docuerunt, maniacos aliquando salivatione mercuriali sanatos fuisse: ita *Wepferus* (*v*) curavit rusticum maniacum, dando *Turbith minerale*, donec ptyalismus sequeretur. Si ergo talis solutio humorum ab alia quacumque causa facta fuerit, poterit & quandoque mania sanari.

Praeterea quandoque in maniacorum cadaveribus inventa fuit aquosa colluvies in ventriculis cerebri (*x*); quae resorpta, & ad alia loca corporis deposita, posset maniae levamen adferre, nato tumore hydropico in alia corporis parte: sic observamus saepe, difficillimam respirationem, a pectoris hydro-

(*s*) Praedict. Lib. II. Cap. XIII. Charter. Tom. VIII. pag. 821. (*t*) Aphor. 5. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 294. (*u*) N. 465. Charter. Tom. VIII. pag. 879. (*v*) Observat. Med. Pract. de Affect. Capit. Observ. 83. pag. 323. 324. (*x*) Medic. Essais Tom. IV. N. 26. pag. 416.

hydrope natam, levari, dum pedes incipiunt tumere; & contra pedum tumorem hydropicum, subito evanidum, pectus gravare. Ex quibus patet & alia ratio, quare hydrops maniae prodesse possit.

HAEMORRHAGIA MAGNA SPONTANEA. Antea ad §. 741. monitum fuit, *Hippocratem* per haemorrhagiam intellexisse illam, quae per nares fit, si non nominaret aliam partem corporis, unde sanguinis evacuatio prodiret: simili sensu & hic haemorrhagiae vocabulum videtur intelligi. Constitit pariter ex illis, quae ibidem dicta fuerunt, uti & ad §. 779. in cura phrenitidis, quantum boni in capitis morbis ab haemorrhagia narium, sed spontanea, exspectare liceat; cum rami quidam carotidis internae per nares distribuantur, adeoque sic simul depleantur vasa sanguinea per encephali fabricam distributa. Simul autem facile patet, talem haemorrhagiam praecipue profuturam in illa maniae specie, quae §. 1127. describetur.

FEBRES TERTIANAE, QUARTANAE. Antea in Historia febrium intermittentium demonstratum fuit, per validos illos concussus tempore frigoris febrilis, auctamque dein caloris tempore velocitatem & impetum circulationis, multa agitari posse & solvi, quae visceribus impacta haeserant: adeoque spes est, atrabilariam materiam sic attenuari & expelli posse. Praeterea ad §. 757. probatum fuit, causam latentem febrium intermittentium subtilissimum fluidum nerveum, nervos per quos fluit, vel encephalon mutare, unde haec omnia oriuntur: poterit ergo per hanc mutationem deleri & illa causa, quae maniam fecit. Postea enim patebit, non ab atra bile sola maniam produci, sed levem saepe sensorii communis mutationem ad hoc sufficere, licet nihil morbosi in reliquo corpore deprehendatur. Unde merito monuerat *Hippocrates*, febres intermittentes ab aliis magnis morbis vindicare corpus, uti ad §. 754. latius dictum fuit; ubi & plura observata practica habentur, quae hanc rem confirmant.

§. 1125. HUjus Maniae species oritur, postquam autumnali, valida, diuturna, intermittente febre, corpus exhaustum, debilitatumque, tam per morbum, quam per iteratas missiones sanguinis, & evacuationes alvi saepissime repetitas; tum etiam per eadem haec renovari hoc malum solet.

Hactenus inprimis actum fuit de mania, quae melancholiam diuturnam sequitur, & tantum fere gradu differt ab hoc morbo: verum & aliae maniae species sunt, saepe difficulter curabiles, in quibus nulla signa docent, aliquid haerere in visceribus mali; sed solum sensorium commune turbatum est, & quidem a causis latentibus. Auctus humorum motus per vasa encephali in paroxysmo febris intermittentis validum in quibusdam delirium facit; sed cessans, simulac defervescit febris. Inflammatio caput internum occupans phrenitidem facit cum saevo furore, & quandoque per hunc morbum sic mutatur sensorium commune, ut sedata febre, sanata hac inflammatione, ferox illud delirium maneat, tuncque phrenitis dicitur in maniam.

niam abire; de quo videantur illa, quae ad §. 774. dicta fuerunt. Dum peregrinum quid cum sanguine movetur, turbantur saepe omnia in cerebro, uti videmus in ebriis, qui quandoque pessime furunt, donec stimulus ille, fermentatis liquidis inhaerens, vel expulsus fuerit de corpore, vel subactus & iners redditus. Dum elapso saeculo tentabant transfusionem sanguinis, & mira promittebant quidam Medici in morbis curandis, si sani animalis sanguis transmitteretur in venas hominis, educto proprio sanguine; doluerunt tristem eventum audacis experimenti, cum sequeretur ingens furor in miseris illis, & deinde mors; hinc publica auctoritate vetitum fuit, ne inposterum in corpore humano similia tentarentur [y]. Bonus sanguis animalis sani, sed diversus a sanguine humano, per vasa encephali fluens, turbavit ilico totum sensorium commune, & furorem induxit. Unde discimus, non semper requiri insignes noxas encephali ad tanta mala producenda, sed leviores saepe causas sufficere. Animi affectus subiti & validi toties maniam fecerunt; inprimis ira, merito brevis furor dicta, qui, dum frequenter recurrit in hominibus iracundis, tandem stabilem furoris characterem in sensorio communi relinquit, sicque maniam producit, difficillime saepe curabilem. Optime hoc notavit *Helmontius* (z) dicens: *Dementiae tanto deteriores, quae suscitantur absque excrementorum infamia, quia vel continuo perseverant, vel statis recurrunt recidivarum periodis: alioquin absumtis spurcitiis, sponte cessant labes prognatae*. Si enim ab atra bile oriatur mania, spem habemus, soluta & evacuata hac materia morbum curari posse: verum ubi a valido animi affectu sic mutatur sensorium commune, ut mania sequatur, satis patet non intelligere liquido Medicum, qualis sit haec mutatio sensorii communis, & per quae tolli debeat remedia. Tales manias aliquoties natas vidi in puerperis, si valida excandescerent ira primis diebus puerperii; omnium maxime si illatas injurias imo sub pectore conderent, & memores soverent iras: sequebantur enim vigiliæ molestissimae, & post paucos dies mania, quae in quibusdam tota vita mansit, licet plura & satis efficacia fuissent tentata remedia: in aliis sensim sedatum fuit malum, & postea mente ac corpore sanae vixerunt. Quibusdam mansit pristini morbi vestigium, recidivam faciens circa aequinoctium vernum & autumnale, quando magnae illae mutationes corpori humano contingere solent. Plures vidi, qui verno tempore per tres quatuorve septimanas erant maniaci, dum reliquo anni tempore recte valerent; imo in quibusdam familiis haereditarium tale malum certo aetatis tempore se prodit.

Commune nervorum principium a Medicis solet vocari sensorium commune; nempe illa corporis pars, unde omnes nervi, sensibus & motibus voluntariis servientes, suam ducunt originem. Illud sensorium commune in encephalo haerere omnes concedunt, & hoc pluribus demonstratum fuit, ubi de Apoplexia agebatur. Verum constat ex Physiologicis, totum encepha-

(y) Dionis cours d' Opérations de Chirurgie: 8. démonstrat. pag. 498.
(z) In Capitulo: *Demens idea* pag. 226.

cephalon vasculosum esse, adeoque functiones hujus pendent a libero motu fluidorum sanorum per vasa determinatae magnitudinis, debito cum impetu. Fluidorum ergo mutata indoles, vasorum capacitas mutata, celeritas motus humorum aucta vel minuta, hic miris & variis modis turbare possunt omnia, inprimis in illis corporibus, in quibus humores fatis soluti sunt, vasa tenera & impulsis liquidis minus resistentia: haec autem obtinent in hystericis dictis mulieribus, in quibus a levissima causa tantae excitantur turbae: sed simul tunc solet in his mutari respiratio; suspiria ducunt, sanguis minus libere a capite redit (uti pluribus explicatum fuit ad §. 1010. 3. γ.) rubore suffunduntur genae, & pari modo vasa capitis interni magis distenduntur, soluti humores vasa aliena ingrediuntur per errorem loci [vide §. 118.] majora vasa dilatantur, quae minora vicina comprimunt & impediunt; unde facile patet, miras mutationes in sensorio communi fieri posse a levioribus etiam causis; & saepe observatur, hystericas mulieres delirare, dum illos vapores, uterinos dictos, patiuntur. Si etiam in aliis partibus corporis nascatur impedimentum sanguini per vasa moto, poterit versus caput majori impetu & copia derivari, ac similia mala producere: spasmodicas tales constrictiones in visceribus abdominalibus hystericae toties experiuntur, uti notum est. Videtur & *Hippocrates* hoc observasse, dum a pulsu quodam & palpitatione circa lienem praevidebat majorem sanguinis impetum versus caput; uti etiam, si circa hypochondria aliqua tensio sentiretur, absque dolore aut inflammatione viscerum hic sitorum; de quibus videantur illa, quae ad §. 741. habentur de signis haemorrhagiae narium futurae in febre ardenti. Salubri autem tali evacuatione liberabantur tunc vasa encephali nimio sanguine distenta: quod si non fieret, vel non satis larga copia, turbabantur omnes cerebri actiones, uti tunc dictum fuit. Ob hanc causam videtur alio in loco (*a*) *Hippocrates* monuisse sequentia: *Si autem & pulsus insit in hypochondrio, perturbationem significat, vel delirium: verum oculos illorum intueri oportet. Si namque crebro moveantur, illos insanire metus est.* In quo loco μανῆναι vocabulo utitur. Cum autem ad musculos oculorum tot insignes nervi veniant, patet satis, talem crebrum & insolitum motum oculorum designare, quod omnia incipiant turbari in encephalo. Omnia hactenus dicta confirmant, a levioribus etiam causis posse maniam oriri, atque ubi semel hunc morbum quis passus fuit, satis facile recidivam fieri; quod & *Aretaeus* (*b*) monuit, dicens: *Nonnullos siamque, qui penitus soluti morbo videbantur, aut vernum tempus, aut error in victu, aut ira casu aliquo proritata, denuo ad furorem revocavit.*

Simul etiam intelligitur ratio, cur ille morbus innumera deliriorum varietate ludat, prout haec illave sensorii communis pars magis afficitur. Notavit *Aretaeus* (*c*), *quosdam Astronomiam discere sine doctore, philosophiamque possidere a nemine traditam, poeticam quoque novisse veluti a Musis infusam &c.* Infinitae enim & novae ideae excitari possunt in senso-

(*a*) In Prognostico Textu 28. Charter. Tom. VIII. pag. 611. (*b*) Lib. I. de caus. & sign. morbor. diuturnor. Cap. VI. pag. 31. (*c*) Ibidem.

rio communi per causas internas in illud agentes, uti pluribus ad §. 700. explicatum fuit, ubi de *Delirio febrili* agebatur. Vidi foeminam, quae aliquot vicibus maniam passa fuit, dum insaniret, omnia ligato sermone pronunciasse, & mira facilitate rythmos invenisse, cum nihil tale unquam aliter perficere potuerat dum esset sana, imo nunquam tentaverat, a prima juventute manuum laboribus victum sibi comparare coacta, & satis hebetis ingenii. In tali autem mania, quae non oritur ab atra bile praegressa, alia curandi methodus requiritur. Si vires validae sint, nec a praegressis morbis exhaustum corpus, evacuationes per sanguinis missiones, purgantia leniora, ut tamarindi, folia sennae, serum lactis & similia prosunt, ut humorum, vasa distendentium, copia minuatur, & impetus a capite avertatur. Cavendum tamen, ne subitis & validis evacuationibus omnes prosternantur vires; tunc enim saevus ille furor quidem tollitur, sed succedit maniae impotentia quasi sensorii communis, & tota vita manet immedicabilis stultitia; sicque hebetes, omnium rerum immemores, innocuorum infantum instar nugantur perpetuo, & in misero hoc statu quandoque senescunt, quales casus in morodochiis saepius occurrunt.

Ubi autem per hanc methodum non succedit curatio, tunc nil superest, quam tentare, ut validis remediis datis turbentur omnia in corpore, hac spe, ut sic mutetur praesens conditio, de qua re dictum fuit §. 1123.

Huc refertur & illa Maniae species, quam non raro accidisse observavit *Sydenhamus* [*d*] miratus, nullam apud authores mentionem fieri hujus maniae, quae post febres intermittentes, diuturnas nempe, & maxime quartanas, quandoque sequitur. Antea ad §. 753., ubi de febribus intermittentibus agebatur, patuit, per has febres, inprimis si & validae fuerint & diuturnae, omnia corporis fluida mutari admodum, ita ut saepe in pessimam cacochymiam degenerent, sicque multos morbos chronicos producant. Si ergo crassior & acrior sanguis in vasis encephali haerere coeperit, vel secreta inde liquida acriora illud irritaverint, patet satis, turbari & sic posse sensorium commune, atque maniam produci. Frequentius hoc contigisse monet *Sydenhamus*, si per sanguinis missiones frequentes, repetitas saepe alvi purgationes, cura febrium tentata foret, adeoque vires talium aegrorum admodum debilitatae langnerent. Ad hanc maniam alia methodo curationis usus fuit, de qua sequenti numero dicetur.

§. 1126. HAec species solis reficientibus, replentibus, cardiacis, roborantibus, diu continuatis, sanatur. At, si evacuando tentatur, atrophiam, debilitatem, insuperabilem fatuitatem, infert.

Cum in reliquis maniae speciebus ab evacuantibus curationem auspicari solerent Medici, caute monuit *Sydenhamus* (*e*) nihil hic magis nocere, cum

(*d*) Sect. I. Cap. v. pag. 123. (*e*) Ibidem.

eum ab his furor quidem domari soleat, sed simul sequatur immedicabilis stultitia. Imo notat, quod aeger in sanitatis limine jam constitutus, dum enema tantum injiceretur ex lacte saccharato, ilico se pejus habuerit, recrudescente denuo mania, quae fere sopita fuerat. Cum autem effoetus & vappidus in talibus aegris sanguis esset, in victu analeptico, & cardiacis roborantibus remediis, curae spem ponebat; imo & potu generosiore reficiebat tales aegros, & in lecto diu multumque jubebat contineri. Sic post aliquot septimanas sensim in melius proficiebant: tunc cardiaca per aliquot dies omittebat, pergens in solo victu analeptico; postea iterum dabat cardiaca, donec integra rediret sanitas. Hac methodo ingerebat corpori talia nutrimenta, quae facile a languentibus visceribus subigi poterant; simulque cardiacis & roborantibus viscera chylopoietica excitabat, ut melius agere in ingesta possent: augebat simul per grata haec stimulantia motum humorum, & vasorum actionem in liquida contenta: his omnibus conspirantibus emendabatur cacochymia post febres illas diuturnas relicta. Notandum autem, quod & Theriacam Andromachi dederit, ac quidem paulo liberaliori dosi; quae non tantum agit ut cardiacum calidum & stimulans, verum ratione opii somnum conciliando in hac maniae specie videtur juvare. Plures tales formulae in Materia Medica ad hunc numerum habentur.

§. 1127. MAnia vero enata in robustis, vegetis, floridae aetatis, plethoricis, calidis, sanatur iisdem mediis, ac species Epilepsiae (1081.); missione sanguinis iterata; purgatione forti, inter singulas interposita; dein, impetrata sedatione, opiatis, & cardiacis.

Ubi sanguis nimia copia distendit vasa in plethoricis hominibus, vel a calore aeris rarescit, aut a spirituosis potibus magna copia assumtis inprimis in flore aetatis, tunc & observatum fuit, sic turbari sensorium commune, ut mania sequatur, imo saepe quam maxime furibunda. Facile distinguitur haec maniae species a reliquis per signa plethorae praesentia, calorem magnum, inprimis in capite, ruborem faciei & oculorum, pulsationem validam arteriarum carotidum ac temporalium; uti & per causas praegressas, quae subitam rarefactionem sanguini inducere possunt. Huc etiam spectant consuetae sanguinis evacuationes per haemorrhoides & menstrua suppressae, omniaque illa quae sanguinis impetum & copiam versus caput augere valent. Observatur hoc, quando lochia subito supprimuntur in puerperis, unde plurimi difficilesque morbi oriuntur, prout in hoc illudve visous rapiuntur, uti postea ad §. 1329. dicendum erit. Notavit hoc optime *Hippocrates* (f) dum dixit: lochia quandoque irruere in caput, thoracem & pulmonem, & quandoque subitam mortem sequi. Postquam autem recensuit illa mala, quae fiunt, lochiis

(f) De Mulier. Morb. Lib. I. Cap. 45. Charter. Tom. VII. pag. 755.

lochiis in pulmonem raptis, addit sequentia: *Quod si purgatio* [*uterina*] *impetu sursum delata per os non exeat, neque ad pulmonem vertatur, ei ad faciem lochia divertent, quae admodum rubicunda erit, & caput grave, neque id citra dolorem movere poterit; oculi etiam valde rubicundi erunt, & ex ipsis tenuis sanguis effluet: Est ubi etiam nonnullis sanguis ex naribus profluit, qui si effundatur, hoc modo diuturnior morbus evadit. Neque hoc in morbo acute aures audiunt. Cardiogmo vexabitur, eructabit, mente alienabitur, & delirationes furiosae* (παραφροσύναι μανιώδεις) *existunt*. Paulo post notat, quod, si emergant ex hoc morbo, quandoque surditas aut caecitas maneat, compressa nempe a vasis sanguineis encephali distentis origine nervorum opticorum vel auditoriorum, ita ut postea liber motus spirituum nervosorum per has partes restitui nequeat. Huc etiam spectare videtur sequens *Hippocratis* [*g*] textus: *Quibus mulieribus sanguis in mammis colligitur, maniam significat*. Notum est, circa tertium puerperii diem, uteri vasis jam constringi incipientibus, serosum lacteum humorem in mammis colligi, quae tunc tument. Verum ubi loco hujus serosi pabuli sanguis ipse mammas distendit, signum est, lochia sursum rapi, & superiora corporis vasa omnia quam maxime urgere; unde tunc metuenda sunt omnia illa mala, de quibus statim dictum fuit.

Praecipuus curationis scopus in tali mania est, ut vasa nimis repleta vacuentur per sanguinis missiones, & avertatur impetus ac copia humorum a capite; quo spectant purgationes satis validae, pediluvia, epispastica &c: simul rarefactio sanguinis tollatur, & caveantur causae, a quibus haec nasci posset; vasa superiora roborentur, stringantur, dum simul inferiores artus balneis, fomentis, vaporibus &c., laxantur quam maxime: his factis si pergat adhuc furor, opiatis tuto poterit compesci ille impetus.

Ad §. 1124. notatum fuit, spontaneas validas haemorrhagias maxime profuisse in mania, quae aliis remediis frustra tentata fuerat; adeoque cum fructu sanguinis largae missiones institui poterunt, inprimis in robustis, vegetis, plethoricis, calidis hominibus, de quibus hic agitur. *Hildanus* [*h*] plures casus habet, ubi per arteriae temporalis sectionem curata fuit mania, & quidem subito. Inprimis extemporaneum inde effectum vidit in robusta virgine, quae graves capitis dolores diu passa evaserat maniaca, conquerens se molestos tinnitus & sibilos in auribus percipere, dolorem pulsatorium circa tempora, & molestum fervorem in intimo capite; quae omnia signa docebant, distendi interna capitis vasa a copioso sanguine. Juvenis *Helvetus*, calidissima tempestate mari iter fecerat, simulque meracissimorum vinorum usui immoderato indulserat, unde maniacus evasit. Curatus fuit repetitis venae sectionibus, hirudinibus applicatis ad tempora, victu tenuissimo. Cum autem & vini abusu & calidissima tempestate magnus calor ac rarefactio sanguinis adessent in hoc aegro, hinc profuit balneum aquae frigidae, simul affusa aqua glaciali copiosa & cum impetu ad caput prius rasum. Plures alii casus Me-

(*g*) Aphor. 40. Sect. V. Charter. Tom. X. pag. 219. (*h*) Efficac. Medic. Part. 2. pag. 45. 46.

Medicos docuerunt, frigidissima capiti applicata quandoque multum profuisse (*i*). Sic homini jam dudum maniaco somnum placidissimum conciliavit pileus nive plenus, capiti impositus: evigilans longe pacatior, & intra paucum tempus hac methodo curatus fuit [*K*]. Mansit tamen spasmodica contractio in uno latere faciei, forte a frigidissima nive imprudentius applicata: notatur, postea & alios maniacos eadem methodo curatos fuisse. Felix talis cura etiam successit, dum ex viginti pedum altitudine frigidissima aqua irruebat in caput maniaci, unde secutus fuit somnus profundus viginti novem horarum, & postea evigilans aeger sana fruebatur mente [*l*]. Plures observationes, quae egregium usum aquae frigidae in hac maniae specie confirmant, & alibi (*m*) habentur. Omnium autem maxime videtur haec methodus profuisse in illis, qui fervidissima aestate, & post usum nimium vini generosi, in hunc morbum inciderunt. Apud *Celsum* [*n*] etiam mentio hujus methodi fit, dum jubet totum corpus in aquam & oleum demergendum esse; super caput aqua frigida infusa: tunc enim reliquae partes corporis laxantur tepido calore, dum subitum frigus capitis vasa constringit & roborat.

Laudantur autem & opiata in cura maniacorum, quando nempe prius evacuationes tam per venae sectionem repetitam, quam per purgantia, praecesserunt; omnium maxime si pertinaces adsint vigiliae. Fortuitus casus probavit opii effectum in virgine maniaca, dum unguentum, continens scrupulum opii Thebaici in aceto soluti, quod temporibus inungendis destinatum erat, devoraverat. Inde enim subito convaluit (*o*). Magnam autem opii quantitatem ferre posse maniacos pluribus observatis constat. Hujus morbi curatione celebris Medicus [*p*] dabat mane & vesperi grana duo opii in aquae fontanae cochleari soluti, & si nullus sequeretur somnus, addebat singulis dosibus adhuc granum opii, donec sequeretur effectus: refert autem, quod aliquando pro una dosi quindecim grana opii debuerit dare; sed nunquam hoc tentavit prima vice, at sensim augendo opii quantitatem, donec pacato somno fruerentur aegri. In juvenibus & plethoricis utebatur sanguinis missionibus; sed affirmat se multos curasse absque Venae sectione. Omni octiduo dabat purgans hydragogum vel vomitorium antimoniatum, & vesperi ejusdem diei solitam opii dosin; nam per plures dies in opii usu pergebat, donec compesceretur furor. Audacter ex papavere parata pharmaca danda esse, post evacuationes factas, commendavit *Aetius* (*q*), atque inde resipiscere maniacos. Similem methodum laudavit *Sydenhamus* in maniacis juvenibus ac sanguineis, nam post aliquot Venae sectiones dabat omni octiduo acre purgans, & diebus intermediis cardiacum remedium, quod satis bonam copiam Theriacae Andromachi continebat (*r*). Interim verum

(*i*) Acad. des Scienc. 1734. Hist. pag. 56. (*K*) Psychrolousia or the history of cold Bathing &c. pag. 452. (*l*) Ibidem pag. 455. (*m*) Lettere Mediche del dottore Mart. Ghisi &c. pag. 27. (*n*) Lib. III. Cap. XVIII. (*o*) Acta Erudit. Mens. Jul. 1701. pag. 314. (*p*) Jo. Jac. Wepferi Historiae Apoplect. in Append. pag. 687. (*q*) Lib. VI. Cap. VIII. pag. 101. (*r*) Sect. I. Cap. V. pag. 125.

eſt, quod *Sydenhamus* bis de die tantum medium granum opii circiter exhibuerit; ſed patet ex antedictis, quod tuto augeri poſſit haec quantitas, ſi opus fuerit.

Ex omnibus hactenus dictis patet, ſollicite diſtinguendas eſſe varias maniae ſpecies, ut ſingulis idonea medela adhiberi poſſit, cum illa, quae huic ſpeciei ſanandae conducunt, in alia ſpecie maniae nocerent.

RABIES

RABIES CANINA.

§. 1128. EST & alia aegritudo, quae ob furorem saepe comitem huc commode referri potest, quum ob summam perniciem tractari debeat.

Videtur commodissime hoc loco tractari posse ille morbus, qui *rabies canina* dicitur, cum quandoque tales aegri maniacorum instar furant, & vinculis coerceri debeant. Forte dubitari posset, an non potius pertineret ad morbos acutos, quam ad Chronicos: simulac enim in actum deducitur rabiosi animalis venenum, corpori humano applicatum, tunc paucorum dierum spatio occidit, & plerumque febrem habet comitem. Interim tamen latet saepe diu hoc venenum in corpore, antequam actuosum fiat, uti postea patebit. *Aurelianus* (*s*) acutorum numero adscribit rabiem caninam; *Cum non oporteat illud tempus aegrotanti imputari, quo nondum rabie vexatur, quippe cum passio necdum corpus afficiat; & cum emicuerit, non habeat superpositiones, seu dilationes, sicut qui specialiter tardis afficiuntur passionibus, & ob hoc celerrime aegrotantes interficiat, non solum ut acuta, sed etiam ut continua passio*.

Cum autem post morsum rabiosi animalis inflictum causa morbi jam haereat in corpore, & in quibusdam observata fuerit insolita moestitia, ac emaciatio corporis, diu antequam fierent hydrophobi, non videtur absonum, quod hic morbus inter Chronicos numeretur, licet ultima ejus periodus acutorum more aegrum tollat: praecipue cum efficax medela fere tantum sperari potest illo tempore, dum nondum ad ultimam illam periodum morbus pervenit. Sic Epilepsia merito morbis Chronicis adnumeratur, licet quandoque tempore paroxysmi moriatur aeger. Ita & atra bilis, tardus admodum morbus, dum turget & movetur, immanes febres & cito lethales accendit (vide §. 1104.).

§. 1129. VOcatur Rabies, & quia a Canum morsu ut plurimum, Rabies Canina, tum a symptomate terribili, aquae metus, hydrophobia, &c.

Nominis ratio sponte patet: cum saepe, licet non semper, furor adsit, rabies dicitur; & quamvis ab aliis animalibus etiam hic morbus hominibus communicetur, cum tamen a canibus frequentius hoc contingat, di-

(*s*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. 12. pag. 222.

dicitur rabies canina. Cumque signum pathognomicon veneni illius, jam actuosi redditi, sit metus ingens omnium potulentorum; ideo dicitur ὑδροφοβία, vel & aliis ὑγροφοβία, uti *Aurelianus* (*t*) monuit; ita tamen ut fateatur hydrophobiae nomen magis consuetum esse, & communiter huic morbo tribui, uti & hodie solet.

Alio in loco [*u*] disputat, an rabies canina novus morbus sit, an non. Apud *Hippocratem* nullibi mentio fit illius morbi; sed tamen inde non sequitur, non exstitisse illius tempore. Forte minus frequens fuit illo loco, ubi *Hippocrates* vixit: nam ubique locorum hunc morbum non aeque communem esse innuit *Aurelianus* (*v*), dum dicit: *Cariam* atque *Cretam*, licet ab aliis venenatis animalibus fere immunes sint, canum rabie vexari frequentissime; & contra legitur (*), in tota meridionali Americae parte, canes nunquam rapie corripi. Certe canes omni aevo fuerunt, & hoc morbo frequenter corripiuntur; unde videtur admodum probabile esse, rabiem caninam antiquorum Medicorum tempore etiam exstitisse. Plura circa hanc rem solita sua eruditione collegit *Le Clerc* (*x*) ubi haec videri poterunt.

§. 1130. ORitur fere semper ab aliis animalibus, prius rabiosis, suscepto contagio, tamen & sponte in acutis quibusdam orta legitur, & observatur.

Omnium communissime ab aliis animalibus, prius rabiosis, teter hic morbus hominibus communicatur: interim tamen quaedam observationes docuerunt, eundem morbum absque hac causa productum fuisse; Sic legitur [*y*] de juvene viginti novem annorum, temperamenti calidi & sicci, qui summa excandescens ira proprium digitum indicem momordit, unde intra viginti quatuor horas hydrophobus factus est; & quidem adeo, ut ad solam aquae mentionem strangulari videretur; dein maniacus ac plane furibundus factus subito periit, dum post aeruginosam materiem vomebat bilem sinceram. In hoc casu videtur illud venenum per summum irae furorem natum fuisse in corpore, non vero aliunde accessisse. *Aretaeus* [*z*] hujus opinionis fuit, posse similia in corpore nasci illis, quae extrinsecus adveniunt, & aequale damnum facere: sic autem habet: *Alia millena eorum, quae in homine sunt, eandem speciem cum exterioribus causis obtinent: succi corrumpentes interne & externe: morbi quoque medicamentis perniciosis assimiles; & a medicamentis talia vomunt, qualia ob febres vomere solent.* Similiter *Aurelianus* (*a*) credidit, *esse possibile, sine manifesta causa hanc passionem corporibus innasci, cum talis fuerit strictio sponte*

(*t*) Ibid Cap. IX. pag. 228. (*u*) Ibid. Cap. XV. pag. 226. (*v*) Ibidem pag. 229. (*) Biblioth. raisonn. 1750. Avril, May, Juin pag. 422. (*x*) Hist. de la médec. part. 2. Liv. IV. Sect. 1. Chap. VI. pag. 463. (*y*) Epist. Joh. Bapt. Scaramucci ad Ant. Magliabech. in miscel. curios. dec. 3. a. 9. & 10. append. pag. 249. (*z*) De caus. & sign. morbor. acutor. Lib. I. Cap. VII. pag. 5. (*a*) Acutor. morbor. Lib. III. Cap. IX. pag. 229.

sponte generata, qualis a veneno. Notum est, quod *Aurelianus*, methodicorum sectae addictus, omnes morborum causas ad strictum & laxum reduxerit.

Cum autem in cadaveribus saepe inventa fuerint organa deglutitionis utcumque inflammata; biliosa circa stomachum; cerebrum, cerebellum, medulla spinalis ficciora solito &c. (vide §. 1140.) satis verosimile videtur, si ab aliis causis similis mutatio corpori inducatur, posse & similem morbum sequi.

Vidimus in historia melancholiae (§. 1090.) hunc morbum a mente initium ducere posse, & in corpore bene sano a sola mutatione cogitationis atram bilem produci; quae atra bilis, ab aliis causis nata in corpore, vicissim faciebat pertinax delirium. Certum est numerosissimis observationibus, canes absque ulla infectione alterius rabiosi animalis rabiosos fieri, adeoque in illorum corpore illud venenum produci, non autem aliunde venire; quod hanc opinionem probat. Observationes autem fide dignissimae videntur confirmare in aliis morbis, absque ullo veneno rabiosi animalis, hydrophobiam natam fuisse. *Celeberrimus Boerhavius* solebat hac occasione auditoribus suis affirmare, vidisse se, lictorem, qui carnificem aliunde accersere debuerat, ut publica de scelesto homine sumeretur poena, incidisse in febrim ardentissimam, omnemque potum oblatum cum summo horrore repudiavisse, & tertio die periisse: miser ille calidissima tempestate multum corpus moverat, deinde per quatuor horas nudato capite, solis radiis exposito, in scapha sederat, totoque hoc die solo fere spiritu vini usus fuerat. *Salius Diversus* (*b*) in muliere triginta sex annorum, febre pestilenti detenta primo, dein, hoc morbo expugnato, dysenterica reddita, atque denuo curata, manente tamen quadam febricula, vidit hydrophobiam nasci, & quidem tali gradu, ut alios coram se bibentes sustinere non posset: mens tamen semper constabat, & octava die, postquam omne liquidum horrere coepit, mortua est; cum a morsu rabiosi animalis hydrophobi facti raro quartum diem superare soleant. Aegra autem, & mater ejus, sancte asseverabant, quod nunquam nec a cane rabido, nec a sano, tacta fuisset, *cum nec domi unquam canem educasset, nec externis unquam communicasset*. Alibi legitur (*c*), inflammationi ventriculi accessisse hydrophobiam cum convulsionibus, a quibus malis tamen aeger ille audacter repetitis sanguinis missionibus evasit. Certe *Aurelianus* (*d*) monuerat, in hydrophobicis stomachum pati. Apparet tamen ex his observatis, hydrophobiam, in morbis absque venenato contagio natam, leniorem esse, & magis curabilem. Qui plura desiderat exempla hydrophobiae in morbis natae, inveniet apud *Schenckium* (*e*), qui ex *Marcello Donato* & aliis haec collegit. Credo, modo dicta sufficere, ut constet, hydrophobiam in acutis morbis quandoque sponte nasci.

(*b*) De febre pestilenti &c. Cap. XIX. pag. 362. (*c*) Medical Essais Tom. I. §. 29. pag. 283. (*d*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XII. pag. 222. (*e*) Lib. VII. Observat. Medicin. pag. 852.

Ani-

§. 1132. **A**Nimalia autem fere quaecunque hoc malo affici, suoque contagio alia, & ipsum Hominem, laedere possunt.

Frequentissimae hoc docuerunt observationes, quod nempe ab uno cane rabido plurimi alii, atque etiam homines, infecti fuerint, qui deinde alia animalia similiter affecerunt. Adeoque nisi cito morerentur animalia rabiosa ex morbo, vel occiderentur, rabies certe immaniter propagari posset; nulla enim observatio docuit, venenum illud mitescere, dum ex uno animali in aliud propagatur. Cum autem mordendo praecipue communicetur hoc venenum, hinc in animalibus majoribus observatur potissimum rabiei propagatio, quia non tam facile morsu necari possunt, uti minores aviculae v. g.; adeoque post vulnus morsu inflictum satis diu supervivunt, ut veneni suscepti effectus se manifestare possint.

§. 1132. **N**Empe Canes, feles, lupi, vulpes, equi, asini, muli, boves, sues, simiae, galli gallinacei, homines, prius rabiosi, id vitium in alios propagaverunt.

Recensentur hic animalia, quibus rabiem contigisse historiae docent. *Aurelianus* (*f*) addit his ursos & leopardos, de quibus tamen minora numero observata habentur, quia hae ferae ab hominum commercio remotae latebras densis in sylvis quaerunt, & fere semper, dum hominem vel aliud animal mordent, occidunt & foedissime dilaniant. Lupi vero & vulpes in habitatis locis saepe praedam quaerunt, & majora animalia quandoque vulnerant, non vero semper occidunt. Videtur autem equis, bobus, asinis, mulis, suibus, rabies per morsum animalis rabiosi communicari; nam non memini certis observationibus constare, quod haec animalia sponte hoc morbo correpta fuerint. Verum de gallo gallinaceo dubitandum videtur, utpote pugnaci & satis iracundo animali. Verum quidem est, vulpes gallinaceo generi insidiari, adeoque potuisset & gallus a rabida vulpe vulneratus rabiosus fieri. *Baccius* (*g*) vidit olitorem, a veteri gallo gallinaceo in manu rostro vulneratum, ut sanguis de vulnere exiret, jam prima die rabiosum factum, tertia die periisse; nec igne nec ferro, vel ullis aliis praesidiis juvantibus. Dum duo galli acerrime inter se dimicarent, mulier hanc pugnam dirimere volens vulneratur in brachio ita ut sanguis exiret, dum rostro unus ex his gallis validum ictum inflixerat, unde hydrophoba facta paulo post mortua fuit [*h*]. Nulla tamen mentio fit in utroque hoc casu, gallos illos antea rabioso ab animali morsos fuisse. An summa iracundia tale quid facere potuit in hac ave? uti de iratissimo homine ad §. 1130. dictum fuit. Sed tunc quaeri posset, cur non frequentius rabiosi fierent galli gal-

(*f*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. xx. pag. 218. (*g*) De venen. & antidot. pag. 16. & 71. (*h*) Epist. Joh. Bapt. Scaram. ad Ant. Magliabech. in miscell. cur. dec. 3. a. 9. 10. append. pag. 250. 251.

gallinacei, dum in Anglia aluntur ad pugnas, & quidem ferocissimi redduntur. Videntur haec observata docere, quod & in gallis quandoque absque contagio praegresso nasci possit rabies.

§. 1133. Nulli tamen animali frequentius, quam cani, lupo, & vulpi; hisque inprimis ex caussis internis, absque contagio praevio, nascitur.

Conferendo historias demorsorum sparsim descriptas hoc patebit: canes videntur omnium frequentissime in hunc morbum incidere a caussis internis, & de his animalibus domesticis certiora observata haberi possunt. Lupi autem & vulpes, canibus satis similia animalia, etiam satis frequenter rabiosa fiunt, sed de illis minus certi sumus, an sponte sua, an vero per contagium hunc morbum contraxerint.

§. 1134. Regio fervida; regio magno aestu squalens, & vicissim summo frigore horrens; tempestas aestuosa, siccaque, diu durans; victus ex carne putrida, foetida, verminosa; potus absentia; vermes renibus, intestinis, cerebro, cavis narium olfactoriis, innati, sunt causae praecedentes, in his animalibus, nasciturae rabiei.

Cum horrendus adeo hic morbus sit, operae pretium est indagare illas caussas, quae rabiem in canibus praecedere solent, ut illae vitari possint: vel si tales fuerint, ut in canibus jam praeexistant, animalia haec statim necentur, antequam hoc morbo corripiantur, sicque caveatur contagium.

Regio fervida &c. In summis aestivis fervoribus, & in calidioribus regionibus, frequentius canes rabiosos fieri, omnes testantur observatores; jamque hoc monuerant antiqui Medici [*i*]; verum addiderunt, interdum & intensissimo sub frigore rabiem nasci. Novi hominem, sub finem mensis Decembris a fele in digito demorsum, hydrophobum factum fuisse. *Aetius* (*K*) autem scripsit, praecipue frequentem hunc morbum observari in illis regionibus, ubi hyems & aestas pariter modum excedere solent. Interim videntur observationes testari, quod magnis sub aeris caloribus, & sicca simul tempestate, rabies frequentius oriatur. Unde in quibusdam locis mos obtinet, ut trucidentur canes, qui diebus canicularibus per urbes vagantur.

Victus ex carne &c. Majores molossi, qui catena ligati aluntur, ut fures latratu terreant, satis frequenter rabie solent corripi: his autem canibus, ut fiant ferociores, solent carnes dari majorum animalium, quae morbo

(*i*) Aegineta Lib. V. Cap. III. pag. 74. versa. Aetius Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. Dioscorid. Theriac. Cap. I. pag. 423. (*K*) Ibidem.

morbo perierunt, vel humania usibus adhiberi non solent. Sic equorum carnes in aere siccatas calido, semiputridas saepe, lardum balaenarum &c. ob pretii vilitatem his canibus dare solent; unde a putrido hoc victu videntur disponi ad hunc morbum, & quidem omnium maxime, si potu careant. Quandoque enim contingit ut illi, qui horum animalium curam gerunt, obliviscantur aquam apponere, dum miseri canes catena ligati potum quaerere sibi nequeunt. Dum autem hoc aestivis mensibus contingit, fere semper rabies sequi solet.

VERMES RENIBUS &c. Vermibus frequenter laborare canes quam certissimum est: raro enim dissecui canem (& plurimos dissecui) quin invenerim vermes in ventriculo, intestinisque, teretes, taenias, ascarides, imo & in aliis pluribus corporis partibus. Probe memini in primo cane, quem dissecui, me non potuisse invenire renem sinistrum; dumque credebam novellus medicinse tyro hoc meae ignorantiae adscribendum esse, apice scalpelli locum, ubi renem adesse debere suspicabar, leviter rasi, & subito prosiliit vermis satis magnus, rictu patulo, penitus diversus ab illis, qui in ventriculo & intestinis inveniri solent: inveni postea totum renem consumtum fuisse, externamque membranam solam superstitem cavum quasi saccum fecisse, in quo vermis ille nidulabatur. Cum jam canes, putrida & verminosa carne utentes, saepe rabiosi fiant; post mortem inveniantur vermes copiosi in his animalibus; cerebrum paucis horis post mortem putridum inventum fuerit & verminosum (*l*) in cane, qui rabiosus fuisse credebatur, & ideo occisus fuerat; quidam fuerunt in hac opinione, verminosum esse contagium rabiei: & quidem magis adhuc probabilis videbatur haec sententia, quod argenti vivi, inter anthelmintica remedia magni nominis, usus quibusdam profuisset; de qua re postea dicendum erit. Certe canis ille, quem dissecui, rabiosus non erat, sed cultro anatomico damnatus fuerat, quia totam viciniam turbabat molesto ejulatu, & terrebat plures, qui funeris brevi secuturi funestum praesagium inde deducebant superstitiosi. Hinc videtur adhuc satis dubium esse, an vermes in canum visceribus latentes, ad rabiem disponant.

§. 1135. INcipientis rabiei signa sunt haec inprimis, quibus tetrae luis cautela nititur: fiunt tristes, solitarii, se abscondentes, muti quoad latratum, murmurantes tamen, cibum potumq; omnem adversantes, in ignotos quoslibet irati, & irruentes, Heri tamen adhuc & memores & reverentes, aures, caudamq; dimittentes, somnolentorum instar incedentes: hactenus primus gradus mali iis adest: morsusq; tum exceptus periculosus quidem, non vero pessimus est: dein anhelare, linguam exserere, spumam plurimam emittere, hiare,

(*l*) Bonet. Sepulc. Anatom. Tom. I. Lib. I. Sect. VIII. pag. 112.

hiare, nunc segniter ut semisopiti, nunc subito celeriter incedere, nec recta semper via, mox ne Herum quidem amplius agnoscere, oculos habere demissos, lachrymosos, pulverulentos, linguam plumbeo habere colore, subito gracilescere, insanire, furere; hic secundus est gradus mali, quem vix triginta horis ferunt, quin moriantur. Morsus hoc tempore fere insanabilis: quo vero animal vehementius furit, diutius malo laboravit, morti propius est, eo morsus lethalior, acutior, & symptomata citissime creans violentissima, & contra.

Magni momenti est, cognoscere signa, quibus observatis certi esse possumus, canem rabiosum esse, ut nempe statim occidi possit, ne noceat hominibus, vel venenum aliis animalibus tradat. Praeterea ut tristi metu liberentur homines demorsi a cane, qui non fuerat rabidus. Quando in ultimo stadio morbi canes anheli, lingua exserta, ore spumante, emaciati omnino, obvia quaeque mordent; facile ab omnibus cognoscuntur rabidi: verum maxime proderit cognoscere prima morbi incipientis signa, quae omnia in textu accuratissime describuntur, numerosis observationibus confirmata, & a veteribus Medicis (m) accuratissime jam notata. Dicitur autem hic tantum de signis rabiei caninae, quia in aliis animalibus, quae hominum consortia fugiunt, haec tam facile determinari nequeunt; & reliqua fere semper, a canibus prius rabiosis morsa in hunc morbum incidunt. Si ergo praegressis illis, quae praecedenti paragrapho habentur, tristior solito appareat canis nec latret amplius, cibumque & potum aversetur, occidendus ilico est: tristissimi enim casus docuerunt, quantum sit in mora periculum. Omnia autem animalia, demorsa a tali cane, pariter statim e medio tollenda sunt: vulnera vero hominibus inflicta summa cum cura tractanda, uti postea dicetur: imo si vel minimum dubium de hac re fuerit, negligendum nihil est; satius enim est, ut demorsus a cane homo has molestias etiam frustra patiatur, quam ut, omissis cautelis necessariis, in dirum hunc morbum incidat.

Aliud signum rabiei in canibus memoratur a recentiore auctore (n), qui se saepius hoc observasse affirmat: nempe quod omnes alii canes fugiant instinctu naturali, & cum signis magni terroris, canem rabiosum.

Contingit quandoque, ut canis, de cujus rabie dubitatur, occidatur ilico, antequam certo constet, an rabiosus fuerit; inprimis si ignotus ex aliis locis venerit; unde demorsi a tali cane pessima metuunt. Memoratur autem (o) sequens experimentum ad elucidationem hujus dubii. Si nempe frusto carnis elixae fricentur fauces dentes & gingivae canis mortui, & deinde illa caro offeratur cani; si mortuus rabiosus fuerit, oblatam carnem repudiabit cum clamore & ejulatu; sin minus, avide comedet. Cum

(m) Aetius Lib. VI. Cap. xxiv. pag. 107. Aeginet. Lib. V. Cap. iii. pag. 74. versa. (n) R. James a new method &c. pag. 36. (o) Acad. des Scienc. 1723. hist. pag. 39.

Cum autem illud venenum, dum actuosum redditur, vires acquirat eundo, periculosissimus morsus tunc est, quando illud animal morti proximum, uti etiam dum iratissimum simul, in qua re omnes observatores conveniunt. Antea ad §. 1130. patuit, in iratissimo homine, proprium mordente digitum, hydrophobiam natam fuisse, adeoque non mirum est, per iram hujus veneni efficaciam augeri.

§. 1136. VIX autem ullius veneni tam multiplex contagium, nam morsu vel levissimo, per vestimenta adacto, tantum radente, nec eliciente sanguinem; spiritu ex ore in hominis pulmone adducto; spumae contactu recentis, vel etiam dudum exsiccatae, labiis, linguave exceptae; osculo tantum rabido cani dato; infectione a contactu multo instrumenti, vel vulneris, quo dudum ante animal rabiosum occisum fuit; esu lactis, carnisve, animalis rabiosi; attactu, & pertractatione multa rerum per praecedentia infectarum.

In Vulnerum historia, ubi §. 155. de illorum infectione venenata agebatur, pluribus probatum fuit experimentis, quaedam venena impune deglutiri, quae vulneri immissa certam mortem faciunt. Praeterea constat, venenatis telis interfecta animalia impune ab hominibus manducari. Coram tale experimentum mihi exhibuit Celeberrimus vir *Condamine*, egregium Regiae Academiae scientiarum ornamentum, dum ab itinere, quod mensurandae telluris gratia instituerat, redux secum tulerat illud venenum, quo Indi solent tela sua imbuere. Lanceola leve vulnusculum inflixit gallinae sub ala; mox tetigit levissime hoc toxico vulnusculum; statimque bis vel ter convulsa gallina periit. Servus Indus, qui illum comitabatur, sequenti die illam gallinam, adeo cito lethali veneno occisam, comedit impune. Affirmabat Celeberrimus vir, Indos telis hoc toxico imbutis vulgo ad venatum uti, & occisa sic animalia quotidianum illis victum praebere.

Venenum vero canis rabiosi pluribus certe modis nocet, & demorsa animalia comesta rabiem propagant, uti patebit ex sequentibus. Cruentum vulnus, licet leve fuerit, requiritur in plerisque venenis; rabies canina autem propagari potest MORSU VEL LEVISSIMO TANTUM RADENTE, NEC ELICIENTE SANGUINEM. Verum quidem est, docuisse observata, quod ubi prius dentes rabiosi animalis transire debent per crassa vestimenta, abstergi venenatam salivam, & minus rabiei periculum esse, uti in pluribus hominibus, ab eodem rabioso lupo demorsis, observavit *Sauvages* (p) celeberrimus apud Monspelienses Medicinae Professor; adeoque nudis corporis partibus cruento morsu immissum illud venenum longe magis nocere. Interim tamen plures observationes [q] idem ille auctor recenset, quae evincunt, absque vulnere per cutim inte-

(p) Dissertation sur la nature & cause de la rage pag. 7. (q) Ibidem.

integram transivisse illud venenum. Notabilis casus apud *Palmarium* (r) legitur de rustico rabioso, qui brevi se moriturum cognoscens, unicum hoc solatium ab illis, qui vinculis constrictum tenebant, obnixe rogavit, ut ante mortem liberos osculari liceret, quod cum concessum esset, paulo post periit: verum liberi ejus septimo post die eodem morbo correpti perierunt omnes.

Spiritu ex ore &c. An adeo volatile sit illud venenum, ut exspirans de corpore rabiosi animalis in aere volitare possit, sicque inspiratum una cum aere propagare contagium, non novi ulla certa observatione constare. *Aurelianus* (s) quidem habet sequentia: *Hominum hydrophoborum quidam in hydrophobicam passionem devenerunt solius aspirationis odore ex rabido cane adducto, cum deflectione quadam naturalis spiratio vexata venenosum aerem adducit, & talibus inserit partibus*. *Aretaeus* (t) similiter affirmavit, a solo halitu canis rabiosi inspirato hominem hoc morbo affici posse. Si autem consideretur illud contingere non posse, nisi admodum propinquus fuerit homo rabioso animali, & simul notetur, spumescentem salivam in ore & faucibus rabiosorum animalium haerere, cum illam deglutire nequeant, atque respirationem admodum difficilem & anhelosam esse ultimo morbi tempore, unde ἀσθμαίνειν rabie correptos canes dixit *Aegineta* (u), patebit satis, quod minimae salivae guttulae per validam illam exspirationem abradantur, sicque propinquum hominem inficere possint; inprimis cum eo pejor sit infectio, quo animal morti propinquius est, uti praecedenti paragrapho dictum fuit. Praeterea si per solum aerem inspiratum illud venenum communicaretur, frequentius afficerentur illi, qui miseris hydrophobis ad mortem usque assistunt: Observationes autem numerosae docent, non infici adstantes, nisi vel morsu, vel salivae aspersione, contagium propagatum fuerit. Interim justus tam diri morbi metus monet, merito etiam ab halitu talium aegrorum cavendum esse. Nimia enim cautela hic nunquam nocebit.

Spumae contactu &c. Novi quidem, celebres in arte viros dubitare, an solo contactu spumae, dum integra cutis est, morbus ille propagari posset. *Stalpart van der Vuielen* [v] notat, se plures vidisse sputo rabiosorum aspersos absque noxa: jusserat tamen loca tacta ablui probe aqua marina, & bis terve dederat theriacam. Unde concludit, respiratione & contactu solo rabidorum contagium in alios transmitti non posse. Praeterea notat, sibi ipsi nihil nocuisse, dum pulsum tangendo madentes sudore manus similium hominum attrectasset, credens sudorem pariter contagiosum esse debere, si saliva solo attactu morbum propagaret. Monet tamen, quod cautelae gratia statim abluerit manus aqua pura. Interim observatio *Palmarii* modo memorata docet, moribundi patris oscula infecisse filios: licet enim & reliqui humores inficiantur in ra-

(r) De Morbis Contagiosis pag. 266. (s) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. IX. pag. 218. (t) Morbor. Acut. Lib. I. Cap. VII. pag. 5. (u) Lib. V. Cap. III. pag. 74. versa. (v) Observat. Rarior. Centur. I. pag. 413.

rabidis, videtur tamen per salivam facilius propagari contagium; imo & facilius saliva inficitur, ut patebit ex sequentibus.

A saliva, spumescente, calida, corpori aspersa, aliquid metuendum esse in hoc morbo, prudentiores omnes facile concedent: verum magis mirabile videtur, quod a saliva spumosa, dudum jam exsiccata, morbus hic propagari possit. Apud *Aurelianum* [x] sequens observatio legitur. *Sartrix quaedam, quum chlamydem scissam rabidis morsibus sarciendam sumeret, atque ore stamina componeret, & lingua pannorum suturas lamberet assuendo, quo transitum acus faceret faciliorem, tertia die in rabiem venisse memoratur*. Similem casum dum viderat *Hildanus* [y], vix audebat illum proferre, dum ab omnibus pro fabula habebatur. Matronae vestem dentibus arripiens canis rabidus illam laceraverat, huc & illuc trahendo, caeterum nullum vulnus inflixerat. Illa nesciens, canem rabidum fuisse, laceram vestem resarcivit, filo dentibus abscisso, & post tres menses periit hydrophoba. In casu ab *Aureliano* memorato lambendo sartrix humectaverat suturas; in hoc casu autem simpliciter filum, per vestes, saliva canis rabidi infectas, adactum mordendo abruperat Matrona; unde forte serius in hydrophobiam incidit. In utroque casu saliva venenata per humanam salivam diluta immediate applicata fuit linguae, labiis, gingivis, quae crassa cute non teguntur; & praeterea ipsos salivae fontes propius attigit, quod majus hydrophobiae periculum inducere patebit ex sequentibus.

OSCULO TANTUM &c. Oscula hydrophobi patris perniciosa fuisse liberis, antea vidimus; adeoque procul dubio simile malum metuendum erit illis, qui rabiosum canem osculati fuerunt. Exemplum hujus rei habet *Schenckius* (z) de patricio viro qui rabiosum canem, antequam dimitteret suffocandum, osculatus, postea hydrophobus periit.

INFECTIONE A CONTACTU &c. Venenum rabiosi canis vestibus diu adhaerere posse, modo vidimus; sed apud *Schenckium* [a] legitur casus, de puero, qui abstergens rubiginosum gladium, quo ante plures annos rabiosus canis confossus fuerat, mala fortuna digito suo inflixit vulnusculum, atque inde periit hydrophobus.

ESU LACTIS, CARNISVE &c. Quamvis videatur saliva in hoc morbo prae reliquis infici, tamen videtur justa suspicio esse, venenatam hanc labem & aliis partibus corporis adhaerere. *Celeberrimus Sauvages* in pulcherrima & utilissima dissertatione, quam de hoc morbo scripsit [b], videtur hujus opinionis fuisse, quod sola saliva propagaret contagium, non autem reliqui humores: verum dum lupi saevioris carnes in varia obsoniorum genera parabantur a venatoribus, omnes illi, qui inde comederant, non multo post tempore correpti fuerunt rabie [c]. Vidit *Palmarius*, *ex straminis*, *in quod rabie*

(x) Morbor. Acutor. Lib. III. Cap. IX. pag. 219. (y) Observat. Chirurg. Cent. I. N. 86. pag. 62. (z) Observ. Medicin. Lib. VII. pag. 848. (a) Ibidem. (b) Pag. 32. (c) Fernel. de morb. contag. Cap. XIV. pag. 509.

hic perciti sues decubuerant, esu, equos, boves, oves & reliqua animalia quae stramentum degustaverant, rabiem contraxisse, tandemque periisse [*d*]. Optime quidem notat *Celeberrimus Sauvages*, quod potuerint carnes lupi saliva inquinatae fuisse; forte & caput ipsum partem horum ferculorum fecerat: imo admodum probabile videtur, stramen, cui rabiosi sues incubuerant, a saliva infectum fuisse, cum rabiosis animalibus magna spumescentis salivae copia ex ore stillare soleat. Sed legitur (*e*), canem rabidum factum fuisse, dum sanguinem, de vena hominis hydrophobi missum lamberet. Testatur *Hildanus* (*f*) de juvene viginti annorum, cujus pollicem rabidus felis, messis tempore, unguibus scalpendo laeserat adeo leviter, ut vix offensa fuerit epidermis, quod initio mensis Martii hydrophobus factus perierit: inscius enim hoc animal rabiosum fuisse, neglexerat hoc vulnusculum. Hæc observata videntur docere, non solam salivam, sed & sanguinem, imo solidos ungues rabiosi animalis posse propagare contagium. Verum quidem est, jecur rabiosi canis tanquam antidotum proprii veneni commendatum fuisse; sed an profuerit, non adeo certo constat: praeterea, uti ad §. 1147. dicetur, laudabatur hepar exustum, adeoque procul dubio per ignem vivum fuerat destructum illud venenum. Hinc videntur observationes medicae docere, per salivam frequentissime communicari morbum, ita tamen ut & alio modo idem malum sequi possit; adeoque dictat prudentia, ab omni contactu rabidi animalis cavendum esse, quantum fieri poterit.

Verum quidem est, observationes quasdam inveniri apud Medicos, quod demorsus ab animali rabido cum uxore coiverit absque communicatione contagii; tale exemplum apud *Fred. Decchers* [*g*] habetur: sed notandum, quod sex ante mortem diebus hoc contigerit; & ex ipsa historia morbi patet, quod dum hydrophobus fieri incepit, bidui spatio perierit: adeoque rem cum uxore habuit illo tempore, dum venenum illud nondum actuosum factum fuerat, sed quietum in corpore latebat. Interim tamen neque illo stadio morbi hoc absque periculo fieri docet observatio *Hoffmanni* (*h*): homo enim a lupo rabido demorsus, neglexit plagam, coivit cum uxore, post aliquot dies & ipse, & uxor in hydrophobiam inciderunt; uxor tamen evasit, maritus periit.

Omnia ergo hæc evincunt, magna cautela opus esse, ut, ubi vel minima contagii suspicio est, evitetur dirus ille morbus.

(*d*) Palmar. de morbis contag. pag. 267. (*e*) Académ. de Scienc. 1707. Hist. 31.
(*f*) Observat. Chirurg. Cent. 1. Observ. 86. pag. 62. (*g*) Exercit. Practic. Cap. VII. pag. 565. (*h*) Medic. Ration. & Systemat. Tom. II. pag. 178.

§. 1137. Rursum vix ullum venenum notum, cujus tam atrox, adeoque hominem immutans, virus, quodque, ubi incipit se prodere, tam violente, & celeriter furit, & tamen simul adeo diu latere possit, antequam se manifestet: namque alii statim, alii ut narrant, post viginti integros annos a morsu elapsos, alii rursum omni intermedio tempore urgeri incipiunt malis huic furori propriis: pendet vero haec diversitas, a calore tempestatis anni, a vario gradu morbi in animali mordente (1135.), a temperie hominis morsi, quum biliosi eo facilius vergant, pituitosi, & hydropici contra, a diverso victu, medicamentisque adhibitis.

Alterum, quod maxime mirantur Medici in hoc morbo, est, quod diu saepe latere possit illud venenum in corpore humano, & nullo se manifestare signo. Ubi vero incipit actuosum fieri, tunc producit morbum acutissimum, plerumque ante quartum diem lethalem. *Galenus* (*i*) jam notaverat, per plures menses silere posse hoc malum; imo post integrum annum a morsu suscepto vidit hominem hydrophobum factum fuisse. Septem mensium spatium inter morsum inflictum & hydrophobiam secutam memorat *Aegineta* (*K*); quod & confirmat *Aetius* (*l*): monent tamen ultimi illi autores, quod frequentissime circa quadragesimum a veneno suscepto diem rabies sequatur; quod recentiorum observata confirmant (*m*). Celeberrimus *Sauvages* (*n*) notavit, omnium celerrime hydrophobiam sequi, si saliva immediate infecta fuerit, per vulnus faciei inflictum, oscula rabioso animali data, aut carnes talis animalis comestas; atque hoc aliquot observatis probat, imprimis mulieris in facie demorsae, quae tertio die jam erat hydrophoba. Interim tamen *Baccius* (vide §. 1132.) vidit olitorem, a veteri gallo gallinaceo in manu vulneratum, prima die rabiosum factum, & tertia die mortuum. Haec observata docent, illud venenum satis cito actuosum fieri quandoque, dum e contra alii casus habentur in Historia Medica, qui videntur evincere, illud per plures annos silere posse, & tamen, dum in actum deducitur, cito occidere. *Joh. Faber Lynceus* (*o*) notavit, hominem, ante sesquiannum a lupo rabido demorsum, hydrophobum tertia die ab insultu morbi mortuum fuisse. *Schmidius* (*p*) mulierem vidit, quae ante viginti annos a cane rabido demorsa, toto illo tempore nihil incommodi inde senserat; deinde corripiebatur febre maligna, & hydrophoba facta octavo morbi die periit. Cum autem ad §. 1130. dictum fuerit, quandoque in acutis morbis sponte nasci hydrophobiam, merito potest dubitari, an illud malum, acuti morbi tempore

(*i*) Comment. 2. in Libr. I. praedict. Hippoc. Charter. Tom. VIII. pag. 735.
(*K*) Lib. V. Cap. 111. pag. 74. versa. (*l*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107.
(*m*) Sauvages Dissertat. sur la nature & cause de la Rage pag. 5. (*n*) Ibid. pag. 4.
(*o*) Hernandes rerum mexican. medic. thesaur. pag. 492. (*p*) In miscell. curios. dec. 2. ann. 9. pag. 117.

pore natum, tribui debeat contagio ante viginti annos concepto, & tamdiu in corpore latenti absque ullo malo effectu. Verum idem ille autor (*q*) narrat alium casum de ancilla a rabiosi canis morsu curata, quae singulis annis circa tempus, quo demorsa fuerat, leviter delirabat, & quandam liquidorum aversionem habebat; tandem tamen perfecte sana supervixit diu. In illo casu videtur pristini mali vestigium satis diu superfuisse in corpore, licet non adeo validum, ut lethalem hydrophobiam inducere potuerit. Solet etiam ad probandam diuturnitatem hujus mali adduci observatio, quam *Hildano* scripsit *Abel Roscius*, Reipublicae Lausannensis Medicus ordinarius (*r*), de honesta matrona, a cane rabido demorsa in sinistro brachio, cui statim a sedulis & doctis Medicis efficax medela adhibita fuit, dum simul Chirurgus ferro & igne vulnus tractaverat. Sana omnino videbatur. Post septem annos elapsos percepit in brachio sinistro dolorem acerbissimum, ac si dentibus caninis discerperetur; paulo post furor, mentis alienatio, moeror, tristitia, vigiliae summae, sitis inexplebilis, febris, maxima virium prostratio, ciborum fastidium; nunquam tamen, quod notandum, a potu abhorruit. Curata ab hoc morbo post alterum septennium, adeoque decimo quarto anno post morsum a cane rabido inflictum, iterum gravissimo morbo decubuit, cum vellicatione & dolore ingenti in eodem brachio; sanata tamen feliciter. Post sex annos elapsos similis morbus similibus symptomatibus stipatus recurrit denuo, a quo pariter evasit. Postea brevioribus intervallis rediit idem malum.

Verum si perpendantur omnia modo enarrata, non videtur constare, quod morbus, a veneno rabiosi canis, latente adhuc in corpore, excitatus fuerit, cum nunquam illud signum pathognomicum, horror nempe ab omni liquido, adfuerit. Dolor satis acer quidem percipiebatur in brachio demorso ab initio morbi, sed forte hoc non adeo mirum videbitur, si consideretur, multos, gravia vulnera olim passos, in loco cicatricum dolorem sentire morbo quodam ingruente; uti etiam circa subitas aeris mutationes; quod & idem huic matronae contigisse in morbi historia narratur. Plures similes casus, qui docent, diu silere posse in corpore humano illud venenum, apud autores habentur (*s*). Non tamen videtur certis observatis constare, illud venenum per viginti & ultra annos in corpore latuisse, ac postea tamen hydrophobiam produxisse. Cavendum autem, quantum fieri poterit, ne aegris inculcetur, tamdiu illud malum latere posse; perpetuus enim metus, & hinc orta tristitia, miseros torqueret, & forte contagium in actum deduceret, quod adhuc dissipari posset de corpore: sequenti enim paragrapho patebit, tristitiam & solitudinis amorem observari in demorsis, dum venenum susceptum incipit actuosum fieri. Illis vero hominibus, qui vulnera talia

O 2 sper-

(*q*) Ibidem pag. 118. (*r*) Hildan. Observat. Chirurg. Cent. 1. pag. 65. (*s*) Sauvages dissert. sur la nature & cause de la Rage pag. 5. Stalp. van der wielen observat. rarior. Cent. 1. num. 109. pag. 424. Schench. Lib. VII. pag. 849.

ſpernunt, poſſet incuti metus, ut curam habeant, ſibique applicari patiantur talia remedia, quae tantum morbum praecavere valent.

Quamvis autem nondum penitus conſtet, quanto tempore illud contagium ſilens in corpore latere poſſit, ſaltem hoc certum eſt, quod diu haerere poſſit, & quod difficulter tollatur de corpore, ſi in initio neglectum fuerit. Maxime mirum videtur, quod inſignes mutationes humorum quandoque nec extricaverint hoc venenum, nec in actum deduxerint. Sic obſervavit *Celeberrimus Cocchi* (*t*) quoſdam, a cane rabioſo demorſos, fuiſſe correptos variolis, & quidem numeroſis: ſanatis feliciter ab hoc morbo poſtea tamen hydrophobia ſucceſſit, & perierunt. Cum autem diverſo tempore ſuccedat in demorſis hominibus, etiam ab eodem animali, hydrophobia, conſiderari meretur, quid obſervationes medicae circa hanc rem docuerint, & quibus cauſis celerior vel tardior contagii hujus effectus adſcribi poſſit.

A CALORE TEMPESTATIS ANNI. Ad §. 1134. dictum fuit, tempeſtatem aeſtuoſam & ſiccam, diu durantem, in canibus ſaepe rabiem producere, adeoque probabile videtur, ſimilem tempeſtatem valere, ut in actum deducatur ſilens adhuc contagium. Saepius obſervatum fuit, hyemali vel autumnali tempore demorſos tota hyeme nil mali percepiſſe, verno autem tempore hydrophobos factos. Sic a rabida fele morſus homo autumnali tempore, circa finem menſis Maji ſequentis anni hydrophobus periit (*u*). Alium hominem novi, qui, medio menſe Decembri pariter a fele morſus, menſe Majo incipiente hoc morbo exſtinctus fuit. Plures ſimiles occurrunt caſus, qui ſuadere viderentur, quod vernus calor hunc morbum excitaverit: interim acuta febris, variolarum comes, idem efficere non potuit, uti modo dictum fuit.

A VARIO GRADU MORBI IN ANIMALI MORDENTE. De hac re jam dictum fuit §. 1135. Videtur enim hoc malum, ubi ſemel actuoſum redditum fuerit, vires acquirere eundo. Forte & haec ratio, quare lupi rabioſi morſus ſit maxime venenatus, cum hoc animal raro ſylvis egrediatur, & omnia obvia animalia aggrediatur, niſi jam penitus furibundum fuerit. Canis autem rabidi morſus periculoſior videtur, quam morſus hominis hydrophobi (*v*). Praeterea videntur obſervata docere, citius hydrophobiam ſequi, ſi ſaliva immediate inficiatur [*x*]: & haec videtur alia eſſe ratio, quare lupus rabioſus plus noceat, cum plerumque in pedes poſteriores erectum hoc animal hominem aſſiliat, adeoque faciem ſaepius laedat.

A TEMPERIE HOMINIS MORSI &c. Conſtitit ex illis, quae ad §. 1130. habentur, in quibuſdam hominibus ſponte natam fuiſſe hydrophobiam in morbis acutis; adeoque videtur admodum veroſimile eſſe, quod tales homines validius afficerentur a veneno canis rabidi. Videntur e contra obſervata docere, quoſdam homines non infici ab hoc veneno. Sic *Celeberrimus Cocchi*

(*t*) Bagni di Piſa pag. 319. (*u*) Stalp. van der Wielen. obſervat. rarior. Cent. 1. N. 100. pag. 400. (*v*) Sauvages &c. ſur la Rage pag. 7. (*x*) Ibid. pag. 4.

Cocchi (*y*) observavit, plures homines demorsos fuisse eodem tempore, & ab eodem cane rabido; quosdam periisse hydrophobos, licet variis medendi methodis usi fuerint: alios vero nullum damnum inde percepisse, licet nullam omnino medelam adhibuissent. Observavit pariter *Van der Vvielen* (*z*), quod ab eodem animali demorsi homines, alii citius, alii serius, in hydrophobiam inciderint. Notabile exemplum, quod huc spectat, alibi (*a*) legitur: bini juvenes, dum videbant caniculam nec latrare, nec ullum liquidum deglutire posse, digitis in os immissis fauces & linguam tetigerant undique, ut detegerent causam; paucis diebus post rabiola haec canicula periit. Unus ex his robustus admodum & laboriosus post tres septimanas incepit sentire immanem dolorem capitis, quandoque semel, aliquando bis in die, circiter per horae spatium; simul tunc sentiebat fauces contrahi, pulsus erat tremulus, omnia, quae oculis conspiciebat, ipsi apparebant rubicundi ignei coloris. Per integram septimanam haec symptomata patiebatur, & inter paroxysmorum intervalla ad solitos redibat labores, a quibus sudabat, sicque absque ullis remediis evasit.

Alter, ab eadem canicula infectus, sed junior, circiter quatuordecim annorum, non adeo robustae constitutionis, etiam dolore capitis corripiebatur, cum levi febricula; nunc vero melius, nunc pejus se habebat: comedebat optime, sed bibere non poterat: postea vera mania corripiebatur, & tandem adeo furiosus per vices evadebat, ut a quatuor viris coerceri vix posset: dum defervesceret ille furor, levamen sentiebat, ridebat, loquebatur cum adstantibus, sed semper tamen morsum minitabatur. Redeunte tandem simili paroxysmo aphonos reddebatur, & paulo post moriebatur.

Confirmat haec observatio, sola contrectatione multa canis rabidi hoc contagium communicari absque morsu posse, & diversos effectus producere in diversae temperiei hominibus. Simul etiam notandum, quod in hoc casu robustior evaserit, debilior vero succubuerit morbo; licet plerumque statuatur, calidos & biliosos in hunc morbum facilius vergere, pituitosos & frigidos minus. Forte bona fortuna per labores validos & sudores diflatum fuit de corpore hoc venenum, quod caeteroquin, si non expulsum fuisset de corpore, sed agitatum tantum, pessimos in robusto hoc homine effectus produxisset. Cum enim, uti sequenti paragrapho dicetur, febris acuta frequenter comitetur morbum hunc, & dura atque exercitata corpora inde pejus afficiantur, videtur probabile, pejorem rabiem futuram, si caetera paria fuerint, in robustis & calidae temperiei hominibus. Huic sententiae etiam adstipulatur *Celeberrimus Sauvages* (*b*), & observat, symptomata longe vehementiora fuisse in viris quam in foeminis, licet ab eodem animali demorsis; viri enim vinculis coerceri debuerunt, foeminae autem placidam obierunt mortem.

Cum autem & aestivus fervor, & calidior hominum temperies, videantur reddere hoc venenum magis actuosum, similis effectus merito exspe-

(*y*) Bagni di Pisa pag. 318. (*z*) Observat. rarior. Cent. 1. N. 100. pag. 431. (*a*) Abridgem. of the Philosof. Transact. Tom. V. pag. 366. (*b*) Dissert. sur la Rage pag. 7.

exspectatur a victu & medicamentis calefacientibus, de qua re plura dicentur ad §. 1145.

§. 1138. Homo optime sanus contagio hoc (1136.) infectus, post varium tempus (1137.), incipit hoc ordine fere aegrotare: dolet locus, cui impressa contagii labes primo fuit; dein vagi per alia, maxime vicina, loca, dolores; lassitudo, gravitas, tarditas, in toto musculoso genere; somni inquieti, turbati, terribiles, cum convulsionibus, & subsultibus; inquietudo assidua; suspiria; tristitia; solitudinis studium; atque his fere primus mali incursus incipit, his ferme primus ejus gradus finitur: sanguis tunc venis emissus omni nota bonus. Tum postea priora augentur, acceditque porro ingens circa praecordia angustia; respiratio difficilis, suspiriosa; horror; ad conspectum aquae, liquorum quorumcunque, & rerum vel pellucidarum, vel instar speculi reflectentium, horripulatio, tremor; prostratus appetitus deglutitio tamen solidae cujusque offae possibilis; attactus humoris cujusque, maxime labiis vel lingua, incredibilem anxietatem, tremorem, convulsiones immanes, atque furorem fere creans; vomitus glutinis fusci biliosi, aut bilis porraceae; incalescentia; febris; vigiliae assiduae; priapismus; cogitationum alienarum & insuetarum perturbata valde series. Sic procedit malum, atque hic solet secundi gradus limites ponere. Postea autem omnia enarrata exacerbantur continenter, soletqua sequi linguae asperae exsertio; hiatus oris; vox rauca; sitis ingens; furor ad conatum bibendi, humorum adspectum, contactumve; spumae in ore collectio; eam in alios exspuendi conatus vel invitus; ardor obvia quaeque mordendi invitus, nec tamen a voluntate comprimendus, spumante rictu frendit; pulsus & respiratio deficiunt; sudor gelidus; rabies summa, dum interim, quod mirabile, mens prudens, constans, aliis a se metuens, adest; hinc intra quartum fere semper a primo gradu diem, mors convulsiva cum summa in respirando angustia.

Patuit ex ante dictis, venenum illud satis diu in corpore humano latere posse, antequam turbet omnia, & toto hoc intervallo nullum signum dare. Patebit postea, quando de cura hujus mali dicetur, quod, ubi vel minima suspicio hujus contagii suscepti adest, ilico efficacia remedia exhibenda sint, antequam diris symptomatibus se manifestet latens virus. Verum cum talis medela neglecta fuit, quod saepe fit, insciis hominibus, vel obliviscentibus, quod infecti fuerint, magnae utilitatis est cognoscere prima indicia, quibus se

se hoc malum manifestare solet, ut ilico tentari possint congrua remedia. Omnia autem haec symptomata ordine recenseantur.

Dolet locus &c. Quando nempe per morsum, vel ungulis radendo, hoc contagium communicatum fuit: ubi enim per integram cutem transiens hoc venenum infecit hominem, quales casus ad §. 1136. enumerati fuerunt, tunc hoc symptoma locum non habet.

Plurimae observationes confirmant, primum signum veneni, actuosi redditi, observari in ipso loco demorso, & praecipue in cicatrice vulneris jam consolidati. Imo *Aurelianus* (c) pro universali regula hoc statuit, dicens: *Praepatitur enim ea pars, quae morsu fuerit vexata, unde initium denique passionem sumere nemo negat*. In homine, post quinque menses & undecim dies a morsu canis rabidi, vulneris cicatrix aliquot diebus prurire incepit, antequam hydrophobus fieret (d). *Salius Diversus* (e) credebat, se solum animadvertisse signum infallibile instantis rabiei in demorsis, omnibus ignotum; si nempe dolor quidam in loco commorso, licet ulcus per dies & menses integre fuerit sanatum, accederet, sensim trium quatuorve dierum spatio ad cerebrum ascendens, tuncque vertiginem faciens. Alia observatio habetur (f) de homine a rabida vulpe demorso in manu dextra, cui morbus se manifestare incepit doloribus rheumaticis, praecipue in manu dextra, brachio, humero, & dorso: his doloribus minutis, sequebatur brachii dextri paralysis; pulsus singulo sexto aut quinto ictu intermittebat, sed in brachio dextro tantum. Quinto autem die post haec symptomata jam erat hydrophobus. Apud *Schenckium* (g) legitur, cicatrices vulnerum a rabido cane inflictorum incepisse livescere post sesquiannum, subsequente pariter hydrophobia. Apud *Celeberrimum Sauvages* (h) pariter plures casus leguntur; qui docent, dolorem obtusum cicatricum, & illarum elevationem cum duritie majori, praecessisse hydrophobiam: imo ibi notatur, dum morbus in melius vergebat, cicatrices denuo emollitas subsedisse.

Omnia jam haec observata docent, aliquam mutationem in loco demorso, inprimis in cicatricibus vulnerum, praecedere solere illum statum, ubi latens hactenus contagium incipit actuosum fieri. Unde videtur admodum probabile, illud venenum susceptum in loco demorso haesisse tamdiu.

Cum autem illud venenum, in demorsa parte haerens, si liquidis permistum foret, abriperetur in sanguinem, sicque illud contagium universae humorum massae communicaretur, ideo credidit *Celeberrimus Sauvages* (i), solidas partes potius hoc veneno imbui, quod ob viscositatem illis firmiter adhaereat, donec mora, aliisve causis accedentibus, in actum deducatur, attenuetur, fluidis misceatur, inficiat omnia. Observata videntur

(c) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XIV pag. 226. (d) Acta Phisico-Medica Natur. Curiosor. Tom. I. pag. 38. (e) De Affect. particular. Cap. XIX. pag. 364. (f) Abridgem. of the Philos. Transact. Tom. III. pag. 280. (g) Observat. Medicin. Lib. VII. pag. 848. (h) Dissertat. sur la Rage pag. 52. (i) Ibid. pag. 45.

dentur hoc docere, quod in vulnere contagium haereat impressum diu; & dum illud incipit agere, saepe recrudescunt vulnera diu clausa, virulentamque saniem stillant: interim tamen dubium videtur, an idem illud contagium sanguine receptum statim actuosum fiat, nec per plures dies humoribus nostris permistum manere possit, absque effectu sensibili. Illi casus, qui §. 1136. memorati fuerunt, videntur hoc docere. Dum enim hydrophobus pater morti proximus ultima figit oscula liberis, illos inficit; nec videtur verosimile illud venenum adhaesisse integrae cuti, sed potius subtilissimam ejus partem venis bibulis receptam fuisse. Dum ex *Aureliani* & *Hildani* observatis saliva, exsiccata in veste ab animali rabioso lacerata, infecit mulierem, quae dentibus momorderat filum, hincque labiis & lingua tetigerat hoc venenum, videtur potius illud contagium, saliva sana dilutum, deglutitum fuisse, vel per venas bibulas oris interni ingressum, quam quod partibus solidis viscosa tenacitate adhaeserit: longe magis hoc videtur probare ille casus, ubi levis rasura epidermidis, ab ungue rabidi felis facta, hunc morbum induxit. Certe videmus & alia venena, humoribus mista, per multos dies haerere in corpore, antequam effecta sua monstrent. Dum in variolarum inoculatione crudo vulneri pus variolosum instillatur, tenaci emplastro applicato conantur omni modo promovere resorptionem hujus contagii variolosi per venas: attamen observata docent, pluribus diebus adhuc aegros a morbo immunes manere. Procul dubio pars illius veneni variolosi resorbetur, licet pars vulneri inhaereat; ideo, dum in actum deducitur illud contagium, febris & reliqua variolarum symptomata emergunt; sed simul tunc vulnus incipit dolere atque inflammari, quia & ibi pars hujus contagii notabilis remanserat. Ubi autem Chinensium methodo, exsiccatis variolarum crustis in pulverem redactis, & per nares attractis, variolae excitantur, videtur hoc per resorptionem subtilissimi contagii, in crustis illis latentis, fieri; attamen non ilico variolae sequuntur, licet procul dubio satis cito sanguis hoc veneno inquinetur.

Qualis autem mutatio contingat in hoc veneno, illo tempore, dum actuosum redditur; quomodo tunc differat a se ipso, dum latens in corpore nullo se manifestabat effectu, videtur difficillime explicari posse. Merentur tamen legi illa, quae in dissertatione, toties jam laudata, *Celeberrimus Sauvages* ingeniose de hac re disputavit. In reliquis animalibus venenatis crudo & sanguinolento vulnusculo communicatur virus, statim pessimos effectus faciens, & vix nocens, nisi recenti vulneri instillatum fuerit: unde & in his animalibus invenimus mirabilem fabricam dentium, quae efficit, ut eodem tempore dum morsus infligitur, venenum necessario vulneri facto instilletur. Servo dentes viperae caudisonae, qui in apicem acutissimum exeunt; verum sub hoc apice tota longitudo dentis crenam insculptam habet satis cavam, per quam venenum vesiculis, quae his dentibus adjacent, contentum deducitur in vulnus inflictum, dum musculi maxillas, mordente animali, adducentes premunt simul vesiculas succo venenato turgidas, quae ipsis adjacent. Notum est, apum & vesparum aculeum liquidi guttulam mi-

minimam instillare vulneri; sequi ilico molesta symptomata; canis autem rabidi fauces plenae sunt saliva venenata; dentes ejus hac madent; hinc morsu vulneri facto haec saliva immittitur, & tamen hoc venenum per menses saepe manet nullo se manifestans effectu; postea subito actuosum fit, & cum horrendis symptomatibus hominem paucorum dierum spatio perimit, ejusque humoribus, salivae inprimis, similem labem imprimit, per quam illud contagium propagatur in alios, etiam absque vulnere inflicto, uti observationes recensitae docuerunt. Mira certe veneni rabidi proprietas, & explicatu difficillima. Videamus jam reliqua symptomata, prout ordine se mutuo sequuntur.

Lassitudo, gravitas &c. Lassitudines illas spontaneas morborum futurorum praenuncias esse notavit in Aphorismis *Hippocrates*, uti antea ad §. 734. dictum fuit; & hae sequuntur dolores illos in parte affecta praegressos, uti omnes historiae hujus morbi, accurate descriptae, testantur. Simul incipit tunc genus nervosum turbari, somnia oriuntur horrenda, moestitia insolita, metus absque causa. Non mirum est illos metuere, qui conscii sunt, se a cane rabido demorsos fuisse: verum & tristitia & metus observantur in illis, qui ignorant se hoc veneno infectos fuisse, vel ob diuturnitatem temporis post morsum inflictum omnino obliti sunt, sibi tale quid contigisse: quin imo hoc morbi stadio facies pallida & contracta apparet, ut in meticulosis hominibus fieri solet.

Quamvis autem nervosum genus in suis functionibus turbari incipiat, dum illud venenum actuosum fit, tamen nondum magna mutatio in reliquis humoribus observatur, & sanguis hoc morbi tempore de vena missus sanorum sanguini similis est [*K*].

Primus ille gradus hujus morbi in quibusdam durat diutius; in aliis cito succedit hydrophobia. Sic legitur [*l*] de homine, qui per quindecim dies in crure demorso dolores, & per integram septimanam singulis noctibus rigores, calores, sudores senserat: tuncque subito mirabatur, quod scyphos aqua abluere, uti muneris ratio postulabat, nullo modo posset, & intra biduum hydrophobus periit.

Tum postea priora augentur &c. Hoc morbi stadio subito apparet horrendum illud symptoma, & signum pathognomicon, a quo morbus hydrophobiae nomen accepit, nempe aquae & omnium liquidorum metus. Miser homo, qui ante quinque circiter menses a rabida sese morsus fuerat, avide sumserat primo die morbi vinum rhenanum multa aqua dilutum; secundo die attonitus ipse mirabatur, quod horreret totus & convelleretur, dum videbat scyphum plenum eodem potu, qui adeo placuerat. Quandoque adhuc aliquam liquidorum partem deglutire possunt, sed magna cum difficultate & contorsionibus miris totius corporis [*m*]. In quibusdam observatum fuit, quod a propria saliva deglutita statim adeo angerentur, ut mox se morituros crederent. Interim tamen nullum impedimentum videtur esse

(K) Philosoph. Transact. Abridgem. Tom. III. pag. 277. 280. (*l*) Sauvages Dissert. de la Rage pag. 12. in notis. (*m*) Ibidem.

esse in via, per quam potus transire debet: nam idem ille homo, qui a propria saliva deglutita pessime afficiebatur, deglutiebat omni hora bolum solidum, qui drachmam ponderabat, & quidem longe facilius ac celerius, quam alius homo hoc facere potuisset [n]. Dum autem aqua offerebatur, horrebat, & ventriculi regio mox miro modo intumescebat. Cum autem solidas offas famelici canis instar celeriter deglutiret, tentatum fuit, an prono situ bibere posset, ut canes solent. Transversim ponebatur in lecto, prono capite ultra lectum parum eminente, & supponebatur vas largum tenui cerevisia plenum, quod non tantum facile tulit, sed etiam testabatur, se quam maxime refici cerevisiae odore, certumque esse, quod brevi totum illud vas evacuaret. Dum autem os propius admovere tentabat, non poterat, & mox regio ventriculi intumescebat. Tandem tamen linguam exseruit tentaturus, an lambendo posset cerevisiam sumere; sed dum apex linguae tangebat superficiem cerevisiae, mox retrocedebat subito totus perterritus. Interim miser ille, Tantali poenas patiens, delectabatur bibendi imaginatione, semper sperans, quod tandem bibere posset, nec patiebatur vas cerevisia plenum removeri, & millenis vicibus denuo experiebatur, sensim os admovens cerevisiae, mox subitissime caput removens. Tentatum fuit, an per arundinem cavam sugere posset cerevisiam, sed nec hoc potuit perficere: sicque periit miserrime.

Dum observabant Medici in talibus aegris sitim ingentem, adeoque summum potus desiderium, & tamen illos convelli, dum tentarent potum deglutire, imo dum labiis vel linguae admoverent, in quibusdam etiam liquidi cujuscumque adspectum summum metum facere, imo & furorem; varias excogitaverunt causas mirabilis hujus symptomatis. *Aetius* (*o*) notat, quosdam dixisse, quod canis imaginem viderent hydrophobi in omnibus liquidis, hinc horrerent. *Baccius* (*p*) extra omne dubium hanc rem ponit, dicens: *Vidi ego tales abhorrere in poculo canes, ac abigendos ex cubiculo exclamare*. In ultimo morbi stadio quandoque delirantes hydrophobos talem forte phantasiam habuisse, non videtur impossibile; sed inde aquae metum deduci posse in omnibus, repugnat observationibus fidelibus & frequentissimis. *Salius Diversus* (*q*) plures interrogavit hoc morbo correptos; negaverunt constanter, se aliquid videre in aqua: praeterea non tantum aquam, sed & juscula, aliave fercula dilutiora, turbidosque potus, in quibus nihil tale potest repraesentari, pariter fugiunt, nec per siphonem trahere liquida possunt, quae non vident. Neque etiam apud recentiores Medicos, qui omni cum cura hunc morbum indagaverunt, aliquid simile legitur. Solet incusari difficultas deglutitionis; sed certe solidos cibos deglutiunt, & quandoque avide comedunt (*r*). In illo aegro, cujus mentio praecedenti paragrapho

(*n*) Philos. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 277. Bonet. Sepulcret. Anatom. Tom. I. pag. 215. (*o*) Lib. VI. Cap. xxiv. pag. 107. (*p*) De Venenis pag. 76. (*q*) De Febri pestilent. &c. pag. 346. (*r*) Ibidem pag. 364.

grapho facta fuit (s), notatur, quod avide comederit, nihil vero bibere potuerit. Cum autem a salivae deglutitione pessime se habere tales aegros observatum fuerit, hinc voluerunt quidam auctores, inde aquae metum fieri, quia omnis potus salivam diluit, & in ventriculum deducit, dum deglutitur. Sed certe solidi cibi, dum masticantur & deglutiuntur, saliva undique obducuntur. *Salius Diversus* (t) putat, ideo abhorrere omnia liquida, quia perceperunt se a liquidis assumtis pessime habuisse: sed historiae talium aegrorum docuerunt, quod primo initio, dum venenum illud actuosum fit, potum assumant facillime, mox ipsi mirentur, quare potum, qui antea placuerat, nunc horreant: unde patet, illum metum aquae & omnium liquidorum non sequi molestiam perceptam a deglutito potu, sed potius praecedere. Hydrophobus ille, cujus meminit *Celeberrimus Sauvages* (u), sensit se non posse ferre conspectum aut attactum aquae, dum scyphos eluere vellet; jusculum tamen oblatum adhuc deglutire potuit, sed cum molestia. Ubi autem semel aquae metum illum insuperabilem habent aegri, tunc non adeo mirum videtur, quare ad solum conspectum aquae, imo & solum nomen, horreant: videmus enim etiam in sanis hominibus solum nomen rei nauseosae, & abominabilis, ventriculum subvertere. Ob similem rationem videntur res pellucidas, vel speculi instar reflectentes, horrere hydrophobi, uti notavit *Aetius* [v], quia aquae ideam renovant. Imo quandoque observatum fuit, quod ipsum aeris motum horreant, hinc adstantes rogent, ut cubiculum clausum maneat, & halitum ab ipsis avertant (x).

Vomitus glutinis fusci &c. Talis vomitus non semper, sed quandoque tamen, observatur: aeger ille, cujus statim mentio facta fuit [y], foetidam vomebat materiam, instar sanguinis nigri, olei foetorem redolentem, & quidem aliquot vicibus, cum levamine: in cadaveribus hoc morbo defunctorum bilis viridis viscidae magna copia teperta fuit (z).

Incalescentia, febris. Saepius solent comitari hydrophobiam (a): tamen & alii casus observati fuerunt, ubi haec non aderant. Puerum septem circiter annorum hydrophobum, postquam a fele rabida morsus erat, externas partes corporis frigidas habuisse, legitur [b]; sed simul habebat pulsum omni modo malum, & in syncopen dilabebatur. In illo puero videntur vires vitales a veneno penitus oppressae fuisse.

Febris autem quandoque adest, & quidem satis valida (c); non semper tamen (d). Plures enim casus ab auctoribus recensentur, ubi hydrophobi perierunt homines absque ulla febre (e): quin imo *Salius Diversus* [f] testatur

(s) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 366. (t) Pag. 349. (u) Pag. 12. in notis. (v) In loco citato. (x) Sauvages in loco modo citato. Philosoph. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 366. (y) Ibidem. (z) Ibidem. pag. 368. (a) Sauvages Dissertat. sur la Rage pag. 12 in notis. (b) Ibidem pag. 51. (c) Ibidem pag. 12. in notis. (d) Ibidem pag. 37. (e) Miscellan. Curios. dec. 3. ann. 9. 10. supplem. pag. 254. (f) De Feb. pestilent. &c. pag. 558.

ftatur, fe tantum binos vidiffe, qui hunc morbum una cum febre patiebantur; quorum unus, a rabido cane demorfus, ulcere jam fano, ex vehementiffimo ictu contufionem ingentem in imo ventre acceperat; unde valida febre prehenfus, & paulo poft rabie correptus, tertia die vita functus eft: poffet certe febris haec validae contufioni praegreffae adfcribi. Alter cafus, ubi febrim hydrophobiae comitem obfervavit *Salius*, erat in muliere, quae, abfque contagio accepto, in morbo acuto hydrophoba facta fuerat; cujus mentio facta fuit §. 1130. His autem binis cafibus exceptis, dicit: *Reliquorum rabientium, quos ego vidi, neminem fenfi ulla conflictari febre, nec hujus adeffe fufpicionem, ne dixerim fignum, obfervavi. Hinc colligo, rabientes ratione proprii virus non febricitare; fi autem aliquando febricitent, hoc ex corporis praevia altera indifpofitione fieri*. Cum autem aliae fide digniffimae obfervationes doceant, hydrophobos febricitaffe, tantum inde concludi poteft, quod febris non femper adfit.

VIGILIAE ASSIDUAE. Cum enim anxietas magna femper adfit, fitifque & ficcitas faucium, hinc fomnus admodum difficilis, vel nullus; de quo fymptomate hujus morbi fatis convenit inter autores.

PRIAPISMUS. A *Galeno* (*g*) quidem definiebatur, quod effet *pudendi incrementum ftabile, in longitudinem ac orbem tumefacti, citra rei venereae appetentiam*. Interim tamen & a Medicis vocatur hoc nomine perpetua & conftans membri virilis erectio, licet fimul acer in venerem ftimulus adfit. A *Priapo*, hortorum cuftode Deo, qui erecto membro in ftatuis antiquis vifitur, nomen derivatum eft. Hoc fymptoma in pluribus hydrophobis obfervatum fuit. Ita legitur (*h*) de bajulo, qui ultimis tribus diebus morbi, involuntariis & perpetuis pollutionibus, femen & animam fimul efflavit. Septuagenarius homo, priapifmo incitatus, ipfo morbi decurfu uxori concubuit [*i*]. Idem illud fymptoma legitur obfervatum fuiffe a *Liftero* (*K*); qui tamen credebat, illud a largis emplaftris veficatoriis, quae applicata fuerant, productum fuiffe. Obfervavit idem *Celeberrimus Mead* (*l*): fed & notatur in illa morbi hiftoria, quod fuerint applicata veficatoria. Interim tamen ab *Aureliano* [*m*] inter fymptomata hujus morbi recenfetur *veretri frequens tenfio cum feminis involuntario jactu*; licet in curatione hujus morbi apud hunc auctorem nulla fiat veficatoriorum mentio. In foemina fimile malum vidit *Amatus* [*n*].

COGITATIONUM ALIENARUM &c. In locis ftatim citatis plurima exempla habentur, quod magna in cogitatione mutatio fimul his aegris contigerit. Quandoque fummum odium habebant erga illos, quos ante morbum

(*g*) De compof. med. fecund. locos Lib. IX. Cap. 1x. Charter. Tom. XIII. pag. 624. (*h*) Hernandes rerum Mexican. medicar. thefaur. pag. 493. (*i*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Tom. I. pag. 216. (*K*) Philofoph. Tranfact. Abridg. Tom. III. pag. 278. (*l*) Ibidem. Tom. V. pag. 369. (*m*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. x1. pag. 220. (*n*) Amat. Lufit. Curat. Medic. Cent. 7. curat. 41. pag. 739.

bum amabant & reverebantur: aliquando tantam inquietudinem, ut celerrime aufugissent, nisi ab adstantibus impediti, & plura alia similia.

Omnia hactenus recensita symptomata solent secundum morbi gradum comitari. Verum cito augentur haec mala, & tunc miserrima conditio talium hominum est: sitiunt immaniter, sed nequidem potum nominari ferunt, quin furant & convellantur. Unde *Aurelianus* (*o*) monuit, dum vena his secari debet: *Ita in fluenti sanguine avertenda sunt aegrotantium ora; atque manu excipiendus fluor, ne sonitu perculsi commoveantur*. Lingua sicca fit atque aspera, & hiante ore prominet, horrendo certe spectaculo; cumque interna oris exsiccentur, vox admodum rauca fit; & cum simul respiratio admodum difficilis sit, interrupta voce loquuntur; unde latratum canis imitari hos aegros, scripserunt autores. Cum autem propriam salivam horreant (*p*), quia ab illa deglutita pessime afficiuntur, hinc illa colligitur circa os, spumosa fit, & ob anhelam admodum respirationem una cum halitu exspirato quaquaversum dispergitur. Imo fatentur tales aegri saepe, quod habeant ineluctabile desiderium adstantes conspuendi, vel etiam mordendi; hinc monent ne propius accedant. Non enim semper delirant tales aegri; unde merito *Salius Diversus* (*q*) dixit, inter propria & pathognomica hujus morbi signa delirium non esse numerandum. Fatetur quidem, se nonnullos vidisse rabientes, qui non tantum delirarent, sed & furerent: tamen testatur, se & vidisse alios, in quibus nulla unquam fuit vel minima delirii suspicio, qui aequo animo ferebant omnia tentamina, quae adhibebantur, ut potum sumere possent; cumque canum more cogerentur inviti & reluctantes alios morsu petere, rogabant custodes, ut ipsos coercerent valide, ne in adstantes insilire possent: imo vincula apponi libenter tulerunt quidam, ut sic securi essent, se aliis nocere non posse. Delirantis & pessime furentis hydrophobi casus legitur (*r*). Sed & alia observatio habetur de tali aegro, qui non solum mente constabat per totum morbi decursum, verum quibusdam adstantium visus fuit, melius ratiocinari, quam sanitatis tempore [*s*]. In genere videntur observata docere, raro penitus delirare hydrophobos, sed licet torvo & minaci vultu, clamoribus, feroci mordendi conatu, terreant adstantes, tamen mentis compotes manere plerosque ad mortem usque. *Palmarius* (*t*) quidem voluit, hydrophobia prehensos esse mente captos, & se suosque ignorare: fatetur tamen in remissione mali multos miseriam suam agnoscere ac deplorare. Historiae enim hujus morbi docent, non semper continuo tramite hunc morbum decurrere, sed saepe subito exacerbari omnia, dein iterum remittere parum [*u*]: sed simul constat, plures hydrophobos monuisse adstantes, ut sibi caverent, dum praesentiebant novum furoris

quasi

(*o*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XVI. pag. 230. (*p*) Philosoph. Transact Abridg. Tom. III. pag. 279. (*q*) De Febre pestilent. &c. pag. 355. (*r*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 367. 369. Baccius de venenis pag. 70. Medical Essais Tom. V. Part. 2. pag. 595. (*s*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 281. (*t*) De morbis contagiosis pag. 269. (*u*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 367.

quasi paroxysmum instare: rubor faciei major, oculorum immobilitas, distorsiones musculorum faciei, plerumque praecedunt immediate talem exacerbationem.

Miserrimus ille aegrorum status non diu durat; incipit tunc pulsus vacillare, imo deficere, respiratio fit difficillima, sudor gelidus viscidus per totum corpus exit, & plerumque convulsi pereunt. Habetur tamen observatio Hydrophobi (*v*), qui absque ulla convulsione, imo absque agonia, moriebatur, ac si universalis paralysis mortem induxisset: in hoc autem aegro incipiens morbus post dolores molestos veram paralysin fecerat in brachio demorso. Raro vel nunquam quartum diem excedit hic morbus, computando inprimis a fine primi gradus; quia, uti ad eandem hanc paragraphum jam monitum fuit, prima illa symptomata, quae latens venenum docent jam actuosum fieri, quandoque per plures dies durant, antequam aquae metus sequatur.

§. 1139. Ex tota hac historia (1129. ad 1139.) constat hujus mali cognitio: prognosis autem elicitur ex consideratione (1135. 1137. 1138.), simulque cogitando tristissimos ubique eventus, quum, a nata Medicina hucusque, omnes fere Artis Principes deplorent, *demorsorum prophylaxin vix ullam certam haberi, at jam aquam paventium sanatorum exemplum dari certa fide nullum*! maxime vero dolendum, post secula elapsa, irritum successum hactenus applicatorum deplorantia, non esse tentatas diversas a primis methodos.

Diagnosis hujus morbi ex hactenus enarratis satis evidens habetur: recensita enim fuerunt signa, quae demonstrant, canem, vel aliud animal, rabiosum esse: deinde descripta fuerunt symptomata, quibus successive hic morbus in homine se manifestat. Prognosis autem elicitur pariter ex ante dictis: nam §. 1135. habentur illa, quae successive in canibus rabidis occurrunt; tuncque monitum fuit, morsum eo periculosiorem esse, quo animal diutius hoc morbo laboravit, & morti propinquius est. Praeterea ad §. 1137. patuit, quod calor magnus aeris excitando huic morbo faveat; & citius actuosum reddatur hoc venenum in calidis ac biliosis hominibus, quam in frigidis ac leucophlegmaticis; adeoque varium vivendi genus, & diversa remedia exhibita, in Prognosi consideranda sunt. Totus autem morbi decursus praecedenti paragrapho descriptus fuit; adeoque major vel minor spes est, prout symptomata haec graviora vel leviora fuerint.

Id autem & difficile & tristissimum simul in Prognosi est, quod non habeamus certa signa, quae docent, illud venenum, ab homine susceptum, ex corpore expulsum esse, vel sic domitum, ut imposterum nocere nequeat. Ex illis enim, quae ad §. 1137. dicta fuerunt, constat, illud ve-

(*v*) Ibid. Tom. III. pag. 281.

venenum diu posse latere in corpore, & nullo indicio se manifestare; attamen postea subito actuosum reddi, & calamitosissimum hunc morbum producere. Unde licet Medicus efficacissima remedia adhibuerit ad praecavenda pessima mala, quae morsum rabidi animalis sequi solent, tamen nondum est ab omni metu liber, dirum hunc morbum posse sequi. Prudens Medicus hoc aegris nunquam revelat, sed illorum animos certa spe erigit; cum constet observatis, metum futuri mali nocere: interim tamen Medicus angitur ob incertam Prognosin, dum aegros suos magna consolatur fiducia; & quidem tanto magis, quia omnes fere Medici desperaverunt de curanda rabie, ubi aegri jam ab aqua & omnibus liquidis incipiunt abhorrere; illudque symptoma brevi solet sequi, dum venenum hoc actuosum fieri incipit.

Dioscorides (x) testatur quidem, quod plures demorsos ab aquae metu vindicaverit, & etiam ab aliis Medicis noverit servatos; verum ubi jam hydrophobi erant, nullum novit servatum fuisse. Ex historiis quidem unum alterumve hoc morbo evasisse acceperat, sed ipse nullum talem casum vidit. *Aegineta* (y) similia testatur: additque, illos, quos ex historia servatos didicerat, non a rabioso cane demorsos fuisse, sed ab homine quodam prius morso hunc morbum accepisse. Notavit autem *Celeberrimus Sauvages* [z], quod venenum rabidum, ab homine communicatum alteri homini, minus virulentum sit, quam quod per morsum canis aut lupi communicatur. *Aetius* (a) meminit philosophi, qui invicto mentis robore superavit aquae metum; sed videtur suspecta nonnihil esse illa historia, quia dicitur, quod ille philosophus balneum ingressurus viderit in aqua canis imaginem, tunc ratiocinio suo utens dixerit, *quid cani commune cum balneo?* sicque superaverit morbum. Licet autem reliqua symptomata hydrophobiam comitantia a Veteribus descripta adhuc hodie Medici inveniant, tamen illam imaginem canis in liquidis oblatis, causam, ut fertur, quod aquam horreant aegri, non confirmant recentiorum observata; unde etiam *Salius Diversus* [b] hujus historiae fidem in dubium vocat, dicens; *Cum enim ab eo tempore citra per tot saecula nullam habuimus historiam attestantem, confirmatam rabiem sanatam fuisse; in dubium mihi vocatur de fide horum scriptorum: quod si vero hi ex hoc morbo salvati sint, in eam eo sententiam, ut incipienti, non progresso morbo, reluctatum sit.*

Interim tamen non videtur negari posse, aliquos evasisse hydrophobos: videntur enim observationes satis exactae, post *Salii Diversi* tempora notatae, hoc docere. *Helmontius* (c) oculatum testem se profitetur. Vidit enim transeuntem navem, & in illa senem nudum, funibus vinctum, habentem pondus pedibus affixum: Zona sub axillis transeunte alligatus erat antennae: a cane autem rabido demorsus senex ille jam erat hydrophobus. Cre-

(x) In Theriac. Cap. 11. pag. 423. (y) Lib. V. Cap. 111. pag. 74. versa. (z) Differtat. sur la Rage pag. 7. & 34. (a) Lib. VI. Cap. xxiv. pag. 107. (b) De Febr. pestilent. &c. pag. 366. (c) In Capit. *Demens Idea* §. 47. pag. 227.

Credebat *Helmontius*, quod miserum suffocare sub aquis in animo haberent, ne propagaretur contagium: at nauta audacter promittebat, senem post rediturum sanum. Pretio impetravit *Helmontius*, ut socius & testis esset hujus curationis; viditque, quod senem in altum prius sublatum in mare praecipitem dederint, & sub aquis retinuerint tanto tempore, quo Psalmus *Miserere* recitari potuisset: postea adhuc binis vicibus submerserunt, sed non tam diu. Dumque mortuum senem suspicaretur *Helmontius*, solutis vinculis cepit aquam marinam, quam hauserat, evomere, & revixit, postea rabie liber. Testabatur autem nauta, omnes hydrophobos sic sanari posse. Aliud exemplum sanatae hydrophobiae legitur (*d*). Praeterea ad §. 1130. casus enarratus fuit sanatae hydrophobiae; verum ille morbus non a morsu animalis rabidi natus fuerat, sed sponte in morbo acuto aquae metus sequebatur.

Forte quandoque illud venenum minorem efficaciam habet, & tunc quidem aliquem aquae metum producit, sed non omnino incurabilem: sequens casus (*e*) hoc docere videtur. Bini pueri, unus decem, alter novem annorum, laverant & pertractaverant multum caput canis, qui ab alio cane rabido demorsus fuerat, hoc effectu, quod vulneribus sanatis a rabie liber mansit ille canis. Verum post sex menses circiter ambo pueri inceperunt se male habere, in imo abdomine dolorem sentire, qui sensim versus umbilicum adscendebat: post binos menses accedebat ad hos dolores lenis alvi fluxus, & quandoque animi deliquia: post aliquod tempus dolores abdominis ad ventriculum adscendebant, imo & altius; tuncque sequebantur convulsivi motus circa ventriculum & abdomen: circa finem noni mensis inceperunt aquam horrere, nec poterant ullum liquidum aspicere, quin statim animo linquerentur, sequentibus postea motibus corporis convulsivis; imo latratum canis imitabantur, & mordebant, inprimis aetate major. Paroxysmi illi per horam durabant, quandoque minus, & circa finem paroxysmi animo linquebantur: postea dum ad se redibant, meticulosi fugiebant adstantes, atque intra horae circiter spatium penitus erant ab omnibus his symptomatibus liberi. Notari meretur, quod eodem praecise tempore ambo pueri corriperentur hoc paroxysmo & inde emergerent: quotidie autem in ambobus exasperabatur malum. Undecimo mense pejora erant omnia, ita ut & extra paroxysmos fugerent homines, neque ad se invicem accedere vellent: post septimanam autem natu major patrem accessit, & admirabundus dixit, quod bene se haberet, & absque ullo metu aquam intueri posset; idem contigit natu minori: post tres quatuorve dies recidivam patiebantur, & post septimanam denuo subito liberabantur; & bene se habuerunt in posterum, nisi quod natu major quintodecimo mense adhuc aliquot paroxysmos passus fuerit.

Ex his patet, non quidem absolute dici posse, quod nullus aquam paventium

(*d*) Acad. des Sciences l'an 1699. Hist. pag. 58. (*e*) Philos. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 282.

tium sanatus unquam fuerit; sed & simul constat, raro admodum contigisse hanc felicitatem. Ob hanc causam videntur Medici fere desperasse de curando hoc morbo: dederunt tantum talia remedia, quae tot saeculorum experientia demonstraverat esse imparia huic morbo debellando; neque videntur multum incubuisse, ut novae methodi tentarentur. Ultimis tamen his temporibus cordati viri ausi fuerunt a trita via recedere, & experiri, quid alia remedia efficere possent, laudabili certe instituto, nec absque successu; uti postea in curatione videbimus.

§. 1140. Dissectio cadaverum docuit, plerumque organa deglutiendi utcunque inflammata; gluten biliosum varium in stomacho; vesiculam fellis atra plenam; pericardium siccum; pulmones coacervato omni fere cruore incredibiliter plenos; cor sanguine saepe fere siccato plenum; arterias plenas; venas vacuas; cruorem valde liquidum, & vix in aere concrescentem, dum missus vena concreverat ante triduum; omnes musculos, viscera, cerebrum, cerebellum, spinalem medullam, ficciora solito.

Antea ad §. 1136. monitum fuit, venenum rabidum multiplici contagio posse communicari; imo & pertractationem multam rerum infectarum non carere periculo: hinc multis videretur imprudens facinus, hydrophoborum cadavera dissecare: inprimis cum observata quaedam docere videantur, quod aliquid maligni in talibus cadaveribus adsit. Chirurgus enim, dum hydrophobi cadaver secabat, scalpello leviter vulnerabat digitum indicem, & mirabatur, quod longe majorem dolorem perciperet, quam a tali vulnusculo expectare potuisset. Alter Chirurgus, qui biduo ante digitum vulneraverat, dum manubus versat in simili cadavere viscera, cadit emplastrum vulnus tegens, quod hinc tabo cadaveris perluebatur, sed paulo post Erysipelas manum occupavit cum multa tensione & dolore [*f*]. Interim non novi, in historia medica memorari exemplum, quod rabies communicata fuerit per sectionem cadaveris hoc morbo defuncti. Similia autem mala, ac illi Chirurgi passi fuerunt, quandoque contigerunt sedulis Anatomicis, dum putridas cadaveris partes dissecarent. Verum docuerunt observata, quod cadavera hydrophoborum media hyeme intra quindecim horarum spatium pessime computruerint (*g*); adeoque videtur subitae putredini adscribi hoc posse.

Videndum jam, quaenam in cadaveribus hoc morbo defunctorum fuerint observata.

Organa deglutitionis utcumque inflammata. Ex historia morbi & symptomatibus antea enarratis patuit, quod liquida vel omnino non, vel saltem difficillime, deglutiant: dubium autem videtur, an illa

(*f*) Ibid. Tom. V. pag. 369. (*g*) Sauvages Dissert. sur la Rage pag. 41.

impedita liquidorum deglutitio inflammationi organorum deglutitionis adscribenda sit, an vero horrori insuperabili ab omnibus fluidis, qui in hoc morbo observatur. Historia morbi docet, quod aegri, dum incipiunt aquam & omnia liquida metuere, de nullo dolore faucium conquerantur; imo quod solidas offas degluriant absque impedimento, majori saepe alacritate, quam in sanitate solebant. Juvenis quatuordecim annorum (*h*), qui hoc morbo periit, optime comedebat, licet nullum potum deglutire posset. In Anginis autem inflammatoriis, uti notum est, & dolor adest, & solidorum ciborum impossibilis deglutitio, licet liquida adhuc transire possint. Unde videtur illa inflammatio potius effectus morbi jam facti, quam causa: non mirum enim est, has partes inflammari, dum convelluntur vel ad minimum tentamen liquidi deglutiendi, nullo humido madescunt, ingens copia salivae excernitur; hinc exsiccantur penitus. In cadavere juvenis hydrophobi, sed partim dissecto, inventa fuit interior superficies oesophagi inflammata; aspera arteria etiam parum inflammata apparebat (*i*). Non tantum oesophagus, sed & ventriculus, & intestina inflammata rubescebant in alio cadavere (*K*). Ventriculus ac intestina maculis rubris respersa, & intensissimus rubor in interstitiis membranosis cartilagineorum asperae arteriae circulorum inventus fuit in alio casu (*l*). Verum aperta aliquoties cadavera hydrophoborum nulla inflammationis signa dedisse etiam legitur [*m*]. *Celeberrimus Meadius* pariter fatetur, quod in tali cadavere in capite, faucibus, pectore & ventriculo nihil insoliti invenerit (*n*): sed notandum, quod erat novem annorum puer, qui secundo morbi die perierat; pulsum vero debilem, nunc celeriorem, nunc vero tardiorem habuerat, dum incipiebat morbus: in juvene autem octodecim annorum, qui triduo ante mortem febricitare inceperat, post mortem fauces admodum inflammatae inveniebantur [*o*]. Unde videtur verosimile esse in illis, quibus morbus per plures dies durat, & acriter febricitant, inflammationem observari circa deglutitionis organa, in reliquis non adeo.

Gluten biliosum &c. Historia morbi docuit, aegros saepius talem materiam rejecisse, &, uti postea in cura dicetur, quandoque cum aliquo levamine. In illo cadavere (*p*) ubi nihil praeternaturale in visceribus deprehendebatur, inventa fuit ingens copia viscidae viridescentis bilis. Observatores, qui descripserunt illa, quae in cadaveribus hydrophoborum notata fuerunt, fere omnes testantur, biliosam materiem in ventriculo fluctuasse; vel cystidem felleam tenaci, & quandoque atra, bile distentam fuisse; uti videri potest in locis autorum modo citatis.

Pericardium siccum. Notum est, ex Physiologicis, internam superficiem

(*h*) Philos. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 366. 368. (*i*) Academ. des Sciences 1699. Hist. pag. 55. (*K*) Hernandes rerum Mexican. medic. Thesaur. pag. 494. (*l*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. 13. Tom. I. pag. 342. (*m*) Ibidem Sect. VIII. pag. 211. (*n*) Philos. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 368. (*o*) Ibid. pag. 369. (*p*) Ibid. pag. 368.

ficiem pericardii, totamque superficiem cordis, auricularum, ac vasorum majorum venosorum & arteriosorum circa eor, quae omnia pericardii cavo continentur, semper madescere tenuissimo halitu, qui ex vasis exhalantibus harum partium exit; sic impediri, ne cor cum pericardio concrescar, simulque conservari debitam flexilitatem in omnibus his partibus. Illud autem exhalans, cum tenuissima & fluidissima pars sanguinis sit, debet minui, imo & tandem deficere, dum ob potus penuriam, jactationes perpetuas, sudores continuos, tenuissima humorum pars perit, nec restituitur. Ob hanc rationem pericardium, quod post mortem aliquid humidi collectum habere solet, siccum in cadaveribus hydrophoborum inventum fuit, uti observata testantur (*q*).

Pulmones coacervato &c. Omnis sanguis venosus, a toto corpore redux, debet prius per pulmonem transire, antequam denuo aortae arteriae ope per totum corpus distribuatur. Verum per secretiones varias factas, dum sanguis per arterias fluit, plurimum liquidioris partis de sanguine secedit, adeoque sanguis venosus crassior & minus meabilis fit. Verum in sanis, quidquid per venas absorbentes ventriculi, intestinorum, & totius superficiei corporis tam internae quam externae ingreditur, omne illud sanguini venoso permiscetur, antequam per pulmones pellatur, sicque sanguis venosus dilutus satis & meabilis servatur, ut per pulmonalis arteriae angustias ultimas transire possit. In hoc morbo autem deficit restitutio liquidi deperditi; hinc brevi haerere incipit sanguis in arteriis pulmonalibus, vel saltem transire difficulter: unde, uti antea monitum fuit, anhela respiratio in rabidis animalibus observatur, & hydrophobi intolerabilem anxietatem respirationemque difficilem patiuntur. De hac re possunt & videri illa quae ad §. 848. habentur, ubi de Peripneumonia lethali agebatur. Magis ergo magisque accumulatur in pulmone sanguis spissior, donec tandem pulmonis vasa arteriosa penitus infarcta fuerint, nihilque amplius in cor sinistrum venire possit. Sic vidit *Jo. Faber Lynceus* (*r*) in cadavere hydrophobi *nigerrimum in dextro cordis ventriculo sanguinem, quo omnino carebat sinister: Erat autem hic per pulmones mire accensos & tumidos plurimus dispersus*. Et apud *Bonetum* (*s*) pariter legitur, in cadavere hoc morbo defuncti, pulmonem circumquaque pleurae adhaerescentem retulisse concreti sanguinis molem, adeo infarctus erat immeabili cruore: sive autem cordis ventriculi, sive majora vasa circa cor aperirentur, sive pulmones mille locis inciderentur, nullibi nisi concretum sanguinem, omni propemodum sero fluido destitutum, reperire licuit. In alio cadavere inventum fuit, quod dextra auricula insigniter tumebat, dexter ventriculus sanguine grumoso plenus erat; in sinistro vero cordis ventriculo sanguis plane fluidus [*t*], dum nempe per infar-

(*q*) Bonet. Sepulcret. Anatom. Cap. 1. Sect. VIII. Tom. I. pag. 212. (*r*) Hernandes rerum Mexican. medicar. Thesaur. pag. 494. (*s*) Sepulcret. Anatom. Lib. I. Sect. XIII. Tom. I. pag. 342. (*t*) Ibid. Sect. VIII. pag. 312.

ctos pulmones tantum tenuissima sanguinis pars transire potuerat.

ARTERIAS PLENAS, VENAS VACUAS; CRUOREM &c. Hoc etiam observatum fuit in cadavere, ubi nullo loco sanguis coagulatus apparebat; quin imo sanguis post mortem repertus non coagulabatur frigore aeris, cum tamen ante aliquot dies per venae sectionem eductus coagularetur sponte [*u*]. Notandum autem est, quod paulo ante etiam monitum fuit, non in omnibus hydrophobis inflammationis signa apparuisse: videntur enim in quibusdam putrida dissolutione omnia corrumpi, & dissolvi humores, non autem disponi ad inflammatoriam spissitudinem. Mirum quidem videri potest, quod ab eodem veneno oppositi effectus producantur, inspissatio nempe sanguinis, & ejus dissolutio. Verum si considerentur illa, quae ad §. 730. de *synocho putrida* dicta fuerunt, constabit, quod morbosa illa miasmata quandoque, incitato motu circulatorio, sanguini inducant spissitudinem inflammatoriam dictam, aliquando etiam inducant aliam sanguinis & humorum degenerationem, priori penitus oppositam; nimiam nempe attenuationem in putredinem vergentem. Evidens exemplum hujus rei habemus in contagio varioloso, quod in variolis discretis Inflammationem & suppurationem producit; in pessimis vero confluentibus, ab eodem contagio natis, putridissima humorum dissolutio brevi sequitur, saepe cito lethalis. Cum autem ad §. 1135. notatum fuerit, morsum rabidi animalis, si illud vehementissime furat, diutius morbo laboraverit, & morti jam propius sit, citissime creare violentissima symptomata; & contra mitiora omnia esse, si in primo stadio morbi incipientis homini per morsum vulnus inflictum fuit; patebit ratio, quare veneni rabidi effectus diversi in humoribus observati fuerint. Sic intra biduum periit mulier hoc morbo, ejusque cadaver media hyeme totum computruit quindecim horarum spatio (*v*). Unde concludi posse videtur, quod periculosior, & cito lethalior fit humorum dissolutio putrida, quam inspissatio inflammatoria; quod & in aliis morbis confirmat observatio.

Verum ubi talis dissolutio humorum obtinet, sanguis non accumulabitur in pulmonibus, sed facile transibit in cor sinistrum: hinc venae corporis evacuabuntur satis libere. Cum autem per arteriarum angustias sanguis, licet magis solutus sit, transire non possit, nisi cordis & arteriarum vires agant valide; hine incipit accumulari in arteriis, quia in pessimis illis morbis, ubi talis humorum degeneratio est, omnes Medici observant, pulsum frequentem, debilem, inaequalem, intermittentem, qui designat vitales vires, quae humores per vasa movent, opprimi. In pulmonalis autem arteriae ramis minus haerebit sanguis, quia tota vis cordis dextri urget sanguinem solutum in arteriam pulmonalem; & licet haec vis etiam debilior sit, respiratio semper frequens & anhelosa in iisdem morbis expedit viam, quae longe brevior est, quam ubi sanguis vi cordis & arteriae aortae ad extrema corporis usque pelli debet: unde etiam

(*u*) Académ des Scienc. 1699. Hist. pag. 55. 56. (*v*) Sauvages Differt. sur la Rage pag. 41.

etiam in talibus morbis extremitates corporis frigere solent, dum aestus percipitur circa praecordia.

OMNES MUSCULOS, VISCERA, &c. SICCIORA SOLITO. Etiam hoc observatio docuit, & quidem in eodem cadavere, in quo sanguis magis dissolutus inventus fuit (x): licet enim putredo incepta crassiorem sanguinis partem sic dissolvat, ut non concrescat amplius; deficit tamen aeque in hoc sanguine subtilior aquosa pars, quae continuo exhalans interiora corporis humectat, uti paulo ante demonstratum fuit. Praeterea ob turbatas & debiles vires vitales, omnes secretiones languent, depravantur, & ob aquae metum non restituitur humoribus illud, quod vitae tempore continuo difflatur de corpore. Summam siccitatem in visceribus naturalibus & vitalibus in cadavere hydrophobi pariter observavit *Bonetus* (y).

§. 1141. CUratio omnis hactenus, paucissima exceperis, incerta, tam prophylactica, quam therapeutica; cujus prima causa, inanis jactantia multorum specificorum, & neglectus methodi ex historia mali excogitatae.

Doluerunt omnes boni Medici in tetro hoc morbo, ubi jam aquae metus adest, paucissimos sanatos fuisse uti constat, ex illis, quae ad §. 1130. dicta fuerunt. Verum & illa cura, quae in demorsis aquae metum praecavet, nondum ad illam certitudinem deducta est, ut absque omni metu huic confidere possimus. Per menses, imo per annos, uti ad §. 1137. dictum fuit, sani vixerunt homines a rabido animali demorsi, attamen postea nihil minus cogitantes oppressit dirus morbus: & contra quidam immunes manserunt, licet demorsi fuissent ab eodem animali, a cujus morsu plures alii in hydrophobiam inciderant. Hinc licet in quibusdam quaedam remedia data, prophylaxis causa, profuisse viderentur, tamen nondum absolute certi fumus, quia forte absque his auxiliis evasissent. Accedit, quod saepe difficile sit, plenam babere certitudinem, illud animal, quod morsum inflixit, rabiosum fuisse; si vel aufugerit, vel ilico, uti solet fieri, occisum fuerit. Quandoque & demorsi pereunt alio morbo, antequam se manifestet hydrophobia; tunc pariter incerti sumus de efficacia remediorum, quae adhibita fuerunt. Elapso anno tractavi duos infantes, in manu demorsos a cane, qui ab omnibus, eundem pagum inhabitantibus, rabiosus credebatur; hinc occisus ilico. Miseri tumido & infarcto abdomine ob pessimum victum in magna pauperie laborabant, & post quinque menses lenta perierunt atrophia, absque ullis tamen hydrophobiae signis: interim tamen non omnino certus sum, illos absolute curatos fuisse, cum longe diutius illud venenum in corpore latere possit, uti antea probatum fuit. Haec videtur ratio, quare tam multa, ut specifica, contra hoc venenum commendata fuerint, quia in talibus casibus profuisse videbantur; dum interim absque ullo emolumento

(x) Académ des Sciences 1699. Hist. pag. 56.

(y) Sepulchret. Anatom. Tom. I. Lib. I. Sect. 8. pag. 210. 212.

mento data fuerunt postea aliis, in quorum corpore hoc virus latebat: de celebrioribus talibus specificis postea ad §. 1147. adhuc plura dicenda erunt. Verum quidem est, pleraque haec jactata specifica satis innoxia esse; obsunt tamen, dum his confisi aegri negligunt alia efficaciora remedia, quae quidem non agunt specifica virtute, sed indicantur symptomatibus in morbi decursu observatis.

Dictum fuit antea ad §. 9., duplicem esse modum curandi morbos: vel enim directe agimus in causam morbi, non mutato reliquo corpore; ut dum v. g. cortice peruviano curamus febrim intermittentem; atque haec curatio specifica dicitur: vel observando effectus, quos causa morbosa in corpore producit, conamur per idonea remedia hos effectus tollere vel praecavere. Si possem venenum variolosum specifico remedio reddere iners, ut non turbaret corpus, curatio specifica esset & pulcherrima: sed dum tale remedium hactenus, cognitum non sit, febrim a contagio varioloso excitatam justo in moderamine conor servare, ut nec furibundo impetu destruat corpus; nec ita segnis sit, ut non sufficiat subigendae materiae morbosae & ad ambitum corporis depellendae: per balnea cutim, inprimis inferiorum partium, adeo laxam reddo, ut huc versus major copia materiae morbosae vergat & deponatur; sicque liberetur caput & interiora corporis hac metastasi. Putridam humorum dissolutionem in pejori variolarum specie per idonea remedia praecavere, vel jam factam emendare, conor; sicque certus sum me aegris prodesse, licet morbum in primis suis incunabulis opprimere non potuerim. Idem jam in Rabie Canina verum est: si per specificum remedium, certis & multis experimentis cognitum, possem venenum susceptum iners omnino reddere, hoc solum sufficeret: verum cum nullum tale certa fide cognitum sit, nihil aliud superest, nisi ex morbi historia eruere, quomodo, & quibus cum symptomatibus, ille morbus decursum suum absolvat; & dein ex his rite perpensis deducere illa, quae adhiberi cum spe fausti eventus possent. De his autem sequentibus paragraphis dicetur.

§. 1142. QUantum ergo ex omni hac historia, comparatione ejus cum aliis morbis, & feliciori paucorum casuum eventu concludere licet, videtur primo consistere in affectione nervorum, proxime referenda ad convulsiones, quae viscera, horumque vasa occupent; dein hinc vitium nasci sanguini, humoribusque, quod inflammationi gangraenosae quasi proximum sit; sedem vero mali primum circa stomachum, & vicina haerere.

Ex illis, quae dicta sunt ad §. 1138., ubi sollicite enumerabantur omnia symptomata hujus morbi illo ordine, quo se mutuo sequi solent, constat, prima signa incipientis mali in nervoso systemate apparere. Somnos habent perturbatos, tristes fiunt & meticulosi: adsunt tunc & lassitudines spontaneae, dolores quasi rheumatici in membro, cui morbus inflictus fuit,

qui

qui deinde se per vicinas partes magis magisque diffundunt: aucto malo, convulsiones sequuntur; imo plures, uti antea ex casuum enarratione patuit, moriuntur convulsi. Dum jam aquae metus adest, si vel summis labris liquida tangant, mox convelluntur; imo & in quibusdam observatum fuit, quod, audito liquidi nomine, toti contremiscerent, imo & convellerentur. Impossibilis etiam deglutitio liquidorum videtur referri debere ad convulsionem musculorum, qui deglutitioni serviunt; nam observatur, musculos faciei miro modo distrahi, dum liquida ori admovere tentant: patuit enim ex illis, quae ad §. 1140. dicta fuerunt, non semper fauces inflammatas fuisse inventas post mortem; & saepe absolutam impossibilitatem deglutiendi liquida adesse, dum solidae offae facile in ventriculum devolvuntur. Videntur enim quaedam ex numerosis deglutitionis organis servire inprimis liquidorum depulsioni per oesophagum in ventriculum: unde, his convulsis, impossibilis fit liquidorum deglutitio. Antea, ubi de Angina convulsiva agebatur, ad §. 818. mirum talem casum retuli de muliere, caeteroquin optima sanitate fruente, quae liquida quidem deglutire poterat, si ad plures uncias simul subito, & uno quasi impetu, ingereretur; parvam vero liquidi quantitatem nullo modo poterat deglutire; solidas autem offas, inprimis majores, satis facile. An oesophagus convellitur in hydrophobis, dum liquidorum deglutitionem tentant? certe illum convelli posse, docet suffocatio hysterica dicta, dum praefocantem globum in faucibus sentiunt miserae cum intolerabili anxietate. Ventriculum, cujus orificio superiori continuatione substantiae nectitur oesophagus, miro modo inflatum, dum aqua offerebatur hydrophobo, antea ad §. 1138. dictum fuit: imo simulac diducebat labia tantum, ut cerevisiam, cujus odore delectabatur, sumere tentaret, mox intumescebat ventriculi regio (z).

Cum autem jactatione perpetua, vigiliis, sudoribus, liquidiora de corpore pereant, & nihil liquidi possit ingeri, exsiccatur corpus, febris accenditur, inflammatio nascitur, quae vel ob veneni suscepti malignitatem, vel ob acrimoniam putridam, potus penuria natam, cito in gangraenam lethalem transit, quae omnia putrefacit, uti ex antecedentibus constat.

Ex quibus etiam patet, duplicem curationis scopum inde deduci. Vel enim debet tolli illa totius generis nervosi affectio, quae facit convelli deglutitionis organa ad solum liquidorum aspectum (submersio videtur ad hanc rem facere, de qua statim dicetur): vel debet caveri per curam antiphlogisticam inflammatio, quae futura metuitur.

Sedem autem mali primo circa stomachum & vicina haerere, jam monuerat *Aurelianus*, uti ad §. 1130. dictum fuit. Confirmant & hoc morbi symptomata: ingens enim adest circa praecordia angustia (vide §. 1138.); ad oblatum potum turget ventriculus, uti dictum fuit; vomunt biliosa, quandoque fusca & graveolentia; aliquando vomitorio dato levamen habuerunt, uti postea in curatione dicetur. Praeterea observatio docuit [vide §. 1130. 1139.], inflammationem ventriculi produxisse hydrophobiam, quae audacter repetita venae sectione sanata fuit.

(z) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 277.

Sequitur jam, ut videamus illa, quae ad curam hujus mali, tam Prophylacticam, quam Therapeuticam, profuisse observata sunt.

§. 1143. Curatio in demorso prophylactica requirit, ut 1. statim a contagio suscepto totus locus affectus, una cum vicinis, profundis pertundatur scarificationibus, multumque mittat sanguinis; applicentur magnae cucurbitae fortiter trahentes; vel ferro inuratur ignito satis profunde; dein adigatur in suppurationem perpetuam, applicatu eorum, quae assidua rosione exulcerant; interim toto illo tempore, ab initio in finem, semper foveatur muria ex sale marino & aceto, nunquam intermittendo; id continuetur usque ad sextum quidem mensem. 2. vestimenta, & caetera, quae venenum attingere, vel afflare potuit, caute abjiciendo, vitando. 3. statim post infectionem, magno cum apparatu, metu incusso, saepe minitando, tandem praecipitem in mare vel fluvium dando, aliquamdiu submersum tenendo, iterum mergendo, id repetendo aliquoties cum iisdem omnino circumstantiis: eas enim sanare spiritum turbando, non aquam salsam, docuit funestus exitus hominis post morsum naufragi, multis horis natantis, saepe diu fluctibus submersi, tamen postea hydrophobi; dein Rheo, Agarico, succo corticis Sambuci, saepe, & valde fortiter, purgetur. 4. omni mane, jejunus parum sudet assumto aceto aromatico, sale marino, aqua calida. 5. quotidie pedes, manusque, balneo aquae foveat, caput lavet, os, faucesque colluat, saepe natet. 6. frigidam frequenter bibat, evomatque saepe, tunc & potus acidulos; victus sit humidus, levis, laxans, tanta copia saepe sumtus, ut revomatur; cavendo a nimis aromaticis, vino, calefacientibus, ut & a motu nimio corporis, vel animi.

1. Cum tota morbi historia hactenus enarrata docuerit, quanta mala metuenda sint a veneno rabidi animalis, & quod illud diu manere in loco demorso possit, antequam in actum deducatur; morbusque vix unquam curetur, ubi jam aquae metus adest; nemo dubitat, quam ocyssime summa remedia hic adhibenda esse, ut illud venenum eliciatur ex loco illo corporis, cui applicatum fuit; vel destruatur venenum una cum parte corporis, cui adhaeret. Unde non dubitavit celeberrimus auctor [a] suadere, ut quantocius partes demorsae rescindantur a partibus sanis, si absque vitae periculo fieri possit. Crudele quidem videtur hoc consilium; sed nemo, qui horrendum

(a) Sauvages Differt. sur la Rage pag. 43. 44.

rendum hujus morbi exitum viderit, haesitabit mutilatione corporis redimere calamitosissimam mortem. Ubi autem vulnus in tali parte haeret, quae exstirpari nequit; vel aegri, uti saepe fit, crudelem hanc medelam pati nolunt; tunc omni modo conandum est, ut exeat per vulnus factum venenum. Hanc autem methodum commendaverunt antiqui Medici & recentiores unanimi consensu. Unde laudaverunt scarificationes profundas & in ipso loco affecto, & in vicino ambitu; simulque cucurbitis applicatis, remota pressione atmosphaerae, eduxerunt multum sanguinis, ut sic elueretur virus, quod vulneri & vicinis forte adhaerebat locis. Maximam autem spem curationis prophylacticae ponebant in eo, ut diu maneret apertum vulnus inflictum; hinc erodentibus remediis applicatis illud majus reddebant, & a cita consolidatione prohibebant. Pulchrum hujus methodi exemplum legitur apud *Galenum* (*b*): bini homines a rabioso cane morsi erant, sed exiguo adeo vulnere, ut nequidem cutis integre divisa foret. Uni cito consolidabatur leve hoc vulnusculum; prudentior Medicus alterius vulneri diu applicuit valida & acria remedia; sicque vulnus multo majus reddidit, eventus monstravit utilitatem. Prior enim, nihil mali suspicatus, subito aquam pavere coepit, & convulsus periit; posterior vero nihil mali passus fuit. *Dioscorides* (*c*) majora vulnera a rabiosis canibus inflicta minus metuebat, quam minora; unde & scalpello augenda vulnera jussit. Similia apud *Aeginetam* (*d*) & *Aetium* (*e*) habentur. Omnium tamen efficacissimum auxilium ab igne exspectavit *Dioscorides* merito, cum omnia destruat vivus ignis, sic cuncta lustret venena, simulque separatio escharae inustae diuturnius tempus requirat, adeoque cita consolidatio vulneris prohibeatur: simul monet, eschara separata, crudum vulnus salsis & acribus irritandum esse, ne coalescat; & si ante quadragesimum diem coiverit, renovandum vulnus esse, sive scalpello, sive nova ustione. Recentiorum autem observata docuerunt, non sufficere levem & superficialem inustionem, sed requiri profundam, ut certi simus, venenum vulneri inhaerens, integre per ignem destructum fuisse: simul tamen prudentia requirit, ut, eschara delapsa, diu sustineatur suppuratio; ut si forte quid adhuc de veneno lateat, hoc modo expellatur. *Hildanus* [*f*] observavit, puellam quatuordecim annorum, quae a rabioso cane quinque vulnuscula in tibia acceperat, post trimestre spatium obiisse hydrophobam, licet vulnera a vetula Empirica ferro candenti inusta fuerint; sed leviter procul dubio, quia quindecim dierum spatio curationem absolverat, omnibus plagis consolidatis. Felix autem curae successus, post profundam inustionem, apud *Hildanum* [*g*] legitur, dum simul, eschara decidua, pisum vulneri imposuerat, uti in fonticulis fieri solet; sicque per tres menses apertum retinuerat. Unde monet Chirurgos, ut, dum cauteria applicant locis a rabido cane demorsis, potius peccent in excessu

(*b*) De sectis, ad eos qui introducuntur Cap. VIII. Charter. Tom. II. pag. 293.
(*c*) Theriac. Cap. II. pag. 424. (*d*) Lib. V. Cap. III. pag. 74. versa.
(*e*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. (*f*) Observat. Chirurg. Cent. I. Observ. 86. pag. 62. (*g*) Ibidem Observ. 87. pag. 66.

exceſſu quam defectu, quia extremus morbus extremum requirit remedium. Auſus fuit *Decckerus* (*h*) per furam, a cane rabido morſam, cauterium quam maxime candens ad os usque adigere, & felici quidem cum eventu.

Cum autem tam teter ille morbus ſit, praeſtat cautelae gratia in ſextum menſem uſque plagam apertam tenere; quod leniter erodentibus, ut v. g. praecipitato rubro, unguentis digeſtivis miſto, facile obtinetur: quin imo frequens applicatio muriae ſalis marini cum aceto quandoque ad hunc ſcopum ſufficere ſolet, quod ſimul omni putredini reſiſtit quam efficaciſſime.

Neque confidendum, etſi largum vulnus a cane rabido inflictum fuerit, & copioſum ſanguinem fuderit; non enim certi poſſumus eſſe per copioſam talem haemorrhagiam ablutum eſſe omne venenum. Licet enim largum vulnus inflictum fuiſſet trienni puero in facie, laudabile pus exiviſſet, & trium ſeptimanarum ſpatio conſolidatio vulneris facta; tamen poſt biduum ab inducta cicatrice febris oriebatur, quam ſequebantur convulſiones, rabies, & mors (*i*). E contra *Salius Diverſus* [*K*], qui ſimili methodo uſus fuit, teſtatur, *quod neminem viderit, neque audiverit, cujus ulcus recta cum ratione fuit pertractatum, rabie correptum fuiſſe.*

2. Antea ad §. 1136. dictum fuit, quam multiplici contagio illud venenum rabidi animalis communicari poſſit corpori humano; ſimulque conſtitit, quod illud diutiſſime veſtibus, aliisque rebus, adhaerere queat. Cautela ergo tanti mali ſuadet, ut haec omnia, in quae ſuſpicio cadit, deſtruantur per ignem.

3. Antiquitus jam multum boni ab hac methodo exſpectatum fuiſſe in hoc morbo curando, forte etiam & in aliis, legitur [*l*]. *Euripides*, apud Aegyptios morbo prehenſus, a ſacerdotibus marina curatione (ablutione per aquam marinam) reſtitutus fuit, unde poſtea dixit:

Θάλασσα κλύζει πάντα τ' ἀνθρώπων κακά.

Interim tamen in hoc morbo non videntur hac methodo uſi fuiſſe in cura prophylactica, ſed ubi jam aquae pavor aderat, uti ſequenti paragrapho dicetur. *Celſus* (*m*) quidem dixit: *Quidam poſt rabioſi canis morſum protinus in balneum mittunt, illumque ibi patiuntur deſudare, dum vires corporis ſinunt, vulnere aperto, quo magis ex eo quoque virus deſtillet: deinde multo meracoque vino excipiunt, quod omnibus venenis contrarium eſt. Idque cum ita per triduum factum eſt, tutus eſſe homo a periculo putatur.* Verum manifeſte patet, hoc balneum tantum fuiſſe adhibitum, ut vulnus humeſceret & foveretur; ſimulque per ſudorem excitatum, & motum humorum auctum per vinum meracum, expelleretur illud virus, quod vulneri adhaeſerat. Submer-

(*h*) Exercit. Practic. pag. 566. (*i*) Philoſoph. Tranſact. Abridg. Tom. III. pag. 281. Tom. V. pag. 367. (*K*) De Febre peſtilenti &c. pag. 368. (*l*) Diog. Laërt. in vita Platon. Lib. III. Num. VIII. pag. 288. (*m*) Lib. V. Cap. XXVII. pag. 308.

mersionem enim tantum adhibuit, ubi jam metus aquae aderat, uti postea dicetur.

Interim tamen satis communis immersionis usus est ad praecavendam hydrophobiam in demorsis ab animali rabido, in plurimis locis, imo maris accolae adeo confidunt huic remedio, ut illo solo ferme contenti vix expectant aliud. *Tulpius* [*n*], qui in populosissima urbe Amstelodamo, diu numerosam exercuerat praxim, testatur sequentia: *Neque vidi hactenus quenquam (licet viderim plurimos) cui tempestive in mare projecto quidquam sinistri postea evenerit. Sed salutari hoc remedio, vel flocci facto, vel tarde ac timide adhibito, dedere multi irreparabiles supinae suae incuriae poenas*. Unde apud Batavos moris est, demorsos quam ocyssime mari immergere. Ubi enim serius fit, & inprimis si jam aquae metus adsit, levamen quidem adfert, sed non sanat (*o*). Aquam autem marinam non facere hunc effectum, sed ingentem perturbationem, dum ad suffocationem fere usque submerguntur, videntur docere observata plura. *Tulpius* (*p*) observavit, nautam septuagenarium, a cane rabido demorsum, blandius a liberis propter aetatem habitum, cum tantum leniter perfunderetur *Tya* fluvio, ac si solius cutis immunditiem detergere voluissent, postea periisse hydrophobum. Ita & puer, cujus pollicem rabidus canis momorderat, licet per quadraginta dies famosi specifici ad hunc morbum mane & vesperi drachmam sumsisset, & decem vicibus maris balneo usus fuisset, dein lithotomiam passus convaluisset, post novendecim menses elapsos periit hydrophobus [*q*]. Quin imo demorsus a rabido cane homo postea naufragium passus fuit, & spatio trium ad minimum milliarium aquas nando trajecit; nihilominus moriebatur hydrophobus [*r*]. Magna certe perturbatio fuit in homine naufragium passo, sed natandi peritia fretus forte minus timuit, nec submersionem diuturniorem passus est.

Observatum fuit, tunc inprimis successisse hoc remedium prophylacticum, si magno cum apparatu, metu summo incusso, haec immersio fieret; simili modo ac *Helmontius* factum vidit, uti ad §. 1139. dictum fuit. Nautae apud Batavos in locis maritimis, assueti huic curationi, nullis minis vel precibus se flecti patiuntur, sed traditum illis hominem submergunt, & quidem saepius, ad suffocationis periculum usque; tuncque, uti notavit *Tulpius*, fere semper sequitur felix successus.

Sic videntur facile posse conciliari diversae circa hoc remedium prophylacticum Medicorum opiniones. Solum balneum in aqua marina, vel alia, non sufficit; hinc multi contempserunt hoc remedium; e contra immersio magno cum apparatu facta, & repetita aliquoties, ad suffocationem fere usque,

(*n*) Observ. Med. Lib. I. Cap. xx. pag. 41. (*o*) Stalpart van der Wielen Cent. 1. Observat. Num. 100. pag. 400. Decchers Exercitat. pract. pag. 564. (*p*) Ibid. Cap. xxi. pag. 43. (*q*) Medical Essais Tom. V. Part. 2. pag. 984. (*r*) Ridley Observat. de Asthmate & Hydrophobia, Observat. XXV. pag. 118.

usque, profuit, hinc alii summopere laudaverunt. Videantur & illa, quae ad §. 1123. habentur.

DEIN RHEO &c. Sedem mali primum circa stomachum & vicina haerere, dictum fuit paragrapho praecedenti; unde per purgantia saepe repetita dum averritur quidquid hic inciperet colligi, videtur profuturum. Praeterea purgantia, inprimis hydragoga dicta, inter quae succus corticis mediani sambuci tanquam insignis efficaciae remedium numeratur, solvunt omnes humores; sicque aliquando solutis humoribus difflatur facilius conceptum contagium, uti postea pluribus patebit, quando de *Lue Venerea* dicetur. Praeterea validis remediis efficaciter turbare corpus profuit saepe in morbis difficillimis; uti in curatione epilepsiae & maniae dictum fuit: ad hunc scopum autem videtur purgantia commendasse *Dioscorides* (*s*), ubi primis diebus medela neglecta erat, nec amplius satis educi poterat virus, quod per vulnus communicatum fuerat; tunc enim dicit: *Alia curationis ineunda ratio: nimirum imperanda purgatio, quae dum corpus, agitando ipsius habitum, transmutat, magnum adfert adjumentum*. Commendavit *Hieram*; uti etiam *Aetius* (*t*) & *Aegineta* (u), inprimis illam, quae addita *colocynthide* purgabat fortius. Omnium autem efficacissimum remedium laudabat Helleborismum *Dioscorides* (*v*), si frequentius ante diem quadragesimum, vel etiam postea, adhiberetur: *Tantam enim vim habet id genus auxilii, ut nonnulli, qui jam aquae metu prehendebantur, in ipso primo morbi insultu, Helleborum sumentes, evaserint incolumes. Nam ipso malo jam detentos nequidem Helleborus servare posset*. Magnis laudibus extulit Hellebori usum *Salius Diversus* [*x*] in hoc morbo; & tuto dari posse ejus infusum certis experimentis se novisse affirmat: ubi majorem hujus remedii efficaciam desideraret, dabat in substantia Helleborum, sed prius binis coctionibus in aceto mitigatum.

4. Illa, quae in cadaveribus observata fuerunt (vide §. 1140.), docent, quod effectus hujus veneni sit quandoque, dissolutionem putridam inducere, & citam putredinem. Aliquando inventus fuit sanguis grumosus concretus circa cor, majora vasa, & pulmones infarciens. Sed notum est, acetum blande solvere coagulatum sanguinem; simulque efficacissimum dare adversus omnem putredinem remedium; ideo eximium usum in hoc morbo habet (*y*). Omnium maxime prodest, si *ruta*, *marrubio*, *scordio*, infusis, acetum medicatum redditum fuerit: certissimum enim & efficacissimum sudoriferum esse acetum, nemo est qui negare possit; additur salis marini pauculum, quod pariter putredini resistit; haec dein aqua diluuntur; & tepide potantur mane in lecto; sequitur brevi sudor, sicque omnia vasa cutanea pervia manent, & per ipsum calidum vaporosum sudorem abstergitur cutis; unde removeri poterit, si quid adhuc de veneno cuti affixum

(*s*) Theriac. Cap. III. pag. 426. (*t*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 108. (*u*) Lib. V. Cap. III. pag. 75. (*v*) Ibidem. (*x*) De Febre pestilenti &c. pag. 371. (*y*) H. Boerh. Chem. Tom. II. Part. I. Process. L. pag. 213.

affixum haereat; praecipue si simul locus demorsus interea foveatur linteo posca calida madido. Videmus autem, quod & veteres Medici sudores suaserint inter prophylactica remedia, & irritaverint cutim, ut versus superficiem corporis major copia ac impetus humorum derivarentur. Sic monuit *Dioscorides* (z): *Praeter haec, sudores & ante cibum & post cibum eliciendi, quin & dropaces & sinapismi universo corpori alternatim applicandi*.

5. Ex illis, quae ad §. 1138. dicta sunt, patet, quod antequam pavor aquae accedat, suspiria, tristitia, solitudinis studium, observentur in demorsis; imo & constat, plures, quibus dudum venenum in corpore latuerat, emaciari multum. Verum haec omnia sunt symptomata Melancholica [§. 1094.], in quo morbo, uti dictum fuit ad §. 1092., mobiliora de sanguine dissipantur, immobiliora uniuntur; unde sanguis crassior & minus meabilis redditur. Praeterea in cadaveribus hydrophoborum omnia viscera
 sicciora solito reperta fuerunt. Merito ergo in cura prophylactica commendatur humectatio totius corporis per balnea, natationes, &c.; si enim corpus omnibus his modis redderetur quasi semihydropicum, obtineret conditio fluidorum & solidorum opposita illi, quae in hydrophobia observatur. Celebres quidam Medici fuerunt in alia opinione; & cum viderant, hydrophobos adeo horrere aquam, crediderunt esse quandam antipathiam inter causam illam venenatam & aquam, adeoque voluerunt, aquam nocere, non vero prodesse. Ita sensit *Palmarius* (a), qui adeo damnosam in hoc morbo aquae applicationem credidit, ut scripserit: *Recens etiam inflictum vulnus, si aqua abluitur, vix ullo postea remedio aeger restitui queat, alte adeo aqua venenum ejusmodi in corpus dejicit atque impellit*. Similia apud *Salium diversum* (b) leguntur: *At nec ad praeservandum balneum, seu potus aquae, est potens remedium, nec ad curandum; immo cum ingens antipathia sit inter aquam & virus istud, ut supra monstratum est, epota aqua semper detrimento erit patientibus*. Credo tamen, neminem, qui hactenus dicta de hoc morbo attente considerat, uti & illa quae sequenti paragrapho adhuc dicenda erunt, facile accessurum esse huic opinioni, quae & rationi & experimentis repugnare videtur.

6. Omnia haec efficient, ut omnes humores sint satis diluti, a diathesi ad putredinem quam maxime alieni; simulque, dum repleto ventriculo lenis vomitus quandoque excitatur, & alvus laxa servatur per victum humidum, levem, laxantem, cavebitur, ne quid accumuletur in primis viis, ob rationes datas ad numerum tertium hujus paragraphi.

Cum autem hoc venenum vulnere inflicto recipiatur plerumque; simulque conferat, uti numero tertio dictum fuit, movere humores versus corporis peripheriam, ut sic venenum susceptum expellatur per eandem viam, qua applicatum fuerit corpori; ideo videntur veteres Medici consuluisse acria aromata, tam in cibis quam in medicamentis, ut aucto sic humorum motu

(z) Theriac. Cap. III. pag. 426. (a) De Morbis contagiosis pag. 270.
(b) De Febre pestilenti &c. pag. 374.

motu difflaretur susceptum Venenum. Ita *Celsus* (*c*) post sudorem in balneo jubet, ut multo & meraco vino excipiantur aegri, quod omnibus *venenis contrarium est*. *Dioscorides* [*d*] cibos acres (δριμυφαγίαι) & meracos potus, quibus vis veneni egregie retundi potest, quotidie assumendos suadet. Magnum inprimis effectum exspectabat ab alliis, porris, cepis, quia observabat, haec difficilius mutari in corpore, suamque indolem diu retinere, cum totum corpus haec, copiosius vel diutius ingesta, redoleat: unde credebat, illa tanto efficacius agere in hoc venenum, quanto magis resistebant viribus immutantibus ingesta. Aromata blanda, copia aquae diluta, prodesse possunt, quatenus perspirationem & sudorem movent: idem etiam de parco vini usu verum est: sed multum his calefacere corpus, & augere sanguinis velocitatem, non videtur conducere, cum ex illis, quae hactenus dicta fuerunt, constet, humores dilutos, blande motos, & humectationem corporis, longe plus prodesse ad curam prophylacticam. Sudor autem, uti ad numerum quartum hujus paragraphi dictum fuit, pulcherrime excitari poterit aceto aromatico, copia aquae diluto. Confirmantur haec omnia, quia biliosi in hydrophobiam magis vergunt, quam pituitosi, uti ad §. 1137. dictum fuit. Facile patet, ob eandem rationem, magnum motum corporis & animi pariter periculosum esse in demorsis. Pacata inprimis mentis quies hic multum facit; adeoque, quantum fieri poterit, probabili ratiocinio debet excuti futuri mali metus; & ob hanc rationem decantatissima specifica ad hunc morbum prosunt, quia saepe fiduciam aegri augent. Plures casus leguntur (*e*), qui docent, hoc venenum, diu latens in corpore, subito in nervum erupisse, dum imprudenter narrabatur aegris, alios demorsos in hydrophobiam incidisse.

§. 1144. Curatio vero morbi jam praesentis videtur tentanda, maxime in primo gradu; & in initio secundi (1138.), inprimis quum aliter funestissimo exitu neglectus plectatur. Apparet maxime probabile, & paucis experimentis confirmatum, sequentia fieri debere: 1. statim post prima signa invadentis mali (1138.) morbus tractandus, ut summus inflammatorius (890.), mittendo sanguinem ex lato vulnere magni vasis ad animi deliquium usque, mox clysmata ex aqua nitrosa, modiceve salsa, cum pauxillo aceti, injicienda: haec repetenda audacter, etiam plus, quam in aliis morbis prudentia concederet: interim hoc facto, obnubilatis oculis in piscinam frigidam demittendus, vel aquae frigidae injectu humectandus tam diu, donec aquam vix amplius paveat; tum statim plurimum aquae bibere cogatur; & de die sic vexato vesperi concilietur somnus: victus sit tenuissimus, humectans semper.

Hacte-

(*c*) Lib. V. Cap. XXVII. pag. 308. (*d*) Alexipharm. Cap. II, pag. 426.
(*e*) Sauvages Dissert. sur la Rage pag. 5.

Hactenus de cura prophylactica dictum fuit: sequitur jam, ut videamus, quid tentari possit, ubi venenum rabidi animalis, hactenus-silens, incipit actuosum reddi. Signa, quae hoc docent, & varii gradus morbi, descripta fuerunt §. 1138. Simul & semel applicanda esse summa remedia, ut infaustus diri morbi exitus praecaveatur, nemo negabit: specificis enim multis, licet quam maxime decantatis, confidere tuto non licet, uti postea patebit. Tota autem morbi historia, & aliqui successus in hoc morbo curando, videntur suadere, morbum hunc tractari debere ut inflammationem summam, admodum periculosam, & subito in gangraenam tendentem. Quin imo valida remedia antiphlogistica, inprimis venae sectio, videntur hic tentari posse longe audacius, quam in aliis morbis prudentia suaderet; cum miserrima mors instet, nisi cito succurrere possit Medicus. In illo aegro, cujus ad §. 1130. 1139. mentio facta fuit, & qui ex inflammatione ventriculi in hydrophobiam inciderat, venae sectio levamen attulit; quam repetere non dubitaverunt Medici, licet extrema corporis frigida rigescerent cadaveris instar, nec pulsus amplius percipi posset. Animose autem repetita fuit sanguinis missio, simulac dira symptomata denuo recrudescebant; & undecim venae sectionibus, intra quatriduum institutis, evasit ab hoc morbo (*f*); sed & in hydrophobis a morsu rabidi animalis venae sectionem ad animi deliquium usque institutam profuisse legitur (*g*). In alio aegro, etsi non curaverit morbum, tamen satis notabile levamen attulit [*h*]. Clysmatum pariter egregius usus est, partim ut eluantur intestina putridis faecibus, partim etiam ut, elotis jam intestinis, clysmata injecta, diutius retenta, resorbeantur venis bibulis intestinorum; sicque subministretur sanguini liquidi copia, dum illud deglutire horrent aegri. Formulae talis clysmatis in Materia medica ad hunc numerum habentur; quae inprimis, ob salinum stimulum nitri & salis marini additum, crassa intestina abluent & faeces contentas educent: quod ubi factum fuit, tunc minui poterit salium copia, ut diutius retineri possint, adeoque facilius resorberi. Omni bihorio tale clysma injiciendum est, quia summum hic in mora periculum. Pulchrum hunc clysmatum usum notavit *Aurelianus* [*i*], *ut, si omnino potum recusaverint, qualibet tamen parte quiddam liquoris assumant;* jussitque parva copia simul injici clysma, tunc enim facilius retinetur: *Erit enim ejus continentia utilis ad minuendam sitim.*

His factis, cum insuperabilis ille omnis liquidi horror jam adest, vel brevi futurus metuitur, tentant Medici vi quasi illata pavorem aquae superare; dum aegros invitos in frigidam aquam demergunt, & quidem obnubilatis oculis, ut tanto majori cum apparatu & terrore hoc fiat; vel, si hoc fieri commode non possit, aqua frigida perfundunt totum corpus. Senis hydrophobi tali immersione curati exemplum ad §. 1139. memoratum fuit.

(*f*) Medic. Essais Tom. I. §. 29. pag. 283. &c. (*g*) Acad. des Sciences l'an 1699. hist. pag. 58. (*h*) Medic. Essais Tom. V. Part. 2. §. 51. pag. 592. (*i*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XVI. pag. 231.

fuit. *Celsus* (*K*), ubi jam aquae timor aderat, dixit: *Unicum tantum remedium est, nec opinantem in piscinam, ei ante non provisam, projicere; & si natandi scientiam non habet, modo mersum bibere pati, modo attollere; si habet, interdum deprimere, ut invitus quoque satietur aqua. Sic enim simul & sitis & aquae metus tollitur.* Videtur autem improbasse hanc methodum *Aurelianus* (*l*), dicens, illos, qui hac utuntur, nescios fuisse, *quod passionis curatio illa sit, non ut bibant aegrotantes, sed ut bibere velint.* Praeterea metuebat a frigore aquae; & *Celsus* videtur pariter hoc suspectum habuisse, dum [*m*] dicit: *Sed aliud periculum excipit, ne infirmum corpus, in aqua frigida vexatum, nervorum distentio absumat. Id ne incidat, a piscina protinus in oleum calidum demittendus est.* Interim tamen in extremo hoc morbo extrema remedia esse tentanda dictat ratio; & si brumali tempore a nimio frigore aquae mali quid metuendum videretur, posset illa egelida reddi: attamen a subito illo horrore & concussione totius corporis, quae percipitur ab immersione in aquam frigidam, speratur merito magna mutatio, atque ideo haec praefertur. Horrorem illum aquae sublatum fuisse hac methodo in hydrophobis, satis certis constat observatis. Novi hoc factum fuisse Lugduni Batavorum in homine, qui a fele rabida demorsus, neglecto vulnusculo, sexto mense in hydrophobiam incidit: postquam enim larga copia aquae perfusus fuerat toto corpore, bibere potuit, & levari in omnibus videbatur: attamen periit. Sed notandum, quod jam per triginta horas fuerit hydrophobus, antequam hoc remedium tentaretur. Verum & alius casus legitur (*n*) de puella viginti annorum, quae jam hydrophoba eum esset, immergebatur aquae satis frigidae, in qua copiosus sal marinus dissolutus erat, repetebatur frequenter haec immersio; & postquam diu sic illam vexaverant, relinquebatur in balneo, tota quasi stupefacta. Mirabatur haec aegra, quod jam aquam absque horrore videre poterat; postea autem febricitabat quidem, sed communi methodo feliciter tractabatur haec febris, a qua mensis circiter spatio evasit. Vomendi conatus aderant, & levabatur vomitu. Toto autem morbi decursu balnea frequenter adhibita fuerunt: unde videtur prodesse, si vi illata dometur ille aquae metus; simili modo ac antea patuit ad §. 1113, 5. melancholicum delirium emendari quandoque, dum magna vi repugnant, qui horum aegrorum custodiam gerunt. In eodem loco legitur de hydrophobo, cui arbori alligato ducentae urnae aquae projiciebantur in corpus, tali cum effectu, quod aquae metus cessaret. Requiritur autem immersio, vel larga profusio aquae; nam a modica aqua irritatur morbus, non domatur.

Cum autem ad conspectum aquae ilico horrescant aegri, tentatum fuit, an ex vase clauso per fistulam liquores sugere possent. Similes artes, quibus Medici succurrere tentabant Hydrophobis, jam apud *Aurelianum* (*o*) legun-

(*K*) Lib. V. Cap. XXVII. pag. 308. (*l*) Ibid. pag. 232. (*m*) Ibidem. (*n*) Académ. des Sciences l'an 1699. hist. pag. 58. (*o*) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XVI. pag. 234.

leguntur. Varia talia tentamina & alibi (*p*) habentur; sed plerumque absque successu. Apud *Joannem Fabrum Lynceum* (*q*) quidem habetur, quod hydrophobus per canaliculum [contecto poculo, ne liquida videret] trahere liquida & sorbere potuerit, nec tamen evaserit. Sed plures alii auctores testantur, nec per fistulam hydrophobos liquida ducere potuisse (*r*).

Cum autem, uti ad §. 1142. dictum fuit, in hoc morbo circa ventriculum biliosi corrupti humores haerere soleant, & vomitus, sive spontaneus, sive per artem excitatus, levamen attulerit aegris, uti constans apud autores observatio docet; profuturum videtur & vomitorio uti, inprimis ubi post venae sectionem & balnea modo laudata potare denuo possunt aegri; tunc enim longe facilius Emetica tolerantur, dum post singulos vomitus aqua tepida potari potest.

Omnibus his adhibitis, certum est, multum turbari aegros, & admodum delassari, quae incommoda nunquam melius leniuntur, quam pacato somno.

Emulsa ex seminibus farinosis cum sirupo papaveris albi; vel & opium prudenti dosi datum, huic indicationi tuto satisfacient.

Cum autem antedictis constiterit, in morbo hoc omnia exsiccari, hinc sponte patet, humectantia in victu requiri; & simul adeo tenuia, ut facillime a visceribus chylopoieticis subigi possint. Decoctum hordei, oryzae, avenae, emulsa ex his & seminibus farinosis parata, sufficient, quae & simul putredini in hoc morbo metuendae adversantur.

§. 1145. UT vero methodus haec nititur omni morbi indole, omni artis praecepto; ita videtur nihil exitiale magis, quam acerrimis calefacientibus, exsiccantibus, nervosum genus exacerbantibus medicamentis, hic venenis, jam exsiccatos suo malo aegros enecare; rursumque nihil crudelius, quam, abjecta curatela omni, statim negligere, aut suffocare.

Cum in multis venenis & in morbis malignis observetur in corpore humano, quod vires ilico langueant, pulsus fiat debilis, celer, intermittens; hinc antidotorum titulo fere semper fuerunt data talia remedia, quae calida aromatica virtute vires erigunt, & motum vitalem augent. *Theriaca*, *Mithridatium*, & his similia composita officinalia remedia, magnam aromatum copiam habent, & satis calefaciunt, dum assumuntur. Cum autem quandoque per sudorem diffletur susceptum contagium, uti in febre pestilentiali observatum aliquando fuit; hinc & commendabantur in hoc morbo ad eundem finem talia remedia. Verum si considerentur omnia symptomata Hydrophobiae; uti & illa quae in cadaveribus hoc morbo defunctorum fuerunt observata; satis patet exsiccari hic

(*p*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 277. (*q*) Hernandes hist. rerum medic. Mexic. pag. 492. (*r*) Stalp. van der Wielen Observat. rarior. Cent. 1. N. 100. pag. 436.

totum corpus, turbari ac irritari totum systema nervosum, & saepe febrim satis validam accendi cum inflammatione faucium, oesophagi &c. Adeoque satis patet, calida exsiccantia remedia minime conducere, dum aquae metus adest. In cura prophylactica aliquem usum habere possunt, si prudenti cum moderamine dentur, uti ad §. 1143. dictum fuit. Interim tamen videmus a multis calida & acria talia commendari. Sic testatur *Celeberrimus Albertinus (s), Bononiae & in vicinis montibus circumferri antidotum adversus rabiosorum canum morsus, cujus natura & compositio non hercule satis nota est; sed usus ipse atque experientia comprobavit; idque urinas ciere adeo frequentes vidit, ut interdum sanguineae apparerent.* Videtur autem satis verosimile esse, quod arcanum illud remedium cantharidibus constet, cum illae laudentur ad hydrophobiam a quibusdam. Sic apud *Baccium (t)* legitur, quod *Rhazes* & *Joannes Damascenus* commendaverint antidotum ex cantharidibus, si nempe, abscissis alis capite ac pedibus, infusae per noctem & diem in lacte ebutirato & acetolo, mox exsiccatae ac lenticulae farina exceptae, formarentur in trochiscos ad pondus scrupuli unius ex vino, & exhibeatur trochischus ad multos dies. Si autem patiens eminxerit sanguinem, lacte recenti attemperari posset urinae acrimonia: unde videtur alibi inter salutis signa numerasse (*u*), mictum urinae nigrae, etiam sanguinolentae, si alia non adessent accidentia. Postea idem remedium ab aliis Medicis commendatum legitur [*v*]. Si autem considerentur illa, quae *Dioscorides* [*x*] habet de effectis cantharidum humano corpori ingestarum; quod nempe sequantur erosiones ab ore ad vesicam usque, animi defectiones, fastidia, vertigines tenebricosae, mentis alienationes &c., patebit satis, minime tutum esse talis remedii usum; & quidem in morbo hoc, ubi & deglutitionis organa saepe inflammata sunt, & convulsiones aliaque symptomata demonstrant, cerebrum ac nervosum systema adeo irritari; simulque in hydrophobis non possunt potu copioso assumto haec acria dilui & enervari.

Videtur ergo methodus curandi, praecedenti paragrapho descripta, optima esse, donec vera specifica antidotus ad hoc venenum inventa fuerit, cui confidere liceat.

Cum autem hydrophobi rarissime emergant ex hoc morbo, & metus videatur ne contagium communicetur aliis hominibus morsu, vel saliva, quam inviti aliquando in adstantes exspuunt, crediderunt quidam, licitum esse, ut suffocarentur miseri aegri, quorum desperata salus esset, & qui ipsa morte pejora mala pati debebant. Imo quandoque a magistratu impetrata venia hoc factum fuisse scitur. Crudele autem est occidere hominem ideo, quia servare non possumus; & merito *Tulpius* [*y*] monuit sequentia, postquam hydrophobi casum descripserat. *Opus non fuit, nec*

huic,

(*s*) Institut. Bonon. Tom. I. pag. 410. (*t*) De Venenis & Antidotis pag. 80. (*u*) Ibid. pag. 74. (*v*) Medical Essais Tom. V. Part. 2. pag. 985. (*x*) Alexipharmac. Cap. 1. pag. 402. (*y*) Observat. Medic. Lib. I. Cap. xx. pag. 42.

huic, nec aliis aegris [quos equidem vidi satis frequentes] mortem maturare, sive per stragula sive per culcitram (uti loquitur vulgus) ori impositam. Pereunt quippe per se satis celeriter: utpote raro superstites, cum aquae formidine, in diem vel tertium vel quartum. Ex praecedentibus etiam constitit, non omnes delirare, imo multos sanae mentis esse ad mortem usque: in illis vero, qui in furorem aguntur, brevi sequuntur convulsiones & mors.

Cum autem spes exigua sit curandae hydrophobiae, nec tamen certa desperatio, quia aliqui emerserunt, animose tentanda sunt summa remedia; simulque cavendum, ne adstantibus nocere possint. Hoc autem non adeo difficile esse patet, quia rari casus sunt, ubi hydrophobus alios homines infecit; imo notat *Tulpius* [z], quod nunquam viderit rabidorum sputa cuiquam detrimento fuisse; sed simul addit, quod curaverit sollicite semper haec mari abluere; & merito quidem, cum ex praecedentibus constet, salivam inprimis hoc contagio affici. Saltem inde patet, satis caveri posse ne propagetur contagium, adeoque merito damnari crudele illud consilium, quod hydrophobos suffocandos jubet.

§. 1146. Nec desperandum tamen, ob exempla jam in aliis venenis constantia, de inveniendo hujus singularis veneni antidoto singulari.

Patuit ex ante descripta curatione, tam prophylactica, quam therapeutica, hydrophobiae, quanto molimine opus sit, quantum vexari debeat aeger, ut post susceptum contagium ab hoc morbo immunis maneat. Omnibus autem his abstinere possemus, si cognitum foret remedium, quod iners redderet illud venenum, vel destrueret, absque insigni mutatione corporis. Tale remedium singularis antidoti nomen mereretur; sed nullum tale hactenus cognitum est, cui tuto confidere liceat. Interim simile quid inveniri posse, videtur admodum probabile; cum & in aliis venenis domandis hoc factum fuerit. Sulphur cum vitro antimonii, aut regulo, fusum, virulentiam tollit, imo ipsius arsenici malignitatem domat; & argenti vivi vim in corpore humano adeo mitigat, ut fere iners reddatur; uti docet Aethiops mineralis & cinnabaris. Plurimi fide dignissimi Itinerantes unanimiter testantur, Indos atrocissima venena nosse; sed & simul certissima antidota, quae tamen Europaeos pertinaciter celant. Illud venenum, de quo §. 1136. mentionem feci, quo tela imbuta levi etiam vulnusculo certam subitamque mortem faciunt, iners redditur molli saccharo: si enim gallinae, simul ac virulentum vulnus inflictum fuerit, saccharum pulverisatum intrudatur in ingluviem, nihil mali patitur. Haec exempla sufficiunt (plura enim recenseri possent) ut probetur possibilitas inveniendi talis antidoti ad hydrophobiam. Sed simul apparet, magnam hic semper manere difficultatem. In hominibus enim demorsis haec tentamina vix institui possunt, dum prudens Medicus nunquam committet salutem aegri incerto remedio: in ani-

(z) Ibidem.

animalibus rabiosis quidem haec experimenta tentari possent, sed merito omnes horrent se exponere periculo, ne inficiantur, dum propius accederent.

Interim tamen, recentioribus experimentis, ab egregiis Medicis institutis, videtur, multum boni ab argenti vivi usu exspectari posse. Paucis conabor recensere illa, quae in causa fuerunt, ut hanc methodum tentarent.

Ex morbi hujus historia patuit, venenum hoc inprimis in saliva animalis rabidi haerere; & quidem in saliva, dudum exsiccata, adhuc superstes esse tali cum effectu, ut morbum propagare possit. Praeterea licet vulnus alteri parti corporis inflictum fuerit, tamen & salivam infici, dum hydrophobia adest. Sed & observatum fuit, citius venenum effectum suum producere, si salivae immediate communicatum fuerit per oscula, halitum ex ore rabidi hominis susceptum, vel vulnera faciei, inprimis in vicinia glandularum & ductuum salivarium. Notarunt praeterea, ingentem salivae spumosae copiam excerni in hydrophobis, ac si natura tentaret per hanc viam expellere hoc venenum, nec sufficeret tamen. Cum autem argentum vivum, corpori humano applicatum, solvat humores, & magnam secretionem excretionemque per glandulas ac ductus salivares producat, sperabant hoc remedio sic posse juvari naturam, ut solutis humoribus facilius extricaretur venenum & expelleretur de corpore. Dum vero in lue venerea, in scabie, & in aliis morbis satis difficilibus, insignem opem attulerat argenti vivi usus, merito tentabatur & in hoc morbo, quem adeo funestum omnes Medici agnoverunt hactenus [vide §. 1139.].

Palmarius (*a*) vulneribus a rabioso cane inflictis applicari jussit mercurium sublimatum, uti & praecipitatum rubrum, sed tantum hoc scopo, ut erodendo plaga redderetur amplior, irritando humores majori copia ad vulnus confluerent, sicque venenum susceptum eliminaretur. In actis Parisinis (*b*) dubio modo proponitur argenti vivi usus copiosus, ut nempe tentaretur an prodesse posset. Verum postea Egregius Medicus (*c*) venenum rabidum statuens esse verminosum, quod tamen nondum probatum est, voluit solis anthelminticis curam tentandam esse, atque ideo pulverem *Palmarii*, de quo sequenti paragrapho dicetur, tantum nomen habuisse credidit, quia pleraque ingredientia ad classem anthelminticorum remediorum pertinent. Cum autem argentum vivum merito pro efficacissimo remedio contra vermes habeatur, unguento mercuriali illinivit vulnus inflictum, ac vicina loca, & quidem optimo cum eventu, uti pluribus observationibus practicis probat; praecipue, quod quatuor homines eodem die demorsi fuerint ab eodem lupo rabido, & omnes mari immersi, frigida quamvis hyeme: bini ex his paucis diebus postea fuerunt facti hydrophobi: reliqui duo, funesto hoc exitu perterriti, cum jam signa imminentis hydrophobiae observarent, consilium petierunt, licet antea se maris balneo satis tutos credidissent. Statim cicatrices vulne-

(*a*) De Morbis contag. pag. 272. (*b*) Acad. des Sciences 1699. hist. 57.
(*c*) Desault Dissertat. sur la Rage 1734. in 12.

nerum & totum brachium illinivit unguento mercuriali; tribus diebus successivis hanc inunctionem repetiit; tuncque inceperunt cicatrices, antea elevatae & induratae, deprimi ac emolliri; dedit simul pulverem *Palmarii* quotidie: postea alternis diebus inunctionem mercurialem adhibuit, tali cum eventu, ut uterque curatus fuerit integre.

Verum & argentum vivum, aut ejus praeparationes, interno usu profuisse in cura hydrophobiae, pariter constat. Apud Chinenses pro certo remedio habetur sequens formula. ℞. moschi optimi gr. XVI.

cinnabaris nativae

— — — factitiae an. gr. XX.

Seorsim terantur in pulverem impalpabilem, dein misceantur, & exhibeantur cum haustulo spiritus fermentati ex oryza praeparati (Arracch). Plerumque intra duarum aut trium horarum spatium blandus somnus sequitur & perspiratio; quod si non fiat, repetitur eadem dosis, & certa creditur curatio [*d*]. Laudatur autem illud remedium & ad curam prophylacticam, si detur statim post morsum inflictum, vel tam cito, quam fieri possit; tuncque per triginta dies ab hydrophobia tutum reddit hominem demorsum, quo tempore elapso datur denuo eadem dosis. Ubi vero jam aliqua signa hydrophobiae adsunt, tunc secunda dosis hujus pulveris debet dari tribus horis post primam dosin assumtam, & certa promittitur cura (*e*). Successisse hanc curationem saepius testantur auctores [*f*]. Cum autem magna copia moschi addatur, cujus mirabilis virtus in morbis malignis, petechialibus, uti & in morbis convulsivis, recentioribus observationibus innotuit (*g*); non absque ratione cura pro parte saltem moscho tribui posse videtur.

Verum & alia observata docuerunt, absque addito moscho profuisse in hoc morbo praeparationes mercuriales: primo tentatum hoc fuit in duobus canibus rabidis, dando grana duodecim turbith mineralis; sequenti die grana viginti quatuor, tertio die grana quadraginta octo. Sequebatur ptyalismus, vomitus, purgatio; sed & simul eo usque debellabatur morbus, ut lac tepidum sponte biberent: quarta die uni cani adhuc data fuerunt grana viginti turbith mineralis, alteri non. Prior salivam uberrime effudit & diris cruciatibus agitabatur: evasit tamen & a morbo, & a remedio dati periculo: alterum morbus nondum penitus devictus denuo aggressus fuit, sicque periit (*h*). Postea in ducentis animalibus, a rabidis canibus vulneratis, haec cura adeo feliciter cessit, ut ex tanto numero ne unicum quidem periret: unde conclusit celebris auctor, *morbum hunc gravissimum, saltem ubi primum gradum non excesserit, Mercurio, sive salivam moveat, sive non moveat, cedere.* Neque tantum in animalibus, verum etiam & in hominibus eadem cura successit. In juvene enim a cane rabido demorso, cui post sex dies jam aderat insolita moestitia, tremores, somni pertur-

(*d*) Philosophic. Transact. N. 474. vol. 43. pag. 226. (*e*) James a new method of curing &c. madness. pag. 33. 34. (*f*) Ibidem: & Sauvages Dissert. sur la Rage pag. 34. Philosoph. Transact. N. 474. vol. 43. pag. 215. 216. (*g*) Philosoph. Transact. ibid. pag. 217-134. (*h*) James a new method of curing &c. madness. pag. 4. 5.

bati, tendinum subsultus, datus fuit vesperi bolus confectus ex quatuor granis turbith mineralis, scrupulo lapid: contrajervae, & theriacae andromachi pauculo, ut inde bolus fieri posset. Nocte sequente paulum dormivit & sudavit; die sequenti bis alvum liquidam deposuit: similem bolum sumsit vesperi die sequenti, unde somnus longior, & sudor largior; bis etiam alvum deposuit, atque omnia symptomata minuebantur. Tertium autem bolum sumsit vesperi denuo, unde placide dormivit, copiose sudavit, & mane sanus vegetusque surrexit: in frigidam quotidie per dies quatuordecim descendit, postea sanus vixit. Crusta autem arida, quae vulnus manui inflictum tegebat, post tertium bolum sumtum, sponte decidit, vulnusque pure probe cocto per aliquot dies manavit, dein facile sanatum. Plures aliae observationes practicae in eodem tractatu habentur, quae efficaciam turbith mineralis in hoc morbo curando & praecavendo confirmant, uti etiam ab aliis Medicis observatum fuit (*i*).

Non videntur Medici, qui argentum vivum aut remedia inde parata adhibuerunt huic morbo curando, illa dedisse tanta copia, ut salivatio secuta fuerit; imo videntur potius illam evitasse; attamen cura successit. Interim si in pejori jam gradu foret morbus, nec a modica dosi levamen subitum appareret, videtur major quantitas, licet cum salivationis periculo, adhibenda esse. In cane, uti modo dictum fuit, ingens dosis turbith mineralis salivationem fecit molestam, sed & morbum sustulit. Praeterea legitur casus hydrophobi (*K*), qui evasit ex hoc morbo; sed toto morbi tempore ingentem copiam salivae excreverat, ita ut dentes omnes, ante morbum firmi, vacillarent: nullum tamen mercuriale remedium sumserat, sed opiatis spasmum faucium levare conati fuerant Medici. Unde videtur concludi posse, salubrem esse illam salivae copiosae evacuationem in hydrophobia, adeoque nec salivationem hic metuendam esse.

Quamvis autem haec omnia egregium effectum mercurialium remediorum testentur, tamen non videtur negligenda esse vulneris debita pertractatio, ut nempe diu apertum maneat, & virus susceptum exire possit. Juvenis demorsus a cane rabido, cum simul gonorrhoea laboraret eodem tempore, sumebat vesperi dosin mercurii dulcis, & sequenti mane purgans; vulnus autem, communi methodo tractatum, satis cito consolidabatur. Neque tamen frequens usus mercurii dulcis impedivit, quo minus, mensis spatio elapso post vulnus inflictum, summa rabie correptus miserrime perierit (*l*).

§. 1147. HActenus vero nullius ea comperta fides, cui credi queat salus miserrime periclitantis hominis, quum nullum sit notum, cujus experimenta certa, sed vel speculationi ortum debent, vel descriptis ex alio confisum fuit: nec Aeschrionis apud Galenum & Oribasium arcano de cancris combustis, nec Scribonii

(*i*) Sauvages Differtat. sur la Rage pag. 53. 54. & 58. 59. (*K*) Philosoph. Transact. N. 474. Tom. XLIII. pag. 261. (*l*) Medic. Essais Tom. V. part. 2. pag. 590. &c.

bonii Largi famigerata opiata ad rabiem Siculorum; nec Peregrini consilio de pelle hyaenae, nec Aetii, Rufi, Posidonii, cinere cancrorum cum Theriaca; nec jactata Palmario medela; vel nimis laudato Mayerno, Grevv, & venatoribus, stanno cum mithridatio; nec in insomniis sacris revelata radice Cynorrhodonis, aliisve in coelum elato Lichene cinereo terrestri, pimpinella, jecore rabiosi canis exusto, & similibus; exceptis.

Postquam dictum fuit de variis methodis, quae ad curandam rabiem caninam adhibitae fuerunt, superest, ut examinetur, quid credendum sit de illis remediis, quae specificorum titulo ad hunc morbum commendantur, & magnam olim famam habuerunt, imo adhuc hodie quaedam magnis encomiis extolluntur. Ubi omnes cautelae in curando hoc morbo enumeratae sollicite observantur, facile permittunt Medici specificorum usum, cum plura inter haec numerentur, quae saltem nocitura non videntur, si non profuerint: nec aegre ferent cordati, licet his specificis adscriberetur curatio, quae efficacioribus remediis debebatur. Aegrorum fiducia erigitur saepe horum specificorum usu, quod multum prodest in hujus morbi cura, uti ante dictum fuit: hinc non miramur, egregios Medicos etiam haec dedisse remedia, licet omnem curationis spem in efficacioribus auxiliis posuerint (*m*). Verum nulla experimenta docuerunt, quod possimus certa fide committere salutem hominis, de tanto morbo periclitantis, his specificis solis. Plura ex his Veteribus Medicis cognita fuerunt & laudata, attamen, uti ad §. 1139. dictum fuit, desperabant de cura, ubi aquae metus aderat. Ex observationibus antea memoratis constitit, nec prophylaxin certam contra hunc morbum ab his sperari posse, cum multi hydrophobi facti fuerint, licet diligentissime similia adhibuissent, quod & ulterius patebit, dum singula hic memorata breviter percurremus.

Praeterea saepe omnino incertum est, an animal, quod morsum inflixit, vare rabiosum fuerit; hinc similia data videbuntur saepe mira praestitisse, ubi simplex morbus absque ullo malo sequente sanatur. Multa certa ex his remediis merae speculationi originem debent, dum v. g. credebant venenati animalis partem, vel vulneri appositam, vel intus assumtam, proprii veneni efficaciam enervare, vel integre destruere. Hinc pilos rabiosi canis vulneri applicandos laudaverunt: alii jecur hujus animalis aegris comedendum dederunt &c. Plura etiam apud *Galenum* aliosque veteres Medicos leguntur, quae ab antecessoribus suis acceperant; sequentium saeculorum Medici eadem similiter descripta, iisdemque encomiis celebrata, posteris tradiderunt. Fateri enim debemus, illam partem Medicinae, quae de viribus & usu medicamentorum agit, minus reliquis excultam esse. Eaedem vires, quae apud *Dioscoridem*, *Galenum*, q 4 *Plinium*,

(*m*) Sauvages Differt. sur la Rage pag. 49. 50. Jame a new method of curing &c. Madness. pag. 39.

Plinium leguntur, adhuc tribuuntur plantis ejusdem nominis. Laudabili industria Botanici quaesiverunt, ut plantas a Veteribus memoratas cognoscerent, talesque charactères designarent, quibus sera posteritas illas ab omnibus aliis posset distinguere. Verum nondum satis indagatum fuit sedula observatione, an vires his plantis adscriptae certo effectu se manifestarent. Quantum autem utilitatis caperet Ars Medica, si severo & prudenti scrutinio expungerentur omnia, quae falsa vel dubia de medicamentorum viribus leguntur. Si unusquisque, qui Medicinae operam dat, toto vitae curriculo vel unam plantulam omnibus modis examinasset, ut disceret illius usum verum, jam dudum exhaustus fuisset ille labor, & plura haberemus remedia cognita, quibus certo & tuto confidere possemus. Considerabimus jam praecipua ab auctoribus ad hunc morbum laudata remedia.

Aeschrionis apud Galenum &c Cinerem cancrorum, vel solum, vel additis radice gentianae & thure, laudat *Galenus* [*n*] tanquam remedium totius proprietate substantiae efficax ad hunc morbum praecavendum, si homini demorso quotidie daretur per quadraginta dies ad mensuram magni cochlearis. Ubi vero non statim a morsu inflicto dabatur hoc remedium, verum tantum post aliquot dies, tunc duplicatam dosin requiri monebat. Modum autem praeparandi sequebatur, quem *Aeschrion*, empiricus medicamentorum peritissimus, tradiderat, qui & concivis & praeceptor *Galeni* fuit. Cancros enim viventes, (fluviatiles ac majores laudavit *Aetius* (*o*)) comburebat in patella aeris rubri in cineres, qui in pollinem facile conteri poterant: decem partibus cinerum cancrorum addebantur quinque partes radicis gentianae, & una pars thuris. Certo tamen tempore anni, & decima octava die Lunae, illam ustionem faciendam monet: interim non adeo confidebat huic remedio, quin vulneri imponeret simul emplastrum ex pice opopanace & aceto acerrimo, quod citam consolidationem impediret. *Dioscorides* (*p*) idem remedium commendat, sed non meminit, in cupreo vase comburendos esse cancros, at igne accensorum vitis albae sarmentorum cremandos jussit; quod etiam monuerat *Aetius*. Licet autem *Dioscorides* laudaverit cancrorum cinerem cum gentiana & thure tanquam efficacissimum remedium, quo cum fiducia uti liceat, tamen non videtur credidisse, illud semper effectum praestare; nam dicit, illud remedium solum nonnullis saluti fuisse; sed simul monet, nihil obstare, quo minus & alia adhibeantur auxilia, vulnerisque dilatationem, ustionem &c. commendat. Certe si credidisset, illud specificum nunquam fallere in hoc morbo, facile abstinuisset ab aliis omnibus. Videtur autem vulneris perpetua irritatio per acre emplastrum magis profuisse, quam jactatum illud remedium.

Nec Scribonii Largi &c. Auctor ille, qui sub *Claudio* vixit, de compositione medicamentorum librum scripsit, & a *Galeno* aliquoties citatur.

(*n*) De simpl. Med. Facultat. Lib. XI. Cap. 1. N. 34. Charter. Tom. XIII. pag. 310. 311. (*o*) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. (*p*) Theriac. Cap. 11. pag. 423. 424.

tatur. Inter medicamenta composita mentionem facit antidoti, quam quotannis componebat praeceptor ejus *Apuleius Celsus* (q), & in Siciliam mittebat, quia ibi sunt plurimi canes rabiosi. Componebatur autem illa antidotus ex aromatibus satis calidis, *Nardo syriaco*, *croco*, *mirrha*, *costo*, *casia*, *cinnamomo &c. & opio*. Dabatur autem fabae aegyptiae magnitudine ex aqua per dies triginta demorsis hominibus, ad praecavendam hydrophobiam; imo etiam jam aquae metu correptis: verum patet satis ex ipsis *Scribonii* verbis, quod non crediderit illud esse certum remedium: dicit enim: *Hoc proficit, ut aquam postea sine timore sumant, & minus quidem liberati hac difficultate cruciantur. Caeterum nemo adhuc correptus hoc malo, quantum ego novi, expeditus est*. Praeterea, ubi recensuit vires varias hujus antidoti in aliis morbis, addit sequentia: *Oportet autem locum demorsum a rabioso cane, vel a serpente, diu tenere in exulcerationem: neque pati cicatricem ducere, ut virus illa pertrahatur*; & ob hanc rationem imponi jubet acria remedia, quae etiam sanas partes exulcerant.

Patet satis ex his, quod certa & specifica vis contra venenum rabidi animalis ab hac antidoto exspectari nequeat, sed agat similiter, ut *Theriaca*, *Mithridatium* & similia, quae aromatibus calidis atque opio constant. Quid autem boni ab his exspectari possit, ad §. 1143. dictum fuit.

Nec Peregrini consilio de Pelle Hyaenae. Apud *Scribonium* [r] pariter hoc remedium laudatur. A barbaro homine, in Cretam insulam post naufragium appulso, hoc arcanum venisse asserit, qui, *cum liquorem timerent, & latratus ederent, spasmoque vexarentur, remedio brachio sinistro alligato efficiebat, ut & potionem acciperent, & liberarentur vitio*. Pro magno munere dein accepit *Scribonius* illud arcanum, quod erat *Hyaenae corii particula panno inligata*. Modeste tamen fatetur, se hujus experimenti instituendi occasionem non habuisse, licet protinus magna cum cura hyaenam invenisset, & pellem jam paratam haberet. *Aetius* (s) autem voluit substerni utiliter, & insterni, his aegris pellem ursi, aut vituli marini, sed inprimis hyaenae; cujus etiam cinerem sedare aquae formidinem dicit. Alter usus pellis hyaenae apud *Aurelianum* [t] legitur: *Alii poculo lineo panno super imposito, vel beluae pelle, potandum putant, superstitione traducti scilicet, quod naturalis authoritas beluarum, quae canibus est contraria, timorem aegrotantium solvat*. Parum autem utilitatis inde exspectasse *Aurelianum*, patet ex his, quae statim sequuntur: *Sed haec, quae vulgus per experimenta probata putat, longe aliena ab arte monstrantur*.

Beluam hanc *Aureliani* esse hyaenam, videtur constare ex *Plinio* (u), qui umbra hujus animalis canes obmutescere tradit; item illud vomitionem hominis imitari ad sollicitandos canes, quos invadat. Cum autem inter naturalis historiae scriptores nondum absolute constet, quale illud animal

(q) Scribon. Larg. N. 171. 172. pag. 120. &c. (r) Ibidem. (s) Lib. VI. Cap. XXIV. pag. 107. versa. (t) Acutor. Morbor. Lib. III. Cap. XVI. pag. 234. (u) Lib. VIII. Cap. XXX. pag. 188.

animal sit, cui dotes mirabiles a *Plinio* memoratae tribui possint; satis patet, non multum utilitatis exspectari posse ab hoc remedio.

Nec Aetii, Rufi, Posidonii, cinere cancrorum cum theriaca. Quid sentiendum sit de efficacia cinerum cancrorum, antea dictum fuit; uti etiam de usu theriacae & similium in cura prophylactica.

Nec jactata Palmario medela. Postquam in cura demorsorum recensuerat *Palmarius* (v) omnia illa, quae ex Veterum sententia ad hunc morbum sanandum commendabantur, tradit remedium, cujus tantam esse credebat efficaciam, ut, nulla etiam vulneris cura habita, quacumque victus ratione uterentur demorsi, certa sanatio ab ejus usu sperari posset; non tantum prophylactica, verum etiam dum aquae metus jam aderat. Bina tantum excipiebat: si nempe partes capitis, dentibus superiores, morsu rabidi animalis laesae fuissent; aut vulnus statim a morsu aqua frigida elotum; tunc enim exiguam salutis spem superesse voluit, in reliquis vero nunquam fallere.

Talis autem erat hujus remedii formula: *R. Foliorum rutae*, *verbenae*, *salviae minoris*, *plantaginis*, *foliorum polypodii*, *absinthii vulgaris*, *menthae*, *artemisiae*, *melissophylli*, *betonicae*, *hyperici*, *centaurii minoris*, *singulorum aequale pondus*. Quotannis lectae hae plantae, dum maximo in vigore sunt, intra chartas puras repositae, siccabantur leviter in loco umbroso, ut nec nimium exarescerent, nec situm contraherent. Ubi autem debebant usui adhiberi, singulorum aequale pondus in pulverem tenuissimum redigebat, & hujus pulveris drachmam dimidiam demorsis quotidie praebebat cum duplo sacchari, vel ex vino, vel ex pomaceo, vel ex jusculo, vel ex butyro, vel ex melle opiatae forma, jejuno stomacho & tribus horis ante cibum. Drachmam unam & dimidiam aut drachmas duas credit sufficere tum homini, tum omni animali, quantumvis crudeliter sauciato: interim monet, non nociturum, si ad tres quatuorve drachmas detur; inprimis si longo post morsum inflictum tempore, vel nata jam hydrophobia, curatio instituatur: vulnus autem foveri jussit bis vel ter de die vino aut hydromelite, in quo ejusdem pulveris drachma dimidia diluta fuerit, dein tractandum vulnus jubet communi methodo, illudque cicatrizari posse afferit absque ullo hydrophobiae metu. Ingenue autem fatetur, hujus antidoti inventionem atque explorationem deberi *Jacobo Sylvano Domino de Pyrou*.

Tamen satis frequentia observata docuerunt postea, plures post hujus remedii usum hydrophobos factos fuisse; hinc & hujus remedii usus viluit, nisi quod quandoque aegris detur eodem tempore, dum alia efficaciora ex mercurio remedia tentantur, uti antea dictum fuit; simulque vulnus diu apertum retinetur.

Vel nimis laudato Majerno &c. Hujus remedii descriptio habetur in *Actis societatis regiae Londinensis* (x). Sumebantur rutae foliorum, a cau-

(v) De Morb. Contag. pag. 276. &c. (x) Num. 191. pag. 409. & Philosoph. Transact. Abridg. Tom. III. pag. 284.

a caulibus mundatorum & contusorum, unciae sex, Theriacae Londinensium [vel venetae, quod melius est] allii contriti, & tenuis limaturae stanni, singulorum unciae quatuor: vase terreo, rite clauso, digerebantur in quatuor libris vini albi generosi, vel & canariensis, balneo per quatuor horas, leni ebullitione, cavendo ne vapor exiret; dein colatura expressa servabatur. Pro tenerae vel calidae constitutionis hominibus loco vini substituebatur cerevisia generosa bene fermentata.

Dabatur ille liquor medicatus ad duas vel tres uncias, in quibusdam aegris etiam majori copia, singulo mane per novem dies, & a cibo per tres horas post sumtum remedium debebat abstinere aeger. Faeces residuae, quae in colo remanserant, debebant vulneri applicari, & renovari singulis viginti quatuor horis. Simul monetur, illud remedium debere potari frigidum, vel saltem leviter tantum tepefactum, propinarique ante nonum diem post morsum inflictum; secus enim sanguis jam nimis infectus foret hoc veneno.

Simile remedium ibidem describitur electuarii forma; nisi quod scordium, serpentaria virginiana, & hyperici flores, addantur: quod debebat pariter per novem dies exhiberi.

Facile patet, & illud remedium agere, ut calidum penetrabile aromaticum sudoriferum; simulque opium continere: de similium usu dictum fuit ad §. 1143.; sed specifica vi domari inde venenum rabidum, non constat experimentis.

NEC IN INSOMNIIS SACRIS REVELATA RADICE CYNORRHODONIS. De illa apud *Plinium* (y) leguntur sequentia. *Insanabilis ad hosce annos fuit rabidi canis morsus, pavorem aquae, potusque omnis afferens odium. Nuper cujusdam militantis in praetorio mater vidit in quiete, ut radicem sylvestris rosae, quam cynorrhodon vocant, blanditam sibi in fructo, mitteret filio bibendam; in Lacetania res gerebatur, Hispaniae proxima parte: casuque accidit, ut milite a canis morsu incipiente aquas expavescere, superveniret epistola orantis, ut pareret religioni: servatusque est ex insperato, & postea quisquis auxilium simile tentavit.* Sed nimis notum est, *Plinium* plurima collegisse in vasto suo opere, de quorum fide merito dubitari potest. Forte & cynorrhodonis, sive rosae caninae, nomen, fecit, ut ad canum morsus utilis crederetur haec planta. Sed notum est, asperis spinosis plantis hoc nomen datum fuisse a Botanicis, uti *cynosbato* &c. Saltem hoc certum est, recentiorum observatis non confirmari vires, quas *Plinius* huic radici tribuerat.

ALIISVE IN COELUM ELATO LICHENE CINEREO TERRESTRI. In egregia muscorum historia [z] *Celeberrimus Dillenius* hanc plantam descripsit sub nomine *Lichenoidis digitati cinerei*, *Lactucae foliis sinuosis*, & pulchram figuram dedit; monuitque celebrari tanquam specificum remedium ad praecavendam hydrophobiam, atque prostare in officinis Londinensibus *pulverem*, *antilyssum* dictum, ex aequali copia hujus musci & piperis

(y) Lib. XXV. Cap. 11. pag. 629. & Lib. VIII. Cap. XLI. pag. 195. (z) Pag. 209.

ris nigri compositum. Magnam famam huic remedio conciliavit testimonium Celeberrimi Archiatri *Rich. Mead*, qui tamen dimidiam tantum piperis partem addidit. Sequenti autem methodo dabatur illud remedium. Praemittebatur venae sectio in brachio ad novem aut decem uncias. Musci hujus bene depurati, exsiccati, dein pulverisati, unciae dimidiae addebantur drachmae duae piperis nigri in pulverem triti: haec simul bene mista dividebantur in quatuor doses aequales. Quatuor diebus successivis mane, vacuo ventriculo, dabatur una dosis cum dimidia pinta lactis vaccini calidi: his quatuor dosibus sumtis, omni mane, jejunus aeger debebat immergi balneo aquae frigidae per mensis spatium, hac lege, ut totus mergeretur, & tantum per dimidium minutum horae maneret in aqua, si admodum frigida esset. Postea adhuc sexties eodem balneo uti debebat duarum septimanarum spatio.

Dubium autem videtur, an felices successus illius remedii huic musco tribui debeant, cum & piper tanta copia addatur, & praeterea balnea aquae frigidae toties repetita multum huc facere videantur, uti ad §. 1143. dictum fuit. Saltem habentur observationes, quae docent, post usum hujus remedii hydrophobiam secutam fuisse. Puer enim, cujus pollicem rabidus canis momorderat, sumsit mane & vesperi drachmam pulveris antilyssi per quadraginta dies, decies usus fuit maris balneo: postea calculi sectionem passus optime convaluit; & tamen post novendecim menses periit hydrophobus (*a*). Unde videtur concludi posse, quod non certo constet de vi specifica hujus remedii.

PIMPINELLA. De hoc remedio legitur apud *Palmarium* (*b*); quod Venator Henrici Secundi Galliarum Regis, dum gravi morbo decumberet, illud bona fide revelaverit *Joanni Fernelio*, quem ut praeceptorem suum venerabatur *Palmarius*. Primo autem pimpinellae efficaciam expertus fuerat in canibus regiis, unde affirmabat, quod si quis demorsus a cane rabido *aliquot diluculis, vel in acetariis, vel alio quovis modo, apparatam (pimpinellam) comederet, nihil inde incommodi sentire posset*. Interim tamen non memini in *Fernelii* operibus hujus specifici mentionem fieri; at *Palmarius*, sua antidoto fretus, fatetur, quod noluerit tempus & operam perdere in aliis inveniendis. Unde patet, pimpinellae efficaciam non satis probatam esse, ut hominis demorsi salus huic remedio committi possit.

JECORE RABIOSI CANIS EXUSTO. Cum antea ad §. 1136. constiterit, multiplici contagio illud venenum posse conciliari corpori humano, merito metuuntur specifica illa remedia ex ipso animali rabido desumta. Verum quidem est, si in cineres ureretur hepar talis animalis, non videri inde mali quid metuendum esse, cum ignis vivus lustret omnia animalium & plantarum venena, destruendo illorum fabricam: sed ab inerti cinere pariter vix quid boni exspectandum videtur, cum mera fere terra constet. Verum commendatum fuit a quibusdam, ut demorsi assatum

(*a*) Medical Essais Tom. V. Part. 2. pag. 984.

(*b*) De Morbis contagiosis pag. 278.

tum canis, qui momordit, jecur comederent per triduum; & *Palmarius* [*c*] affirmat, se experientia dicidisse, aliquot rusticos hoc remedii genere Hydrophobiam effugisse. Quantum autem *Palmario* in his fidendum sit, patet ex ante dictis. Certe puer novem annorum totum hepar canis, qui illum momorderat, comedit frixatum solus, & post mensem a morsu inflicto periit hydrophobus (*d*). An credibile videtur, rusticos evasisse, parte hepatis comesta, dum integrum hepar salvare non potuit miserum puerum?

Plura alia laudantur remedia ad hunc morbum (*e*) apud auctores varios, sed ex illis, quae modo recensita fuerunt, satis apparet, quid exspectandum sit de reliquis.

(*c*) Ibid. pag. 275. (*d*) Philosoph. Transact. Abridg. Tom. V. pag. 367. (*e*) Ibid. Tom. III. pag. 283.

SCOR.

SCORBUTUS.

§. 1148. SCorbutus septentrionalis maris accolis frequentissimus morbus, plurimorum aliorum causa, neque recens, neque Veteribus praetervisus, licet haud adeo accurate descriptus, defectu longarum navigationum, & peregrinationum in plagas telluris frigidissimas.

Quamvis negari nequeat, apud Veteres Medicos plura symptomata scorbuti recenseri in descriptione quorundam morborum, quos alio nomine indigitaverunt, tamen non adeo videntur perspexisse hujus morbi indolem, neque tam evidenter descripsisse, ut plena scorbuti cognitio inde hauriri posset. Neque videtur adeo frequenter occurrisse hic morbus, ac quidem hodie solet, ob rationes nempe statim dicendas. Constat enim, Medicos celebres, in lectione Veterum Medicorum satis etiam versatos, pro novo morbo scorbutum habuisse, dum incipiebat se quaquaversum diffundere. Hanc sententiam amplexus fuit *Citesius* (*f*), uti & *Freind* (*g*); qui voluerunt, circa medietatem saeculi decimi sexti morbum hunc longe lateque grassari incepisse. Certe *Forestus* (*h*), qui hoc tempore floruit, scorbutum pro novo morbo habuit. Quin imo ipsum nomen, quo hic morbus hodie ab omnibus Medicis designatur, apud Latinos aut Graecos Medicos vetustiores non occurrit, neque ab his linguis derivatur; sed videntur populi septentrionales huic morbo, qui ipsis frequenter molestus est, illud nomen imposuisse; uti patet ex sequentibus, quae apud *Olaum Magnum* leguntur (*i*) de illis, qui in urbibus obsessis degunt, & obsidentium commeatum quocumque modo surripere tentant, *ne defectu carnium recentiorum morbum incurrant, quibusvis aegritudinibus tristiorem, patria lingua* Scorbucch *appellatum, hoc est faucium stomachum, diris cruciatibus, & diuturno dolore, tabefactum: Frigidi enim, ac indigesti, cibi avidius sumti, morbum hujusmodi causare videntur, qualem Medici cachexiam universalem appellant.* Alio in loco (*K*) vocat eundem morbum *Schoerbucch*; unde belgicum nomen *Scheurbuycch* videtur derivatum fuisse; licet & apud eosdem *Scheurbecch*, ob ulcera oris & gingivarum depascentia, & *Scheurbot*, ob dolores osteocopos, dicatur. Cum

(*f*) Opusc. Med. pag. 168. (*g*) Histor. of Physicch Tom. II. pag. 387. (*h*) Lib. XIX. Observ. XI. Tom. II. pag. 417. Dodon. Prax. Med. Cap. XVII. pag. 70. (*i*) Histor. de gentibus septentrion. Lib. IX. Cap. XXXVIII. pag. 316. (*K*) Lib. XVI. Cap. L. pag. 570.

Cum autem in hoc morbo, post dolores molestos & lancinantes, saepe cutis deturpatur maculis caeruleis; hinc & vocaverunt *Blaeuwescheut*; & mutata pronuntiatione *Blaeuweschbuyt*, licet minus bene. Satis autem patet, *Scorbuti* nomen ab antiquo vocabulo, quo septentrionales populi hunc morbum designabant, derivatum fuisse.

Apud *Hippocratem* [*l*], dum lienis morbos describit, secundo loco designatur affectus, in quo *color immutatur, & niger cernitur, pallidus malicorii instar; ex aure male olet, & gingivae male olent, & a dentibus secedunt, & in tibiis ulcera, qualia pustulae nocturnae, erumpunt; membra extenuantur, neque stercus per alvum dejicitur*. Plurima ex his symptomatibus in scorbuto observantur quidem, sed tamen totam mali originem lieni adscripsit *Hippocrates*; &, si pertinax morbus fuerit, lienem inuri jussit. Alio in loco (*m*) recenset morbum, quem *Ileon sanguineum* vocat, in quo sequentia contingere dicit: *Ex ore male olet, a dentibus gingivae abscedunt, & ex naribus sanguis effluit. Interdum vero & ex cruribus ulcera erumpunt; & haec quidem sanescunt, alia vero exoriuntur: color niger est, cutis tenuis: ad deambulationem & exercitationem haud promtus est.* Omnes enim *Hippocratis* interpretes & editores particulam negativam, *haud*, in textu omissam esse testantur, cum reliquis, quae in textu habentur, repugnare videatur, quod talis aeger ad motum exercendum promtus foret. Certe haemorrhagiae, & quidem periculosae, satis familiares sunt scorbuticis, & lassitudo totius corporis, uti postea patebit. Praeterea notatur, quod tales aegri sint λεπτοδέρμοι, & videmus in scorbuto a levissima offensa cutim abradi quasi, & ulcera difficilia sequi; inprimis in cruribus, ubi, si cutim tantum unguibus scalpant, saepe post levem excoriationem sequitur annosum ulcus. Videtur autem *Hippocrates*, licet plura scorbuti symptomata recensuerit, tamen non habuisse congeriem horum symptomatum pro morbo peculiari, sed credidisse, omnia haec pendere a splenis vitio. Ita enim statuit [*n*]: *Gingivae vitiatae, & ora graveolentia his, quibus splenes sunt magni. Quicumque vero habent splenes magnos, & neque sanguinis eruptiones illis contingunt, neque oris graveolentia, horum tibiae ulcera prava habent, & cicatrices nigras.* Observaverunt & recentiores Medici, splenem aliquando insigniter mole auctum fuisse in scorbuticis: ita *Celeberrimus Mead* [*o*] in cadavere rustici, scorbutum passi, invenit ingentem lienis molem, *sed forma naturali, & sola magnitudine aucta; neque color mutatus erat, nec mollitiem tumor aut scirrhus vitiaverat. Pendebat autem libras quinque & quartam librae partem, cum hepar quatuor tantum libras totidemque uncias pondere aequaret. Substantia denique, quae visceris hujus natura est, laxis fibris suffusum nigrum colorem visui obtulit.* Interim tamen pluribus observatis constat, quae apud *Bonetum* (*p*) collecta habentur, frequenter lienem ab omni vitio immunem inventum fuisse in cadaveribus scorbuticorum.

Me-

(*l*) De Internis Affectionibus Cap. XXXIII. Charter. Tom. VII. pag. 662. (*m*) Ibidem Cap. XLVIII. pag. 672. (*n*) Praedict. Lib. II. Cap. XVII. Charter. Tom. VIII. pag. 826. (*o*) Monit. & Praecept. Medic. pag. 223. (*p*) Sepulc. Anatom. Lib. III. Sect. 19. Tom. II. pag. 337.

Meminit & *Plinius* [q] morbi cujusdam, quo corripiebantur milites in germania trans Rhenum, castris a Germanico Caesare promotis. Decidebant autem illis intra biennium dentes, & compages in genibus solvebatur: aquae vitio adscribit morbum, monuitque a Medicis *stomacacen* vocari, & *sceletyrben*. Prius nomen ferri potest, cum in scorbuto oris vitia frequenter occurrant. Sed Σκελοτύρβη aliam significationem habet: ita enim definitur apud *Galenum* (r) hoc vocabulum: *Scelotyrbe species est paralyseos, qua quis rectus ambulare non potest, & latus alias in rectum, quandoque sinistrum in dextrum, aut dextrum in sinistrum, circumfert; interdum quoque pedem non attollit, sed attrahit, velut illi, qui magnum quid ascendunt.* Quamvis autem paralysis quandoque scorbuto superveniat, uti postea dicetur, non videtur tamen definitio scelotyrbes convenire scorbuto.

Ex quibus omnibus videtur concludi posse, quod morbus ille, qui hodie scorbutus vocatur, non quidem fuerit omnino incognitus Veteribus Medicis, sed tamen non ita accurate descriptus, quia rarius occurrebat. Docent enim observata, quod septentrionales orbis plagae maxime obnoxiae sint huic morbo; cum Veteres Medici, quorum scripta ad nos pervenerunt, alia loca incoluerint. Praeterea omnium pessimus scorbutus observatur in nautis, qui longas navigationes suscipiunt, & per plures menses salsis aut fumo induratis carnibus & piscibus vesci coguntur: verum illis temporibus, quibus Veteres Medici vixerunt, longinqua illa per mare itinera non suscipiebantur, cum acus nauticae usus nondum cognitus erat.

§. 1149. HIC, quum variatis admodum symptomatibus saepe fallat, melius non cognoscetur, quam si, tota ejus historia praemissa, deinde demum de ejus natura constituatur.

Omnes Medici, qui de scorbuto scripserunt, fassi fuerunt, quod magnam difficultatem invenerint in definiendo hoc morbo, & determinandis talibus signis pathognomicis, per quae scorbutus cognosci & ab aliis morbis distingui posset. *Sennertus*, qui collegit ex optimis auctoribus praecipua, quae ad hunc morbum spectant, dicit (s): *Tanta omnino morborum & symptomatum farrago in hoc affectu concurrit, ut vix alius sit tam πολύμορφος, & qui sub tot morborum speciebus latitet, ac Medicos, etiam cum cavisse maxime videntur, saepe decipiat & deludat.* Patebit enim ex sequentibus, mutari symptomata in decursu hujus morbi, & in initio plures habere proprietates communes cum aliis morbis. Deinde, dum ille morbus inveterascit, nunc has, nunc alias, corporis partes magis afficit, & quidem adeo, ut diligentes hujus morbi observatores fassi fuerint, vix in binis scorbuticis eadem omnino symptomata obtinere. In omnibus quidem obtinet, uti postea §. 1153. dicetur, talis degeneratio humorum, ut magis lentescant, simulque huic len-

(q) Hist. nat. Lib. XXV. Cap. III. pag. 629. (r) Definit. Med. N. 293. Charter. Tom. II. pag. 265. (s) Lib. III. Part. 5. Sect. 2. Cap. 1.

lentori junctam habeant acrimoniam: verum varii hujus lentoris gradus esse possunt, varia indoles & intensitas acrimoniae. Deinde prout ex singulari temperie, vel ex aliis causis simul concurrentibus, quaedam partes corporis plus afficiuntur a morbosa hac humorum dispositione, nova orientur symptomata, quae aliorum morborum speciem referent. Sic dolores pleuritici, stomachici, iliaci &c., a scorbuto fiunt, uti postea ad §. 1151. dicetur, remediis antiscorbuticis curabiles; & qui alia methodo exacerbantur potius quam mitescunt; uti *Eugalenus*, qui optime de hoc morbo scripsit, pluribus observationibus practicis probavit. Inde autem factum fuit, ut Medici, praxim exercentes in illis locis, ubi frequenter scorbutus occurrit, ubique & semper scorbutum incusaverint, licet a longe aliis causis morbi producti forent. Conquerebatur *Sydenhamus* (t) de hac re, dicens: *Hic obiter, sed & libere tamen, dicam, quod, licet nullus dubitem, quin scorbutus in his plagis Borealibus revera inveniatur, tamen eum morbum non tam frequentem, quam fert vulgi opinio, occurrere persuasum mihi habeo; multos autem ex his affectibus (ne pluribus dicam) quorum nomine scorbutum incusamus, vel morborum fientium, nondum vero factorum, quique nullum adhuc certum induerunt typum, effecta esse, vel etiam infelices reliquias morbi alicujus nondum penitus devicti, a quibus sanguis caeterique humores contaminantur.* Certum est, insolitam pigritiam & torporem, quae scorbutum incipientem comitantur, etiam praecedere alios morbos futuros, & manere saepe diu post graves morbos debellatos. Ideo optime monet paulo postea, quod, nisi ad haec attendatur, *scorbuti nomen, ut hodie fit, in immensum crescet, & omnem fere morborum numerum absolvet.*

Ut ergo bona Diagnosis scorbuti praesentis habeatur, debet prius considerari morbi historia, quae causas praegressas, & symptomatum, in hoc morbo successive occurrentium, ordinem, enumerat. Sic enim certi quid statui poterit de hoc morbo, qui sub aliorum morborum larva minus attentos toties fefellit.

§. 1150. INvenitur apud Britannos, Batavos, Suecos, Danos, Norvegos, Germanos septentrionales, seu inferiores; attingit adeoque Boreales populos, & frigidiori sub climate viventes; atque inter hos maxime infestat vicinos mari, locis marina aqua submersis, lacubus, paludibus, glebae spongiosae pingui, solo depresso inter aggeres exaltatos, aquam coercentes, sito; inprimis saevit in otiosos, hyemali tempore in locis lapidibus instratis & extructis frigidos, in nautas salsis, fumo duratis, carnibus, pane biscocto, aqua putrida, verminosaque, utentes mari, terrave; item quos aves aquaticae, pisces salsamentarii, ad ventos, fumosve indurati, caro bubula, suillave, fumo & sale condita nimis delectat, vel farinacea non fermentata, pisa, fabae, caseus salitus,

(t) Sect. VI. Cap. v. pag. 349. 350.

tus, acer, antiquus; hos qui Melancholiae, Maniae, labi hypochondriacae, hystericae, morbis lentis, obnoxii vivunt, maximeque qui nimio Cortice Peruviano fuerunt usi.

Patuit ex illis, quae ad §. 1148. dicta fuerunt, scorbutum septentrionales regiones magis infestare: interim tamen videtur certum esse, quod hoc non adeo fiat ob acre frigus, sed potius ob alias rationes. In orientales Indias navigantes ipsa sub Zona torrida scorbutus saepe pessimo modo infestat, uti nimis notum est; & observatum fuit in Gallia (u), aestivis sub fervoribus scorbutum admodum exasperatum fuisse, & plurimos, qui jam reconvalescere incipiebant, pessime se denuo habuisse. Dum hoc considerabat egregius Medicus (v) venit in hanc opinionem, *causam veram & primariam scorbuti nullam aliam esse, quam abstinentiam diuturniorem a quocumque genere recentium vegetabilium*. Certe plurimis & validis argumentis hanc sententiam firmat. In obsidione Thorunensi, praeter urbis incolas, aliquot millia militum praesidiariorum hoc morbo abrepta fuerunt; dum interim Suecis obsidentibus nihil tale contingeret. Notum autem est, obsidentes copiam olerum & vegetabilium habere posse, obsessos non. Dum exercitus Caesareus circa Temesvvariam in hyberna deductus fuisset, plura millia militum scorbuto perierunt; & quod notandum est, in gregarios milites solos saeviebat morbus, dum omnes praefecti, etiam inferioris ordinis, immunes erant. Verum notat, hyemem diuturniorem fuisse, olera propter obsidionem praegressam vastata, & propter paludes huic urbi vicinas hortos oleraceos longius remotos fuisse. Unde certe gregarii milites vel nullis vel raris vegetabilibus frui poterant, praefecti in hybernis stationibus lautius vivebant. Simulac autem verno tempore nova dabat munera tellus, cessavit morbus. Constat illos, qui in Indias orientales navigant, saepe scorbutum pati, dum per plures menses vegetabili cibo recenti abstinere coguntur. Simulac vero ad Promontorium Bonae spei appellunt, aegros in nosocomium deferunt, jusculis ex carne recenti cum omni oleorum genere coctis & gratissimis fructibus, reficiunt, tam felici cum eventu, ut quatuordecim dierum spatio sani redeant omnes fere ad labores solitos. Confirmantur praeterea modo dicta observationibus Celeberrimi *Cocchi* (x), qui, antequam pulchrum illum tractatum de scorbuto ediderat *Bachstrom*, similia cogitaverat de natura & indole scorbuti, dum videbat hunc morbum semper sequi longam a vegetabilibus abstinentiam; & e contra brevi superari eundem per diaetam vegetabilem; modo nondum viscera exesa fuissent & destructa per pessimam diuturni jam scorbuti acrimoniam. Cum autem Borealibus populis rigida & diuturna sit hyems, & plurium mensium spatio nivibus sepulta tellus nulla proferat vegetabilia, atque tunc piscibus carnibusve fumo vel aere siccatis, aut

(u) Mém. de l' Acad. des Sciences 1699. Mém. pag. 245.

(v) Bachstrom Observ. circa Scorbut. pag. 12., & seq.

(x) Bagni di Pisa 253. in Notis.

aut sale conditis, vivant, patet ratio, quare scorbutus frequentior his contingere soleat.

Atque inter hos maxime infestat vicinos mari &c. Cum in scorbuto pessimo, uti postea dicetur, magna adsit putredo, ita ut cadaver oleant miseri, & vegetabilis victus penuria, ad putredinem disponens, merito inter causas scorbuti numeretur, uti modo dictum fuit, patet ratio, quare illi homines, qui in aere putridis effluviis inquinato vivere coguntur, huic morbo inprimis obnoxii sint; maris nempe accolae, & prae ceteris, ubi degunt talibus in locis, quae subinde marina aqua submerguntur. Illi, qui aquam marinam salubrem & potabilem reddere conati fuerunt, hanc inprimis difficultatem invenerunt, quod ingratum & subputridum saporem tollere non potuerint; salem enim marinum, qui in hac aqua adest, inde separare facile poterant. Unde observatur, quod, dum recedente maris aestu litus adhuc madidum solis calori exponitur, pessimus foetor per vicina loca dispergatur; & longe adhue magis, dum pisces, conchylia &c., in litus ejecta, brevi putrescunt. Neque hoc mirum videbitur, si consideremus piscium multitudinem, eorundem propagationem numerosam, & quorundam ex his ingentem molem: verum maxima pars horum in mari perit, & piscium haec cadavera putrescunt sub undis. Si balaena in litus ejecta, & ibi mortua, intolerabilem foetorem per aliquot milliaria dispergere potuerit; quid fiet, dum ingens harum belluarum numerus putrescit in mari. Paucae enim piscium species sunt, quae humanis usibus serviunt, & vasta balaenarum cadavera, exsecto adipe, ac flexilibus bronchiorum cartilaginibus, in mari relinquuntur a piscatoribus. Si jam his addantur plantae marinae molles, adeo numerosae, pariter in mari putrescentes, tot hominum & aliorum animalium submersa cadavera, facile patebit ratio, quare ingens illa aquarum congeries putrido & ingrato inficiatur sapore, & odore. Minor quidem foetor percipitur, ubi profundum mare est, quia ingenti aquae columna teguntur haec in fundo maris demersa, & quod exspirat ventis difflatur. Verum circa litora, ubi nec profundum aequor est, & per aestum nunc aqua teguntur quaedam loca, alio tempore non, ibi molestus ille foetor magis percipitur; & quotidiana observata docent, talibus in locis degentes vivere morbosos & scorbuto frequenter affligi.

Ob eamdem causam hunc morbum patiuntur illi, qui stagna & loca paludosa accolunt, quae etiam aestivis inprimis caloribus pessimum foetorem spargere solent; omnium maxime si venti validi & frequentes non difflent noxias has exhalationes. Ob hanc causam pejus afficiuntur, qui depressa & simul uliginosa loca incolunt, quae minus ventis perflantur. Plura talia loca apud Batavos sunt, quae cespitibus, igni alendo servientibus, eductis inundantur aqua: aggere dein circumducto collectam aquam educunt per molendina, sicque stagna talia & paludes convertunt in laeta pascua; sed qui inhabitant talia loca, fere omnes scorbuto languent, & dentibus cariosis ac gingivis sanguinolentis morbum testantur; imo plerumque in ipso flore aetatis jam fiunt edentuli: (videantur & illa, quae §. 1108. de noxis aeris

r 2 stagnan-

ſtagnantis, paluſtris, & umbroſi habentur): morbum tamen diutius tolerant ob labores perpetuos, nam

Inprimis saevit in otiosos. Imminutum motum animalem ad glutinoſam ſpiſſitudinem diſponere humores noſtros, alia occaſione ad §. *69*. probatum fuit; poſtea autem demonſtrabitur §. 1153., una cum acrimonia adeſſe ſanguinis craſſitiem. Vita ergo otioſa & ſedentaria diſponit ad hunc morbum: unde & in illis locis, ubi ſcorbutus frequens eſt, obſervatur, textores, ſartores, & ſimiles, ſedentarias artes exercentes, ſaepius hoc morbo affici. Multos vidi, qui, laborioſa vita & frugali, tantum acquiſiverant pecuniae, ut ingraveſcente aetate, paucis contenti, leni in otio vivere poſſent; his ſemper ſuaſi, ut quotidianis deambulationibus, agricultura, vel alio quovis modo, corpus exercerent: quod ſi negligerent, brevi in hunc morbum incidebant. Quamdiu in longinquis navigationibus procelloſum mare perpetuos fere labores nautis imperat, plerumque adhuc ſatis ſani vivunt. Verum ſimulac per longius tempus ſerenum mare fuerit, incipiunt ſcorbuti veſtigia apparere, & cito creſcit morbus ob durum victum & alia, de quibus ſtatim dicendum erit: unde periti navarchae invitos cogunt ad labores, etiam inutiles, dum tranquilla ſerenitas adeſt diu.

Hyemali tempore in locis lapidibus &c. Plurimi apud Batavos totam vitam fere in talibus locis tranſigunt, quae infra ſolum depreſſa ſolis feneſtris eminent (*cheldercebeuccbens* vulgo vocantur). Perpetuam humiditatem ibi adeſſe ſatis experiuntur: hinc & lapidibus pavimentum ſternunt, & ipſos parietes tegulis lapideis incruſtant, probe gnari, omnia ex ligno parata ab humiditate brevi corrumpi & deſtrui. Quin imo, peſſimo more, & in talibus locis cubilia ponunt, licet obſervent quotidie, lectum, ſtragula, & ſuppoſita lecto ſtramina, madeſcere. Verum quidem eſt, quod focum inſtruant, ſed ſub camino, neque adeo largum tamen; hinc de nocte, dum ignis ſilet, in loco tali humido & frigido dormiunt. Apud plures, parcimoniae cauſa, ignis ſub cineribus ſepelitur, poſtquam culinari inſervivit uſui; neque ſemper frugalis coena novum ignem poſcit, vel ſaltem modicum tantum. Quin imo ſaepe munditiei maxime ſtudioſae matronae malunt veſpertino tempore frigus pati, quam magno labore deterſum focum novo igne exſtructo maculare. Dentes in his eroſi, gingivae dolentes ſemicorruptae, moleſti dolores per totum corpus ſparſi, quotidiana obſervatione docent, quam familiaris ſit ab hac cauſa ſcorbutus; quod etiam jam notaverat *Olaus Magnus* (*y*) ubi de ſcorbuto agit, dicens: *Videtur eſu ſalſorum ciborum, nec digeſtorum, naſci, & frigida murorum exhalatione foveri. Sed vim tantam non habebit, ubi muri interius tabulis quorumcumque lignorum ſunt cooperti.*

In nautas salsis, fumo duratis &c. Tali enim victu coguntur uti nautae in longis navigationibus, cum recentes carnes diu ſervari non poſſint. Oves, gallinae, porci, quandoque aluntur in navibus, ut ſubinde recentes carnes & juſcula haberi poſſint, ſed nunquam tanta copia, ut omnibus ſuffi-cere

(*y*) Hiſtor. de Gentib. Septentrion. Lib. XVI. Cap. LI. pag. 570.

cere valeant. Praefectorum navis & aegrorum usibus haec solum dicantur. Unde patet, necessario crassos, pingues, terrestres, humores nasci [vide §. 1093.], quibus muriatica acrimonia se admiscet. Quamdiu autem valido motu corporis crassorum adunatio impeditur, satis commode se habent, uti dictum fuit; inprimis si potu copioso diluantur humores, & eluatur illud salsum abundans in sanguine. Verum dum calores sub aequatore incipiunt experiri, plerumque aqua, illorum potui destinata, putrescere incipit, & pessime foetere; unde miseri potum fastidiunt, & vel nullum sumunt, vel parcissimum. Verum quidem est, quod aqua haec putrida post aliquod tempus incipiat sedimentum deponere, lympida fieri, & potabilis denuo reddi; atque dein bona maneat; interim tamen, dum per plures dies, imo quandoque septimanas, horrendam fracedinem spirat aqua, adeoque a potu abhorrent nautae, pessima dispositio humorum nascitur, dum nec satis diluitur crassum, nec sudori & urinae subministratur vehiculum sufficiens, ut per has vias acria de sanguine elui possint. Illi vero, in quibus ingens sitis aquae putrescentis fastidium vincit, una cum potu putrida haec miasmata ingerunt, pariter nocitura: idem contingit quandoque, ubi aquae penuria adest, dum adversa tempestate diutius protrahitur navigatio, quam communiter fieri solet.

Quod autem sale conditarum carnium usus ad scorbutum faciat, etiam inde patet, quod illi homines, qui naufragium passi, vel mercede conducti, in ultimis septentrionis plagis hyemem transegerunt, omnes fere mortui sint scorbuto, ubi his solis vixerunt. E contra plurimi ex illis, qui recentes cervorum, vulpium, ursorum, carnes venatu sibi comparaverant, evaserunt [z].

ITEM QUOS AVES AQUATICAE, PISCES &c. Aves aquaticae piscibus vivunt, saltem plurimae: cum autem pisces cito putrescant, hinc & hae aves, ubi his fere solis pascuntur, dant nutrimentum, quod sponte sua in putredinem tendit, cum omnia animalia, quae aliis animalibus nutriuntur, omnes succos facile alcalescentes habeant [vide §. 79.]. Praeterea in piscibus pingue abundat oleum, & ideo aves piscivorae omnes rancidum sapiunt plus vel minus: rancida autem talis acrimonia pejor est simplici putredine, & ubi semel humoribus nostris mista est, difficilius inde eluitur. Ob eandem rationem pisces salsamentarii salem pertinaciter retinent, uti etiam carnes pinguiores, ubi semel penetratae fuerunt sale, quo condiuntur; tunc enim nequidem diuturna maceratione & coctione in larga aquae copia a sale liberari poterunt. Cum autem Batavi hyemali tempore similia in deliciis habeant, imo recentes carnes fastidiant plurimi, patet & alia ratio, cur frequentius scorbuto laborent. Septentrionales populi, experientia docti, inde scorbutum fieri, in diuturnis obsidionibus omnem operam adhibebant, ut obsidentium pecudes abducere possent, & mira industria in

(z) Hedendaagsche Historie &c. door Salmon. VII. deels sesde stucchje pag. 869. &c.

censetur. Notavit egregius ille vir, qui *Ansoni* navigationem circa totum orbem terrarum descripsit [*e*], scorbuto afflictos classiarios pusillanimes fieri, & a levissima etiam causa summo terrore percelli; imo observavit, dum adversa quaedam contingerent, quae spem felicis in patriam reditus minuebant, mox augeri morbi violentiam, sic ut perirent illi, qui in ultimo morbi gradu versabantur; alii vero, qui languida membra trahentes adhuc utcumque fungi poterant suo munere, statim cogebantur decumbere.

Cum autem §. 1108. demonstratum sit, labem hypochondriacam & hystericam merito inter evidentes melancholiae causas numerari, patet & ratio, quare his malis afflicti aegri in scorbutum proni sint, si aliae causae hujus morbi simul accesserint: & inprimis si talibus locis vixerint, ubi endemius scorbutus est.

Cum autem §: 1051., ubi de generalibus morborum chronicorum causis dicebatur, constiterit, quod in morbis lentis & major viscositas humorum, & acrimonia varia observetur, dum a sana indole sanguis degenerat, patet satis, quare his morbis obnoxii facile scorbutici fiant.

Maximeque qui nimio cortice Peruviano fuerunt usi. Antea ad §. 753., ubi agebatur de illis effectis, quae febrem intermittentem sequi solent, notatum fuit, quod post has febres, inprimis si diuturnae & validae fuerint, humores crassi & acres reddantur, simulque solidae partes corporis debilitentur; unde ob laxa vasa, & liquida crassa atque acria simul, febres intermittentes aliquando terminarentur in scorbutum & alios morbos chronicos. Ubi autem pertinacibus talibus febribus curandis adhibetur cortex Peruvianus, tunc mutationes humorum & solidarum partium corporis, per ipsam febrim praegressam factae, male adscribuntur usui corticis Peruviani. Interim tamen & hoc observatur, post aestates fervidissimas sequi autumnali tempore febres intermittentes difficiles, cum anxietate praecordiorum, levi flavedine oculorum, & urina subicteritia, quae omnia docent, in visceribus abdominalibus obstructiones natas esse. Ubi intercalaribus diebus solventium remediorum copia datur, haec per febrim sequentem mota saepe feliciter expediunt saburram visceribus infarctam, sicque tuto tolluntur hae febres; vel si pergant, liberatis jam a materia obstruente visceribus, cortice Peruviano dato feliciter curantur. Ubi autem, antequam soluta fuerit expulsa haec materia, praepropere datur cortex Peruvianus, languent tales aegri; sique repetatur corticis usus, dum prima recidivae signa apparent, pertinax saepe obstructio manet in toto systemate vasorum mesentericorum, quae ergo melancholiae & morbo hypochondriaco originem dare poterit (vide §. 1108.), adeoque & scorbuto, uti modo dictum fuit. *Sydenhamus* (*f*), qui indignabatur, uti antea dictum fuit, scorbutum toties inculpari in morbis chronicis, & qui cortice Peruviano in febribus intermittentibus aliisque morbis curandis satis libere usus fuit, ingenue fatetur, dolores va-

(*e*) Ansons Voyage round the world &c. pag. 143.

(*f*) Sect. VI. Cap. v. pag. 351.

vagos, anomalis & inconditis symptomatibus stipatos, saepe sequi. Suspicabatur primo ad affectuum hystericorum classem referri debere haec mala; sed iteratis experimentis didicit, quod remediis hystericis non cederent illi dolores, sed antiscorbuticis feliciter tollerentur: ideo rheumatismum scorbuticum vocavit, & monuit, quod illi, *qui longum & repetitum corticis Peruviani usum experti sunt, huic malo sint obnoxii; quod quidem, ut obiter attingam*, inquit, *unicum est incommodum, quod ex hoc remedio illatum novi unquam*. Tamen & alia mala imprudentem corticis Peruviani usum in febribus intermittentibus curandis secuta fuisse, in illarum febrium historia patuit. Sufficit hic notasse, quod, fatente *Sydenhamo*, corticis Peruviani nimium usum scorbuti symptomata secuta fuerint, quae non cedebant nisi remediis huic morbo debellando propriis.

§. 1151. DUM vero hos aggreditur, his fere phaenomenis incedit, augetur, maturatur:

1. Pigritia insolita, torpor, sedendi & decumbendi amor, lassitudo spontanea toto corpore, gravitas ejusdem, musculorum omnium dolor quasi a nimia fatigatione, maxime in cruribus lumbisque, ambulandi inprimisque per acclive vel declive summa difficultas; mane a somno evigilanti sensus omnium artuum & musculorum quasi fatigatorum & contusorum.

Optimam Diagnosin morbi dat enumeratio symptomatum, quae observantur illo tempore, dum morbus adest, unde & scorbutus hic tali modo describitur. Verum in multis morbis, & inprimis in acutis, inter congeriem symptomatum inveniuntur quaedam, quae, dum adsunt, certo morbum determinant, & ab aliis omnibus morbis distinguunt, licet praeterea in eodem morbo observentur symptomata, quae etiam in aliis morbis inveniuntur. Sic v. g. febris acuta cum pulsu duro, dolore acuto punctorio, inspirationem admodum impediente, cum tussi fere perpetua, in pleuritide inveniuntur, & ejus diagnosin faciunt. Dum ferox & perpetuum delirium cum febre acuta continua oritur, Phrenitis adesse dicitur. In duobus autem illis morbis multa adsunt saepe symptomata communia, nempe sitis, anxietas, nausea quandoque, calor, pervigilium &c. In morbis autem chronicis, qui ex vitiis liquidorum, sensim natis, originem ducunt [vide §. 1050.), & lento gradu functiones corporis labefactant, major saepe difficultas est eruendi signa illa pathognomonica, quae certam dant Diagnosin morbi praesentis; inprimis in morbi principio, ubi nondum adeo laesa est sanitas, sed quasi vacillare incipit tantum.

Causae praegressae, quae morbum producere aptae sunt, multum lucis diagnosi affundunt in scorbuto, qui variis adeo symptomatibus ludit, ut optimi hujus morbi observatores testati fuerint, in binis aegris, hoc morbo afflictis, raro vel nunquam eadem symptomata observari; & si fuerint similia, mutato tamen ordine in diversis aegris decurrere frequenter.

In-

Interim tamen conveniunt auctores in eo, quod incipientem scorbutum comitetur torpor insolitus, & lassitudo totius corporis, spontanea dicta ideo, ut distinguatur a simili molestia, quam experiuntur validis laboribus fatigati homines (*g*).

Verum talis lassitudo & totius corporis gravitas etiam observantur in aliis morbis incipientibus, uti jam monuerat *Hippocrates* (vide §. 433. 734.) pronuncians generaliter, quod lassitudines spontaneae morbos praesagiant futuros. Praeterea & a morbis validis resurgentes, dum viribus exhausti movere corpus tentant, similem lassitudinem experiuntur; inprimis dum nondum integre morbus debellatus fuit, & adhuc aliquid de materia morbosa superest in corpore. Dum haec noverat *Sydenhamus*, aegre tulit scorbutum ubique incusari, & voluit haec esse signa *vel morborum fientium, nondum vero factorum &c. vel etiam infelices reliquias morbi alicujus nondum devicti penitus, a quibus sanguis caeterique humores contaminantur* (*h*): Praeterea observamus, humida & tepida simul aeris constitutione omnes homines sic gravari, ut totum corpus ponderosius quasi & ad solitos motus peragendos inertius sentiatur, ob perspirationem insensibilem tunc imminutam, uti ex *Sanctorii* observatis constat: imo etiam in valde plethoricis talis torpor observatur. Adeoque patet & in aliis morbis similia symptomata inveniri.

Attentus tamen ad omnia Medicus scorbutum incipientem ab aliis morbis distinguere poterit, si noverit, uti dictum fuit, causas scorbuto producendo aptas praecessisse. Lassitudo illa spontanea, si morbum acutum minitetur, brevi certe in talem morbum abit: si autem a retento perspirabili producta fuerit, quiete corporis, tenui victu, blando sudore, finietur; vel si neglectum hoc fuerit, quandoque periculosum morbum faciet. In scorbuto autem talis lassitudo sensim subrepit, per plures dies imo septimanas pergit sensim aucta, nullo alio morbo sequente; & inprimis hoc peculiare habet, quod a somno evigilanti molestior sit haec lassitudo, quam reliquo diei tempore, dum lassitudo ab aliis causis orta post somnum minui potius soleat.

Observatur autem, quod levitatis sensus, & ad motum alacritas, tunc adsint, quando libera humorum circumductio per omnia vasa corporis obtinet; & contra, ubi transitus liber humorum vel in toto corpore vel in parte impeditur, gravitas & molestia percipiuntur. Brachii pondus homo sanus non percipit, verum si phlegmone illud occupaverit, instar plumbi grave sentit, & cogitur illud vel fascia sustinere, vel fulcro cuicumque obvio imponere. Cum autem & humorum immeabilium crassities peccet in hoc morbo, uti postea ad §. 1153. dicetur, & causae, paragrapho praecedenti enumeratae, tali humorum crassitiei producendae faveant, merito videtur posse statui, quod in primo hoc scorbuti stadio observata symptomata immeabilitati humorum per vasa adscribi queant, simulque deficiat copia subtilissimi totius corporis liquidi, quod motui musculari servit; cum a visci-

(*g*) Eugalenus in pluribus locis. van der Mye de Morbis Bredanis pag. 5. 6. 7. Bachstrom de scorbuto pag. 19. (*h*) Sect. VI. Cap. v. pag. 349.

viscidiori & a sanitatis conditionibus degenerante sanguine, nec quantitate, nec qualitate debitis, secerni possit. Ubi autem huic viscíditati nondum juncta est valida acrimonia, in initio morbi, de molestis doloribus non adeo conqueruntur scorbutici, sed tantum de gravitate & lassitudine totius corporis. Atque hoc est primum scorbuti stadium, in quo si morbus non curetur, tunc sequuntur nova symptomata, successive nunc enumeranda.

2. Difficilis, anhelosa, ad motus vel parvos fere deficiens respiratio; crurum tumor accedens, recedensque, horum prae gravitate immobilitas; maculae rubrae, fuscae, flavae, violaceae; faciei color pallido-fuscus; Oris foetor incipiens; Gingivae tumentes, dolentes, calidae, prurientes, ad minimam pressionem evomentes cruorem; dentium ob retractas gingivas denudatio, & mobilitas; dolores varii, vagi, per omnes externas internasque corporis partes mira producentes tormina, Pleuritica, Stomachica, Iliaca, Colica, Nephritica, Cystica, Hepatica, Lienaria &c.; Haemorrhagiae variae, sed leviores.

Notandum hic est, quod describantur symptomata scorbuti, quando sensim subrepit hic morbus, & lento gradu augetur, prout plerumque solet fieri. In urbibus vero obsessis, & longinquis peregrinationibus marinis, ubi penuria salubris cibi adest, & moestitia perpetua ac timor, ibi longe citius ille morbus progreditur, & omnia symptomata cito exacerbantur, brevique tempore ad summam malignitatem perveniunt. In praecedenti numero jam notatum fuerat, ambulationem admodum difficilem esse, inprimis per acclive vel declive, sed omnium maxime dum acclivia adscendere debent. Dum enim hoc fit, musculi omnes fere agere debent, ut pondus totius corporis elevetur: in descendendo, quamvis minor, tamen & valida, actio muscularis requiritur, ut corpus sustineatur, ne praecipiti nimis motu delabatur. Musculis autem agentibus (vide §. 28. 2.) acceleratur motus sanguinis venosi versus cor dextrum, adeoque illud obruitur, nisi cito & liberrime se evacuare possit per arteriam pulmonalem. Haec est ratio, quare etiam in sanis hominibus, gradus rapidissime adscendentibus, cor palpitare incipiat, & respiratio fiat frequentior ac molestior, quia sanguis venosus tunc tanta copia & celeritate redit ad cor dextrum a toto corpore, ut non possit eodem tempore transire per pulmonem, nisi celeri respiratione frequentius dilatetur pulmo: unde etiam coguntur quiescere homines, vel suffocarentur, Sic etiam observatur, generosissimos equos, nimis veloci cursu exercitos, saepe mortuos concidere. Si autem hoc fiat in homine sano, ubi omnes humores sunt meabiles, & omnia vasa pervia, facile intelligitur, a leviori acceleratione sanguinis venosi, per motum muscularem facta, idem fieri debere, si sanguis majorem lentorem & visciditatem habuerit, sicque difficilius per ultimas angustias arteriae pulmonalis transire possit: talem autem lentorem sanguini scorbuticorum inesse, postea ad §. 1153. probabitur: unde

patet

patet ratio, cur in initio scorbuti difficultas ambulandi sit, ubi per acclivia vel declivia inceditur; aucto vero morbo ad parvos etiam motus deficiat respiratio. *Eugalenus* (*i*), qui graphice hunc morbum descripsit, hoc pulchre notavit, dicens: *Si morbus hic subsit, post levem motum (extra manifestam viscerum obstructionem) eum demonstrabunt, cum difficilior respiratio, tum labra genaeque subfusco ac lurido colore, praeter consuetudinem, citraque ambientis aeris frigus, conspicuae*. Quare livor in facie oriatur, infarcto pulmone, antea ad §. 848. explicatum fuit, ubi de lethali peripneumonia agebatur. Optime autem notat *Eugalenus* (*K*), difficilem illam respirationem scorbuticorum distingui a simili malo, ab aliis causis nato, quod non adsint *tussis*, *sibilus*, *stertor*, *dolor pungens*, *orthopnoea*, & *his similia thoracis affectibus propria*.

Crurum tumor accedens, recedensque &c. Cum difficilior sit ascensus venosi sanguinis ex artubus inferioribus corporis versus cor, hinc & venae ibi valvulas plures habent, & musculis imponuntur aut interponuntur ita, ut ab his tumentibus, dum agunt, vicinae venae comprimi possint, sicque sanguinis venosi motus cor versus accelerari: unde observamus in hominibus diu quiescentibus saepe pedes tumere, quia venae minores commode se evacuare nequeunt in venas majores nimis distentas. Cum autem pigritia insolita, & ad parvos etiam motus deficiens respiratio, omnem fere motum muscularem prohibeant, patet ratio, quare crura frequenter tumeant in hoc morbo. Tepore autem lecti, & situ corporis horizontali, cum facilitetur sanguinis venosi reditus ab artubus inferioribus, recedit saepe ille tumor, denuo rediturus ob eandem rationem.

Ob difficiliorem autem transitum humorum per artus inferiores, tumoremque gravantem, sentiunt haec membra ponderosa, ac si plumbo infuso gravia forent, & ideo adhuc minus illa movere possunt. Accedit, quod a sanguine viscido, & quasi vappido, scorbuticorum, minori copia & minus bonum secernatur fluidum illud tenuissimum, quod encephali fabrica paratum per nervos ad musculos derivatur, ut motus musculares fiant.

Maculae rubrae, fuscae &c. Omnes auctores, qui de hoc morbo scripserunt, ejusque symptomata recensuerunt, maculas se observasse testantur. In obsidione Bredana (*l*) scorbuto correpti maculas lividas per corporis superficiem dispersas habuerunt, imo multis tota cutis purpureo colore inficiebatur. Monet *Eugalenus* (*m*), quod his maculis lividis scorbuticorum decepti Chirurgi & Empirici peste laborare sic affectos crediderint, &, data Theriaca, aliisque calidis medicamentis, non paucis aegris mortem acceleraverint: nec hoc adeo mirum videbitur, si consideremus, egregium virum *Poupart* (*n*), dum attente observabat pessimum scorbutum in nosocomio grassantem, conclusisse, quod aliquam similitudinem haberet cum saeva peste Atheniensium a *Lucretio* descripta, & comparando symptomata observata

(*i*) Pag. 13. pag. 5. 6. 7. pag. 237. &c.

(*K*) Ibidem.

(*m*) Pag. 47.

(*l*) Van der Mye de Morb. Bred.

(*n*) Acad. des Sciences 1699. mém.

vata cum descriptione pestis, quae apud hunc Poetam legitur, satis hoc probat. Observationes autem *Poupartii* magnum lumen affundunt huic morbo, quia cadaveribus dissectis indagavit rationem symptomatum, quae in hoc morbo observaverat. Quidam aegri brachia, crura, femora, habebant rubro profundo colore in nigredinem tendente tincta, sed in talibus, post mortem, sanguis niger concretus sub cute reperiebatur: maculas autem caeruleas, rubras, flavas, nigricantes, similiter ab extravasato sub cute sanguine productas observabat, prout sanguis extravasatus colorem mutaverat; dum vel coagulatus & niger manebat, vel incipiens dissolvi per varios colorum gradus transibat, antequam penitus dispareret: simili omnino modo ac in contusionibus apparet, ut antea dictum est, dum de his agebatur. Magna enim affinitas est inter maculas scorbuticas & mutationem coloris in cute, quae contusionem praegressam sequitur: in utroque enim casu extravasati humores sub integris integumentis haerent; in utroque casu vasa rupta sunt; & videtur in scorbuto a causis internis nasci similis conditio, qualis a causa externa contundente nasci solet; vasorum nempe ruptura & liquidorum extravasatio. Observatur enim in scorbuto & magna degeneratio liquidorum in acrimoniam, & aucta teneritudo partium solidarum, ut a levi vi rumpantur. Memini, aliquoties contigisse, ut, scorbuticorum carpum si fortius parum contrectassem, pulsum explorando, sequenti die monstraverint digitorum vestigia in cute caerulei coloris. Pariter, uti in partibus contusis, si profundius inter partes musculosas haereant liquida extravasata, molestus dolor oritur, qui levatur, ubi maculae caeruleae vel lividae sub cute apparent, docentes locum mutasse extravasata; sic & idem in scorbuto contingit. *Poupartius* (*o*) invenit in cadaveribus musculos inflatos, duros instar ligni, ob sanguinem extravasatum inter muscularem carnem haerentem: fiunt in tali casu molestissimi dolores, levati simulac locum mutavit extravasatus cruor, & sub cute haeret. In Praxi hoc frequenter vidi, molestos dolores in scorbuticis levari, si maculae caeruleae vel lividae sub cute partis dolentis apparerent. Monuit & *Brunerus* (*p*) se hoc observasse, quod illi dolores non prius desinerent, quam maculae, sed latae valde, prorumperent, quas postea discutientibus solvere tentabat.

FACIEI COLOR PALLIDO-FUSCUS. Multum affinitatis inter cacochymiam atrabilariam humorum & scorbutum adesse, praecedenti paragrapho dictum, & ad §. 1094. de hac mutatione coloris faciei actum fuit. *Eugalenus* [*q*], ubi investigat signa, ex quibus tempestive scorbutus cognoscitur, ut curari possit, antequam nimis ingravescat, notavit, quod adsit *in nonnullis quoque lividus faciei color, in iis potissimum, qui crasso & melancholico abundant sanguine*: addiditque, quod in his post levem motum corporis labra & genae subfusco & lurido colore perfusa appareant.

ORIS FOETOR INCIPIENS &c. Signa scorbuti se satis cito manifestant circa gingivas & dentes; imo videtur acrimonia scorbutica has partes primatio affi-

(*o*) Ibid. pag. 241. (*p*) De Scorbuto pag. 17. (*q*) Pag. 13.

afficere: unde in illis locis, in quibus hic morbus endemius est, fere omnes habent dentes cariosos, & gingivas exesas. Medici autem, qui in talibus locis artem exercent, semper sollicite attendunt, quomodo gingivae se habeant. Naturaliter gingivae turgidulae sunt, & satis firmae, atque illam partem dentium occupant, quae crusta illa adamantina dicta non tegitur: ubi autem scorbutus nascitur, tunc gingivae incipiunt complanari, a medio corpore dentis recedere deorsum, & nudsm relinquere partem molliorem dentis, crusta illa durissima non tectam. Simul autem gingivae assurgere incipiunt in dentium interstitiis, rubere, tumere, prurire quandoque, postea dolere. Dum haec vident Medici, noverunt scorbutum adesse. Cum autem gingivae naturaliter adhaereant molliori dentium parti, illique periostei instar serviant, simulac secedunt a dentibus, illi incipiunt corrumpi, cariosi fieri, & frustulatim excidere. Illa autem membrana, quae alveolos dentium investit, gingivarum quasi propago est, & similiter affici solet, unde incipiunt dentes vacillare, & sponte cadere, antequam adhuc omnino cariosi fuerint. Ideo in illis locis, ubi frequens hic morbus est, toties videmus homines in ipso flore aetatis jam edentulos. Licet enim morbus curetur, si dentis inferior pars, quae gingiva sana adhaerente tegi debet, cariosa jam fuerit, nunquam gingiva denuo denti accrescet, uti nec periosteum ossi, si illud corruptum fuerit. Haec est ratio, quare gingivae solutae a dentibus appareant, & illa pars gingivarum, quae inter dentium interstitia assurgit, libera ab omni nexu sit, & specillo facile moveri possit. Rubent tunc gingivae, pruriunt primo, postea dolent, ad levem attactum sanguinem fundunt: & observavit *Poupart* (r), infantes unguibus lacerasse gingivas prurientes, atque avulsisse partes gingivarum; quod facile fit, dum liberae a nexu cum dentibus gingivae incipiunt tabefieri. Simul dum panem vel pomum mordent, foedo spectaculo sanguinolenta gingivarum vestigia relinquuntur. Verum sanguis ille ex gingivis a levi attactu egressus inter gingivas & dentes colligitur; imo & in ipsis dentium alveolis idem contingit, dum dentes vacillare incipiunt; ibique corruptus in tabum producit oris foetorem. Vidi hoc toties in scorbuticis, quod, leviter premendo gingivas, secundum totam longitudinem maxillae utriusque talis tabus exiverit. Accidit quandoque, ut in dentium alveolis collectus talis tabus erodat interstitia tenera ossea, quae dentium alveolos a se invicem separant, sicque per totam longitudinem maxillae osseae progrediatur, omnia inficiens & corrumpens, nisi uno vel pluribus dentibus evulsis via fiat, per quam illud corruptum exire possit: qualem casum decennis pueri memorat *Poupart* (s), cui Chirurgus omnes dentes evellere debuit, ut gingivas & maxillam curare posset. Omnia haec symptomata sensim succedunt in leniori scorbuto, rapide autem si in magnam jam malignitatem degeneraverit morbus.

DOLORES VARII, VAGI &c. Omnes auctores, qui de scorbuto scripserunt, fassi sunt, tales dolores scorbuticis contingere: imo *Sydenhamus*, qui non facile

(r) Acad. des Scienc. l'an 1699. mém. pag. 238. (s) Ibid. pag. 243.

facile credebat scorbutum adesse, notavit, post usum corticis Peruviani talibus doloribus vagis, anomalis, affici aegros, quos quidem prima fronte ad hystericos affectus pertinere credebat; verum, cum remediis huic morbo debellando aptis minime cederent, postea didicit, solis antiscorbuticis remediis facile curari, cum nempe in principio statim haec adhibebantur, uti ad praecedentem paragraphum dictum fuit. Simul satis patet, diversos posse simulari morbos a scorbuto, prout acre illud scorbuticum his illisve partibus insederit. Solet quidem plerumque circa gingivas & dentes primo se manifestare hoc malum; verum certum est, alias plures partes affici, uti constat ex illis quae dicta fuerunt, & ulterius patescet in sequentibus, ubi dicetur de iis, quae in cadaveribus scorbuticorum observata fuerunt. *Eugalenus* (t) pluribus observationibus practicis demonstrat, quam varia sub morborum specie scorbutus illudat minus peritis. In cive Embdano sub pleuritidis larva latebat, & frustra ab Empirico binis venae sectionibus adhibitis in homine frigido & pituitoso quaerebatur saevi doloris lenimen: *Eugalenus*, dum videret nec molestam adeo tussim adesse, nec pulsum durum, nec febrim validam, dolores intermittere, & per intervalla denuo recrudescere, ipsam aegri temperiem morbis acutis inflammatoriis minus favere, & urinas crassas copiosum sedimentum lateritium deponere [de quibus postea adhuc dicendum erit], statim conclusit, dolorem illum lateris non esse pleuriticum, sed a scorbuto pendere; adeoque remediis ad hunc morbum sanandum propriis curare debere, quod & felix eventus probavit. Molestissimos dolores circa cardiam & ventriculum saepius observavi in scorbuticis; sed signa jam memorata scorbuti incipientis, & urinae illae scorbuticae, pulsusque parvus, debilis, & inaequalis, inprimis illo tempore, dum acerrimi illi dolores urgerent, satis certam morbi Diagnosin dabant.

Haemorrhagiae variae sed leviores. Dum nempe ab ipsa humorum acrimonia vasa sanguinea eroduntur, vel adeo mollia & tenera evadunt, ut levissima vi solvantur, ac contentum sanguinem effundant: hinc gingivae leviter etiam pressae sanguinem fundunt; inde maculae, & sanguis extravasatus in interstitiis fibrarum muscularium collectus, uti ante dictum fuit: quandoque & leves narium haemorrhagiae, sed saepe repetitae. Ubi autem sanguis per putridam dissolutionem incipit diffluere, tunc validae illae & mirabiles haemorrhagiae fiunt, de quibus sequenti numero dicetur.

3. Gingivarum putredo foetens cadaver, harum inflammatio sanguinem stillans, grangraena, dentium vacillatio, flavedo, nigritudo, caries; Varicosi annuli ad raninas venas; Haemorrhagiae saepe lethales, ex ipsa cute externa, non apparente vulnere, ex labiis, gingivis, ore, naribus, pulmonibus, stomacho, hepate, liene, pancreate, intestinis, utero, renibus &c. Ulcera pessima, obstinata, nulli applicato cedentia, facile gangraenosa, ubique, maxi-

(t) A pag. 50. ad 59.

maxime in cruribus, vagantia, cum diuturno foetore; Scabies, Cruſtae, ſicca & lenis Elephantiaſis; ſanguis venis eductus, in fibroſa parte ater, grumoſus, craſſus, & tamen ſolutus, in parte ſeroſa ſalſus, acer, muco flavo viridi in ſuperficie ſcatens; dolores ſummi erodentes, lancinantes, cito trajicientes, noctu ingraveſcentes per omnes artus, juncturas, oſſa, viſcera; maculae lividae.

Praecedenti numero de foetore oris incipiente jam dictum fuit, verum ubi increſcit morbus, tunc foetor intolerabilis oritur. Probe memini, me olim vocatum fuiſſe ad aegrum, cujus morbum non noveram, qui, dum me alloqui vellet, adeo horrendam mephitim ore exſpirabat, ut parum abfuerit, quin in animi deliquium inciderem, licet non adeo delicatum in ſimilibus ferendis me eſſe noverim. Incipiunt tunc ſatis ſubito turgere gingivae, ſed mollea, & fungoſae quaſi, ita ut dentes quandoque tegant, & impediant, ut nihil ſolidi cibi ſumere poſſint; ſi vel lingua inter loquendum gingivis impingat, mox ſanguis exit: brevi poſt liveſcunt gingivae, imo nigreſcunt, jam omnino gangraenoſae. Haec autem corruptio cito proſerpit, omnia depaſcens, inprimis in junioribus; ſimulque tunc adeſt copioſus, tenuis, olidiſſimae ſalivae effluxus, uti alia occaſione ad §. 423. β. memini, ubi de gangraena agebatur a materiae acris ſcorbuticae depoſitione ad varias corporis partes. Vidi aliquoties, magnam partem maxillae oſſeae corruptam excidiſſe, dum negligebatur gangraenoſa talis gingivarum putredo. Aliquando macula albicans in genarum vel labiorum parte interna apparet, cum duritie illam undique ambiente; &, uti optime *Poupart* (z) monet, niſi ſtatim ſpiritu vitrioli tangatur ille locus, cito nigreſcit, foetet, & depaſcitur omnia vicina. Facile autem patet, dentes ſimul tunc peſſime affici debere, uti ex dictis ad praecedentem numerum patuit.

VARICOSI ANNULI AD RANINAS VENAS. Notum eſt ex anatomicis, ſub lingua, ad utrumque latus froenuli linguae, apparere venam ſatis inſignem & conſpicuam, quae in quibuſdam morbis pertundi lanceola ſolet: hae raninae vocantur, & in venas jugulares externas plerumque ſe evacuare ſolent. Obſervantur quandoque in ſcorbuticis illae venae varicoſae & tumentes, quod fieri poteſt ob vicinas his venis partes in tumorem elatas, ſicque liberum tranſitum ſanguinis ex his venis in jugulares impedientes. Forte etiam alia hujus rei ratio adferri poſſet: dictum enim fuit praecedenti numero, quod difficilis, anheloſa, & ad motus vel parvos fere deficiens reſpiratio ſit in ſcorbuticis: ſed notum eſt, in difficili reſpiratione auriculam & ſinum dextri cordis non libere depleri poſſe, adeoque nec venae jugulares commode evacuabuntur. Alio autem in loco, §. 807., ubi de inflammatoria angina agebatur, probatum fuit, impedito ſanguinis venoſi in cor dextrum tranſitu, venas, a capite reducem ſanguinem ferentes, citius turgere

(z) Acad. des Sciences l'an. 1699. Mém. pag. 244.

gere quam in aliis corporis locis: si jam simul consideretur, nudas jacere hic venas raninas, & saliva perpetuo foveri ac madescere, patebit ratio, quare in scorbuticis hae venae varicosae fiant: accedit, quod dolentibus & tumentibus gingivis motum manducationis vix audeant tentare tales aegri, imo nequidem loqui sustineant: unde & lingua & musculi maxillam linguamque moventes vix agunt; adeoque non promovebitur sanguinis venosi fluxus per has venas a musculis adjacentibus, qui, uti notum est, agentes turgent, & vicinas venas premendo motum sanguinis venosi versus cor juvant.

HAEMORRHAGIAE SAEPE LETHALES &c. Ad praecedentem numerum, ubi de maculis scorbuticorum agebatur, notatum fuit, in hoc morbo ita degenerare partes fluidas & solidas corporis, ut liquida ex vasis, quibus continentur, levi de causa exeant; quae, si integumentis corporis integris coerceantur, maculas illas rubras, caeruleas, lividas &c. faciunt; imo inter ipsa musculosae carnis interstitia tales extravasationes sanguinis observatas fuisse. Verum in tali casu sanguis effusus coagulatus impedit ulteriorem sanguinis eruptionem: ubi vero idem fit in vasis, quae in superficie corporis interna vel externa patent, periculosae saepe fiunt haemorrhagiae, & satis mirabiles. Narrat *Sennertus* (v), in homine scorbutico se observasse, quod per aliquot dies sanguis satis copiosus de crure funderetur, neque a Chirurgo sisti potuerit, atque ob hanc causam se in consilium vocatum fuisse, *etsi vix vestigium, & via manifesta, unde sanguis efflueret, visui appareret*. Ex lingua & labiis in hoc morbo copiam sanguinis exivisse vidi, licet detersis his partibus non potuerim distinguere determinatum locum, unde sanguis erumperet: gingivas sanguinolentas in scorbuto videre, familiare admodum est. Frequentes haemorrhagias per nares & per alvum in scorbuticis observavit *Poupart* [x]; quandoque & per os; senibus frequenter lethales (y). Si jam simul consideretur, lienem, hepar &c., simili modo affici (z), firmam carnem musculosam ita corrumpi, ut in cadaveribus manubus tractari non potuerit, quin ilico rumperetur (a); patebit ratio, quare ab internis haemorrhagiis scorbutici saepe subito extinguantur. Sic legitur [b], quod scorbutici in lectulis suis decumbentes se satis commode habuerint, manducaverint, biberint hilares, fortem vocem ediderint inter loquendum, tamen subito exspiraverint, dum, in lecto quamvis manentes, ad alium navis locum transferebantur. Alii, qui tentaverant lecto egredi, moriebantur, antequam ad superiorem navis partem venire potuerant. Quidam, qui adbuc incedere poterant, uno momento concidebant mortui, dum conabantur majori molimine aliquod opus peragere. Videtur admodum probabile, quod miseri illi, tabefactis jam visceribus, interna tali haemorrhagia perierint.

ULCERA PESSIMA, OBSTINATA &c. De gangraenosis illis ulceribus, quae gingivas aliasque partes oris interni in scorbuticis depascuntur, jam antea dictum

(v) Lib. III. Part. V. Sect. 2. Cap. 11. Tom. II. pag. 982. 983. (x) Acad. des Sciences l' an 1699. Mém. pag. 238. (y) Ibid. pag. 242. (z) Ibid. pag. 240. 241. (a) Ibid. pag. 244. (b) A voyage round the world &c. pag. 145.

dictum fuit. Observati fuerunt & abscessus, in visceribus, sub axillis, in inguinibus, imo musculorum intervalla in artubus pure repleta in cadaveribus inventa sunt (c). Quibusdam in variis corporis locis oriebantur tubercula, in dies aucta, quae deinde aperta faciebant ulcus scorbuticum, a sanguine coagulato, qui tumorem fecerat, natum. Singulis vicibus, dum emplastrum tegens ulcus removebatur, grumus sanguinis exibat, sicque sensim curabatur ulcus [d]. Similia ulcera saepius vidi, neque sunt ex pessimis; verum nullibi pejora & difficilius curabilia occurrunt, quam in cruribus, & praesertim circa malleolos: totus ambitus talis ulceris fusco, vel & purpureo livescente, colore perfunditur, fundus ulceris sordidus est, labia quasi exesa, saniem olidam plorat; & noverunt omnes, qui praxin medicam in locis, ubi frequens scorbutus est, exercuerunt, quanta taedia haec ulcera faciant Chirurgis, quam difficulter ad cicatricem perducantur, quam facile in vicino loco erumpant nova! Omnium difficillima curatu talia ulcera observantur in illis, qui sedentarias artes exercent, & licet scorbutus per idonea remedia emendatus fuerit in his, tamen cum simili victui indulgeant ac ante, in locis depressis & paludosis vivant, manent haec ulcera, pergunt plorare acre serum, & fonticulorum vice funguntur; neque absque periculo consolidari poterunt, cum per illa liberetur sanguis quotidie acribus, quae retenta nocerent: vidi per viginti & ultra annos talia ulcera mansisse in eodem ferme statu, atque tales aegros se satis commode caeteroquin habuisse: ubi autem, vel sponte sua, vel per exsiccantia, consolidabantur annosa haec ulcera, nec in vicinia nova prodibant, sequebatur periculosus morbus, vel & mors. Ulcera illa tibiarum etiam videntur observasse Veteres, & monuerunt a talibus nasci causis, quae scorbuto producendo favent. Sic *Hippocrates* (e) ab usu aquae paludosae ulcera in tibiis nasci scripsit; & ob Annonae penuriam sequi ulcera cutanea, observavit *Galenus* (f); uti & herpetem, impetiginem, psoram, lepram &c.: verum his similia mala inter scorbuti symptomata a recentioribus Medicis numerantur: nempe

SCABIES, CRUSTAE, SICCA ET LENIS ELEPHANTIASIS. Illa, quae hactenus dicta sunt, satis docent, & mox dicenda ulterius confirmabunt, in scorbuto adesse talem sanguinis & humorum indolem, ut ob majorem spissitudinem difficilius transeat per vasa, & ob comitem acrimoniam erodat loca, in quibus haeret; adeoque varia sequentur mala in hoc morbo pro diversis partibus affectis. Si ergo in vasis cutaneis scorbutica acrimonia infecti humores haerere incipiant, varios morbos cutaneos producere poterunt, vel obstruendo vasa, vel rodendo; & inprimis circa folliculos cutaneos, ubi intricato magis decursu vasa glomerantur. Hinc varia pustularum & macularum genera quandoque in scorbuticis occurrunt. Vidi in muliere quinquagenaria, inveterato jam scorbuto laboran-

(c) Acad. des Sciences l'an 1699. Mém. pag. 241. (d) Ibid. pag. 242.
(e) De Aere, locis, & aquis Charter. Tom. VI. pag. 195. (f) De probis pravisque aliment. succis Cap. 1. ibid. pag. 416, 417.

te, per totam cutim sparsas vesiculas ichore plenas, diversae magnitudinis, quarum quaedam digiti apicem aequabant, aliae multo minores erant: ichor ille adeo acris erat, ut nisi pertusis vesiculis exitus daretur, exulceraret cutim: ubi vero pertundebantur, collapsae exsiccabantur, & squammarum forma decidebant. In multis locis epidermis una cum cute incipiebat incrassari, colore quamvis non mutato, & ungues decidebant. In alia muliere diu jam scorbutica vidi cutim hinc inde purpureis deturpari maculis, a quibus in squammas satis densas degenerans epidermis secedebat, absque ullo ichore exeunte: squammis autem illis deciduis, mox renascebantur novae, satis foedo spectaculo. Si jam conferantur illa, quae *Aretaeus* scripsit de *Elephantiasi*, patebit certe, multa symptomata foedi hujus morbi etiam in scorbuto quandoque observari. Praeterea notavit *Galenus* (*g*), in Alexandria plurimos elephantiasi laborare, quia pulte, lenticula, cochleis, & multis salsamentis uterentur; simulque ambiens aer calidior humorum impetum ad cutim ferret. Notat simul, in Germania & Mysia rarissime illum affectum grassari, & apud lactipotas Scythas nunquam fere apparere. Haec considerans *Celeberrimus Cocchi* (*h*) suspicabatur, ad scorbutum referri posse Elephantiasin, & in Aegypto ideo frequens malum esse, quia ibi frequens erat cibi vegetabilis defectus: imo pulchre notat, desperatos elephantiacos, ab hominum commercio remotos, ob morbi foeditatem, & ad deserta loca delatos, quandoque convaluisse, non ob viperas ex desperatione comestas, uti quidam scripserunt, sed quia miseri nullum cibum, nisi vegetabilem, invenire poterant. Antea ad §. 1150. notatum fuit, recentium vegetabilium penuriam in longinquis peregrinationibus marinis & urbibus obsessis scorbutum producere; & patebit postea, scorbutum tali vegetabili victu sanari feliciter, uti & lacte & lactis sero; adeoque apparet ratio, cur similes quandoque cutis defoedationes, ac in Elephantiasi, in scorbuto observentur.

Sanguis venis eductus &c. Cum aliquando in scorbuticis, uti §. 1161. dicetur, sanguinis missione opus sit, Medici consideraverunt sanguinem venis emissum, ut viderent, quantum & quomodo a sanguine sano degeneraret. Notum est, in homine sano sanguinem vena eductum, puro vase exceptum, brevi coagulari in unam massam rubram, a qua sensim separatur serum flavescens fluidum, cui innatat pars rubra sanguinis concreta, quae in parte superiori, aeri contigua, coccineum colorem habet, in parte inferiori magis obscuri coloris est, & ob saturatam rubedinem fere nigricat: in scorbuticis autem insula illa dicta sero innatans nigrum colorem habet, inaequalis apparet, grumosa, & levi vi adhibita solvitur in fuscum quasi liquamen. Serum sanguinis viridescit magis, acris saporis est, & quandoque lentescit ita, ut gelatinae consistentiam habeat: quandoque vidi totum serum in talem mucosam tenacitatem degenerasse, aliquando tantum partem ejus, quae superiori insulae satis firmiter adhaerebat. Notavit *Eugalenus* (*i*), se semper talem sanguinem ob-

(*g*) Method. Medend. ad Glaucon. Lib. II. Cap. XII. Charter. Tom. X. pag. 30.
(*h*) Del vitto Pythagor. pag. 58. &c. (*i*) Pag. 45.

observasse in illis, qui, crassiori cibo indulgentes, diutius cum hoc morbo conflictati fuerant, imo ipsum vulgum, tali sanguine viso, statim concludere, quod scorbutus adsit. Ubi autem, in pejorem gradum degenerante morbo, sanguis mittitur, tunc per putredinem solutis humoribus, *loco sanguinis crassi*, *valde tenue*, *coccinei coloris*, *& acris saporis serum*, *nulla crassiori substantia in fundo vasis relicta*, *effluxisse*, *non sine admiratione* HOFFMANNUS vidit (*K*).

Dolores summi, erodentes &c. Cum talis sit sanguinis ejusque seri indoles, viscosa tenacitate haerebit facile in vasorum angustiis, simulque ob acrimoniam comitem erodet loca, in quibus stagnat. Ubi immeabiles humores incipiunt haerere in vasorum convergentium extremis, illaque distendere, dolor oritur: verum si repetita actione liquidi a tergo urgentis iidem adhuc transprimi possunt, licet difficulter, tunc lancinantes illi dolores adsunt, cito trajicientes, dum illud obstruens ex angustiis arteriosis transprimitur in venas. Cum autem totus sanguis simili labe infectus sit, frequenter redeunt dolores similes. Noctu autem solent ingravescere, uti in lue Venerea ossa jam occupante, ita ut monuerit *Eugalenus* (*l*), exercitatos etiam Medicos haesisse quandoque dubios circa morbi diagnosin: interim tamen causae praegressae, & alia scorbuti praesentis signa antea memorata, hoc dubium solvere poterunt; uti etiam, si pulsus parvus & inaequalis sit, dum dolores illi urgent; quod & *Eugalenus* observavit, qui eodem in loco plures dolorum varietates in segris notatas recenset.

Omnium maxime ossibus infestum esse scorbutum, certa & numerosa observata docent: jam enim in initio dentes ac maxillas aggreditur: & observavit *Petitus* [*m*], quod in scorbuticorum cadaveribus inventum fuerit periosteum ab omnibus fere corporis ossibus secessisse. Epiphyses ab ossis reliquo corpore separatas, costas osseas a cartilaginibus sejunctas & cariosas, plura ossa corporis nigra & cariosa, ligamenta articulorum erosa, cellulosam ossium internam fabricam in putrilaginem conversam, observavit *Poupart* (*n*). Quod magis mirum videbitur, fracta ante multum temporis ossa, & dudum jam consolidata, in scorbuto laborantibus denuo solvebantur [*o*], destructo callo, qui fractorum ossium extrema univerat, ita ut recens quasi fractura appareret; &, postquam scorbutus bono victu ac idoneis remediis superabatur, renascebatur callus, sicque denuo consolidabatur fractura (*p*). Inflicta ante quinquaginta annos vulnera, & firma cicatrice sanata, recrudescebant denuo in classiario scorbutico (*q*). Non mirum ergo est, ossium fracturas non consolidari in scorbuticis, levia vulnera sanationem respuere, &, in cruribus si fuerint, degenerare in ulcera diuturna.

(*K*) Med. ration. & system. Tom. IV. part. 5. Cap. 1. pag. 10. (*l*) Pag. 51. (*m*) Traité des malad. des os Tom. II. pag. 446. (*n*) Acad. des Sciences l'an 1699. Mém. pag. 238. &c. (*o*) Ansons voyage round the world pag. 145. (*p*) Mead dissertat. sur le scorbut pag. 135. (*q*) Ansons voyage &c. ibid.

Sed nec interna viscera immunia sunt ab hac labe, & praecipue observavi, cardiae & ventriculi dolores enormes quandoque hos aegros excruciare, ab assumtis cibis auctos, appetitu tamen satis integro manente. Pericardium, pulmo, pleura, diaphragma, non tantum concreta, sed quasi in unam massam confusa, inventa fuerunt in cadaveribus scorbuticorum, qui subita oppressione pectoris suffocati perierant (r); & sequenti numero patebit, ulcerationes & corruptelam viscerum in hoc morbo observatas fuisse. Interim tamen & hoc mirabile occurrit, quod in tanta degeneratione humorum cerebrum tamen semper sanum & illaesum repertum fuerit (s), & observationes hujus morbi per totum ejus decursum factae confirmant, actiones cerebri satis integras mansisse. Convulsiones, tremores, paralyses &c. quidem adsunt in hoc morbo aliquando, uti statim dicetur; sed potius vitio nervorum & musculorum, quam ipsius cerebri: memoria enim, intellectus, ratiocinium &c., illaesa manent. Miseri illi, qui in ultimo septentrione hybernaverunt, & successive omnes perierunt, singulis diebus omnia notaverant, quae ipsis contigerunt, & ultimus superstes concludit harum calamitatum historiam, dum scribit, *Morior*; unde videtur, ad ultimum vitae finem mente constitisse; nec memorat, ullum sociorum delirasse ante mortem [t]. Simul & hoc notari meretur, quod ad finem vitae usque appetitus non defecerit, sed miseri illi, ob debilitatem & dolores continuos de lectulis suis surgere non poterant amplius, ut cibos pararent [u]. Imo ingentem famem in scorbuticis ad mortem usque adfuisse notat *Poupart* (v), illamque deducit ab acri humore, qui in ventriculis hoc morbo defunctorum reperiebatur.

MACULAE LIVIDAE. De maculis scorbuticis praecedenti numero dictum fuit: verum ubi aucta scorbuti malignitate lividae maculae totam corporis superficiem incipiunt deturpare, gangraenosae corruptelae indicium dant.

4. Febres variae, calidae, malignae, intermittentes omni modo, vagae, periodicae, continuae, ἀτροφίαν inducentes; vomitus; diarrhoeae; dysenteriae; stranguriae saevae; lipothymiae; anxietates saepe subito lethales; Hydrops; Tabes; Convulsio; Tremor; Paralysis; Contractura; Maculae nigrae; Vomitus, & Secessus sanguinis; Hepatis, Lienis, Pancreatis, Meseraei putredo, & consumtio; Contagium celere.

Antea ad §. 586., ubi de febrium causis agebatur, notatum fuit, omnia illa, quae humores multum mutant, febrim facere posse. Ex antedictis autem satis patet, quantum in scorbuto sanguis degenerare possit a na-

(r) Acad. des Scienc. l'an 1699. Mém. pag. 240. (s) Ibid. pag. 246.
(t) Salmon Hedendaegse Historie VII. deel pag. 918. (u) Ibid. pag. 892.
(v) Acad. des Scienc. l'an. 1699. Mém. pag. 245.

a naturali sua conditione. Ubi ergo jam provectus morbus est, sanguisque fere totus corruptus, minime mirum est, pessimas accendi febres, & quidem admodum varias, pro diverso nempe gradu corruptelae, pro diversis partibus corporis, quae prae reliquis afficiuntur. In scorbuto incipiente raro febris adest, sed tantum succedit morbo jam inveterato: idem autem & in aliis morbis chronicis observatur. Sic in melancholia pulsus lentus est, & frigus majus [§. 1094.]; in atra bile turgente febres immanes brevi omnia putrefacientes (1104.) observantur: hydrops incipiens a febre alienus morbus est; hydropem diuturnum lenta febris comitatur frequenter, dum nempe corrumpi incipiunt stagnantes aquae. Tales febres inordinatas, intermittentes, continuas, in scorbuticis vidit *Eugalenus* (x); putridas admodum pessimum scorbutum comitatas fuisse, alibi [y] legitur. Febres autem illae depascuntur corporis torositatem, & tanta est degeneratio sanguinis omniumque humorum, ut non possit fieri restitutio illorum, quae per ipsas vitae actiones pereunt quotidie de solidis & fluidis corporis partibus; adeoque necessario atrophia sequitur.

Vomitus, diarrhoeae, dysenteriae. Praecedenti numero dictum fuit, molestam saepe cardialgiam in scorbuticis observari, quam quandoque vomitus sequitur; & plerumque doloris levamen sentiunt, dum ventriculum exoneraverunt, unde saepe digito in fauces immisso vomitum excitant, ut lenimen doloris obtineant. Si a simili causa irritentur intestina, poterit diarrhoea sequi, vel & dysenteria, si major humorum acrimonia fuerit: praecipue metuitur illa dysenteria, quae putrefactis & consumtis jam visceribus abdominalibus sequitur, quia semper lethalis est. Observata fuit & pertinax alvi constipatio, quam simul comitabatur difficilis respiratio, atque hoc pro lethali signo habebatur prae reliquis [z].

Stranguriae saevae. Causae stranguriae possunt referri vel ad acrimoniam urinae auctam, vel ad male affectas partes, per quas urinae transeunt, vel ad utrumque hoc malum, dum v. g. acrior urina ureteres, vesicam, urethram, excoriat. Constat ex Physiologicis (a), urinam continere aquam sanguinis, salem ejus acerrimum, subtilissimum, volatilissimum, alcalino proximum, oleum sanguinis acrius & jam putrefacto proximum: adeoque major acrimonia urinae pendet a majori copia salis & olei sanguinis in urina contentorum, vel & a majori acredine illius salis & olei. Sic videmus, aestivis sub caloribus, dum per cutis spiracula difflatur multum de parte aquosa sanguinis, urinam reddi parciorem, sed magis coloratam, quandoque adeo acrem, ut stranguriam faciat, & quidem ideo, quia sales & olea sanguinis in tali urina majore copia haerent, dum deficit aquosa pars diluens. Etiam alia occasione dictum fuit [vide §. 888.], stranguriae sensum percipi, dum materies morbosa soluta & mobilis reddita, sed & simul acrior, per urinae vias expellitur

(x) Pag. 28. 34. 35. (y) A voyage round the world. pag. 145. (z) Ibid. pag. 144. (a) H. Boerh. Instit. Med. §. 375.

de corpore; tuncque illa ſtranguria boni ominis eſt, quia notat, urinam quidem eſſe acriorem, ſed ideo, quia materiam morboſam continet de corpore eliminandam. Urina autem ſcorbuticorum rubra eſt cum ſedimento gravi copioſo, lateri rubro contrito, aut bolo rubrae, ſimili, quod ſedimentum, ſi urina igni imponitur, denuo ſolvitur, & inprimis ſi aliqua copia aquae addatur: tanta enim copia ſalium gravatur talis urina, ut, dum frigeſcere incipit, ſtatim pars illorum ad fundum ſecedat, imo & ſalina pellicula ſaepe talibus urinis innatat, perfecte ut fit in muriis ſalium ſaturatiſſimis, quae frigefactae ad fundum ſales deponunt; uti notum eſt in depurationibus & cryſtallizationibus ſalium, quae in officinis chemicis & pharmaceuticis fieri ſolent. Colorem autem ſaturatiorem urinae inprimis ab oleo pendere, docuerunt Chemici. Simul notandum, quod in ſcorbuticis, dum in pejus vergit morbus, obſcurior fiat urinae color, & in fuſcum vergat; urina autem ſana, ſibi relicta, dum incipit putreſcere, ſimilem colorem fuſcum acquirit, & ſedimentum copioſum deponit; adeoque tunc talis urina dat ſignum diſpoſitionis ad putredinem auctae. Urinam inter praecipua ſigna diagnoſtica ſcorbuti habuit *Eugalenus* [*b*], & optime monuit, in morbi initio urinas quandoque citrinas & tenues eſſe, quandoque craſſas & albas, quales in omni cruditate reddi ſolent; verum creſcente morbo obſervat, quod nonnunquam tenues & intenſae rubedinis appareant, ſed ad fuſcum declinantes, ſimiles illis, quae in ardentibus febribus redduntur, niſi quod obſcure liveſcant. Ideo ſequentem regulam diagnoſticam ſtatuit: *In quorum urinis majora putrefactionis indicia inſunt, quam foris ex calore & ſiti apparet, morbo lento exiſtente, & ad nullius veteribus cognitae febris typum accedente, de his certo tecum ſtatuere potes ac debes, a ſcorbuto tales detineri.* Alio autem in loco addit (*c*)*; Maxime, ſi obambulantibus, & omnia vitae munia ſine offenſione adminiſtrantibus, tales* (*urinae*) *reddantur.*

Ubi ergo acriorum, & fere putridorum, ſalium & oleorum copia exit per urinam in ultimo ſcorbuti gradu, facile patet, ſtranguriam moleſtiſſimam debere ſequi, praecipue ſi ſimul, ut in marinis itineribus ſaepe fit, adſit penuria potus, quo potuiſſet urina reddi magis diluta, adeoque & minus acris.

LIPOTHYMIAE, ANXIETATES &c. Omnes auctores, qui accuratius de hoc morbo ſcripſerunt, monuerunt, animi deliquium & ſubitam mortem in ſcorbuto peſſimo metuenda eſſe. *Eugalenus* [*d*] hoc notavit, addiditque, omnium fere hoc morbo laborantium pulſum parvum, debilem, & inaequalem eſſe, ſed talis pulſus lipothymiam minitatur. Ita & apud *Foreſtum* [*e*] leguntur ſequentia de ſcorbuto: *Quoties vero paſſio magis ingraveſcit, ſequitur ambulandi impotentia, anhelitus difficultas, potiſſimum dum ſe movent aut erigunt; & ſi aliquando erecti ſedere conantur, quaſi deficiente ſpiritu ſemianimes deliquio afficiuntur: rurſus decumbentes reficiuntur ac reſpirant liberius.* Poſtea autem addit, quod hoc deliquio aliquos exſtinctos nove-

(*b*) Pag. 18. 23. &c. 27. 31. 58. (*c*) Pag. 23. (*d*) Pag. 48. (*e*) Lib. XX. Obſervat. XI. Tom. II. pag. 418.

noverit. Ad praecedentem numerum jam notatum fuit, classiarios pessimo scorbuto laborantes adhuc commode se habuisse, dum in lectulis decumbebant quieti, ad minimum autem corporis motum subito exspirasse; imo etiam tales, qui utcumque videbantur reconvalescere, & solitos labores tentare conabantur. *Poupart* (*f*) subitaneas tales scorbuticorum mortes pariter observavit, & in cadaveribus illorum vidit, omnia interiora corrupta esse, in multis etiam cordis auriculas pugnum aequantes, repletas sanguine coagulato, unde necessario sanguinis circuitus subito suffocari debuit.

Hydrops. Patuit ex illis, quae §. 1150. dicta fuerunt, inter scorbuti causas recenseri talem victum, qui pertinacibus viscerum obstructionibus ansam dare potest; uti in capite de *Melancholia* demonstratum fuit: praeterea & additum fuit, illos, qui morbis lentis obnoxii vivunt, in scorbutum pronos esse. Verum postea, ubi de causis hydropis §. 1229. dicetur, patebit, pertinaces viscerum obstructiones hydropi viam sternere; unde & ibi scorbutus inter causas hydropis numerabitur. Praeterea ad secundum numerum hujus paragraphi crurum tumor inter scorbuti phaenomena locum habet, qui & in hydrope incipiente adest (vide §. 1230.; adeoque facile patet ratio, cur inveteratum scorbutum sequatur hydrops. Unde, uti monet *Sydenhamus* (*g*), vulgo dicebatur: *Ubi desinit scorbutus, ibi incipit hydrops*. Indignabatur quidem magnus ille vir, uti ad §. 1149. monui, quod ubique scorbutum incusarent Medici; & hinc subjunxit sequentia: *Haec tamen regula saepe saepius non aliter est accipienda, quam quod, ubi primum se Hydrops manifestis prodit indiciis, praeconcepta de scorbuto opinio statim collabascit:* interim tamen modo dicta satis evincunt, hydropem post diuturnum scorbutum sequi posse; & observationes practicae docent, illud frequenter contingere.

Tabes. Eodem hoc numero jam dictum fuit, quare atrophia scorbutum sequatur, qua sensim contabescit corporis habitus: verum & ipsa tabes, purulenta labe affectorum viscerum effectus, a scorbuto nascitur quandoque. Phthisin enim, sive tabem, ab ulcere aliorum viscerum, aeque ac ab ulcere pulmonum, produci posse, ad §. 1214. patebit. In cadaveribus autem hoc morbo defunctorum pus inventum fuit in cavo pectoris (*h*), in pulmone, in hepate, in renibus, sub axillis, inter musculos brachiorum & femorum, adeoque patet, & purulentam tabem ex hoc morbo sequi posse.

Convulsio. Ingentes haemorrhagias in scorbuto quandoque occurrere, ad praecedentem numerum dictum fuit: verum alia occasione ad §. 232. probatum fuit, evacuationem nimiam cruoris praegressam sequi convulsiones, adeoque & ab hac causa in scorbuticis sequi possent. Praeterea ad §. 710., ubi de *convulsione febrili* agebatur, notatum fuit, ab aliis partibus corporis affectis sic posse affici sensorium commune, ac si

(*f*) Académ. des Sciences l'an 1699. Mém. pag. 244. (*g*) Sect. VI. Cap. v. pag. 350. (*h*) Academ. des Sciences l'an 1699. Mém. pag. 239. 240. 241.

causa physica in ipso cerebro praeexstitisset, cum tamen longe aliis in locis haereat origo mali. Non mirum ergo videbitur, in pessimo scorbuti gradu convelli aegros, licet in cadaveribus cerebrum sanum inveniretur (*i*): si enim bilis corrupta in ventriculo fluctuans (vide §. 710.) convulsionem excitare potuerit, cessantem ilico, dum per vomitum haec saburra excutiebatur; si dolores magni & periodici, uti & ulcerosa materies alicubi hospitans in corpore, epilepsiam horrendam producere potuerit (vide §. 1075. 4.); quid non timendum erit in aegris, quorum omnia fere ossa cariosa erant [*K*]; quorum ligamenta erodebantur ab acri sanie in cavis articulorum collecta; quorum pericardium fere totum erosum erat, & ipsum cor profunde ulceratum (*l*); quorum viscera alluebantur adeo acri sanie, ut haec cadavera secantibus epidermis secederet a manubus, & facies ulceraretur (*m*). Patet ergo sufficiens ratio convulsionum in pessimo scorbuto, de quo hoc numero agitur; & *Poupart* (*n*) observat, convulsiones omnibus scorbuticis contigisse, dum illas inter communia symptomata scorbuti putridissimi recenset.

TREMOR. Antea ad §. 627., ubi de Tremore febrili agebatur, notatum fuit, tremorem nasci, vel a defectu subtilissimi liquidi, adeoque summa debilitate; vel a causa quacumque sensorium commune irritante. Certe statim patuit, irritantes causas validas adesse, simulque ex antedictis constitit, tantam debilitatem esse in ultimo hujus morbi gradu, ut etiam a levissima causa in animi deliquium cadant. Videantur illa, quae ad locum citatum habentur, ubi haec fusius explicantur.

PARALYSIS. Ex illis, quae §. 1060. de causis paralysium dicta fuerunt, patet satis, quod in scorbuto laborantibus possit paralysis nasci aeque ac in aliis hominibus, si tales causae supervenerint: verum hic agitur de illa Paralysi, quae ex scorbuto ut causa sequitur: hanc *Eugalenus* descripsit [*o*], & simul notavit, a Paralysi Veterum differre in eo, quod, licet robur & firmitas pereant membris affectis Paralysi scorbutica, tamen in plerisque aliquis motus maneat, & quidem per intervalla ille motus augeatur ac minuatur denuo. Ad §. 1057. autem monitum fuit, quod levior talis Paralysis gradus vocetur *Paresis*, dum nempe adhuc in membris paralyticis aliquis motus superest, sed non constans. Ideo etiam *Eugalenus* (*p*) maluit vocare passionem paralyticam, quam paralysin; praecipue cum videret, idoneis remediis quandoque brevi tempore superari hanc paresin, cum e contra vera paralysis, consentientibus omnibus Medicis, pro diuturno & pertinaci morbo habeatur. Si jam simul consideretur, in cadaveribus pessimo scorbuto defunctorum cerebrum sanum repertum fuisse, uti antea dictum fuit, videbitur admodum probabile, scorbuticam illam paralysin non adeo pendere ab encephali & nervorum vitio. Sectiones autem cadaverum docuerunt [*q*], ligamenta erodi, epiphyses solvi ab ossium reliquo corpore, ipsos musculos sanguine nigro &

(*i*) Ibidem pag. 246. (*K*) Ibidem pag. 239. (*l*) Ibidem pag. 245. (*m*) Ibidem pag. 246. (*n*) Ibidem pag. 238. (*o*) Pag. 61. 62. (*p*) Pag. 63. (*q*) Académ. des Sciences l'an 1699. Mém. pag. 239.

& putrido madidos, dum attrectabantur manibus, in frusta disrumpi, qui in sanis hominibus adeo firmi sunt (r). Haec certe sufficiunt ad impediendum membrorum liberum motum, praecipue si simul notetur, quod causa motus muscularis per nervos quidem applicetur musculis [vide §. 1058.], sed & simul requiratur integra ipsius musculi fabrica, ut causa motus, per nervos applicata musculo, effectum suum praestet. Cum ergo quandoque adeo depravetur in hoc morbo musculorum, ligamentorum, & ossium, quibus musculi adhaerent, fabrica, patet ratio paralysis scorbuticae dictae.

Contracturae. In Paralysi aderat musculi laxa immobilitas, verum in contractura musculi rigidi potius sunt, & immobiles simul; sed tunc articuli, quibus movendis illi musculi serviunt, flexi manent, nec extendi possunt amplius. Observavit hoc malum in scorbuticis *Poupart* (s), musculis ligni instar rigescentibus, ob sanguinem copiosum coagulatum, quo turgebant. Cum autem etiam in cadavere [vide §. 1058.], injecta aqua tepida per arteriam sic turgere possit musculus, ut tumentium vasorum aucta amplitudine minuatur longitudo musculi, & pars affixa huic musculo moveatur, facile patet, idem fieri debere, dum infarcta sanguine vasa turgent summopere in musculis viventis adhuc hominis. Cum autem musculi artus flectentes validiores sint musculis extensoribus, patet ratio, quare dum eadem causa agit in omnes, fiat contractura membrorum; quod etiam antea ad §. 1069. monitum fuit, dum de cura paralysis agebatur. Tali retractionem versus poplitem *Eugalenus* (t) in scorbuto observavit.

Maculae nigrae. De maculis diversorum colorum in praecedentibus numeris hujus paragraphi dictum fuit: ubi vero nigrae sunt, certa sunt necrosis, adeoque & mortis, indicia.

Vomitus et secessus sanguinis. De subitis & saepe satis miris Haemorrhagiis in hoc morbo praecedenti numero dictum fuit. Cum autem in ultimo hujus morbi stadio erosis vasis & visceribus tales evacuationes sanguinis sursum & deorsum fieri soleant, satis patet, nihil boni inde exspectari posse.

Hepatis, Lienis &c. Totus sanguis, & omnes humores, tandem degenerant in rodentem acrimoniam; non mirum ergo, omnia putrescere & consumi: observationes plures antea recensitae fuerunt, quae hoc confirmant.

Contagium celere. Docuerunt quidem observationes practicae, plures simul in eodem loco scorbuto affligi: tamen inde nondum certo constat, quod per contagium ex uno homine in alterum hic morbus transeat. Dum enim in navibus, vel & in urbibus obsessis, scorbutus grassatur, malo victui, aquae penuriae, vegetabilis cibi defectui &c., hujus morbi origo merito tribui potest, uti ex antedictis patuit; adeoque causis communibus, in omnes eodem loco degentes

(r) Ibidem pag. 244. (s) Ibidem pag. 241. (t) Pag. 60.

gentes agentibus, potius tribuendus videtur, quam contagio. *Sennertus* [u] quidem voluit, suo tempore in Saxonia inferiori scorbutum ideo frequentem fuisse, quia mos erat, ut ex capaci poculo biberent omnes, & cum raro fieret, ut omnes communi mensa utentes a scorbuto immunes forent, illeque morbus gingivas soleat primo inficere, hinc credidit, scorbuticum virus hoc modo facile communicari posse. Verum urgeri posset, similem in commensalibus victum huic morbo aeque originem dare potuisse. Fateor, quod nemini suadere vellem, ut eodem uteretur poculo cum illis, quibus putrido tabo gingivae diffluunt: interim tamen non videtur certo constare, quod per contagium propagetur scorbutus, uti de variolis, lue venerea, scabie, & similibus morbis, fieri novimus. In iis locis, ubi scorbutus pro endemio morbo habetur, observavi illos, qui inferiorem domus partem incolunt, hoc morbo affligi, dum interim in superiori parte domus habitantes, & salubri victu utentes, ab hoc morbo immunes erant, licet quotidie inter scorbuticos versarentur.

Fateor quidem, quod *Poupart* [v] contagiosum hunc morbum vocaverit, & quaedam habere communia cum crudeli Atheniensium peste dixerit, plurimosque in eodem nosocomio hoc morbo decubuisse: verum notandum est, quod aegri deferebantur in nosocomium jam scorbutici, & ob magnum numerum, ne putridis exhalationibus nocerent aliis decumbentibus, ad aliud nosocomium delati fuerunt. Neque legitur, saltem ibi, alios infectos fuisse. Praeterea Indiam dum navibus petunt Batavi, ad Promontorium bonae spei ubi pervenerunt, scorbuto aegrotantes classiarios ad nosocomium deferunt, nullum inde metuentes contagium; solentque fere omnes bono victu brevi restitui. Interim tamen prudentia jubet, ut in ultimo stadio scorbuti versantes aegri caute tractentur: licet enim contagium non metuendum adeo foret, tamen putridissimis exhalationibus nocere possent.

§. 1152. EX quibus liquet, hujus morbi naturam & effectus non difficulter elici ab his, qui praedicta expendunt.

Per victum enim insalubrem, & alia §. 1150. recensita, sensim degenerat sanguis, & omnes tandem humores, ut viscido lentore magis cohaereant, & difficilius transeant per vasorum angustias: procedente morbo huic lentori jungitur acrimonia. Effectus autem ejus diversi sunt, pro indole & gradu variis hujus acrimoniae, & prout diversis corporis partibus haec applicantur. Simul & partium solidarum cohaesio adeo debilitatur, ut a levi causa facile solvi possit; uti docent scorbuti symptomata modo enarrata.

(u) Lib. III. Part. 5. Sect. 2. Cap. III. Tom. II. pag. 994. (v) Académ. des Scienc. l'an 1699. Mém. pag. 237.

§. 1153. ET causam ejus proximam esse eam sanguinis indolem, qua & crassitie simul in una, & tenuitate acri salsa, alcalica, vel acida, in altera parte peccat: quae inprimis accurate investiganda & distinguenda sunt.

Causa proxima morbi appellatur tota illa simul, quae morbum jam praesentem constituit, & cujus praesentia ponit, continuat, morbum; cujus absentia eum tollit (x). Sanguis autem humanus constat diversis partibus, quarum quaedam in concretionem pronae sunt; aliae vero tenuiores longe minus cohaerent, & facillime a reliquis secedunt. Sic in sanguine recens misso videmus contineri halituosum subtile, quod in auras ilico avolat, & quod vasis puris exceptum exhibet liquidum tenue admodum: rubra autem pars sanguinis sponte coit: serum vero sanguinis calore ebullientis aquae concrescit in massam scissilem, instar albuminis ovi cocti; interim & tenuior lympha in sanguine adest, quae, nec sponte sua, nec calore majori, in coagulum abit. Illa autem pars sanguinis, quae in concretionem prona est, crassior fit in scorbuto, uti ad tertium numerum praecedentis paragraphi dictum fuit; & quidem adeo, ut pars seri in mucum ex flavo viridescentem abeat. Sed tunc simul notatum fuit, tenuiorem seri sanguinis partem salsam esse & acrem. Cum enim tenuissima sanguinis portio pro maxima parte aquoso latice constet, & omnia salina prompte solvantur in aqua, patet ratio, quare, ubi salina acria abundant in sanguine, tenuior sanguinis pars majorem acrimoniam habeat. Idem verum est de oleo sanguinis, pariter acriori reddito, cum salibus acrioribus unito in saponem, qui promte in aquosis diluitur. Si sola crassities major peccaret, obstructiones fierent, dum tales humores in vasorum angustiis haererent facile immeabiles: si sola acrimonia tenuiorum liquidorum adesset, elueretur satis facile copiosiori potu tenui quocumque, & per urinae vias vel cutis spiracula haec exirent de corpore: verum dum illud acre irretitur huic lentori, manet affixum partibus, in quibus illud lentum haerere incipit & colligi, illasque erodit. Ex binis autem illis, spissitudine nempe majori in una parte sanguinis crassiori, & acrimonia in parte tenuiori altera, videntur satis intelligi posse phaenomena scorbuti, uti sequenti paragrapho dicetur: adeoque merito concluditur, bina haec unita simul constituere causam proximam hujus morbi.

Acrimonia autem haec varia esse potest: si enim a salsamentis liberalius assumtis acrimonia conciliatur humoribus, haec muriatica erit, nec facile tunc in putredinem tendet scorbutus, & diutius tolerabitur, licet molestissimos dolores faciat, & rigiditatem membrorum quandoque inducat: talis in classiariis satis frequenter contingit, & victu recenti infulso, potuque copioso, feliciter superari solet, & saepe brevi satis tempore. Ubi vero non bene conditis sale carnibus, & hinc calido sub climate

(x) H. Boerh. Instit. Med. §. 740.

mare putrescentibus, vesci coguntur miseri, & aquam corruptam bibere, tunc alcalina putrida nascitur acrimonia, & pessimus scorbutus sequitur, qui brevi corpus destruit. Acida acrimonia rarius contingit quidem, tamen & observatur in illis locis, ubi vilioris sortis homines pane secalino, lacte ebutyrato acido, farinosis fere solis, vivunt; simulque sedentarias artes exercent, ut sibi victum parent. Scorbutus talis non adeo saevus est, & satis diu tolerari potest, nec ita difficulter sanatur, modo victus mutari possit, & salubri motu exerceri corpus; quod non semper apud pauperes obtineri potest ob rem angustam, & quia ad alia opificia inepti sunt.

§. 1154. ET ex his per historiam morbi (1151.) cognitis, omnia ejus morbi phaenomena, utut mira, facile deduci posse.

Veritas causae proximae scorbuti modo assignatae ulterius confirmatur, si considerentur symptomata hujus morbi, licet multiplicia admodum, & satis mira: nam satis commode inde deduci possunt; & causae hujus morbi [vide §. 1150.] aptae sunt, ut talem degenerationem humoribus nostris inducant.

Incipiente enim morbo, crassities illa sanguinis adest; acrimonia autem tanta humorum nondum observatur: hinc pigritia & torpor una cum doloris obtusi sensu per omnia membra incipientem scorbutum comitantur (§. 1151. 1.). Ubi vero increscit morbus, augetur ille sanguinis lentor; hinc difficilis respiratio ad parvum etiam motum, dum crassus sanguis per arteriae pulmonalis angustias transire absque molestia non potest; hinc venosus sanguis ad cor dextrum retardatur; unde crura tument (§. 1151. 2.). Verum simul incipit augeri acrimonia, quae, in tenuiore sanguinis parte haerens, se manifestat in liquoribus a sanguine secretis, adeoque ipso sanguine tenuioribus. Urina fit acrior, contentis saturatior, magis colorata: saliva pariter a blanda sua indole degenerat, & gingivas perpetuo alluens illas inficit & dolere facit. Si acrimonia alcalina sit, incipit os foetere, quia degenerans saliva, in os affusa, ubi liberrimus aeri aditus est, putrescit cito: gingivae, perpetuo maceratae in putrescente saliva, tabescunt & putredinem augent, adeoque & oris foetorem. Dum succus pancreaticus, salivae satis similis, similiter degenerare incipit, uti & bilis, tormina stomachica, iliaca, colica &c. sequuntur. Vasa autem, dum acriora liquida per illa fluunt, solvi incipiunt, inprimis minora vasa, quorum tunicae minus validae sunt: hinc haemorrhagiae fiunt, sed leviores tantum, quia majora vasa, magis callosis tunicis instructa, non tam facile patiuntur unitatis solutionem, ut Chirurgi dicere solent.

Omnia autem haec inprimis obtinent in scorbuto putrido; nam ubi acida, vel & muriatica, acrimonia praedominatur, symptomata sunt leniora, nec tam subito increscunt. Aucta vero putredine, gingivae diffluunt in cadaverosam saniem, dentes corrumpuntur cito, imo & quandoque ipsae maxillae cariosae fiunt. Simul per ipsam putredinem majorem

san-

sanguinis crassities solvitur; uti enim antea dictum fuit, in febribus putridis sanguis de vena missus non concrescit, sed fluidus manet: adeoque talis sanguis vasis suis contineri nequit, sed per extrema illorum elabitur, vel & erosis vasis periculosas haemorrhagias facit (vide §. 1151. 3.). Reliqua autem symptomata antea memorata, quae comitari solent scorbutum pessimum, ex illa fluidorum degeneratione satis facile deducuntur; praecipue si consideretur, & solidarum partium cohaesionem debilitari non tantum ob acrimoniam erodentem humorum, sed etiam illa, quae de solidis corporis nostri per vitales actiones deteruntur quotidie, non posse restitui, ubi tanta omnium humorum degeneratio adest: hinc vel sponte apertis vasis subcutaneis, vel a levi attactu contritis, maculae illae scorbuticae oriuntur. Similia autem fieri in interioribus corporis, magna debilitas, & subita mors ad minimum motum, satis docent.

§. 1155. QUod ipsum clarius docent regulae, quas curatio morbi prospero, vel sinistro, eventu comprobavit; quarum praecipuae hae sunt.

Prudentes Medici, postquam morbi causas consideraverunt, & attenta mente perpenderunt omnia symptomata, concludunt, quid agendum sit, ut morbus praesens curetur. Interim tamen, dum illa adhibentur remedia, quae indicatio ex causis & phaenomenis morbi deducta jusserat, sollicite attendunt, an haec prospero effectu se probent, an non. Si prius contigerit, noverunt se morbi genium perspexisse; si posterius, intelligunt se nondum satis cognitam habere morbi indolem; tuncque omni attentae mentis acumine conantur detegere, in qua re erraverint. Haec est illa doctrina nocentium & juvantium, tanti in arte usus, cum vel confirmat diagnosin & indicationem curatoriam, vel errorem hic commissum cito detegit. Videantur illa, quae circa hanc rem ad §. 602. 7. dicta fuerunt. Patebit autem, spero, ex curatione scorbuti, mox tradenda, causam proximam hujus morbi rite definitam fuisse; sicque hactenus dicta rerum eventu confirmabuntur.

§. 1156. IN hoc morbo crassum est reddendum tenue; stagnans mobile; cohaerens fluidum.

Sequuntur jam generales indicationes curatoriae, quae respondent causae proximae morbi §. 1153. descriptae. Crassities enim aderat in una sanguinis parte, impediens liberam circumductionem humorum per vasa; haec ergo debet attenuari: & dum hoc fit, illud, quod stagnabat in vasis ob nimiam crassitiem, mobile fiet, ubi sic attenuatum fuerit, ut per ultimas arteriarum angustias libere transire possit; simulque illa, quae cohaerebant, denuo in fluorem debitum redigentur.

§. 1157. ITem nimis tenue cogendum; acre leniendum, in genere, in specie.

Pariter ad §. 1153. notatum fuit, alteram partem sanguinis tenuitate morbosa peccare, cui juncta est acrimonia. Praeterea in pejori gradu scorbuti videmus quandoque dissolvi sanguinem, praecipue si acrimonia putrida adsit, ita ut vasis suis coerceri nequeat, sed mirae & periculosae saepe sequantur haemorrhagiae (vide §. 1151. 3.). Tunc autem indicatio jubet, illud tenue cogendum esse ita, ut solitam consistentiam acquirant humores, sicque vasis propriis coerceri possint. Fuerunt quidam Medici in illa opinione, quod nimia humorum tenuitas sanitati nocere non posset; hi quidem utebantur specioso hoc argumento, quod tenues humores transirent per omnes vasorum angustias absque ullo impedimento; & cum liber ac expeditus humorum motus per vasa ad functionum corporis humani integritatem requiratur, concludebant, tenuitatem humorum nunquam nocere posse sanitati: unde omnem curam morborum praesentium, & prophylaxin morborum futurorum, ponebant in attenuatione omnium humorum; hincque potus aquosos calidos, Theae, Caffae, & similes, perpetuo sorbillandos commendabant, & aegris, & sanis hominibus. Sed non considerabant, ad sanitatem requiri, ut in singulis vasorum seriebus proprii continerentur humores; sanguis in vasis sanguineis, serum in vasis serosis, & sic in reliquis vasorum decrescentium ordinibus. Si enim sanguis foret instar aquae tenuis, difflaretur totus per vasa exhalantia, in superficie corporis externa patentia; vel effusus in cava corporis interna hydropem faceret brevi: parum enim rediret ad cor per venas, si humores tam tenues forent, ut liberrime transirent per arterias exhalantes; maximae ergo arteriae corporis brevi vacuae forent: verum cor, expellens sanguinem in arterias, illas distendit, quia plenae sunt; &, nisi distenderentur arteriae, non contraherentur; adeoque brevi cessaret sanguinis circulus per totum corpus, & sequeretur lethalis syncope.

Acre autem, quod simul adest, leniendum est pariter, ut minus noceat; quod obtinetur cura generali, vel speciali. Generale lenimen acrium fit, dum adhibentur talia, quae quamvis acrimoniam demulcent, ut est aqua, diluens omne acre, oleum molle, obtundens & inviscans omnem acrimoniam, simulque partes corporis defendens, ne ab acribus facile laedi possint. Specialis autem cura acrimoniae dicitur, quando adhibentur cognito acri opposita remedia, quamvis eadem manifestam quandoque acrimoniam habeant; uti dum v. g. acrimonia alcalina putrida acidis assumtis corrigitur.

§. 1158. ET in correctione unius (1156.) semper respiciendum ad naturas alterius (1157.), unde summae artis opus tentare hunc morbum cum successu.

Magni

Magni momenti monitum hoc practicum est, & cujus neglectus tot infelicium curationum causa fuit. Antea in cura obstructionis (vide §. 135.) plura laudata fuerunt remedia attenuantia, quae tamen in scorbuto curando promiscue usurpari nequeunt. Si enim adesset in hoc morbo acre alcalinum putridum, sales fixi alcalini, uti & volatiles, sapones ex alcali fixo vel volatili & oleo simul unitis constantes, nocerent, quia acrimoniam praesentem augent, dum crassitiem humorum attenuant. Ob eandem rationem non prosunt mercurialia in hocce casu, quia, licet efficacissime solvant, humores tamen solutos in putridum liquamen convertunt, uti in salivatione mercuriali patet. Simul sollicite attendendum est, quid viscera, per morbum hunc labefactata, adhuc ferre possint. Adeoque magna hic prudentia opus est, ut debita scorbuti curatio institui possit; inprimis si morbus in pejori gradu jam constitutus fuerit: neque temere hic fidendum speciosis antiscorbuticorum remediorum titulis, cum multa ex his nocere possint, nisi debito tempore morbi adhibeantur, & acrimoniae praedominanti cognitae oppositam efficaciam habeant. Hoc autem ulterius patebit ex sequentibus.

§. 1159. Acria evacuantia semper hunc morbum exasperant, & saepe reddunt incurabilem.

Cum durae digestionis cibi scorbuto saepius ansam dederint (vide §. 1150.), uti & tales morbi praegressi, qui a validis obstructionibus viscerum abdominalium oriuntur, crediderunt Medici, per valida evacuantia curam hujus morbi tentari posse, ut nempe expelleretur haec saburra quantocyus, sicque viscera gravante hac mole liberarentur. Subducere quidem convenit illa, quae in primae coctionis visceribus haerent, sed leni stimulo, uti dicetur sequenti paragrapho. Cum enim in hoc morbo, provecto inprimis, adeo debilitentur solida, ut a levi vi solvatur illorum cohaesio, & humores contenti effundantur, patet satis, multum metuendum esse a turbis excitatis in corpore per acria evacuantia assumta. Longe majus discrimen adhuc foret ab Emeticis, dum inter vomendum, diaphragmate & musculis abdominalibus convulsis (vide §. 652.), valide comprimuntur omnia abdominis viscera; quae ergo si jam tabefieri inceperint in scorbuticis, destruerentur, & sequeretur lethalis syncope. Praeterea observatur, acria purgantia, ut *scammoneum*, *jalappa*, *colocynthis &c.*, solvere etiam humores sanos, & solutos in putridum liquamen per alvum educere: cum autem in pejori gradu morbi putrida humorum degeneratio plerumque soleat adesse, patet & alia ratio, quare acriora purgantia in hoc morbo conveniant.

Multiplici in scorbuto curando experientia celebris *Eugalenus* (y) pro canone therapeutico ponit: *Quod validas purgationes & largam sanguinis missionem aegre hic morbus ferat*. Pariter observavit *van der Mye* (z), purga-

(y) Pag. 20. (z) Pag. 5—7.

purgationes plurimos scorbuticos laesisse. Vidi etiam, dum dysenteriae & diarrhoeae epidemicae grassabantur, scorbuticos periculosius reliquis decubuisse.

Sequitur jam, ut enarrentur illa, quae in scorbuto curando profuerunt: cum autem §. 1151. quatuor diversi gradus scorbuti descripti fuerint, quorum primus levior, sequentes autem & pluribus & pejoribus symptomatibus stipabantur, simili ordine tradetur curatio.

§. 1160. Hinc α. incipiendum in specie (1151. N. 1.) prima a leni, attenuante, deobstruente, purgativo, parca dosi saepe iterata. β. pergendum in attenuantibus, & digerentibus dictis. γ. desinendum in specificis lenioribus, diu continuatis, in forma quacunque. δ. interim sex res non naturales ita ordinandae, ut sint contrariae causis (1150.).

In primo gradu scorbuti (§. 1151. 1.) talia symptomata adsunt, quae majorem humorum crassitiem & immeabilitatem docent, sed nulla adsunt signa magnae acrimoniae humorum, aut viscerum corruptorum.

α. Lene tale purgans datur, ut liberentur primae viae ab omni materia indigestili, ob malum victum saepe hic collecta: simul, ut blando solvente salino stimulo attenuentur humores, & copiosius deriventur versus intestina; sicque non tantum contentae in tubo intestinali faeces educantur, sed simul solvantur atque expellantur illa, quae in viscerum abdominalium vasis haerere inceperant.

Plures autem tales formulae in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur, quae huic scopo satisfaciunt. Commendantur quidem & ibi *Pill. Coch. Maj.*, quae scammoneum, colocynthidem, aloen &c., continent, sed dantur satis parca quantitate; & praeterea in hoc scorbuti gradu nondum magna acrimonia adest, neque putrida humorum solutio.

Solet horum purgantium usus saepius repeti, tribus quatuorve diebus interpositis, quo intervallo dantur remedia attenuantia & digerentia, de quibus statim dicetur; tuncque iterum purgans. Semper autem memores esse debemus axiomatis *Hippocratici*, cujus mentionem feci ad §. 11.: *Si qualia purgari decet, purgentur, tum confert, tum facile ferunt; si e contra, difficulter*. Ubi ergo illa pigritia insolita incipit emendari, dum haec remedia sumuntur, & major alacritas redit toti corpori, scimus profuisse; e contra, si debilitatem & languorem sentire incipiant, abstinemus a purgantium usu. Praeterea in corporibus obesis, uti & in leucophlegmaticis, tutius repetuntur purgantia remedia; in strictis & macilentis corporibus, minus conveniunt.

β. Crassities enim humorum hic adest, uti antea probatum fuit; verum in cura obstructionis (§. 135.) inter attenuantia fuerunt laudati sales & sapones, tam nativi, quam artificiales. In *Materia* autem *Medica* selecta ad hunc scopum remedia habentur, & satis varia, ut pro diversa temperie aegro-

aegrotantium possint haec vel illa adhiberi. Sic v. g. in frigidae & laxae temperiei hominibus calidiora attenuantia conducunt, qualia sunt v. g. *Tinctura Salis tartari*, *Elixir proprietatis*, *Sal volatilis oleosus aromaticus*, *Sapo starcckeianus &c.* In calidis autem & biliosis utimur *crystallis* ac *cremore tartari*, *sale polychresto*, *oxymelle simplici*, *scillitico*; & inprimis saluberrimis illis succis, pomorum aurantiorum, citreorum, &c., quae acidulum saponaceum succum habent, pulchre attenuantem, & saporis gratia adeo placentem. Simul etiam habetur ratio diversae tempestatis anni: aestivis enim sub caloribus a calidioribus remediis abstinemus, quae tutius hyemali tempore adhiberi possunt.

γ. Satis magnus numerus est remediorum, quae antiscorbuticorum titulo apud auctores commendantur, licet non omnia easdem vires habeant; ideoque delectu opus hic est, pro vario gradu morbi non tantum, sed etiam pro diversa aegrorum temperie. Antea dictum fuit ad §. 1150., vegetabilis nutrimenti defectum inter causas scorbuti numerari; hinc & inter specifica antiscorbutica recensentur in *Materia Medica* ad hunc numerum talia, quae hunc defectum supplere possunt. Acetosae omnes species, bardanae turiones primo vere erumpentes, brassica rubra, chaerophyllum, cichorea, endivia, urtica &c., jusculis incocta, pulchrum effectum praestant. Huc etiam spectant aurantiorum, citreorum &c. fucci, qui vel cibis adsperguntur, vel aqua diluti, addito pauco vino, gratum & salubrem potum praebent. Languent enim tales aegri: pulsum parvum debilem & inaequalem in scorbuticis adesse monuit *Eugalenus* (*a*); imo talem pulsum inter diagnostica scorbuti praesentis signa numeravit; qui quandoque adeo languidus apparet, ut Medicus Italus, huic morbo curando minus assuetus, miraretur, hominem tali cum pulsu vivere posse. Ob hanc rationem in catalogo antiscorbuticorum occurrunt aromata pulcherrima, quae grata sua fragrantia languentes vires vitales excitare valent, *Abrotanum*, *Absinthium*, *Ageratum*, *Balsamita*, *Foeniculum*, *Majorana*, *Mentha*, *Melissa &c.* talem vim habent. Insuper & laudantur talia, quae, praeter lenem vim stimulantem, solvendi & attenuandi efficacia pollent. *Anagallis*, *Becabunga*, *Fumaria*, *Nasturtium aquaticum &c.* ad hunc finem merito commendantur. In hoc autem scorbuti gradu diu in horum usu continuandum est, & licet varia forma haec remedia possint usurpari, cerevisia vel vinum his medicata reddita minori fastidio ab aegris sumi solent, & quidem per longum tempus. Solo absinthio, aquae & vino, vel & cerevisiae tenui, infuso, difficilia scorbuti symptomata non tantum, sed & morbum ipsum, se superasse testatur *Eugalenus* (*b*). Dum cerevisiae dolio aliquot brassicas rubras capitatas, minutim conscissas, infundebant, cum duodecim manipulis nasturtii aquatici, vel cochleariae, & libra recentis raphani rusticani, integras familias curatas vidi, quae tali cerevisia pro potu communi utebantur diu.

δ. Nisi hoc impetrari possit, frustranea sunt omnia: emendatus enim per idonea remedia morbus recrudescit denuo per easdem causas, a qui-

(*a*) Pag. 48. 58. (*b*) Ibid. pag. 83.

bus originem sumsit. Multis apud Batavos moris est, hyberno tempore carne bubula ac lardo salitis vivere, & exeunte hyeme satis male se habent a scorbuto: tempore verno, usu recentium herbarum & fructuum horaeorum emendatur morbus, imo quandoque integre superatur; recrudescens tamen denuo, dum subsequente hyeme simili victu utuntur. A caseo antiquo & acri, si quotidie sumatur, longe citius omnia scorbuti symptomata redire vidi, quam ab ulla alia causa. Solent quidem aegri, dum levatur morbus, Medici monita spernere, & inprimis in chronico tali malo; interim tamen a quibusdam impetrant Medici, ut inposterum simili victui non indulgeant. Major longe difficultas obtinet in curandis scorbuticis, qui coguntur in locis uliginosis & depressis habitare, ut victum sibi comparent; nam nequidem optimis remediis tunc eradicatur morbus, sed mitigatur tantum, dum verno tempore & tota aestate sero lactis pro potu communi uti solent: unde dolent toties Medici, miseros tales in flore aetatis jam edentulos fieri, & molestissimis artuum doloribus cruciari, inprimis dum hyberno torpent otio: aestivi enim labores ruricolis talibus prosunt.

§. 1161. AD secundum gradum (1151. N. 2.) conferent eadem, quae in priori, (1160. α. β. γ. δ.). Tum usus Scorbuticorum acriorum paulo, forma succi expressi, conservae, spiritus, sal. vol., Vini, Cerevisiaeve Medicatae: Balnea itidem externa & pediluvia ex antiscorbuticis; frictiones calidae, siccae, cum specificis liquidis; saepe venae sectio conducet, ut pars acris liquidi tollatur, erosio in vasa nimis distenta minuatur, revulsio procuretur, via paretur medicamentis applicandis.

Symptomata enumerata in secundo hoc scorbuti gradu §. 1151. 2. docent, majorem adesse spissitudinem & immeabilitatem humorum, quam in primo gradu: crurum enim tumor ac prae gravitate immobilitas, uti & difficilior, & ad motus etiam parvos fere deficiens, respiratio hoc monstrant: conferunt ergo quidem omnia laudata in paragrapho praecedenti, sed solent etiam adhiberi paulo acriora, ut magis dividatur illud lentum, simulque languor ille superetur. Quaenam autem cautela requiratur in horum administratione, dicetur ad sequentem paragraphum.

In *Materia Medica* ad hunc numerum plura talia acriora antiscorbutica recensentur, quae huic scopo servire possunt, sed tamen non omnia promiscue usurpari. Quaedam enim acerrima sunt, ut *Acriviola*, *Allia*, *Arum*, *Piperitis*, *Sedum minus vermiculare acre*. Unde vel in frigidis & leucophlegmaticis corporibus tantum adhiberi possunt, vel saltem in aliis temperiebus refracta tantum dosi dari debent. *Gratiola* autem acre purgans hydragogum remedium dat, quod quidem potenter solvit omnia tenacia, sed tamen limitata admodum dosi hic tantum convenit, cum monitum fuerit ad §. 1159. acria evacuantia hunc morbum exasperare. Formulae pariter compositae ex

his

his in Materia Medica habentur. Simul autem notandum est, quod oris foetor incipiens, gingivae tumentes, & dolentes, dolores varii & vagi, (§. 1151. 2.) doceant acrimoniam humorum tenacitati junctam, adeoque & de lenimine illius acrimoniae cogitandum esse, dum tenax viscidum attenuatur antiscorbuticis illis acrioribus. Caeteroquin illud acre, adhaerens illi lentori, soluto hoc vinculo, liberum jam, noceret magis, nisi diluentibus enervatum, vel oppositis remediis emendatum, fuerit. Optimum autem est, si simul, evacuationibus naturalibus prudenter auctis, expellantur de corpore, & solutum illud viscidum & acre huic junctum, uti ad §. 1164. dicetur.

Balnea ex plantis antiscorbuticis, aquae infusis, eidem scopo servire possunt, dum horum remediorum vis, aqua diluta, venis bibulis tuto recipitur; & inprimis si maculae scorbuticae corporis externam superficiem deturpent; sic enim facilius extravasata sub cute liquida, quae has maculas faciunt, dissipabuntur. Cum autem crura saepe talibus maculis purpureis afficiantur, unde a quibusdam hic morbus *scelotyrbe* vocatus fuit, commendantur inprimis pediluvia, quorum variae formulae apud *Sennertum* (*c*) habentur, & plures similes ex remediis, in *Materia Medica* recensitis, parari possunt.

Simul etiam tunc solent adhiberi frictiones; de quarum usu egregio in solvendis coagulatis, & augenda actione vasorum in liquida contenta, pluribus dictum fuit ad §. 28. 75. & 132., uti etiam ad §. 334., ubi de cura contusionis agebatur; in qua sub cute integra sanguis effusus haeret, fractis a vi externa sub cute, adhuc integra, vasis. Patuit autem ex hujus morbi historia, quod maculae illae scorbuticae ab effusis sub cute humoribus similiter fiant. Cum autem in scorbuticis facile rumpantur vasa, uti antea dictum fuit, lenes tantum adhiberi possunt frictiones: & quia simul metuitur facilis putredo effusorum humorum, hinc & laudantur a multis spirituosa liquida, ut nempe his irrorentur leviter panni, quibus perfricantur membra.

Disputaverunt autem Medici, an Venae sectio in hoc morbo conducat. Cum enim dictum fuerit ad §. 1153., in scorbuto esse talem sanguinis indolem, quae & crassitie simul in una, & tenuitate acri salsa, alcalica, vel acida, peccat in altera parte, crediderunt multi, nil melius ad curandum hunc morbum conducere, quam si repetitis etiam sanguinis missionibus subduceretur de corpore vitiosus cruor, & bono interim victu restituerentur sani humores. Verum considerari debet, optima etiam alimenta ingesta debere subigi in corpore nostro, ut mutentur in nostros humores. Antea vero ad §. 25. probatum fuit, magnam jacturam sanguinis impedire assimilationem ingestorum in naturam liquidi vitalis sani; adeoque patet, restitutionem sani humoris impediri profusa vel frequenter repetita missione sanguinis. Praeterea in scorbuticis sanguis lentore suo incipit haerere in ultimis arteriarum angustiis, & mobilior tenuiorque pars transit in venas;

(*c*) Lib. III. Part. 5. Sect. 2. Cap. VIII. Tom. II. pag. 1020.

lentus itaque ille sanguis per venae sectionem non educitur, adeoque non videtur multum emendari cacochymia humorum per sanguinis missiones in hoc morbo. Simul etiam observationes practicae numerosae docuerunt *Eugalenum*, uti ad §. 1159. dictum fuit, largam sanguinis missionem aegre ferri a scorbuticis. Confirmat hoc assertum pulsus debilis in hoc morbo, & facilis syncope. Ubi autem satis plena fuerint vasa sanguinea, tunc tuto plenitudo potest minui per venae sectionem, sicque simul pars acris liquidi tollitur; modo caveatur, ne ob nimiam sanguinis evacuationem functiones corporis, satis languidae in hoc morbo, adhuc magis enerventur. Notandum quoque est, dolores scorbuticos, varia loca corporis occupantes, quandoque morbos inflammatorios imitari, & minus peritis imponere, uti ad §. 1151. 2. monitum fuit; tuncque etiam absque ullo successu sanguinis missionem tentatam fuisse. Patet ergo ex dictis, quid boni a venae sectione in scorbuto exspectandum sit, & quo in casu prosit.

§. 1162. PRout vero tenuitas acris, calor ingens, metus Haemorrhagiae, majora; vel crassities, inertia, frigus, vasorum pallor, majora; utendum specificis modice adstringentibus, frigidiusculis, vel calidis, acribusve.

Ex phaenomenis hujus morbi, §. 1151. descriptis, patuit, in principio crassitiem & inertiam humorum adesse; aucto vero morbo signa majoris acrimoniae apparent, & plerumque etiam incipientis putredinis; quae dum adest, solvi incipiunt humores, & soluti simul fiunt acriores; unde febres calidae saepe fiunt, &, erosis ab acrimonia humorum vasis, haemorrhagiae. Illa autem remedia antiscorbutica, praecedenti paragrapho laudata, acria satis sunt & calefacientia; adeoque, ubi oris foetor jam incipit, gingivae dolent, tument, calescunt, molesti dolores vagi per totum corpus adsunt, & haemorrhagiae etiam leviores, facile patet, tutum non esse talium remediorum usum. Adeo enim tenera redduntur solida saepe in scorbuto, ut levi de causa solvatur cohaesio partium; simulque adeo soluti sunt humores, ut vasis suis amplius coerceri nequeant, uti praegressa morbi historia docuit. In tali morbi conditione prudentes Medici aliud antiscorbuticorum remediorum genus adhibent; talia nempe, quae solida roborant, & nimiam humorum tenuitatem emendant. *Lapathum*, *polypodium quernum*, *capparidis & tamarisci cortex*, *acetosa &c.*, talia sunt, quae ad hunc numerum in *Materia Medica* recensentur. Quandiu autem frigus & inertia mera in scorbuto incipiente observantur, vel & morbus jam adultior frigida & leucophlegmatica corpora occupat, tunc acribus antiscorbuticis utuntur tuto. Ubi autem dubia signa sunt, vel metuitur futura brevi putredo, licet nondum adsit, tunc adhibentur illa antiscorbutica, frigidiuscula dicta, quae pariter in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur, quorum pleraque vim solventem saponaceam insignem possident, simulque omni putredini resistunt. Ob eandem rationem videmus, Medicos saepe *cochleariam*, *nasturtium*, & similia prae-

praescribere, addendo simul *acetosam*, *succum citri*, *arantiorum &c.*, ut nempe posteriora priorum vim nimis acrem temperent, & putredini hic metuendae resistant.

§. 1163. AD vitia autem oris in hac specie emendanda oportet uti his, quae antiphlogistica, antiscorbutica, & simul huic illive scorbuti speciei appropriata sunt.

Inter scorbutica symptomata §. 1151. 2. 3. numerantur vitia oris, foetor nempe oris incipiens, gingivarum tumor, dolor, & ad minimam illarum pressionem sanguinis eruptio; ubi morbus augetur, fit gingivarum putredo cadaver olens, & gangraenosa corruptio, citissime omnia depascens. Ubi leviora haec mala sunt, eradicato morbo per idonea remedia sponte cedunt. Verum quandoque haec adeo molesta sunt, ut inducias non ferant tamdiu, sed subitam poscant medelam. Cum autem ad §. 1153. monitum fuerit, diversam quandoque acrimoniam praedominari in scorbuto, inde concluditur, & variam esse medelam ad haec oris vitia, prout haec vel illa acrimoniae species adest. Si pallidae & tumidulae gingivae doleant in corpore Leucophlegmatico, spiritus theriacalis, cochleariae, sp. vini camphoratus &c., prodesse possunt, qualia in *Materia Medica* ad hunc numerum habentur. Ubi vero gingivae rubent, calent, pruriunt, aut dolent, tunc modo dicta remedia nocerent potius, utpote nimis calida. Muria, qua Limonia mala condiuntur, quae salem marinum omni putredini adversum habet, & gratam Limoniorum fragrantiam succumque illorum acidum, pulcherrime prodest, inprimis si parum diluatur aqua quacumque stillatitia, & addatur mel rosarum, diamoron &c.; quae flaccidas illas & saepe jam semigangraenosas partes firmant; tales formulae pariter in *Materia Medica* habentur. Sufficit, si tali remedio saepius de die os colluatur, vel & spleniola, tali collutorio madida, inter labia, buccas, & gingivas, ponantur, saepius renovanda. Minime autem requiritur, ut gingivae scorbuticorum talibus remediis ruditer perfricentur, uti quandoque a Chirurgis factum vidi; augetur enim dolor inde & inflammatio, tenerisque illis harum partium vasis destructis sequitur gangraena. Ubi autem maculae latiores albae oriri incipiunt, in ambitu inflammatae & rubrae, cum pessimo foetore, & copioso salivae tenuis effluxu, succurrendum ilico est efficaci medela, ut putredo citissime proserpens sistatur. Spiritus salis marini omnia alia remedia, quae tentata vidi, superat. In malo hoc incipiente sufficit, si drachma spiritus salis marini in quatuor unciis aquae florum sambuci, rosarum, similisve, diluatur, & addita uncia mellis rosarum edulcoretur: ubi autem magna jam putredo adest, tunc mero spiritu salis marini quandoque coactus fui tangere loca haec gangraenosa penicilli ope; & ubi depascens haec putredo sic domita non amplius serperet intra duodecim horas, tunc denuo eodem remedio, sed diluto magis, utebar, & brevi sequebatur separatio partium vera gangraena tabefactarum: his separatis, crudae & dolentes hae partes fovebantur perpetuo

ſucco ſempervivi majoris cum aequali copia mellis roſarum, quod pulchre leniebat dolorem ac inflammationem, & ad bonam conſolidationem deducebat pura jam haec ulcera. Verum ubi gangraenoſa tali putredine eroſae ſunt gingivae, dentes vacillant, & brevi cadunt, imo & quandoque maxillae oſſeae pars inſignis cadit, quod evitari nequit, ſi ſerius vocatus Medicus fuerit, vel minus idonea medela tractatum fuerit hoc malum. Videantur & illa, quae, in *Capitulo de gangraena* §. 423., de affluxu materiae ſcorbuticae ad gingivas dicta fuerunt.

§. 1164. AD ſpeciem tertiam (1151. N. 3.) valent omnia praedicta, niſi quod utendum ſit maxima copia liquidorum lenium, facile meabilium, Antiſepticorum, Antiſcorbuticorum, cum leni promotione ſudoris, urinae, faecis alvinae, diu continuata.

In tertia ſpecie, uti ex ſymptomatibus §. 1151. 3. recenſitis patet, jam adeſt major acrimonia ſanguinis, ita ut vaſorum cohaeſio levi etiam vi ſolvatur, ſimulque omnes humores magis in putredinem vergere incipiant, unde & majori cautela in curatione opus eſt. Si calida & acria antiſcorbutica imprudenter adhibeantur, uti v. g. *Cochlearia*, *naſturtium*, *ſinapi*, *raphanus ruſticanus &c.*, his ſtimulis augetur motus acrium humorum per vaſa, quae parum cohaerent, unde ſaepe ſubitae & immanes haemorrhagiae ſequuntur: hinc merito praeferuntur leniora, quae ſimul omni putredini reſiſtunt, & vaſa firmant. Ob hanc cauſam *acetoſa*, *lapathum*, *acetoſella*, & ſimilia, tantum nomen meruerunt: imo in hoc morbo tractando exercitati Medici cochleariae plerumque acetoſam addunt, licet nondum ſcorbutus ad tertium illum gradum pervenerit.

Praecipuus enim ſcopus eſt in curatione ſcorbuti, ut illud acre eluatur ex ſanguine, & lentor, ſi adſit, ſimul attenuetur: verum magna copia liquidorum lenium, & facile meabilium, utrumque obtinetur; ſimulque vehiculum ſubminiſtratur ſudori & urinae, ut per has vias exeant acria. Videmus enim, in ſanis etiam hominibus, per cutis ſpiracula diſſlari, & per urinam ſecerni de ſanguine, omnia illa, quae per ipſas ſanitatis actiones jam acriora reddita nocerent, ſi retinerentur diutius. Pariter & per alvum exeunt de corpore non tantum inutiles faeces alimentorum poſt chylificationem peractam, verum etiam humorum in ventriculum & inteſtina depluentium recrementa. Convenit ergo, omnes has excretiones augere cum prudentia. Antea quidem monitum fuit, conſtitiſſe per obſervata practica, quod fortiora purgantia nocerent ſcorbuticis; verum ſemper profuit, leni ſtimulo alvum ſubinde promovere, ſive per *epicraſin* purgare, uti Medici loqui ſolent, interpoſito aliquot dierum intervallo; quo tempore diluentium & leniter ſolventium uſus adhiberi ſolet. Urinae autem ſcorbuticorum, uti pariter ante dictum fuit, contentis ſaturatae ſunt, & acres, magnamque ſedimenti copiam ponere ſolent; unde videtur natura ipſa hanc viam indicare, ut ſanguis ab acrimonia inhaerente depuretur.

Pa-

Patet inde ratio, quare serum lactis, inprimis tempore verno recentis graminis succo dives, & hinc subviridescens, tantum nomen habuerit in scorbuto curando; nam agit solvente graminis vi, simulque urinam satis copiosam movet; unde etiam inter efficacia diuretica merito numeratur. Solet quoque optimo successu cum lenioribus antiscorbuticis herbis decoqui, sicque magis medicatum reddi; quales formulae ad hunc numerum in *Materia Medica* habentur, & plures aliae simili norma concinnari facile poterunt.

Jam apud *Hippocratem* (d) videmus, in cura *Ilei sanguinei* [sub quo nomine scorbutum descripsisse videtur, uti antea ad §. 1148. dictum fuit] laudari lactis asinini cocti usum satis largum cum melle, ut per inferiora sequatur purgatio; deinde addit: *Et lac bubulum, si tempus ferat, quadraginta diebus bibat. Mane quoque lactis bubuli heminas duas bibat, tertia etiam aquae mulsae parte interpositis diebus admista.*

Manifeste hinc patet, quod interpositis aliquot diebus, melle addito, alvum movere intenderit, simulque lacte dato lenire omnem acrimoniam & diluere. Licet autem blando & pingui cremore acrimoniam omnem lac obtundat, serum lactis tamen magis diluit & diuresin movet.

Magnam lactis & seri ejus in scorbuto curando virtutem pariter multis encomiis laudat *Hofmannus* (e), & propriis observatis, aliorumque celebrium Medicorum, confirmat; simulque commendat aquarum medicatarum, cum lacte recenti permistarum, largum usum. Imo testatur, quod triginta annorum usu didicerit egregiam virtutem aquarum medicatarum in cura scorbuti, etiam inveterati. Alio autem in loco (f) notat, nullo remedio tam cito, tam secure, & tam efficaciter, exstirpari scorbutum, quam thermarum Carolinarum usu; imo ipsa ulcera sordida scorbuticorum, adeo difficilia curatu, interno & externo usu thermarum Carolinarum penitus consolidata fuisse, absque ullo malo sequente. Verum hae aquae diluunt, salino principio, quod continent, solvunt, simulque alvum & urinam movent.

Ubi vero magna dissolutio humorum jam adest, & putredinis signa, tunc videntur minus conducere illae thermae, cum salem alcalinum habeant: in tali casu modice adstringentia, acidula, melius convenirent, uti ad §. 1162. monitum fuit.

§. 1165. AD quartam vero speciem rara medela varianda medendi methodus pro varietate symptomatum, aliquando mercurialia prosunt; ut & praescripta (1164.).

Ex quibus omnibus (1148. ad 1166.) rite consideratis, & cum phaenomenis morbi, ac cadaverum incisorum, collatis, constat, in curatione felici hujus morbi id agendum maxime, ut indagetur

(d) De internis Affect. Cap. XLVIII. Charter. Tom. VII. pag. 672. (e) Med. Ration. Systemat. Tom. IV. Part. V. pag. 29. (f) Opusc. Phys. Medic. Tom. II. pag. 300.

indoles vitiosi humoris & singularis acrimoniae, quae praedominans peccat: quumque illa acrimonia sit salina muriatica, acida austera, alcalina foetens, rancida oleosa; atque de his singulis, & universis saepe actum sit, ordinatior mali curatio habebitur; & liquet, cur serum lactis, lac ebutyratum, aquae medicatae, toties desperata hujus morbi mala sanaverint? & quae? Cur acidi succi horaei maturi pomorum arantiorum, citriorum, limoniorum, granatorum, acetosae, acetosellae, aceti, vini rhenani, mosellani, toties specifica huic morbo, & quando? Cur adstringentia austera, ut Rheum, Lapathum, Tamariscus, Capparis, Vinum austerum nigrum, rubrumve, ut & Chalybs, adeo saepe bona? & ubi? Cur acerrima aromata, Cochlearia, Lepidium, Nasturtia, Arum, Raphani, Piper, Zingiber, Sempervivum minus acre, Sales alcalini volatiles, fixi, oleosi, aromatici, saponacei, iterum saepe sola prosint? Cur quod uni scorbutico salutare, id exitiale idem alteri fiat? Cur ergo non nomini hujus mali studendum sit, sed ejus tantum singulari, ac si alius foret morbus, genio.

Si considerentur illa symptomata, quae §. 1151. 4. enumerantur, patebit facile, parum spei superesse: febres enim malignae putridae, comitantes talem scorbuti gradum, designant, ingentem humorum corruptelam jam adesse, simulque reliqua docent, ipsa viscera jam contabescere. Pro varietate autem symptomatum diversa quidem medela adhibetur, sed fere tantum hac spe, ut leniantur molesta mala, uti in cura, palliativa dicta, fieri solet, per quam mitigando symptomata aliquid de morbo primario tollitur (g); vel saltem hoc efficere tentat Medicus, ut aegri facilius tolerent morbum, qui tolli integre non potest. Sic v. g. diarrhoeis & dysenteriis lenibus diacodiatis, una cum demulcentibus remediis, succurritur; stranguria decocto radicum & foliorum althaeae cum aqua & lacte lenitur, ad lipothymias grata cardiaca, nec nimis calida tamen, adhibentur; & sic de reliquis.

Si autem adhuc curabile sit malum, neque viscera tabefacta, tunc prosunt illa sola, quae praecedenti paragrapho laudata fuerunt.

Cum autem mercurialia remedia difficillimis morbis eradicandis quandoque cum successu adhibita fuerint, inceperunt Medici scorbutum etiam sic tractare, & inprimis ideo, quia viscosum tenax in sanguine scorbuticorum aliquando observatur, uti antea dictum fuit. In primo scorbuti gradu (§. 1151. 1.), ubi lentor ille viscosus praedominatur, nec magna adhuc acrimonia adest, tolerari posset prudens argenti vivi usus; quamvis certum sit, hunc morbi gradum laudatis antea remediis feliciter curari. Verum ubi jam oris foetor incipit, gingivae tument, dolent, calent, satis

(g) H. Boerh. Instit. Med. §. 1244.

tis patet, suspectum esse mercurialium remediorum usum, cum horum effectus sit, os internum exulcerare, & magnam copiam foetidae salivae elicere: adeoque affluxus acrium humorum ad gingivas augeretur, non sine molestia & periculo. Infelicem successum argenti vivi, tam externe quam interne adhibiti, in homine, cui a scorbuto male affecto lingua exulcerabatur, recensuit *Hofmannus* [*b*], qui ideo pro regula practica statuit: *Mercurialis prosapiae medicamenta, utcumque etiam praeparata & adhibita, in scorbuto tantum non semper esse maximo nocumento; longe vero certius graviusque nocere in vitiis dentium & linguae scorbuticis &c.* Cum autem in quarto hoc scorbuti gradu magna jam adsit acrimonia, imo plerumque dissolutio putrida humorum, patet satis, mercurialium remediorum usum tunc inprimis quam maxime suspectum esse. Illis, qui morbis venereis sanandis frequentem operam adhibuerunt, satis experti sunt, levem etiam argenti vivi quantitatem ingentes turbas excitare in scorbuticis corporibus, si a lue per hanc methodum curari debeant.

Sequuntur jam quaedam Corollaria practica, quae ex praedictis facile deduci poterunt.

Ex quibus omnibus &c. Consideratae fuerunt causae scorbuti, enumerata symptomata varia, quae hunc morbum in toto suo decursu comitari solent; dein enarratae sunt illae mutationes partium corporis in hoc morbo, quae per cadaverum sectionem detectae; & ex illis omnibus conclusum fuit §. 1153., crassitiem in una parte sanguinis, in altera acrimoniam, peccare. Unde patet, curationem requirere, ut illud crassum attenuetur, & emendetur acre. Verum illa crassities humorum quandoque est iners mucosa frigida, tuncque amara & aromatica tantum usum habent. In tali casu absinthium, quod *Eugalenus* adeo laudavit, pulcherrimum effectum praestat: aliquando adest spissitudo inflammatoria humorum; tunc succi horaei, syrupi & sapae ex his confectae, ut *rob sambuci, ribesiorum &c.*, prosunt pulcherrime; uti etiam, dum in obesis corporibus pingue oleum sanguinem reddit minus meabilem. Potest & adesse spissitudo atrabilaria, quae mellitis, saponaceis &c., solvitur, uti antea in Capitulo de Melancholia pluribus dictum fuit.

Verum illa acrimonia pariter observatur diversa, & quaedam remedia ad omne acre mitigandum valent, uti aqua, v. g., & omnia aquosa, quae sola dilutione quamvis acrimoniam lenire possunt; olea mollia, quae obtundunt acria quaecumque, dum illa obvolvunt quasi. Alia remedia huic vel illi acrimoniae infringendae apta sunt, non vero omnibus: sic acida putredini alcalinae domandae prosunt; & contra, ubi acida acrimonia adest, alcalinorum usus probatur. Cum autem antea de diversis illis acrimoniae speciebus, & de illarum medela, actum fuerit (vide §. 60. & seq. §. 76. & seq. & §. 605.), illa hic repetere superfluum foret.

Cur serum lactis &c. Quia omnia haec crassitiem humorum diluendo

(*b*) Medic. ration. systemat. Tom. IV. Part. V. pag. 54. &c.

do & attenuando minuunt, simulque suppeditant sanguini aquosum vehiculum, per quod acres sales & olea, jam corruptioni proxima, elui possunt, & per sudoris, urinae, & alvi, vias exire de corpore. Verum requiritur tale adhuc virium vitalium robur in aegris, ut moveri possint haec ingesta cum sanguine per vasa; caeteroquin haec manent in corpore, & hydropicos tumores producunt. Ubi ergo magnus languor percipitur, vel signa adsunt nimiae dissolutionis humorum, tunc non conveniunt.

Cur acidi succi &c. Quando ob defectum cibi vegetabilis humores in putrescentem rancidam indolem degeneraverunt, uti fit in urbibus obsessis, & longinquis navigationibus: tunc enim, uti antea dictum fuit, solis fructibus horaeis, & jusculis ex carne recenti ac herbis oleraceis paratis, felicissime sanantur scorbutici, si nondum viscera, ob putridam hanc cacochymiam, insignem labem passa fuerint. Plures scorbuticos in nosocomio Parisino sanavit *Morin* (*i*), dum acetosam magna copia dedit cum ovis coctam pro cibo. Decoctum hordei cum vino rhenano scorbuticis quam maxime profuisse, *Eugalenus* (*K*) testatur. Apud *Clusium* (*l*) legitur, Norwegos in vicinam insulam, moris abundantem, exponere scorbuticos, neque domum reducere, priusquam sanitati restituti fuerint; toto autem tempore, quo sic ab omni humano consortio remoti vivunt, solis moris vescuntur, & quandoque intra paucos dies convalescunt. Hyemali autem tempore, ubi haec expositio fieri nequit, ob acre frigus, electuario ex his fructibus parato, magna copia assumto, utuntur simili cum successu.

Cur adstringentia austera &c. Ex symptomatibus scorbuti antea §. 1151. recensitis constitit, in hoc morbo quandoque adeo debilitari cohaesionem solidarum partium, ut a levissima vi adhibita solvantur: simulque saepe tunc adesse solet nimia solutio humorum. In hoc casu adstringentia austera, antea §. 28. 4. laudata ad curandam nimiam debilitatem & laxitatem fibrarum solidarum, egregie prosunt, quae & simul humores nimis solutos compingunt. Ubi ergo in scorbuticis laxa flacciditas totius corporis observatur, & a rudiori quacumque corporis contrectatione maculae caeruleae oriuntur, tunc haec remedia locum habent. Forte Britannica herba, apud *Plinium* [*m*] ad stomacacen & scelotyrben laudata, similes virtutes habebat: nam morbus ille, quo, trans Rhenum Castris a Germanico Caesare promotis, laborabant milites Romani, lentus erat, cum *intra biennium dentes deciderent, compagesque in genibus solverentur*. Verum in flaccidis corporibus lento satis gradu morbus procedit, languore & lassitudine quamvis satis molestus sit. Praeterea multi eruditi viri in illa fuerunt opinione, quod Veterum Britannica herba lapathi species foret, de qua re legi potest *Muntingius* (*n*), qui tamen plurimum eruditionis, forte ad scopum non adeo requisitae, huc congessit. De chalybis pulchro effectu in simili laxitate solida-

(*i*) Academ. des Scienc. 1708. Histor. pag. 63. (*K*) De Scorbuto pag. 47. (*l*) Rarior. plantar. histor. Lib. I. Cap. LXXXV. pag. 119. (*m*) Hist. natur. Lib. XXV. Cap. III. (*n*) de vera antiquor. herba britannica.

lidarum partium, antea §. 28. 4. actum fuit, & sequenti Capitulo adhuc quaedam dicentur.

Cur acerrima &c. Prosunt haec in illis casibus, ubi pallor, frigus, inertia, adsunt; tumidulus corporis habitus, urinae pallidae inodorae, sitis nulla, gravitas totius corporis, signa dant, quod haec remedia tuto possint exhiberi. Cum autem multa ex his acerrimam vim habeant, prudenter adhiberi debent, ne subito validis his stimulantibus in motum deducta glutinosa & lenta in pulmonibus accumulentur, & periculosum morbum (vide 871.) inducant.

Cur quod uni scorbutico &c. Quia in quibusdam adest varius scorbuti gradus, diversa species & intensitas acrimoniae in humoribus. Sic v. g. acerrima illa aromata, modo laudata in scorbuto lento & frigido, si darentur in illo gradu morbi, ubi gingivae cadaver olent, & sanguinem stillant, periculum foret lethalis haemorrhagiae; dum & humorum acrimonia per haec remedia augeretur, & vasa vix cohaerentia amplius, aucto per acria haec stimulantia humorum impetu, rumperentur brevi. Ideo etiam plures Medici sequuntur prudens *Sennerti* monitum (o), neque tam facile acerrima antiscorbutica adhibent, quae spirituum antiscorbuticorum nomine laudari solent; sed sero lactis infusam cochleariam, nasturtium &c., exhibent; vel & succos recens pressos sero lactis diluunt, sicque potandos exhibent aegris.

Cur ergo non nomini &c. Jam aliquoties dictum fuit in aliorum morborum historia, quod nihil damnosius sit, quam audito nomine morbi tantum, absque ullo examine ulteriori, dare remedium, quod in publicis officinis prostat, & specioso titulo insignitur, tanquam specifica & indubitata polleret efficacia ad eundem morbum debellandum. In pharmacopoliis sic prostant Spiritus, Essentiae, Elixiria &c. Antapoplectica, Antepileptica, Antifebrilia, Antipleuritica, Antiscorbutica &c., quae omnia, licet in quibusdam casibus usum habere possint, tamen etiam saepe inutilia, imo & damnosa, sunt. Illi soli, qui artem brevem esse vellent, quae merito ab *Hippocrate* longa dicitur, nomini morbi oppositum in dispensatoriis publicis remedium quaerunt; tuncque credunt, se egregie Medici munere functos esse. Verum historia scorbuti, hactenus descripta ex fidelibus observationibus, satis docet, quam diversa mala sub eodem nomine comprehendantur; & quam varia medela requiratur in morbo hoc incipiente, vel confirmato; in scorbuto muriatico, vel putrido, ubi lenta tenacitas adest in humoribus, vel nimia dissolutio, ubi viscera adhuc integra sunt, vel jam tabefieri incipiunt, & sic de reliquis. Qui ergo feliciter hunc morbum tractare cupit, parum confidat speciosis antiscorbuticorum remediorum titulis, sed sollicite causas praegressas indaget, signa diagnostica notet, quae diversam acrimoniae humorum speciem ac intensitatem designant, & inde medendi methodum eliciat, sicque prudenti arte, manente quamvis eodem morbi nomine, diversa mala curet.

(o) Lib. III. Part. V. Sect. 2. Cap. vi. Tom. II. pag. 1113.

CACHEXIA.

§. 1166. **C**Achexiae nomine intelligi solet ea dispositio Corporis, quae nutritionem ejus depravat per totum illius habitum simul.

Cachexia adesse dicitur, uti optime *Celsus* [*p*] vertit, ubi *malus corporis habitus* est. Per corporis autem habitum intelligitur externa corporis species, quam dum medicae artis etiam ignari vident degenerare a sanitatis consuetudine, dicunt simpliciter, hominem se male habere, licet non cognoscant evidenter, quodnam vitium adsit, vel quale viscus in tali homine affectum fuerit. Sic ubi a validis morbis resurgunt homines languidi & debiles, malo habitu totius corporis testantur, quam gravia mala passi fuerint: quamvis enim morbus superatus sit, tamen omnium viscerum functiones adeo adhuc languent, ut non possint ingesta alimenta deduci ad illam absolutam perfectionem, quae ad restitutionem perditorum in solidis & fluidis partibus nostri corporis requiritur; adeoque depravatur nutritio per totum corporis habitum simul. Optime hoc notavit *Aretaeus* (*q*), dum dicit: *Cachexia omnium simul vitiorum conversio est; omnes enim morbi parentes ejus sunt*. Loco enim ἀπόικοι, mutato tantum accentus loco, ἄποικοι, pulcherrime genuinum hujus loci sensum restituit *Petitus* (*r*): quod & confirmatur auctoritate *Celsi* (*s*) dicentis: *Quod ferè fit, cum longo morbo vitiata corpora, etiamsi illo vacant, refectionem tamen non accipiunt*. Ut autem melius elucescat Cachexiae indoles, *Aretaeus* (*t*) oppositum huic morbo corporis statum describit, εὐεξίην nempe, id est bonum corporis habitum, in quo homo bene se habet ad omnia, ad alimenti concoctionem & distributionem, ad sanguinis creationem &c.: *Haec consequitur facilis spiratio, validae vires, bonus color, ante omnia sanitas: quod si ad imbecillitatem cacochymiae natura conversa fuerit, id jam est cachexia*. Tunc enim respiratio ad motum corporis etiam levem anhela fit, vires debiles sunt, color malus. Semper enim cachexiam necessario comitatur cacochymia, quae vocatur illa qualitas humorum, quae laedit functiones (*u*). Degeneres enim a sanitatis conditionibus humores per vasa fluere in cachecticis, ipse malus color docet, & functionum plurium corporis laesio.

Simul

(*p*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 167. (*q*) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 46. (*r*) Ibidem pag. 188. (*s*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 167. (*t*) Ibidem pag. 47. (*u*) H. Boerh. Instit. Med. §. 719.

Simul etiam patet, malum habitum, five cachexiam, plurimis aliis morbis, inprimis chronicis, adesse; unde merito dixit *Aretaeus* (v), quod malus habitus communis sit omnibus morbis, chronicis nempe, de quibus agit. An non v. g. in scorbuto [vide §. 1151. 2.] difficilis respiratio, crurum tumor, color pallido-fuscus, maculae cutis &c., cachexiam testantur? Unde *Olaus Magnus* (x), postquam scorbuti symptomata descripsit, addit sequentia: *Vocaturque vulgari gentis lingua Schoerbuch, graece Cachexia*. Et alio in loco (y) de malo victu, tanquam causa scorbuti, agens dicit: *Frigidi enim, ac indigesti cibi, avidius sumti, morbum hujusmodi causare videntur, qualem Medici Cachexiam universalem appellant*. Patebit autem ex sequentibus, cachexiam, licet aliorum morborum praegressorum soboles saepe sit, tamen & ex malo victu in sanis antea hominibus frequenter nasci.

§. 1167. Adeoque pro causa agnoscit vel liquidi nutrientis depravatam indolem quamlibet, vel vitium vasorum recepturorum, vel defectum facultatis applicantis.

Certum est, per ipsas sanitatis actiones quotidie perire de corpore nostro liquidorum copiam, & deteri partes solidas nostri corporis: adeoque ex conditione sua vivum corpus cito destrueretur, *naturaliter semper aliquibus decedentibus, nullis vero in eorum locum subeuntibus* [z]. Requiritur ergo ad constantiam vitae & sanitatis, ut tantum & tale in humoribus, solidisque, perpetuo restituatur, quantum & quale quotidie perditur: hoc *nutrire* dicitur, & ipsa haec actio *nutritio* [a]. Verum haec restitutio perditorum ex ingestis cibo & potu fieri debet, per ipsas vitae & sanitatis actiones sic mutatis, ut fiant similes solidis & fluidis partibus nostri corporis: cum autem tota chylificationis historia doceat, ingesta omnia in liquidum redigi, antequam nutriant; hinc materies nutrimenti liquidum dicitur nutriens, licet & solidarum partium jactura inde resarciri debeat. Explosa dudum jam est sententia, quam tuebantur *Asclepiadis* aemuli, statuentes: *Nibil concoqui, sed crudam materiam, sicut assumta est, in corpus omne diduci* [b]. E contra novimus [uti antea ad §. 1. monui ex *Galeno*], nihil illorum, quae ingeruntur, habere adhuc indolem partium corporis nostri, sed debere prius immutari, & alendo corpori similia reddi: si ergo non satis perfecta fuerit haec immutatio ingestorum, tunc liquidum nutriens habebit depravatam indolem, nec inde restitui poterunt perdita. Haec autem depravatio liquidi nutrientis poterit fieri, vel ab ingestorum indole, non satis facile mutabili, vel a viribus immutantibus non satis validis, de quibus omnibus sequenti paragrapho dicetur.

Prae-

(v) Ibidem pag. 47. (x) Hist. gent. septentr. Lib. XVI. Cap. LI. pag. 570. (y) Lib IX. Cap. XXXVIII. pag. 316. (z) Cels. Lib. III. Cap. XXII. pag. 167. (a) H. Boerh. Instit. Medic. §. 436. (b) Cels. in Praefat. pag. 6.

Praeterea liquidum nutriens, licet optime elaboratum fuerit, debet distribui posse per omnia corporis loca, adeoque vasa, quae illud deferent, debent apta esse huic recipiendo; unde & in his vasis vitium haerere poterit, de quo dicetur §. 1171.

Tandem assimilatum omnino licet fuerit liquidum nutriens, licet vasa omnia pervia fuerint, debet moveri per vasa, debet applicari ad illa loca, quorum defectus supplendi sunt. Motus autem ille, qui distribuit per universum corpus liquidum nutriens, illudque applicat singulis partibus, poterit esse nimis languidus, vel nimis violentus; de quibus agetur §. 1172.

§. 1168. HUmoris depravatio oritur 1. ab assumtis, quae a virtute mutante in nobis non possunt assimilari restituundis: qualia cibi farinacei, leguminosi, crassi, fibrosi, pingues, acres, aquosi, viscosi (69.). Corpora indigerenda, ut cespites, creta, arenae, calx &c. 2. Ab defectu motus animalis in otio, torpore, somno nimio. 3. A vitiatis organis per debilitatem nimiam (41. 42. 43. 44.), aut nimium robur (50. 92. &c.); liquidisve vitio non facili medicabili (60. 69. 76. 106. 107. 406.): hisce causam praebent multa, ut omnes secretiones nimiae, qualescunque demum fuerint, vomitus, diarrhoea quaelibet, dysenteria, haemorrhagia quaelibet, visceris singularis vitium scirrhosum &c., retentio quaelibet secernendi.

1. Constitit ex modo dictis, assumta debere mutari in corpore nostro, ut ex his fiat liquidum nutriens. Ut autem haec mutatio assumtorum fiat, debent illa posse superari a corporis nostri viribus immutantibus. Hinc ubi cibi tales ingeruntur, qui tenacitate viscosa nimis cohaerent, ut sunt multa farinacea, & legumina, pisa, fabae, lentes &c., vel cibi crassi & fibrosi, ut sunt carnes, fumo, sale, aere, induratae, tunc vires viscerum chylopoieticorum non satis ex his educere possunt omne solubile, ingestis, etiam copiosis, parum nutrimenti acquirit corpus, & chylus ex his paratus, crudior, non satis assimilatus, vel omnino non, vel difficulter, potest perduci ad ultimam perfectionem, quae requiritur, ut assimiletur partibus solidis & fluidis corporis nostri. Ventriculus & intestina tunc gravantur indigestili materia, &, crudis humoribus sanguini admistis, degenerant omnia liquida a naturali sua indole; sicque malus habitus totius corporis sequitur, *cum insuetos, aut inutiles, cibos aliquis assumsit* [c]. Certum enim est, consuetudinem hic multum facere: constat enim ex historia, integras gentes solis vegetabilibus & aqua vixisse; alias solis fere piscibus sustentari; quasdam carnibus & lacte, dum aliis in more est, quodvis fere vegetantium & animalium genus lautissimis mensis adhibere (d). Observationes jam quotidianae

(c) Cels. Lib. III. Cap. XXII. pag. 167. (d) H. Boerh. institut. Medic. §. 50.

nae docent, languere homines, simulac simplicem victum, licet ex difficilioris digestionis cibis paratum, cum lauta mensa permutant; unde dixit *Hippocrates*, uti alia occasione ad §. 193. monui: *A multo tempore consueta, etiamsi deteriora fuerint, insuetis minus molesta esse solent.* Pinguia autem difficilis admodum digestionis sunt, & in ventriculo diu retinentur, tuncque rancida fiunt, & sic pessime nocere poterunt. Sani & robusti homines hoc saepe experiuntur, si pinguiores carnes, & inprimis lardum, majori copia in prandio comederint; tunc enim vesperi eructant acre oleum, quod fauces fere erodit, & in ignem projectum luculentam flammam facit. Tamdiu hoc pingue in ventriculo, reliquis cibis jam fere vacuo, manet indigestum, & nisi in duodeno copiosae & acriori bili occurrat, quae illud pingue saponacea sua vi reddat aquae miscibile, in reliquo intestinorum tractu cruditatem rancidam pessimam facere poterit. Cum autem in sanissimis hominibus omnes humores blandi sint, chylus naturaliter nullam acrimoniam habeat, sed dulcis saporis sit, patet satis, acres cibos multum abesse ab indole nostrorum liquidorum, adeoque difficilius assimilari. De noxis acrium ingestorum plura dicta fuerunt ad §. 586. α., & §. 1150. probatum fuit, scorbuticam humorum acrimoniam a talibus nasci. Aquosa autem nimia copia assumta debilitando fibras solidas nocere, antea ad §. 30. constitit.

Si autem a difficilioris digestionis cibis cachexia nascitur, longe magis hoc fiet, si depravato appetitu assumuntur talia, quae nullo modo digeri possunt, uti cespites &c.: de hac re postea dicendum erit, ubi agetur de morbis virginum & gravidarum, in quibus talis appetitus depravatio observatur quandoque.

Conferantur & illa, quae §. 25. 1. habentur de alimentis magis tenacibus, quam virium permutantium in corpore virtus est.

2. Constat ex Physiologicis, chylum ex ingestis paratum sanguini venoso permisceri, & adhuc diu suam indolem retinere, licet una cum sanguine per vasa & viscera corporis nostri circumducatur; tandem tamen octo vel decem horarum spatio chylum assimilari penitus humoribus nostris, neque amplius apparere in sanguine. Verum in illis, qui inerti otio torpent, & somno indulgentes fere nunquam orientem vident solem, languet muscularis motus, qui tantum confert ad validam & expeditam sanguinis circulationem, uti antea ad §. 25. 2. dictum fuit; unde illa assimilatio chyli tardius in talibus & minus bene perficitur, adeoque sensim degenerantibus humoribus inducitur cachexia. Quotidiana observata hanc rem confirmant. Dura messorum ilia quosvis cibos ferunt, & digerunt quam felicissime. Fessus a labore diurno domum redux rusticus pane atro, carnibus, aut lardo, fumo & sale induratis, famelicum replet ventriculum, moderatoque somno languida membra postquam refecit, surgit robustus & alacer ad solitos labores. Illi vero, qui divitiis affluentes largis quotidie fruuntur epulis, nec se ad labores credunt natos esse, perpetuis querelis Medicorum aures fatigant, dum volunt vivere sani, & nihil agere. Literati viri, qui mentem acriter exercent, corpus vero minime, impallescunt libris suis, cachectici omnino. Nunquam autem citius & cer-

certius damnum sanitatis percipitur, quam ubi laboriosam vitam subito quis commutaverit cum otiosa: unde inter cachexiae causas ab *Aretaeo* (*e*) optime recensetur *ab exercitationibus quies*, *& ab ingentibus laboribus otium*.

3. Requiri certum robur & determinatam cohaesionem in partibus solidis vasorum & viscerum corporis nostri, ut efficiant illa, quae sanitatis & vitae ratio postulat, antea paragraphis in textu citatis demonstratum fuit. Nimia enim debilitas vasorum & viscerum facit, ut minor actio sit vasorum in contenta fluida, adeoque minor mutatio & assimilatio chyli, qui cum sanguine per vasa fluit. Praeterea ob eandem rationem minus elaborata erunt liquida, quae ingestis in ventriculo & intestinis misceri debent, ut v.g. saliva, bilis, succus pancreaticus &c.: unde etiam §. 44., ubi morbi ex debilitate nimia vasorum & viscerum oriundi recensentur, inter illos numeratur cachexia.

Sed & nimium robur vasorum ac viscerum inter causas hujus morbi numeratur, quia tunc tanta est cohaesio partium solidarum illa componentium, ut non cedant satis liquidis impulsis; adeoque sic interrumpitur aequabilis sanguinis motus, & turbantur omnes secretiones. Verum paulo post patebit, retentionem quamlibet secernendi producere posse cachexiam. In paragraphis autem in textu citatis fusius de hac re dictum fuit.

Verum & liquida possunt degenerare vario modo, ac quandoque vitiis affici, quibus non semper facilis medela invenitur. Sic videmus, infantes acido (§. 60) laborantes non nutriri, sed cachecticos sensim contabescere; & noverunt satis Medici, illud humorum vitium, ubi semel invaluerit, difficulter eradicari posse. Glutinosum (§. 69.) in primis viis aggestum impedimenta format chylo parando, perficiendo, secernendo (§. 71.); adeoque depravatur nutritio: si vero lentor talis glutinosus sanguinem jam infecerit, tunc omnia cachexiae symptomata (§. 72.) producit. Ubi autem alcalinum putridum infecit humores (§. 76.) ineptitudo ad nutriendum, aptitudo ad consumendum, producitur (§. 86.). A plethora (§. 106.), nisi in tempore solvatur per sanguinis missionem, saepe etiam cachexia producitur, uti videmus in virginibus plethoricis, si menstruorum suppressione laborent.

Per obstructionem vero (§. 107.), cum tollatur transitus liquidorum per canales, omnes functiones corporis possunt laedi (§. 120.), adeoque & hic morbus produci. Si autem in quodam loco corporis collecti haeserint humores, jam penitus a sana indole nostrorum fluidorum alieni, nec unquam illis assimilandi, tunc mora & calore corporis attenuantur, simul acriores redduntur, & venis resorpti sanguinem inficiunt, illumque nutritioni penitus ineptum reddunt. Ita a pure, in abscessu clauso diu relicto (§. 406.), producitur cachexia purulenta, difficulter curabilis, & nutritionis defectu totum corpus sensim contabescit. Si autem pus resorptum adeo funestum morbum producere valeat, quanta non fient mala a tabo gangraenoso, ichore cancri exulcerati, si & haec in sanguinem resorbeantur.

Tota chylificationis historia docet, uti antea ad §. 25. 1. monitum fuit, prae-

(*e*) De caus. & sign. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47.

praecipuam causam assimilationis ingestorum pendere ab eo, quod paucu-lum crudi ingesti misceatur maximae copiae humorum inquilinorum. Saliva enim inter manducandum miscetur cibis, deinde succus gastricus, utraque bilis, succus pancreaticus &c.; & chylus, tunc in intestinis resorptus per vasa lactea, in ductu thoracico miscetur maximae parti lymphae totius corporis; adeoque chylus in ductu thoracico jam pro maxima parte constat humoribus inquilinis: tamen ductus thoracicus guttatim adhuc chylum instillat venae subclaviae, qui torrente sanguinis venosi redeuntis a capite & utroque brachio abripitur, ac in cor dextrum defertur.

Ubi ergo, qualicumque de causa, minuitur insigniter copia humorum inquilinorum, assimilatio crudi ingesti minus perficitur, adeoque depravatur nutritio, & cachexia inducitur. Omnium autem maxime hoc metuendum est, ubi subitis evacuationibus humorum copia imminuta admodum fuerit, ut in vulneratis; in mulieribus abortum & simul validam uteri haemorrhagiam passis; in cholera morbo, ubi intra paucas horas totum corpus fere exinanitur: replenda quidem sunt haec corpora, sed sensim, neque permittendum, ut multa simul & semel ingurgitent, licet appetitu valeant. Idem notavit *Aretaeus* (*f*) de hoc morbo agens, dum dicit: *Bene utique cibos appetunt, tametsi multos ingerant ac repleantur, crudi vero & non confecti digeruntur, quoniam alimenti elaboratio ad coctionem pertinens debilis admodum atque invalida est*. Lentiores autem, sed frequentes, humorum evacuationes, copiam sanorum liquidorum minuendo, pariter cachexiam inducunt. Sic videmus illos, qui sudoribus nocturnis diffluunt, sensim contabescere. Ob eandem rationem videtur *Celsus* (*g*) damnasse frequentem purgantium usum, dicens: *Sed purgationes quoque, ut interdum necessariae sunt, sic, ubi frequentes sunt, periculum afferunt. Assuescit enim non ali corpus, sed ob hoc infirmum erit*.

Sed & visceris singularis vitium scirrhosum merito inter cachexiae causas numeratur. Modo dictum fuit, tot humores concurrere ad chylopoiesin, & in diversis visceribus praeparatos. Si ergo aliquod ex his visceribus in scirrhum induruerit, secretio liquidi, in hoc viscere praeparandi, laedetur; adeoque deficiet aliqua ex conditionibus requisitis ad assimilationem crudi ingesti, quae ergo minus perfecta erit: hinc depravabitur nutritio plus minusve, prout diverso gradu laesa fuerit visceris affecti functio. A scirrhosa hepatis labe toties cachexia nascitur, praecipue icterica; & cum scirrhi, in visceribus latentis, tam difficilis cura sit, imo vix possibilis, ubi confirmatus fuerit, patet satis, cachexiam a tali causa natam vix eradicari posse. Unde merito monuit *Aretaeus* (*h*) sequentia: *Scirrhi in liene geniti discussiones non facillimae sunt: quod si & ab hoc oriundi morbi proveniant, utpote hydrops aut malus habitus, insanabile male effectum est*. Ideo etiam periti Medici, ubi aliam manifestam cachexiae causam nullis signis detegere possunt, scirrhum in visceribus latere merito suspicantur.

(*f*) Ibidem. (*g*) Lib. I. Cap. III. pag. 31. (*h*) De curat. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. XIV. pag. 128.

Cum autem in corpore sano quaedam excerni debeant statis temporibus, si retineantur illa in corpore, depravatur liquidorum indoles ita, ut inepta fiant nutritioni corporis. Hoc videmus manifeste in mensium suppressione, ubi bonus sanguis abundans retinetur, & retentus sensim degenerat adeo, ut in cachexiam incidant pallidae totae & tumidae factae mulieres. Viris multis consueta est sanguinis evacuatio per haemorrhoides; verum & ab hac evacuatione suppressa, praeter plura alia mala, solet cachexia sequi; quod notavit *Aretaeus* (*i*) dicens: *Causa vero & haemorrhoidum fluxus suppressio, & consuetorum vomituum cessatio, & sudorum exsiccatio &c.: quando enim horum singula, quae aderant, non amplius revertuntur, tunc sequitur corporis gravitas, pallor subinde repetens, venter flatibus refertus, oculi concavi &c.* Praeterea morbosae quandoque excretiones observantur, per quas noxium educitur de corpore, quod imprudenti medela cohibitum multa mala & cachexiam inducit. Junioribus saepe tota cutis capillata capitis exulcerata plorat liquidum satis acre, quod in crustas concrescit quandoque admodum densas: ubi his crustis arescentibus & compactis impeditur exitus illius acris humoris, vel per adstringentia, & inprimis per plumbata remedia, cerussam, acetum, lithargyrii &c., sic constringuntur vasa cutanea, ut illud amplius exire nequeat, convulsiones, ophthalmiae, asthmata, quandoque sequuntur; & si ex his malis emergant, cachectici languent miselli infantes, donec, vel sponte, vel per artem, restituatur illa excretio. Idem vidi contigisse, dum annosa crurum ulcera, copiam acris feri quotidie plorare solita, exsiccantibus remediis tractabantur.

§. 1169. PAtet vero, has causas semel positas, vel minuendo solida, vel infarciendo ea liquidis libere transfluere ineptis, agere; unde duplex notabilis hujus mali effectus, Tabes sc., vel Leucophlegmatia, & Hydrops Anasarca.

Certum est, per vitae & sanitatis actiones solidas partes corporis nostri deteri: si enim ipsum durum lapidem guttula aquae delapsa excavare possit, non vi, sed saepe cadendo, an non longe major effectus exspectari debet, dum quater mille vicibus intra horae spatium humores, vi cordis pulsi, incurrunt in latera canalium convergentium, & transire debent per ultimos fines arteriarum, qui in pluribus visceribus molles & pulposi sunt? Observamus, epidermidem deteri quotidie, & renasci illud quod perierat. Demonstrat chemia, in saliva solidi quid contineri, ita & in bile, & longe plus in urina: procul dubio & cum faecibus alvinis solidarum partium detritamenta exeunt, dum interior tunica intestinorum adeo tenera est, & villos pendulos in cavum intestinorum habet, unde villosa vocata fuit; qui villi adeo molles sunt, ut, nisi liquido immersa sustineantur, informis muci specie appareant. Verum illa interior superficies intestinorum per motum peri-

(*i*) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47.

periſtalticum ad contenta apprimitur, adeoque & deteritur. Praeterea meconium, in toto tractu inteſtinorum quandoque in foetu repertum, ſatis ſolidum, a faecibus humorum, qui in inteſtina deferuntur, natum, demonſtrat pariter, ſolidas partes corporis per ipſas vitae actiones detrimentum pati, quod per nutritionem reparari debet; quae ergo ſi deficiat, ſolida debent minui. Demonſtratur autem in Phyſiologicis (*K*), reſtaurationem partium ſolidarum fieri per ipſos humores, qui per vaſa fluunt, & continent in ſe abundantes tales particulas, quales fuerunt, quae a ſolidis ſeceſſerant. Si ergo a ſanitatis legibus omnino receſſerint humores, non habebunt illas dotes, quae ad reſtitutionem perditorum in ſolidis requiruntur. Obſervamus autem in ſano ſanguine, ejuſque ſero, plaſticam quandam tenacitatem; uti & in ſecretis a ſanguine humoribus; quae videtur requiri, ut particulae nutrientes haereant locis, quibus applicantur. Videmus praeterea, quod, ubi nimis attenuantur humores, deficiat nutritio & contabeſcat totum corpus. Pallidi, exhauſti, macilenti, reſurgunt a ſalivatione mercuriali, dum per vim argenti vivi totus ſanguis ſolutus fuit, licet plus potent liquidi nutrientis, quam exſpuant. Ubi jam a quacumque cauſa depravatam nutritionem comitatur humorum nimia tenuitas, tunc illi elabuntur de corpore quandoque per ſenſibiles, aliquando per inſenſibiles evacuationes; quandoque ſubito, aliquando ſenſim. Ubi per vomitum, alvum, urinam, confertim exeunt, pro diverſis evacuationibus varia nomina acceperunt tales morbi, diarrhoeae, diabetis, cholerae &c. Verum ubi per inſenſibiles evacuationes, vel & ſudores, ſenſim ſic exeunt humores de corpore, & deficiens nutritio non reſtituit perdita, lento marafmo perit corpus, quem morbum & tabem ſiccam vocaverunt, & atrophiam ſimpliciter; quam *Fernelius* [*l*] diſtinxit a cachexia, *in qua plena ſatis atque copioſa corporis moles eſt: at vero tum ſubſtantia, tum colore vitioſa*: atrophiam vero dixit, *quum lente ac pedetentim, nulla praegreſſa cauſa, id ſumpto alimento non alitur*. Haec tabes, Anglis ſatis familiaris, cum lente depaſcat corpus, conſumtio appellatur; de qua dixit *Benedictus* (*m*): *Tabidorum languor, ſine pulmonum aut viſceris cujuslibet corruptela, tacita vi obrepens, Anglis infeſtiſſimus eſt, &, niſi primis obedieverit remediis [quod rariſſime evenit], funeſtus*.

Frequentius autem contingit, cachexiam comitari album totius corporis tumorem, quem Leucophlegmatiam Medici vocaverunt, vel etiam Hydropem Anaſarcam; quia panniculus adipoſus, muſculis ſuperimpoſitus, & inter eorundem interſtitia locatus, accumulato aquoſo humore turget; de quo in *Capitulo de Hydrope* dicetur. Probatum enim fuit §. 25., impeditam ingeſtorum aſſimilationem in naturam liquidi vitalis ſani facere debilitatem & laxitatem nimiam fibrarum ſolidarum, inde ſequi, §. 26., extenſionem facilem vaſculorum his fibris conflatorum, atque tumorem. Praeterea §. 69. demonſtratum fuit, debilitatem vaſorum & viſcerum cauſſam eſſe, a qua

(*K*) H. Boerhaave Inſtitut. §. 463. (*l*) Lib. VI. Cap. VIII. Part. 2. pag. 150.
(*m*) Theat. Tabidor. pag. 109.

iners & frigidus lentor in corpore nascitur, qui tumorem album, sive λευκὸν φλέγμα veteribus dictum §. 72., producit. Hunc autem cachexiae effectum & *Aretaeus* (n) & *Celsus* (o) pariter notaverunt.

§. 1170. QUin & pro vario colore, mole, tenacitate, acrimonia, fluiditate liquidi infarcti varii admodum morbi, ut Cachexiae effectus, prodire solent: Cutis sc. albitudo, pallor, flavedo, lividitas, rubedo, viror, nigritudo, fuscus color; gravitas; tumor sub oculis, & partium tenuissimarum; flatus, oedema partium a corde remotarum; Cordis arteriarumque palpitationes, ad minimum motum admodum auctae; Urinae crudae, tenues; sudores spontanei, aquosi plane; tandemque marcor, vel Leucophlegmatia & Hydrops.

Cacochymiam semper comitari cachexiam, antea ad §. 1166. dictum fuit: verum haec cacochymia diversa admodum observatur in cachecticis, adeoque & varios effectus producet, & distinctis signis se prodet, prout degenerantes a sanitatis conditionibus humores tenacitate aut fluiditate, vel diversa specie & gradu acrimoniae, peccaverint. Cum autem floridus color boni habitus signum ab *Aretaeo* merito statuatur, uti pariter ad §. 1166. monitum fuit, diversus cutis color in malo habitu adest, & quidem in variis cachecticis varius. Licet autem in tota cute coloris mutatio appareat quandoque, omnium tamen facillime distinguitur in illis locis, ubi vasa, nuda fere, nulla cute tecta apparent, & simul tam tenues tunicas habent, ut color liquidi, vasis contenti, transluceat: haec obtinent in canthis oculorum, interna superficie palpebrarum, labiis, ore interno, faucibus &c., uti alia occasione saepius jam monitum fuit. Ob hanc causam periti Medici haec loca sedulo lustrant, dum in sanguinis & humorum indolem inquirunt. Alibi (vide §. 97.) conatus fui, ex observatis *Malpighianis* de ovo incubato deducere varias illas mutationes & colorum diversitates, quas subit liquor per vasa pulli motus, dum in sanguinem vitalem mutatur: Patuit tunc, uti in pullo nascente, per calorem incubatus, motum humorum per vasa, vim cordis, & aeris conspirantem actionem, nascebatur intra quadraginta octo horas sanguis ruber, cujus nullum vestigium nec in ovo, nec in pullo, praeexstiterat; sic etiam in humano corpore per similes causas, sed validiores, produci sanguinem rubrum ex ingestis breviori tempore. Verum ubi vel ob causas assimilantes debiliores, vel ob materiam nutrimenti difficilius mutabilem, non potest elaborari alimentum ad perfectionem boni sanguinis usque, illa pars rubra sanguinis vel non conficitur, vel non tanta copia, quanta requirebatur ad restitutionem perditi. Tunc albedo ob defectum partis rubrae sequitur,

(n) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47. (o) Lib. III. Cap. XXII. pag. 167.

tur, uti videmus post validas haemorrhagias etiam in sanis antea & robustis hominibus fieri. Cum autem serum sanguinis flavescat naturaliter, si illud nondum in morbosam tenuitatem degeneraverit omnino, & colorem suum amiserit, tunc deficiente parte rubra color pallidus apparet, ab albedine declinans in dilutam flavedinem, quod imprimis in oculorum canthis apparet in virginibus chlorosi laborantibus. Aliquando videmus etiam totum corpus ex flavo viridescente colore perfundi in tali morbo, licet urina cruda & decolor nullum signum det cacochymiae ictericae: imo quandoque & subfuscus color apparet, absque cacochymia atrabilaria. Uti enim in ovo incubato liquor, in sanguinem rubrum mutandus post quadraginta octo horas, primo colorem subviridescentem habet, dein ferrugineum: sic videtur in debilibus cachecticis corporibus contingere, ubi chylus non quidem in perfectionem sanguinis rubri elaboratur, sed in vicino assimilationis gradu subsistit. Considerans haec *Galenus*, uti alio in loco §. 75. 5. notavi, noluit evacuari debere illud semicoctum alimentum, sed retinendum esse in corpore, & perficiendum ulterius; dum nempe per motum, frictiones, aliaque remedia, augetur actio vasorum in fluida contenta, sicque obtinetur perfecta assimilatio, quae antea defectuosa erat.

Ubi autem cacochymia biliosa vel atrabilaria cachexiam comitatur, tunc aliae colorum mutationes fiunt, de quibus videantur illa, quae ad §. 1094. habentur. Quamvis autem color ruber plerumque index sit boni sanguinis, tamen ubi tenuis magis sanguis est, tunc simul plerumque acrior, & tenera admodum est vasorum compages, unde in genis saepe roseus color apparet, licet corpus sensim contabescat; uti fit in illis, qui in phthisin inclinant, uti postea ad §. 1198. patebit.

Cum autem requiratur bonus sanguis, ut per encephali fabricam inde separetur subtilissimum illud fluidum nerveum, quod musculari motui perficiendo servit, & in cachecticis omnes humores a sanitatis conditionibus degenerent, deficiet & illud fluidum nerveum vel copia, vel non habebit omnes dotes requisitas. Unde illa alacritas ad motum, quae in sanis adest, deficit, & vix trahunt languida membra cachectici. Praeterea observatur, quod simul ac libera sanguinis circumductio per vasa partis cujusdam corporis impeditur, statim illa pars gravis sentitur: sic e.g. si brachium valida phlegmone occupet, instar plumbi grave percipitur. Cum autem cachexiam frequenter comitetur glutinosa iners & frigida cacochymia humorum, quae facit difficiliorem transitum liquidorum per vasa, inde & alia causa gravitatis membrorum percipitur.

Prima fere tumoris leucophlegmatici indicia apparere solent in laxissimis illis sub oculis partibus, quas ὑπώπια & ὑποφθάλμια dixerunt veteres Graeci. Ob perpetuam enim mobilitatem, qua indigebant bulbi oculorum, debebant omnia vicina facillime cedere posse; hinc esse laxissima: in sanis hominibus, dum a somno evigilant, videmus has partes plus minus tumere, qui tumor tamen brevi evanescit, dum oculi leviter fricantur, uti omnes a somno evigilantes facere solent: simul erecta in vigilantibus corporis positura,

& musculorum faciei adjacentium, uti & palpebrarum, motus faciunt, ut brevi dissipetur omne, quod in tenerrima tunica cellulosa sub oculis collectum haeserat. Verum in Leucophlegmaticis, ubi omnia laxiora sunt, & major humorum viscidītas, manet ille tumor, nec integre dissipatur diurno tempore.

Quia vero & conditiones requisitae ad bonam chylopoiesin languent in hoc morbo, hinc ingesta non satis immutantur, sed, spontanea degeneratione, vel in fermentationem, vel in putredinem, vergunt; unde abundantia flatuum nascitur, uti alia occasione ad §. 647. demonstratum fuit.

Notum est, humores, venis contentos, propelli per illas versus cor illo motu, quem ab arteriis acceperant: verum cum venae non pulsent, & in decursu suo semper latiores fiant, retardatur necessario humorum, ex arteriis in venas venientium, motus: unde in plurimis corporis locis videmus, venas arteriis contiguas esse, ut turgentes arteriae in sua diastole premant vicinas venas, sicque humorum motum per illas promoveant. Praeterea musculi agentes, dum turgent, premunt omnes venas illis incumbentes, vel inter illos decurrentes; sicque plurimum adjuvant venosi sanguinis motum. Verum in cachecticis languet cordis & arteriarum actio, motus musculares vel omnino non vel admodum languide exercentur; adeoque desunt illa adminicula, quae expeditum humorum venosorum ad cor reditum procurant. Majores venae hinc vix deplentur, & minores lymphaticae venae, quae ex cavis majoribus & minoribus corporis lympham, arteriis exhalantibus expulsam, resorbere debebant, cum non possint depleri facile in majores venas nimis plenas, non resorbent omne, quod eructant arteriae exhalantes; hinc incipit turgere tunica cellulosa aquosis humoribus, sicque oedema nascitur; inprimis in partibus a corde remotis, quia ibi, caeteris paribus, semper tardior circulationis motus est. Inde fit pedum tumor, maxime si erecti stant diu, vel sedent pendulis pedibus; tunc enim contra gravitatis nixum adscendere debent humores: ubi vero in lecto decumbunt, tunc ob horizontalem situm corporis facilius ab extremis partibus corporis sursum redire possunt humores venosi, dum simul etiam lecti tepor fluidiorem reddit lympham, quae in tunica cellulosa aggesta haeret: oedematosi enim pedes simul & sunt frigidi. Optime haec omnia observavit *Aretaeus* (*p*), dum notavit, venas repletas tumere in cachecticis, dicens: *Venae in temporibus elatae apparent: partes enim quae circumjacent, emarcuerunt. Verum & in brachialibus longe grandiores inflatione venae redditae sunt.* Paulo ante (*q*) autem habet sequentia: *Stantibus pedes tibiaeque intumescunt, decumbentibus autem partes declives: quod si decubitum mutaverint, tumor in illas decumbentes partes devolvitur, humidique aut frigidi in gravitatem fit circuitus.*

Cum autem cor sinistrum nihil expellere possit in aortam, nisi quod prius a cor-

(*p*) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 48. (*q*) Ibid. pag. 47.

a corde dextro receperit, & cor dextrum parum accipiat ob tardiorem motum sanguinis venosi, hinc patet ratio, quare pulsus debilis & languidus sit. Simulac vero corpus movere incipiunt, venae plenae, a musculis agentibus pressae, subito movent humores contentos versus cor dextrum; quod tunc obruitur, quia tantum non potest transprimere per pulmonem, quantum venae adferunt; unde fit cordis palpitatio, & respiratio laboriosa ac difficilis: quae omnia & apud *Aretaeum* (*r*) pulchre notantur. Quam periculosa autem mala fieri possint, dum stagnantia subito in motum deducta cor, & pulmones obruunt, alibi §. 871. dictum fuit, ubi de peripneumonia notha agebatur.

In hominibus robustis sanis urinae coloratae sunt, & sedimentum deponunt; in cachecticis urinae vix coloratae, hinc crudae dictae, & tenues prodeunt, dum omnes functiones in his languent, & saepe tanta debilitas circulationis in his est, ut non possint liquida, per transpirationem insensibilem expellenda, per ultimos fines arteriarum cutanearum exprimi: unde tunc *corpore squalent*, *sudore carent*, *pruriginosi* [*s*]; quia una cum perspirabili liquido exeunt de corpore acria subtilia, quae nunc in cute retenta pruritum excitare possunt: Imo *nonnunquam accidere solet*, *ut per assiduas pustulas*, *aut ulcera*, *summa cutis exasperetur* (*t*). Observatur autem, quod, cutis exhalatione impedita, augeatur urinae copia, quae tunc cruda & tenuis exit, dum subtile illud liquidum, quod solebat per ultimos fines arteriarum cutanearum difflari de corpore, urinam diluit. Hinc *Galenus* (*u*), postquam dixerat, urinam exacte ostendere conditionem sanguinis in vasis contenti, subjungit: *Ergo ubi crudus plane* (sanguis) *est*, *tenuis & aquosa urina est*, *nec quod pendeat*, *nec quod subsideat*, *in se habet*. Et *Hippocrates* (*v*) dixit, hominem non posse renutriri, dum talem urinam reddit. Ubi autem copiosa talis secedit urina, potus quantitatem superans, vel spontanei sudores abundant, tunc sensim exhausto corpore sequitur immedicabilis marasmus: si autem non exeant de corpore, sed maneant, acumulantur in cavis majoribus corporis, vel in tunica cellulosa; tuncque leucophlegmatiam vel hydropem producunt, uti praecedenti paragrapho dictum fuit.

§. 1171. VItium vasorum recepturorum bona liquida nutritia universale fingi vix potest ullum; tamen nimia contractilitas & laxitas, atque inde pendentia vitia, pro causis admitti possunt: de quibus actum (24. ad 58.).

Dum chylus ex ingestis alimentis natus, sanguini mistus, per vasa fluit, actione vasorum in contenta liquida perficitur, ut fiat bonum liquidum nutritium, uti *Loweri* & *Walaei* experimenta docuerunt; adeoque, dum

(*r*) Ibidem. (*s*) Ibidem. (*t*) Cels. Lib. III. Cap. XXII. pag. 167.
(*u*) De sanitate tuenda Lib. IV. Cap. IV. Charter. Tom. VI. pag. 121.
(*v*) Praedict. Lib. II. Cap. IV. Charter. Tom. VIII. pag. 813.

adest liquidum bonum nutrititium, sequitur necessario, quod & vasa; quorum efficacia illud liquidum paratum fuit, omni notabili vitio caruerint; adeoque patet, vitium universale in vasis non posse adesse, quamdiu liquida bona sunt.

Verum quidem est, quod nimia contractilitas, vel laxitas, in vasis observari possit, de quibus ante ad numeros hic citatos dictum fuit; sed & simul constitit, humores brevi degenerare a sanitatis conditionibus, dum vasa, vel nimis laxa, vel nimis stricta, sunt. Particulare quidem impedimentum adesse potest in quibusdam vasis, recepturis materiam nutrititiam; ut dum v. g. oscula vasorum lacteorum, in intestina hiantium, a quacumque causa impediuntur; vel cisterna lumbaris, aut ductus thoracicus in suo decursu, a tumore vicino comprimitur: Talis casus apud *Whartonum* (x) legitur de generoso viro, qui in flore aetatis, ex equo delapsus, validam lumborum contusionem passus fuit, & post varia mala tolerata totus emaciatus, tabe confectus, periit. In cadavere inventus fuit tumor septem librarum, solidae substantiae, circa mesenterii exortum, pedem longus, sex pollices latus, crassus quinque, qui involvebat sua mole arteriam magnam, venam cavam, vasa emulgentia, plexus nerveos, renes succenturiatos, & glandulas lumbares. Videtur autem admodum probabile, quod tantae molis tumor, in tali loco haerens, impediverit chyli & lymphae iter per cisternam lumbalem & ductum thoracicum, materiam ergo nutrititiam, vel integre, vel saltem magna parte, interceperit; simulque effecerit, quominus lympha commode in ductum thoracicum potuerit venire, chylumque diluere, antequam sanguini venoso mistus per pulmonem fluxerit; & ideo forte varia tubercula in pulmone nata fuerunt, quae erant similis substantiae, ac tumor ille in abdomine repertus.

§. 1172. Defectu facultatis applicantis nutritio universalis impeditur; si vires circulantes sunt nimis languidae, vel nimis violentae (92. ad 107.).

Licet autem liquidum nutrititium bonum & vasa omnia pervia fuerint, nec nimis laxa, nec nimis rigida; facile patet, ad nutritionem requiri, ut ad singula loca corporis nutriendi deferatur liquidum nutriens, & particulae defectum perditorum restauraturae applicentur illis locis, in quibus haec jactura facta est. Ad hoc autem motus liquidorum requiritur, & quidem adeo moderatus, qualis in perfecta sanitate adest; tunc enim observatur, quotidie corpori reddi tantum & tale, quantum & quale per ipsius sanitatis actiones perierat. Si motus languet, tunc plura manent in corpore, quae secedere debuissent & expelli; nec debita vi moleculae liquidi nutrientis applicantur ad loca, quae debebant restaurari (y): unde corpus repletur

(x) Adenograph. Cap. xi. pag. 50. & seq.

(y) Vide Instit. H. Boerh. §. 464.

pletur quidem, sed non bene nutritur, nec in debito conservatur robore: In stabulis quiescens equus, lauto abundans pabulo, repletur & pinguescit, sed ad labores invenitur minus validus, quam dum moderato cursu exercetur. E contra nimio exercitus labore equus macilentus redditur, & tandem debilis omnino, dum per motum nimis validum plus quotidie de corpore perit, quam redditur per alimenta assumta. Ubi enim nimia rapiditate humores moventur per vasa, tunc major fit attritus ad vasa, adeoque plura deteruntur; simul non datur tempus, ut liquidi nutrientis moleculae applicentur locis, ubi similes particulae deficiebant, dum nimis accelerato motu praeterlabuntur ilico. Hinc intelligitur ratio, quare in morbis, in quibus languet circulatorius humorum motus, tumeant corpora; & e contra in morbis, quos comitatur febris acuta, tantum pereat de corporis mole, ut videamus, succis plenos & obesos homines intra quatuordecim dies reddi exsuccos & macilentos per febrim acutam continuam, a qua resurgunt debiles. Simul etiam notandum est, quod per nimis languidum, aut nimis celerem, humorum per vasa motum, brevi degenerent liquida, & ad debitam nutritionem minus apta reddantur. De excessu autem & defectu motus circulatorii antea, ad numeros in textu citatos, actum fuit.

§. 1173. **E**X quibus diagnosis morbi facilis: prognosin firmat consideratio causae, durationis, effectus, gradusque mali.

Diagnosis cachexiae facilis est, cum externa corporis species, a sanitatis consuetudine degenerans, etiam artis medicae imperitis hujus morbi praesentiam testetur; uti ad §. 1166. dictum fuit. Verum ad §. 1169. monitum fuit, duplici modo malum corporis habitum, sive cachexiam, a bono corporis habitu, qui in sanitate adest, recedere. Vel enim sensim pereuntibus liquidis & solidis partibus corporis, nec restitutis per nutritionem, exsuccum contabescit corpus; tuncque multi Medici maluerunt atrophiam, marcorem, marasmum vocare, aut & siccam tabem. Vel e contra turget corpus humoribus, sed crudis, & a sanitatis legibus omnino degenerantibus; tunc totus corporis habitus tumidulus est, simulque vitiatus color cutis externae, uti & reliqua signa, adsunt, quae §. 1170. enumerata fuerunt, adeoque hic non repetenda.

In prognosi autem hujus morbi ad plura attendendum est: variat enim ratione CAUSAE. Ubi v.g. a malo victu (§. 1168. 2.) ortum duxerit cachexia, per purgantia, aut vomitoria, prudenter adhibita, si expellatur indigestorum saburra, in primis viis haerens, & deinde bono utantur victu tales aegri, restituuntur feliciter. Patet hoc in urbibus obsessis, ubi ob annonae penuriam incongruo coguntur uti victu, & multi cachectici fiunt; obsidione soluta, bonis refecti cibis, restituuntur plurimi: soli illi fere pereunt, quorum viscera corrupta sunt, vel qui nimis avide ingurgitant cibos, etiam optimos; tunc enim nimia alimenti copia debiles vires opprimuntur,

non

non instaurantur. Magnum hominum numerum in hunc morbum incidisse novi ante paucos annos, dum, annonae penuria pressi, pane uti cogebantur, ex furfuribus copiosis, farina pauca, arborum corticibus, scobe ligni, parato. Postquam autem optima cerealia subministrata fuerant miseris illis, emerserunt plurimi. Ita pariter, ubi a defectu motus animalis morbus subrepit sensim, curantur omnes, qui iners otium cum vita laboriosa permutare sustinent. Dum circa tempus pubertatis cachecticae virgines pallido sic dicto morbo laborant, intra paucas septimanas curam promittere semper ausus fui, & stabilem sanitatem, modo vellent renatas ex limaturae ferri usu vires salubri corporis motu conservare, & a potibus aquosis tepidis abstinere, qui robur solidarum partium corporis enervant. Verum huic consilio non semper morigeras esse tales aegras, inprimis opulentiores, dolent saepe Medici. Ubi autem a vitio visceris cujusdam purulento, scirrhoso &c., cachexia oritur, tunc non potest sanari morbus, nisi causa tollatur; quod difficillimum est, & saepe omnino impossibile, adeoque tunc & mala sequitur Prognosis.

DURATIONIS autem ratione pariter variat Prognosis: facile enim superatur in initio, nisi ab immedicabili causa oriatur, morbus, dum humores a sana indole incipiunt recedere, nondum tamen penitus degeneraverunt. Ubi enim hoc factum est, tunc merito *Aretaeus* (z) hanc statuit Prognosin: *Morbus hic vix sanabilis est, malumque longissimum: longo enim gignitur tempore, neque ab uno corporis vitio, neque ab uno viscere, sed omnium est conversio in deterius. Quocirca ab hac enascentes morbi inevitabiles sunt, hydropes, phthises, colliquationes; siquidem mali habitus causae sunt germanae [causis] colliquationis*. Ubi enim omnes humores morbosi sunt, omnium viscerum functiones admodum labefactatae, languidam vitam trahere possunt miseri, sed tot malis tandem succumbere debent.

EFFECTUS autem consideratio pariter ad Prognosin requiritur, prout horum illorumve viscerum functiones magis laesae fuerint. Si enim v. g. cachecticis accedat vertigo, memoriae imbecillitas, tremor, somnolentia, metus est, ne lenti, vel & aquosi humores, in encephalo incipiant accumulari; unde apoplexiae metus instat; uti dictum fuit pluribus §. 1010. 2. 7. Si ad minimum corporis motum anhelare incipiant, & fere suffocentur, pectoris cavum similibus repleri concluditur, vel & ipsum pulmonem: quam ancipitem autem eventum talia mala habeant, postea ad §. 1219. 1220. patebit. Notaverat *Aretaeus* (a) edaces quandoque esse cachecticos, & tunc videtur adhuc meliorem curae spem habuisse; verum, *quum crudis succis totum corpus repletum fuerit, & ciborum appetentia evanescat, cachexia sic usque ad ventriculum grassante, & affectu jam summum fastigium obtinente, tum sane tumidi fiunt, imbecilles, & ad omne opus abjecto prostratoque animo &c.*, tunc funestum morbi exitum credidit inevitabilem.

GRA-

(z) De caus. & sign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47.
(a) Ibidem

Gradus autem cachexiae ex duratione morbi & effectibus observatis definitur.

Praeterea optime notavit *Aretaeus* (*b*), varias aetates in Prognosi considerandas esse: *Aetates hujus morbi feraces sunt senectus, neque evadunt: pueri, & celeriter pati idonei sunt, & liberantur facilius: florentes aetate haud admodum huic malo obnoxii sunt, non tamen omnino facile sanantur.* Observationes practicae hoc etiam confirmant: senes enim, licet sani, tandem vergunt in marasmum senilem immedicabilem (vide §. 55.). Et monuit *Hippocrates* (*c*) sequentia: *Senes juvenibus quidem plerumque minus aegrotant: quicumque vero illis morbi diuturni oboriuntur, cum iis frequentius simul intereunt.* Voraces pueri saepe cachectici fiunt, sed liberatis a saburra aggesta primis viis, dein bona diaeta, & lenibus roborantibus, solent plerumque restitui, nisi neglectum ab initio malum altiores jam radices egerit: In florenti autem aetate, vegeto & firmo jam corpore, vix, nisi a gravioribus causis cachexia inducitur, & hinc non semper facile sanantur.

§. 1174. Quin patet etiam, curationem quidem requirere 1. aliquando nimis acris, fluidique mitigationem, inspissationemque modicam. 2. Tenacis, haerentisque, dissolutionem atque fluxilitatem. Sed quum a tam variis causis haec duo oriri queant (1168. 1169. 1170.), inprimis necessarium esse pro harum diversitate variare & medicamenta, & modum his utendi.

Consideratis illis, quae spectant causas cachexiae, ejus effectus varios, hujusque morbi Diagnosin & Prognosin, sequitur, ut de curatione agatur. Verum uti ex praecedentibus patuit, quandoque in cachexia humores sic degenerant, ut tenuiores redditi non coerceantur vasis, sed per varias vias elabantur de corpore, sicque marasmum inducant: contra vero frequentius contingit, ut viscidiores solito humores impediant liberum motum per vasa, vel saltem difficiliorem reddant; unde vel stagnando in cavis majoribus & minoribus corporis, vel vasa distendendo, corpus tumere faciunt. Duplex ergo est indicatio curatoria in hoc morbo, atque utraque haec considerationem meretur.

1. Fuerunt quondam Medici in illa sententia, uti saepius dictum fuit, humores nostros non posse peccare nimia tenuitate, cum tenues humores liberrime per vasorum angustias transire possint; adeoque credebant, sic expeditissimam humorum circulationem obtineri. Hinc inculcabant omnibus, ut perpetuo diluerent sanguinem aquosis tepidis potibus, & in his reponebant summam prophylaxin ad omnes morbos. Inde tanta encomia potus theae, caffae &c., apud *Bontechoe* & alios leguntur. Verum quotidianae observationes practicae docuerunt Medicos, & inprimis illos, qui apud Batavos medi-

(*b*) Ibid. pag. 48. (*c*) Aphorism. 39. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 72.

medicinam exercent, ubi abusus potus aquosi tepidi copiosi admodum invaluit, nullam observari frequentiorem causam cachexiae, quam perpetuam potus aquosi tepidi ingurgitationem: minus inde afficiuntur, qui valido corporis motu difflant quotidie illud aquosum ingestum, & corporis exercitio robur addunt fibris solidis; caeteroquin ab aqua tepida brevi nimis laxis futuris [vide §. 35. 3.]. Verum mulieres, inprimis sedentariam vitam agentes, pallido inde laborant morbo, menstruis copiosissimis diffluunt, steriles quandoque redduntur, ob perpetuum fere fluorem album madescente semper flaccido utero, vel si conceperint, frequentes abortus patiuntur. Non consideraverunt illi viri, qui humorum perpetuam attenuationem adeo laudabant, liquidorum sanorum indolem: in sanissimis & robustis hominibus sanguis densus est, & concrescens ilico in solidam massam, dum vasis apertis exit; in debilibus autem & valetudinariis longe dilutior sanguis apparet, longe minus concrescens. Si vel hoc solum observatum practicum considerassent, vidissent facile, quod nimia dissolutione humorum homo sanus & robustus reddatur debilis & valetudinarius. Praeterea singulis humoribus debet adesse debitus spissitudinis gradus, ut maneant in vasis suis; si enim sanguis ruber aeque tenuis redderetur ac serum sanguinis, vasa sanguinea fierent vacua; si serum sanguinis adeo tenue redderetur ac est lympha, quae per vasa cutis exhalantia transire potest, exhauriretur brevi totum corpus. Patet ergo satis, peccare posse humores nostros nimia tenuitate, dum a sanitatis conditionibus manifeste sic recedunt. Cum autem sanguinis crassissima pars, rubra nempe, in arteriis & venis maximis corporis contenta, motum a corde & arteriis recipiat, receptum reliquis communicet, simulque a densissima hac parte sanguinis, ad vasa maxime resistentia attrita, calor sanus sustineatur, & communicetur toti corpori, nimis diluto sanguine per aquosa, simulque flaccidioribus redditis solidis per eadem, languidior fit humorum motus, & minuitur calor; unde non difflabitur facile hoc aquosum de corpore, sed manebit, vasa distendet, & in cavis corporis incipiet accumulari, sicque cachexiam aquosam, sive hydropem, producere.

Verum praeter illam nimiam tenuitatem humorum, quae ab imprudenti diluentium usu nascitur, & alia fluiditas morbosa liquidorum observatur, quae fit, quia vel non satis condensantur humores per efficaciam vasorum & viscerum, vel morbosi quid miscetur fluidis, quod debitam illorum consistentiam tollit.

Certum est, chylum, ex alimentis assumtis paratum, habere minorem densitatem, quam sanguinem rubrum, ejusque serum: supernatat enim chylus sanguini de venis educto, & repetito circuitu per vasa & viscera corporis tandem densior redditur, & in nostram naturam mutatur. Videtur autem statui posse, pulmonem sua actione quam maxime conducere ad hanc chyli immutationem [*d*], cum omnis chylus vim & efficaciam pulmonis pati

(*d*) H. Boerhaave Instit. Med. §. 208.

pati debeat, antequam cum sanguine per arterias moveatur; & omnis humor vitalis totus quantus pulmones transeat, dum per alia viscera tantum certa portio transfluit. Praeterea aorta toti corpori omnibusque ejus partibus prospicit, dum una cum vitali sanguine liquidum nutriens distribuit per omnia: sed aorta omnem suum sanguinem a corde sinistro accipit, in quod pulmonales venae sanguinem per pulmonem transmissum evacuant. Unde videtur pulmo conciliare debitam densitatem chylo, illamque conservare in sanguine. Hinc patet ratio, quare pulmone affecto videamus toties marcescere totum corpus, licèt nec per sputa, nec alias evacuationes sensibiles, multum perdatur de corpore: quandoque etiam sudores nocturni fiunt, ob humores nimis tenues nec satis densatos in pulmone, qui per vasorum cutaneorum oscula, tepore lecti magis laxata, elabuntur. Cum autem eadem actio, quae chylum condensat, & similem reddit nostris humoribus, blandam simul indolem concilies omnibus (liquida enim sana non sunt acria), patet ratio, quare majorem tenuitatem humorum, a tali causa natam, soleat comitari acrimonia, quae mitigationem poscit, dum nimia fluiditas modicam inspissationem requirit.

Quandoque morbosi quid cum humoribus fluit per vasa, quod debitam illorum consistentiam tollit, nimiamque fluiditatem inducit: hoc tam in morbis acutis, quam chronicis, observatur. Sic antea, ubi de febre continua putrida dicebatur, ad §. 730, notatum fuit, quandoque acrem stimulum, vel corpori applicatum, vel ex degenerantibus humoribus in ipso corpore natum, febrim excitare, quae sanguinem reddit longe fluidiorem debito, & periculosas haemorrhagias producit. Ita *Wepferus* in petechialibus & malignis febribus observavit hoc contigisse, viditque Ichthyocollae gluten profuisse, sanguinem nimis tenuem incrassando. In variolis confluentibus pessimis fit quandoque putrida humorum dissolutio, uti postea in hujus morbi historia dicetur; tuncque vidit *Sydenhamus*, spiritum vitrioli, potui communi mistum, egregiè profuisse; sed constat experimentis chemicis, acida fossilia humores plerosque nostri corporis inspissare. In chronicis morbis similia observantur: si enim, impedito libero bilis exitu in duodenum intestinum, illa regurgitet in sanguinem, icterus fit; qui, si diuturnus fuerit, soluto toto sanguine per bilem perpetuo admistam, immedicabilis nascitur hydrops. Ubi vomica purulenta in corporis interioribus haeret, mora tenuius & acrius redditum pus venis resorbetur, totumque sanguinem solvit ita, ut putridissima oriatur diarrhoea, brevi totum corpus exhauriens, & lethalis; uti ad §. 1188. in Empyemate dicetur, & in Phthisi §. 1206.

Patet ergo ex omnibus hactenus dictis, in cachecticis satis frequenter adesse humorum nimiam tenuitatem, quae corrigi debet, ut fiat sanatio.

2. Patuit quidem, humores nostros certum densitatis & cohaesionis gradum habere; debet tamen haec cohaesio molecularum, quae fluida nostri corporis constituunt, talis esse, ut superari possit per vires cordis & arteriarum, caeteroquin haererent in extremis vasorum, & obstructiones facerent. Per quas autem causas talis viscositas nostris humoribus concilie-

tur,

tur, §. 115. & sequentibus, ubi de obstructione agebatur, explicatum fuit. Si a motu circulari violento, & vasis fortibus, valide comprimentibus liquida contenta, lentor major & cohaesio inducatur humoribus, tunc adest spissitudo inflammatoria dicta: ubi autem a languente motu, vel laxato vase, aut minuta copia liquidi (§. 116.) major humorum viscositas nascitur, tunc frigidus lentor immeabilitatem humorum producit, de quo vide §. 72. Indicatio curatoria ergo est, ut illud tenax, quod in extremis convergentium vasorum haerere incipit, vel saltem nonnisi difficulter transit, solvatur, & reddatur meabile.

Cum ergo & nimia dissolutio humorum a variis causis pendeat, atque etiam nimia tenacitas, & praeterea utriusque hujus vitii comes possit esse acrimonia varia, patet satis, nihil generale hic statui posse, sed sollicita indagatione opus esse, ut cognoscatur, quale vitium in humoribus sit, & a quibus causis ortum: hoc autem cognito, tunc facile determinatur, quid agendum sit, & per quae. Sic v. g. si nimia tenuitas liquidorum a potus aquosi abusu nata fuerit, victus siccior, & omnia, quae laxata nimis vasa roborare valent, curam absolvent: contra, dum a morboso miasmate soluti sunt humores, tunc illud enervare, vel corrigere, indicatio jubet: & visum fuit quandoque, aquae potum copiosum profuisse, qui in priori casu nocuisset. Pariter, ubi densitas inflammatoria humorum adest, laxanda sunt vasa, ut minus premant contentos humores: ubi vero frigidus pituitosus lentor praedominatur, augendum est vasorum robur. Idem etiam verum est de variis acrimoniae speciebus per diversa remedia corrigendis.

§. 1175. Maxime curandum, ut victus sit ex his, quae liquidis sanis similia, facile transmittenda, causae singulari morbi adversa, aegroque inprimis grata sunt.

Ex ipsa definitione hujus morbi §. 1166. data constat, in cachexia depravari nutritionem, adeoque non adesse omnes conditiones requisitas, ut ingesta alimenta assimilentur perfecte nostris fluidis & solidis partibus. Verum ex ante dictis constitit [§. 1168.], non omnia alimenta aequali facilitate assimilari; imo quaedam non posse subigi, nisi a robustis, & quotidiano labore exercitis, corporibus, sed cachexiam facere in debilioribus: sponte ergo patet, quod cachecticis debeat procurari talis victus, qui facile subigi possit, imo liquidis sanis similis sit; & adeo simul tenuis, ut nullum obstaculum libero motui humorum per vasa nascatur, dum chylus, ex ingestis paratus, fluit cum sanguine. Ex quibus autem alimentis talis victus parari queat, antea ad §. 28. 1., uti & ad §. 599., dictum fuit.

Seliguntur autem ex illis alimentis talia, quae opposita sunt causae singulari morbi: v. g. si lenta & frigida cacochymia comitetur cachexiam, a farinosis lentis in victu abstinemus, uti & a gelatinis, ex animalium partibus coctione cum aqua paratis, ne humorum nimiam tenacitatem tali victu augeamus. E contra si nimiam ob tenuitatem humorum depravetur nutritio,

tio, & lento marasmo hinc tabescat corpus, tunc talia prosunt, modice inspissando humores nimis tenues. Si aquosa colluvie turgere incipiat corpus cachecticum, tunc juscula carnium vel omnino non, vel parca saltem copia, dantur; & potius adhibentur carnes juniorum animalium assatae, pisces fluviatiles, assi pariter, panis biscoctus, cum potu pauco, sed meraciori, ut in totum sicciori victu utatur talis aeger. Idem etiam verum est de varia acrimonia, quae cachexiam comitatur: si enim acida adsit acrimonia, uti toties in junioribus contingit, tunc ova, jura carnium, gelatina eboris, cornu cervi &c., prosunt, quia sponte sua in acidum non vergunt: & contra, si in alcalinam putridam indolem potius degenerent humores, lacticinia, decocta panis, hordei, avenae &c. addito vino acidulo, prosunt; & a carnibus, ovis, piscibus, abstinetur. Vel si juscula carnium dentur, additur succus citri vel aurantiorum, aut cum hordeo, avena, oryza &c., decoquuntur, ut minuatur facilis horum in putredinem degeneratio.

Simul etiam cavendum est, ne majori copia simul alimenta, licet optima, ingerantur; gravantur enim ilico debilia haec corpora, nec reficiuntur inde: repetitis autem vicibus, & minori copia, si exhibeantur, pulchre prosunt. Neque recedendum ab hac cautela, licet cachectici appetitu valeant; quod contingere quandoque novimus, & *Aretaeus* (*e*) jam notavit, dicens: *Multos utique cibos appetunt, edaces admodum sunt: celerior concoctione distributio fit crudiorum magis, quam concoctorum.* Et licet exhausta per marasmum fere corpora celeriorem repletionem poscere viderentur, tamen non debent multa simul ingeri, sed sensim; si videmus facile ferri ab aegris ingesta, copia prudenter augeri potest, sed lente, secundum monitum *Hippocratis* (*f*) dicentis: *Quae diuturno tempore attenuantur corpora, tarde renutrire oportet.* Certum enim est, quod, nisi bono victu utantur cachectici, & Medicis morigeri esse velint, medicamentis parum proficiatur. Quoties non vidi mulieres ob abusum potuum aquosorum cachecticas, dum feliciter curatae fuerant, in eundem morbum relapsas fuisse, & iteratis quidem vicibus, tandem penitus incurabiles, dum nolebant ab his potibus abstinere!

Interim tamen, non nimis morosus sit Medicus in praescribenda diaeta, simulque semper attendat, ut eligantur talia, quae aegro grata sunt: facilius enim digerit ventriculus illa, quae palato placent. Aliquam in his Medicorum indulgentiam laudat *Hippocrates*, uti ad §. 599. notavi, dum dicit: *Paulo deterior tum potus, tum cibus, suavior tamen, melioribus quidem, sed ingratioribus, praeferendus.* Non quidem in omnibus serviendum voluit aegrorum cupiditatibus, sed aliquid indulgendum esse, si non directe repugnet indicationi curatoriae. Similiter de stomachicorum curatione agens *Aretaeus* (*g*) monet, aegrorum desideriis Medicum indulgere debere in-rebus,

(*e*) De caus. & sign. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. XVI. pag. 47. (*f*) Aphor. 6. Sect. 2. Charter. Tom. IX. pag. 47. (*g*) De curat. morb. diuturn. Lib. I. Cap. VI. pag. 132.

rebus, quae non magnopere nocent. Sic v. g. si cachecticus, in quo humores videntur tendere in acrimoniam alcalinam, jura carnium desideraret, vel & ipsas carnes, & forte ex consuetudine his solis fere delectaretur, addito succo citri vel arantiorum, concedi haec possent. Aliquoties vidi, cachecticas foeminas aceto delectari quam maxime, licet nulla putredinis signa adessent; imo potius in primis viis acida acrimonia quandoque ex ingestis nasceretur: dedi pulveres absorbentes ante cibum, sicque grata fragrantia aceti reficiebantur tales aegrae, & acidum aceti enervabatur ab absorbentibus jam in ventriculo haerentibus. Attentus & peritus Medicus in multis casibus poterit sic aegris placere, & tamen indicationi curatoriae satisfacere: imo longe magis morigeros vidi aegros, qui indulgentem Medicum nacti erant, dum credebant, talem nihil denegare unquam, nisi quod absolute noxium erat: contra, dum in levissimis etiam auctoritate sua pertinaciter utitur Medicus, morosi aegri etiam in gravioribus ejus consilium spernunt.

§. 1176. TUM ut optime digeri queant, condimentis, potu vinoso, exercitio, aere, procurandum.

Quamvis optimi cibi dati fuerint, languet saepe ventriculi & intestinorum actio in ingesta; unde non satis elaboratus chylus actione horum viscerum paratur: pulchrum effectum tunc faciunt omnia illa, quae grato stimulo possunt languidas ventriculi & intestinorum vires excitare, unde talibus condiri tunc solent cibi.

Aromata, sal, acetum, succus citri, arantiorum &c. solent condimentis praecipuam materiam dare; simulque talia eliguntur, quae singulari humorum degenerationi opposita sunt.

Acida condimenta eliguntur, si humores in alcalinam putredinem vergant; & ab illis e contra abstinendum erit, si acida acrimonia praedominetur: tunc enim aromata, allia, cepae, sinapi, commendantur, quia in his sal volatilis alcalinus adest, qui contusis his bulbis & seminibus quaquaversum exhalat, & adstantium nares oculosque ferit, saepe non sine molestia: eadem satis conveniunt, ubi mucosa frigida cacochymia adest.

Vini pariter insignis usus est, si aqua plus minusve dilutus pro potu communi usurpetur. Iis, qui assueti sunt cerevisiam potare, facile illius usus conceditur, & inprimis generosioris; videtur enim cerevisia fermentata spiritus suos tenaciori parum materiae irretitos habere; hinc durabilem magis effectum solet praestare quam vinum. *Momma* dicta *Brunsvicensis*, quae est cerevisia meracissima, & verum quasi Cereris extractum, bis terve de die ad unciam unam aut alteram data cum pane biscocto, languidissimos quandoque curavit morbos, uti antea ad §. 75. monui. Pulcherrime prodest, si in prandio & coena post sumptum cibum, pauculum sumatur de vino meraco, sed molli, intingendo panem biscoctum, qui dein deglutitus miro modo ventriculum roborat. Vina illa, oleosa dicta, ut sunt Hispanica, & Hungarica, meraciora, pulchre huic scopo serviunt.

Quan-

Quantum autem faciant corporis exercitia ad feliciorem digestionem ciborum, quotidianis observatis constat, dum videmus, operarios facillime digerere durissima edulia, a quibus sedentariam vitam agentes homines gravarentur quam pessime. De hac re antea §. 25. & §. 28. dictum fuit.

Cum autem aerem perpetuo cum cibis & potibus deglutiamus, singulisque vitae momentis inspiremus, patet satis, multum conferre ad sanitatem aerem purum & salubrem: praecipue cum constiterit per experimenta pulcherrima celeberrimi *Hales*, aerem non tantum permistum haerere fluidis nostris, sed etiam notabilem partem solidarum partium nostri corporis constituere. Hinc videmus, miseros homines, qui diu carceribus inclusi haerent, omnes fieri cachecticos, nec sanari facile posse, nisi liberiori aura illis frui concessum fuerit. Quantum dolent saepe Medici & Chirurgi, etiam peritissimi, quod vix sanare possint aegros in nosocomiis decumbentes, dum similes morbos optimo cum successu tractant extra nosocomia. Ubi enim ingens decumbentium numerus adest, tot exhalationibus morbosis, putridis, inquinatur aer, quem respirare coguntur miseri, ut fere omnes cachectici fiant, antequam a vulneribus suis curentur.

In nosocomiis castrensibus, & navibus bellicis inprimis, magna toties ab hac sola causa oritur calamitas. Optime ergo meriti sunt de genere humano, nec satis laudari possunt, egregii illi viri, qui facilem satis artem docuerunt, quo aer in navibus & nosocomiis renovari possit, sicque purior reddi [*b*]. Appetitum auctum, digestionem faciliorem, magnamque corporis alacritatem, sentiunt omnes, qui, postquam tota hyeme fumosa in urbe latuerunt, verno tempore ad amoeni gaudia ruris redeunt. Summum hinc remedium est, in aere puro, campestri, ventis perflato, degere; inprimis in loco a paludibus & stagnantibus aquis remoto. Unde etiam videmus, peritos in arte Medicos, simulac vernus tepor adspirat, languentes chronicis morbis aegros rus ablegare, ut puro fruantur aere, & simul frequentiores habeant occasiones salubri motu corpus exercendi, per ambulationes, vectiones, equitationes &c.

§. 1177. UT vero organa primarum Coctionum itidem bene disponantur, leni digestivo, vomitivo, purgante, roborante, prospiciendum.

Fere semper solent in cachecticis primae viae gravari plus minusve indigesta saburra, & lenta pituita: indicatio curatoria jubet, ut hoc gravans expellatur de corpore. Si appetitus deficiat, & nausea adsit frequens, lene vomitorium datum pulcherrime prodesse solet: si in intestinis similis haereat materia, blando purgante, sed repetitis vicibus sumto, eliminatur tuto, simili fere modo, ac in cura scorbuti ad §. 1160. dictum fuit. In-

(*b*) Vide Nouvelle méthode pour pomper le mauvais air &c. par *Samuel Sutton* &c. Paris in 8. 1749.

termedio autem tempore, ubi purgantia non exhibentur, dantur talia, quae omnem lentorem fundunt & attenuant. *Sal polychreſtus*, *tartarus ſolubilis*, *tartarus regeneratus*, & ſimilia, in aqua quadam ſtillatitia aromatica, uti v. g. aqua menthae, abſinthii &c., ſoluta, addito melle, vel & oxymelle ſcillitico, ſi major viſciditas adfuerit, praecipua ſunt; ubi per haec mobilis reddita fuit & ſoluta materia viſcida, longe facilius per cathartica leniora expellitur.

Simul etiam conducunt illa, quae inertem ventriculum roborant, & leni ſtimulo aromatico agunt; inprimis quando jam maxima pars ſaburrae, in primis viis haerentis, expulſa fuit: *Abſinthium*, *mentha*, *centaurium minus*, *gentianae radix*, *calamus aromaticus*, *&c.*, forma conſervae, vel vini medicati, ſi exhibeantur, pulchre proſunt. Simili uſui ſerviunt, *myrrha*, *opopanax*, *galbanum*, *ſagapenum*, *&c.*, forma pilularum ſi deglutiantur omni trihorio vel quadrihorio ad ſex vel octo grana; ſic enim tota die fragrans aroma haeret in ventriculo & inteſtinis, ſimulque omne lentum attenuatur. Tincturae officinales ex his paratae, Elixir illud proprietatis dictum in officinis, aliaque ſimilia, pariter exhiberi poſſunt, ſicque datur occaſio variandi formulas, licet eadem indicatio curatoria maneat; quod magnam utilitatem habet inprimis in morbis chronicis curandis, dum aegri pertaeſi longae curationis ſaepe alia remedia poſtulant.

§. 1178. ET ubi horum uſu viae laxatae, materies morboſa attenuata erit, tum attenuantibus, diureticis, ſudoriferis inſiſtendum.

Per eadem autem haec remedia & bonum victum (§. 1175.) caveri poterit, ne ſimilis ſaburra denuo colligatur in primis viis. Verum videmus, cachecticos ſaepe turgere toto corpore, dum jam in leucophlegmaticam cacochymiam vergunt; tuncque vel iners aqua, vel lentum mucoſum, praedominatur in ſanguine, quod etiam vel corrigi debet, vel expelli. Correctio inprimis fit, aucta vaſorum actione in contentos humores, de qua re ſequenti paragrapho dicetur. Verum quandoque tanta abundantia cacochymiae eſt, ut expulſione ejus opus ſit, ſaltem pro magna parte, ut vaſa minus diſtenta robur acquirere poſſint, ſicque facilius mutare humores degeneres in ſanam indolem. Cum autem in ſanis hominibus ſuperfluum aquoſum, & cum hoc alia plura, quae relicta nocerent, per cutis ſpiracula, vel urinae vias, exeant de corpore, patet ſatis, binas illas excretiones promovendas eſſe, ut ſanguis depuretur. Imo obſervatur plerumque in cachecticis, urinae copiam minui, dum totus habitus corporis tumere incipit, ſimulque vix perſpirare haec corpora, cum tota cutis ſicca ſit, & vix caleſcat, vel ſaltem non ſatis, ut inſenſibilis vaporis forma expellantur humores ſuperflui; unde ſub cute in tunica celluloſa incipiunt colligi, ſicque tumorem leucophlegmaticum producunt. Cum autem tenues debeant eſſe humores, ut exeant per minima haec vaſorum cutaneorum

rum orificia, & transeant per fistulas renales, hinc in usu attenuantium modo laudatorum pergendum est satis diu, & dein promoveri possunt hae excretiones per sudorifera & diuretica remedia.

De sudoriferis, & variis illorum classibus, videantur illa, quae ad §. 1188. & sequentes habentur in Institutionibus Medicis. Diuretica enumerantur ibidem §. 1220. & sequentibus; inter quae tamen vix inveniuntur certiora illis, quae ex scillae bulbo amarissimo parantur; quod remedium veteribus Medicis adeo frequenti in usu fuit: acetum enim scilliticum, vinum scilliticum, oxymel scilliticum, laudaverunt ubique: neque tantum vi diuretica pollet, sed & potentissime incidit & attenuat omne lentum viscosum; adeoque dupliciter prodest. De ejus usu adhuc dicetur in *Capitulo de hydrope*.

Sponte autem patet, sudorifera & diuretica tantum locum habere in cachexia, quae in leucophlegmatiam vel hydropem anasarcam vergit; non vero ubi marasmo exsuccum tabescit sensim corpus; ibi enim haec nocerent.

Quidam Medici fuerunt in hac opinione, cacochymiam tuto minui posse per sanguinis missiones; cum sic crederent vitiosum cruorem tolli, dum per bonum victum restitueretur interea novus & melior sanguis. Jam apud *Celsum* (*i*) hujus methodi mentio fit: in cura enim cachexiae, postquam laudaverat evacuationes per alvum, sudores &c., addit: *Si nihil reliqua proficiant, sanguis mittendus est; sed paulatim, quotidieque pluribus diebus, cum eo ut caetera quoque eodem modo serventur*. Si autem consideretur, per sanguinis missionem educi illud, quod aptum erat transire per angustias arteriosas in venas, illa vero, quae stagnant ob lentorem, non sic educi, sed manere in corpore, praeterea, uti constitit in antedictis [vide §. 25. 1.], jacturam nimiam sanguinis impedire assimilationem ingestorum in naturam liquidi vitalis sani, patebit, non facile minui posse cacochymiam per venae sectiones, simulque restitutionem perditorum impediri, dum vitalis sanguinis copia, jam deficiens in cachecticis, per repetitas venae sectiones adhuc ulterius minuitur. Minime tuta ergo haec curandi methodus videtur.

§. 1179. Ultimo Chalybeatis utendum, Alcalinis, Saponatis, cum exercitio cursus, vectionis, frictionis, balnei.

Postquam per modo dicta maxima pars cacochymiae subducta fuerit de corpore, tunc semper adest adhuc magna flacciditas partium solidarum, & nisi illis robur addatur, brevi in cachexiam relabuntur tales aegri. Quomodo autem, & per quae, roborentur partes solidae nimis debiles, antea ad §. 28. dictum fuit; inprimis ibi laudatus fuit usus limaturae ferri, cujus in tali casu mirabilis efficacia est. Imo in praxi numerosissimos casus vidi, ubi solo hoc remedio, aromatibus gratissimis juncto, superabatur cachexia,

(*i*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 169.

xia, lenibus evacuantibus tantum per tres quatuorve dies prius exhibitis, ut nempe primae viae ab omni saburra mucosa & indigestili materia liberae forent. Manifeste enim tunc videmus, non requiri, ut per continuas evacuationes humores cacochymici tollantur; sed, aucto vasorum robore & actione in fluida mutari illud semicrudum cum sanguine fluens, & perfici in liquorem vitalem sanum. Alia occasione §. 75. 5. jam notavi, subsidere sensim laxum corporis tumorem ab usu ferri, pallorem mutari in sanum & vividum rubrum colorem, agilitatem redire torpidis & segnibus antea membris, absque ulla evacuatione illius lenti glutinosi, quod praedominabatur in humoribus; idemque *Galeni* auctoritate confirmatum tunc fuit, qui prudenter monuerat, frigidam & lentam pituitam nnn semper debere evacuari, sed potius permutari in bonum sanguinem, quod pulchre perficit ferri usus; nec fallit eventus, modo viscerum integritas adsit. Si enim corrupti quid aut purulenti in visceribus lateat, aut scirrhosa adsit durities, tunc nunquam aliquid boni a limaturae ferri usu observare potui; uti nec, quando tenacissima atra bilis, visceribus abdominalibus impacta haerens, cachexiam produxerit; aquarum autem medicatarum usus, quae ferrum inimitabili per artem modo solutum, gerunt, in tali casu saepe adhuc cum fructu tentatur.

Sales autem alcalini, & sapones ex alcalinis salibus & oleis simul unitis parati, magnam efficaciam habent in solvendis tenacibus & viscidis, uti ad §. 135. dictum fuit: verum minus conveniunt illo tempore, dum ferro utuntur tales aegri. Limatura ferri enim in acidis vegetabilibus solvitur facillime, sed si addatur alcali tali solutioni, praecipitatur ferrum, & ochrae flavescentis speciem refert, quae, muco primarum viarum irretita, cum illo concrescit in massam vix solubilem, sicque saepe multas molestias producit. Ob hanc causam ab illis abstinemus eo tempore, dum limatura ferri utuntur cachectici, illamque vino infusam, aut cerevisiae generosiori & meracae, exhibemus; vel si in substantia exhibeatur, vinum vel cerevisiam talem superbibendam suademus. In victu etiam ob eandem causam laudantur tunc talia, quae ex sua natura in acidum potius vergunt, & e contra vitantur talia, quae in alcalinam putredinem nimis prona sunt.

Nisi autem sanati jam cachectici salubri motu corpus exerceant, fere semper relabuntur in eundem morbum. Toties dolent Medici, curatas a chlorosi puellas, dum nolunt, inprimis opulentiores, inertem vitam cum laboriosa permutare, post paucos menses aeque languidas reddi, ac ante fuerant. Sed ille motus potest imperari sanatis jam, non autem ubi morbo provecto languent; nam impossibilis foret; atque etiam periculo non careret, si per subitum motum, & ultra vires auctum, stagnantia simul ac semel circulantibus humoribus miscerentur; brevi enim haec pulmonem infarcirent lentore suo, & suffocationis periculum facerent. Videmus sic, leucophlegmaticos, simulac citatiori gressu incedere, aut acclivia loca ascendere, tentant, statim anhelo pectore suspiria ducere, & fere suffocari, nisi gradum sistant ilico. In tali ergo casu incipimus a frictionibus, primo lenioribus,

dein

dein fortioribus; &, ut simul laxa solida roborentur, panni lanei, imbuti vapore accensi succini, mastiches, olibani, & similium, ad has frictiones adhibentur; deinde viribus parum jam auctis suademus aegris, ut se ipsos perfricent; sic enim frictioni additur muscularis motus hic adeo utilis. Optime hoc *Celsus* [K] monuit in cura hujus morbi, dicens: *Si infirmior est, gestari, ungi, perfricari, si potest, maxime per se ipsum, saepius eodem die, & ante cibum & post eum, sic ut interdum oleo quaedam adjiciantur calefacientia, donec insudet*. Auctis ulterius viribus, vectiones in rheda, equitationesque, successive adhibentur, donec firmum jam corpus propriis viribus moveri possit; tunc enim ad ambulationes & cursus procedere licet. Videri possunt & illa, quae §. 28. 2. de iisdem habentur: semperque inculcandum est serio talibus jam sanis, solam prophylaxin recidivae in bona diaeta & corporis exercitio consistere.

Balneum quidem a *Celso* [*l*] laudatum fuit ad curandum malum habitum; sed videtur illud adhibuisse hoc scopo, ut dissiparetur pars cacochymiae gravantis per sudorem: interim tamen, cum plerumque simul adsit in cachexia laxa solidarum partium debilitas, quae per balnea aquosa tepida potius augetur, in tali casu minus convenire videntur, nisi aromaticis calefacientibus herbis additis corrigatur vis emolliens & laxans aquae tepidae. Certe si aquosum abundans in tali corpore difflandum sit per sudores, in laconico sicco si quotidie per aliquod tempus haereant tales aegri, melius hoc obtinebitur, quam balneo humido: si autem scopus sit, roborare nimis flaccidum corpus, balneum frigidum potius conduceret, cui tantum confidit *Aetius* (*m*) in hoc morbo curando, ut dixerit: *Quod si quis ad frigidae lavacrum adsuefieri possit, compendio ad omnem mali curationem pervenerit*. Sed prudenter indicat, adsuescendum esse balneo frigido; nam simul & semel insolitum tale frigus applicare debilibus corporibus, prudentiae medicae repugnaret.

§. 1180. HAec autem ex variis peti, varie praeparari, applicarique, debent, pro causa proxima cognita.

Si considerentur illa, quae in enumeratione causarum cachexiae §. 1168. dicta fuerunt, satis patet, diversa, imo & oppositarum virium, remedia, ad curam quandoque requiri. Dum ob debilitatem nimiam solidarum partium tumet corpus viscidis humoribus plenum, tunc roborantia remedia locum habent: ubi autem soluti nimis humores abeunt de corpore, nec restituuntur per ingesta, vasa contrahuntur, & lento marasmo perit corpus: in tali casu humectantia, & leniter incrassantia remedia requiruntur.

Verum & ipsa remediorum praeparatio varia est in diversis. Si v. g. pallido morbo laborans puella inerti mucosa cacochymia humorum turgeat, ferrum in acido vegetabili solutum datur potius quam in sub-

(K) Lib. III. Cap. XXII. pag. 168. (*l*) Ibid. pag. 169. (*m*) Serm. X. Cap. XIX. pag. 232.

ſtantia, quia limatura ferri deglutita lento primarum viarum muco ſic inviſcari poterit, ut vel nihil omnino, vel parum tantum, agat. Contra vero, ſi acidum acre ſimul adſit in primis viis, tunc potius in ſubſtantia datur, quia & acidam acrimoniam mitigat, ſimulque in hoc acido ſolutum ferrum ſuos praeſtabit effectus.

Ita etiam ob eaſdem rationes applicatio remediorum varia erit: uti enim paulo ante dixi, ſi laxanda ſint ſolida nimis rigida, aqua tepida, & inprimis vapor aquae calidae, ſummum dant remedium; & contra, ad roborandas partes nimis laxas, frigida aqua prodeſt, & longe plus quam creditur. Toties occurrit in praxi, quod tenerae conſtitutionis homines, a minima tempeſtatum variatione, cephalalgia, odontalgia, coryza &c., afficiantur, unde ſolent caput multum tegere, & fovere perpetuo tepore, cum inde aliquod levamen ſentiant: verum tanto redduntur ſenſibiliores ad minimum frigus, &, dum minus tecto capite egrediuntur, ilico minimam aeris viciſſitudinem ſentiunt. Plures curavi, dum perſuadere potui, ut ſenſim minuerent capitis tegumenta, verno tempore incipiendo; dein leviſſime tantum tecto capite dormirent, & aeſtate omni mane faciem, collum, cervicem, aqua frigida lavarent; quod ubi per ſequentem autumnum & hyemem continuaverant, ſic firmabantur vaſa ſuperiora, ut ab omnibus illis moleſtiis liberi viverent poſtea, & aeris viciſſitudines abſque ullo damno ferre poſſent; praecipue ſi ſimul caverent, ne pedes unquam multum refrigeſcerent.

Patet ergo, Medicum ex cognitione cauſarum cachexiae eruere debere normam agendorum, adeoque ſaepe diverſa methodo opus habere in curando hoc morbo.

§. 1181. UBI vero a nimia acrimonia conſumtio, & tabes Cachectica, inquirendum in acrimoniae ſpeciem, ſi fieri queat. 1. Per indagationem cauſae Cachexiae (1168.). 2. Temperiei morbi, aegrique. 3. Symptomatum. 4. Excretorumque.

In ſanitate, nec in liquidis, nec in ſolidis partibus noſtri corporis, notabilis acrimonia deprehenditur. Sanguis ſanus aliquid leviſſime ſalſi ſaporis habet, & tamen adeo blandus eſt, ut oculo inſtillatus nullam moleſtiam faciat. Imo bilis ipſa, quae tamen inter humores noſtros maximam acrimoniam habet, ab oculo fertur facile. Urina ſana quidem acris eſt, at eſt humor excrementitius, qui non manet in corpore, ſed expellitur. Si carnes animalium ſanorum decoquantur in aqua, dant mollia juſcula; ex offibus & carnibus animalium decoctis in aqua blandae fiunt gelatinae: cerebrum habet fatuum ſaporem, imo & reliqua omnia corporis viſcera in aqua decocta nullam acrimoniam juſculis praebent. Unde patet evidenter, materiem nutritiam, ex qua reſtituuntur ſolidae & fluidae partes noſtri corporis, neceſſario debere habere blandam indolem. Unde etiam videmus, chylum & lac, ex ingeſtis alimentis parata, blandi ſemper eſſe ſaporis, cum jam propius accedant ad aſſimilationem cum partibus noſtri corporis.

Simul

Simulac ergo acrimonia in nostris humoribus nasci incipit, incipit depravari nutritio, & corpus marcescit.

Dum acida acrimonia laborant juniores diu, totum corpus miserrime contabescit, solo abdomine tumente, & infarcto, a reliquiis indigestis ciborum. Ubi in scorbuto inveterato acrimonia humorum magna adest, atrophia sequitur, uti ad §. 1151. 4. notatum fuit. Dum in cancro exulcerato acris sanies, pro parte resorpta, sanguinem inficit, videmus torosa corpora vero marasmo exsiccari, licet debitam copiam optimorum alimentorum sumant. Unde patet, acrimoniam humorum posse causam dare consumtioni & tabi cachecticae, illamque in hoc morbo adesse nonnunquam. Quod & *Celsus* (*n*) indicavit, dum de hoc morbo agens dicit: *Huic, praeter tabem, illud quoque nonnunquam accidere solet, ut per assiduas pustulas, aut ulcera, summa cutis exasperetur*. Quod ab acrimonia majori humorum ad cutem delatorum fieri videtur.

Ut autem curatio rite procedat, prius debet cognosci acrimoniae praedominantis indoles propria, quantum per artem hoc indagari poterit: certum enim est, quandoque a latentibus causis marasmum induci. Si unius noctis spatio ob supplicii metum totus marcuerit homo, ita ut & canos haberet capillos (*o*), patet satis, a simili causa, licet leviori, talem marasmum produci posse longiori tempore. Videmus sic, homines, metu, tristitia, vel & perpetuis curis oppressos, contabescere sensim. In initio talis corporis mutatio ab animi affectu producta, non potest adscribi majori humorum acrimoniae, sed certum est, magnas mutationes humoribus induci posse per animi affectus diu perseverantes, uti in melancholiae historia patuit; adeoque patet, & in tali casu ad humorum degenerationem attendendum esse, ut cognoscatur, & cognita emendetur. Unde consideranda erunt sequentia.

1. Causae antea recensitae fuerunt, adeoque indagandum, qualis ex illis huic morbo originem dederit; & an simul acrimoniae producendae apta fuerit, & qualis: inprimis autem considerandum est, quali victu aeger usus fuerit. Sic v. g. in infantibus, solo lacte viventibus, merito suspicamur acrimoniam acidam. Ita etiam si salsamentis in victu usus fuerit antea copiose aeger, acrimonia muriatica accusatur. Idem de reliquis acrimoniae speciebus verum est.

2. In hominibus enim calidae temperiei, vel & post morbos acutos calidos toleratos, si cachexia succedat, novimus, humores in alcalinam putridam degenerationem vergere. Et contra in frigida temperie, vel & morbo chronico, potius in mucosam inertem viscitatem tendere, quae raro acrimoniam comitem habet, saltem in initio.

3. In genere dolor, sine signis motus aucti, & sine apparente obstructione majore, uti etiam erosio partium sine tumore simul praesente, dant signa

(*n*) Lib. III. Cap. XXII. pag. 167. pag. 1.

(*o*) Marcell. Donat. Lib. I. Cap. 1.

acrimoniae in humoribus [p]. Non enim ubique acrimonia accusanda est, ubi dolor adest: videmus enim, acerbissimos dolores nasci a sola inflammatione in sanissimis corporibus subito, in quibus nulla signa acrimoniae humorum unquam fuerant observata. Sudans a labore homo gelidam affatim hauriat aquam, saepe intra bihorium acutissima laborat pleuritide, & prae vehementia doloris se ipsum suffocat, dum inspirare non audet aerem: sed tunc adest motus auctus, acuta nempe febris. Exostosis sensim nascens, periosteum distrahendo, intolerabiles dolores facit, sed adest tumor. Ubi autem absque his dolores adsunt, merito de acrimonia humorum cogitant Medici. Sic in scorbuticis dolores illi molesti oriuntur, ulcera sponte nascuntur in cruribus, quae sensim vicina rodendo serpunt. Adeoque ex his symptomatibus generale acrimoniae signum habetur. Qualis autem acrimoniae species sit, alia iterum symptomata docent, de quibus antea dictum fuit §. 63. 64. 85. 86. Praeterea symptomata, quae singulares acrimoniae species comitantur, & indicant, pulchre enarrata habentur (q) in semeioticis: quae hic repetere supervacaneum videtur.

4. Excreta enim sequuntur sanguinis & humorum indolem. Sic ubi acrimonia alcalina adest, urina acris, crassa, fusca, spumescens, foetida, excernitur; faeces alvinae cadaverosum odorem habent; sudor quandoque foetidus exit. In acrimonia acida observatur urina decolor, quandoque stranguriosa, crassa, alba, cum sedimento crasso, copioso. Faeces alvinae acidum spirant, & saepe viridescunt; sudor acidum olet. In acrimonia vero muriatica occurrit urina salsa, tarde putrescens, cum sedimento spisso, & pellicula tenui innatante.

Ubi autem ad quatuor modo memorata attenditur, peritum Medicum minime latere poterit, an adsit humorum acrimonia, & qualis.

§. 1182. HAec cognita corrigenda suis contrariis (vid. 1166.).

Quomodo emendari possit acrimonia acida, & alcalina, antea peculiaribus capitulis pertractatum fuit. Possunt autem & de his, & de aliis, acrimoniae speciebus videri illa, quae ad §. 1051. habentur, ubi de causis generalibus morborum chronicorum agitur.

(p) H. Boerh. Instit. Med. §. 911. (q) Ibidem. §. 912. & sequentibus.

EM-

EMPYEMA.

§. 1183. QUoties inter pulmones & pleuram pus in Thoracis cavo colligitur, Empyema est.

Certum est, Empyematis vocabulum laxiori significatione olim usurpatum esse, & designasse quamcumque suppurationem partium interiorum corporis, uti pluribus *Hippocratis*, *Galeni*, *Aretaei* &c. locis demonstrari posset, quae in *Foesii Oeconomia* collecta habentur. Interim tamen & verum est, quod magis specialis hujus vocabuli usus fuerit pro designanda collectione puris in cavo thoracis inter pulmones & pleuram; qualis definitio exacta apud *Aetium* [r] legitur, quae ita sonat: *Empyici, hoc est pectore suppurati, vocantur, quibus abscessus in succingente costas intrinsecus membrana, aut in aliqua alia pectoris pellicula, factus, acervatim ruptus est, & in vacuum pectoris locum effusus, inter pulmonem & membranam costas succingentem*. Hoc autem sensu solet hodie apud Medicos & Chirurgos Empyematis nomen intelligi.

§. 1184. QUod semper supponit vomicam purulentam fuisse ruptam, cujus elapsum pus Thorace recipitur.

Quomodo inflammatio transeat in suppurationem, antea §. 387. explicatum fuit; ubi simul dictum de illis, quae requiruntur, ut bonum pus fiat. Ut ergo pus in thoracis cavo haereat, debuit praecessisse abscessus, qui & vomica solet vocari; clausa quidem, quamdiu pus in loco manet, ubi natum fuit; aperta vero, ubi pus de hoc loco elabitur, rupto tumore, quo continebatur. Non enim videntur humores, ab alia quacumque causa in cavo thoracis collecti, mora in pus unquam verti. Dixerat quidem *Hippocrates* [s]: *Si in ventrem effusus fuerit sanguis praeter naturam, necesse est suppurari*. Verum alia occasione (§. 172. 1.) probatum fuit, quod suppurationis nomine hic intelligatur quaevis sanguinis corruptela, non vero conversio in pus proprie dictum. Putrescere potest sanguis in cavo thoracis collectus, & in corruptum ichorem degenerare; sed non mutatur in pus. Potest autem acris talis ichor partes, quas alluit, rodere, inflammare, adeoque possunt & abscessus nasci ab hac causa; sed tamen inde patet, pus non fieri ab effusis tumoribus in thoracis cavo, sed illuc delabi ex vomicis prius factis. Se-

(r) Sermon. VIII. Cap. LXV. pag. 85. Tom. IX. pag. 259.

(s) Aphor. 20. Sect. VI. Charter.

Sequitur jam, ut considerentur illa loca, quorum abscessus rupti pus effundere possunt in thoracem.

§. 1185. TAles sunt vomicae. 1. Pulmonum; ab inflammatione horum (820. 867.), a sputo sanguineo, a materie ad fluorem inepta his impacta. 2. Pleurae; ab inflammatione hujus (875.), a vulnere externe inflicto levi, cito externe clauso, interne rupto (298.), a contusione hujus, vel ruptione tecta in suppuratum abeunte (324.). 3. Diaphragmatis; inflammati, suppurati, in superiora rupti (907. 910.). 4. Mediastini similiter affecti (877.). Ut & 5. Pericardii ipsius (877.).

1. Quomodo, & quibus cum signis, inflammatio pulmonum in suppurationem abeat, antea ad numeros hic citatos dictum fuit, ubi de *Peripneumonia* agebatur: inprimis autem notatum fuit §. 836., quod, si pulmo suppuratus pus effuderit in cavum thoracis, fiat empyema fere lethale, quia pulmo ulcere jam exesus est, antequam empyema fiat; adeoque parum spei superest, ut convalescere a tanto morbo aeger possit, uti postea ad §. 1192. dicetur.

Cum autem pulmonum inflammatio gravis adeo & molestus morbus sit, facile cognoscitur talis causa Empyematis futuri; uti etiam si sputum sanguineum praecesserit; de quo, tanquam ulceris pulmonalis causa, in sequenti Capitulo *De Phthisi* dicendum erit.

Verum contingit quandoque, ut in pulmone, & visceribus aliis corporis, lente accumuletur materia, quae per vasa transire nequit, sed illorum angustiis impacta manet, sicque obstructionem facit; levem quidem in initio, neque multis symptomatibus stipatam, sed quae sensim augeri ab iisdem causis perennantibus poterit, &, comprimendo vicina, vel ob materiam obstruentem mora acriorem redditam, inflammationem excitare, quam parva vomica sequitur. Antea ad §. 824. dictum fuit de Peripneumoniae causis; tuncque patuit, aeris intemperiem, chylum ex viscosis & crassis cibis paratum, exercitia pulmonum violenta, cursu, lucta, nixu &c., periculosum hunc morbum producere, tunc inprimis maxime metuendum, ubi arteriae pulmonalis fines occupat: minus vero periculosus ille morbus est, si circa fines arteriarum bronchialium haereat. Si ergo in parva tantum parte pulmonis, & inprimis circa fines arteriarum bronchialium, ejusmodi materia ad fluorem inepta haeserit, facile intelligitur, posse tale malum nasci, absque multo impedimento actionis pulmonis. Videmus in catarrhosis morbis ingentem copiam tenacis pituitae ex finibus arteriarum in asperam arteriam exprimi, & per tussim educi: si ergo, ob aerem frigidum constrictis vasis, vel ob tenacitatem nimiam materiae, illud viscosum exire nequeat per fines arteriarum, nascetur talis obstructio, & poterit sequi vomica pulmonis; sed parva quandoque, quam vix ulla febris comitatur; & saepe fallit incautos. Vidi saepius in praxi, latentem talem vomicam, cum tussi-

cula

cula tantum adesset, & per hanc mucus a bronchiis pulmonum averreretur, pro catarrho habitam fuisse, donec subito excreati puris copia docuisset, quale malum latebat. Imo dum haec scribo, vidi nobilem virum, qui, rauca voce, & pectoris oppressione, dum gradus adscendebat, atque tussi molesta, afflictus per aliquod tempus, incepit copiam puris cocti exspuere, & tamen aeger, ejusque Medicus, mordicus tuebantur, praeter catarrhum molestum nil aliud mali subesse, cum eodem tempore ob hyemale frigus frequentes grassarentur catarrhi.

Quandoque contingit, obstructa talia loca in pulmone manere diu, & vix ullo signo cognosci, si parvae tantum molis fuerint; attamen postea, alia accedente causa, suppurantur, & vicina depascendo magnas saepe pulmonum vomicas producunt. Notavit hoc in Praxi Medica versatissimus *Baglivus* (*t*), quod nempe talia tubercula interdum per plures annos in pulmonibus lateant absque sensibili molestia aegrotantis, & demum manifestentur post pleuritidem, anginam, aut febrim aliquam, sanatam; atque bis se hoc observasse in cadaveribus dissectis: Ideo monet, statim medelam adbibendam esse, si post sanatam aliquam febrim superveniat dolor lateris, vel dorsi, vel alterius pectoris partis, accedente simul difficili respiratione. In Historia Medica numerosi casus leguntur illorum, qui subito exstincti fuerunt catarrho suffocativo, uti credebatur, in quorum cadaveribus omnia vasa aerea pulmonis pure plena inventa fuerunt; quibusdam etiam pus per os & nares magna vi erupit. Notabilem talem casum ipse vidi. Venit ad aedes meas, ut me consuleret, rheda vectus aeger, gradus satis numerosos adscendit, licet non sine molestia, ut ipse fatebatur, sed credebat, se asthmate spasmodico laborare, caeteroquin sanum se omnino praedicabat. Re examinata, monui illum de ancipiti morbi sui eventu, & quod vomicam in pulmone latere crederem, unicamque spem curae esse, si rupto abscessu & evacuato pure consolidari posset locus. Videbam facile, quod non fideret multum huic morbi sui diagnosi; promittebat tamen, se tentaturum remedia, quae praescripseram: descendit gradus satis alacriter, currum conscendit, ad vicinum Pharmacopolium tendit, &, dum servus ejus fores pulsat, moritur, ingenti copia puris per os & nares expulsa. Dum inopinatos similes casus vidisset in praxi *Baglivus* (*u*), exclamat: *O quantum difficile est, curare morbos pulmonum! O quanto difficilius eosdem cognoscere, & de iis certum dare praesagium! Fallunt vel peritissimos, ac ipsos medicinae principes. Tyrones mei cauti estote, & prudentes, in iis curandis: nec facilem promittite curationem, ut nebulones faciunt, qui* Hippocratem *non legunt.*

Certe noverat *Hippocrates*, quod quandoque in corpore lateant suppurationes, & ideo (*m*) dixit: *Quibus suppuratum quoddam in corpore existens signis non proditur, iis ob puris aut loci crassitudinem sui signa non edit.* Idem enim & in aliis corporis visceribus contigisse novi. Vidi aliquoties in hepate &

(*t*) Prax. Med. Lib. I. Cap. IX. pag. 35. (*u*) Ibidem. pag. 34. (*v*) Sect. VI. Aphor. 41. Charter. Tom. IX. pag. 274.

& renibus abſceſſus in cadaveribus diſſectis, de quorum praeſentia nullam ſuſpicionem habuerant Medici vitae tempore, & apud *Bonetum* plura ſimilia exempla habentur.

Sed & *Hippocrates* (*x*) meminit talium tuberculorum pulmonis, quae poſtea ſuppurantur, dum dicit: *Quum ad ſeſe pulmo ſanguinem, aut pituitam ſalſam, traxerit, neque rurſus dimiſerit, ſed ibi collecta & coacta fuerint, ex his tubercula in pulmone gigni ſolent, & ſuppurari.* Poſtea monet: *niſi vero advertatur, morbus annum detinet, & mutatur, & varias ſubit affectiones.* Simul notat, quandoque pus in pectus erumpere, tuncque ſectione vel uſtione facta educendum eſſe. His ſimilia habet & alibi (*y*), ubi pariter notat, Empyema inde fieri poſſe. Patet ergo, a latenti tali cauſa pus colligi quandoque in thoracis cavo, & Medicos ſaepe fallere, dum non exſpectant Empyema niſi poſt validos morbos inflammatorios pectoris praegreſſos.

2. In Pleura membrana, & locis intercoſtalibus, tales vomicas fieri, quae ruptae in cavum thoracis pus effundunt, antea patuit in Hiſtoria Pleuritidis, & inprimis §. 894., ubi de pleuritide ſuppurata agitur. Quomodo a vulnere pectoris male curato Empyema naſci poſſit, pariter ad §. 298. dictum fuit.

Praeterea ad §. 324., ubi de contuſione agebatur, monitum fuit, effuſos humores, ſub cute integra, niſi reſorbeantur venis, ſtagnando poſſe acres reddi, & inflammationes, ſuppurationes &c., producere. Adeoque a contuſione thoracis Empyema poteſt naſci. Notatum autem fuit §. 326., a muſculis contuſis ſimilia mala fieri poſſe; ſimulque tunc dictum eſt, quandoque per contuſiones quaſdam tantum rumpi muſculorum fibras, ita tamen ut inde actio muſculi non tollatur; tuncque adeſt illud malum, quod veteres Medici (σπάσμα) vulſionem, vel & (ῥῆγμα) rupturam, dixerunt, uti *Hippocratis* & *Galeni* auctoritate tunc probatum fuit. Moleſtos dolores inde fieri & diuturnos, conſtat; & monet *Hippocrates*, rupturas illas eſſe circa thoracem difficillimas & maxime periculoſas: ad curationem enim talium malorum quies partis dolentis multum praeſtat, quae in thorace ob reſpirationem perpetuo neceſſariam difficulter obtineri poteſt; adeoque ob perpetuam illam irritationem inflammatio ac ſuppuratio ſequi poſſunt; & apoſtemate introrſum rupto fiet Empyema. Videtur *Aetius* (*z*) a tali cauſa Empyema metuiſſe. Poſtquam enim dixerat, ſe noviſſe, quoſdam ſine ſebre empyicos factos fuiſſe, ſubjungit: *Quibus autem ex gymnaſii exercitiis, aut lapſu aliquo, vulſio facta, dolorem quemdam circa thoracem in profundo attulit &c.* poſtea remedia recenſet, quibus hoc malum ſuperari poſſit. In verſione Latina *Aetii* (*a*) σπάσμα verterunt convulſionem, ſed minus recte, uti §. 326. probatum fuit.

Patet ergo, ruptionem talem tectam pleurae, & muſculorum intercoſtalium, inter cauſas Empyematis merito numerari.

3. In

(*x*) De Intern. Affect. Cap. IV. Charter. Tom. VII. pag. 641. (*y*) De Morbis Lib. I. Cap. VIII. ibid. pag. 541. (*z*) Lib. VIII. Cap. LXXIII. pag. 173. verſa. (*a*) Sermon. VIII. Cap. LXV. pag. 84.

3. In numeris hic citatis de suppuratione, paraphrenitidem sequente, dictum fuit; simulque tunc notabatur, abscessum, in diaphragmate natum, posse rumpi abdomen versus; tuncque asciten purulentum producere; vel & versus thoracem, tuncque Empyema sequi.

4. 5. De his pariter, numeris citatis in textu, actum fuit: simul conferantur illa, quae ad §. 913. de Mediastini ac Pericardii inflammatione & suppuratione hanc secuta, habentur.

Interim tamen notandum est, quod pus collectum in cavo Pericardii, vel inter Mediastini duplicaturam, proprie loquendo, non faciat Empyema, cum non haereat inter pulmonem & pleuram, quod in definitione Empyematis §. 1183. requiritur. Praeterea per paracentesin, §. 1191. descriptam, pus ex his binis locis non educeretur. Ubi autem illud pus, rupto pericardio vel mediastino, in cavum thoracis delabitur, tunc Empyema producit.

Praeterea notari meretur ipsius mediastini structura, de qua §. 170. 4., & §. 913., dictum fuit; simulque notatum, duplicatae pleurae lamellas, mediastinum constituentes, a se invicem recedere circa corpora vertebrarum thoracis, & sic relinquere speciem triangularis cavi, cujus postica pars est columna vertebrarum; in quo cavo ponitur membrana cellulosa, per quam transeunt aspera arteria, oesophagus, ductus thoracicus &c.: si pus collectum haereret intra hanc duplicaturam mediastini, proprio pondere delabens posset quandoque miras vias sibi per substantiam cellulosam facere, & in longe dissitis corporis locis tumorem purulentum excitare. Ad §. 413., ubi de Fistulis agebatur, memorabilem talem casum recensui, & postea aliquot similes in praxi vidi, qui fecerunt, ut dubitaverim, an non quandoque tale quid contingeret in morbis, quod & §. 836. 4. monui.

§. 1186. Cognoscitur futurum 1. ab inflammatione quinque partium (1185.), nulla coctione, revulsione, crisi, medicamento, depurata, sed cum horrore vago, febricula, noctu gravi, calore vago, gravitate loco doloris, dyspnoea, appetitu prostrato, siti majori, desinente. vid. (833. 892. 913.).

Certum est, hic magna attentione opus esse, ut Medicus tuto determinare possit, Empyema adesse, vel non: post mortem enim facta cadaveris sectio demonstrabit, an in Diagnosi erraverit; & praeterea turpe foret, si, facta thoracis paracentesi, nullum pus exiret. Sedulo ergo perpendenda est tota historia morbi praegressi, praecipue si quis ab initio non adfuerit tali aegro, sed tantum in consilium vocetur, dum deliberatur, an Empyema adsit, & quomodo educendum sit collectum pus. Empyema autem semper supponit vomicam purulentam praeexstitisse (§. 1184.) in una vel pluribus ex quinque partibus modo recensitis; adeoque sedulo perquirendum est, an in morbi historia talia signa occurrant, quae docent, in his partibus inflammationem natam fuisse; simulque nulla adfuisse indicia, talem inflammationem, vel benigna resolutione, vel evacuatione materiae morbosae,

aut

aut metastasi, ad alias corporis partes, curatam esse. Deinde examinandum, an secuta fuerint postea talia symptomata, quae notant inflammatum locum abire in suppurationem. Ultimo inquirendum est omni cum cura, an & adfuerint signa apostematis jam facti.

Cum autem de omnibus illis satis amplo sermone actum fuerit, ubi de *Peripneumonia*, *Pleuritide*, *Paraphrenitide*, in suppurationem abeuntibus, dicebatur, nullo modo opus erit hoc loco illa omnia repetere. Signa enim pulmonis suppurandi, & jam suppurati, descripta fuerunt §. 833. 834. 835. De Pleuritide suppurata dictum fuit §. 892. 893. 894. De simili malo, Diaphragma, Mediastinum, aut & Pericardium, occupante, videantur illa, quae ad §. 910. 912. 913. habentur.

§. 1187. Cognoscitur jam praesens. 1. a tempore inceptae inflammationis xx. dierum sine purgatione. 2. a signis vomicae in quinque partibus (1185.) disparentibus 3. a novo dolore, tussi, dyspnoea, salivatione oris, moxque disparentibus. 4. a tussi sicca, gravitate ad diaphragma, decubitu in unum latus, strepitu puris ad motus, febre lenta, genis rubentibus, oculis cavis, digitis in extremitate calidis, unguibus recurvis, abdominis tumore.

Omnia illa signa, quae recensentur paragrapho praecedenti, tantum docent, vomicam adesse talem, qua rupta, pus posset effundi in cavum thoracis, adeoque Empyema produci. Sequitur ergo, ut dicatur de illis signis, quae docent, pus inter pulmones & pleuram haerere. Potest enim vomica pericardii rumpi ita, ut in cavum pericardii labatur pus, tuncque non aderit Empyema, neque illud pus per Paracentesin, §. 1191. descriptam, posset educi. Cordis palpitatio perpetua, anxietas magna, locus ubi dolor inflammatorius in initio morbi fuerat, signa dabunt talis mali, cujus curatio vix sperari potest. Pariter, uti antea monitum fuit, vomica mediastini posset sic rumpi, ut pus delaberetur inter secedentes a se mutuo mediastini lamellas; adeoque nec tunc haerebit in cavo pectoris, sed ad longe alia loca corporis venire poterit.

Signa autem praesentis Empyematis sunt primo talia, quae comitantur vomicae purulentae rupturam: deinde habentur alia, quae docent pus inter pulmones & pleuram in thoracis cavo collectum haerere; quae omnia singulatim consideranda sunt.

1. Certum quidem est, quod, ubi inflammatio illarum partium, quae §. 1185. recensentur, duravit per viginti dies, absque ulla expurgatione vel metastasi materiae morbosae, tunc fere certi simus, suppurationem hic factam esse, praecipue si signa suppurationis simul adfuerint. Verum non ideo certo scimus, vomicam purulentam jam ruptam esse, nam rupturae tempus admodum variat. Patuit hoc ex *Hippocratis* testimonio, quod adduxi §. 894., ubi de Pleuritide suppurata agebatur. Monet enim, quasdam suppurationes rumpi, vigesimo die, quasdam quadragesimo, alias sexagesi-

gesimo: simul autem indicat, illis aegris citius rumpi vomicas, quibus dolor intensior fuit in principio morbi, uti & spirandi difficultas, cum tussi & sputatione, quae signa sunt celerioris suppurationis, & vomicae jam multo pure distentae, adeoque citius rumpendae. Patet ergo, quod, omnibus morbi symptomatibus in toto decursu rite expensis, celeriorem vel tardiorem rupturam vomicae possimus exspectare, sed simul evidens est, quod non possit exacte determinari dies, quo haec ruptura fiet: monuit enim *Hippocrates*, si molesta satis symptomata adsint, etiam ante vigesimum diem rupturam exspectari posse; quod & *Celsus* (*b*) diserte monuit, dicens: *Si protinus initio dolor & tussis fuerit, & spirandi difficultas, vomica vel ante, vel circa, vigesimum diem erumpet. Si serius ista coeperint, necesse est quidem increscant; sed quo minus cito adfuerint, eo tardius solventur.*

Observavit *Piso* [*c*] in pleuriticis, ante diem morbi decimum quartum defunctis, quod totus thorax pure plenus esset; imo vidit pus in pectore cujusdam sacerdotis, qui, sexagenario major, perierat nona pleuritidis die. Verum in hoc aegro neglecta fuerat venae sectio in morbi initio, & sexto tantum die fuerat instituta; unde inflammatio, perperam curata, citius in suppurationem abiverat.

2. De signis vomicae dictum fuit §. 835. & 893., quae praecipue pendent a distractione partium vicinarum, & compressione pulmonis in illo loco, ubi saccus purulentus haeret; simulac autem, rupta vomica, pus diffunditur in cavum thoracis, tunc necessario illa omnia symptomata plurimum minuuntur; imo quandoque penitus abolita videntur: quod optime notavit *Hippocrates* (*d*), talem vomicam, in pulmone latentem, describens. Sic autem habet: *At si per infusum pus minime educatur, id ex pulmone in thoracem erumpit; postque ruptionem sanus videtur, quod pus ex angustia in ampliorem locum venerit; & spiritus, quem respiramus, in pulmone sedem habeat. Sed, procedente tempore, pure pectus impletur, tusses & febres aliique dolores omnes magis ipsum vexant, morbusque declaratur.*

Cavendum ergo est Medico, ne subito hoc levamine deceptus credat morbum finitum esse, cum adhuc anceps periculum supersit: non quidem convenit, tristi Prognosi data, eripere aegro blandam illam sanationis spem, quam conceperat; sed oportet amicos monere, quod fallax illud levamen sit: sic enim famae detrimentum cavebitur.

3. Antea ad §. 894. notatum fuit, quod dolor minuatur, dum inflammatus locus in apostema purulentum abiit: hinc levantur aegri tales a dolore, cum pus factum est, sed manet dyspnoea & molesta tussis. Ubi vero talis abscessus pure collecto, & quotidie aucto, turget, tunc membranae, pus coercentes, magis magisque distrahuntur, augetur multum dolor, & saepe minus periti Medici doloris illud augmentum adscribunt

no-

(*b*) Lib. II. Cap. VII. pag. 66. (*c*) De Morbis ab Illuvie Serosa Sect. 3. Cap. IX. pag. 256. (*d*) De Morb. Lib. III. Cap. XV. Charter. Tom. VII. pag. 592.

novae inflammationi, & debiles jam a longiori morbo aegros repetitis sanguinis missionibus quandoque exhauriunt. Si autem attendissent ad illa, quae in externis partibus corporis, simili modo affectis, apparent, intellexissent facile rationem novi doloris, qui percipitur, dum vomicae internae ruptura instat. Dum enim valida phlegmone manum occupat, molestus dolor adest, qui augetur, dum incipit suppurari pars affecta; minuitur vero, dum pus factum jam est. Verum ubi a pure accumulato incipit distendi cutis & magis distrahi, sensimque quasi lacerari, donec rupta cute pus exitum invenerit, tunc vehemens adest dolor, sed cessans ilico, si lanceola chirurgica pertundatur abscessus jam maturus, vel emollientissimis cataplasmatibus macerata cutis sponte a distendente pure rupta fuerit. Idem etiam contingit in abscessu interno; & hinc omnia illa symptomata disparent mox, postquam vomica rupta Empyema produxerit. Tunc autem sequuntur nova mala, quae a pure, diaphragma deprimente, viscera thoracis alluente, macerante &c., producuntur; de quibus sequenti numero agendum est.

4. Tussis oritur tunc a pure comprimente pulmonem, & impediente liberam ejus dilatationem per aerem inspiratum, unde vesicularum aerearum latera ad se mutuo affricantur: ubi autem mora idem illud pus acrius redditum fuit, tunc augetur haec irritatio tussiculosa. Sicca autem tussis est, quia de effuso pure in pectoris cavum nihil educi potest; sed tantum quid de muco, pulmonis vasa aerea obliniente, abraditur. Cum autem sponte sua pus inferiorem partem cavi thoracis petat, hinc necessario gravitas percipitur ad diaphragma.

Decubitus in dorso talibus aegris satis commodus est, quia diaphragma versus dorsum profundius descendit. Ob eandem rationem situm erectum in lecto amant, si multum puris in thorace collectum fuerit, quia tunc puris incumbentis pondere diaphragma versus abdomen descendit, sicque amplior redditur thoracis cavitas. Cum autem, si in latus sanum decubuerint aegri, puris pondus urgeat mediastinum versus alterum cavum thoracis, hinc difficilius poterit explicari pulmo sanus; unde angustias magnas patiuntur aegri, & situm corporis mutare coguntur. Hoc signum Empyematis optime notavit *Hippocrates* [e], de hoc morbo agens: *Quum longius tempus progressum fuerit, febris vehemens ac tussis prehendit, latus dolet, neque in sanam quidem partem decubitum ferre potest, sed in dolentem &c.*

Cum autem pus illud, nisi aliam viam invenerit, uti postea dicetur, per sectionem educi debeat, hinc Medicus certus esse debet, in quo thoracis latere pus haereat: quandoque, dum aegri se circumvertunt in lecto, fluctuationem puris sentiunt, imo & strepitus moti puris ab adstantibus auditur. Ob hanc rationem jussit *Hippocrates* (*f*), ut aegri, in firma sella collocati, alter humeros teneat, Medicus vero aegrum concutiat, simul

(*e*) De Morbis Lib. II. Cap. XVI. Charter. Tom. VII. pag. 568.
(*f*) Ibidem & Lib. III. de Morbis Cap XV. pag. 593.

ſimul lateri aures prope admoveat, ut ſtrepitum puris in alterutro thoracis cavo collecti audiat. Simul tamen monet, quod, vel ob puris craſſitiem, vel ob magnam copiam, nullus audiatur quandoque ſtrepitus, quamvis thorax pure plenus ſit: *Quibus ſuppuratis, dum concutiuntur humeri, multus fit ſtrepitus, minus puris habent, quam illi, quibus paucus (ſtrepitus), ſi difficilius ſpirent, & melius colorati fuerint. Quibus autem ſtrepitus quidem nullus fit, verum difficultas ſpirandi fortis, & ungues lividi, hi pleni ſunt pure, & perniciose habent* (*g*). Genae autem rubent, & melius colorati apparent illi, qui magnam copiam puris in pectore habent, quia difficilius tranſit in his ſanguis per pulmonem, adeoque, & minus facile per jugulares venas ſanguis a capite redux evacuatur in cor dextrum; unde vaſa ſanguinea faciei magis diſtenta manent, uti alia occaſione §. 807., ubi de Angina agebatur, explicui. Febris autem lenta perpetuo comitari ſolet Empyema, ob tenuiorem partem puris reſorptam, & ſanguini miſtam. Haec autem febris ſenſim habitum corporis depaſcitur, unde ſumma inducitur macies. Cum autem magna copia pinguedinis in orbitis oculorum adſit, ut molli quaſi pulvinari bulbus oculi undique excipiatur, lubricetur, & ſervetur mobilis, inde, pinguedine hac conſumta, redduntur oculi cavi, id eſt bulbus oculi profundius in orbitam demergitur. Ob eandem cauſam, conſumta illa pinguedine, quae in apicibus digitorum organum tactus ſuſtinet, ungues recurvi magis prominent. Simul & calor ſatis acer in extremis digitis & in volis manuum ſolet percipi; dum perpetua febricula ſanguinem velocius movet per vaſa magis contracta, atque ob tendineas vaginas incumbentes, exſuccas magis & aridas redditas, plus compreſſa.

Abdominis autem tumor tunc tantum adeſt, quando magna puris copia deprimit diaphragma, ſicque abdomen prominere facit.

Cum autem tantum interſit Medico, ut certo noſcat, in quo thoracis latere pus haereat, *Hippocrates* omnia ſigna collegit, & varias artes adhibuit, ut firmam haberet Diagnoſin. Ita obſervavit, illud latus pectoris, ubi pus copioſum haeret, & quod ideo ſaepe ſtrepitum nullum facit, magis intumeſcere, quam latus oppoſitum (*h*); quod poſtea recentiorum Chirurgorum obſervatis confirmatum fuit. Quia autem & magis caleſcit latus affectum, hinc juſſit, totum thoracem obvolvi linteo tenui, intincto terrae rubricae liquidae, admodum tritae & tenui, ſuaſitque ſectionem aut uſtionem inſtituendam illo in loco, ubi citius exſiccatio appareret. Vel & nudum thoracem rubrica liquida illiniendum juſſit, ut appareat locus, qui primo ſiccatur; ſed prudenter monuit, tunc multos ſimul illinire debere, ut ſimul & ſemel totus thoracis ambitus tegatur: caeteroquin fallere poſſet, dum ille locus, qui primus illiniretur, citius reliquis exſiccaretur.

Conſideratis ergo omnibus, quae ad Diagnoſin ſpectant, ſequitur ut videamus, quaenam mala a pure, in thoracis cavo ſtabulante, ſequi poſſint.

(*g*) Coac. Praenot. 877. Charter. Tom. VIII. pag. 877. (*h*) De Morbis Lib. II. Cap. xvi. Charter. Tom. VII. pag. 568. & Lib. III. de Morbis Cap. xv. ibidem pag. 593.

§. 1188. Effectus hujus mali 1. puris ex ulcere rupto, nec dein sanato, vel repurgato, continua accumulatio. 2. hujus in loco clauso, calido, humido, perpetim agitato, exacerbatio, putredo, foetor, attenuatio. 3. diaphragmatis elevandi impedimentum, pulmonumque extendendorum: unde anhelosa, difficilis, erecta respiratio, metus suffocationis jacenti, decubitus in liberam partem impossibilis, tussis sicca perpetua, anxietas. 4. Pulmonis, Pleurae, Diaphragmatis, Pericardii, Cordis ipsius, maceratio, corrosio, in tabum fluidum consumtio, unde febricula hectica cum pulsu celeri, parvo, rubore genarum, siti perpetua, fame sublata, debilitate summa, animi defectibus. 5. hinc omnium liquidorum ineptitudo ad nutritionem, circulationem, secretionem, excretionemque; unde tabes, ἀτροφία, fibrarum resolutio, liquidorum putredo, adeoque vel per comesum pulmonem rejectio, vel alvi fluor saniosus lethalis, cum sudore nocturno post somnum, pustulis faciei, aduncis unguibus, flavedine pellucente, facie Hippocratica.

1. Quandoque contingit, talem vomicam paucas tantum uncias puris continere, unde, post rupturam factam, levamen omnium symptomatum percipiunt aegri; & parva quantitas puris effusi non multum angustare potest pectoris cavum, unde certam sanitatem sperant aegri. Verum tale ulcus apertum, perpetuo motum, pergit pus fundere, adeoque quotidie augetur puris quantitas. Videantur illa, quae de hac re ad §. 894. habentur.

2. Ad §. 406. dictum fuit de degeneratione puris, dum nimis diu clausus relinquitur abscessus, & de pessimis malis, quae hinc sequuntur. Talis mutatio puris & hic fiet in saniem acrem putridam rodentem, si diu maneat, ac quidem citior & pejor erit haec degeneratio in hoc loco, ob motum perpetuum thoracis, caloremque vicini cordis. Praeterea majus inde discrimen metuitur, dum corrupta sanies viscera vitalitis alluit perpetuo.

3. Notum est ex Physiologicis, quod ad inspirationem requiratur thoracis dilatatio, ut aer libere in pulmonem ingredi possit. Illud thoracis latus, in quo puris magna copia haeret, dilatatum quidem est, &, uti paulo ante dictum fuit, major amplitudo pectoris in uno latere designat locum, ubi Empyema est; verum, totum illud cavum licet amplius fuerit, dum pure plenum est, impeditur expansio pulmonis tamen a pure undique ambiente. Praeterea, ut exspiratio fiat, debet diaphragma, in inspiratione depressum, elevari denuo sursum versus thoracem: sed dum plures puris collecti librae gravant diaphragma, sponte patet, illud longe difficilius attolli posse; adeoque erit difficultas magna respirationis, augenda simili proportione ac crescit copia puris. Hinc facile intelliguntur reliqua symptomata, quae in textu enumerantur, de quibus etiam antea dictum fuit.

4. Omnia loca, quae acris talis sanies alluit, erodi ac in putridum liquamen converti debere, dubitari nequit; & observata in cadaveribus Em-

Empyemate defunctorum veritatem hujus rei demonstraverunt. Si ipsae costae carie exedi potuerint a pure foetidissimo; uti *Celeberrimus Heisterus* (*i*) vidit, quod cadaver secantis digitos roserit; non miramur, cor & pulmones pariter in tabum fluidum consumi potuisse, uti ad §. 406. ex *Schenckii* observatis constitit. Plura similia apud *Bonetum* (*K*) inveniri poterunt. Dum autem pars acria & putridi ichoris, venis resorpta, cum sanguine fluit, dum vitalia viscera irritantur perpetuo, & eroduntur sensim, perpetua febris, hectica dicta, sequitur, totum corpus depascens, cum siti perpetua, & fame deleta, ob putridum talem fomitem circa vitalia viscera haerentem. Simul facile intelligitur, debilitatem summam, & animi deliquia, debere sequi, donec mors omnibus his malis finem imponat.

5. Ut nutritio fiat, debent omnes humores nostri blandi esse, omnesque ad sanitatem requisitas dotes habere: verum hic a resorpto putrido ichore totus sanguis corrumpitur, vitalia loca, per quae omnis sanguis totius corporis transire debet, alluuntur perpetuo tali putrilagine: hinc patet, omnes functiones turbari debere, nec possibile esse, ut restituantur perdita in corpore per nutritionem; dum interim hectica febris sensim totum habitum corporis depascitur. Cum autem pulmo perpetuo maceretur in acri & putrida tali sanie, ereditur, & quandoque pars contentae materiae in cavo thoracis rejicitur per sputa, sed absque levamine, licet aegri, qui hactenus tussiculam siccam passi fuerant, inde spem concipiant: facile autem patet, tabefacto sic pulmone, nihil boni exspectandum esse. Praeterea, dum putredo augetur, attenuatur magis corruptum pus, venis resorbetur, & totum sanguinem solvit, unde sudoribus nocturnis diffluunt, sicque exsiccatur corpus; vel putridissima diarrhoea sequitur, corrupto toto sanguine, quae in suppuratis ultimam morbi catastrophen facere solet. Videantur & illa, quae de sudoribus nocturnis ad §. 835. habentur. Monuerat hoc *Hippocrates* [*l*] dicens: *Qui crebro tenuiter exsudant, ac subinde rigent, perniciosum, ac sub finem empyema habere deprehenduntur, alvosque perturbatas.* Dum autem in sudoribus illis nocturnis magna copia humorum versus vasa cutanea ruit, liquidissima parte per sudores expressa, crassior & acrior sanguis in vasis cutaneis facile haeret; sicque vel rubores facit, vel circa folliculos cutaneos obstructiones pariens pustulas excitat. Ad §. 835. ex Prognosticis *Hippocratis* allegavi locum, ubi, inter alia signa latentis in corpore collectionis purulentae, & illa habentur. Postquam enim recensuit febrim hecticam, sudores, tussim inanem, addit: *Oculi cavi fiunt, malisque rubores obsident, & ungues quidem manuum adunci evadunt, digiti autem incalescunt, maxime summi, & in pedibus tumores fiunt, & cibos non appetunt, & phlyctaenae per corpus nascuntur.* Huc etiam spectare videntur binae Coacae Praenotiones, quae separatis quidem numeris scribuntur, sed se mutuo proxime sequentibus, &, si uniuntur, perfectum sensum exhibent. Ita autem legitur (*m*): *Rubores circa nasum alvi humescentis signa sunt: doloribus circa hypochondria aut pulmonem suppuratis, malum.* y 2 Cum

(*i*) Acta Phisico-Medica Tom. I. Observat. 174. pag. 394. (*K*) Sepulcr. Anatom. Lib. II. Sect. VI. Tom. I. pag. 666. & seq. (*l*) Coac. Praenot. N. 10. Charter. Tom. VIII. pag. 853. (*m*) Ibidem. N. 216. 217. pag. 864.

Cum autem ſanguis per putridum miaſma reſorptum penitus ſolvatur, adulto jam morbo color ruber perit, & ſerum ſanguinis flaveſcens per majora vaſa fluit: unde per ungues pellucidos flavus color apparet, qui in ſanis hominibus roſeus eſſe ſolet. Similis etiam color in tota ſuperficie corporis conſpicitur, quod videtur & indicaſſe *Aretaeus* (*n*), de hoc morbo agens, dum ſcribit: *Quod ſi in longum mutatio producitur, habitus phthiſicus redditur; neque enim ultra in officio natura perſeverat, quoniam concoctio non fit qualis antea: inde caro conſumitur, color qualis belluae:* χροιὴ ζωώδης. Verum optime videtur monuiſſe *Petitus*, quod aliter hic locus legi debeat, interpoſita particula negativa, nempe χροιὴ οὐ ζωώδης; tuncque ſignificat colorem cutis deturpari, neque amplius eſſe talem, qualis in vivo & ſano homine apparet.

Ubi autem per ſudores, alvi fluxum, atrophiam, totus habitus corporis vero maraſmo conſumitur, tunc magna mutatio in facie talis aegri apparet, & ſibi ipſi diſſimilis fit: ſolet autem *Facies Hippocratica* dici ideo, quia ab *Hippocrate in Prognoſticis* graphice deſcripta fuit (*o*). Poſtquam enim monuerat, optimum ſignum eſſe in morbis, ſi facies aegrotantis ſanorum faciei ſimilis ſit, & inprimis ſibi ipſi ſimilis manſerit aeger, damnat quam maxime faciem penitus mutatam a naturali ſua conditione, illamque ſic deſcribit: *Naſus acutus, oculi concavi, tempora collapſa, aures frigidae & contractae, lobi aurium inverſi, & cutis circa frontem dura, intenta, arida, colorque totius faciei pallidus aut & niger & plumbeus.* Talis autem vultus apparet, ubi omnis pinguedo conſumta eſt, & exhauſtis liquidis vaſa collapſa ſunt; ſimulque, conſumto, aut oppreſſo pulmone, pauculum ſanguinis, quod ab encephalo redit, in venis ſtagnare incipit, tunc enim lividus ille & plumbeus faciei color apparet. Satis autem patet, mortem inſtare, dum in Empyemate *facies* illa *Hippocratica* adeſt: Unde & *Hippocrates*, alio in loco (*p*) eadem mutati vultus ſigna recenſens, vocavit *faciei corruptionem*, illamque lethalem eſſe monuit. Caeterum nullum certum tempus determinari poſſe, quo Empyema in mortem tendit, monuit *Hippocrates* (*q*): *Cum nonnulli brevi pereant, quidam etiam multum tempus trahant. Differt enim corpus a corpore, aetas ab aetate, & affectio ab affectione, & anni tempeſtas ab anni tempeſtate, in qua aegrotaverint &c.*

§. 1189. **C**uratio hujus pro varietate cauſae ſtatusque mali diverſa plane eſt.

Cauſae Empyematis ſunt vomicae, in quinque locis §. 1185. enumeratis natae; &, prout in diverſis locis haeret pus, alia requiritur curatio. Si in pulmone ſit vomica, ſpes eſt, emolliente tepido vapore, ſaepe per os naresque attracto, ſic emolliri poſſe membranas pus coercentes, ut tuſſi valida, ſponte, vel per artem, excitata, rumpantur, & pus exſcreari poſſit. Si in pleura haeret vomica, molliſſimis ſovendum latus remediis, ut extrorſum trahatur pus, ſi fieri poſſit. Idem in aliis vomicae ſpeciebus obtinet.

(*n*) De cauſ. & ſign. morbor. diuturn. Lib. I. Cap. IX. pag. 38. (*o*) Charter. Tom. VIII. pag. 590. 591. (*p*) Coac. Praenot. 213. Ibidem pag. 864. (*q*) De Morb. Lib. I. Cap. VII. Charter. Tom. VII. pag. 539.

net. Verum etiam ratione ſtatus morbi diverſa plane curatio eſt inſtituenda. Quamdiu enim vomica nondum rupta eſt, multa tentari quandoque poſſunt, ut caveatur puris in cavum thoracis delapſus: ubi autem pus jam collectum haeret in pectore, de eita illius eductione cogitandum eſt, ſi vires aegri adhuc conſtent, & recens ſit Empyema: ubi autem illa ſigna adſunt, quae §. 1195. recenſentur, tunc ſola cura palliativa locum habet.

§. 1190. NAM 1. cognita vomica pulmonis, pleurae, diaphragmatis, mediaſtini, & pericardii, quod cognoſcitur ex ſignis propriis (834. 835. 893. 910.), omni ope nitendum, ut id rumpatur quantocyus, & determinetur ad exteriora: quod fit igne, ferro, medicamentis, motu idoneo.

Quomodo cognoſci poſſit talium vomicarum praeſentia, ad paragraphos in textu citatas dictum fuit; adeoque hic illa ſigna non repetentur.

Omni artis molimine tunc tentandum eſt, ut via concilietur puri verſus exteriora: hoc autem optime fit, ſi in illo loco, ubi ex ſignis obſervatis colligitur latere vomicam, minuatur reſiſtentia, perpetuis fomentis, aut cataplaſmatibus mollisſimis, applicatis, vel cucurbitis, frequenter adhibitis, minuatur preſſio atmoſphaerae in illo loco; unde cutis & panniculus adipoſus ibi tumere incipiet, & ſpes erit, quod pus, in vomica latens, preſſum perpetuo, dum aere inſpirato dilatantur pulmones, viam ſibi quaeret verſus exteriora, ubi minor reſiſtentia ſic conciliatur. Imo, ut ad §. 895. dictum fuit, ubi de hac re agebatur, ſi ſcalpello, vel cauſticis, integumenta thoracis dividantur, ad pleuram fere uſque, & diu aperta ſerventur talia vulnera, contingit ſaepe, ut felici eventu vomica ibi rumpatur, ſicque pus per exteriora ſibi viam inveniat. Unde etiam, uti ibidem dictum fuit, ſoliti fuerunt veteres Medici in tali caſu pluribus locis urere thoracis exteriora, dum non conſtabat certo de loco vomicae latentis. Probat hanc rem *Galenus* (r) ex *Platone Comico*, qui poſt pleuritidem ſuppuratum juvenem ſic deſcribit: *Poſtea vero Cneſias, Evagorae filius, e pleuritide factus ſceleton (prae macilentia) pure vacans (id eſt pus non exſpuens) arundinacea gerens crura, tabis praenuncius, plurimis eſcharis corpus inuſtus ab Euriphonte &c.*: ſimul etiam tunc quaedam obſervationes practicae enarratae fuerunt, quae utilitatem hujus methodi confirmant. Certe *Vvilliſius* (s), dum fatagit explicare, per quas vias lympha, in cerebri ventriculis collecta, exire poſſit, notat, in vivente corpore meatus eſſe poſſe, qui poſt mortem collapſi in cadaveribus non deteguntur, ſuamque ſententiam firmare conatur, quod & pulmonis vomica laepe per latentes vias exire queat; ſic autem habet: *Aliquoties novi, in vomica pulmonis, per membranas pleurae adnatas, humorem a cyſti in fontanellam, lateri inuſtam, derivatum fuiſſe, adeoque, ſputo ceſſante, morbum, alias incurabilem viſum, tali epicraſeos via ſanatum fuiſſe.* Legitur & apud *Schenckium* (t) talis caſus, ubi, poſt anginam

 male

(r) Commentar. in Aphoriſm. 44. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 316.
(s) Cerebr. Anatom. Cap. XII. pag. 146. (t) Obſervat. Medicin. Lib. II. Obſervat. 15. pag. 252.

male tractatam, materies morbi in pulmonem iverat, & periculosam hujus visceris suppurationem fecerat: peritus Medicus fomentis, emplastris, cataplasmatibus, thoracis exteriora perpetuo foveri curavit, tali cum effectu, ut, postquam per aliquot dies haec facta fuerant, inceperit cutis in utroque pectoris latere paulo infra mamillas rubescere, cum levi tumore, & vigesimo die in sinistro pectore, disrupta cute, maxima effluxerit puris copia; post triduum in dextro pectore idem contigit; unde statim magnum levamen aeger sensit, & postea integram sanitatem recuperavit.

Per motum autem idoneum corporis promovere maturi jam abscessus rupturam, inprimis locum habet in vomica pulmonis, ut sic per sputa educatur pus; de quo videantur illa, quae ad §. 857. dicta fuerunt.

§. 1191. 2. UBI constat, jam factam disruptionem (302. 836. N. 4. 5. 894. 910.), tum statim pus elapsum erit educendum α. per os, si natura hanc monstraverit viam. β. per urinas, si in ea apparent puris evacuati signa. γ. per Thoracis aperturam, factam ope instrumenti idonei in latere affecto, inter costam 5 & 6, vel 4 & 5, ab inferioribus numero ducto, pure lente, & per vices, educto, & leni mulsa aliquando repurgato, ultimo bene consolidato (302.). δ. dando simul decocta Vulneraria, abstergentia, putredini resistentia, satis magna copia.

Quibus signis cognosci possit, vomicam ruptam esse, numeris hìc citatis dictum fuit. Ad §. 302 descripta sunt illa signa, quae docent, sanguinem in thoracis cavum effusum esse; cum autem pus effusum similiter diaphragma gravet, & pulmonis liberam expansionem ab aere inspirato impediat, hinc & illa signa huc referuntur. Ad §. 834. 835. dictum fuit de vomica pulmonis peripneumoniam veram sequente. Ad §. 893. 894. de simili malo, post pleuritidem nato, dictum fuit. De vomicis autem diaphragmatis, mediastini, pericardii, §. 910. 913. actum fuit. Praeterea de empyematis signis eodem hoc Capitulo §. 1187. fuit tractatum.

Generalis ergo indicatio haec est, ut educatur quantocyus illud pus, sive per vias, quas natura monstrat, sive per alias, quas ars naturae succurrens facit.

α. Quandoque contingit, per os exscreari pus post vomicam ruptam: sed videtur hoc inprimis tunc contingere, si abscessus in pulmone fuerit, & ita rumpatur, ut pus in vasa aerea pulmonis effundatur, sicque per asperam arteriam educi possit tussiendo. Si simul & semel ingens copia puris inundet vasa aerea, tunc subitae suffocationis metus est. Ubi vero per parvam aperturam vomica rupta pus effundit, tunc absque periculo tussiendo educitur, & sanationis spes est; quod optime notavit *Aretaeus* (u) dicens: *At si jam rupta sit [vomica] strangulatus discrimen impendet, si multum subitaneumque pus emanavit. Si pedetentim vero emittatur, certo prodest.* Sic enim videtur vocabulum ἀτρμχίσι hic verti debere. Quinam victus & quae remedia, tunc requirantur, dictum fuit §. 858., ubi de hac re actum fuit.

An

(u) De caus. & sign. morbor. diuturnor. Lib. I. Cap. IX. pag. 38.

An autem pus, jam effusum in cavum thoracis, a pulmone adhuc integro resorberi possit, & tunc per sputa educi, merito dubitare licet: Pus, acrius mora redditum, per comesum pulmonem rejici posse, §. 1198. dictum fuit; sed & simul notabatur, parum de sanitate restituenda tunc sperari posse.

β. Antea ad §. 406. notatum fuit, pus in abscessu clauso diu relictum, venis resorberi, cum reliquo sanguine per vasa fluere, & non tantum per metastasin ad varia corporis loca deponi, sed etiam quandoque feliciter per alvum, aut & urinae vias, evacuari de corpore. Simul tunc quaedam observationes fuerunt allegatae, quae docent manifeste hujus asserti veritatem. Certum est, veteres Medicos fere omnes agnovisse, possibilem esse per has vias puris, in cavo thoracis contenti, evacuationem: *Galenus*, *Aretaeus*, *Aegineta*, *Aetius*, *Caelius Aurelianus*, diserte hoc monuerunt: sed videntur inprimis laudasse illam puris evacuationem, quae fit per urinas, tanquam tutiorem illa, quae per alvum fit, uti antea §. 894. dictum fuit. *Diemerbroeckius* (*v*) tractavit mercatorem Noviomagensem, in quo fluctuatio puris, intra thoracem contenti, dum corpus antrorsum & retrorsum moveretur, manifeste audiebatur, qui puris albi, bene cocti, mediocriter crassi, duas matulas plenas per urinarias vias bidui spatio, cum aliquo in ureteribus dolore, excrevit, sine ullo sanguine, & sic feliciter ab Empyemate liberatus fuit. Binas adhuc alias observationes ibi habet, quae idem docent. Verum & alia observatio habetur, quae magis mirabilis est; ubi nempe Empyema, largo satis foramine, inter septimam & octavam costam, viam invenerat, tumoremque fecerat durum, cuti concolorem, & magnitudine caput infantis aequantem: cum gravida esset jam per quatuor menses aegra, difficillime respiraret, diarrhoea continua cum tenesmo adesset, & sudores colliquativi, febris hectica corpus depasceretur, pro desperata habebatur: peritus Chirurgus scalpellum ad aliquot pollicum profunditatem per medium tumoris centrum adegit, antequam pus prodiret, quod tunc magno impetu & copia exivit. Sequenti die invenit pus bonum in faecibus alvinis, ejusdem coloris & consistentiae ac illud, quod ex aperto tumore fluxerat; & simile pus in urina emissa subsidere vidit. Evasit autem haec mulier ex tanto periculo; licet abortum passa fuerit sexta die post operationem institutam; & postea adhuc tres peperit proles (*x*). Illud inprimis notari meretur in hoc casu, quod, licet magna copia puris per vulnus factum effluxerit, & quotidie perrexerit exire, tamen pars notabilis puris per alvum & urinam exiverit; adeoque videtur non adeo difficulter pus hos exitus invenire.

Quaenam autem conducant, tam in victu, quam remediis, in tali casu, dictum fuit ad §. 852. 853., ubi de materia morbosa, in Peripneumonia per has vias exitum moliente, dicebatur.

Patet ergo, quod, postquam constiterit, vomicam ruptam esse, per quatuor vel quinque dies attendere debeat Medicus, an signa quaedam puris evacuandi per has vias appareant: sin minus, tunc cogitandum est de thoracis paracentesi, quae non debet differri nimis diu, ut cum felici successu fiat.

γ. Quo

(*v*) Anatom. Lib. I. Cap. XVII. pag. 98.
(*x*) Medical Essais Tom. V. §. 32. pag. 422.

γ. Quo in loco thoracis apertura fieri debeat, & quaenam cautelae in hac operatione requirantur, antea ad §. 303. 5. pluribus dictum fuit, ubi de educendo sanguine ex thoracis cavo agebatur: quae omnia pariter observanda sunt, ubi pus evacuari debet. Verum sanguis extravasatus solet simul & semel emitti, quia plerumque non diu ibi haesit; adeoque nondum corruptus est, & pulmo satis integer ac firmus. Ubi autem pulmo diu maceratus fuit pure illum alluente, tunc saepe, educta tota quantitate puris, sanguis subito implens vasa pulmonis, fere tabefacta, illa rumpere posset, & subita mors quandoque sequeretur; quod *Hippocrates* (*y*) optime monuit, uti tunc ad illam paragraphum dictum fuit. Hoc monitum *Hippocratis* omnes periti Chirurgi observant, nec simul & semel, sed per vices, emittunt pus per aperturam thoracis. Necesse est ergo, ut turunda immissa obturetur apertura, cum caeteroquin in pectoris vulneribus damnosum turundarum usum invenerint Chirurgi, uti ad §. 304. dictum fuit. Simul & abstergens sed lene liquidum, postquam maxima copia puris jam educta fuit, solet per aperturam injici; decoctum hordei, v. g., in cujus libra uncia mellis soluta fuit; vel & infusum *scordii*, *marrubii*, *veronicae*, & similium, addito pariter melle: tandem ubi nihil puris amplius exit, debet consolidari vulnus inflictum, de qua re videantur illa, quae de curatione *vulnerum thoracis* antea dicta fuerunt. Quamvis autem prudentia dictet, per repetitas vices pus educendum esse, quibusdam tamen & feliciter cessit totalis puris extractio. Sic apud *Plinium* (*z*) legitur, quod *Phalereus*, *tum deploratus a Medicis vomicae morbo*, *cum mortem in acie quaereret*, *vulnerato pectore medicinam invenerit ex hoste*. Procul dubio in hoc casu tota puris copia undatim effluxit ex vulnere inflicto.

Pulchre autem cautelas requisitas in educendo pure ex cavo thoracis recensuit *Hippocrates* (*a*) dicens: *Postea emisso pure*, *quantum tibi visum fuerit*, *vulnus linamento ex lino crudo*, *cui filum alligaris*, *obducito*, *quotidie vero pus semel emittito*. *Postquam autem decimus dies acciderit*, *toto pure emisso*, *penicillum ex linteo indito*, *deinde vinum & oleum*, *tepida*, *per fistulam infundito*, *ne pulmo*, *pure madescere consuetus*, *subito resiccetur*. *Infusum autem matutinum sub vesperam*, *& vespertinum mane*, *educito*. *At ubi pus tenue velut aqua fuerit*, *& ad digiti contactum glutinosum*, *ac paucum*, *stanneum penicillum cavum indito*: *ubi vero prorsus cavitas resiccata fuerit*, *paulatim resecto penicillo*, *donec ipsum eximas*, *vulnus coalescere finito*. Nisi enim certo constet, depuratam rite, & dein consolidatam, esse superficiem ulcerosam thoracis interni, nunquam debet consolidari vulnus, quia novum fieret Empyema, quod similem denuo operationem posceret.

Verum ad §. 1185. notatum fuit, in ipso mediastino & pericardio vomicas nasci, quae quidem sic rumpi possunt, ut in cavum thoracis pus delabatur; interim tamen & quandoque pus talium vomicarum non in thoracem, sed in cava mediastini aut pericardii venit; tuncque modo descripta thoracis apertura educi non posset. Monitum tunc fuit, si pus colligatur inter duplicaturam mediastini, quae vertebras respicit, quod tunc

(*y*) Aphor. 27. Sect. VI. Charter. Tom. IX. pag. 263. (*z*) Lib. VII. Cap. L. pag. 166.
(*a*) De Morbis Lib. II. Cap. XVI. Charter. Tom. VII. pag. 568.

tunc quandoque miras sibi vias per panniculum adiposum quaerat: sed simul patet, quod tunc per paracentesin thoracis educi nequeat. Ubi pus in pericardio haeret, vel inter duplicaturam mediastini sub sterno colligitur, pariter per operationem modo descriptam educi non potest; tuncque vel suo fato relinquendus est aeger, vel debet sterni perterebratio fieri, ut via puri conciliari possit. Certe *Aretaeus* [b] notavit, quibusdam Empyema in osse sterni nasci: non quidem meminit perterebrationis sterni; sed antea ad §. 895. memorabilem casum descripsi, ubi, post pleuritidem suppuratam, decimo mense in medio sterno tuber apparuit molle, in cujus ambitu exesi ossis sterni margines distincte tangi poterant: rupto tumore, ingens copia laudabilis puris effluxit: ibi natura exitum puri per medium os sterni paraverat. Ad paragraphum 298. patuit, *Galenum* exscidisse sterni partem corruptam; &, licet pericardium, suppositum sterno, computruisset, nudumque cor appareret, tamen brevi tempore successit curatio. Videtur ergo concludi posse, talem sterni aperturam tentandam esse, si signa certa docuerint sub hoc osse latere Empyema. Sterni trepanationem se vidisse institutam in homine vulnerato, testatur *Dionis* (c), licet absque successu; moriebatur enim: sed inde tamen non liquet, mortem adscribendam fuisse huic operationi, sed potius vulneri, cum modo dicta demonstrent, supervixisse homines, licet sternum perforatum fuerit.

5. De his remediis dictum fuit in cura Peripneumoniae §. 858. Dantur autem larga copia, ut pars puris resorpta ex sanguine eluatur per haec decocta, & per urinae, alvi, aut sudoris, vias eliminetur de corpore.

§. 1192. SI pus album, laeve, aequale, foetoris expers, specillum non colorans, exit, si aeger sine febri, siti, alvi fluore, bene appetit, digerit, caetera sanus est, aeri ingressus in thoracem, quantum possibile prohibetur, spes est, aegrum convaliturum (304. 305.).

Omnia signa hactenus recensita tantum docuerunt puris praesentiam in cavo thoracis. Sed nondum habebatur plenaria certitudo, quale foret pus ibi collectum, & quomodo affecta essent thoracis viscera, quae hoc pure alluebantur. Ubi autem, apertura thoracis facta, pus erumpens examinari potest, tunc multa discere possumus, quae indicant, quid sperandum sit, quid metuendum. Antequam paracentesis instituatur, semper monendus est aeger de dubio successu operationis, quae tamen absolute necessaria est, si natura nullam aliam viam indicaverit; cum aliter certa & misera mors sequatur, uti §. 1188. dictum fuit.

Si autem pus ex pectore eductum bonas dotes habuerit, id est album, laeve, aequale, fuerit, spissitudine fere referens lactis cremorem, attactu pingue, nullo modo foetens, tunc certi sumus, illud pus nullam noxam conciliasse partibus, quas alluerat, humores corporis blandos esse, cum caeteroquin in acri humorum cacochymia bonum pus nunquam, vel saltem

(b) De caus. & sign. morb. diut. Lib. I. Cap. 1 x. pag. 39. (c) Sixiéme Démonst. pag. 350.

tem rarissime, fiat; de his videantur illa, quae ad §. 387. habentur, ubi de inflammationis in suppurationem exitu agitur. Maxima vulnera consolidantur feliciter, dum tale pus adest, & perdita corporis substantia sub tali pure restauratur, & recrescit. Si ergo optimum tale pus mollissima & pulposa vasculorum extrema in vulnere non destruat, sed e contra foveat & conservet, uti in vulneris generali historia explicatum fuit, facile patet, viscera, thorace contenta, a tali pure non potuisse laedi vel erodi; adeoque certi sumus de integritate harum partium, quod magni momenti est ad sanationem. Solus ille locus unde pus delapsum est, ulcerosus est; verum probatum fuit §. 207. 208. 209. per blandum tale pus separari omnia, quae consolidationem impediebant; adeoque optima spes, quod locus ille ulcerosus brevi ad conditionem puri vulneris reducetur, sicque consolidabitur. *Hippocrates*, qui adeo accuratus fuit in signorum doctrina, ex solis puris conditionibus salutem praedixit vel interitum, uti alia occasione ad §. 895. notavi. Sic autem habet [*d*]: *Qui suppurati uruntur aut secantur, si pus purum & album effluat, evadunt. Si subcruentum, & coenosum, & graveolens, pereunt.* Quid designet specilli mutatus a pure color, sequenti dicetur paragrapho.

Quamvis autem bonum pus blandus sit humor, tamen nunquam potest amplius sanis assimilari humoribus, sed educi debet de corpore, ut fiat sanitas: ubi ergo quid de pure resorptum fuerit, & sanguini mistum per vasa corporis fluxerit, illud atrius reddetur, peregrino stimulo febrim excitabit [vide §. 586. 1.] ac sitim [vide §. 636.], sanguinem tandem corrumpet, omnes functiones corporis turbabit, & putrida diarrhoea soluti humores exibunt de corpore, lethali fere semper cum eventu, uti ad §. 1188. dictum fuit. Si ergo omnia haec mala signa absuerint, novimus, cacochymiam sanguinis purulentam nondum adesse, & si levis febricula atque aliqua sitis adfuerint, evacuato autem pure haec statim minuantur, ac brevi cessent, optima spes est sanationis. Tunc enim quidem aliquid purulenti resorptum fuit, sed poterit facile elui de sanguine per decocta illa vulneraria abstergentia, praecedenti paragrapho laudata, & educto fomite purulento non amplius communicabitur sanguini similis labes. Optime hoc notavit *Caelius Aurelianus* (*e*) dicens: *Communiter autem, sive universim dicendo, quod graeci catholicon vocant, omnium vomicarum, vel eorum qui iis afficiuntur, salutarem intelligimus ductum fore, si post eruptionem factam febres cessaverint, & magis extemplo vel eadem die: siti quoque recedente, atque perfecto appetitu cibi: ventris quoque officio parva atque congesta reddente; ipsius etiam puris albedo, atque eodem colore apparente.*

Si vero febris, educto pure, maneat eadem, nec redeat functionum corporis integritas, tunc novimus degenerasse jam totum sanguinem in cacochymiam non emendabilem, & periturum esse aegrum. Interim tamen, vel nunquam, vel rarissime saltem, illud contingit, ubi pus optimae notae eductum fuerit:

Aeris

(*d*) Aphor. 44. Sect. VII. Charter. Tom. IX. pag. 315. (*e*) Morbor. Chronicor. Lib. V. Cap. x. pag. 590.

Aeris autem ingressus praecavetur, quantum fieri potest: quamdiu enim tota puris quantitas nondum evacuata est, impossibile est omnem aerem arcere inter deligandum vulnus; sed tunc curandum est, ut aer satis calidus sit, ne insolitum frigus thoracis viscera sentiant. Quomodo autem, post evacuationem puris integram, excludendus sit aer ex thorace, & quaenam requirantur tunc cautelae, ut denuo ingredi pectus nequeat, dictum fuit in Curatione *Vulnerum Thoracis* ad numeros hic citatos.

§. 1193. SI pus fuscum, ichorosum, fibrillis mistum, foetidum, specillum instar ignis colorans, subcruentum, uno impetu totum effluens, prodit, summum periculum, & mors, vel phthisis.

Recensentur hic sani puris, degenerantis in saniem vel ichorem, signa: cum autem pus tunc semper simul acrius fiat, partes, quas alluit, eroduntur, & ipsa solida, fibrillarum instar, in pure educto natant, dantque signum certum, viscerum integritatem laesam esse, adeoque parum spei superesse, cum ab aeris accessu putredo jam incepta augeatur citissime. Foetor atem pessimum signum dat, cum pus bonum omnino inodorum sit, & magnae jam putredinis indicium est. Observatur autem, quod specilla, argentea inprimis, tingantur iridis variegato colore, qualem & ab igne acquirere solent, si humoribus putrescentibus, vel jam putridis, immergantur. Vidi aliquoties, in ischuria diu retentam urinam, & jam fere putrefactam, catheterem argenteum, per quem emittebatur, tali colore infecisse. Omnia haec notaverat *Hippocrates* (f) dicens: *Quibus dum concutiuntur pus graveolens & coenosum prodit, ut plurimum moriuntur. Quibus a pure specillum coloratur velut ab igne, plerumque pereunt.*

Subcruentum si fuerit pus, pariter pro malo omine habetur; quia inde concluditur, vasa erosa sanguinem exstillasse, & puri miscuisse. Interim tamen notandum hoc est, quod sanguis cum pure prodiens tunc tantum malum det signum, quando ipsi aequaliter permistus est, non vero ubi striae quaedam sanguineae in pure conspiciuntur. Dum enim pus per aperturam thoracis exit, recentis vulneris cruenta labia praeterlabitur, & facile quid sanguinolenti secum defert. Hoc toties apparet, quando abscessus, in externis partibus corporis haerentes, lanceola aperiuntur; cutis enim vasa discissa sanguinem miscent puri erumpenti, sed non aequabiliter, cum sanguis ex vasis elapsus statim in concretionem tendat; hinc striatim per pus dispergitur. Unde intelligitur ratio, quare *Hippocrates* (g) dixerit, ubi de Empyemate agit: *Signum vero, an sit evasurus; si pus album ac purum fuerit, fibraeque sanguinis insint, ut plurimum convalescit.*

Antea autem jam monitum fuit, periculosam esse puris subitam & totalem eductionem. Si ergo pus in thorace contentum malas omnino dotes habuerit, cita mors, ob subito auctam admisso aere putredinem, expe-

(f) Coacar. Praenot. 409. 410. Charter. Tom. VIII. pag. 876.

(g) De Morbis Lib. II. Cap. XVI. pag. 569.

ſpectanda eſt; vel ob tabefactum pulmonem phthiſia immedicabilis, lentius quidem, ſed certo tamen, mortem inducens.

In priori paragrapho omnia ſigna bona enumerata fuerunt, quae ſi adſint cuncta, magna ſpes, aegrum ſuperſtitem fore. E contra, ſi omnia ſigna, hac paragrapho enumerata, appareant. Verum quandoque occurrit, quaedam ſigna bona adeſſe, & quaedam mala, tunc anceps eventus erit; neque certa ſalus praedicenda tunc, neque tamen deſperandum. Caſus legitur apud *Brunnerum* [*h*], qui ex thorace Empyici libras duodecim materiae ſubruſae intra triduum emiſit; adeoque pus jam degeneraverat a bona ſua indole; ſed tamen nondum arroſerat thoracis viſcera, quae videntur integra manſiſſe: hinc nullum ſymptoma ſupervenit, & quinto jam ab operatione die incepit eſurire, pulſum, & reſpirationem inprimis, liberiorem habuit, noctu dormivit, urinam ſanorum ſimilem reddidit, & ad miraculum uſque convaluit. Prudenter hinc *Hippocrates* (*i*), poſtquam & bona & mala ſigna ſuppuratorum enumeraverat, addit: *At quibus aliqua ex praedictis acceſſerint, aliqua non, horum aliqui pereunt, aliqui multo tempore ſervantur.*

§. 1194. SI exeſum fuerit mediaſtinum, aperto Thorace, ſaepe ſubitanea ſuffocatio.

Pus in tali caſu vel tam copioſum fuit in pectore, ut premendo dilaceraverit mediaſtinum, vel adeo acre, ut erodendo ſibi viam fecerit ad alterum thoracis cavum; hinc uterque pulmo comprimitur, & ſuffocationis periculum inſtat. Dum autem in tali caſu paracenteſis inſtituitur, metus eſt, ne aer, puris aliqua copia effuſa, libere irruat in utrumque thoracis cavum, ſicque inſpirationem impediat. Conferantur illa, quae §. 170. habentur ad numerum quartum de vulneribus latia utramque cavitatem thoracis, cum admiſſu aeris, perforantibus. Satis autem patet, illud vix contingere poſſe, niſi Empyema jam vetus fuerit, & pus magnam acquiſiverit acrimoniam.

§. 1195. SI Empyema vetus, vires collapſae, capilli jam cadant, alvi fluor colliquativus adſit, corpus contabeſcat, paracenteſis facta mortem accelerare ſolet.

Certo enim ex his ſignis novimus, pus jam acre redditum eſſe, ſanguinem putrida cacochymia corruptum, atrophiam conſummatam: adeoque tunc ſuo fato relinquendus talis aeger, & ſola cura palliativa locum habet. Si enim perforetur thorax, tabefactus pulmo, qui a pure collecto adhuc ſuſtinebatur, diffluit ilico, & ſubito moriuntur aegri. Sic & utilia haec operatio vituperium patitur, & Medici famae turpis nota inuritur, dum creditur, occidiſſe aegrum, qui ſervari non poterat.

(*h*) Glandul. Duod. ſeu pancreas ſecundar. Cap. IV. pag. 84.
(*i*) Coac. Praenot. 402. Charter. Tom. VIII. pag. 876.

FINIS TOMI TERTII PARS II.